

!!!! This is an ongoing translation of Աճարեալ (1911). The current version has all of Adjarian's prose and data, along with my commentary. It has been taking me a while to get this far, so I figure it's more practical to make my current version available as I continue to work on it.

The next version will do the following:

- correct TODO statements,
- double-check the translation's correctness.

The final version will hopefully be correct enough to comfortably publish, eventually.

Translation and commentary on Adjarian 1911 ‘Armenian dialectology’

Hossep Dolatian

November 18, 2022

Abbreviations and glosses

ABL	ablative
ACC	accusative
AGR	agreement
AOR	aorist
AUX	auxiliary
CAUS	causative
CN	connegative
DAT	dative
DEB	debitive
DEF	definite
DIM	diminutive
DIST	distal
ECHO	echo
EPTCP	evidential participle
FUT	future
FUT.CVB	future converb
GEN	genitive
IMP	imperative
IMPF	imperfective
IMPF.CVB	imperfective converb
INCH	inchoative
IND	indicative
INDF	indefinite
INF	infinitive
INS	instrumental
CASE	case
LOC	locative
LV	linking vowel
NARR	narrative
NEG	negative
NOM	nominative
NX	noun extender
OBL	oblique
OPT	optative

PASS	passive
PFV	perfective
PERF.CVB	perfective converb
PL	plural
PL.POSS	plural possessor
POSS	possessive
POSS.1SG	possessive first person
POSS.2SG	possessive second person
PRO	pronoun
PROG	progressive
PROH	prohibitive
PRS	present
PST	past
PTCP	participle
Q	question
RPTCP	resultative participle
SBJV	subjunctive
SG	singular
SPTCP	subject participle
TH	subjunctive
VX	verb extender

Contents

Abbreviations and glosses	3
I Introduction to the translation	29
1 Introduction to the translation	31
1.1 Introduction	31
1.2 Armenian: Dialectology, state, and linguists	32
1.2.1 What is Armenian	32
1.2.2 What is Standard Armenian?	33
1.2.3 What is a dialect?	35
1.2.4 What are the dialects?	35
1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription	38
1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian	38
1.3.1.1 Consonant inventory	38
1.3.1.2 Vowel inventory	39
1.3.1.3 Stress	39
1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology	40
1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian	40
1.3.2.2 Monophthong vowel inventory	41
1.3.2.3 Diphthong vowel inventory	41
1.3.2.4 Consonant inventory	42
1.3.2.5 Schwa epenthesis	43
1.3.2.6 Stress	44
1.3.3 Adjarian's dialectological notation	44
1.3.3.1 IPA approximations	44
1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values	46
1.3.3.2.1 Typical low vowel <w> /a/	46
1.3.3.2.2 Front round vowels	46
1.3.3.2.3 Uvular fricatives	46
1.3.3.2.4 Rhotics	47
1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair	47
1.3.3.2.6 Velar place assimilation	47
1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation	47
1.3.3.2.8 Stress	48
1.3.3.3 Typographical problems	48
1.3.3.4 Diphthong inconsistencies	48
1.4 Translation conventions	49
1.4.1 Structuring and explanation	49
1.4.2 Glossing, morpheme segmentation, and representations	49
1.4.3 Terminology and names used by Adjarian	50
1.4.4 Translating language examples	51

II Introductory chapters by Adjarian	53
2 Introduction by Adjarian	55
2.1 History of Armenian dialectology	55
2.2 Disadvantages of dialectological studies	57
2.3 Program for dialectological studies	57
2.4 Scientific alphabet	58
2.5 Methods of studying the dialects	62
2.6 Structure of the present work	63
2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian	64
2.7.1 Phonetic differences	65
2.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian	65
2.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian	65
2.7.1.2.1 Front mid vowels	65
2.7.1.2.2 New vowels	66
2.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs	66
2.7.1.2.4 Change from CA /au/ to MA /o/	66
2.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants	67
2.7.1.2.6 Changes for CA /j/ and CA /t/	67
2.7.1.2.7 The sound /f/	67
2.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /a/	67
2.7.1.2.9 Rhotic metathesis	68
2.7.1.2.10 Nasal epenthesis	68
2.7.1.2.11 Verbs of 'to say'	68
2.7.2 Lexical differences	69
2.7.3 Morphological differences	69
2.7.3.1 Declension	70
2.7.3.2 Definite article	70
2.7.3.3 Pronoun declension	71
2.7.3.4 Adpositions	71
2.7.3.5 Verb conjugations	71
2.7.4 Syntactic differences	71
2.7.4.1 Word order of verbs	72
2.7.4.2 Word order of genitive possessors	72
2.7.4.3 Word order of adjectives and nouns	73
2.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns	73
2.7.4.5 Word order of adpositions	73
3 Armenian residences	77
3.1 The northern migration line	77
3.1.1 Georgia	78
3.1.2 Aghvank or Caucasian Albania	78
3.1.3 North Caucasus	78
3.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)	78
3.1.5 Crimea	78
3.1.6 Russia	78
3.1.7 Poland	79
3.1.8 Romania	79
3.1.9 Bessarabia	79
3.1.10 Austro-Hungary	79
3.2 The southeastern migration line	79
3.2.1 Assyria	79
3.2.2 Persia or Iran	79

3.2.3	India	80
3.2.4	Birmania or Myanmar	80
3.2.5	Island of Java	80
3.3	The southwestern migration line	80
3.3.1	Cilicia	80
3.3.2	Cyprus	80
3.3.3	Syria and Lebanon	80
3.3.4	Egypt	80
3.3.5	Other	81
3.4	The western migration line	81
3.4.1	Asia Minor or Anatolia	81
3.4.2	Istanbul	81
3.4.3	Greece	81
3.4.4	Crete	81
3.4.5	European Turkey	81
3.4.6	Bulgaria	81
3.4.7	France	82
3.4.8	England	82
3.4.9	The United States	82
3.4.10	Other	82
3.5	Summary	82
4	Armenians who speak foreign languages	83
4.1	Turkish	83
4.1.1	Western Asia Minor	83
4.1.2	Asia Minor	84
4.1.3	Island of Cyprus	84
4.1.4	European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia	84
4.1.5	Romania	84
4.1.6	Bessarabia	84
4.1.7	Lazistan	84
4.1.8	West of Akhalkalak	84
4.1.9	Olti	85
4.1.10	Urmia	85
4.1.11	Summary	85
4.2	Georgian	85
4.3	Persian	85
4.4	Circassian	85
4.5	Kurdish	86
4.6	Arabic	86
4.7	Romanian	86
4.8	Polish	86
4.9	Hungarian	86
4.10	English	86
4.11	Summary	86
5	The three branches of Armenian dialects	87
5.1	Overview	87
5.2	Terminology	88
5.3	Excluded communities	88

III The /um/ <նԱՐ> branch	89
6 Yerevan	93
6.1 Background	93
6.2 Phonology	93
6.2.1 Segment inventory	93
6.2.2 Sound changes	94
6.2.2.1 Monophthongal vowels	94
6.2.2.2 Diphthongs	95
6.2.2.2.1 Classical Armenian /qi/ <ւյ>	95
6.2.2.2.2 Classical Armenian /oj/ <նյ>	96
6.2.2.2.3 Classical Armenian /iւ/ <հւ>	96
6.2.2.3 Consonants	96
6.2.2.3.1 Stops and affricates	97
6.2.2.3.2 Other consonants	97
6.2.2.3.2.1 Classical Armenian /h/ <հ>	97
6.2.2.3.2.2 Classical Armenian /խ/ <խ>	97
6.2.2.3.2.3 Classical Armenian /դ/ <դ>	98
6.2.2.3.2.4 Classical Armenian /t/ <ն>	98
6.2.2.3.2.5 Classical Armenian /ր/ <ր>	98
6.2.2.3.3 Stress	98
6.3 Morphology	99
6.3.1 Noun inflection or declension	99
6.3.2 Pronoun inflection or declension	100
6.3.3 Verb inflection or conjugation	100
6.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class	100
6.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective	101
6.3.3.1.2 Present perfect and past perfect	101
6.3.3.1.3 Past perfective or aorist	102
6.3.3.1.4 Subjunctive present and past imperfective	102
6.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive	103
6.3.3.1.6 Imperative and prohibitive	104
6.3.3.1.7 Non-finite forms	104
6.3.3.2 Other conjugation classes	105
6.3.3.3 Morphological details and diachronic changes	105
6.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary	105
6.3.3.3.2 Deletion of /ե/ before past imperfective /ի/	106
6.3.3.3.3 Debititive morphology	106
6.3.3.3.4 Imperative morphology	107
6.3.3.3.5 Prohibitive morphology and mobile ordering	107
6.3.3.3.6 Present participle	107
6.3.3.3.7 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes	107
6.3.3.3.8 Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs	108
6.3.3.3.9 Mobile negation	109
6.4 Subdialects	109
6.4.1 Bayazit	109
6.4.1.1 Diphthongs	109
6.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates	109
6.4.1.3 Changing Classical /հ/ <հ> to /խ/ <խ>	109
6.4.1.4 Repetition of the definite article	110
6.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs	110
6.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved	111

6.4.1.7	Past participle or perfective converb with /-jer, -e/	111
6.4.1.8	Past participle or perfective converb with /-uk/	112
6.4.2	Astabad subdialect	112
6.4.2.1	Characteristics of the Astabad subdialect	112
6.4.2.1.1	Phonetic 'purity'	112
6.4.2.1.2	Lack of /h/ > /χ/ change	113
6.4.2.1.3	Pre-tonic vowel deletion	113
6.4.2.1.4	Ablative suffixes	113
6.4.2.1.5	Present copula as /ɑ/	113
6.4.2.1.6	Past perfective 1SG suffix as /-m/	113
6.4.2.2	Classification	113
6.4.3	Tabriz subdialect	114
6.4.3.1	Miscellaneous segmental differences	114
6.4.3.2	Change of Classical /ya/ to /iva/	114
6.4.3.3	Devoicing of Classical voiced stops	114
6.4.3.4	Definite suffix allomorphy	114
6.4.3.5	Use of past perfective 1SG marker /-m/	115
6.4.3.6	Past participle or perfective converb with /-er/ <tp> and rhotic deletion	115
6.4.3.7	Repetition of nasals in the 3SG past perfective	116
6.5	Literature	116
6.6	Text samples	116
6.6.1	Yerevan dialect	117
6.6.2	New Bayazet subdialect	117
6.6.3	Astabad subdialect	117
6.6.4	Tabriz subdialect	118
6.6.5	Lori vernacular	118
7	Tbilisi	121
7.1	Background	121
7.2	Phonology	121
7.2.1	Segmental inventory	121
7.2.2	Sound changes	122
7.2.2.1	Monophthongal vowels	122
7.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <t>	122
7.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <n>	123
7.2.2.2	Diphthongs	124
7.2.2.2.1	Classical Armenian /ɔj/ <nj> to /u/ <nL>	124
7.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <hL> to /u/ <nL>	124
7.2.2.3	Consonant changes	124
7.2.2.3.1	Stops and affricates	124
7.2.2.3.2	Post-nasal voicing	124
7.2.2.3.3	Nasal epenthesis	125
7.2.2.3.4	Change from /h/ /χ/	125
7.2.3	Stress	125
7.3	Morphology	125
7.3.1	Noun inflection or declension	125
7.3.2	Pronoun inflection or declension	126
7.3.3	Verb inflection or conjugation	127
7.3.3.1	Various aspects of verb inflection	127
7.3.3.1.1	Sound changes for verbal vowels	127
7.3.3.1.2	Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs	127
7.3.3.1.3	Lack of /e/ deletion for past imperfective	128

7.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <լնւ>	128
7.3.3.1.5 Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <հլ, ի>	130
7.3.3.2 General paradigm	130
7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective	131
7.3.3.2.2 Present perfect and past perfect	131
7.3.3.2.3 Past perfective or aorist	132
7.3.3.2.4 Subjunctive present and past imperfective	132
7.3.3.2.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debitve	133
7.3.3.2.6 Other tenses built from participles	134
7.3.3.2.7 Imperative and prohibitive	134
7.3.3.2.8 Non-finite forms	134
7.3.3.3 Other conjugation classes	135
7.4 Literature	137
7.5 Text samples	138
7.5.1 Sample 1	138
7.5.2 Sample 2	139
8 Karabakh	141
8.1 Background	141
8.2 Phonology	142
8.2.1 Segment inventory	142
8.2.1.1 Monophthong vowel inventory	142
8.2.1.2 Diphthong vowel inventory	142
8.2.1.3 Consonant inventory	142
8.2.2 Stress and vowel deletion	143
8.2.3 Sound changes	143
8.2.3.1 Monophthongal vowel changes	143
8.2.3.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	143
8.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <ե>	144
8.2.3.1.3 Classical Armenian /ě/ <է>	145
8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <ի>	146
8.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <ո>	147
8.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <ու>	148
8.2.3.2 Diphthong changes	149
8.2.3.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	149
8.2.3.2.2 Classical Armenian /au/ <աւ>	150
8.2.3.2.3 Classical Armenian /ęq, ęqj/ <էւ, էյ>	150
8.2.3.2.4 Classical Armenian /eu/ <էւ>	150
8.2.3.2.5 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	151
8.2.3.2.6 Classical Armenian /oŋ/ <օն>	151
8.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <օվ>	151
8.2.3.3 Consonant changes	152
8.2.3.3.1 Voicing changes	152
8.2.3.3.2 Palatalization	152
8.2.3.3.3 Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <վ>	153
8.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <հ>	153
8.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops	154
8.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/	154
8.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/	155
8.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/	155
8.3 Morphology	155
8.3.1 Noun inflection or declension	155

8.3.1.1	General paradigm	155
8.3.1.2	Genitive formation	156
8.3.1.3	Additional units	157
8.3.2	Pronoun inflection or declension	157
8.3.2.1	Personal pronouns	157
8.3.2.2	Logophoric pronouns	158
8.3.2.3	Demonstrative pronouns	158
8.3.2.4	Interrogative pronouns	160
8.3.3	Verb inflection or conjugation	160
8.3.3.1	Overview	160
8.3.3.2	General paradigm	161
8.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	161
8.3.3.2.2	Past perfective or aorist	162
8.3.3.2.3	Subjunctive present and past imperfective	162
8.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	163
8.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	163
8.3.3.2.6	Non-finite forms	164
8.3.3.2.7	Other Complex or periphrastic forms	164
8.3.3.2.7.1	Indicative mood	164
8.3.3.2.7.2	Narrative mood	165
8.3.3.2.7.3	Debitive mood	165
8.3.3.2.7.4	Intensive mood	167
8.3.3.2.7.5	Immediate mood	168
8.4	Subdialects	169
8.4.1	Gandzak	169
8.4.2	Gazakh	169
8.4.3	Karadagh	171
8.5	Literature	171
8.6	Text samples	172
8.6.1	Karabakh dialect	172
8.6.2	Karadagh subdialect	173
8.6.3	Gazakh subdialect	173
8.6.4	Gandzak subdialect	174
8.6.5	Zangezur subdialect	175
9	Shamakhi	177
9.1	Background	177
9.2	Phonology	177
9.2.1	Segment inventory	177
9.2.2	Stress	177
9.2.3	Sound changes	178
9.2.3.1	Vowel changes	178
9.2.3.1.1	Classical Armenian /u/ <nL>	178
9.2.3.1.2	Classical Armenian /ɔj/ <nj>	178
9.2.3.1.3	Classical Armenian /qj/ <wj>	178
9.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <wj>	178
9.2.3.1.5	Vowel harmony of the schwa /ə/	178
9.2.3.1.6	Vowel lengthening of /o/	179
9.2.3.1.7	Pre-tonic vowel deletion	179
9.2.3.2	Consonant changes	180
9.2.3.2.1	Voicing changes	180
9.2.3.2.2	Loss of the rhotic /r/ <n>	180

9.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <h>	180
9.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <u>	181
9.3 Morphology	181
9.3.1 Noun inflection or declension	181
9.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <wu>	181
9.3.1.2 Instrumental marking with /-ov/ <ou>	181
9.3.1.3 Locative marking with /-əm, -im/ <əu, əu>	182
9.3.1.4 Vowel harmony of the definite article /ə/ <ə>	182
9.3.2 Pronoun inflection or declension	183
9.3.2.1 Personal pronouns	183
9.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <h̄y>	183
9.3.2.3 Other innovations	185
9.3.3 Verb inflection or conjugation	186
9.3.3.1 Overview and general properties	186
9.3.3.1.1 Copula with /a/ <u>	186
9.3.3.1.2 Present and past imperfective	186
9.3.3.1.3 Past participle or perfective converb	186
9.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <h>	186
9.3.3.1.5 Causative suffix /-tsʰu/ <gnL>	187
9.3.3.2 Verb paradigms	187
9.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective	187
9.3.3.2.2 Present perfect and past perfect	188
9.3.3.2.3 Future and future perfect	189
9.3.3.2.4 Past perfective or aorist	189
9.3.3.2.5 Subjunctive present and past imperfective	189
9.3.3.2.6 Imperative and prohibitive	190
9.3.3.2.7 Non-finite forms	190
9.4 Literature	191
9.5 Text samples	191
10 Astrakhan	193
10.1 Background	193
10.2 Phonology	193
10.2.1 Consonant voicing	194
10.2.2 Vowel inventory	194
10.2.3 Vowel changes	194
10.2.3.1 Classical Armenian /qj/ <wj>	194
10.2.3.2 Classical Armenian /iŋ, oj, u/ <hL, nL, nL>	195
10.3 Morphology	195
10.3.1 Noun inflection or declension	195
10.3.2 Pronoun inflection or declension	196
10.3.3 Verb inflection or conjugation	196
10.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /a/	196
10.3.3.2 Present indicative forms	197
10.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <t> to /i/ <h>) and past /-m/ <u>	198
10.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <t̄y>	200
10.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <h>	201
10.4 Text samples	201
11 Julfa	203
11.1 Overview	203
11.2 Phonology	204
11.2.1 Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <h̄u>	204

11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <h>	204
11.2.3 Change from Classical /iɥ/ <ɥL>	204
11.2.4 Nasal insertion for the word 'no' /otʃ/	204
11.3 Morphology	205
11.3.1 Noun inflection or declension	205
11.3.1.1 Case marking for singular nouns	205
11.3.1.2 Case marking for plural nouns	205
11.3.2 Pronoun inflection or declension	206
11.3.3 Verb inflection or conjugation	207
11.3.3.1 Overview and morphological changes	207
11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <w>	207
11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ɥ>	207
11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ʃwlu>	207
11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class	208
11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective	208
11.3.3.2.2 Past perfective or aorist	209
11.3.3.2.3 Subjunctive present and past imperfective	209
11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future	210
11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	210
11.3.3.2.6 Non-finite forms	211
11.4 Text samples	211
12 Agulis	213
12.1 Background	213
12.2 Phonology	213
12.2.1 Segment inventory	213
12.2.2 Sound changes	213
12.2.2.1 Monophthongal vowel changes	213
12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <w>	213
12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ɥ>	216
12.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <ɛ>	217
12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ɥ>	218
12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n>	219
12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL>	221
12.2.2.2 Diphthong changes	222
12.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <wj>	222
12.2.2.2.2 Classical Armenian /au/ <wL>	223
12.2.2.2.3 Classical Armenian /eu/ <ɛL>	224
12.2.2.2.4 Classical Armenian /iɥ/ <ɥL>	224
12.2.2.2.5 Classical Armenian /oŋ/ <nŋ>	225
12.2.2.2.6 Classical Armenian /aŋ/ <nŋ>	225
12.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion	226
12.2.2.4 Consonant changes	226
12.2.2.4.1 Voicing changes	226
12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops	226
12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <ɥu> to /h/ <h>	226
12.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <u> to /h/ <h>	227
12.2.2.4.5 Change from Classical /tʃ/ <g> to /h/ <h>	227
12.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <u>	227
12.3 Morphology	228
12.3.1 Noun inflection or declension	228
12.3.1.1 Case suffixes	228

12.3.1.2 Case infix	228
12.3.1.3 Plural declension	228
12.3.2 Pronoun inflection or declension	229
12.3.2.1 Personal pronouns	229
12.3.2.2 Demonstrative pronouns	229
12.3.3 Verb inflection or conjugation	230
12.3.3.1 Conjugation classes	230
12.3.3.2 Copular verb or auxiliary	230
12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/	230
12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/	230
12.3.3.3 Inflectional paradigm	231
12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective	231
12.3.3.3.2 Past perfective or aorist	233
12.3.3.3.3 Present perfect and past perfect	236
12.3.3.3.4 Future and future perfect	237
12.3.3.3.5 Imperative and prohibitive	238
12.3.3.3.6 Subjunctive present and past imperfective	239
12.4 Subdialects	241
12.5 Literature	241
12.6 Text samples	242
12.6.1 Sample 1	242
12.6.2 Sample 2	242
12.6.3 Sample 3	242
12.6.4 Sample 4	243

IV The /kə/ <կռ> branch 245

13 Karin 249	
13.1 Background	249
13.2 Phonology	249
13.2.1 Segment inventory	249
13.2.1.1 Vowels	249
13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <ü>	249
13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, տ>	250
13.2.1.2 Consonants	250
13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ>	250
13.2.1.2.1.1 First route for origin of /f/	250
13.2.1.2.1.2 Second route for origin of /f/	251
13.2.1.2.2 Consonant voicing	251
13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /h/ <յ>voicing	252
13.2.2 Sound changes	252
13.2.2.1 Monophthongal vowel changes	252
13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ւ>	252
13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե>	252
13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n>	253
13.2.2.2 Diphthong changes	253
13.2.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <այ>	253
13.2.2.2.2 Classical Armenian /oj/ <ոյ>	253
13.2.2.2.3 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	254
13.2.2.3 Consonant changes	254
13.2.2.3.1 Voicing changes	254
13.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <ն> to a /r, ՛f/ <պ, ճ>	254

13.2.3 Lexical change	254
13.2.4 Stress	255
13.3 Morphology	255
13.3.1 Noun inflection or declension	255
13.3.1.1 Inflection for singular nouns	255
13.3.1.2 Inflection for plural nouns	255
13.3.2 Pronoun inflection or declension	256
13.3.3 Verb inflection or conjugation	257
13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme	257
13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs	258
13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g ^h -...-kə/ for vowel-initial verbs	258
13.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g ^h u-...-kə/ for monosyllabic verbs	259
13.3.3.1.4 Omission or reduction of the indicative morpheme	261
13.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG	262
13.3.3.2 Future and future perfect	262
13.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <tp, t>	262
13.4 Subdialects	263
13.5 Literature	263
13.6 Subdialects (continued)	264
13.6.1 Baberd	264
13.6.2 Khodorchur	264
13.7 Text samples	265
13.7.1 From Akhalkalak	265
13.7.2 From Basean	265
14 Mush	267
14.1 Background	267
14.2 Phonology	267
14.2.1 Vowel inventory and sound changes	267
14.2.2 Consonant inventory and sound changes	268
14.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirates	268
14.2.2.2 Glottal fricatives /h, f/ <h, j>	268
14.2.2.3 Using back fricatives to distinguish Mush from Van	268
14.3 Morphology	269
14.3.1 Noun inflection or declension	269
14.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>	269
14.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <h,j>	270
14.3.1.3 Genitive possession without definite marking	270
14.3.1.4 Post-nominal possessors	271
14.3.1.5 Retention of prepositions	271
14.3.1.6 Vocative case	273
14.3.2 Pronoun inflection or declension	273
14.3.3 Verb inflection or conjugation	274
14.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking	274
14.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect	275
14.3.3.3 Hortative or imperative marker	276
14.3.3.4 Monosyllabic verbs	276
14.3.3.5 Causative suffix	277
14.3.3.6 Past participle	277
14.4 Literature	278
14.5 Text samples	279
14.5.1 Mush dialect	279

14.5.1.1 City of Mush	279
14.5.1.2 Village of Karnen in Mush	280
14.5.1.3 Bulanık	281
14.5.1.4 Alashkert	281
14.5.1.5 Aparan	281
14.5.1.6 Manazkert	282
14.5.1.7 Hinis	283
14.5.1.8 Sason	283
14.5.1.9 Khouyt	285
14.5.2 Paghesh subdialect	286
14.5.2.1 Paghesh	286
14.5.2.2 Arjesh	286
14.5.2.3 Village of Arinjkus in Artske	287
14.5.2.4 Village of Dapavank in Khlat	288
14.5.2.5 Villages of New Bayazet	288
14.5.2.5.1 Yeranos village	288
14.5.2.5.2 Adamxan	288
14.5.2.5.3 Dzoragegh	289
14.5.2.5.4 Tsakkár	289
14.5.2.5.5 Gölköy	289
14.5.2.5.6 Upper Adyaman	289
14.5.2.5.7 Lower Karanlug	290
14.5.2.5.8 Avdalaghulu	290
14.5.2.5.9 Alikrykh	290
14.5.2.5.10 Zolakhach	290
14.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara	291
14.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara	291
14.5.2.5.13 Zaghalu	291
14.5.3 Note on migration	292
15 Van	293
15.1 Background	293
15.2 Phonology	293
15.2.1 Segment inventory	293
15.2.2 Sound changes	294
15.2.2.1 Monophthongal vowels	294
15.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <w>	294
15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ 	295
15.2.2.1.3 Classical Armenian /ě/ <t>	295
15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <h>	296
15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n>	296
15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nl>	297
15.2.2.2 Diphthong changes	297
15.2.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <wj>	297
15.2.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <hl>	298
15.2.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <nj>	298
15.2.2.3 Consonant changes	299
15.3 Morphology	299
15.3.1 Noun inflection or declension	299
15.3.1.1 Case markers	299
15.3.1.2 Plural markers and plural declension	299
15.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas	300

15.3.2 Pronoun inflection or declension	301
15.3.2.1 Personal pronouns	301
15.3.2.2 Interrogative pronouns	302
15.3.2.3 Demonstrative pronouns	302
15.3.3 Verbal inflection or conjugation	303
15.3.3.1 Theme vowel changes	303
15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class	303
15.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective	303
15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	304
15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect	304
15.3.3.2.4 Past perfective or aorist	305
15.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	305
15.3.3.2.6 Non-finite forms	306
15.4 Subdialects	306
15.4.1 Diyadin	306
15.4.1.1 Similarities to the Van dialect	306
15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops	307
15.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <χ>	307
15.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <ɛ, ɔ>	307
15.4.1.1.4 Change in theme vowels	308
15.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix	308
15.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -i ^h / <ɛ, ɔ>	308
15.4.1.2 Differences from the Van dialect	308
15.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <u>	309
15.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /ɔi/ <ŋj>	309
15.4.1.2.3 Voicing changes	309
15.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <w> changes	309
15.4.2 Moks	310
15.4.2.1 Existence of the schwa /ə/	310
15.4.2.2 Lack of diphthong /uo/ <n>	311
15.4.3 Vozim	311
15.4.3.1 Phonology	311
15.4.3.1.1 Segment inventory	311
15.4.3.1.1.1 Diphthong /ɛj/ <ɛj>	311
15.4.3.1.1.2 Diphthong /ou/ <ɔu>	312
15.4.3.1.1.3 Uvular stop /q/ <q>	312
15.4.3.1.1.4 Diphthong /œu/ <eu>	312
15.4.3.1.1.5 Voiced aspirates	312
15.4.3.1.2 Sound changes	312
15.4.3.1.2.1 Classical Armenian /o/ <n>	313
15.4.3.1.2.2 Classical Armenian /iu/ <h>	313
15.4.3.1.2.3 Classical Armenian /ai/ <w>	313
15.4.3.1.2.4 Word-initial insertion of /h/ <h>	314
15.4.3.2 Morphology	314
15.4.3.2.1 Noun inflection or declension	314
15.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension	314
15.4.3.3 Verb inflection or conjunction	315
15.4.3.3.1 Overview and morphological changes	315
15.4.3.3.1.1 Theme vowel changes	315
15.4.3.3.1.2 Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix	316
15.4.3.3.1.3 Past suffix	316
15.4.3.3.1.4 Future marker	316

15.4.3.3.2	General paradigms for the reflex of the E-Class	316
15.4.3.3.2.1	Subjunctive present and past imperfective	316
15.4.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	317
15.4.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	318
15.4.3.3.2.4	Past perfective or aorist	318
15.4.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	319
15.4.3.3.2.6	Non-finite forms	320
15.5	Literature	320
15.6	Text samples	321
15.6.1	Van dialect	321
15.6.2	Diyadin subdialect	322
15.6.3	Moks subdialect	323
15.6.4	Norduz	323
15.6.5	Shatakh	324
15.6.6	Vozim subdialect	324
16	Tigranakert	327
16.1	Background and literature	327
16.2	Phonology	328
16.2.1	Segment inventory	328
16.2.1.1	Vowel inventory	328
16.2.1.2	Consonant inventory	328
16.2.1.2.1	Laryngeal changes	328
16.2.1.2.2	Arabic consonants /š, ḥ, q/ <‘, h‘, n‘/ and /ʃ/ <‘>	328
16.2.1.2.3	Patalitized stops /k ^h , k ^{hj} , /d ^h / <լj, p ^h , n ^h >	329
16.2.1.2.4	Glide /w/ <լ>	329
16.2.2	Sound changes	330
16.2.2.1	Monophthongal vowel changes	330
16.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	330
16.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <ո>	330
16.2.2.1.3	Classical Armenian /u/ <ու>	331
16.2.2.1.4	Classical Armenian /e/ <է>	331
16.2.2.2	Diphthong changes	332
16.2.2.2.1	Classical Armenian /qj/ <այ>	332
16.2.2.2.2	Classical Armenian /iŋ/ <ին>	332
16.2.2.2.3	Classical Armenian /oj/ <օյ>	332
16.2.2.3	Consonant changes	332
16.2.2.3.1	Classical Armenian /h/ <հ>	332
16.2.2.3.2	Word-medial gemination	333
16.3	Morphology	333
16.3.1	Noun inflection or declension	333
16.3.1.1	Definite article /-e/ <է>	333
16.3.1.2	Accusative prefix /z-/ <զ>	334
16.3.1.3	Ablative suffix /-e, -utš ^h / <է, նշ>	334
16.3.1.4	Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <ին, նին, նի>	334
16.3.2	Pronoun inflection or declension	334
16.3.3	Noun inflection or declension (continued)	336
16.3.3.1	Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ի>	336
16.3.4	Verb inflection or conjugation	336
16.3.4.1	Theme vowel changes	336
16.3.4.2	Monosyllabic verbs	337
16.3.4.3	Future formative /mən/ <մնն>	337

16.3.4.4 Conjunction 'also'	338
16.4 Text samples	338
16.4.1 Tigranakert	338
16.4.2 Khian	339
16.4.3 Hazzo	339
16.4.4 Hazro	340
16.4.5 Edessa	340
16.4.6 Siverek	340
17 Kharberd-Yerznka	341
17.1 Background and literature	341
17.2 Phonology	342
17.2.1 Vowels	342
17.2.1.1 Segment inventory	342
17.2.1.2 Sound changes	342
17.2.1.2.1 Classical Armenian /o/ <nj>	342
17.2.1.2.2 Classical Armenian /i/ <hL>	342
17.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <t>	342
17.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <n>	343
17.2.1.2.5 Classical Armenian /a/ <wj>	343
17.2.2 Consonants	343
17.2.2.1 Segment inventory	343
17.2.2.2 Sound changes	343
17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation	344
17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters	344
17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics	344
17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics	344
17.2.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents	344
17.2.3 Morphology	345
17.3.1 Noun inflection or declension	345
17.3.2 Pronoun inflection or declension	345
17.3.3 Verb inflection or conjugation	345
17.4 Text samples	346
17.4.1 City of Kharberd	347
17.4.2 From one village from Yerznka	347
17.4.3 Kiğı	347
17.4.4 Çarsancak	348
17.4.5 Dersim	348
18 Şebinkarahisar	351
18.1 Background	351
18.2 Phonology	351
18.2.1 Consonants	351
18.2.2 Vowels	351
18.2.2.1 Segment inventory	351
18.2.2.2 Sound changes	351
18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n>	351
18.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t>	352
18.2.3 Morphology	352
18.3.1 Verb inflection or conjugation	352
18.3.1.1 Theme vowel changes	352
18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive	352
18.4 Literature	353

18.5Text samples	354
18.5.1 Şebinkarahisar	354
19 Trabzon	357
19.1Background	357
19.2Literature	357
19.3Phonology	357
19.3.1 Vowels	357
19.3.2 Consonants	358
19.3.3 Other sound changes	358
19.4Morphology	358
19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension	358
19.4.2 Verb inflection or conjugation	358
19.4.2.1 Indicative present and past imperfective	358
19.4.2.2 Past perfective or aorist	359
19.4.2.3 Present perfect and past perfect	359
19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme	360
19.4.2.5 Progressive tenses	360
19.4.2.6 Othewr mobile morphemes	362
19.4.2.7 Repetition of agreement in negation	362
19.5Subdialects	363
19.6Text samples	364
20 Hamshen	367
20.1Background and literature	367
20.2Phonology	368
20.2.1 Vowels	368
20.2.1.1 Segment inventory	368
20.2.1.2 Sound changes	368
20.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <w>	368
20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <e>	368
20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <n>	369
20.2.1.2.4 Classical Armenian /qi/ <wj>	369
20.2.1.2.5 Classical Armenian /ɔj, iu/ <nj, hL>	370
20.2.2 Consonants	370
20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes	370
20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <p>	370
20.3Morphology	371
20.3.1 Noun inflection or declension	371
20.3.1.1 Plural suffixes	371
20.3.1.2 Case marking	371
20.3.2 Pronoun inflection or declension	371
20.3.2.1 Personal pronouns	371
20.3.2.2 Interrogative pronouns	372
20.3.3 Verb inflection or conjugation	373
20.3.3.1 Indicative present and past imperfective	373
20.3.3.2 Past perfective or aorist	374
20.3.3.3 Future and future perfect	374
20.3.3.4 Subjunctive present and past imperfective with marker /na/ <luw>	375
20.3.3.5 Present perfect and past perfect	376
20.3.3.6 Infinitives with /-uf/ <nl2>	377
20.3.3.7 Negation or negative forms	378
20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective	378

20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary	378
20.3.3.7.3 Future	379
20.4 Miscellaneous	380
20.4.1 Question formation	380
20.4.2 Stress	382
20.4.3 Borrowing Turkish morphology	382
20.5 Text samples	384
20.5.1 Zefanos village	384
20.5.2 Küçük Şana village	385
20.5.3 Malya village	385
20.5.4 Abgion village	386
21 Malatya	387
21.1 Background	387
21.2 Phonology	387
21.2.1 Segment inventory	387
21.2.1.1 Laryngeal quality	387
21.2.2 Sound changes	388
21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <t>	388
21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <nL>	388
21.2.2.3 Classical Armenian /qj/ <wj>	389
21.2.2.4 Classical Armenian /oj/ <nj>	389
21.2.2.5 Classical Armenian /iy/ <hL>	389
21.3 Background (continued)	390
21.4 Text samples	390
21.4.1 Malatya	390
21.4.2 Adiyaman	391
22 Cilicia	393
22.1 Background	393
22.2 Literature	393
22.3 Phonology	394
22.3.1 Segment inventory	394
22.3.1.1 Vowels	394
22.3.1.2 Consonants	394
22.3.1.3 Subdialectal diphthongs	394
22.3.2 Sound changes	394
22.3.2.1 Vowel changes	394
22.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <w>	394
22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <t, t>	396
22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <n>	396
22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <h>	396
22.3.2.1.5 Other vowels	396
22.3.2.2 Consonant changes	397
22.3.2.2.1 Laryngeal changes	397
22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <n>	397
22.3.2.3 Vowel harmony	397
22.4 Morphology	397
22.4.1 Noun inflectional or declension	397
22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles	398
22.4.1.2 Plural formation	398
22.4.2 Pronoun inflection or declension	398
22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects	398

22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects	400
22.4.3 Verb inflection or conjugation	400
22.4.3.1 Indicative present and past imperfective	400
22.4.3.2 Progressive forms	402
22.4.3.3 Future and future perfect	402
22.4.3.4 Non-finite forms	404
22.5 Background (continued) and literature	405
22.6 Text samples	405
22.6.1 Zeytun dialect	405
22.6.2 Hadjin subdialect	406
22.6.3 Marash subdialect	407
22.6.4 Kessab village of Antioch	407
22.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect	408
23 Syria	409
23.1 Background	409
23.2 Phonology	410
23.2.1 Vowels	410
23.2.1.1 Inventory	410
23.2.1.2 Sound changes	410
23.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <aw>	410
23.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <ɛ>	410
23.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <ə>	410
23.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ɨ>	411
23.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ɯ>	411
23.2.3 Morphology	411
23.3.1 Noun inflection or declension	411
23.4 Text samples	412
23.4.1 Aramo village	412
24 Arapgir	413
24.1 Background	413
24.2 Literature	413
24.3 Phonology	414
24.4 Morphology	414
24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <op>	414
24.4.2 Mobile indicative marking	414
24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian	415
24.4.4 Genitive marking	415
24.4.5 Progressive marking with /nə/ <ɯŋ>	416
24.5 Text samples	416
24.5.1 Arapgir dialect	416
24.5.2 Gürün subdialect	416
24.5.3 Darende subdialect	417
24.5.4 Kayseri subdialect	418
24.5.4.1 Munjusun village	418
24.5.4.2 Palahesi village	418
24.5.4.3 Everek	419
25 Akn	421
25.1 Background and literature	421
25.2 Phonology	421
25.2.1 Segment inventory	421

25.2.2 Sound changes	421
25.2.2.1 Monophthongal vowel changes	421
25.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω>	421
25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <nL>	422
25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> and /au/ <o, uL>	422
25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <h>	422
25.2.2.3 Diphthongal vowel changes	422
25.2.2.3.1 Classical Armenian /qj/ <wj>	422
25.2.2.3.2 Classical Armenian /oj/ <nj>	423
25.2.2.3.3 Classical Armenian /iŋ/ <hl>	423
25.2.2.4 Consonant changes	423
25.3 Morphology	423
25.3.1 Noun inflection or declension	423
25.3.1.1 Genitive marking	423
25.3.2 Verb inflection or conjugation	424
25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <qhL>	424
25.3.2.2 Theme vowel changes and the present indicative	424
25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nkʰ/ <wlup>	424
25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <ŋh, ɳ>	425
25.4 Text samples	425
26 Sebastia	427
26.1 Background	427
26.2 Literature	427
26.3 Phonology	427
26.3.1 Segment inventory	427
26.3.1.1 Vowels	427
26.3.1.1.1 Vowel inventory	427
26.3.1.1.2 Vowel /yœ/ <ô>	428
26.3.1.1.3 Vowel /ie/ <t>	428
26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ü>	428
26.3.1.2 Consonants	428
26.3.1.2.1 Laryngeal values	428
26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /j/ <j>	428
26.3.2 Sound changes	429
26.3.2.1 Monophthongal vowel changes	429
26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <t>	429
26.3.2.1.2 Classical Armenian /e/ <n>	429
26.3.2.2 Diphthongal vowel changes	429
26.3.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <wj>	429
26.3.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <hl>	430
26.3.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <nj>	430
26.3.2.3 Consonant changes	430
26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides	430
26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <h> to /f/ <ɸ>	431
26.3.2.3.3 Consonant cluster lenition	431
26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik	431
26.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <t>	431
26.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <n>	432
26.4 Morphology	432
26.4.1 Noun inflection or declension	432
26.4.2 Pronoun inflection or declension	432

26.4.3 Verb inflection or conjugation	433
26.4.3.1 Mobile indicative marking	433
26.4.3.2 Progressive marking	433
26.4.3.3 Mobile future marking	434
26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix	434
26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes	434
26.5 Text samples	435
26.5.1 ԳՌՎԱՃՐ ՀԱՎՈՐՎԻՐ	435
26.5.2 ՓԵՍԱ Դազար	437
27 Evdokia	439
27.1 Background, literature, and subdialects	439
27.2 Phonology	439
27.2.1 Segment inventory	439
27.2.2 Sound changes	440
27.2.2.1 Monophthongal vowel changes	440
27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <ե>	440
27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո>	440
27.2.2.2 Diphthongal vowel changes	441
27.2.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <այ>	441
27.2.2.2.2 Classical Armenian /qi/ <ոյ>	441
27.2.2.2.3 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	441
27.2.2.3 Consonant changes	441
27.2.2.3.1 Laryngeal changes	441
27.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants	441
27.3 Morphology	442
27.3.1 Verb inflection or conjugation	442
27.3.1.1 Theme vowel changes	442
27.3.1.2 Progressive marker /gor/ <կոր>	442
27.3.1.3 Future marking with /bidi/ <բիդի>	443
27.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մն>	444
27.4 Text samples	445
27.4.1 Evdokia	445
27.4.2 Merzifon subdialect	447
28 Smyrna	449
28.1 Background	449
28.2 Text samples	449
29 Nicomedia	451
29.1 Background, subdialects, and literature	451
29.2 Phonology	452
29.2.1 Segment inventory	452
29.2.2 Sound changes	452
29.2.2.1 Vowel changes	452
29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա>	452
29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե>	453
29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո>	453
29.2.2.1.4 Other vowel changes	453
29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction	453
29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <գ> to a glide /j/ <յ>	454
29.2.2.2.2 Deletion of other stops	454
29.2.2.2.3 Deaffrication of affricates	455

29.2.2.2.4	Deletion of nasals	455
29.2.2.5	Voicing assimilation in deaffrication	455
29.3	Morphology	456
29.3.1	Verb inflection or conjugation	456
29.3.1.1	Indicative present and past imperfective	456
29.3.1.2	Progressive marking	457
29.3.1.3	Past perfective or aorist	457
29.3.1.4	Other tenses	457
29.4	Miscellaneous	459
29.4.1	Subdialectal variation on the progressive	459
29.4.2	Prosody	459
29.5	Text samples	459
29.5.1	Aslanbag subdialect	459
29.5.2	Bardızağ	460
29.5.3	Ovacık	461
29.5.4	Adapazar	461
29.5.5	Benli	462
30	Istanbul	465
30.1	Background	465
30.2	Phonology	465
30.2.1	Segment inventory	465
30.2.1.1	Vowels	465
30.2.1.2	Consonants	466
30.2.2	Sound changes	466
30.2.2.1	Monophthongal vowel changes	466
30.2.2.2	Diphthongal vowel changes	467
30.2.2.3	Consonant changes	467
30.2.2.3.1	Laryngeal changes	467
30.2.2.3.2	Word-initial uvular fricatives	467
30.3	Morphology	468
30.3.1	Noun inflection or declension	468
30.3.2	Pronoun inflection or declension	468
30.3.3	Verb inflection or conjugation	469
30.3.3.1	Subjunctive present and past imperfective	470
30.3.3.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future	470
30.3.3.3	Present perfect and past perfect	471
30.3.3.4	Past perfective or aorist	472
30.3.3.5	Imperative and prohibitive	472
30.3.3.6	Non-finite forms	473
30.3.3.7	Other complex tenses	473
30.4	Literature	478
30.5	Text samples	478
31	Rodosto	481
31.1	Background and literature	481
31.2	Phonology	481
31.2.1	Sound changes	481
31.2.1.1	Consonant changes	481
31.2.1.1.1	Laryngeal changes	481
31.2.1.2	Monophthongal vowel changes	483
31.2.1.2.1	Classical Armenian /e/ 	483
31.2.1.2.2	Classical Armenian /o/ <n>	483

31.2.1.3 Diphthongal vowel changes	483
31.3 Morphology	483
31.3.1 Noun inflection or declension	483
31.3.2 Numeral formation	483
31.3.3 Pronoun inflection or declension	484
31.3.4 Verb inflection or conjugation	484
31.3.4.1 Theme vowel changes	484
31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <qop, qo, op>	485
31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix	485
31.3.4.4 Future marking	485
31.4 Text samples	487
31.4.1 Sample 1	487
31.4.2 Sample 2	487
31.4.3 Malkara	488
32 Crimea	489
32.1 Background	489
32.2 Phonology	489
32.2.1 Segment inventory	489
32.2.2 Sound changes: Lenition of Classical /r/ <p>	489
32.3 Morphology	490
32.3.1 Pronoun inflection or declension	490
32.3.2 Numerals	491
32.3.3 Verb inflection or conjugation	492
32.3.3.1 Morphological properties	492
32.3.3.1.1 Indicative marking	492
32.3.3.1.2 Theme vowel changes	492
32.3.3.1.3 Class of the causative	492
32.3.3.2 General paradigm	493
32.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective	493
32.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	494
32.3.3.2.3 Present perfect and past perfect	494
32.3.3.2.4 Past perfective or aorist	495
32.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	495
32.3.3.2.6 Non-finite forms	496
32.4 Literature	496
32.5 Text samples	496
32.5.1 New Nakhichevan	496
32.5.2 Crimea	497
33 Austro-Hungary	499
33.1 Background	499
33.2 Phonology	499
33.2.1 Segment inventory	499
33.2.1.1 Monophthongal vowels	499
33.2.1.2 Diphthongal vowels	499
33.2.1.3 Consonants	500
33.3 Morphology	500
33.3.1 Noun inflection or declension	500
33.3.2 Numerals	501
33.3.3 Pronoun inflection or declension	501
33.3.4 Verb inflection or conjugation	502
33.3.4.1 Indicative present and past imperfective	502

33.3.4.2 Future marking	503
33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect	503
33.4 Literature	504
33.5 Text samples	505
33.5.1 Suceava dialect	505
33.5.1.1 Sample	505
33.5.1.2 Words	507
33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary	509

V The /el/ <ել> branch 511

34 Maragha	515
34.1 Background	515
34.2 Phonology	515
34.2.1 Segment inventory	515
34.2.2 Sound changes	516
34.2.2.1 Monophthongal vowel changes	516
34.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	516
34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե>	516
34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի>	516
34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո>	517
34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <ու>	517
34.2.2.2 Diphthongal vowel changes	517
34.2.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	517
34.2.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ին>	517
34.2.2.2.3 Classical Armenian /oŋ/ <օն>	518
34.2.2.3 Consonant changes	518
34.3 Morphology	518
34.3.1 Noun inflection or declension	518
34.3.1.1 Vowel harmony	518
34.3.1.2 Plural and case marking	518
34.3.2 Verb inflection or conjugation	519
34.3.2.1 Overview of changes	519
34.3.2.2 General paradigm	520
34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective	520
34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect	520
34.3.2.2.3 Complex future tense	521
34.3.2.2.4 Past perfective or aorist	522
34.3.2.2.5 Subjunctive present and past imperfective	522
34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future	523
34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive	523
34.3.2.2.8 Non-finite forms	524
34.4 Subdialects	524
34.4.1 Urmia	524
34.4.1.1 Morphological differences	524
34.4.1.2 Object clitics	524
34.5 Text samples	525
34.5.1 Maragha: Խառնիս ինաւն նիշան	525
34.5.2 Urmia subdialect	526
34.5.2.1 Ikiaghach village	526
34.5.2.2 Isalu village	526

35 Khoy	529
35.1 Background	529
35.2 Text samples	529
36 Artvin	531
36.1 Background	531
36.2 Phonology	531
36.2.1 Overview	531
36.2.2 Sound changes	532
36.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <wj>	532
36.2.2.2 Loss of rhotic in some words	532
36.2.2.3 Loss of initial /v/ in 'on'	532
36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <h>	532
36.2.3 Morphology	533
36.2.3.1 Noun inflection or declension	533
36.2.3.2 Verb inflection or conjugation	533
36.2.3.2.1 Periphrasis in the indicative	533
36.2.3.2.2 Future marking	534
36.2.3.2.3 Theme vowel changes	535
36.2.3.2.4 Imperative	535
36.2.4 Text samples	536
VI Adjarian's endmatter	537
37 Placenames and maps	539
37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter	539
37.2 List of placenames that Adjarian did not list	557
37.3 Dialectological maps	559

Part I

Introduction to the translation

Chapter 1

Introduction to the translation

1.1 Introduction

Armenian is an Indo-European language. Its oldest attested form is Classical Armenian (CA). The modern language is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). Alongside these two varieties, there are countless non-standard dialects, many of which were made extinct because of the Armenian Genocide.

This book is an English translation of a monograph originally written in Armenian by Hrachia Adjarian (Աճառեան 1911): “Հայ բարբառագիրներին” or “Armenian dialectology”. The original monograph consisted of descriptions of 31 non-standard Armenian varieties, most of which are now extinct. Some descriptions are rather lengthy, while some are short.

The present book is both a translation and commentary on this monograph. In the course of translating the original 300-paged book into English, I had to unpack a lot of implicit knowledge that Adjarian was using in order to describe the varieties. For example, Adjarian did not use morpheme boundaries, glosses, nor IPA symbols. He would often just provide data points from a dialect, with a brief prosaic description and with cognates from Classical Armenian. That brief description relied on the reader’s knowledge of Standard Armenian (and sometimes Classical Armenian) in order to deduce the linguistic structure of the non-standard dialect. In order to unpack this implicit information, the end result was a 500-paged translation, with glossing, translation, and morpheme segmentation.

The current introductory is written by myself, the translator. The rest of this book is my translation of Adjarian’s writing. At times, I have to provide commentary and interrupt Adjarian’s prose. To prevent ambiguity, I wrote my interruptions in the following format:

HD: This is an interruption by the translator, Hossep Dolatian.

To maximize the recoverability of information during the translation, I provide the page numbers from Adjarian’s original monograph.

The rest of this chapter provides basic information on Armenian (§1.2), my transcription system (§1.3), and my translation conventions (§1.4).

1.2 Armenian: Dialectology, state, and linguists

This section provides basic information on what is the Armenian language. This section is geared to summarize basic diachronic and synchronic facets of the Armenian language in terms of how we categorize different Armenian varieties. I first explain the history of the language (§1.2.1). I then focus on the nature of the two standardized modern varieties (§1.2.1), the non-standardized varieties (§1.2.3), and the classification or genetic relationship across varieties (§1.2.4).

1.2.1 What is Armenian

As stated, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety (circa the 5th century CE).¹ In contrast, Modern Armenian is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). These two variants are often also called just Western Armenian and Eastern Armenian.

Between the ancient centuries of Classical Armenian and the modern century of Standard Western/Eastern Armenian, there are many holes. We know that there was a stage of Middle Armenian during the medieval period. However, Middle Armenian is less described or studied than either the Classical or Modern forms (Karst 1901).

By sometime in the 18th century, ethnic Armenians spoke a variety of languages. As Adjarian describes in §4, some groups of Armenians spoke only non-Armenian languages like Turkish. Other groups had developed their own individual Armenian varieties. Thus the Armenians of Smyrna (in modern Turkey) spoke Smyrna Armenian, while the Armenians of Julfa (in modern Iran) spoke Julfa Armenian, and so on. These different language varieties had enough structural differences to treat them as different linguistic objects.

Just as there are two geographically-defined modern standard forms (Western Armenian and Eastern Armenian), these region-specific dialects are conventionally divided into two branches. Some dialects like Smyrna belong to the Western branch (and are more similar to Western Armenian than to Eastern Armenian). While some dialects like Karabakh/Art-sakh belong to the Eastern branch.

Alongside these region-specific varieties of Armenian, the early modern period (17/18th centuries) showed the rise of an Armenian lingua franca among Armenians (Parnassian 1985; Donabédian 2018). This lingua franca or koine was Civil Armenian (Ashkharhabar or Աշխարհաբար [aʃxarhabar, aʃxarhəpər]). It is often seen as some sort of amalgamation of various linguistic features from different regions. This lingua franca developed in two sets of cultural centers: Istanbul in the West, and Yerevan and Tbilisi (Tiflis) in the East.

The outcome of Civil Armenian was establishing two separate standardized Armenian varieties: Standard Western Armenian (SWA) and Standard Eastern Armenian (SEA). The two dialects are often treated as developed from Istanbul Armenian and Yerevan Armenian via a process of standardizing the lexicon, removing recent Turkic borrowings, and incorporating common dialectal features. For example, Manoukian (2022) tracks the development of SWA within publishing houses in the Ottoman Empire in the 19th century. She describes how the translators developed a ‘purified vernacular’ language that removed Turkish words, and replaced them with Classical Armenian words or calques.

However, there are non-trivial structural differences between the non-standard sources and the standardized derivatives (Sayeed & Vaux 2017). These differences make it difficult to be sure of the exact genetic relation between Istanbul Armenian and SWA, and between Yerevan Armenian and SEA. For example, there are structural differences between SWA and the Istanbul Armenian of 1911 (§30), and these differences make it unclear whether SWA is a simplified descendant of Istanbul vs. a sister dialect (Sayeed & Vaux 2017:1148). We talk about some of these differences in the next section.

In terms of what we know about the linguistic situation of Armenians in the 19th century, we owe a great debt to Hratchia Adjarian. Within Armenian linguistics, a pioneering researcher was Hratchia Adjarian (Armenian: Հրաչյա Աջարյան) (Armenian: Հրաչյա Աջարյան).

¹To clarify, CA was first attested in the 5th century in written form in a Bible translation. Before this initial attestation, we don't know what was the linguistic situation for Armenians. It is often assumed that were a stage of Proto-Armenian between Proto-Indo-European and Classical Armenian.

Աճառեան, reformed spelling; also transliterated as Acharian). He was born in modern Istanbul in 1876, and undertook an education in linguistics in France. In French, his two most groundbreaking works were Adjarian (1899) where he developed an experimental procedure for Armenian consonant acoustics, and discovering an early form of voice onset time (Braun 2013). His second major work was Adjarian (1909) “Classification des dialectes arméniens” (“Classification of Armenian Dialects”) where he catalogued, described, and classified a set of Armenian varieties. This French monograph was then the basis for a larger work in Armenian (Աճառեան 1911): “Հայ Բարբառագիրներին” or “Armenian dialectology”. These manuscripts provide some of the few detailed microscopes into the linguistic reality of early modern Armenians.

Thus, by the time of Adjarian’s monograph in 1911, there were a large number of living forms of Armenian: SEA, SWA, Istanbul Armenian, Yerevan Armenian, and a host of other area-specific Armenian varieties. Unfortunately, since 1911, the linguistic landscape of Armenian populations has significantly changed. The vast majority of non-standard dialects are now extinct or moribund. Some dialects were made extinct because of the Armenian Genocide (Կատվայան 2015); Smyrna is a potential example (Vaux 2012). Some of these dialects survived the Genocide, but its speakers underwent language shift to one of the standard varieties. For example, the Shamakhi dialect was spoken in Shamakhi in modern-day Azerbaijan. But because of Azerbaijani persecution, the Armenian populace of Shamakhi has been migrating to Armenia, and the community has been undergoing language shift to SEA (Vlasyan 2019).

In contrast, it is relatively rare to find Armenian communities that still speak a non-standardized dialect. Of the non-standard varieties that still exist, they are sadly heavily endangered. The exception is the community of Armenians in Tehran, Iran, who have developed and maintained their own dialect of Tehrani Iranian Armenian (Dolatian et al. in review), which is surprisingly absent from Adjarian’s work. One could argue that some of the traditional dialects of Cilicia (22) and Syria (23) are still spoken in a handful of villages (Kessab, Anjar, Vaqif). But the communities are small and caught in dangerous circumstances (such as the Syrian war); thus they may be considered endangered.²

The present monograph is an attempt to preserve information on many of these lost languages. The above is a basic conventional summary of how Armenian varieties work. But there are some points of nuance that we should clarify. The next sections discuss these points.

1.2.2 What is Standard Armenian?

The term ‘standard’ in the name ‘Standard Western Armenian’ does not denote a literary variety that’s limited to books and formal speech. For the majority of Western Armenians who speak some Armenian variety, that variety is Standard Western Armenian. Similarly, Standard Eastern Armenian is the native language of the majority of Eastern Armenians. The confusing use of the term ‘standard’ is caused by patterns of language shift and dialect leveling among Armenians.

For example, in 1911, the year that the Adjarian monograph was published, the Armenians of Istanbul spoke a specific variety of Armenian called Istanbul Armenian. This variety is documented in this book in chapter §30 and also later by Adjarian in a separate (Աճառյան 1941). The variety of Istanbul Armenian in 1911 (and its 1941 followup) is not identical to SWA. The following are some subtle differences that I’ve noticed.

- (1) Differences between SWA and Istanbul Armenian
 - a. The word for ‘father’ is [hɑjɾ] <հայր> in SWA; but Adjarian describes the Istanbul form as [hɑɾ] <հար> (§30.2.2.2).
 - b. The reflex of the Classical Armenian sound /ð/ <ð> in Istanbul is /ð/ <ð>, while its reflex in SWA is /tʂʰ/ <շ> (§30.2.2.3.1). For example, the word ‘snow’ <ձիւլ> is /dʒiւl/ in CA, /ðzun/ in Istanbul, but /tʂʰyŋ/ in SWA (Table 30.3). Adjarian himself notes this contrast in §30.2.1.1.
 - c. The reflex of the Classical nominalizer <նլիլւ> /-utʰiւ/ ‘-ation’ is /-utʰyն/ in SWA, but /-utʰin/ in Istanbul (§30.3.1).

²The present monograph documents only 31 non-standard varieties. Of course, more non-standard varieties exist (Greppin & Khachaturian 1986; Martirosyan 2019a,b).

- d. The causative suffix is */-tsʰənel/* <glut̪i> in SWA but */-tsʰunel/* in Istanbul. For example, 'to make live' is */abre-tsʰənel/* in SWA (ապրեցլու) but */abre-tsʰunel/* in Istanbul (ապրեցնունել) (Աճառյան 1941:140).

Although Adjarian does not discuss the sociolinguistic situation of this community in depth, we suspect that this variety was acquired by Armenian children at home. At school, they would learn Standard Western Armenian, so that they could read, write, and engage with other Armenian communities as a lingua franca.

Since 1911 however, the Istanbul community has shifted from using the Istanbul dialect to using SWA. As a member of the Istanbul Armenian community, Tabita Toparlak reports that the dialect described by Adjarian has died out. Instead, Armenian-speaking families have shifted to using SWA at home.

A similar situation is described for SEA and Yerevan. In the time of Adjarian 1911, the dialect of Yerevan had a distinctive feature of penultimate stress (§6.2.3). In contrast, SEA has final stress. But in the decades since, the community in Yerevan has shifted towards using SEA and not the old Yerevan dialect. A native of this city (Vahagn Petrosyan) reports the following:

[The] "Yerevan dialect" is a historical label. Currently Yerevan speaks a colloquial version of Standard Eastern Armenian.

I have heard the features described for this dialect in the speech of some Yerevan residents. For me the speech is associated with the [lower classes]. I don't know if these people are recent migrants from villages of the Ararat dialect areas or if they are the remnants of the original Yerevan dialect speakers. In any case, an average person certainly does not grow up speaking like that. I am from Yerevan and I speak normally.

Thus, the majority of the dialects in Adjarian 1911 are likely extinct, due to either genocide or language shift. For the standard varieties (SWA and SEA), these are not fossilized variants restricted to books. They are the native language of most Armenian-speaking children and adults. They are not simplified forms or daughters of past Armenian varieties (Istanbul or Yerevan), but they're own distinct Armenian varieties that are natively acquired and used.³

Of course, like any spoken language, SWA has both informal and formal registers. The informal register is acquired at home, while the formal register is taught at schools or acquired via formal interactions. The two registers have minor differences. Some traits of the informal register of SWA is found in various non-standard dialects. For example, informal spoken SWA uses a progressive marker [gor], while formal written SWA bans this marker (Donabédian 2001). The use of [gor] is likewise found across various non-standard Western dialects such as Istanbul. Similarly, SEA has both formal and informal registers. The 3SG auxiliary 'is' is pronounced [e] in formal SWA, but pronounced [ə] in informal SEA. The use of an auxiliary [ə] is again found in non-standard Eastern dialects like Yerevan (§6.3.3.3.1). For a sample of other informal vs. formal register differences, see elsewhere (Ղարազովյան 1981; Զարարյան 1981; Աղայան 1981; Kavassian 1983; Dum-Tragut 2009, Karapetian 2014:ch3).

Thus the presence of the word 'standard' in the names 'Standard Eastern Armenian' or 'Standard Western Armenian' does not indicate prescriptivism, but is due to the history of the emergence of these standardized varieties. Because of this history, names like 'Standard Western Armenian' and 'Western Armenian' are interchangeable. In my experience, in Armenian linguistics, it is common to add the word 'standard' in order to disambiguate terms like 'Western Armenian' which could designate either a single variety (Standard Western Armenian) or an entire branch of dialects (Western dialects).

In contrast, the term 'Standard Western Armenian' can mean either 'the formal register of Western Armenian' or 'either the formal or informal register of Western Armenian.' In my case, I grew up in an Armenian speaking household in Lebanon. I acquired the informal register of ('Standard') Western Armenian. My idiolect does not correspond to any of the non-standard varieties like Smyrna, Trabzon, or Crimea. I then learned the formal register 'Standard' Western Armenian at school.

³This situation is similar to the development of Italian. The language developed from Tuscan, and was standardized. The language then became a state language, and spread throughout Italy. As another helpful analog, the situation with SWA/SEA is not like Arabic diglossia. For Arabic, the standard written form (Modern Standard Arabic) is not the home language of any Arabic-speaking household; the home language is instead one of many Arabic dialects like Levantine or Egyptian.

1.2.3 What is a dialect?

The original Armenian monograph from 1911 was called “Armenian dialectology”, based on an expansion of a French monograph from 1909 called “Classification of Armenian dialects.” This section clarifies the term ‘dialect’.

In linguistics, a common criterion for labeling a language variety as a dialect is mutual intelligibility. Given two language varieties A and B, if a speaker of A can easily understand a speaker of B, then the two varieties are dialects of the same language. Based on this criterion, American English and British English are dialects of English.

For Armenian however, the various varieties are conventionally called ‘dialects’, but they are not mutually intelligible. For example, as a speaker of SWA, I have difficulty fully understanding a spoken SEA sentence due to my limited exposure to spoken SEA. Written SEA is however quite intelligible to me. Thus, I often hear among lay speakers of Armenian that the two dialects are mutually intelligible after significant exposure.

For the non-standard dialects, mutual intelligibility is much weaker. For example, this monograph has text samples for each of the 31 non-standard dialects. I could not translate any of them because I couldn’t understand them. The best I could understand were the Istanbul texts, but I was not confident enough to provide an actual translation, morphological segmentation, or glossing.

Thus based on the criterion of mutually intelligibility, Standard Armenian (SEA and SWA) and the various non-standard varieties (Julfa, Tigranakert, and so on) are mutually unintelligible and not dialects of the same language. Because of mutually unintelligibility, some linguists go so far to use the term ‘Armenoid’ to describe the different Armenian varieties, e.g., that Agulis is an Armenianoid language (Vaux 2008) and not an Armenian dialect (§12).

In Armenian studies however, all these language varieties are just called ‘dialects’. The term is used in a non-theoretical stance. I suspect that because all these Armenian varieties are spoken by ethnic Armenians, then the term ‘dialect’ is used to indicate ethnic solidarity. To reduce confusion, I will also use the term ‘dialect’ in this translation, simply because Adjarian himself was using the Armenian word for dialect: [barbar] <բարբար>. In my own commentaries, I will often use the terms ‘dialect’ and ‘variety’ interchangeably.

1.2.4 What are the dialects?

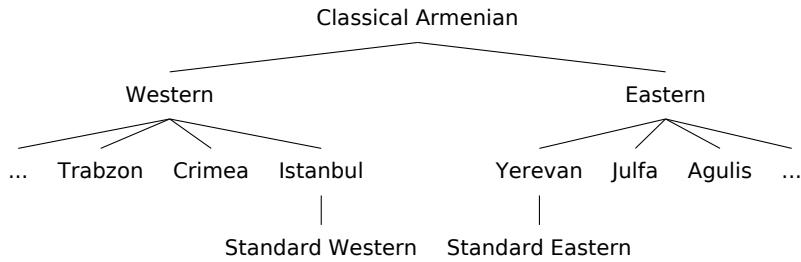
In Armenian dialectology, dialects are commonly divided into two branches: Western and Eastern. We discuss some controversial choices that Adjarian made in his classification.

As said before, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety. Modern Armenian varieties are conventionally divided into groups: Western dialects and Eastern dialects. In general, the division between dialects is based on geographic origin. The division (imperfectly) corresponds to the modern Turkey-Armenia border. Armenian varieties that developed west of this border (in the Ottoman Empire) belong to the Western branch, while varieties that developed to this east of this border (in the Russian/Persian empires) belong to the Eastern branch.

For example, SWA developed in Istanbul, while SEA developed in Tbilisi and Yerevan. SWA and SEA are conventionally treated as standardized offshoots of Istanbul and Yerevan. This basic classification is summarized in Figure 1.1.⁴

⁴For easier illustration, I don’t include Middle Armenian here. And as said before, we don’t know with complete certainty whether SWA (SEA) is a descendant of Istanbul (Yerevan) vs. a separate development from multiple dialects or from Civil Armenian. For easier illustration, the figures in this section treat the standard dialects as descendants.

Figure 1.1: Conventional and simplified family tree of Armenian

The above simple classification correlates with an important isogloss in Armenian dialectology: the morphemes used to form the indicative present (Table 1.1) (Vaux 1995). In Classical Armenian, the indicative present was formed by adding agreement suffixes directly onto to the verbal stem. The verb stem consists minimally of a root and theme vowel. But in modern SEA and SWA, this simple synthetic construction is instead used for the subjunctive present. To form the indicative present, SWA adds a prefix /gə/ լը before the synthetic form. In contrast, SEA uses a periphrastic or analytic construction. The verb is a non-finite form called the imperfective converb. The verb takes the non-inflecting suffix /-um/, while agreement is on an auxiliary.

Table 1.1: Morphemes used for the indicative present in CEA, SWA, and SEA

	Indicative present 'I like'	
CA	sir-e-m	like-TH-1SG
SWA	gə-sir-e-m	IND-like-TH-1SG
SEA	sir-um e-m	like-IMPF.CVB AUX-1SG

The above parameters (geographical and morphological) are foundational to Armenian dialectology, but they have some problems.

For the geographical parameter, the terms 'Western' vs. 'Eastern' refer to the ultimate geographic origin of some Armenian variety. But as Adjarian describes in §5.1, this geographic parameter can be confusing when we take into account migration patterns. For example, the dialect of Karin (§13) is a Western dialect that historically developed in what is now modern Erzerum (in modern eastern Turkey). But during the 19th and after the Armenian Genocide, the Armenian community of Erzerum had migrated to what is now modern Armenia and Georgia. That is, this Western community moved from west of the Turkey-Armenia border to the east of this border. For Karin, it is thus somewhat call this dialect a Western dialect, even though it is geographically spoken on the east of the relevant geographic border.

Because of the above geographical problems, Adjarian argued that descriptions like 'Western' vs 'Eastern' branches should be replaced with terms based on isoglosses. The most obvious isogloss for Adjarian was the morphology of the indicative present. He specifically argued that 'Western' dialects (like SWA) belong to the /kə/ <լը> branch, while 'Eastern' dialects (like SEA) belong to the /um/ <նւմ> branch.⁵

In addition to replacing geographic descriptions with morphological ones, Adjarian also argued that some dialects belong to a third separate branch. This branch is called the /el/ <էլ> branch and includes dialects like Maragha (§34). For such dialects (§34.3.2.1), the indicative present is formed by adding an auxiliary after the infinitive. The construction is periphrastic, and the surface [el] sequence is actually the theme vowel /-e-/ plus the infinitive suffix /-l/ (122a-ii).

(2) Maragha (taken from 122a-ii)

⁵Note that Adjarian used the term /kə/ branch instead of /gə/ branch. Although the indicative prefix is /gə/ in SWA, this prefix is spelled <լը>. The ancestor of this prefix is pronounced as /kə/, such as in SEA where this prefix is used to mark conditional future.

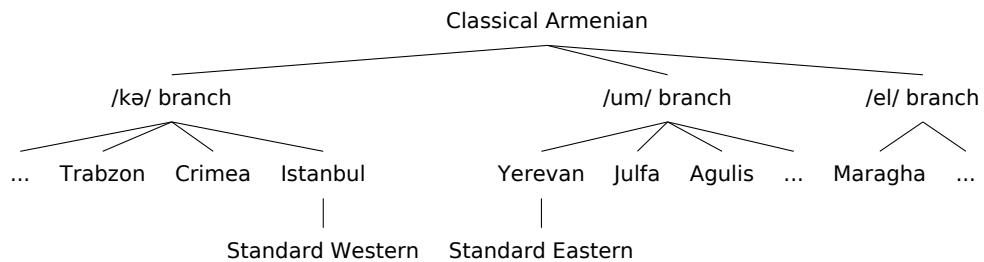
YZ-e-l-i-m
want-TH-INF-AUX-1SG

'I want.'

hraqtjh

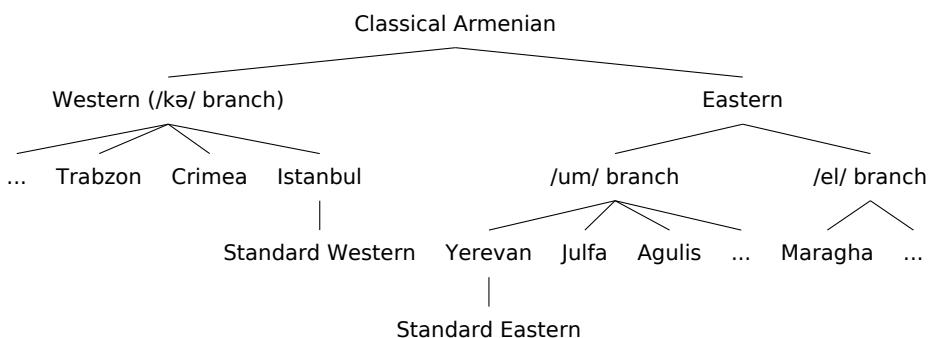
To summarize, Adjarian argues for a more detailed classification, as in Figure 1.2.

Figure 1.2: Expanded family tree of Armenian based on Adjarian's classification

In contrast, in a simpler two-branch classification, the dialects of the /el/ branch would be considered Eastern dialects. First, dialects like Maragha were formed in modern-day Iran and Russia; thus they are geographically east of Turkey. Second, both /um/ branch and /el/ branch dialects utilize morphological periphrasis in forming the indicative present. Thus, varieties like SEA and Maragha share a more abstract isogloss. Figure 1.3 shows a possible family tree by combining both geography and Adjarian's three branches.

Figure 1.3: Family tree of Armenian based on geographic terms and Adjarian's /el/ branch

This book maintains Adjarian's original three-way classification system. I do this so that the translation is faithful to Adjarian's original intentions. However, since 1911, it seems that most dialectological work in the West has not replaced geographic terms with isogloss-based terms.⁶ As for Soviet Armenia and the modern Republic, it seems that further dialectological work uncovered more and more sub-branches and groups, that's easier to summarize geographically (Martirosyan 2019a:§4 based on Գաղնլյալ 1972).

⁶I personally think that abandoning geographic terms is unconvincing. Although it is true that some Western dialects like Karin are now spoken east of the Turkey-Armenia border, they still historically developed west of this border. What matters is a dialect's genetic relationships with other dialects, and geography is a major correlate of such genetic connections.

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

This section explains the phonological transcriptions that I used in the translation. I explain my transcription system used for the modern standard varieties (§1.3.1), Classical Armenian (§1.3.2), and non-standard dialects (§1.3.3). In brief, I transcribe words in IPA based on the attested pronunciation (SEA/SWA) or their most likely pronunciation (CA). For the non-standard dialects, Adjarian developed his own dialectological notation, for which I provide IPA approximations.

1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian

Modern SEA and SEA are relatively well-studied in terms of their basic phonemic inventory and phonological transcriptions. I discuss nuances of transcribing SEA/SWA consonants (§1.3.1.1), vowels (§1.3.1.2), and stress (§1.3.1.3).

1.3.1.1 Consonant inventory

Table 1.2 provides the consonant inventories for SEA and SWA. Parentheses mark consonants that are present in SEA but not SWA.

Table 1.2: Consonant inventory of SEA and SWA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Stop	(p) p^h b		(t) t^h d				(k) k^h g		
Affricate			$\bar{t}s$ ($\bar{t}s^h$) $\bar{d}z$			$\bar{t}f$ ($\bar{t}f^h$) $\bar{d}ʒ$			
Nasal	m			n					
Trill				(r)					
Tap				r					
Fricative		f v		s z	ʃ ʒ			χ ʁ	h
Approximant						j			

Phonologically, SEA has a three-way laryngeal contrast or voicing contrast among stops and affricates: voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated. Classical Armenian (CA) is argued to have had a similar three-way contrast as well. In contrast, SWA has a simpler two-way contrast: phonologically voiced and phonologically voiceless (Table 1.3). Conventionally, the SWA stops and affricates are treated as being voiced vs. voiceless aspirated.

Table 1.3: Three-way laryngeal contrast in SEA but not SWA

	CA	SEA	SWA	
/p/	par	par	'dance'	պար
/p ^h /	p ^h ak	p ^h ak	'closed'	փակ
/b/	bad	bad	'duck'	բադ

However, the phonetic manifestation of the SWA voicing contrast is subject to geographical variation due to language contact (Kelly & Keshishian 2021; Tahtadjan 2021). For example, the SWA-speaking community in Turkey has a voiced vs. voiceless aspirate distinction: D vs. T^h. In contrast, the SWA-speaking community in Lebanon instead has voiced vs. voiceless unaspirated: D vs. T. For this monograph, because Adjarian's socio-geographic subdialect of SWA had a traditional D-T^h distinction, I transcribe the SWA forms with a traditional D-T^h distinction.

The change from a three-way contrast in CA to a two-way contrast in SWA is a major topic in the diachronic phonology of Armenian. Throughout this translation, Adjarian spends time in describing the consonantal changes for the various non-standard dialects.

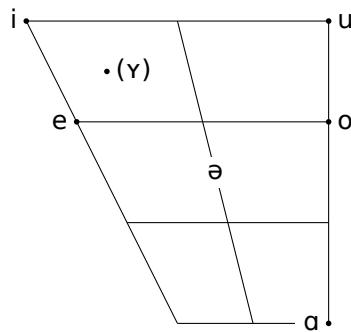
What follows in (3) are minor comments on the phonology or phonetics of the consonant inventory, based largely on recent survey-level phonetic work on SEA and SWA (Seyfarth et al. review).

- (3) Minor comments on SEA and SWA consonant inventory
 - a. The coronal stops usually have a dental articulation.
 - b. The dorsal fricatives /χ, ʁ/ are typically described as uvular, but they can have a velar pronunciation.
 - c. SEA has a phonemic trill and tap/flap distinction /ɾ, ɾ/, while modern SWA only has a flap /ɾ/. However, more archaic registers have a phonemic trill that has been largely lost for most modern communities (Tahtadjanian 2020). Adjarian 1911 however says that SWA still has a trill in his time (Table 2.2).
 - d. Both dialects have an allophonic sound [ŋ]. This velar nasal is used when a nasal /n/ precedes a velar stop, i.e., there is velar place assimilation. For SEA and SWA, I transcribe the velar stop. For example, the word /menkʰ/ 'we' <սենց> is pronounced [menkʰ] in SEA/SWA.

1.3.1.2 Vowel inventory

Table 1.4 provides the vowel inventories of SWA and SEA. Parentheses mark vowels that are present in SWA but not SEA.

Figure 1.4: Vowel inventory of SEA and SWA

In general, the SWA sound /γ/ corresponds to an SEA /ju/ sequence. Some SWA loanwords have a vowel /œ/, but this vowel is quite marginal and found in only a handful of loanwords.

The midvowels are sometimes transcribed as lax /ɛ, ɔ/ in the phonological literature (Vaux 1998). But more recent phonetic work suggests that these vowels don't have an open-mid articulatory/acoustic target, but are instead close-mid /e, o/ (Toparlak 2019; Seyfarth et al. review).⁷

1.3.1.3 Stress

SWA and SEA generally have final stress. If the last syllable has a non-schwa vowel, that vowel has stress (4a). But if the last syllable has a schwa, while the penultimate syllable has a non schwa, then the penultimate syllable gets stress (4a).

- (4) SEA

⁷For my own SWA ears, I cannot perceive the difference between [e, ɛ], suggesting that Armenian has a generic articulatory target for front midvowel.

- a. kapík
monkey
'monkey'
կապիկ
- b. kapík-ə
monkey-DEF
'the monkey'
կապիկը

There are some morphological exceptions to final stress. In early SWA, the suffix sequence */-e-i/* (TH-PST) in the imperfective past gets regular final stress. But in most modern SWA communities, this suffix sequence gets penultiamte stress. I seems that in Adjarian's time, this change didn't take place yet. So I transcribe this SWA suffix sequence with final stress in this monograph.

1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology

Classical Armenian or CA is the oldest attested variety of Armenian. The earliest written records are from the fifth century. It is a dead language, so we don't know its exact pronunciation, but we do have suggestive evidence (§1.3.2.1). I set up my IPA transcription for Classical Armenian for its monophthongal vowels (§1.3.2.2), diphthongal vowels (§1.3.2.3), consonants (§1.3.2.4), epenthetic schwas in consonant clusters (§1.3.2.5), and stress (§1.3.2.6).

1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian

Classical Armenian (CA) is an ancient dead language. We have no access to speakers, recordings, or phonetic analyses of CA. Thus, we will never know exactly what CA sounded like. Instead, we can approximate a probable CA phonology using the following pieces of information:

1. orthography and transliteration conventions
2. traditional pronunciation
3. post-Classical phonological changes

To clarify the above points, Classical Armenian is written using the Armenian script. The script was invented in order to write Classical Armenian. It is thus likely that the orthography is close to the pronunciation of Classical Armenian. The orthography is traditionally transliterated using the Hübschmann-Meillet-Benveniste transliteration system (HMB). Transliteration schemes can be found online, such as Wiktionary.⁸ The transliteration is not a phonological nor phonetic transcription, but it does help us determine approximate IPA symbols for CA.

As for pronunciation, although CA is a dead language, there is a conventional system for how to read CA texts. This system is called 'traditional pronunciation'. It was formulated sometime after the first written record of CA. An approximate date for this formulation is between the 8th and 12th centuries (Godel 1975:24; Macak 2017:1039). The formulated conventions indicate a mix of phonological patterns that were attested in CA or that developed later in the post-Classical period.

For this book, I transcribe all CA forms using IPA. I do not use transliteration. The rationale is that transliteration systems by themselves do not unambiguously reflect the most likely phonological form of CA words. In order to understand how the various sound changes from CA to the modern dialects, it is more practical to transcribe both CA and modern Armenian in their phonological form, i.e, by using IPA symbols.

⁸https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Armenian_transliteration

1.3.2.2 Monophthong vowel inventory

Classical Armenian has seven basic monophthong vowels. These vowels are listed in Table 1.4. I provide the native orthographic form, the HBM transliteration, and an approximate IPA symbol.

Table 1.4: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	օ	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

For the IPA transcription of Classical Armenian vowels, I adapt conventional transcriptions from the traditional pronunciation and from the modern standard dialects in the following way.

For the grapheme <ա>, the modern standard dialects use a low back unrounded vowel /ɑ/. We don't know exactly what the ancient language used. For simplicity and illustration, we assume the Classical low vowel was likewise back. This seems to be an implicit assumption by Adjarian as well, because he later uses a different symbol <ǖ> to mark the low front vowel /æ/.

For the front midvowel pair <ե, է>, we don't know the exact phonetic difference in Classical Armenian. The two graphemes are often transliterated as <e> vs. <ē>, and they are argued to have a phonological contrast in terms of tenseness (Thomson 1989:14) or length (Godel 1975:6). I transcribe them as /e/ vs. /ē/.

For the midvowels <օ, ո>, the modern standard dialects can range between using low-mid /ɛ,ɔ/ and high-mid /e,o/. Such variation is free variation in my experience. For simplicity, I transcribe them high-mid /e,o/ instead of low-mid /ɛ,ɔ/, contra Macak (2017:1039).

The segments <ի, ի, ու> and transliterated and traditionally pronounced as /ə, i, u/.

1.3.2.3 Diphthong vowel inventory

In addition to monophthongal vowels, Classical Armenian had nine diphthongs (Table 1.5).

Table 1.5: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եւ	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	ɑj	ɑw	ɛa	ɛw	ɛaj	ɛaw	iw	ɔj	uɑ

Orthographically, Classical Armenian diphthongs are made up of a) a vowel plus a glide symbol like <այ> <այ>, b) two vowels like <եւ> <եա>, or c) a combination of vowels and glides like <եաւ> <եայ>.

These orthographic sequences like <այ> <այ> were pronounced and phonologically treated as diphthongs like [aj] and not as vowel-glide sequences like [aj]. The evidence is the following. Philological and dialectological work uses the term 'diphthong' (Armenian: [jɛrkbarbar] <ԵՐԿԱՐԱՐ>, literally 'two-sounds' in Classical Armenian). In the modern standard languages, orthographic vowel-glide sequences like <այ> are pronounced as vowel-glides sequences /aj/, and philologists like Adjarian explicitly state that the standard dialects lack diphthongs (§2.7.1.2.3).

As for their IPA values, it is difficult to give a meaningful transcription for Classical diphthongs. I follow Macak (2017) in placing an inverted breve under the less prominent member of the diphthong (= what would correspond to a high vowel). I note the following minor notational differences between my transcription and Macak.

- For <եւ> <եա>, Macak (2017:1041,1043) suggests /ja/ but I opted for /ɛa/ because it's more faithful to the orthography.

- For <հւ> <իւ>, Macak (2017:1041,1043) notes that this cluster can be pronounced as either /iւ/ or /յւ/ depending on phonological position. I opt for a uniform /iւ/ because Adjarian does not notice such differences.
- For <նյ>, the traditional pronunciation is /ոյ/ (Macak 2017:1039). But, the orthography suggests that this digraph was pronounced as /օյ/.

For <եայ>, I could not find a pre-established convention so I use /եայ/.

There is some ambiguity when the an orthographic diphthong is pre-vocalic like <այա> or <աւա>. The HMB translation is just <aja, awa>. Phonologically, I suspect the offglide would have acted as a consonantal onset /aja, awa/ and not as a sequence of vowels /այ, աւա/. I thus transcribe such pre-vocalic diphthongs as vowel-glide sequences. However, note that Adjarian seems to phonologically treat these pre-vocalic forms as still phonologically diphthongs instead of vowel-glide sequences (64).

There are other attested orthographic vowel-vowel sequences such as <ուէ> in <աղուէն> 'fox' and <ուի> in <թուիլ> 'to appear'. For these, the HMB transliteration would be <aւէն> and <t'ուիլ>. Their modern SEA pronunciations would use a /v/ in place of the <ուէ>: /օւէն, թօվիլ/. It's unclear if historically such orthographic sequences were some type of diphthong too: /օւէն, թօվիլ/. But it is seems that the convention is to treat the digraph <ու> as a non-alternating /u/ (Thomson 1989:15), and allow it to be part of vowel hiatus (Thomson 1989:17). To be safe, I treat such sequences then as vowel hiatus as well: /օւէն, թօվիլ/.

Note that Classical grapheme sequence <աւ> /aւ/ became SEA /o/, and this change encouraged the use of a new letter <օ> in its place. Adjarian often uses the letter <օ> to refer the ancient diphthong. When he does use the letter <օ> in these contexts (such as <մօր> 'mother.GEN'), I use the transliteration <օ> and the Classical pronunciation /aւ/: <մօր>, /mawր/. I usually opt to use an alternative CA spelling with <աւ>: <մաւր> <mawր> /mawր/. I do this so that it's clearer what were the actual sound changes from Classical Armenian to the modern dialects.

1.3.2.4 Consonant inventory

Classical Armenian had 30 consonants (Table 1.6).

Table 1.6: Consonants of Classical Armenian

Orthography	պ	պ	փ	դ	ւ	թ	զ	կ	ը
HMB transliteration	b	p	p'	d	t	t'	g	k	k'
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	ձ	ծ	ց	զ	ճ	չ	զ	չ	չ
HMB transliteration	j	c	c'	č	č	č'			
IPA transcription	dz	ts	ts'	č	č	čh			
Orthography	ւ	ս	զ	շ	ժ	խ	հ		
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	h		
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	x	h		
Orthography	լ	ն	ռ	ն	լ	ն	լ	յ	յ
HMB transliteration	m	n	r	r'	l	t	w	y	
IPA transcription	m	n	r	r'	l	t	w	j	

For stops and affricates, Classical Armenian had a three-way laryngeal contrast. These contrast is conventionally treated as between voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated /b, p, pʰ/.

For the fricatives, there are generally uncontroversial. For the back fricative <յւ>, the modern standard dialects show free variation between a velar /x/ vs. uvular /χ/ articulation. The uvular transcription is however more typical. I use the uvular form as the default transcription for Classical Armenian.

For the nasals, there is no controversy. Note that the modern standard dialects have an allophonic velar nasal [ŋ] that's used when an alveolar nasal precedes a velar stop. The Armenian orthography does not mark this in any variety,

including Classical Armenian. It is unknown if Classical Armenian likewise had nasal place assimilation before velar stops, but it is likely. To be safe, I don't use a velar nasal [ŋ] for Classical Armenian.

For the rhotics <ŋ, n> or <r, ŋ>, they are pronounced as a flap vs. trill in the modern SEA /ɾ, r/. It's unclear if the <ŋ> was a flap /ɾ/ or an approximant /j/ in the Classical language (Macak 2017:1040). I opt for a flap /ɾ/. Adjarian himself does not comment on the pronunciation of this rhotic.

For the liquids, the symbol <l> <ɫ> is pronounced as a simple lateral /l/ in the traditional pronunciation and the modern standard dialects. The symbol <ɳ> <ɳ> is pronounced as a voiced uvular fricative in the modern standard dialects, while it is generally treated as a dark or velar lateral /t/ in Classical Armenian (§2.7.1.2.6, Macak 2016:ch2).

For the sonorants <j, ɿ>, these are traditionally transliterated as <y, w>. These sounds are the glides /j, w/. However, it is difficult to know when such a letter was pronounced as a glide vs. part of a diphthong (§1.3.2.3).

1.3.2.5 Schwa epenthesis

Classical Armenian has a schwa symbol <ə> /ə/. This vowel is written in some words like /əst/ <պան> <əst> 'for'. However, it is likely that the sound /ə/ was pronounced in many words but was unwritten in the orthography.

In the modern standard dialects, the orthography has long clusters of consonants (Table 1.7). These clusters are broken up by schwas in pronunciation. A conventional analysis is to treat these schwas as epenthetic (Vaux 1998). The rules for epenthesis are complicated but rule-governed (Dolatian forthcoming:cf.). It is likely that these epenthetic schwas present likewise in Classical Armenian.

Table 1.7: Schwa epenthesis in Classical Armenian and the standard dialects

'fire'	CA	SEA	SWA	
<krak>	kərak	gərag	gərag	կռակ

There are various reasons to assume that Classical Armenian had the same unwritten schwa epenthesis rules as the modern standard dialects. In the traditional pronunciation, it is a convention to pronounce unwritten schwas in exactly the same places as their modern forms (Godel 1975:16; Thomson 1989:116; Macak 2017:1043). Diachronically, some of these unwritten schwas are reflexes of Proto-Indo-European full vowels, that got reduced in Proto-Armenian (Vaux 1998:26). There is no synchronic evidence of an unreduced vowel in the underlying form for these unwritten schwas.

There have been a few attempts at formalizing the rules for pronouncing these unwritten schwas for Classical Armenian (Hammalian 1984; Schwink 1994; Pierce 2007). Pierce (2007) has noted that as a spelling-pronunciation rule, essentially the same schwa epenthesis rules are active for Classical Armenian and for Modern Armenian.

Because of the above facts, I transcribe Classical Armenian with essentially the same epenthetic schwas that the modern standard dialects use. There are some situations where the traditional pronunciation of Classical Armenian sometimes uses an epenthetic schwa while the standard dialects don't. Two such situations are the suffix /-kʰ/ and the prefix /z-/.

The suffix /-kʰ/ <p> is a nominalizer in SEA and SWA. In the modern language, it does not use schwa epenthesis after stops or two consonants: [part-kʰ] 'debt' <պարբ>. But there are ambiguous and contradictory reports that the CA ancestor form (the plural suffix -kʰ) does use schwa epenthesis in more contexts than SEA/SWA. For example, Godel 1975:18-19's prose suggests schwa epenthesis applies after a CC cluster [part-əkʰ] or after a stop/affricate. In contrast, Thomson 1989:120's prose suggests no schwa epenthesis after a CC cluster [part-kʰ]. Thomson suggests that schwa epenthesis applies only if the /-kʰ/ follows a velar stop. For these limited cases where schwa epenthesis is unclear, I transcribe the CA forms with a question mark: [part-(ə?)kʰ].

The prefix /z-/ was an accusative prefix in Classical Armenian. When this prefix is before a consonant, a schwa is added before the prefix: /z-CV/ → [əz-CV] (Thomson 1989:116). This prefix does not have a widely-used surviving reflex in

SWA and SEA.

1.3.2.6 Stress

In terms of stress, we don't have direct evidence from Classical sources. However, it is a convention to treat Classical Armenian as having the same basic stress patterns as the modern standard dialects (SEA and SWA), described in §1.3.1.3).

Briefly, stress is on the final non-schwa vowel of the vowel. in SEA an SWA. For Classical Armenian, the same stress applies are assumed to apply (Thomson 1989:15; Macak 2017:1043-4). Evidence for the existence of final stress in pre-modern Armenian is discussed in DeLisi (2018).

1.3.3 Adjarian's dialectological notation

In the original monograph, Adjarian set up his own notation to capture the pronunciation of words from non-standard dialects. He called his system a 'scientific alphabet' (§2.4), and he adapted it from the Armenian script. I converted his notation to IPA, as explained in §1.3.3.1. When re-transcribing his notation, I had to make decisions on matters that Adjarian kept implicit (§1.3.3.2). I sometimes had to diverge from Adjarian's notation because of typographic problems (§1.3.3.3). I discovered that Adjarian had unfortunate inconsistencies in representing diphthongs (§1.3.3.4).

1.3.3.1 IPA approximations

In the original monograph, Adjarian transcribed what he perceived was the pronunciation of the non-standard dialects. He devised his own notation system based off of the Armenian alphabet, by adding additional diacritics or modifying the direction of letters. I call this his dialectological notation.

In this translation, I retained his original dialectological transcriptions and supplied an IPA approximation. Table 1.8 lists all the dialectological symbols that he used, along with my IPA approximation and my prosaic description. The PDF (and source LaTeX) of the translation can be searched for the multiple occurrence of these symbols. Adjarian's prosaic description was helpful in determining thier phonetic values.

Table 1.8: Adjarian's dialectological notation and my IPA approximations

Adjarian's notation	IPA approximation	Description
Consonants		
պ	b	voiced bilabial stop
պ'	b ^h	voiced aspirated bilabial stop
դ	d	voiced coronal (dental) stop
դ'	d ^h	voiced aspirated coronal (dental) stop
ձ	ð	voiced coronal (dental) affricate
ձ'	ð ^h	voiced aspirated coronal (dental) affricate
զ	ðʒ	voiced postalveolar affricate
զ'	ðʒ ^h	voiced aspirated postalveolar affricate
ֆ	f	voiceless labiodental fricative
գ	g	voiced velar stop
գ'	g ^h	voiced aspirated velar stop
զյ	gj	palatalized voiced velar stop
հ'	h	voiceless pharyngeal fricative
հ	h	voiceless glottal fricative
հյ	hj	palatalized voiceless glottal fricative

'	h	voiced glottal fricative
j	j	voiced palatal glide
կ	k	voiceless unaspirated velar stop
պ	k ^h	voiceless aspirated velar stop
պj	k ^{hj}	palatalized voiceless aspirated velar stop
կj	k ^j	palatalized voiceless unaspirated velar stop
լ	l	voiced lateral approximant
լ'	l̪	palatalized voiced lateral approximant
մ	m	voiced bilabial nasal
ն	n	voiced coronal (dental) nasal
պ	p	voiceless unaspirated bilabial stop
փ	p ^h	voiceless aspirated bilabial stop
ն'	q	voiceless uvular stop
ռ	r	voiced alveolar trill
ր	r̪	voiced alveolar flap
ռ	r̪	voiced uvular fricative
ս	s	voiceless alveolar fricative
շ	ʃ	voiceless postalveolar fricative
տ	t	voiceless unaspirated coronal (dental) stop
թ	t ^h	voiceless aspirated coronal (dental) stop
ժ	ts	voiceless unaspirated coronal (dental) affricate
գ	ts ^h	voiceless aspirated coronal (dental) affricate
ճ	tʃ	voiceless unaspirated postalveolar affricate
չ	tʃ ^h	voiceless aspirated postalveolar affricate
Վ	v	voiced labiodental fricative
Վ	w	voiced labial-velar glide
իՎ	y	high front rounded vowel
զ	z	voiced alveolar fricative
ժ	ʒ	voiced postalveolar fricative
՚	ř	voiced pharyngeal fricative
ի	x	voiceless uvular fricative
Vowels		
մ, ա	æ	low front unrounded vowel
ա	ã	nasalized /a/
ա	ɑ	low back unrounded vowel
ա	ɑø	diphthong of /a/ and (offglide) /ə/
ա, ա	ɑi	diphthong of /a/ and (offglide) /i/
ա	ɑu	diphthong of /a/ and (offglide) /u/
է or է	ɛ	lowered /e/
է	e	mid front unrounded vowel
է	e̯	diphthong of /e/ and (offglide) /i/
է, է	ɛ̯	shortened diphthong of /e/ and (offglide) /i/
է	ej, e̯i	inconsistent between diphthong or vowel-glide
է	eu	diphthong of /e/ and (offglide) /u/
ը	ə	fronted schwa
ը°	ə̯	lowered schwa
ը	ə	schwa (mid central vowel)
ը, ը	əi	diphthong of /ə/ and (offglide) /i/
ի	i	high front unrounded vowel
ե	je	diphthong of (offglide) /i/ and /e/
ե	jeu	triphthong of (offglide) /i/, /e/, and (offglide) /u/
ի, ի	ii	diphthong of /i/ and (offglide) /i/

â	ɨ	high central unrounded vowel
o	o	mid back rounded vowel
eo	œ	front mid rounded vowel
ɛo	œø	diphthong of /œ/ and (offglide) /ø/
ɛoo	œo	perhaps a diphthong of /œ/ and /o/
ɛɔL	œø	diphthong of /œ/ and (offglide) /u/
ɔŋ	ø	diphthong of /o/ and (offglide) /ø/
oo	oo	perhaps a long vowel /o/
ɔL	ø	diphthong of /o/ and (offglide) /u/
nL	u	high back rounded vowel
nLw, Lw	üa	diphthong of (offglide) /u/ and /a/
nLt	üe	diphthong of (offglide) /u/ and /e/
nL ⁱ , nL ^h	üi	diphthong of /u/ and (offglide) /i/
n	üo	diphthong of (offglide) /u/ and /o/

1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values

During the course of translating Adjarian and re-transcribing his data, I had to make decisions on the exact phonetic value of Adjarian's notation. I noticed that Adjarian would omit some types of information about Armenian phonology and phonetics, whether intentionally (because he implied the information) or because of ignorance (which we can never determine). I discuss my decisions here.

1.3.3.2.1 Typical low vowel <w> /a/ For the letter <w>, most traditional transliteration systems use a simpler transcription as <a>. But phonetically, this letter represents a low back unrounded vowel /a/ in modern Standard Western and Standard Eastern Armenian. Although we don't access to articulatory or acoustic data on the Armenian dialects, we suspect that Adjarian is using <w> to denote a back unrounded vowel as well for the following reasons.

First, dialectological work often distinguishes a typical vowel <w> against an atypical fronted form like <ü> /œ/. This suggests that even in 1911, Adjarian perceived <w> as contrasting against a front <ü> /œ/ by being back.

Second, in the IPA, the letter <a> represents a front vowel too. Thus, if we use both <a, œ>, then it can create a false impression that there's a phonemic contrast between two front vowels <a, œ>, instead of between a front and back vowel <œ, a>.

Third, Adjarian was often sensitive in his perception of subtle acoustic differences. For example, in some dialects, he gives subtle judgments by saying that the low vowel <w> had a more closed mouth in the dialect of Van (§15.2.2.1.1). This suggests that he himself felt that <w> represented a back *unrounded* vowel.

However, in our own fieldwork, the dialect of Tehrani Iranian Armenian has a rounded back vowel /ɒ/ due to Persian contact (Dolatian et al. in review). Perceiving this rounding is quite subtle. So it is possible that some of the dialects that Adjarian studied from Iran did in fact use a back rounded form /ɒ/ instead of a back unrounded form /a/. It is impossible to know what was the case 100 years ago.

1.3.3.2.2 Front round vowels For the front round vowels <ŋL, to>, we transcribe them as /y, œ/. These are common realizations for the SWA form of these vowels. Though it's possible that some of the non-standard dialects use /y/ or /ø/.

1.3.3.2.3 Uvular fricatives For the letters <ŋ, ɳ>, modern SWA and SEA use uvular /χ, ʁ/. Though in the translator's experience, velar pronunciations are possible as free variation. Dialectological work does not distinguish velar

vs. uvular pronunciations. So although we transcribe these letters consistently as uvular across the dialects, it is possible that they may be more velar in some dialects than others.

1.3.3.2.4 Rhotics For the rhotic letters <n,ŋ>, the modern Standard Eastern pronunciation is a trill-flap distinction /r-ɾ/. Modern dialects differ in whether the transcribed <ŋ> letter is truly a flap /ɾ/ vs. an approximant /ɹ,ɻ/. For example, Standard Western and Eastern Armenian use a flap /ɾ/, while Tehrani Iranian Armenian uses an approximant /ɹ/. Dialectologists don't distinguish these flavors of /ɾ/. But to reduce confusion with the trill, we transcribe the trill as /r/, and the non-trill rhotic as /ɾ/.

1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair In SEA and SWA, the vowel hiatus between the vowels /e/ and /i/ is repaired by either a transitional or full glide /j/ (5). I include this glide in my transcriptions for SWA and SEA.

(5) SWA

/jerkʰ-e-i-n/ → [jerkʰeɪn]
sing-TH-PST-3PL

'(If) they sing.'
Եղածին

The Armenian orthography does not mark glide insertion in this context. Adjarian likewise generally doesn't include this glide either in his dialectological notation. Thus, we will come across many dialectal words that are transcribed with vowel hiatus. But I think it's likely that there was a glide in these contexts. For example, we see examples of such apparent vowel hiatus contexts in §7.3.3.1.3. The dialectal form is transcribed with a vowel hiatus sequence [e-i] while the SEA cognate has a glide [ej-i].

1.3.3.2.6 Velar place assimilation SEA and SWA have productive nasal place assimilation before velar stops: /n/ → [ŋ] before /kʰ, k, g/ (§1.3.1.1). I transcribe these allophonic velar nasals for the SEA and SWA forms.

It is unknown if CA had an allophonic velar nasal [ŋ]. Adjarian does not acknowledge the existence of velar stops in CA, SEA/SWA, nor the non-standard dialect. We can't know for sure if CA and the non-standard dialects had nasal place assimilation, but it is likely. To maintain a faithful translation, I don't transcribe logically possible velar nasals in the dialects, simply because we don't know for sure if these dialects had allophonic velar nasals.

1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation In general, Adjarian's dialectological notation seemed reliably close to a possible surface pronunciation for words. However, I suspect that Adjarian was at times transcribing in a more abstract or broad 'phonemic form' instead of a narrow phonetic form.

My suspicion is because in SWA, there is a productive constraint against having obstruent clusters that have heterogeneous voicing. For example, for the root /okʰud/ 'utility' <oqṇlun>, the derivative 'helpful' is pronounced [okt-agar] <oqṇuławr>. Adding a suffix causes the root's vowel to disappear, and the newly created obstruent cluster assimilates to being voiceless and unaspirated.

In contrast, Adjarian often has clusters with heterogeneous voicing. For example in (93c), Adjarian cites a Hamshen word /koʃ-di/ <կոշղի> that is borrowed from Ottoman Turkish. The suffix that he spelled as [-di] is a Turkish suffix. The modern Turkish form of this word however is <koş-tu> where the suffix has assimilated in voicing, and this is marked in the orthography. In contrast, Adjarian transcribes this suffix in its phonemic form, without voicing assimilation.

For Adjarian's data, it is unknown if words that are transcribed with heterogeneous voicing like /koʃdi/ were truly pronounced with such clusters [koʃdi], or if they were pronounced with assimilation [koʃti]. We cannot know for certain how narrow or broad was Adjarian's transcriptions. But my suspicion is that they were rather broad (phonemic).

Another striking tendency for Adjarian was that he often omitted epenthetic schwas. On page 9 from the original translation, Adjarian transcribed the word <վրայ> 'on' as [vra]. But, the typical transcription is [vəra] with an epenthetic schwa. Throughout the translation, I often found Adjarian transcribing words with large consonant clusters, that would otherwise require schwa epenthesis in CA and SEA/SWA. I doubt that the relevant dialects lacked schwa epenthesis. It's possible that Adjarian omitted some of these schwas because he either a) perceived them to be too acoustically weak or short to transcribe (= a more narrow transcription), or b) he felt the schwas were too predictable to insert (= a more broad transcription)

1.3.3.2.8 Stress In this translation, I generally do not provide stress markings for CA nor for SWA/SEA. I provide stress markings only in the following situation. Sometimes, Adjarian documents dialectal words and he includes a stress symbol <`> . He does this for words or dialects that have unexpected penultimate stress. For such situations, I also provide the stress marking for the CA and SEA/SWA cognates, to emphasize the contrast.

1.3.3.3 Typographical problems

While translating the book, I came across Armenian symbols that Adjarian used which I unfortunately could not faithfully replicate. These were symbols that were either absent from Unicode, or which required specialized fonts for me to use. I had to replace these symbols with approximate symbols (6).

- (6) Armenian symbols that I could not replicate easily
 - a. For the low front vowel /æ/, Adjarian used a special symbol <m>. I used the Armenian letter <ü>. This alternative symbol is also more common in post-Adjarian dialectological work.
 - b. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <j>: <Ծ^j, Ծ^h, Ծ^w>. I used a superscript <j>: <Ծ^j, Ծ^h, Ծ^w>.
 - c. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <h>: <Ծ^h, Ծ^l>. I used a superscript <i>: <Ծⁱ, Ծ^l>.
 - d. For a lowered schwa, Adjarian used the upside-down version of the symbol <Ծ^o>. I couldn't reproduce this, so I used <Ծ^o>

1.3.3.4 Diphthong inconsistencies

During the course of the translation, I came across inconsistencies in Adjarian's dialectological notation.

For all dialect chapters before Crimea (§32), Adjarian would have treated the symbols <Ծ^l, Ծ^h_{Ծ^l}, Ծ^o> as /Y, ijeu, iə/. But then for Crimea (§33.2.1.2), he states these symbols should be read as single diphthongs: /iu, ieu, iə/ . This creates a contradiction with his previous use of these symbols.

The symbol sequence <Ծ^j> is likewise ambiguous. For some dialects, he uses this symbol to denote a diphthong /ej/, and he explicitly says the sound is a diphthong (Karabakh: §8.2.1.2, Cilicia: §22.3.1.3). But then for some dialects like Agulis (§12.2.1) and Van (§15.2.1), he states the vowels of these dialects, and does not mention a diphthong /ej/, yet he still provides words with the symbol sequence <Ծ^j>. One can then assume that Adjarian intends for this sequence to be read as /ej/ for these dialects.

I suspect part of this inconsistency for <Ծ^j> is due to typographical errors. For the dialect of Van, Adjarian states the Vozim dialect has a diphthong <Ծ^j> or <Ծ^j> /ej/. This diphthong is written with a superscript glide. He provides Vozim words that have both the superscript glide and the non-superscript glide: /χejlēj/ <խԵլյլ> 'mirror' (Table 15.43). For the Vozim past perfective (§15.4.3.3.2.4), he sometimes transcribed a past suffix as /ěj/ <Ծ^j> but other times as /ej/ <Ծ^j>. Thus, I suspect that the ambiguities in Adjarian's use of <Ծ^j> could all be typos for <Ծ^j>.

1.4 Translation conventions

While translating the monograph, I had to make decisions on how to convey all the implicit and explicit information in Adjarian's prose. Such information ranged from organization (§1.4.1), to morphological segmentation (§1.4.2), his personal writing style (§1.4.3), and his use of data from multiple non-Armenian languages (§1.4.4). I go through this conventions here.

1.4.1 Structuring and explanation

For most of this translation, I tried to maintain Adjarian's original order and way of presenting information. However, there were two issues that I had to solve: section divisioning and specifying diachronic changes.

First, Adjarian usually did not use section divisioning in his dialectal chapters. Thus a dialect chapter would be a single long sequence of pages without any breaks. And in his introductory chapters, Adjarian often used at most one level of section divisioning. To make his content easier to read, organize, and access, I tried to provide extensive subsection division based on various linguistic themes.

Second, oftentimes, Adjarian did not use any special notation to differentiate the Classical pronunciation vs. the modern pronunciations. Oftentimes within the same sentence, he uses the same letters to denote both Classical and Modern pronunciations without using any special terms. For example, he would say "The sound X is Y", and then expect his Armenian-literate readers to infer that X is Classical while Y is modern. He thus leaves it up to the (Armenian-speaking and literate) reader to deduce whenever some letter is designating the ancestor of a sound vs. the actual current pronounced form. For easier reading, I use the abbreviations like CA or MA, and terms like 'Classical' and 'reflex, modern' to disambiguate the text.

1.4.2 Glossing, morpheme segmentation, and representations

For phonological transcriptions in this book, I generally use slashes // to encode Adjarian's transcriptions, and also my own SWA and SEA transcriptions. This is because Adjarian's notation is ambiguously narrow or broad. I often use <> to mark orthographic transcriptions, especially in the Armenian script or in Adjarian's dialectological notation.

In very few cases, I use brackets [] when I want to distinguish between a more abstract phonological form in slashes // vs. a more narrow phonetic form in brackets [], such as in the case of allophonic nasal place assimilation. But in general, my use of slashes // does not encode an abstract lexical representation. For example, I show epenthetic schwas in slashes //.

As for morphology, Adjarian generally did not morphologically segment his dialectal data, nor would he state the meaning of some word or affix. All glossing and segmentation was my own. Adjarian would usually present his data in one of three formats.

The first format is that he would list a dialectal word and then some related non-dialectal word. The non-dialectal word would be from CA, SEA, or SWA, but he usually doesn't state what the non-dialectal word is from. In this situation, I would transcribe the dialectal word, find and transcribe the CA and SWA/SEA cognates, and place them all together. The CA form works to show a likely ancestor for the dialectal word, while the SEA/SWA forms gives a sense of the divergence of the dialect's development. To illustrate, see Table 6.5 in the Yerevan chapter.

In a lot of these situations, the non-dialectal form would have been identically written in either CA or SEA/SWA. In a few cases, the forms would be different, such as for 'lentil' in Table 6.5; Adjarian had provided the SEA form <nuuχ> for this word, but not the CA word. Unless Adjarian stated otherwise, I assumed that the dialectal form had the same meaning as the CA and SEA/SWA forms.

In some cases, Adjarian would provide a non-dialectal in inflected form that would have only been found in SEA/SWA, not CA. For those situations, I could only provide a partial picture of what the dialectal forms were. See for example

Table 6.46 from the Yerevan chapter. Adjarian provided the dialectal form for 'gathered', but this word didn't have an obvious reflex in CA.

In very few situations, Adjarian provided a non-dialectal form that was neither in CA nor modern SEA/SWA. In those situations, I simply used the cognates that were attested. See for example the word for 'cress' in Karabakh in Table 8.20.

The second format was sentences. Here, Adjarian would provide a dialectal sentence, and a SEA/SWA translation. He would not morphologically segment his sentences. However, the Armenian reader could look at the Armenian translation and figure out the closest morphological connections and segmentations. I glossed and segmented all the sentences to the best of my abilities, by deducing from the SEA/SWA translations and cognates.

The third format was morphological paradigms. Adjarian would usually at most just list a paradigm as a set of cells and some label like 'indicative present'. He usually didn't describe how such words were morphologically constructed. The Armenian would then have to deduce the morphological segmentation, by again contrasting against how either SWA or SEA would work to create the indicative present. For such parafigns, I would segment the dialectal forms and provide SEA/SWA forms for easier contrast. I would prosaically explain how the SEA/SWA morphology works, and then use that information to deduce how the dialectal morphology works. For example, see §6.3.3.1 for the Yerevan verbal paradigms.

1.4.3 Terminology and names used by Adjarian

There were minor cases where Adjarian would use an Armenian term that was difficult to translate accurately. One such word was the noun <զաղութ>. This word can be translated in various ways such as 'colony' or 'settlement'. The derived word <զաղթական> can then also be translated as 'colonizer, settler, migrant, emigre' and so on.

In general, he would use these two words to describe communities of Armenians who were living in areas outside of Historic Armenia, or communities who migrated across different regions and cities. Throughout this book, I tended to translate these terms as either about 'settlements' or about 'migrant communities'.

Adjarian likewise was somewhat florid in his prose sometimes. He would often use the phrase <հին հայերեւ> 'Old Armenian' to denote Classical Armenian, instead of the conventional word <զրարար>. He used the term <լոր հայերեւ> 'New Armenian' to denote the modern descendants (whether standard or non-standard dialects). The standard language was <զրական> 'literary'. I didn't alter Adjarian's word choices, to maintain faithfulness to his personal style.

A complicated area of translation involved the root <սաճկ> pronounced /dadʒig/ in SWA, and /tatʃik/ in SEA. This root can mean a range of related meanings like Turk or Muslim. It's used in phrases like <սաճկերեւ> /daðʒeren/ which is the language of those people (Turkish), <սաճկաստան> /daðʒastan/ which is the country (Turkey), or <սաճկահայ> /daðʒahaj/ which is an Armenian from that area. In Adjarian's prose, he used this root and its derivatives to refer to the notions of Ottoman Turks, Ottoman Turkish, Ottoman Turkey, and Ottoman Armenians. I thus translated these words as such.⁹ A related word is <քոլր> /tʰurkʰ/ and <քողերեւ> /tʰərkʰeren/ which mean Turk and Turkish.

In some cases, Adjarian would use a linguistic term in somewhat vague ways. The term <պայթուղիկ> is supposed to denote a stop consonant (= a plosive). However, he sometimes would use this word to denote either a stop or affricate. Thus throughout the translation, there are likely sentences where I used the word 'stop', but the phrase 'stop or affricate' may have captured his intent better. Unfortunately, it's hard to know what exactly he intended.

A difficult matter to translate was proper names. Adjarian usually wrote people's name in the Armenian script. I would write the person's name in the original script that Adjarian used, alongside a romanization. In some cases, the person had an existing or well-known romanized name. For example, the late Armenian philologist <Շահնալ Զրպեն> had a romanized name 'Jacques Chahan de Cirbied'.

⁹Because of the genocide, I thought it be insulting to translate the word <սաճկահայ> to 'Turkish-Armenian' instead of 'Ottoman Armenian'.

In other cases, I couldn't find a romanized version of the person's online. In such cases, I made up my own unofficial romanization based on a simplified HBM transliteration. I would provide the IPA pronunciation in SEA/SWA. To explain why I did this, my Armenian name is <Տեօվլետյան> and pronounced in SWA as [dovletjan]. Its HBM form would be <Տēōvlēt'ean>, but the romanized form that I had used within the Armenian community is <Deovletian>. All the different renditions are different.

In order to show respect to the many deceased (and likely massacred) individuals who worked with Adjarian in his documentation efforts, I wanted to romanize their names in the way that I would expect to see such names in real life and in pronounced forms. For example, I romanized the surname suffix <եսլու> as <-ian>, because this is how people in real life romanize their names (outside of academic bibliographies), and not as the HBM form <-ean>. For affricates like <g>, I wouldn't romanize them using HBM letters like <c'> because such symbols aren't used by Armenians outside of academic publications. I instead used symbols like <ts>. Of course, these romanized forms are ambiguous. But, I provide the original Armenians form anyway. So there is no loss of information.

1.4.4 Translating language examples

In this book, Adjarian would provide linguistic examples from various languages and registers. These languages were the following in (7):

(7) Languages that Adjarian used

- French
- Italian
- German
- English
- Russian
- Georgian
- Persian
- Arabic
- Ottoman Turkish
- Classical Armenian
- Standard Armenian, often ambiguously whether SEA or SWA

I only speak SWA, English, and Arabic. So when translating these examples, I used the following procedure.

For Romance and Germanic languages, I largely relied on Wiktionary. Adjarian's examples were mostly just word lists so this was feasible. For French, I have some beginner level reading capacity.

For Russian, I cannot read the Cyrillic script. I relied on the help of a Russian speaker (Nikita Bezrukov) to help in the translation.

For Persian and Arabic, I knew the Arabic script so I could use Wiktionary (and my own Arabic knowledge) to translate. Some Persian cases were difficult, so for that I had the help of a speaker (Nazilia Shafiei).

For Georgian, I don't know the script so I relied on two linguists (David Erschler and Thomas Wier) who work on Georgian.

For Ottoman Turkish, Adjarian usually wrote these phrases in Armenian letters. I used a combination of Wiktionary and help from Turkish speakers (Tabita Toparlak and Nazila Shafiei) to translate the Ottoman forms to English and modern Turkish.

For Classical Armenian, I relied on the Calfa dictionary¹⁰ and English Wiktionary. In some cases, Adjarian used a word that he implied was a Classical word but I couldn't track it down. In those situations, he would use the Classical word as a gloss for a dialectal word. I instead used a cognate that was attested in the Classical dictionaries.

¹⁰<https://dictionary.calfa.fr/>

For SWA and SEA, I relied mainly on my own native knowledge of SWA. For transcribing SEA forms, I relied on English Wiktionary. The Armenian entries on English Wiktionary are highly moderated by Vahagn Petrosyan. For SEA words whose transcriptions I couldn't find on Wiktionary, I instead asked Petrosyan for help.

Part II

Introductory chapters by Adjarian

Chapter 2

Introduction by Adjarian

2.1 History of Armenian dialectology

Original page number 1.

The first person who was occupied in Armenian dialectology was the Dutch Armenologist Schröder (Շրուդեր). In his work (Schröder 1711: *Thesaurus linguae armenicae*), he provides a singular article where he talks about various Armenian dialects in the Caucasus, and he provides a succinct sample of the Agulis and Julfa dialects. After him comes Jacques Chahan de Cribied (Շահնշահ Չրիբեան), an Armenologist from Evdokia. In his extensive grammar (de Cribied 1823: *Grammaire de langue arménienne*), he dedicates a part to Armenian dialects, about which he provides more information than his predecessor; and he provides a general sketch for a few of these dialects. Third place goes to the doctor Gevorg Akhverdian (Գևորգ Ախվերդյան; HD: SEA: /gevɔrkʰ aχverdjan/ or /aχvertjan/). He had such a special love for Armenian dialectology that he published the provincial songs of Sayat Nova in the Tbilisi dialect (Ախվերդյան 1852), providing an exhaustive introduction, where he studies the Tbilisi dialect with a very skilled and specialist hand. Akhverdian intended to study other dialects as well, but he died too soon, squashing his beautiful prospects.

In 1866, the grammar of the Viennese monk Arsen Aydinian (Ա. Ա. Այդինյան; HD: SWA: /arsen ajdinjan/) was published (Այդինյան 1867), wherein the author gave the first general classification of the Armenian dialects, though in very uncertain terms. Aydinian recognized four dialectal branches.

Original page number 2.

1. Russia, Persia, and India
2. Turkish Armenia and Mesopotamia
3. Asia Minor
4. Austria-Hungary (Transylvania, Artyal or Արտայալ)

The author talks about each of the four branches, provides a general description for each, focusing especially on the morphology. He does not consider the phonology.

In the same year, Kerovbe Patkanian (Պատկանյան; HD: SEA: /kʰerovbe patkanjan/) published a grammar in German on the Agulis dialect (Patkanoff 1866). This was followed by the Armenologist Petermann's study on the Tbilisi dialect (Petermann 1867).

In 1869, Patkanian published his Russian work (Патканов 1869)¹, where he gives a succinct description of eight Armenian dialects, based on a handful of written sources. This was followed in 1878 by the same author who published

¹HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Изслѣдованіе о діалектахъ армянскаго языка*.

Патканов.² in two volumes: the first volume on New Nakhichevan, and the second on Mush. Both works are extensive.

After Patkanian, there was no work on Armenian dialectology for a long time, until in 1883 when the Agulis linguist S. Sargsiants (U. Սարգսյան; HD: SEA: /sarkʰəsjan̪s/) published his detailed study on the Agulis dialect Սարգսյան (1883). His work exceeds all previous works, both in its extensiveness and its scientific correctness. In 1886, the Polish Armenian Jan Hanusz (Յան Հանուս) started a study on the Polish-Armenian dialect. He published two volumes, wherein he studies the lexicon and morphology of Polish-Armenian.³ Because of his death, the remaining parts of his study of the dialect were unfinished.

After Hanusz, the Russian Armenian Alexander Thomson (Томсонъ; HD: modern Russian: Александр Томсон) published a study on the Akhaltskha dialect in 1887 and the Tbilisi dialect in 1890. **TODO: try to track down if possible**

Starting in 1896, Armenian dialectology reached a new momentum, and the number of studies grew day by day. In the same year, the *Azgagrakan Handes* (Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]) was established, under the editorship of Lalayan (Լալայան; HD: : SEA: /lalajan/). To this day, the journal continues to provide...

Original page number 3.

... many samples on the provincial or vernacular language. Then in 1896, the Armenian Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ; HD: SWA: /melikʰ tʰavitʰ pʰekʰ/, SEA /davitʰ beg/) published a succinct study on the Marash dialect, first in Armenian (see ՀԱ 1986) and then in French.⁴ In 1897, Levon Mserian (Լ. Մերիան; HD: SWA/SEA: /levon məserjan/, also called *Mseriants Utterwaig /məsərjan̪tsʰ/*) published a detailed study on the Mush dialect.⁵ In 1898, 1899, and 1901,⁶ he published his dialectological series on the dialects of Aslanbeg, Suceava, Karabakh, and Van; the latter is in German. Then in 1898, the Բիւրակն [Byurakan] ethnographic periodical is established in Istanbul, which continued to exist for three years (1898-1900), providing very many samples on the Armenian dialects of various provinces, many of which were unheard of by then. If Lalayan's Ethnographic Journal had taken Byurakan's trajectory, then Armenian dialectology would have currently been in an enviable position. The existence of Byurakan sadly did not last long, showing that we Armenians still do not have the capacity to revive scientific journals.

In 1899, H. Kazandjian (Յ. Գազանճեան 1899) published "The provincial language of Evdokia" (Ելողիոյ Հայոց զաւարարքանց) in the journal *Handes Amsorya* (Հանդես Ամսօրես [Monthly Review]). Starting in 1900, the same journal starts publishing the extensive study of the Arapgir dialect by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ). But unfortunately after a few years, the study halts.

Special attention should be given to the editorship of the *Eminian Azgagrakan Joghovatsou* (Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]), that was established in the Lazarian Institute in Moscow (Սովորության Լազարեան Ճեմարան) by the will of deceased and skilled Armenianologist M. Emin (Մ. Էմին). To this day, the journal has provided the most respectable volumes of all the dialectological works published so far. By now, it has published 7 books, of which five are completely dedicated to Armenian dialects.

Among the less known workers in Armenian dialectology is H. Nazarians (Յ. Նազարեան; HD: SEA/SWA: /nazarjan̪tsʰ/). In the journal *Ports* (year 5, number 2, page 150-164, Փորձ հանդես; HD: SEA: /pʰor̪tsʰ handes/), he published an article called "About the Armenian dialects" (Հայոց բարբառների մասին).⁷ He proposed five sections, and called on Armenian folklorists to translate them to the dialect of each village and send them to him.

Original page number 4.

The man of course will of course be waiting for a long time for a hopeless endeavor.

²HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: Материалы для изучения армянскихъ народчий.

³HD: Adjarian is referring to a collection by Hanusz, available at the Polono digital library.

⁴HD: Adjarian spells this person's name in various ways. I couldn't find this person's work on Marash. The closest record I found was from a Soviet encyclopedia, but sadly the encyclopedia page doesn't clarify what ՀԱ stands for (probably Հանդես Ամսօրես [Monthly Review] or another old Armenian periodical).

⁵HD: It seems that Adjarian is referring to (Msérianz 1899).

⁶HD: Adjarian is likely referring to this series: Մերիան 1897, 1901.

⁷HD: I think this journal is the one listed on Wikipedia. Page 90 of this archived index lists the article by Nazarians.

Let us remember lastly the German Armenologist Karst, who in his grammar on Cilician (Karst 1901: *Historische Grammatik des Kilikische-Armenischen*) talks about the Middle period, specifically on Cilician Armenian. But whenever he explains the various words and forms, he always compares the data against the current Armenian dialects.

2.2 Disadvantages of dialectological studies

As can be seen, Armenian dialectology is still not rich. The number of foundational and complete studies is not high. Of the published sources, some are lacking in their phonology, some in their morphology. And when it comes to the transcription of words, they generally lack scientific accuracy. For example, see what Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բէկ) says in his Arabkir grammar (Դավիթ-Բէկ: ՀԱ 1901, page 39):

By the term 'usual pronunciation', we mean the Armenian pronunciation, whether it's from Yerevan, Tbilisi, Karabakh, or Van, Mush, Karin, Diyarbakır, or the Arapgir pronunciation. That is, we don't accept the so-called Western and Eastern pronunciations. Having studied a large number of the dialects of provinces of Van, Mush, Karin, Kharberd, Sebastia, and Diyarbakır, we have seen that there is no reason to accept such a decisive abyss. The main reason is that the actual populace is the only one that is entrusted with the provincial dialects and the pronunciation, whether in the Araratian provinces or in Lesser Armenia; there is one and only one pronunciation.⁸

And this person is a linguist.

S. Sarsgian (Ս. Սարսգյան) was also a linguist, whose dialect of Agulis is a choice work. But see what he also says (Part B, page 111):

"In the Agulis dialect, the sound /k/ <կ> is pronounced as hard (կոշտ) in nearly all positions, whether before a vowel or after. But if before the /k/ <կ> there is /i/ <ի> or /e/ <է> or such an /ə/ <ա> (Ց. է)⁹, such that the literary form of the word uses /i/ <ի>, then that /k/ <կ> is pronounced as soft (կակուղ) /k/ <կյ>."

But sometimes it happens that a person is confused on how to read such a form.

Original page number 5.

For example on page 39, line 6, it's written /menak/ <մենակ> 'alone'. On the contrary, the literary form of this word has two options: /minak/ <մինակ> or /menak/ <մենակ>. So how should we read this word: /mænæk/ <մանակ> or /mænæki/ <մանակ>? Let's then be grateful for the French and English orthographies.

It is apparent that in Armenian dialectological studies, even the best are considered incomplete and deficient

2.3 Program for dialectological studies

In order to have a perfect study in Armenian dialectology, it should contain the following components, besides having brief geographical and statistical information on the studied dialect

Component A - Phonetics (Չայլախօսութիւն, German: *Phonetik*): This section establishes the sound system of the dialect, meaning what sounds are found in the dialect, the way these sounds are articulated, their uses and number, their origins from either Armenian or from other sounds.

⁸HD: It's hard to translate the last few sentences because I couldn't make sense of the original; it was too convoluted.

⁹HD: I don't understand the abbreviation that he uses.

Component B - Phonology (Հայսաբանութիւն, German: *Lautlehre*): This section provides the rules for sounds in the dialect. One by one, it goes through the Armenian vowels, diphthongs, and consonants; these are compared against the dialect. It establishes what Armenian letters or sounds underwent what sound changes in this dialect. Because phonology is the most important branch of linguistics, it is thus necessary that this chapter is detailed, correct, and extensive. Each Armenian sound must be examined on its own, meaning word-initially, word-medially, or word-finally, whether alone or next to a vowel or consonant. Furthermore, the provided examples must be complete, so that we can decide well the strength of the rule and the number of exceptions.

Component C - Morphology (Հետախոսութիւն, German: *Morphologie*): This is the grammar by the conventional sense of the word. Or more accurately, this is called the etymology of the grammar. In this section, it is necessary to give a detailed examination on the dialect's declensions, conjugations, pronouns, their form alternations, and so on.

Component D - Syntax (<ամաձայնութիւն¹⁰): This is...

Original page number 6.

... an inseparable part of a grammar, which is necessary for every language. But because our dialects have not deviated from the usual agreement of literary language, it's not important to focus heavily on this part.

At the end of every dialectal study, there must be an extensive text sample of the dialect. The text sample shows the syntactic and agreement rules of the dialect, and the use of the rules for the above components. It would be good if the manuscript used conversational data. With this, we can see how a verb is used in different tenses, numbers, and persons.

Such are the required components for a dialectal study, so that a study is considered complete. It is also necessary to examine the circumstances with which the work can be scientifically established as correct and complete.

2.4 Scientific alphabet

In a scientific field, the first thing that we need is a scientific alphabet. This is an alphabet that we can use to show nuances of all the sounds of the studied dialect. For this goal, European linguistics have devised many and diverse letters for different purposes, such as symbols for lengthening or shortening, open or closed pronunciation, monophthong or diphthong, stressed or unstressed, simple or nasal, voiced or voiceless, aspirated or unaspirated, and so on. It would be good of course if dialectology took these European symbols. But our nationalist zeal, the poverty of our publishers, and primarily the untrained eye don't allow the use of this desired point. Thus, we need a scientific alphabet that uses the Armenian letters.

Our focus is of course about a scientific alphabet, and it has no link at all with literary and current language orthographies.

For a scientific alphabet, the required conditions are as follows:

1. Each sound must be symbolized by only one symbol
2. Every symbol must have only one sound.

For example, the /tʃʰ/ <չ> sound is a single sound. Therefore, writing it with two or more letters (Eng. <ch>, French <tch>, ...

Original page number 7.

... German <tsch>) is against the first condition. The sound /o/ <o> is a single sound too. Writing this sound as <o>, <au>, or <eau> is against the first condition as well. As another example, consider the Armenian letter <j>.

¹⁰HD: The Armenian term literally means 'agreement'. But Adjarian is using it in the sense of 'general syntax'.

Word-initially, this letter pronounced as /h/ <h>, medially as /j/, and word-finally it's unspoken. This violates the second condition. The scientific alphabet requires that /tʃʰ/ <չ> is written as one symbol (such as in Armenian or in the European scientific alphabet <c> character), the sound /o/ <o> as just /o/ <o>, and the <j> letter has only one pronunciation (for us /j/), and so on.

It speaks for itself that an un-read letter should not exist.

Now, the 38 letters of Armenian cannot symbolize all dialectal sounds. This is especially because these letters have different pronunciations based on their position in the word, in both the Eastern and Western pronunciation systems. Thus, we need to establish once and for all what sounds they symbolize. This decision must be decisive and stable, used in all places and books.

It is scientifically established that among the two literary languages, it is the Eastern form where the Armenian letters preserve the pronunciations of the fifth century, and the pronunciations agree with the transliteration or transcription of foreign words in Old Armenian. Because of this, our plosive letters should be based on the Eastern pronunciation (Table 2.1).¹¹

Table 2.1: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription			IPA letter
պ պ փ	b p p'			b p pʰ
զ զ զ	g k k'			g k kʰ
դ դ թ	d t t'			d t tʰ
ժ ժ ժ	j c c			ðz tʃ tʃʰ
զ զ չ	j c c			ðʒ tʃ tʃʰ

Among these, the first column is in the location of the second column for Western. The second column's sounds do not exist in Western.¹² This is hard to explain why. We should emphasize that the Western reader is not deceived by the equivalent transcribed /p, k, t/ sounds and analogous sounds. These European sounds are pronounced stronger than in Armenian, such that the Western Armenian perceives these sounds as /pʰ, kʰ, tʰ, Շ/ <փ, զ, թ, չ>. However, it is not only strength...

Original page number 8.

... that is perceived, but it is also the absence of voicing (the voicelessness of the sound), what is the equivalent to both the Armenian and the European.

The following letters in Table 2.2 are pronounced the same in Eastern and Western. Thus we don't need to give them special attention.

Table 2.2: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that don't vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription					HD: IPA letter				
ս տ ն ի օ	a e ə i o					a e ə i o				
ֆ վ ս զ շ	f v s z ʂ					f v s z ʃ				
ժ խ ն ի հ	ʐ x n ɾ ɹ					ʐ x n ɾ ɹ				
լ մ ն ր ր	l m n r ɾ					l m n r ɾ				

¹¹HD: I suspect that in his transcriptions, Adjarian forgot to distinguish the two affricate series, and to distinguish aspiration. It could also have been a typo.

¹²HD: To clarify, he means that the letters from the first column are voiceless aspirates in Western Armenian; and that Western Armenian doesn't have voiceless unaspirates.

However for the letters <Ե, յ, ն, ւ>, they have a complicated situation. The letter <Ե> is pronounced as /je/ word-initially, as /e/ word-medially, and it is not found word-finally. But because /je/ is a mixture of sounds, we cannot use one symbol to symbolize it. Similarly, the sound /e/ is already symbolized by the letter <Ե>. We don't need to also represent /e/ by <Ե>. Meaning that the letter <Ե> is additional. Thus we should transcribe such vowels as in Table 2.3.

Table 2.3: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
'yesterday' (dialectal)	Երեկ	Երեկ	Երեկ /jerek/
'yesterday' (standard)	Երեկ	Երեկ	Երեկ /erek/

As we said, the letter <յ> is pronounced as /h/ word-initially, as /j/ word-medially, and as un-pronounced word-finally. Such diversity is contrary to a scientific alphabet. For the sound /h/, we already have the letter <հ>. We don't need to use the letter <յ> for the same sound. Second, if some letter is unpronounced, then it's unneeded. Once these two situations are removed, the <յ> letter ends up having only one sound /j/. And thus we read this letter in this way in both the beginning, middle, and end of words (Table 2.4). The use of the letter <յ> for only this sound was also the situation in the fifth century.

Table 2.4: Transcribing the glide /j/

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			jhu /jis/
'I'	Ես	Ես	jԵս /jes/
'Armenian'	հայ	հայ	հայ /haj/
N/A			ալայ /alaj/

The letter <ն> is pronounced as /vo/ word-initially, /o/ word-medially, and is not found word-finally. Because /vo/ is a doubled sound, we shouldn't write it with one letter. For the sound /o/, we already have the letter <օ>, ...

Original page number 9.

... thus the letter <ն> is excessive. The following words are written as in Table 2.5.

Table 2.5: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			օսկի /oski/
'gold'	նուկի	նուկի	վոսկի /voski/

The letter <ւ> is read rightly as /v/. But the difference is that this letter cannot start a word. We can't thus transcribe the word <Վոսկի> /vրկ/ 'on' as <Վոսկ>. The use of the letter <ւ> is unneeded or excessive for the following reasons. We can't have one sound correspond to two symbols. We can't write the letter <ւ> word-initially. And the letter <ւ> is also used in the diphthongs նւ, հւ/u, յ/.¹³ Thus, we must write as in Table 2.6, and not with the traditional orthography.

¹³HD: It is more accurate to use the term 'digraph' instead of 'diphthong' here, but the term 'diphthong' is more faithful to Adjarian's original word եղլարդը 'diphthong'.

Table 2.6: Transcribing the letter <Լ>

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
'bird (CA); chicken (SEA)'	հաւ	հավ	հավ	/hav/
'king'	թագաւոր	թագավոր	թագավոր	/tʰakʰavor/
'pain stone'	ցաւաքար	ցավաքար	ցավաքար	/tsʰavakʰar/

In this we establish the the scientific value of the Armenian alphabet.

However, our dialects have sounds that the Armenian alphabet cannot explain, and for these sounds we need to create new symbols.

We creating new symbols, we must consider two circumstances:

1. Publication appropriateness, meaning we should create simple letters that aren't far off from aesthetics and which are appropriate to the style of Armenian drawing.
2. The created letters should by themselves remind us what the sound is. In other words, we shouldn't create entirely novel forms, but the form should have some symbol or other formal marking that distinguishes it.

Within Armenian dialects, the most commonly found sounds are the following.¹⁴

/æ/: This sound is between /a/ <ա> and /e/ <է>, such as in the Karabakh word /ban/ <պան> 'thing'. This sound is transcribed by Sargsian (Սարգսյան) as an <ա> with two dots above it, by S. Melik Davit-Bek (Ս. Մելիք Դավիթ Բեկ) as <ա> with a circle on top. Both of these strategies are inappropriate. First, the fewer such markings are used, the better. Second, using this strategy makes it necessary to create a new letter. Third, experience has shown these symbols are hard to keep on our letters; and because of their thinness, they break quickly. Fourth, when it's necessary to add stress on the sound, we end up using two or three markings next to each other. Because of these reasons, I consider the most appropriate strategy is to use a rotated <ա>...

Original page number 10.

... This symbol was first thought of and used by the Protestant missionaries. The appropriateness of this letter is that doesn't have markings, we don't need to create a new letter, and we can add on it stress symbols.¹⁵

/ie/: This sound is used in Mush, Van, Karin. We can consider this sound as a fast pronunciation of the a sequence /ie/ <իէ>. This word is found for example in the words /mjer/ <մեր> 'our', /džjer/ <ձեր> 'you.GEN.PL'.¹⁶ For this sound, we think it's appropriate to use the letter <էտ>, because this sound's real source is represented and we won't need to invent a new sound.

/uo/: This sound is used in the same provinces. It is a fast pronunciation of a sequence /uo/ <նո>, such as in /suoχ/ սոխ 'onion', /guoχ/ զոխ 'thief'.¹⁷ We represent this sound with the letter <ն> for the same reasons above.

/b^h, g^h, d^h, dž^h, dʒ^h/:¹⁸ These sounds are found in many Armenian dialects as we shall later see more extensively. These are aspirated forms of the sounds /b, g, d, dž^h, dʒ^h/ <p, t, k, չ, չ, չ>. To represent these sounds, the most appropriate wait is to add a reverse apostrophe: <p', t', k', չ', չ', չ'>.

¹⁴HD: Adjarian does not use any special diacritics to denote diphthongs like the symbol և - such markings are our own.

¹⁵HD: Ironically, it seems that Armenian dialectology prefers to mark the fronted vowel /æ/ using <ա> with two dots <ա՞>. This is the system that Adjarian argued against. And unfortunately, Adjarian's upside-down <ա> symbol was only recently given a Unicode symbol <m>, and a person has to actively download the right font so that they can even display this letter. Because of these issues, I have chosen to write Adjarian's upside-down <m> as <ա՞>, while I follow the IPA in using /æ/.

¹⁶HD: Adjarian doesn't state the relevant dialect.

¹⁷HD: Adjarian doesn't state the relevant dialect.

¹⁸HD: Adjarian uses the European-based transcriptions <bh, gh, dh, jh, jh>.

/h/¹⁹ This is a long glottal sound²⁰ The Armenians of Karin, Mush, Alashkert, and other places use this sound for the word-initial letter <j>, such as in the pronunciation of the name /hakopʰ/ <Յակոպ> or /haɾutʰjun/ <Յարութիւն>. Because this sound is a type of /h/ <j> sound, it is appropriate to use the symbol <j> (the letter <j> with a line through it). Although this is a new symbol, it does need new molding because it looks like the Latin letter <f> but upside-down.

The only sound that we must inevitable mold is the small <j> symbol. This has a wide use. It will be used to form the diphthongs /aj, ej, ij, oj/ <այ, էյ, իյ, օյ>, and to form palatalized sounds /gi, ki, kʰi, hi/ <գի, կի, կʰի, հի>.²¹

In a few dialects, the semivowel /w/ is found. Austrian Armenians have the diphthongs /au, ou, eu/ and the triphthong /ieu/.²² To represent all of these, we must use the letter <ւ>, such that <ւա> = /wa/ or /սա/, <ւու> = /au/, <ւօւ> = /ou/, <ւէւ> = /eu/, <ւէւ> = /ieu/, and so on.

The least inappropriate forms are <էօ, իլ, ոլ> /օէ, ի, ո/.²³ For these sounds, we could have proposed united <էօ, իլ, ոլ> forms, ...

Original page number 11.

... But because these would be impractical, we are forced to continue the old style for now.

Besides the above words, there are a few other rare sounds that we will see later.

2.5 Methods of studying the dialects

There are four manners to study or investigate a dialect:

1. The investigator is a local and thus knows the dialect as their mother tongue and then studies it.
2. The investigator is a foreigner and studies the dialect within the dialect's location.
3. The investigator studies the dialect but in a foreign location (not the dialect's location) by working with a person or persons who speak that dialect as a mother tongue.
4. The investigator does their research from written sources.

The first manner is the most desired manner. The second is almost as good, the third less good, and the fourth doesn't need anything, especially if the writer doesn't know about scientific orthographies.²⁴

However in every case, it's also necessary that the investigator is familiar with linguistic science and is experienced.

How should we conduct a study of a dialect?

The most primary thing is the dictionary. Every dialect consists of the following three elements:

1. Native words: These are words which descend from Old Armenian, such as <զուր> /dʒur/ 'water', <հաց> /hatsʰ/ 'bread', <գինի> /gini/ 'wine'.
2. Provincial words: These are Armenian words that are absent from Classical Armenian, and are often newly formed words. For example <ականակոյն> /akanakujr/ 'very dark darkness', <քաջընս> /kʰadʒkʰod/ 'possessed by a demon', <հընկ> /hərug/ 'piece of soap', and so on.

¹⁹HD: Adjarian uses an apostrophe-like symbol <'>.

²⁰HD: Adjarian uses the word *huquq* which dictionaries translate as 'uvular', but the definition of this word is more in line with a glottal articulation.

²¹HD: Adjarian implies that he wants this symbol <j> to be a subscript. But the printed editions don't show a subscript form. It's possible that reprints of his work couldn't do a subscript <j>. I don't do any subscript notation because I ultimately don't know what exact sounds he wants.

²²HD: Adjarian incorrectly calls /ieu/ a diphthong, perhaps because he didn't know of an Armenian translation for the word 'triphthong'.

²³HD: Adjarian uses umlauted symbols <ö, ü>. But I use the conventional IPA symbols instead.

²⁴HD: The original Armenian is <հայ չորրորդ բախ մը պետք չէ. Եթէ մասնաւող զրոյի զիտական ուղագրութեան տեղեակ չէ>. The first clause can mean either a compliment "the fourth one doesn't need anything" where the phrase <բախ մը> 'thing-GEN INDF' is the direct object of the sentence. But the clause can also be an insult "the fourth one is not needed by anything" where <պետք> 'need' is the direct object. The following clause implies negativity, but it's unclear in total.

3. Foreign words: These are words that were borrowed from many other languages, such as <սամավար> /samavar/ 'samovar', <յորդան> /jorjan/ 'blanket'.

To study a dialect, the first group is the most important. There is a fixed line to find the phonetic laws.²⁵

Original page number 12.

The investigator must design a complete collection of these words. And to do this, the only way is to take an Armenian dictionary; and against each word, find the dialectal form, alongside its declension or conjugation system. In other words, we must design a dialectal Armenian dictionary. From the Armenian words, tens of thousands are lost in the dialect, so this work doesn't seem terrifying. However, we confess that this is nevertheless hard and burdensome. However, this is the only way. And the investigator will be comforted in knowing that when they are organizing the phonetics, phonology, and morphology, they will produce a complete work. This is because the investigator will be able to show us all the phonetic rules, all their examples and explanations, and also all the grammatical rules, their exceptions, and so on.

Moving on from this general glance and program for dialectology, let us move on to detailing the present work.

2.6 Structure of the present work

The goal of this present work is the general classification of Armenian dialects. We set the number of all the Armenian dialects as 31²⁶, some of which have sub-dialects. We also considered it important to provide a sample text for every dialect and sub-dialect, to show the linguistic state of the dialect in practice. The samples that I personally collected are in the scientific orthography. As for the samples that I took from other sources, they generally don't have scientific accuracy. About this topic, I provide a note below each sample.

Given the situation, such that many of the 31 dialects are still unfamiliar to science, or when they are only available from an insignificant manuscript, such a work is still premature. However, for this issue I have benefited from my own original works.

In 1892, I started doing dialectological research for the first time. I organized first a succinct grammar of the Istanbul dialect. In 1898, I published...

Original page number 13.

... a small volume on the Aslanbeg dialect, by working with a friend from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalpandian (Ալեքսան Նալպանդյան; HD: SEA: /alek'san nalpandjan/, SWA: /nabant'hjan/). This manuscript, as a first attempt, had its weaknesses when compared against the above points of our program. However, in the Բիւրակն [Byurakn] newspaper (1900, page 609-613), a certain Mushegh Varg (Մուշեղ Վարգ; HD: SEA: /mu'seγ varg/ or /vark'/), criticized that work, and found errors from page to page. I found it unnecessary to respond to his uncivil behavior, not only because I found his improper style unbecoming, but also he confuses phonetics with phonology, doesn't know the what's an open /e/ <է> or a closed /e/ <է>, and he seemed devoid of linguistic understanding. On this, I received a paper from Aslanbeg that said that a group of men were preparing to publicly condemn my study. However, being scared of their influential position, they are obliged to be sufficed with the same letter.

After studying Aslanbeg, I started publishing a study on the Suceava dialect in the Venetian newspaper Բազմավեպ [Bazmavep] (HD: SEA: /bazmavep/, SWA: /pʰazmaveb/). I had prepared that study by working with a priest from Suceava named Father Karapet Kaynayian (Տեր Կարապետ Կայնայիան; HD: SEA: /ter karapet kajajan/, SWA: /der garabed gajajan/). However, the numerous typographical errors and the lack of printing caused the cancellation of my publication, and the work was left half-done.

²⁵HD: It seems Adjarian is using some idiom <հսունանն եղոր>, literally 'fixed or stable line/edge/border'.

²⁶HD: It's not completely clear if this number 31 is about the dialects that are studied in this book (which is 31), or the total number of dialects which Adjarian acknowledges as existing.

My third study was on the Karabakh dialect, which I prepared with archimandrite Rev. Khachik Dadian (Աղճ. Խաչիկ Վրդ. Դադյան; *HD: SEA: /χat̪i'k dadjan/, SWA: /t̪at̪jan/*), the honorable deacon of M. Babayan who was a deacon of Yesa, now archimandrite Zaven (Շնորհ. Եսայի Սահմանական Արքայի Վահագություն; *HD: SEA: /zaven/ and /babajan/, SWA: /p̪ap̪ajan/*), and Mr. Avetis Ter Harutyoun (Պր. Ավետիս Տեր Յարութիւն; *HD: SEA: /avetis ter harut̪jun/, SWA: /avedis der harut̪yun/*). My work was organized based on the program that we set up above.

Besides these, I also have many other unpublished studies. These studies are on the dialects of Agulis, Zeytun, Tbilisi, Kharberd, Karin, Hamshen, Maragha, Mush, New Nakhichevan, Vozim, Istanbul, Rodosto, Van, and Tigranakert. I have collected other information on many other dialects whether in person during my travels (Istanbul, Adapazar, Samsun, Trabzon, Baberd, Karin, Paris, Tbilisi, Etchmiadzin, Yerevan, Dilijan, Shushi, Թաւրիկ, Baku, Batumi, New Bayazet, ...).

Original page number 14.

... New Nakhichevan, Rodosto) or through emigres.

For a while, I've had the idea of creating a complete map of Armenian dialects, where every village would be categorized into a dialectal group. The French have just completed a linguistic atlas of French, which took them years to make. The whole thing forms a volume of 1750 maps, such that each word is marked in terms of what form is taken in every corner of France. We won't see such a grand undertaking even in our dreams. But it's possible to create a simple linguistic map.

With this goal, in July 1907 I started traveling. At the same time, I visited 31 Armenian villages in the New Bayazet province, except for the city where I stayed for a year. I decided the position of every village within the dialectological classification. And from each village I took a sample, as we shall see in my work. For the subsequent years, I set my mind to continue and complete my travels, as much as my life and abilities would permit.

And thus these investigations happened, which allowed me to create the present volume, whose goal, as we said above, is the classification of Armenian dialects, their attested spread, their borders, their general characteristics, a general sketch of their phonetics, phonology, and morphology, and their characteristic borders with which a dialect differs from other dialects. Alongside my writings, there is a linguistic map of Armenian. There, I have marked only those cities and villages where Armenians exist. The language and dialect of those areas are decided or marked with colors and borders. We confess that there are many things missing that we need to fill, there many uncertain points that we might verify, and there are many errors to fix. Our book shows above all else what are the parts that need further study and where the attention of ethnographers should go. We expect in the future the completion of my work.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Before we go through my main work, I think that is important...

Original page number 15.

... that we explain in this introduction those differences that distinguish New Armenian from Old Armenian. Because these differences are common across almost all our dialects, then by discussing these differences, we save ourselves from the extra work, and we won't need to repeat the same points for each dialect.

The various differences between Old Armenian and New Armenian can be divided into four types:

1. phonetic differences
2. lexical differences
3. phonological differences
4. syntactic differences

2.7.1 Phonetic differences

HD: In this section, Adjarian first lists the various segments from Classical Armenian. He then describes how these segments underwent alternations to the modern dialects. However, Adjarian does not actually explain the phonological system of Classical Armenian. I explain Classical Armenian in §1.3.2.

2.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian

Old Armenian had the following 46 sounds. It had 7 vowels (Table 2.7).

Table 2.7: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	օ	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

Old Armenian had 9 diphthongs (Table 2.8).

Table 2.8: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	ɑj	au	ɛa	eu	ɛɑj	ɛaw	iw	oɪ	uɑ

Old Armenian had 30 consonants (Table 2.9).

Table 2.9: Consonants of Classical Armenian

Orthography	պ	պ	փ	դ	ն	թ	զ	կ	ը
HMB transliteration	p	p	p'	d	t	t'	g	k	k'
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	ձ	ծ	ց	շ	ն	չ	չ		
HMB transliteration	z	c	c'	ʃ	n	č	č'		
IPA transcription	dz	ts	ts ^h	dʒ	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	ւ	ս	զ	շ	չ	իւ	հ		
HMB transliteration	v	s	z	š	č	x	h		
IPA transcription	v	s	z	ʃ	č	x	h		
Orthography	լ	ն	ռ	լ	ն	լ	յ		
HMB transliteration	m	n	r	l	ɫ	ɫ	w	y	
IPA transcription	m	n	r	l	ɫ	ɫ	w	j	

2.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian

In this phonetic system, New Armenian has introduced the following changes.

2.7.1.2.1 Front mid vowels Old Armenian differentiated the Classical sounds /e, ē/ <է, է> whose difference is however unclear to us. New Armenian has removed one of these two sounds, such that in many dialects (and also in the literary languages), these two sounds are rendered into one sound which we represent as /e/ <է>. Some of the dialects (such as Karin, Mush, Van, Suceava, etc.), differentiate the two types of /e/ <է> sounds in stressed

syllables. They changed the Classical Armenian /ē/ <t> to /e/ <t>, while the Classical /e/ <t> becomes a diphthong. In unstressed syllables, both Classical /e, ē/ <t,t> became /e/ <t>. Like some other dialects, the literary languages distinguish the reflexes of word-initial CA /e, ē/ <t,t>, such that the reflex of CA /e/ <t> is pronounced /je/ <jt>, while the reflex of initial CA /ē/ <t> is pronounced as /e/ <t>.

Original page number 16.

2.7.1.2.2 New vowels In the vowel series, some dialects have added a few new sounds, the chief among them are /æ/ <ü>, /œ/ <eo>, /ʌ/ <hl>. The literary language has not accepted these sounds. But the sounds /œ, ʌ/ <eo, hl> are used often in foreign words or in names.²⁷ The sound /æ/ <ü> is not used in the literary languages.

Table 2.10: Front round vowels in borrowings in literary Armenian (Standard Western Armenian)

		Trad. Ortho.	Transcription (SWA)	
'Young Turk'	(from French <i>Jeune Turc</i> or Turkish <i>Jön Türk</i>)	Ժողով Թիւրք	Ժողով Թիւրք	/ʒoŋo夫 tʰyɾkʰ/
'Eugène Sue'	(French name)	Էօդէն Սիւ	Էօդէն Սիւ	/œdɛn sɥ/

2.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs New Armenian in contrast does not have diphthongs. The rich usage of diphthongs in Classical Armenian has wholly dissolved, becoming either vowels or vowel+consonant sequences. There are only a few dialects which have created new diphthongs. The literary language in contrast has preserved the form of the Old Armenian diphthongs, but they have been given a pronunciation which sometimes corresponds to Classical Armenian, sometimes to the present dialects, and sometimes to neither. The following is a summary of their form changes:

Table 2.11: Summary of diachronic changes from Classical Armenian diphthongs

Classical Armenian	Dialects	Literary language
այ	այ	այ
աւ	այ	օ
եա	եա	յա
եւ	եւ	և
եայ	եայ	յա
եաւ	եաւ	և
իւ	իւ	յիւ, յի
ոյ	օյ	ոյ
ուա	սա	վա/ վա

2.7.1.2.4 Change from CA /au/ to MA /o/ Because the Classical diphthong /au/ <au> became modern /o/ <o>, the modern language created two types of vowels /o/ <o> from Classical /o/ <n>, the other is /o/ <o> from Classical /au/ <au>. Of the dialects that distinguish the reflexes of CA /e, ē/ <t,t>, they have also created a diphthong <n> (read as /u/ <nlo>); in stressed syllables, they distinguish Classical /o/ that became modern /u/ <n> from Classical /au/ that became modern /o/ (au>o). The literary language does not know of this distinction. For the literary language, the letters <n,o> have the same pronunciation /o/, and the diphthongal pronunciation of <n> as /u/ does not exist. The literary languages distinguishes only the word-initial letters <n,o> (just as for <t,t>) with the former pronounced as /vo/ <vlo>, and the latter as /o/ <o>.

Original page number 17.

²⁷HD: In my experience, such front round vowels only appear in borrowings for Standard Western, not Standard Eastern. Thus why Table 2.10 uses SWA instead of SEA.

2.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants Old Armenian distinguishes three degrees of plosive consonants: voiced (պղղոնն), voiceless unaspirated (խոն), and voiceless aspirated (քավ). The voiceless aspirated series is preserved almost everywhere. But the voiced and voiceless unaspirated series have changed or exchanged places in many dialects. We will later see the details throughout my work, when each dialect is discussed in turn. Some of the dialects have introduced an entirely new series of plosives, which we can call voiced aspirates (շնչաւոր թղթոնն). These are the sounds /b^h, g^h, d^h, dz^h, dʒ^h/ <p^h, q^h, t^h, չ^h, զ^h>, which are represented in the European system as <bh, gh, dh> and so on. They originate from the Classical sounds /b, g, d, dz, dʒ/ <p, q, t, չ, զ>. The literary Eastern language has in general preserved the old pronunciation of consonants. But the literary Western language has changed the voiced plosives into voiceless aspirates, while the voiceless unaspirated were changed to voiced. Cf. my phonetic tables in Adjarian (1899).

2.7.1.2.6 Changes for CA /j/ and CA /t/ For the other consonants, the most changes have happened to the CA /j, t/ <j, դ> whose pronunciations have entirely changed. The letter <j> was pronounced as CA /j/ everywhere in the old language. But word-initially, almost every dialect has deleted this letter; some have turned it into /h/ <j>; while the literary languages have turned it to /h/ <t>. The letter <դ> in the old language was some type of thick /l/ <l>. *HD: It was a velar lateral /t/ in Classical Armenian.* But in all the dialects and in literary languages, this sound acquired its familiar guttural (կղկղողային) pronunciation without exception. *HD: It became a dorsal fricative, such as the SEA and SWA /χ/.*

2.7.1.2.7 The sound /f/ Old Armenian did not have the /f/ <ֆ> sound. The new dialects have created this sound, whether by borrowing foreign words or by sound changes (ձայնաշղութեամբ) in native words. The literary language uses this sound only in transcribing foreign words.

2.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /a/ In many of our dialects, especially the ones which are known as being in the Western branch, the reflex of the Classical sound /a/ <ա> of polysyllabic words is deleted when it is not in the initial or final syllable. This sound change appears quite simply in the declension of words (Table 2.12).²⁸

Table 2.12: Syncope of word medial CA /a/ in declension

		'mouth'		'city'	
Classical		beran	բերան	k'atak ^h	քաղաք
SWA	(citation)	r'beran	բերան	k'asnak ^h	քաղաք
	Genitive	r'berni	բերնի	k'axk ^h -i	քաղնի
	Instrumental	r'bern-ov	բերնով	k'axk ^h -ov	քաղնով

Such is the case also for the words in Table 2.13.

Table 2.13: Syncope of word medial CA /a/ in other words

		'to waste'		'wedding'	
Classical		hatanil	հանանիլ	harsanik ^h	հարսանիք
SWA		hadnil	հաննիլ	harsnik ^h	հարսնիք

Thanks to this, it often happens that two...

Original page number 18.

²⁸HD: For this section on syncope, Adjarian doesn't specify which modern variety of Armenian he's talking about. I assume he meant Standard Western Armenian. Note that in SWA, post-fricative stops deaspirate and there is obstruent voicing assimilation; thus a more correct transcription of /k'axk^h-i/ is [k'axk-i]. I don't modify Adjarian's original transcriptions.

... ... consonants become adjacent and this causes new sound changes to happen (Table 2.14).

Table 2.14: Medial syncope of CA /a/ feeds other sound changes

	Classical	SWA	Other
'to pass'	անցանել	անցնիլ	ասնիլ
'to recognize'	ճանանել	ճանտնալ	ճայնալ
'to button'	*կոճակել	կոճշել	կոշել

2.7.1.2.9 Rhotic metathesis Some words show the movement or metathesis of the Classical sound /r/ <r>, which is constant across all the dialects (Table 2.15).²⁹ For this rule, Grammont (1908:241ff).

Table 2.15: Diachronic rhotic metathesis

	Classical	Modern	
'bridge'	kamurdʒ	կամուրջ	unspecified dialect
'carpet'	kapert	կարպետ	unspecified dialect
unclear gloss	pʰipʰerd	փիփերդ	Karabakh
'clean'	*sesurb	*սերսւր	Van

2.7.1.2.10 Nasal epenthesis In many places, after a word's final syllable, the nasal /n/ <n> is inserted between a vowel and consonant (Table 2.16).

Table 2.16: Diachronic nasal epenthesis

	Classical Armenian	Unspecified modern variety
'we'	mek ^h	մեր
'green'	kanatʃ ^h	կանաչ
'bridge'	kamurdʒ	կամուրջ
'recognition'	ճանանել	ճանանիլ
'they'	*anok ^h	*անոր

In these words, the insertion of the nasal /n/ <n> is due to the influence of the preceding syllable's nasal /m,n/ <m,n>. In verbs, the 1PL imperfective and perfective forms also show this insertion, via analogy to present verbs.

For example, present 1PL of 'to eat' is SWA /gute-nk^h/ <կ'ունենը>, past imperfective 1PL is /gutei-nk^h/ <կ'ունենիլ>, and past perfective 1PL is /gera-nk^h/ <կերանը>.³⁰ As for the word CA /kʰitʰ/ <քիթ> 'nose' which became MA /kʰintʰ/ <քինթ>, and similar words, the insertion of the nasal /n/ is due to some unknown phonetic rule.

2.7.1.2.11 Verbs of 'to say' Against the Classical words /asel/ <ասել> 'to say' and /anel/ <անել> 'to do', we often find in the new dialects words like /asel/ <ասել> 'to say' and /anel/ <անել> 'to do' (in the Eastern branch), while the Western branch has /əsel/ <ըսել> 'to say' and /ənel/ <ընել> 'to do'. And with this way, they have entered the literary language.

²⁹HD: This seems like an overgeneralization. The modern word for 'bridge' lacks metathesis is SWA /gamurʃ/ and SEA /kamurdʒ/ <կամուրջ>.

³⁰HD: I segment out the 1PL suffix /nk^h/'. What Adjarian means is that in Classical Armenian, the 1PL suffix was /mk^h/ for the present, but just /k^h/ without a nasal for the past (Thomson 1989:31,49). He argues the nasal spread via analogy.

2.7.2 Lexical differences

The lexicon of the new language has changed a lot. The largest portion of the words from Old Armenian have either been lost in the new dialects or have gained new meanings. The collection and study of this latter group of words is important for advancing the study of the history of their meanings.³¹ The new dialects have also created many new words which are known under the name of provincial (զաւառական) words, and they do not exist in Classical Armenian. In my extensive provincial dictionary (unpublished), the number of these words is 30,000. The two literary languages have also created many new words, which are also absent from Classical Armenian. For example, SEA /ʃokʰenav/ շոքենավ 'steamboat' and SEA /heraxos/ 'telephone'. The complete collection of these words is still lacking.

Original page number 19.

Those words that are common in both Classical Armenian and the new dialects often underwent certain sound changes which are not easy to explain with conventional phonetic laws. In many places we find words that have changed so much that it's sufficiently hard to recognize their original form. For example, the Moks province has the word /χa/ <χuuw> instead of CA /het/ <htun> 'with, together'. The Zeytun dialect has the word /bajob/ <ρψωյնp> instead of Classical /parqu/ <պառաւ> 'old woman'. The Hamshen dialect has the word /onluxkʰ/ <օնլուխը> instead of Classical /anauux/ <անասնիւ> 'mint'. The number of such words is not large.

Our dialects also have many foreign words which are borrowed from neighboring languages. The quality and quantity of these borrowings distinguishes the dialects based on their position. Among the lender languages (*HD: the languages which provide borrowings*), first place goes to Turkish which with its various branches (Ottoman, Azerbaijani Turkish, Tatar) has had a tremendous influence on our dialects without exception. The number of words in the Istanbul dialect that were borrowed from Turkish is 4200. For the dialects in Armenia proper, they have around only a half of this number. See (Աճառեալ 1902).

After Turkish, we have the languages of Kurdish, Georgian, Russia, and Italian.

For words borrowed from Kurdish, the number of these words is still uncertain. These words are found in the dialects of Mush, Van, and Tigranakert. The words borrowed from Georgian are found in the dialects of Tbilisi and Artvin. The number of words borrowed from Russia is 600 in my (unpublished) collection, and they are found in all the Russian-Armenian (ռռլսահայ) dialects. In the New Nakhichevan dialect, these words reach the thousands. Italian borrowings are found only in the Istanbul dialect, and sometimes in the neighboring areas. There are also borrowings from Romanian, Polish, and Hungarian; these are found only in the Austrian-Hungarian dialect.

The literary language does not have these lexical differences. The orthography of Old Armenian is restored almost everywhere (there are very few exceptions...).

Original page number 20.

... such as the words for 'other': /al, el/ <ալ, էլ> instead of /ajl/ <այլ>.) The provincial (զաւառական) words are in general left in the popular language (ռասմիկ լեզու), and recently there is only a hope that they will enter the literary language. Foreign words are by principle excluded in our two literary languages. It is only Eastern Armenian where European scientific borrowings have some visibility.³²

In this way, we can say that Old Armenian and the new literary languages do not have lexical differences. Our lexicon is entirely Classical, and it is significantly different from the real people's colloquial vernacular. This is why the ordinary popular call the literary language Classical Armenian.

2.7.3 Morphological differences

In both the dialects and literary languages, there is a large number of morphological differences. The goal of these differences is linguistic simplification. Through the laws of analogy (հանգիստութեալ), the most usual and regular

³¹HD: I think he means diachronic semantics or semantic change.

³²Ter-Ghazarian (Տեր-Ղազարյան 1908) has collected these scientific borrowings. Their number is 1500 in that work.

forms of the language have generalized, while secondary forms and exceptions have been erased.

2.7.3.1 Declension

The declension of Classical Armenian, whose extreme complexity have by and large turned into a cause of difficulty, have been rendered into perfect simplicity in Modern Armenian (աշխարհաբան). Of the many stems of Old Armenian, only one has been kept. The singular genitive-dative takes the suffix /-i/ <|h> and the ablative takes /-e/ <|t> (These were unique to Classical Armenian /i/-stems <|h> and /a/-stems <|w>). The instrumental takes /-ov/ <|n|>, which was unique to the Classical /o/-stem <|n>. The plural has an entirely new construction. Classical Armenian formed its plurals with the suffixes /-k^h, -ts^h, -s/ <|p, g, u>, which vary based on the stem and declension. In contrast, New Armenian has two new plural suffixes which in all circumstances stay the same. These are /-er/ <|t|> for monosyllabic words, /-ner/ <|ut|> for polysyllabic words. (For an explanation of these forms, see Karst (1901:169), ...

Original page number 21.

... Pedersen, KZ 39, 456ff)³³ The singular case markers are simply attached after these plural markers, without changing forms. It is only genitive-dative case suffix that takes the form /-u/ <|n|> in the plural, whereas this suffix is restricted to a very small number of words in the singular.

And this is the method of declension for the largest number of the new dialects and for the Western literary language. In a few other dialects and in the literary Eastern language, there are a few small differences. In these dialects, the ablative is formed by the new suffix /-its^h/ <|hg>. The plural genitive-dative case is formed the same way as in the singular, with the suffix /-i/ <|h>. And subsequently, there is more analogy than in the former dialects.

It should be mentioned also that Classical prepositions /i-, j-, z-/ <|h, j, q> which were attached to various case declensions in Classical Armenian (accusative, ablative, locative (լերզոյական), prepositional (լախորի), narrative, circumlocutive) have been lost in the new language. In a few dialects and in the literary Eastern language, the locative is formed with the suffix /-um/ <|n|>.

Table 2.17 is a table of the declensions for the literary languages.

Table 2.17: Declension system (plural + case) for Standard Western and Eastern Armenian

	The Western language		The Eastern language	
	Singular	Plural	Singular	Plural
NOM	-	/-er/ < t > /-ner/ < ut >	-	/-er/ < t > /-ner/ < ut >
GEN/DAT	/-i/ < h>	/-er-u/ < t > /-ner-u/ < ut >	/-i/ < h>	/-er-u/ < t > /-ner-u/ < ut >
ACC	(like NOM)	(like NOM)	(like NOM or DAT)	(like NOM or DAT)
ABL	/-e/ < t>	/-er-e/ < t > /-ner-e/ < ut >	/-its ^h / < hg>	/-er-its ^h / < t > /-ner-its ^h / < ut >
INS	/-ov/ < n >	/-er-ov/ < t > /-ner-ov/ < ut >	/-ov/ < n >	/-er-ov/ < t > /-ner-ov/ < ut >
LOC	(doesn't have it)	(doesn't have it)	/-um/ < n >	/-er-um/ < t > /-ner-um/ < ut >

2.7.3.2 Definite article

Old Armenian had a definite article /-n/ <|u>, but it did not have a general and regular usage. In the new language, phonetic developments created two forms: /-n/ <|u> which was specialized for vowel-final words, and /-ə/ <|d> for

³³HD: I couldn't find out what was this exact reference by Pederson.

consonant-final words. Besides this, the language developed general and complete uses for the article, in the same way as do the new European languages (French, English, German, and so on).

Original page number 22.

2.7.3.3 Pronoun declension

A few of the Old Armenian pronouns have been lost in the new language. Others have kept their old form. However, because the ablative, instrumental, and locative cases have distanced themselves from their previous state, these cases are formed in the way that nouns are, with suffixes: ABL /-e/ <-է>, ABL /-itsʰ/ <-ից>, INS /-ov/ <-ով>, LOC /-um/ <-ում>. These suffixes are added not to the nominative form, but to the dative form.

2.7.3.4 Adpositions

All the prepositions have become postpositions. There are no prepositions in the new language.³⁴

2.7.3.5 Verb conjugations

The morphological changes in verb conjugation are much larger. First and foremost, the fourth conjugation class (CA /-um/ <-ում>) has been erased, and New Armenian recognizes only three conjugations. Of the six verb forms from Old Armenian (present ներկայ, imperfective անկատար, perfective կատարեալ, Future <ապառնի>, imperative հրամայական, and subjunctive սողրադասական), only the perfective and imperative keep their old construction. The present and the imperfect have received three new constructions, which we will talk about later. The future has a composite shape and it is formed also in three new ways, in various dialects: with the formative /kə/ <կը>, with the formative /piti/ <պիտի>, or by combining the future participle (դերայ) with the copular verb (եական բայ). The present indicative of Old Armenian has become the the present subjunctive.

In Classical Armenian, the formation of the passive was very complicated; and sometimes by creating simple verbs (հասարակ բայեր), the meanings can get confusing. In place of these complications, New Armenian developed a very simple form /-vil/ <-ոլի>, by which all passive verbs form one conjugation class.

In Classical Armenian, the negative (բացասական) had a very simple construction. And it should be thought that at least this construction has been free from general metamorphoses. But because the conjugation of verbs has entirely changed in its form, thus it is natural that the negative would follow these changes.

The causative (անցնական) formative in Classical Armenian was /-etsʰut̪shanel/ <-եցնցանել>; because of its great length, it has shortened and become modern /-tsʰnel/ <ցլել>, /-tsʰut̪nel/ <ցնլցւլ>, and so on.

Let us also mention that New Armenian has created many new complex tenses, which did not exist in the old language.

Original page number 23.

2.7.4 Syntactic differences

In terms of syntax (համաձայնական կողմէ), the New Armenian dialects significantly differ from Classical Armenian. In many other cases, the literary language restored many things according to the old language; but in this case, the literary language completely follows the dialects; and the literary language rarely but sometimes diverges from the dialects, and that divergence is for literary higher registers (բարձր ստորագույն).

³⁴HD: This is an incorrect overgeneralization. Modern Standard Armenian does have a handful of prepositions like SEA /arantsʰ/ <առանց> 'without'.

2.7.4.1 Word order of verbs

In Old Armenian, the verb was generally placed at the beginning of the sentence or before its arguments. In contrast, New Armenian works by putting the verb all the way at the end. Consider the following examples (8).

(8) a. i. Classical Armenian

V S O
emut noj e^u ordi-k^h nora i tapan-ən
entered Noah and son-PL his to ark-DEF

'Noah and his sons entered the ark.'

Եմւնս Նոյ Եւ որդիք Նորա ի տապան:

ii. Modern Standard Western Armenian

S O V
noj jev anor vorthⁱ-ner-ə daban mədan
Noah and his son-PL-DEF ark entered

'Noah and his sons entered the ark.'

Նոյ Եւ անոր որդիները տապան մտան:

b. i. Classical Armenian

O V O
zint^h a^uaralits^h vasən ord^hwoj imoj
what do for son my

'What should I do for my boy?'

Չի՞նչ արարից վասն որդոյի իմոյ:

ii. Modern Standard Western Armenian

O O V
dəvəs hamər int^h ənem
boy for what do

'What should I do for my boy?'

Տղու համար ի՞նչ ընեմ:

c. i. Classical Armenian

V Voc O
lur ordəak xərətu ha^ur k^ho
listen son advice father.GEN your

'What should I do for my boy?'

Լն՛լր, որդեակ, խրասոն հօր քն:

ii. Modern Standard Western Armenian

Voc O V
dəvəs horət^h xərədə mədig əre
boy father.GEN advice listen do

'My boy, listen to your father's advice!'

Տղան, հօրդ խրասոն մտիկ ըրե:

2.7.4.2 Word order of genitive possessors

In Old Armenian, the modifier word (յատկացուցիչը) was placed after the modified word (յատկացեալը). In New Armenian, the exact opposite occurs: the modifier is placed before the modified (9).

(9) a. Classical Armenian

N	Poss
zētbaɪrən	jovhannu
brother	John.GEN

'John's brother'
Չեղային Յովհաննու:

b. Modern Standard Western Armenian

Poss	N
ohannesin	օքրաց
John.GEN	brother

'John's brother!'
Օհաննեսին ախքարը

2.7.4.3 Word order of adjectives and nouns

In Old Armenian, adjectives could be placed either before or after the noun. When the adjective is after the noun, the adjective agrees with the noun in number and case. When the adjective is before the noun, the adjective usually does not agree. Because the latter is the simplest structure, thus New Armenian always places its adjectives before the noun.

2.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns

The demonstrative and possessive pronouns³⁵ (ցուցական եւ ստացական ածականները), unlike the former (HD: meaning *unlike adjectives*), are usually placed after the noun and agree with the noun. In New Armenian, the opposite occurs: they are placed before the noun and don't agree (10).

(10) a. Classical Armenian

N	Poss, N	Dem, N	Poss		
tun	im,	oq'res	ojs,	haq'z	imum
house	my,	man	this,	father	my

'my house, this man, my father'
սոնը իմ, այս այս, հօն իմում

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N,	Dem N,	Poss N			
im	dunəs,	ojs	mart'ə,	im	horəs
my	house,	this	man,	my	father

'my house, this man, my father'
իմ սոնը, այս մարդը, իմ հօն

2.7.4.5 Word order of adpositions

In Old Armenian, prepositions (Նախադրութիւններ) were unconditionally placed before the noun. In the new language, the word 'preposition' has no such meaning, because there are postpositions (յետադրութիւն). For example (11).

³⁵HD: His Armenian term is more literally translated as 'adjective', but the word 'pronoun' is more technically correct

- (11) a. Classical Armenian

P N , P N
 aradži hačr imoj, ənd sečanov kʰov
 front father my, under table your

'in front of my father, under your table'
 առաջի հայր իմոյ, ըստ սեղանով քով

- b. Modern Standard Western Armenian

N P, N P
 horəs arčjev, sevənitʰ dage
 father.my front, table.your under

'in front of my father, under your table'
 հօրս առջեւ, սեղանիդ տակը

By individually taking these differences, they perhaps don't seem severe to us. But when we consider them entirely, and we compare the word order (շարադասութիւն) of the Modern Armenian sentence...

Original page number 24.

... to Classical Armenian, we shall be surprised by this great divergence that divides the two languages.

And truly, while Old Armenian has free word order (ազատ շարադասութեան) like the syntax of old Indo-European languages, its analytical word order (վերլուծական շարադասութեան) completely follows the new European languages, such as French word order. In contrast, New Armenian is free from this syntactic freedom, and its words are placed in a stable order, just like in Turkish syntactic style, and unlike the European one.

Here are two sentences from Old and New Armenian, compared against French and Turkish.

- (12) a. 'I saw the bird that sings on the tree.'

- i. Classical Armenian

tesi əztʰərtʃʰunən or ergēr i veraq̥ tšaroj̥
 saw bird that sing to on tree

Տեսի զքչունս որ երգեր ի վերայ ծառոյն:

- ii. French

J'ai vu l'oiseau qui chantait sur l'arbre
 I saw bird that sing on tree

- iii. Modern Standard Western Armenian

āzarin vərə jerkʰovs tʰərtʃʰunə desə
 tree on singing bird saw

Ծառին վրայ երգող թքչունը տեսայ

- iv. Turkish

Ağacın üstünde öten kuşu gördüm
 tree on singing bird saw
 Աղաջըն իւսթիւնէ երեխու ցուշու գեօրդիւ

- b. 'The sheets of the books of Leon, my neighbor's son'

- i. Classical Armenian

tʰərtʰək gərot̥sʰ lewoni ordwoj dərət̥sʰwoj imoj
 sheets books.GEN Leon.GEN son.GEN neighbor.GEN my

Թերդը գրոց Լեւոնի՝ որդուոյ դրացւոյ իմոյ

ii. French

Les feuilles des livres de Leon fils de mon voisin
 the sheets of books of Leon son of my neighbor

iii. Modern Standard Western Armenian

tʰəɾatsʰijs dəɾun levonin kʰəɾkʰəɾun tʰertʰerə
 neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets

‘Դրացին տղուն Լեւոնին գրքերուն թերթերը’

iv. (Ottoman) Turkish

Komşumun oğlu Levon'un kitaplarının yaprakları
 neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets
 Քոնշումուն օղլու Լեւոնըն քիթարլարընըն յափրաթլարը

Everything is done in this way, such that you would think that New Armenian syntax is based on the Turkish template. On this investigatable issue, see Pedersen, KZ 32,472.

Chapter 3

Armenian residences

Original page number 25.

As we know, the homeland of Armenians, Armenia, is divided today in the middle of three states. The largest portion is in the hand of the Ottomans; 7 out of 15 provinces from Old Armenia:

- Upper Armenia (Բարձր Հայք)
- Fourth Armenia or Sophene (Չորրորդ Հայք)
- Aghdzik or Arzanene (Աղձնիք)
- Turuberan (Տուրուբերան)
- Mokk' or Moxoene (Մոկք)
- Korchayk or Corduene (Կորճայք)
- Vaspurakan (Վասպուրական)

A smaller portion is in the hands of the Russians:

- Artsakh (Արցախ)
- Syunik (Սիւնիք)
- Utik (Ոտիկ)
- Gugark (Գուգարք)
- Tayk (Տայք)
- Ayrarat (Այրարատ)

And the smallest part is in the hands of the Persians:

- Paytakaran (Փայտակարան)
- Parskahayk or Persarmenia or Nor Shirakan (Պարսկահայք)

The largest portion of Armenians today are still found in their homeland. But outside of their homeland, Armenians have spread into many other countries in the following manner.

3.1 The northern migration line

Armenian title: Հիւսասային գաղթական գիծ

3.1.1 Georgia

The city with the most Armenians is Tbilisi and its surrounding areas. But the Armenians are also scattered in other cities in Georgia, such as in the state of Tbilisi in Gori, Signagi, Telavi, Dusheti, Tianeti. In the Kutaisi province: Kutaisi, Poti, the two villages of Shorapani. In the Lechkhumi province, the village of Lailashi; in the Racha province: Oni village, Batumi, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Sokhumi; in the Chornomorets province: Novorossiysk, Anapa, and the shores of the entire Black sea. The Armenian populace in this region is around 200,000.

3.1.2 Aghvank or Caucasian Albania

Aghvank: The native population of this country was previously Armenian, while later a portion are Muslim. In that way, today the native element of the country is Armenian or Turkish. The cities where Armenians live are Baku, Shamakhi (with 23 villages), Geokchay with 20 villages, Nukha (42 villages), Zagatala...

Original page number 26.

... 12 villages, Agdash (6 villages), Quba (Khachmaz and Kilvar villages), and finally Darband. The entire Armenian population of Aghvank is around 150,000 people.

3.1.3 North Caucasus

Here, the Armenians represent a mixture of migrants that came from different places. They live in the Dagestan area: Petrovsk, Temir-Khan-Shura, Chiri-Yurt, Ilkarti. In the Terek area: Kizlyar, Mozdok, Vladikavkaz. In the state of Stavropol: Stavropol, Machar or Budyonnovsk. In the Kuban area: Armavir, Yekaterinodar, Batalbashu, Yeysk, Caucasus, Labin, Maykop, Temryuk. In total, 28,835 people.

3.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)

In this area, the Armenians are chiefly in the city of Astrakhan. But in recent years, they have spread also to farther places: Tsaritsyn, Saratov, Samara, Syzran, Simbirsky, Penza, Balashov, Uribeno, Durovka, Kamyshin, Krasnovodsk, Jibil, Chakichlar, Qızıl Arvad, Ashgabat, Artəgh, Kakhka, Dulak, Merv, Charjoy, Petro-Aleksandrovsk, Samarkand, Bukhara, Ziadqin, Chernaevo, Golodnaya Steppe, Kattaqurqan, Jizzakh, Khujand, New Margelan, Kokand, Andijan, Osh, Namangan, Tashkent, Arəs, Turkistan city, Petrovsk, and many Siberian stations. The entire number of Armenians in Tatarstan is 16,000.

3.1.5 Crimea

At its time, this place had a large Armenian population. But because of migrations in 1779, many people were scattered. Today, the Armenian-populated cities in this peninsula are Theodosia, Kerch, Alushta, Yalta, Sevastopol, Yevpatoriya, Perekop, Or or Armiansk, Simferopol, Bakhchisaray, Karasubazar, and Old Crimea. The migrants of Crimea are established in New Nakhichevan and its 5 villages, which they built. From here, they also spread to Rostov, Melitopol, Berdiansk, Azov, Novocherkassk, Nogaisk, Dnipro, Taganrog, Yekaterinoslav, and other places. The number of Armenians in this area is 35,000.

3.1.6 Russia

Russia: Here, the Armenians are very few. The entire number is less than a thousand. A large portion are students...

Original page number 27.

... and soldiers. The number of native and established people is small; they are found mainly in Moscow, Saint Petersburg, Kharkiv, Voronezh, and so on.

3.1.7 Poland

At its time, Poland had a large Armenian populace, both in its Austrian and Russian parts. In the Russian part, there are no longer any Armenians. As for the Austrian part, the main Armenian-populated location is Guti or Guter. Also, a very few number of Armenians is found in Lemberg and elsewhere. The Armenians of Guti are around 100 houses.

3.1.8 Romania

The Armenian-populated cities are Focșani, Bucharest, Botoșani, Iași, Trkvokna, Galați, Brăila, Bacău, Roman, Constanța, Sulina, Tulcea, Babadag, Pitești, Jurjevo, Ploiești, and so on. The Armenian migrants consist of two certain groups. The old migrants or natives, and the new migrants who came from various corners of Ottoman Turkey after the massacres of the Ottoman Armenians. The total number of both groups is 14,000, of which 4000 people are the new migrants.

3.1.9 Bessarabia

Here, very few Armenians are found in Chișinău, Akkerman, Khotyn, Balti, Bender, Ismail, and Hîncești, with whom we should include the Armenians of the Cherson province (Odesa and Grigoriopol).

3.1.10 Austro-Hungary

This is Bukovina, Transylvania, Hungary, and Austria proper. The Armenians of Bukovina primarily reside in the cities of Suceava, Chernovitsa, and Seret. The Armenians of Transylvania primarily live in the cities of Gherla or Armenopolis, Dumbrăveni or Elisabethopolis, Gheorgheni, Sibviz, Brașov or Kronstadt. Few numbers of Armenians are scattered also in the various corners of Hungary, until Beshta and Vienna. The total number of Armenians in this region is 15,000.

3.2 The southeastern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւելեան գաղթնական զի՞ջ

3.2.1 Assyria

There are Armenians only in Mosul, Kirkuk, Baghdad, Basra, and Sughushuk. The total is 1400 people.

3.2.2 Persia or Iran

The Armenians of this country are divided into two separate dioceses (թելլիքն). Azerbaijani Persian (Atropatene) and Persia proper. The Azerbaijan diocese has not only Khoy, Maku, Salmast, Urmia, and Karabakh, which are provinces of Armenia proper, ...

Original page number 28.

... but also Tabriz, Mujumbar, Maragha, Kurdistan, and Ardabil. In Persia proper, the Armenian-populated cities are New Julfa (with its 80 villages), Tehran (with its 6 villages), Qazvin, Rasht, Anzali, Hamadan, Sheverin, Shiraz, Bushehr, and so on. The entire number of Persian Armenians is 66,000 of which 25,000 belong to Persian Armenia.

3.2.3 India

It now has 700 Armenian residents who live in the cities of Kolkata, Madras, Bombay, and Dhaka.

3.2.4 Birmania or Myanmar

The total number is 252 Armenians, of which 193 people live in Rangoon.

3.2.5 Island of Java

There are 170 Armenians, who live in Batavia (Jakarta), Surabaya, Singapore, Semarang, and so on.

3.3 The southwestern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւմտեան գաղթնական գիծ

3.3.1 Cilicia

This has been Armenianized since the time of the Rubenid (Ռուբենին) kingdom. Now, the main Armenian-populated cities are Sis, Hadjin, Zeytun, Adana, Tarsus, Mersin, Misis, Marash. They have a total of 190,000 Armenians.

3.3.2 Cyprus

It has now 562 Armenian residents, who are found mostly in the capital Nicosia. The others lives in Larnaca, Limassol, Paphos, Sourp Magar, Famagusta, and so on.

3.3.3 Syria and Lebanon

The northern part, as bordering Cilicia, has a quite a lot of Armenians. But as we go south, the number of Armenians decreases. The total number of Armenians is 36,000 people, who live in the cities of Ayntap, Antioch, Aleppo, Beirut, Sham (Damascus), and Latakia. Ayntap has 6 villages, Antioch has 18 villages, Aleppo has 12 villages. Among these, the following villages are well-known. In Antioch, Svedia, Kesab, Aramo, and in Aleppo, Kilis, Belan, and Jisr al-Shughur. Palestine. It has 730 Armenians who live in Jerusalem, Jaffa, Bethlehem, and Ramla.

3.3.4 Egypt

It has around 10,000 Armenians who live primarily in Alexandria and Cairo.

3.3.5 Other

There are few Armenians who also live in Tripoli, Ethiopia, Kaplandia, and Transvaal.

Original page number 29.

3.4 The western migration line

Armenian title: Արեւմտեան զաղթսական գիծ

3.4.1 Asia Minor or Anatolia

This extends from the western borders of Armenia until the Archipelago (Արշակունյաց) and Marmara. It includes also Փոքր-Հայք, which is a heavily Armenian-populated area. The main Armenian-populated cities in Asia Minor are, from east to west, Urfa, Malatya, Divriği, Akn, Arapgir, Şebinkarahisar, Gürün, Darende, Hisn-Mansur or Adiyaman, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sebastia, Evdokia, Amasia, Merzifon, Samsun, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir (Smyrna), Aydin, Manisa, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Bandırma, Nicomedia, and Adapazar. The statistics of the area are still uncertain.

3.4.2 Istanbul

Taking together the villages that are on the two shores of the Bosphorus, there are 45 districts and 180,000 Armenians. Before the massacres, there were 250,000 Armenians, of which 60,000 were migrants. Because these people were deprived of their lands, the number of Istanbul Armenians significantly dropped. Now, it is rising again.

3.4.3 Greece

It has 200 Armenians who live primarily in Athens.

3.4.4 Crete

It has about the same number of Armenians as in Kandiye.

3.4.5 European Turkey

The Armenian-populated cities are Adrianopolis, Rodosto, Malkara, Silivri, Çorlu, Gallipoli, and Thessaloniki.

3.4.6 Bulgaria

It has 15000 Armenians who live in the following cities: Varna, Ruse-Shumla, Silistra, Sofia, Trnova, Razgrad, Vidin, Dobrich, Teleorman, Filibe, Burgas, Tatar Pazardzhik, Sliven, Yampil, Eski Zagra, Haskovo, Aytos, Karnobat, and Straldzha.

3.4.7 France

There are 1000 Armenians who live in Paris and Marseille, and a portion in Nancy, Montpellier, and so on.

3.4.8 England

Here, there aren't as many Armenians as in France. The Armenian-populated cities are London and Manchester.

3.4.9 The United States

It has over 40,000 Armenians, who live primarily in Worcester, New York, Providence, Fresno, Boston, and many other cities.

Original page number 30.

3.4.10 Other

A few number of Armenians are also found in Italy, Switzerland, Belgium, Holland, and Germany, where there are still no migrant communities. And the resident Armenians there are only temporary immigrants.

3.5 Summary

The migrant community of Armenians is more than 1 million.

Chapter 4

Armenians who speak foreign languages

Although Armenian is the most widely spoken language among Armenians, there are many Armenians who have forgotten Armenian; because of the influence of the dominant languages, they have adopted foreign languages. The foreign-speaking Armenians are primarily found outside the borders of Armenia and Lesser Armenia, in various foreign countries. However, even in the extremities of Armenia, there are places where Armenian has been replaced by foreign languages. But in contrast, not all migrant Armenians have forgotten Armenian. There are many places like New Julfa, Astrakhan, Smyrna, Nicomedia, Istanbul, Suceava, and others where the Armenians speak more pure Armenian dialects than some Armenians do in Armenia proper.

However we should emphasize the circumstances such that anywhere where there is an Armenian (even if in Armenia proper), if the Armenian doesn't lose their mother tongue, then they know at least two languages: Armenian with either Turkish, Kurdish, Persian, or Russian. It is the female sex which is weaker in this regard and generally more loyal to her mother tongue, than the male sex. This bilingualism of Armenians is caused by the foreign populations that coexist with the Armenians and that have an almost equal number of people as the Armenians. This bilingualism has had a significant effect on the Armenian language

The foreign languages that have been adopted by the Armenians are the following.

4.1 Turkish

Turkish, with its two major dialects: Western Turkish or Ottoman, and Eastern Turkish or Azerbaijani. This language is spread across the following.

4.1.1 Western Asia Minor

Almost all of Western Asia Minor, starting from around Kastamonu until Zile, south until Kayseri, and from southeast of Kayseri onto Sis and Ayntap until the Euphrates. From west of these borders until the beaches of Marmara, of the archipelago, and of ...

Original page number 31.

... the Mediterranean, all the Armenians speak Turkish. Exceptions are only the Armenians in the regions of Istanbul, Nicomedia, and Smyrna, as well a number of the villages in Ankara and Aydin, specifically Yenikent), Nallihan, Sivrihisar, Ödemiş, and Burdur. I have heard that a few of the villages in Yozgat are also Armenian-speaking, but their names aren't clear to me.

4.1.2 Asia Minor

In Niksar, at the northeast side of Evdokia, there's an islet of Turkish-speaking Armenians due the beast-like barbarity of the many resident Turks.

4.1.3 Island of Cyprus

The old Armenian migrant community is Turkish-speaking, but the new migrant community is Armenian-speaking.

4.1.4 European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia

Another region of Turkish-speaking Armenians is also European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia, starting from the other side of the Marmara. Exceptions are only Rodosto and Malkara. The other Armenian-populated cities, such as Gallipoli, Silivri, Çorlu, Ereğli, Çatalca, Adrianopolis, Dimetoka, Gyumyurdjina, and Dedeağac, are Turkish-speaking. The old migrant communities of Bulgaria and Eastern Rumelia are entirely Turkish-speaking; but after the last Ottoman-Armenian massacres, the presence of a large number of asylum-seeking Armenians caused the restoration of the forgotten Armenian language, of course only in those cities where a large number of them were relocated, such as in Filibe, Burgas, Varna, Trnova, Ruse. The other cities remain Turkish-speaking, such as Silistra, Razgrad, Shumla, Sliven, Aytos, Karnobat, Yampil, Eski Zagra, and Haskovo.

4.1.5 Roamania

Romanian Armenian-populated cities that were previously settlements from Bulgaria, such as Babadag, Tulcea, Sulina. Here as well, the Armenians who fled the massacres have restored the Armenian language, such as in Galați, Ibraila, and Constanța.

4.1.6 Bessarabia

Bessarabia is Turkish-speaking because it was previously part of Romania. Such as Ismail, Balti, Bender, Chișinău, Akkerman. Similarly the Armenian migrants of Bessarabia are Turkish-speaking, such as Grigoriopol, Odesa, and Cherson.

4.1.7 Lazistan

In the eastern side of Trabzon, there are Armenians found in Lazistan, who are scattered among the Turks and the Laz.

4.1.8 West of Akhalkalak

On the western side of Akhalkalak, there are four villages which are Bavra, ...

Original page number 32.

... Khulgumo, Kartikami , and Turs ; they are Turkish-speaking.

4.1.9 Olti

In the region of Olti, 45 verst away from Olti, there is the Turkish-speaking village of Kalkos (25 houses).

4.1.10 Urmia

On the northern banks of Lake Urmia, especially in Sovushpulagh and Miandoab, or in one words Persian Kurdistan, the small Armenian community is Turkish-speaking.

4.1.11 Summary

As can be seen, the Turkish-speaking Armenians form a significant number. But thankfully, this number decreases day by day. In all the major cities of Anatolia, such as in Bursa, Kayseri, and Yozgat, the new generation has become Armenian-speaking thanks to schools and because of immigration to Istanbul. A large portion of the Armenians in Cyprus, Eastern Rumelia, and Bulgaria have become Armenian-speaking thanks to the new migrants. The Ottoman government in its time used violent means or force to erase the Armenian language and to make Turkish be the dominant language (such as can be said for how the Pashas in Anatolia killed the language of Armenian-speaking Armenians), but currently it has no intention or ability of doing such methods.¹ In Bessarabia, instead of Turkish, Russian is now wide-spread. The entire population already knows Russian, and we only need a short amount of time before Turkish is completely lost.

4.2 Georgian

This language is spoken by almost all the Georgian-Armenians. Exceptions are Tbilisi and the cities on the shortest of the Black Sea, such as Batumi, Poti, Sokhumi, and so on. The Armenians are Georgian-speaking in Sighnag, Telavi, Gori, Kutaisi, and the neighboring areas. Two of the villages of Akhalkalak are also Georgian-speaking: Vargavi and Khizabavra . The Armenians of Vladikavkaz are also Georgian-speaking, because a large portion of them have emigrated from Georgia.

4.3 Persian

It is spoken in a very small border, between Mədrəsə (close to Shamakhi) and Kilvar (close to Quba) and in the villages of Khachmaz. Vardapet Makar Barkhudarians (Մակար Վարդապետ Բարխուդարյան; HD: SEA: /makar barxudarjants/; SWA: /magar p'arxut'arjants/) and bishop Mesrob Smbatian (Մեսրոպ Տեղի Սմբատյան; HD: SEA: /mesrop səmbatjan/; SWA: /mesrob semp'atjan/) have said in their topographies that the language of these villages is called Lahij (Լահիճերէն) and Tat (Թաթերէն). But we shouldn't be confused by these names, because this language is a very clear and easy-to-understand dialect of Persian.

Original page number 33.

4.4 Circassian

Circassian (չեղուկտեղուկ) is spoken only in Armavir, where there is an Armenian-populated village in the Kuban region. The Armenians of Armavir migrated from Circassia and founded the found in 1830.

¹HD: It is quite sad that Adjarian's optimism was soon disproven by the Armenian Genocide.

4.5 Kurdish

In the Northern Armenia, Kurdish is a widely-spread language. But it has become the mother tongue in a small border. That is the villages of Hizan, the provinces of Čarzan and Shirvan in Paghesh province (Կուսովալութիւն); in the Tigranakert province (Կուսովալութիւն), Meyafarikîn or Silvan, Bisherîye, Bohdan; Samsat (formerly Samosata) in Cilicia. The total number is over 100 villages.

4.6 Arabic

It has become the mother tongue of the Armenians in Syria, Palestine, Mesopotamia, and Assyria. The Armenians in Aleppo, Damascus, Beirut, Mardin, Mosul, Kirkuk, and also Siirt in Armenia are Arabic-speaking.

4.7 Romanian

This has become the mother tongue of the majority of Romanian-Armenian migrant community, and part of the Armenians in Bukovina. There are Turkish-speaking or Armenian-speaking Armenians only in the eastern seashores of Romania until Galați; some of these people are Armenian-speaking thanks to the recent Armenian migrants.

4.8 Polish

This is spread almost everywhere among the Polish-Armenians, except for Guter which is Armenian-speaking. The Armenians of Poland can be considered already nationally lost.

4.9 Hungarian

It is spoken as a mother tongue among the entirety of Armenians in Hungary and Transylvania. Except for the cities of Szamosújvár or Armenopolis and Gherla or Elisabethopolis, which are Armenian-speaking.

4.10 English

This is spoken in the Indian-Armenian migrant communities, whereas the Armenians of England are still a recent settlement so they're Armenian-speaking.

4.11 Summary

The extent and borders of these languages are all accurately represented in the map that is placed at the end of this book.

Original page number 34.

Chapter 5

The three branches of Armenian dialects

5.1 Overview

In general among us, the Armenian dialects are divided into two branches: Eastern or Russian-Armenian dialects, and Western or Ottoman-Armenian dialects. For me, these terms are incorrect and inappropriate, even though they are accepted and used everywhere. Calling the dialects Eastern or Western is wrong because many of the dialects that are called such are found at longitudinally equal degrees, yet when we compare them to each other, they don't fall either West or East. For example, the Van dialect and the Bayazit sub-dialect are both found longitudinally at the 44th degree, but the former is called Western while the latter Eastern. There are more surprising cases. For example, Artvin is much more west than Akhalkalak and Alexandropol (Gyumri); but based on the above division, Artvin is called Eastern, while Akhalkalak and Alexandropol are considered Western provinces.

The names "Russian-Armenian dialects" and "Ottoman-Armenian dialects" are strange and in reality completely inappropriate. Many of the Armenians in Russia speak the Ottoman-Armenian dialects; just as there are Armenians in Ottoman Turkey that speak Russian-Armenian dialects. For example, in Russian, the Ottoman-Armenian dialects are spoken in the Akhalkalak, Akhaltskha, Alexandropol, Kars, and the villages of New Bayazit. Similarly in Ottoman Turkey, Russian-Armenian dialects are spoken in Bayazit, Burdur, Ödemiş. Besides that, the migrant communities of Persian-Armenians, Bulgarian-Armenians, Romanian-Armenians, Egyptian-Armenians, and American-Armenians are ignored; and they are inappropriately called Russian-Armenians or Ottoman-Armenians.

I propose here new terms which not only remove the aforementioned inconveniences, but they also have the benefit of incorporating the primary characteristics of the dialects that they describe. These terms are:

Original page number 35.

- /um/ <nլմ> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Eastern or Russian-Armenian.
- /kə/ <կը> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Western or Ottoman-Armenian.

For the dialects of the /um/ <nլմ> branch, the locative case suffix (as well as the present and imperfective tenses) are made with the formative /-um/ <nլմ>. This is the main characteristic of these dialects; thus we give them this name. As for the dialects of the /kə/ կը branch, they do not have a locative case, they don't have a formative /-um/ <nլմ>, and the present and imperfective tenses are formed with the formative /kə/ կը. This is their primary characteristic, and thus they get this name. But besides these two, there is also a third branch which has dialects that have neither the /um/ <nլմ> nor /kə/ կը particles. They form the present and imperfective tenses using either the infinitive or some invisible means, and in combination with the /em/ <եմ> copular verb. Among our dialects, this branch is not generally distinguished and is it appended to the /um/ <nլմ> branch. We propose using the name /el/ <ել> branch.

There is no confusion in our division, and the new terminology applies only to the dialects, and they don't have anything to do with the literary languages. For them, the term Eastern and Western, or Russian-Armenian and Ottoman-

Armenian are still appropriate names, because the former language is centered in Tbilisi while the latter in Istanbul.

Original page number 36.

5.2 Terminology

HD: This was originally a footnote on page 36. But it is quite important and stands out. So I made it its own section.

Against the European word “dialecte”, we use the terms պարսն ‘dialect’, գալսորարարքան ‘provincial dialect’, and գալսուկան ‘vernacular, provincial’. Because every word in the scientific language must be certain, we have thus decided to use these words. The word գալսորարքան ‘provincial dialect’ is alien and is an incorrect word. It is alien because of its length; and because it already contains the word պարսն ‘dialect’, it doesn’t add anything. It is incorrect because a dialect has no connection to a province, and the dialect could be spoken not in the entire province but merely in a single village or city. For example, the Agulis dialect is not spoken in an entire province, but only in a small circle of villages. Similarly, the Istanbul dialect does not encompass an entire province, but only the city of Istanbul. Thus, it is preferable to use the word պարսն ‘dialect’; it is shorter and more normal.

A dialect can have some secondary branches that are slightly different from it; these are referred to by the European word “sous-dialecte”. In this place, we use the Armenian word ելուարարքան ‘subdialect’.

Subdialects also contain many groups, which are called in French “parler”. For this, we use the word գալսուկան ‘vernacular’. We also use this term in those situations where we cannot with certainty assign the spoken language of some place to a rank. We also use the term when we are enumerating dialects, subdialects, and vernaculars. In other words, the word գալսուկան ‘vernacular’ also has the general meaning of a non-literary language.

5.3 Excluded communities

HD: This was originally a note on page 293. I moved it here because it's more relevant here.

The Armenian settlements of Bulgaria, Rumania, Greece, France, England, Egypt, and America are newly formed, and are a mixture of Armenians from diverse places. They don’t have a proper dialect, so they are not part of our present work.

Part III

The /um/ <նւմ> branch

The /um/ <նւյ> branch has 7 dialects:

1. Dialect of Yerevan
2. Dialect of Tbilisi
3. Dialect of Karabakh
4. Dialect of Shamakhi
5. Dialect of Astrakhan
6. Dialect of Julfa
7. Dialect of Agulis

Chapter 6

Yerevan

Original page number 37.

6.1 Background

The Yerevan dialect is spoken in the city of Yerevan and in the surrounding provinces, especially in the provinces of Yerevan, Etchmiadzin, and New Bayazet. It spreads from the south side to Tabriz, the capital of Azerbaijan, from the west Kaghzvan, from the southwest side it enters Ottoman Turkey and it reaches until Bayazit, from the northern and southern sides it gets mixed with the Karin and Karabakh dialects, which demarcate its two borders. On its north sides, the Yerevan dialect forms two islets; one of them is in the province of Borchaly (Shulaver, Shamshadin, Lori, and the surrounding areas), and the second is in Avlabari district of Tbilisi, which is a migrant settlement of Yerevan.

Besides the main dialect, the Yerevan dialect has three subdialects, which are the following:

- Bayazit subdialect: This is in Ottoman Armenia. Its one settlement is the city of New Bayazet, the shores of Lake Sevan, with 10 surrounding Armenian-populated villages. These are Ordaklu, Noraduz, Gyshlag, Pashakendi, Kösemehmehmet, Kulali, Kyarimkend, Dalikardash, Lanjaghbyur, and Bashkend. This entire region speaks the same dialect, as in Bayazit.
- Astabad subdialect: This is spoken near Old Julfa in the village of Astabad and its surrounding area.
- Tabriz subdialect: In Atropatene, the Armenian settlement in Tabriz has two districts: Ghala and Lilava. The people of Lilava are much larger and they have recently migrated from Karabakh; they speak the Karabakh subdialect. As for the people of Ghala, they form less than half the Armenian population of Tabriz, and they are considered natives, and they speak the Tabriz dialect.

Original page number 38.

The Yerevan dialect is very pure and it is very close to the literary language. And if we consider only the /um/ <nlu> dialects, then it is the purest. And thus, it is because of its pureness and its extensive size that it serves as a base for the formation of the Russian-Armenian literary language.

6.2 Phonology

6.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Yerevan dialect has the following sounds in Tables 6.1 and 2.9.

Table 6.1: Vowels of the Yerevan dialect

/i/ <հ>	/u/ <նւ>	
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
		/a/ <ա>

Table 6.2: Consonants of the Yerevan dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<p>	<պ>	<պհ>	<դ>	<տ>	<տհ>	<գ>	<կ>	<կհ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<ջ>	<ջ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/χ/	/β/	/h/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<ս>	<ն>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/r/	/ɾ/	/ɾ/		
	<մ>	<ն>		<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>		

Like other Armenian dialects, the Yerevan dialect does not have diphthongs. The diphthongs of Old Armenian have become either simple vowels (Table 6.3a) or have turned into a consonant-vowel sequence (Table 6.3b).

Table 6.3: Loss of Classical diphthongs in Yerevan Armenian

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
a. 'father'	հայր	her	հայր
b. 'God'	աստված	աստված	աստված

From this list, it appears that the Yerevan dialect has almost completely preserved the rich phonetic system of Old Armenian. Among the vowel, the Classical vowels /e-ē/ <է-է> and /o-օ/ <ն-օ> have merged with each other; in the modern dialect, they are both pronounced as /e/ <է> and /o/ <օ>. The sounds /ə/ <տօ> and /γ/ <իւ> that are found in other dialects, do not exist here. Among the consonants, the only sound that was lost is Classical /w/ <ւ>; but it has gained the sound /f/ <ֆ>, about which see more below.

6.2.2 Sound changes

Among the sound changes that happened in the Yerevan dialect, the following are noticeable.

6.2.2.1 Monophthongal vowels

The Classical Armenian /e/ <է> has become /je/ <յէ> word-initially in monosyllables. But at the beginning of polysyllabic words, it has become /e/ <է> among all words. Various other dialects have /je/ <յէ> and the literary language has word-initial /je/ in polysyllabic words; but these don't happen here. Examples in Table 6.4.

Table 6.4: Sound changes from CA /e/ <է> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'I'	es	էս	jes	յէս	jes	էս
'he has come'	ekeal ē	էկէալ է	ekel a	էկէլ ա	jekel e	էկէլ է
'to go'	ert ^h al	էրթալ	et ^h al	էթալ	jert ^h al	էրթալ
'to cook'	ep ^h el	էփէլ	ep ^h el	էփէլ	jep ^h el	էփէլ
'dream'	eraz	էրազ	eraz	էրազ	jeraz	էրազ
'big'	met ^h s	մէծ	met ^h s	մէծ	met ^h s	մէծ
'grave'	gerezman	գրէզման	gerezman	գրէզման	gerezman	գրէզման

The Classical Armenian /o/ <n>, unlike the former and like the literary language, has becomes /o/ <վօ> word-initially in both monosyllabic and polysyllabic words; while it comes /o/ <օ> word-medially. Examples in Table 6.5.

Table 6.5: Sound changes from CA /o/ <n> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'lentil'	ospən	ոսպն	vosp	վօսպ	vosp	ոսպ
'gold'	oski	օսկի	voski	վօսկի	voski	ոսկի
'foot'	ot-(ə?)k ^h (-PL)	ոտ-(ա?)կհ	votk ^h	վօտկհ	votk ^h	ոտկհ
'to massacre'	kotorel	կոտորել	kotorel	կօտօրել	kotorel	կոտօրել
'to forget'	moranal	մոռանալ	moranal	մօռանալ	moranal	մոռանալ

Original page number 39.

6.2.2.2 Diphthongs

6.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became Yerevan /e/ <է> as in Table 6.6.

Table 6.6: Sound changes from medial CA /aj/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'father'	haɪr	հայր	her	հէր	haɪr	հայր
'mother'	maɪr	մայր	mer	մէր	maɪr	մայր
'wagon'	sail	սայլ	sel	սէլ	sajl	սայլ
'edge'	tsaɪr	ծայր	ts'er	ծէր	tsaɪr	ծայր
'wood'	pʰaɪt	փայտ	pʰet	փէտ	pʰaɪt	փայտ

Word-finally, Classical /aj/ <այ> has become Yerevan /a/ <ա> as in Table 6.7.

Table 6.7: Sound changes from final CA /aj/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'bridegroom'	pʰesq ^h	փէսայ	pʰesa	փէսա	pʰesa	փէսա
'child'	erəχaq ^h	երախսայ	erəχa	երէխսա	jereχa	երէխսա
'(male?) child'	tətq ^h	տղայ	təta	տղա	təta	տղա

But, when the word has the article /n/ <ն> or the plural marker /k^h/ <p>, then the reflex of CA /aj/ <այ> becomes word-medial and turns into MA /e/ <է> (Table 6.8).¹

¹HD: Note that the article /n/ was a distal marker in Classical Armenian, while it is a definite marker in SEA. It is possible that Adjarian implies

Table 6.8: Sound changes from CA /ɑj/ <ωj> in the Yerevan dialect when there's a suffix

		Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
+ article	'bridegroom'	pʰesaj-n	փեսայն	pʰese-n	փեսեն	pʰesa-n	փեսան
	'child'	erəχaj-n	երախայն	ereχe-n	երեխեն	jerexa-n	երեխան
	'(male?) child'	tətaj-n	տղայն	təvə-n	տղեն	təvə-n	տղան
+ plural	'bridegroom'	pʰesaj-kʰ	փեսայք	pʰese-kʰ	փեսեք	NA	NA
	'child'	erəχaj-kʰ	երախայք	ereχe-kʰ	երեխեք	NA	NA
	'(male?) child'	tətaj-kʰ	տղայք	təvə-kʰ	տղեք	təvə-kʰ	տղաք

6.2.2.2.2 Classical Armenian /oj/ <ŋj>

Classical Armenian /oŋ/ <ŋj> became Yerevan /i/ <h> (Table 6.9).²

Table 6.9: Sound changes from CA /oŋ/ <ŋj> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan		cf. SEA
'light'	lojs	լոյս	lis	լիս
'sister'	kʰojs	քոյս	kʰis	քիս
'conservation'	zərojtsʰ	զրոյց	zritsʰ	զրից
'dark night'	*akanakojs	*ականակոյս	akanakis	ականակիս

The same occurs also in suffixation, for the form /u/ <ŋL> that originates from the Classical diphthong /oŋ/ <ŋj> (Table 6.10).

Table 6.10: Sound changes from CA /u/ <ŋL> that is synchronically related to CA /oŋ/ <ŋj> from Classical to the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan		cf. SEA
'to go blind'	ckuranal	կուրանալ	kiranal	կիրանալ
cf. 'blind'	kojs	կոյս	kujs	կոյս
'to amass'	kutel	կուտել	kitel	կիտել
cf. 'heap'	koj	կոյս	kuj	կոյս

6.2.2.2.3 Classical Armenian /iŋ/ <hL>

Classical Armenian /iŋ/ <hL> becomes Yerevan /i/ <h> (Table 6.11).

Table 6.11: Sound changes from CA /iŋ/ <hL> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan		cf. SEA
'hundred'	harij	հարիլ	hari	հարիլ
'snow'	dzijn	ձիլ	dzin	ծիլ
'column'	siun	սիլն	sin	սիլն
'blood'	ariun	արիլն	arun	արիլն
'flour'	aliun	ալիլն	alir	ալիլն

6.2.2.3 Consonants

The sound changes for consonants are the following.

that this marker is also a definite marker in Yerevan.

²HD: Adjarian translates /akanakir/ <ականակիս> as a 'eye-blinding darkness, very dark night'.

6.2.2.3.1 Stops and affricates Let us first discuss the Old Armenian the three-way series CA /b p p^h g k k^h/ <p պ գ կ զ> and so on. In the New Armenian dialects, these sounds have undergone many types of changes. If we accept that in Old Armenian the sounds CA /b g d ձ ձ^h/ <p գ դ ձ զ> were voiced, just as the letters <b, g, d> of modern French (but not German), then we must accept that they have been preserved in very few places. One such place is the Yerevan dialect.

The Classical sounds /p t k ֆ ՛/ <պ կ տ ծ ՛> have undergone many changes. Many of the dialects in the /kə/ <կո> branch have changed these sounds into voiced consonants; while in the Tbilisi dialect, they are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումն), similar to Georgian voiceless consonants.³ But in the Yerevan dialect, there is no such closure and they are pronounced as simply and purely as the French sounds <p, k, t> (unlike German), with equal voicelessness, but with less strength.

The Classical sounds /p^h k^h t^h ֆ�՛/ <փ փ փ ՛> have a single pronunciation across all the dialects, and thus they don't need their own description.⁴

Original page number 40.

6.2.2.3.2 Other consonants For the other consonants, the noticeable changes are the following.

6.2.2.3.2.1 Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially, except before CA /o/ <n>, this sound has become /f/ <ֆ> (Table 6.12).⁵

Table 6.12: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'soul'	hogi	հնզի	fok ^h i	ֆօզի	hok ^h i	հնզի
'earth'	hot	հնու	fo ^h	ֆօն	ho ^h	հնու
'smell'	hot	հնուն	fot	ֆօնուն	hot	հնուն
'smell'	ort ^h	որդ	fort ^h	ֆօրդ	hort	հնորդ
'prey'	ors	որս	for ^h s	ֆօրս	vors	որս

The sound /f/ <ֆ> is generally a foreign sound in the other dialects and it only found there in foreign words. But in contrast in the Yerevan dialect, it seems that the /f/ <ֆ> sound is an internal and native sound that arose from natural sound changes.

6.2.2.3.2.2 Classical Armenian խ /χ/ Word-initially, before the sound /v/ <վ>, this sound becomes /h/ <հ> by rule of dissimilation (Table 6.13). This situation does not appear in the other dialects.

Table 6.13: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'game'	χաւ	խաւ	հաւ	հաւ	χաւ	խաւ
'to play'	χաւալ	խաւալ	հաւալ	հաւալ	χաւալ	խաւալ
'grape'	χաւօտ	խաւօնդ	հաւօս	հաւօնդ	χաւօս	խաւօնդ

³HD: I think he means they're ejectives.

⁴HD: He means they are pronounced /p^h k^h t^h ֆ�՛/.

⁵HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հնորդ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որդ>. I changed his example for accuracy. The /h/ was diachronically added on the path from Classical to SEA; this /h/ must likewise been epenthized on the path from Classical to Yerevan and then became a /f/: /Փ/ > /հ/ > /f/. Similarly, Adjarian provides a reconstructed */hors/ <հնու> for 'prey', but this likely developed from attested CA /ors/ <որս> with an epenthetic /h/ that became /f/.

6.2.2.3.2.3 Classical Armenian /t/ <ն> Word-finally in some words, it is lost (Table 6.14). However, the word 'place' CA /tet/ <տեղ> on its own did not undergo this rule.⁶

Table 6.14: Sound changes from CA /t/ <ն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'here' (= 'this-place')	այս-տետ	այսունեղ	այս-տեք
'there' (= 'that-place')	այդ-տետ	այդունեղ	այդ-տեք
'yonder' (= 'that-place')	այն-տետ	այնունեղ	այն-տեք
'where' (= 'which-place')	որ-տետ	որունեղ	օր-տեք
cf. 'place'	տետ	տեղ	տեք

6.2.2.3.2.4 Classical Armenian /t/ <ն> Before CA /n/ <ն>, this sound became /n/ <ն> through a rule of assimilation (Table 6.15). Even the Russian loanword /ponnotš^h/ <պոնոսց> from /podnos/ <подносъ> 'tray' (HD: *modern Standard Russian: /pednos/ <поднос>*). The /tn/ > /nn/ sound change rule is more general in the Karabakh and Kharberd dialects.

Table 6.15: Sound changes from CA /tn/ <նն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'ground'	getnin	գեննին	getnin
'with-DEF'	hetən	հենն	hetə
'after'	jetən	յենն	jet(ə)n
'from after'	jetnuttš ^h	յեննունց	jetittš ^h
'thimble' (Tabriz)	matnotš ^h	մանոնց	matnotš ^h
'ring' (Tabriz)	matani	մանանի	matani

6.2.2.3.2.5 Classical Armenian /ɾ/ <ր> The sound is deleted before sibilants (շշական) as in Table 6.16. But this is a general phenomenon across almost all the dialects. Besides these, we also have the word /et^hal/ 'to go'.

Table 6.16: Sound changes from CA /ɾ/ <ր> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'earthquake'	յարչ	յարժ	յարժ
'outside'	ի դուրս	դուրս	դուրս
'inside'	ի ներքես	ներքու	ներս
'to boil'	խարժել	խարշել	խարժել (dated), չախել
'cheap'	արշան	երժան	արշան
'to go'	երթալ	երթալ	յերթալ

6.2.3 Stress

In terms of stress, the Yerevan dialect has a major innovation. In Old Armenian and without exception in all the dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the final syllable. But in the Yerevan dialect, stress is on the penultimate syllable. This form of stress also exists to a greater extent in the dialects of Karabakh, Agulis, and Tbilisi, and it appears that...

Original page number 41.

⁶HD: For 'yonder', the SEA form shows regressive devoicing of /ajd-tev/ to /ajt-tev/. We don't know if CA also had regressive devoicing. For the question word 'where', stress is variable in SEA.

... it is widespread across the entire /um/ <um> branch. In other places (Աճանեան 1901:185), we have shown that this method of stress manifested because of the influence of the Caucasian languages; and thus originating from the north, it gradually spread to the south.

6.3 Morphology

6.3.1 Noun inflection or declension

The Yerevan dialect has seven cases. The genitive is formed with the formative /-i/ <ḥ>, and it has the characteristic that it cannot take any article (13a); it differs in this way from the dative 13b).

(13) Yerevan

- a. karapet-i girkʰ-ə
Karapet-GEN book-DEF
'the book of Karapet'
Կարապետի գիրք
- b. karapet-i-n tvi
Karapet-DAT-DEF gave
'I gave it to Karapet.'
Կարապետին տվի

As in all the other dialects of the /um/ <n̥um> branch, the accusative case distinguishes between animate and inanimate objects (շնչալոր եւ անշնչալոր առարկաներ). The accusative case of animate objects has the form of the dative case (14a); while inanimate objects have the form of the nominative (14b).

(14) Yerevan

- a. katv-i-n əspanet̄sʰ
cat-DAT-DEF killed
'He killed the cat.'
Կատվին ըսպանեց
- b. girkʰ-ə tur
book-DEF give
'Give the book!.'
գիրքը տնու

The other cases are special markers: ablative /-iṭsʰ/ <ḥg>, instrumental /-ov/ <n̥v>, and locative /um/ <n̥um>.

The plural is formed with either the formative /-er/ <t̄r> or /-ner/ <nt̄r>; the former is for monosyllabic words, while the latter for polysyllabic words.

In the plural, the genitive case stays /-i/ <ḥ> (Table 6.17); this is unlike many other dialects where the case marker is /-i/ <ḥ> in the singular, but /-u/ in the plural <n̥l>.

Table 6.17: Genitive marking in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA
bread-PL-DAT	hatsʰ-er-i	հացերի	hatsʰ-er-i
house-PL-DAT	tn-er-i	տների	tən-er-i
bread-PL-DAT-DEF	hatsʰ-er-i-n	հացերին	hatsʰ-er-i-n
house-PL-DAT-DEF	tn-er-i-n	տներին	tən-er-i-n

6.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, note the following declensions in Table 6.18.

Table 6.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es	ed	en	estonk ^h	etonk ^h	endonk ^h
	tu	t ^h u	t ^h u	əstonk ^h	ətonk ^h	əndonk ^h
GEN	estur	etur	endur	estonts ^h	etonts ^h	endonts ^h
	əstur	ətur	əndur	əstonts ^h	ətonts ^h	əndonts ^h
	եսոնք	ենոնք	ենդոնք	եսոնց	ենոնց	ենդոնց
	ըստոնք	ընոնք	ընդոնք	ըստոնց	ընոնց	ընդոնց
ABL	est-uts ^h	et-uts ^h	end-uts ^h	estonts ^h -its ^h	etonts ^h -its ^h	endonts ^h -its ^h
	əst-uts ^h	ət-uts ^h	ənd-uts ^h	əstonts ^h -its ^h	ətonts ^h -its ^h	əndonts ^h -its ^h
	եսոնց	ենոնց	ենդոնց	եսոնցից	ենոնցից	ենդոնցից
	ըստոնց	ընոնց	ընդոնց	ըստոնցից	ընոնցից	ընդոնցից
INS	est-ov	et-ov	end-ov	estonts ^h -ov	etonts ^h -ov	endonts ^h -ov
	əst-ov	ət-ov	ənd-ov	əstonts ^h -ov	ətonts ^h -ov	əndonts ^h -ov
	եսով	ենով	ենդով	եսոնցով	ենոնցով	ենդոնցով
	ըստով	ընով	ընդով	ըստոնցով	ընոնցով	ընդոնցով

For some of the pronominal forms, the sound /i/ <հ> or /e/ <է> becomes /e/ <ը> when next to the conjunction /el/ <էլ> 'also'.

Table 6.19: Replacement of /i,e/ with /ə/ in cliticized pronouns in the Yerevan dialect

me-also 'also me'	Yerevan	cf. SEA
	əs el	յս էլ
instead of	jes el	յյս էլ
one-also 'also one'	mək el	մըկ էլ
instead of	mek el	մէկ էլ
one-also 'also one'	mən el	մըն էլ
instead of	min el	մին էլ
me.DAT-also 'for me also'	əndz el	յնձ էլ
instead of	indz el	յնձ էլ
me.DAT-also 'for me also'	mənk ^h el	մընկ ^h էլ
instead of	menk ^h el	մէնկ ^h էլ

6.3.3 Verb inflection or conjugation

6.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class

Verbs are subject to the basic changes. First, two of the four conjugation classes are lost. The CA /-il/ <հլ> and CA /-ul/ <ուլ> suffixes have become /-el/ <էլ>, and are thus conjugated...

... as the first conjugation class. The Old Armenian present has turned into the composite form /-um/ <ում>, while the formative /kə/ <կը> is used in the future. As an example, we show the conjugation of the verb /sírem/ <սիրեմ> 'I like'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

6.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective *HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 6.20). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Yerevan dialect seems to follow the same system, though the suffix /-um/ can optionally reduce to just /-əm/. Note how we don't know if Yerevan also had nasal place assimilation in the 1PL suffix.*

Table 6.20: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan (form I and form II)				cf. SEA
1SG	sír-um e-m	սիրում եմ	sír-əm e-m	սիրըմ եմ
2SG	sír-um e-s	սիրում ես	sír-əm e-s	սիրըմ ես
3SG	sír-um a	սիրում ա	sír-əm a	սիրըմ ա
1PL	sír-um e-nk ^h	սիրում ենք	sír-əm e-nk ^h	սիրըմ ենք
2PL	sír-um e-k ^h	սիրում եք	sír-əm e-k ^h	սիրըմ եք
3PL	sír-um e-n	սիրում են	sír-əm e-n	սիրըմ են
		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 6.21). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has a constant shape /e/. Outside of the 3SG, when the past suffix /i/ is added, a glide is epenthized. But in Yerevan, it seems that this auxiliary morph /e/ is deleted before the past suffix /i/. All zero morphs are of my own. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. in review:ch. 6.2).

Table 6.21: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan (form I and form II)				cf. SEA
1SG	sír-um Ø-i-Ø	սիրում ի	sír-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի
2SG	sír-um Ø-i-r	սիրում իր	sír-əm Ø-i-r	սիրըմ իր
3SG	sír-um e-Ø-r	սիրում էր	sír-əm e-Ø-r	սիրըմ էր
1PL	sír-um Ø-i-nk ^h	սիրում ինք	sír-əm Ø-i-nk ^h	սիրըմ ինք
2PL	sír-um Ø-i-k ^h	սիրում իք	sír-əm Ø-i-k ^h	սիրըմ իք
3PL	sír-um Ø-i-n	սիրում ին	sír-əm Ø-i-n	սիրըմ ին
		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

6.3.3.1.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 6.22) and past perfect (Table 6.23) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Yerevan dialect seems to use the same strategy.*

Table 6.22: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-el e-m	սիրել եմ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-el e-s	սիրել ես	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-el a	սիրել ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-el e-nk ^h	սիրել ենք	sir-el e-ŋk	սիրել ենք
2PL	sir-el e-k ^h	սիրել եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-el e-n	սիրել են	sir-el e-n	սիրել են
✓-PERF.CVB AUX-AGR			✓-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 6.23: Past perfect <գերակատար> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-el ə-i-∅	սիրել ի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի
2SG	sir-el ə-i-r	սիրել իր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-el e-∅-r	սիրել էր	sir-el e-∅-r	սիրել էր
1PL	sir-el ə-i-nk ^h	սիրել ինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էինք
2PL	sir-el ə-i-k ^h	սիրել իք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էք
3PL	sir-el ə-i-n	սիրել ին	sir-el ej-i-n	սիրել էն
✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR			✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.3 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 6.24) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Yerevan dialect behaves the same.

Table 6.24: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-ts ^h -i-∅-∅	սիրեց	sir-e-ts ^h -i-∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-ts ^h -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին
✓-TH-AOR-PST-AGR			✓-TH-AOR-PST-AGR	

6.3.3.1.4 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 6.25) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like 'to like', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Yerevan dialect behaves the same.

Table 6.25: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-i-∅	սիրի	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
√-TH-AGR			√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 6.26) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Yerevan, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/. Modern Tehran Iranian Armenian behaves the same (Dolatian et al. in review:ch. 6.4.2).

Table 6.26: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Yerevan dialect

Yerevan			cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-∅-i-ր	սիրիր	sir-ej-i-ր	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրեր	sir-e-∅-ր	սիրեր
1PL	sir-∅-i-nk ^h	սիրենք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-∅-i-k ^h	սիրեք	sir-ej-i-k ^h	սիրեք
3PL	sir-∅-i-n	սիրեն	sir-ej-i-n	սիրեն
√-TH-PST-AGR			√-TH-PST-AGR	

6.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive HD: In Yerevan, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 6.27). The future and future perfect are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive perfect are formed also by adding the proclitic /pti/ before the appropriate subjunctive form. SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 6.27: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

1SG	Future <ապառնի>		Future perfect <անցեալ ապառնի>	
	kə sir-e-m	կը սիրեմ	kə sir-∅-i-∅	կը սիրի
	kə sir-e-s	կը սիրես	kə sir-∅-i-ր	կը սիրիր
	kə sir-i-∅	կը սիրի	kə sir-e-∅-ր	կը սիրեր
	kə sir-e-nk ^h	կը սիրենք	kə sir-∅-i-nk ^h	կը սիրենք
	kə sir-e-k ^h	կը սիրեք	kə sir-∅-i-k ^h	կը սիրեք
	kə sir-e-n	կը սիրեն	kə sir-∅-i-n	կը սիրեն
FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR		
2SG	Debititive պարտաւորական ներկայ		Debititive perfect պարտաւորական անցեալ	
	pti sir-e-m	պտի սիրեմ	pti sir-∅-i-∅	պտի սիրի
	pti sir-e-s	պտի սիրես	pti sir-∅-i-ր	պտի սիրիր
	pti sir-i-∅	պտի սիրի	pti sir-e-∅-ր	պտի սիրեր
	pti sir-e-nk ^h	պտի սիրենք	pti sir-∅-i-nk ^h	պտի սիրենք
	pti sir-e-k ^h	պտի սիրեք	pti sir-∅-i-k ^h	պտի սիրեք
	pti sir-e-n	պտի սիրեն	pti sir-∅-i-n	պտի սիրեն
DEB √-TH-AGR		DEB √-TH-PST-AGR		

HD: For the debititive forms, an alternative strategy in Yerevan (Table 6.28) is to keep the verb in a constant shape with the same /-il/. Adjarian doesn't state if this form is a participle or not. Then, the debititive morph /pti/ is placed after the verb. This morph then takes the tense and agreement suffixes. I don't gloss some of the involved morphs because it's not clear to me what they designate.

Table 6.28: Alternative forms for the debititive for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Debitive պարտաւորական	Debitive perfect անցեալ պարտաւորական
1SG	sír-il pt-i-m սիրիլ պսիմ	sír-il pt-i-∅ սիրիլ պսի
2SG	sír-il pt-i-s սիրիլ պսիս	sír-il pt-i-r սիրիլ պսիր
3SG	sír-il pt-i-∅ սիրիլ պսի	sír-il pt-e-r սիրիլ պսէր
1PL	sír-il pt-i-nk ^h սիրիլ պսինք	sír-il pt-i-nk ^h սիրիլ պսինք
2PL	sír-il pt-i-k ^h սիրիլ պսիք	sír-il pt-i-k ^h սիրիլ պսիք
3PL	sír-il pt-i-n սիրիլ պսին	sír-il pt-i-n սիրիլ պսին
	✓/? DEB-?-AGR	✓/? DEB-?-AGR

6.3.3.1.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 6.29). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- \tilde{t}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \tilde{t}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Yerevan uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-a/.

Table 6.29: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
2SG	sír-i սիրի		sír-ír սիրին		✓-IMP.2SG
	sír-a սիրա				✓-IMP.2SG
2PL	sír-e- \tilde{t}^h -ek ^h սիրտգեք		sír-e- \tilde{t}^h -ek ^h սիրտգեք		✓-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^h սիրեք		sír-ek ^h սիրեք		✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 6.30), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For the 2SG, Yerevan can do the same, and it also an alternative strategies of keeping the verb in a non-finite form with /-il/. For the 2PL, the agreement marker /-ek^h/ jumps to the prohibitive marker.

Table 6.30: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
2SG	mí sír-i մի՛ սիրի	PROH	mí sír-ir մի՛ սիրին	PROH	✓-IMP.2SG
	mí sír-a մի՛ սիրա	PROH			✓-IMP.2SG
	mi sír-il մի սիրիլ	PROH	✓?		
2PL	m-ék ^h sír-il մե՛ք սիրիլ	PROH-IMP.2PL	✓?		
	sír-il m-ek ^h սիրիլ մեք	✓?	PROH-IMP.2PL		

6.3.3.1.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 6.31. I give SEA forms for just some of them because it's unclear to me what these Yerevan participles mean. Note that the past participle is also called the perfective converb.

Table 6.31: Participles or converbs <դերբայնե՞ր> for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

		Yerevan		cf. SEA
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել	✓-TH-INF
Present	ներկայ	sir-e-l-on	սիրելոն	✓-TH-INF-?
Past	անցեալ	sir-el	սիրել	✓-PERF.CVB
		sir-e	սիրե	✓-PERF.CVB

Original page number 43.

6.3.3.2 Other conjugation classes

The conjugation class of CA /-il/ <իլ> is also inflected this way (Table 6.32).

Table 6.32: Partial paradigm of the CA /-il/ <իլ> conjugation class for 'to speak' in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
INF			χօս-e-l	խոսել
PRS 1SG	χօս-um e-m	խօսում եմ	χօս-um e-m	խոսում եմ
PST IMPF 1SG	χօս-um Փ-i-Փ-	խօսում ի	χօս-um ej-i-Փ	խոսում էի
PST PFV 1SG	χօս-e-Փs ^h -i-Փ	խօսեցի	χօս-e-Փs ^h -i-Փ	խոսեցի
IMP 2SG	χօս-i	խօսի	χօս-ί	խոսի՞ն
	χօս-a	խօսա		

As for the CA /-al/ <ալ> conjugation class, it keeps the style of Old Armenian in the perfective and elsewhere (Table 6.33).

Table 6.33: Partial paradigm of the CA /-al/ <ալ> conjugation class for 'to cough' in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
INF			haz-a-l	հազալ
PRS 1SG	haz-əm e-m	հազըմ եմ	haz-um e-m	հազում եմ
PST IMPF 1SG	haz-əm Փ-i-Փ-	հազըմ ի	haz-um ej-i	հազում էի
PST PFV 1SG	haz-a-Փs ^h -i-Փ	հազեցի	haz-a-Փs ^h -i-Փ	հազեցի
PRS PFV 1SG	haz-a-Փs ^h -el e-m	հազեցել եմ	haz-a-Փs ^h -el e-m	հազեցել եմ
IMP 2SG	haz-ά	հազա	haz-ά	հազա՞'

6.3.3.3 Morphological details and diachronic changes

In verbal conjugation, the following circumstances are notable.

6.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary The present 3SG for the verbal copula is /a/ <ա>. And according to this, all the verbs conjugate in the third person in this same form (Table 6.34, sentence 15).

Table 6.34: Present 3SG auxiliary as /ə/ <ա> in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'he likes'	sir-um a սիրում ա	sir-um e սիրում է
'he brings'	beru-m a բերում ա	ber-um e բերում է
'he says'	as-um a ասում ա	as-um e ասում է
'he speaks'	χos-um a խօսում ա	χos-um e խօսում է
	✓-IMPF.CVB AUX	✓-IMPF.CVB AUX

(15) Yerevan

zrits a an-um
conversation AUX do-IMPF.CVB

'He's doing a conversation.'

զոյց ա անում

6.3.3.3.2 Deletion of /e/ before past imperfective /i/ In the imperfective, the /e/ <է> sound is deleted next to /i/ <ի> (Table 6.35 and sentence 16).

Table 6.35: Deletion of the vowel /e/ before the past suffix /i/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
'I was liking'	sir-um 0-i-0 սիրում ի	sir-um ej-i-0 սիրում էի	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
'you were bring'	ber-um 0-i-r բերում իր	ber-um ej-i-r բերում էր	✓-IMPF.CVB AUX-PST-2SG

(16) Yerevan

a. du kə sir-0-i-r
you.SG FUT like-TH-PST-2SG

'You would like it.'

Դու կը սիրիր

b. na kə sir-e-0-r
he FUT like-TH-PST-3SG

'He would like it.'

Նա կը սիրեր

HD: This was also discussed in Tables 6.21 and 6.26.

6.3.3.3.3 Debitive morphology In the debititive, the form CA /pti/ <պիտի> has shortened to /pti/ <պտի>, as it has in other dialects. HD: See Table 6.27 for its paradigm.

In the second form of the debititive, the formative /pti/ <պտի> is inflected, and the verb stays uninflected; whereas in the first form, ...

Original page number 44.

... it is the verb which is inflected, while the /pti/ <պտի> doesn't change. The second form is rare in other places. It does not exist at all in the /kə/ կը branch. HD: For paradigms, see Table 6.27 vs. Table 6.28.

6.3.3.3.4 Imperative morphology In the second form of the imperative, there is the ending /a/ <ա> (Table 6.36). It is unique to the Etchmiadzin area. While in the dialect of Yerevan proper, the forms are different.⁷ *HD: See also Table 6.29.*

Table 6.36: Use of imperative 2SG forms with final /-a/ in the Yerevan dialect (Etchmiadzin area) vs. using /-i/ in Yerevan proper

	Etchmiadzin	Yerevan proper	cf. SEA
'want!'	uz-á ուզա՝	uz-í ուզի՝	uz-íր ուզիր
'turn on!'	var-á վարա՝	var-í վարի՝	var-íր վարիր
'fill!'	լէտʰ-ր-á լցրա՝	լէտʰ-ր-u լցրու	լէտʰ-ր-ú լցրու
'roast!'	առանձ-á աղանձա՝		առանձ-íր աղանձիր
'carry!'	յալակ-á շալակա՝		յալակ-íր շալակիր
	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG

6.3.3.3.5 Prohibitive morphology and mobile ordering The forms /mékʰ sıril/ <մէ՛ք սիրիլ> 'don't like' or the opposite order /sıril mekʰ/ <սիրիլ մէք> (where the plural marker of the verb has passed onto the particle) are also used in the Karabakh dialect. *HD: See Table 6.30.*

6.3.3.3.6 Present participle The form /-on/ <-օլ> of the present participle (Table 6.37). It is not used in any other locations.

Table 6.37: Present participle in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'with liking'	sır-e-l-on սիրելօն	sır-e-l-ov սիրելով
'with saying'	as-e-l-on ասելօն	as-e-l-ov ասելով
'with going'	eth-a-l-on եթալօն	jertʰ-a-l-ov երթալով
	✓-TH-?	✓-TH-INS

6.3.3.3.7 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes The form of the past participle is /sır-el/ <սիրել> 'liked' from Classical /sırəal/ <սիրեալ>.⁸ *HD: See paradigms in Table 6.31.*

Table 6.38: Pre-auxiliary form of the past participle (perfective converb) with /-el/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'I have liked'	sır-el e-m սիրել եմ	sır-el e-m սիրել եմ
'I have brought'	ber-el e-m բերել եմ	ber-el e-m բերել եմ
	✓-PERF.CVB AUX-1SG	✓-PERF.CVB AUX-1SG

This form is used when the auxiliary is placed after it. But when the auxiliary is before it, the final /l/ <լ> is shortened to form the participle /sır-e/ <սիրե>, /ber-e/ <բերե>, and so on. See (17).

(17) Yerevan

- a. jes e-m sır-e
I AUX-1SG like-PERF.CVB

⁷HD: For the verb to 'fill', the more accurate segmentation in SEA is /lə-łtsʰr-u/ where the /łtsʰr-/ is the causative suffix.

⁸HD: At least SEA, this non-finite form is more accurately called the perfective converb, as is done on the Eastern Armenian National Corpus.

- 'I (focused) have liked (not someone else).'
 յեւ եմ սիրե
 b. en a ber-e
 that AUX bring-PERF.CVB
 'He has brought that.'
 Եւ ա բեր
 c. sirt a ար-e ek-e
 heart AUX do-PERF.CVB come-PERF.CVB
 HD: I'm not sure what this means
 սիրս ա արե եկ

HD: This shortening process is described in-depth for Tehrani Iranian Armenian as a type of phonosyntactic process in Dolatian et al. (in review:ch. 3.3).

6.3.3.3.8 Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs For monosyllabic verbs, the base of the present and imperfective stem is formed with the formative /-is/ <չս> instead of the form /-um/ <ում> (Table 6.39). HD: Contrast these irregular verbs with /-is/ against regular verbs with /-um/ in Table 6.20. Such irregular verbs are monosyllabic in the infinitive like SEA /g-a-l/ 'to give'.

Table 6.39: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
Infinitive			✓/-TH-INF	
'to come'			g-a-l	գալ
'to give'			t-a-l	տալ
'to cry'			l-a-l	լալ
Present 1SG	✓/-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG			
'I come'	g-a-l-is e-m	զախս եմ	g-a-l-is e-m	զախս եմ
'I give'	t-a-l-is e-m	տախս եմ	t-a-l-is e-m	տախս եմ
'I cry'	l-a-l-is e-m	լախս եմ	l-a-l-is e-m	լախս եմ
Past Impf. 1SG	✓/-TH-INF-IMPF.CVB AUX-PST1SG			
'I was coming'	g-a-l-is (ə)-i-ə	զախս ի	g-a-l-is ej-i-ə	զախս էի
'I was giving'	t-a-l-is (ə)-i-ə	տախս ի	t-a-l-is ej-i-ə	տախս էի
'I was crying'	l-a-l-is (ə)-i-ə	լախս ի	l-a-l-is ej-i-ə	լախս էի

But when the auxiliary verb is before it, then the final /s/ <ս> is deleted (18). HD: This process is also described for Iranian Armenian as the same process for the perfective converb (Dolatian et al. in review:ch. 3.3).

(18) Yerevan

- a. jes e-m g-a-l-i
 I AUX-1SG come-TH-INF-IMPF.CVB
 'I am coming (as opposed to someone else).'
- b. xi e-s l-a-l-i
 why AUX-2SG cry-TH-INF-IMPF.CVB
 'Why are you crying?'
 իսի՞ ես լախս
- c. t̪ʰ-e-s t-a-l-i
 NEG-AUX-2SG give-TH-INF-IMPF.CVB

'Won't you give?'
 չե՞ս տալի

6.3.3.3.9 Mobile negation In negative forms, the negative particle can be either before or after the verb (Table 6.40).

Table 6.40: Mobile negation in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
'I don't want'	Եթ-é-m uz-um	չեմ ուզում	Եթ-é-m uz-um	չեմ ուզում	NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB
'I wouldn't want'	Աz-um Եթ-e-m	ն'լզում չեմ			want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG
	Եթ-Ը-ի-Ը uz-um	չի ուզում	Եթ-ej-ի-Ը uz-um	չի ուզում	NEG-AUX-PST-1SG want-IMPF.CVB
	Աz-u-m Եթ-Ը-ի-Ը	ն'լզում չի			want-IMPF.CVB NEG-AUX-PST-1SG
?	Եթ-é-m uz-il	չեմ ուզիլ			want-? NEG-AUX-1SG
	Աz-il Եթ-e-m	ն'լզիլ չեմ			NEG-AUX-1SG want-?
'I didn't like'	Եթ-sir-é-Եթ-ի-Ը	չսիրեցի	Եթ-sir-e-Եթ-ի-Ը	չսիրեցի	NEG- $\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-1SG
	սիր-é-Եթ-ի-Ը votԵթ	սիրեցի վոն			$\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-1SG no

6.4 Subdialects

6.4.1 Bayazit

For the Bayazit subdialect, the main characteristics are the following.

HD: Note that throughout his manuscript, Adjarian alternates in calling this language New Bayazet vs. just Bayazit (and the two names are spelled differently in Armenian: Նոր-Բայազետ vs. Պայազիտ). That makes it unclear if he's always referring to the same dialect when he's mentioning such a name.

6.4.1.1 Diphthongs

Whereas in the Yerevan dialect, the Classical sounds /e/ <ե> and /o/ <ո> have merged into modern /e/ <ե> and /o/ <օ>, the Bayazit subdialect distinguishes these with a diphthongal pronunciation (Table 6.41). (Read these as /mienkʰ/ <միելոց>, /ənduon̥tsʰ/ <ընդոնլոց>. Besides these, it also includes the vowel /æ/ <ա>.

Table 6.41: Diphthongs in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit		cf. SEA	
'we'	mjenkʰ	մելոց	menjkʰ	մելոց
'from those'	ənduon̥tsʰ	ընդոնլոց		

6.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates

The Classical consonants /b g d Ձ Շ/ <պ զ դ Ձ Շ> have become /bʰ gʰ dʰ ՇՇ ՇՇ/ <պ՛ զ՛ դ՛ ՇՇ ՇՇ>.

Original page number 45.

6.4.1.3 Changing Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The Classical sound /h/ h has turned into /χ/ խ without exception (Table 6.42, sentence 19).

Table 6.42: Changing CA /h/ <h> to /χ/ <χu> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Bayazit	cf. SEA
'Armenian'	haj հայ	χaj իայ	haj հայ
'bread'	hat̫s ^h հաց	χat̫s ^h իաց	hat̫s ^h հաց
'father'	hajr հայր	χer իեր	hajr հայր
'to preserve'	pahel պահել	paχel պախել	pahel պահել
'fear'	ah ահ	αχ ախ	ah ահ

- (19) a. SEA (approximates the original form of the Bayazit sentence)

im hor harsanik-i-n hing hav hatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

'Five chickens died for my father's wedding.'
իմ հօր իարսանիցին իինք հաւ հատաւ (սասնկեցաւ)

- b. Bayazid subdialect (Yerevan dialect)

im χor χarsnis-i-n χing χav χatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

'Five chickens died for my father's wedding.'
իմ իօր իարսնիսին իինք իավ իատավ

6.4.1.4 Repetition of the definite article

After vowel-final words, the definite article (դիմորոշյոնը) is repeated.

Table 6.43: Repetition of the definite article after vowel-final words in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	instead of	cf. SEA
'the cat'	kotu-nə կատունը	katu-n կատուն	katu-n կատուն
'the bee'	mjevə-nə մեղունը	mjevə-n մեղուն	mjevə-n մեղուն
'the horse'	ðz'i-nə ձ'ինը	ðz'i-n ձին	ðz'i-n ձին
	✓-DEF		✓-DEF

HD: In SEA, the definite article is /-n/ after vowels, and /-ə/ after consonants. Although Adjarian describes this process as the definite article repeating, I think it's more accurate to state that Bayazit has replaced the post-vocalic allomorph /-n/ with /-nə/. See Dolatian (2022) for discussion on how the definite article's morphophonology is complicated.

6.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs

For monosyllabic verbs, the stem of the present and imperfective uses /-um/ <նւմ> instead of /-is/ <իս>, thus fully regular (Table 6.44). HD: Contrast against Table 6.39.

Table 6.44: Regularization of imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-um/ in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
Infinitive 'to come' 'to give' 'to cry'		✓-TH-INF g-a-l զալ t-a-l տալ l-a-l լալ
Present 3SG 'He comes' 'He gives' 'He cries'	✓-TH-INF-IMPF.CVB AUX g ^h -a-l-um a զ'ալում ա t-a-l-um a տալում ա l-a-l-um a լալում ա	g-a-l-is e զալիս է t-a-l-is e տալիս է l-a-l-is e լալիս է

6.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved

In those circumstances where, in the Yerevan dialect, the auxiliary verb is placed before the verb, the Bayazit subdialect places the auxiliary before and after, causing the repetition of the auxiliary (20).

(20) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. *ji̥es je-m uz-um je-m*
I AUX-1SG want-IMPF.CVB AUX-1SG
'I want (as opposed to someone).'
յիս եմ ուզում եմ
- b. *ɛt̪ʰ-je-s b̪ʰjeɾ-um je-s*
NEG-AUX-2SG bring-IMPF.CVB AUX-2SG
'Don't/won't you bring?'
չե՞ս բերում ես
- c. *ɛt̪ʰ-i uz-um a*
NEG-AUX.3SG want-IMPF.CVB AUX
'He doesn't want.'
չի ուզում ա
- d. *ɛt̪ʰ-je-nkʰ uz-um je-nkʰ*
NEG-AUX-1PL want-IMPF.CVB AUX-1PL
'We don't want.'
չենք ուզում ենք
- e. *ɛt̪ʰ-∅-i-ɾ uz-um ∅-i-ɾ*
NEG-AUX-PST-2SG want-IMPF.CVB AUX-PST-2SG
'You wouldn't want.'
չի՞ն ուզում ի՞ն
- f. *ɛt̪ʰ-e-∅-ɾ χos-um e-∅-ɾ*
NEG-AUX-PST-3SG speak-IMPF.CVB AUX-PST-3SG
'You wasn't speaking.'
չեն խօսում են

6.4.1.7 Past participle or perfective converb with /-jer, -e/

The past participle ends in /-jer/ <ԵՐ>, like in the dialects of the /kə/ <ԿԵՐ> branch (21).

(21) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. *as-jeր a*
say-PERF.CVB AUX
'He has said.'
սաԵՐ ա
- b. *tar-jeր a*
take-PERF.CVB AUX
'He has taken.'
սաՐԵՐ ա
- c. *ek-jeր a*
come-PERF.CVB AUX
'He has come.'
ԵԿԵՐ ա

But when the auxiliary moves back, the form is /-e/ 22.

(22) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. *en a tar-e a*
that AUX take-PERF.CVB
'He has taken that.'
ԷՆ ա ՏԱՐԵ
- b. *էլ-je-m ek-e*
NEG-AUX-1SG come-PERF.CVB
'I have not come come.'
ԷԼ ԷԿԵ

6.4.1.8 Past participle or perfective converb with /-uk/

The past participle is also formed with the formative /-uk/ <ուկ>, but only in passives (կրաւորական) and middle verbs (չէղող). HD: *I think he means for intransitives in general.*

Table 6.45: Past participles with /-uk/ <ուկ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	> Bayazit	cf. SEA	
'slept'	park-uk	պառկուկ	/PERF.CVB
'written'	gʰr-uk	գ՛ռուկ	/PERF.CVB
'washed'	ləv-a- ^{tsʰ} -uk	լվացուկ	/TH-AOR-PERF.CVB
'he has ploughed'	χierk-uk	իշերկուկ ա	/PERF.CVB AUX

6.4.2 Astabat subdialect

6.4.2.1 Characteristics of the Astabat subdialect

For the Astabat subdialect, the main characteristics are the following.

6.4.2.1.1 Phonetic 'purity'

The vowels and consonants are pronounced purely.

6.4.2.1.2 Lack of /h/ > /χ/ change The Classical sound /h/ <h> sound has not changed to /χ/ <χ>.

6.4.2.1.3 Pre-tonic vowel deletion Before stress, vowels sometimes fall (Table 6.46).

Table 6.46: Pre-tonic deletion of vowels in the Astabād subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Astabād	cf. SEA
'evening'	erekoj երեկոյ	rikun րիկոն	jereko յերեկո
'grave'	gerezman գերեզման	grezman գրեզման	gerezman յերեզման
'to gather'	hawak ^h el հավաքել	hawak ^h el հավաքել	havak ^h el հավաքել
'gathered'		vak ^h vats վարկած	havak ^h vats հավաքած

6.4.2.1.4 Ablative suffixes The ablative is formed with both the suffixes /-e/ <է> and /-its^h/ <հց>.

6.4.2.1.5 Present copula as /a/ The entire present conjugation of the copula verb is pronounced with the vowel /a/ (

Table 6.47).

Table 6.47: Present copula with the vowel /a/ in the Astabād subdialect of the Yerevan dialect

	Astabād	cf. SEA
1SG 'I am'	a-m ամ	e-m եմ
2SG 'you are'	a-s աս	e-s ես
3SG 'he is'	a ա	e է
1PL 'we are'	a-nk ^h անք	e-nk ^h ենք
2PL 'you are'	a-k ^h աք	e-k ^h եք
3PL 'they are'	a-n ան	e-n են
	AUX-AGR	AUX-AGR

6.4.2.1.6 Past perfective 1SG suffix as /-m/ The past perfective gets the ending /m/ <մ> (Table 6.48). HD: He means this subdialect uses the suffix /-m/ for past perfective 1SG marker, whereas Yerevan and SEA use a zero suffix.

Table 6.48: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <մ> in the Astabād subdialect of the Yerevan dialect

	Astabād	cf. SEA	
'I saw'	tes-a-m տեսամ	tes-a-∅ տեսա	✓-PST-1SG
'I went'	gn-a-ts ^h -i-m զեսցիմ	gən-a-ts ^h -i-∅ զեսցի	✓-TH-AOR-PST-1SG
'I came'	ek-a-m եկամ	jek-a-∅ յեկա	✓-PST-1SG

6.4.2.2 Classification

Based on these characteristics, we see that the Astabād dialect lies between the dialects of Yerevan, Karabakh, and Julfa. The first two characteristics belong to Yerevan, the third to Karabakh, and the last three characteristics cause Astabād to resemble...

Original page number 46.

... the Julfa dialect. But we didn't want to add this dialect to Julfa, because the main characteristic of the Julfa dialect is missing in the Astabād subdialect; the main characteristic of Julfa is that the use of the present stem with /-man/

<ման>, such as in (23). While the ablative in /-e/ <է>, the use of /-m/ <մ> in the perfective, and the vowel /a/ <ա> vowel in the copular verb are also found in the other vernaculars (Karabakh, Shamakhi, Tabriz).

(23) Julfa dialect

gn-a-man a-m
go-TH-IMPF.CVB AUX-1SG

'I go.'
զնաման ամ

6.4.3 Tabriz subdialect

For the Tabriz dialect, the main characteristics are the following.

6.4.3.1 Miscellaneous segmental differences

The Classical sound /h/ <հ> became /χ/ <չ>, as in the Bayazit subdialect. But the vowels /je, յօ/ <է, ո> of the Bayazit are not found in Tabriz subdialect. In many places, we see the /æ/ <ա> vowel (Table 6.49).

Table 6.49: Vowel /æ/ <ա> in the Tabriz subdialect of the Yerevan dialect

Classical and SEA	> Tabriz
'luck' baxt բախտ	'spouse' bæxt բախտ
'old' dah դահ	'old animal' tæx տախ

6.4.3.2 Change of Classical /յօ/ to /ivə/

The Classical diphthong /յօ/ <ուա> has changed to /ivə/ <իվա> in Astabad. There are no other examples than in (Table 6.50).

Table 6.50: Change from CA /յօ/ <ուա> to /ivə/ <իվա> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
'rope'	տիկան	չիկան	չիկան
'confused'	յնար	շնար	շնար

6.4.3.3 Devoicing of Classical voiced stops

The Classical voiced sounds /b g d ձ ՛ձ/ <պ զ դ ջ ՛ջ> have become voiceless /p t ՛տ ՛ժ/ <պ չ տ ժ>. This basic change brings this subdialect closer to the dialects of Urmia-Maragha and Van.

6.4.3.4 Definite suffix allomorphy

When the words for 'horse' and 'egg' take the definite suffix, the forms are as in Table 6.51. *HD: He means that the definite suffix is /-jə/ for these forms instead of /-n/. Note that suffix marks definiteness in the modern vernaculars but it's a distal deixis marker in CA.*

Table 6.51: Use of definite suffix /-jə/ <-յը> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Tabriz		cf. SEA	
'horse'	ձի	ձի			ձի	ձի
'the horse'	ձի-n	ձի	էսի-յե	ծիյը	ձի-n	ծնի
'egg'	ձու	ձու			ձու	ձու
'the egg'	ձու-n	ձի	էսու-յե	ծույը	ձու-n	ծուն

6.4.3.5 Use of past perfective 1SG marker /-m/

The past perfective tense of verbs is similar to the present because it uses the suffix /-m/ <մ>, just as in the dialects of Urmia-Maragha, Khoy, and Julfa. *HD: He means this is for the 1SG marker which is /-m/ in SEA for the present, but /-m/ for the past perfective in SEA. In Tabriz, the form /-m/ is used for both tenses.*⁹

Table 6.52: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <մ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
'I said'	as-a-m	ասամ	as-a-էսհ-i-∅	ասացի	√-(TH-AOR)-PST-1SG
'I opened'	patšh-a-m	պացամ	baտšh-i-∅	բացի	√-PST-1SG
'I gave'	təv-a-m	տըվամ	təv-i-∅	տըի	√-PST-1SG
'I saw'	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅	տեսա	√-PST-1SG
'I said'	kn-a-էսհ-i-m	կնացիմ	gən-a-էսհ-i-∅	գնացի	√-TH-AOR-PST-1SG

6.4.3.6 Past participle or perfective converb with /-er/ <էր> and rhotic deletion

The past participle is formed with the formative /-er/ <էր> particle, just as in the Bayazit subdialect.

(24) a. Tabriz

χas-er a. en a as-e
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

'He has reached. He has said that.'

խասէր ա. Էն ա ասէ

b. SEA

has-el e. na e as-el
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

'He has reached. He has said that.'

հասէլ է. նա է ասէլ

An interesting example of the loss of the /r/ <ր> in the Tabriz subdialect is found in the word /aχə/ <աչը> that is borrowed from Turkish (elsewhere as <ախըր> /aχər/ 'but').¹⁰

⁹HD: For the SEA forms given for 'I opened' and 'I gave', these are actually more Colloquial Eastern Armenian forms. The purely standard and prescriptive versions would be /batšh-e-էսհ-i-∅, təv-e-էսհ-i-∅/ <բացեցի, տըվեցի>. I suspect that in Adjarian's time, the forms he provided were more common.

¹⁰HD: It's not clear to me what the source Turkish word is.

6.4.3.7 Repetition of nasals in the 3SG past perfective

In the 3SG past perfective of some verbs, the sound /n/ <ն> is repeated. But for other persons, there is no change.

Table 6.53: Repetition or gemination of a nasal in the 3SG past perfective 1SG of some verbs in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

'to go'	Tabriz	cf. SEA		
'he went'	kənn-a- <u>ts^h</u> - <u>ʃ</u> - <u>ʃ</u>	կընսաց	գնալ	✓-TH-INF
'to stay'	mənn-a- <u>ts^h</u> - <u>ʃ</u> - <u>ʃ</u>	մընսաց	մնալ	✓-TH-AOR-PST-3SG
'he stayed'	mənn-a- <u>ts^h</u> - <u>ʃ</u> - <u>ʃ</u>	մընսաց	մնաց	✓-TH-INF
				✓-TH-AOR-PST-3SG

6.5 Literature

Despite the importance of the Yerevan dialect, both it and its three subdialects have still not been studied. However, there are many publications that use this dialect, which...

Original page number 47.

... can provide ample material for study. Among these publications, we note a few of the main ones.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Yerevan dialect
 - General Yerevan dialect:
 - * Խաչատրւ Աբովյանի Երկերը- Սոսկուա, 1897 ... Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժողով. հեքիաթ. հաւաքածուն
 - * Ա. Արենեան - Սասնայ ծոեր. Ազգ. Հանդ., Թ. Եջ 117-143
 - * Ե. Լալայեան - Բորչալուի գաւառի բանալոր գրականութիւնը. Ազգ. Հանդ., ԺԱ. Եջ 33-124
 - Bayazit subdialect
 - * Ա. Փիլոյեան - Կորած Մարզարիտ. Տիկիս, 1880
 - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթ. Ե. Եջ 79-80
 - Astabad subdialect
 - * Մ. Արենեան - Ոգիներ, տես Տ. Նաւասարդեանցի Հեքիաթներու հաւաքածուն, հն. Ե. Եջ 24-35
 - * Մ. Արենեան - Առածներ. անդ Եջ 76-88
 - * Գ. Շիրմազանեան - ԽՄ Նշանածը Արազն ա. Կոռուկ, 1861, Եջ 266-282
 - Tabriz subdialect
 - * Գ. Շիրմազանեան - Ազգային հարսանիք. Կոռուկ, 1861, Եջ 426-440
 - Lori vernacular
 - * Գ. Ջուշարեան - Լօռու գիւղական կեանքից պատկերներ. Փորձ, Դ. Ա 4, յաւել. Եջ 1-12
 - * Յ. Ղազարեան - Եաղ՝ասա. Թիֆլիս, 1904
 - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթներ. Ե. Եջ 32-78

6.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

6.6.1 Yerevan dialect

Adjarian's Source: S. Նաւասարդեալից Հայ ժող. հեք., Ե էջ 42

Հարս ու կեսուր են ըլսում. դրանք թու սիսեն են ունենում: Եթ հարսը շատ սիսեռակեր ա ըլսում: Ասսու իրան օրը սիսեռը գոյանում էր, տանում թաքուն էփում ուտում: Մին, Երկու, հինգ, տասը, օրեն մի օրը կեսուրը վարավուրդ ա անում, տեսում իրանց սիսեռի տօպրակը կեսքն ա ընկե: - Կա չըկա, ասում ա ինքն իրան, ես մեր հարսի բաներն ա:

Original page number 48.

Թե կեսուրը սատանա էր, հարսն էլ պակաս չէր նրանից. ալթիալը ֆահմում ա, վօր կեսուրը գլխի ա ընկե: - Ի՞նչ անեմ, ինչ չանեմ, ասում ա, վօր ինձ վրա սայիշ չը տանի:

- Օրեն մի օրը տունն ավելիս մի հատ սիսեն ա գրտնում, վեր ա ունում, տանում կեսօրը շանց տալի, ասում.
- Ընթիկ ունի, ընթիկ ունի, կատվի նման դնչիկ ունի, նանի, յա՛րաք ես ի՞նչ ա: Կեսուրն ես վօր լսում ա, ինքն իրան ասում ա.
- Ֆօղն իմ գլխին, վօնց ի ես խեղճ հարսի մեղքը վեր ունում նա ըսկի չի իմանում սիսեռն ինչ ա ինչ չի. ո՞ւր մնաս թէ գողանա

6.6.2 New Bayazet subdialect

- Ետ ի՞նչ ա, խա՛րսէ, խպարտցեր ես, բ՛արեվ ել չես տալում ես. յօլու ծանդքոցեր ա:
- Վա՛յ Խոռէ, դ՛ո՞ւ ես. չըթայյմնեցի:
- Ե ի՞մալ ես, դ՛ո՞ր ես երում ես, հի՞ւստ ես գ՛ալում ես:
- Գ՛ացեր ի խեռանցը տուն. ընդոնց կշտից եմ գ՛ալում ես:
- Լսա ասին խերցտ խիվանդ ա. մկա ի՞մալ ա:
- Քա՛ եսի շուտուց խիվանդ ա, խօ թազան չէ. իմ խերը հայլա խերվընէ խիվանդ ա. Ենենց պառկուկ ա:
- Ե՛, խաս (հաց) կերե՞ր ես. հետա (ահաւադիկ) Վուկին ել եկավ, հարի իրեքով եթանք մեր տունը խաց ուտենք:
- Չե, չեմ կանա, բ՛ան կա, պտի եթամ Գ՛իրքորին տենամ:

6.6.3 Astabad subdialect

Adjarian's source: Ibid., page 34.

Դորմածիկ Մարդումենց Պօղոսը կասէր. «Մին ամառ յես կալ իմ անում. կալս լուսահօքի Տէր-Աբրահամենց բախչի տակին էր: Մին քշէր, կալումը քնել ալ. մին քիչ էլ ցուրտ էր. կալս յետ էր ընկել, աշունքանում էր. առավտադիմ վեր կացամ, տենամ լուսնակալաս ա. լուսնակը հենց ա թեքվել ա Մասսա ոյլը՝ շոշօղում ա. քամին էլ ցուրտ ցուրտ փշում ա: Մին էլ տենամ հրեսիկանկ մին քանի գել, մին սիւրու չարունք աղաքնին ան արէ, ճռվճռվացնելն, բուացնելն Չայի դոլն քշում բերում ան, վօր տանեն դպա գետը, գետը լցնեն,

Original page number 49.

Խեխստեն յա ուտեն: Են չարունքը ընենց մին ճռխճռվում ին, հարա՛յ տալիս, վօր մարթի շանը զարգանդում էր: Ըստեն ճռվճռվացնելն քշում ին, վօր լուսալուս էր, ժամհարը ժամերը տըվավ, մին էլ տենամ էլ զադ չը կա. լուսնակն էլ ասրի քամակն ա մմնում»:

6.6.4 Tabriz subdialect

Adjarian's source: Written by Ms. Satenik Melik-Babajanian (օր. Սաթենիկ Մելիք-Բաբայան (օր. Սաթենիկ Մելիք-Բաբայանի անունը; HD: SEA: /sat'enik melik' babadzjanjan/).

Մենք վեց քուր ինք, համա ախալք չունինք, իւերս էլ խօքյասը մարթ չէր, օդօմի իրան, քյաթխողա էր: Մէ իւետ (մէկ անգամ) էլավ կընաց Եշմիյածին ուխտ: Վոր Աստված իրան մէ տղա տա: Ըստէղը իմ խօրս մէ քանի մասունք ին տրվէ, իւեւս էլ իրան ուխտը արեր էր, ընդուր էլ վերցէր էր ճանապար էր ընգե: Հայլա Թարվիզ չը խասած մեզի կրէր էր քի մէ օր առաջ էկեք Սարանդ: Մենք էլ մէր մէ քանի ելօվ գիւնօվ էլանք կնացինք, իւտներս էլ մէ խատ վօխչար տարանք: Էնց վոր իւերս էկավ սախս-սալամաթ խասավ, վօտի տակը մէ մատաղ արանք: Ես իւետ վերցանք էկանք Թարիսիզ, մէ մատաղ էլ ըստ արանք, իհըմմէն տերտերներին խաց տվանք:

Սորա (յետոյ) էտ մասունքները տրանք մէ կութու մէշ, տարանք մէր բալախանեն, տակը մէ թամիզ շօր քըցանք, կութին արանք թախչէն, իրեցին էլ մէ թօզ (շղարշ) քաշանք, ես իւետ հայր (ամեն մի) քշէ (գիշէր) եթըմ ինք աղօթք ինք անըմ, մում ինք վառըմ, մէր պարեկամներից էլ ուզողը կալիս էր ուխտ էր անըմ:

Ել ինչ ասեմ, այ բալից, ես իւետ հայր շափաթ ըստու տակի շօրը տանըմ ինք լվանըմ ինք, պէրըմ ինք քըցըմ ինք տակը:

Ըստունց ընցավ մէ տարիի. մէրս Ե՛լը մէ ախչիկ պէրավ, համա իւերս էլ ըսկի զադ չարավ, մասունքները էլ յետ չըղորկավ. ասավ «լավ չ՛լի վոր մասունքները յետ ըղըրկեմ: Աստված ինչ վոր տալիս ա՛ թօդ տա, իրան կամքն ա»:

Ելը ըստուց ընցավ մէ իխնագ վեց տարիի. Ետ փատիկ քուր, վոր վերեն ուխտ ին արէ, այ բալէս, վօչ էր էլէ, մէ կէծակ էր շատ էր չարութուն անըմ. մէրս էլ խօ ընդուր ըսկի չէր ուզում, աշկի կրօղն էր: Մէ օր էնքան ծէծավ, էնքան ուշունց

Original page number 50.

տվավ էտ ախճկան, վոր լափ հայից ընկավ. իւեղճ խօրս էլ լափ կուսամարգ (??? վշտամեռ) արավ մէրս «Տու հԵ՞ր կնացիր ուխտ արար, հԵ՞ր էւենց փիս ախճիկ էլավ»: իւերս էլ ըսկի չէր խօսըմ: Ես իւետա մութնը ընզավ. ամառ էր, մէնք էլ հըմենանքս հայաթըմս ինք քընըմ. մէկ էլ տեսանք բիրդան մէ զըրընզօց էկավ. Են սահաթին հըմենանքս զարինանք, Նըստանք ասանք «քա՛, մօրս վիզանօցն էր, կողը բալավ, վոր սօրա եթա վերցնի»: իւերս էլավ վոր եթա մէր կունշիներին զարինացնի, տեսավ հըմենս էլ զարդուն էն. Են պլավալի զադն էլ տեսէր էն: Ես իւետ իւերս մէ քան տրդէրիդ իւետ էկավ, կընսաց բալախանեն, հայր տեղը ման էկան, ըսկի զար չը քան: Ես իւետ էկան ես թէիսը (այս կողմը, ասդին), տեսան մասունքի կութին պացվէր ա, մէշի մասունքը չը կա: Ես իւետ իւերս մեզի կանչավ, ասավ. «Են պլավալի զադը հԵնց մասունքն էր վոր թռավ»: մօրս ասավ. «Ենքան եսօր էն ախճկան ուշուն տվար, վոր մասունքը թռավ»:

Ըստու մէ քանի վախտ սօրա իւերս էտ պանը կրավ (գրեց) Եշմիյածինի տերտերներին. տերտերներն էլ ընդէղից կրան (գրեցին) քի «Ետ մասունքները ըտեղից թռէր էն էկէր էն ըստէ. հայլբաթ ծէր տունը լավ մաք?ր չեն պախւէ»: Սորա իւերս իմացավ վոր էն օրը մէրս էնքան էն քրօս ծէծավ ուշուն տվավ վոր, ընծի էլ էնքան ասավ հԵ՞ր կնացիր ուխտ արար, հԵնց էւենց խօսկէրի համար մասունքները թռան:

Ետ պանէրից սօրա էլ մէր տանք իւերս բարաքյաթը կտրովավ. իւերս քանի մընմ էր՝ խաբաթ էր էլնըմ. ըստու սօրա իւեղճ իւերս չօրս տարի ապրավ, հա՞ա վա՛ են ապրէլուն. քյասըբացավ պանից ընզավ մըննաց տունը կուսամարգ էլավ մէռավ: ՀԵնց իւերս մէռավ, սէր ծօվ տունը խանխարար էլավ:

6.6.5 Lori vernacular

Adjarian's footnote: See Փորձ, 1880 ապրիլ, յաւել. Էջ 5-6. The writing does not have scientific accuracy.

- Հը՛, Համբարձում ապէր, ասում ես ամեն ուտելեղէնի

Original page number 51.

ու խմելեղէնի էժանութիւն ա էլի. բա՛ս բանը մնաց շորէղէնի վրա. Էր հալբաթ որ թանգ կըի էլի. քու ապրանքն ա,

Կը թանգացնես, որ մեր հացն ու եղն էժան գնով առնուս ու քու փթած ապրանքը մեզ վրա սաղացնես: Դուն ու քու Աստոծը, Համբարձում ջան, դրուստ չե՞մ ասում:

- Ե՞հ, Միքել բիծեն ես, Ելի սեւ ու սիպտակ չես հարցնում:
- Հը՝ ղնդոհիկ Ասլօ', ի՞նչ ես վերի ծերին բազմվել. տո' եդ քու տե՞ղն ա, որ բռնել ես:
- Տօ', քոն շուն, քեղանից ել պակաս մարդ եմ, որ քու գիշին եմ նստած. Եդ քու դառդակ կարկամքը չի' վեր ունում հա՞, իմ բոյին քունիցը երկար, իմ շորերը քու շորերիցն նոր, ու իմ չիփիսի ճիպօտը երկու քու չիփիսի չափ: Մի ասա տենունք, ի՞նքս ա պակաս նստած տեղիս գորա:
- Ը՞մս ինչդ ա պակաս, շատ քիչ բան ա պակաս. ծալդ ա պակաս, ծալր. թե քեղամադ չես ըլի՛ կօկօղդ դառդակ ա, իսելք չի ունիս, իսելք. երկար բոյգ ու չիփիսի ճիպօտը ինչներուս ա պատքը: Ամա՛, աղպէր. դրուստն ել ասած վերի ծերին նստողի ամեն բանը պէտք ա թամամ ըլի: Թող ամեն մարդ իրան տեղը բռնէ ուց որ իրան պատիւն կուզէ:
- Ո՞նց ջոգենք պատւաւոր մարկերանցն, բիծա Միքել:
- Ես ըլիմ իմ Աստոծը, օրենքն են ա, ո՞ւմ կսիկը սիրուս ա՝ թող նա վերի ծերին նստի. ում կսիկը գէշ ա, նրա տեղը դռան տակն ա:
- Թող ըթենց ըլի, լաւ ասիր, բիծա ջան. Ես սիաթին ասած պէտք ա գլուխ բերենք:
- Տօ', Եդ սարսադ Մխօին ի՞նչ եք լսում. դրա Եդ գոնչ գլխիցն իսելօվ բան դուրս կը գա՞յ. շաշ շաշ դուս ա տալի Ելի:
- Հը ծուռտիկ շենօ', բանդ խառաբ ա հա՞, դռան տակին Եց տեղ չի ունիս: Վեր կաց. շուտ արա՞ կորի՛ր տեղիցդ:
- Հալա մի ես ղնդոհիկ Ասլօին ու ծուռտիկ Շենօին քաջ տուէք իրանց տաք տեղից ներքեւ, որ մի տեղը իստակուի, յետոյ կը տեսնենք թէ ի՞նչ են վայ տալի դրանց շաշ գլխին:

Chapter 7

Tbilisi

7.1 Background

Original page number 52.

The Tbilisi dialect is currently spoken only in the city of Tbilisi. But it can be thought that this dialect was previously spread out across all of Georgia. Bit by bit, Georgian took over its borders. Today, the Tbilisi dialect is slowly becoming lost, being conquered from one side by the spread of Georgian and Russian, and the other side by the spread of the literary Armenian language.

7.2 Phonology

7.2.1 Segmental inventory

The sound system of the Tbilisi dialect contains exactly those sounds that are found in the Yerevan dialect, minus the sound /f/ <ֆ>, and plus the sound /q/ <ղ‘>.

The vowels /œ, ɣ/ <էօ, իլ> do not exist, as in the Yerevan dialect.

The consonants /b g d ՏՏ ՏՏ ՏՏ/ <պ զ դ ՏՏ ՏՏ ՏՏ> are pronounced with a perfect voicing, and with much more voicing than in the Yerevan dialect, like the French <b, g, d> sounds.

The Old Armenian sounds */p k t ՏՏ ՏՏ/ <պ կ տ ՏՏ ՏՏ> are preserved here with their perfect voicelessness; but because of the influence of Georgian, these sounds are accompanied with a glottal closure (լոկորդի սեղմումնյ), which makes it hard to forget the Tbilisi speaker and it gives a very characteristic color to their consonants. The sounds /pʰ kʰ tʰ ՏՏ ՏՏ/ <փ զ դ ՏՏ ՏՏ> are completely simple and strong.

Because the sound /f/ <ֆ> does not exist in this dialect, then all foreign words change this sound to վ /pʰ/.

Table 7.1: Changing borrowed /f/ to /pʰ/ in the Tbilisi dialect

	Source language		> Tbilisi
‘coffee’	Arabic <qahwa>	قهوة	զարհա ղ‘ափա
‘fortune-telling’	Persian <fâl>	فال	բհալ ղիալ
‘tablecloth’	Persian <sufra>	سفرہ	սուրհա սուլիրա

The sound η' /q/ is entirely a Georgian sound and it represents the Georgian letter $\dot{\eta}$.¹ It is pronounced as a strictly glottal / \emptyset / < η >, similar to the Arabic sound /q/.

Table 7.2: Glottal /q/ < η' > in the Tbilisi dialect

'from where'	vurqants ^h	վուրդ'ալց
'from here'	esqants ^h	եսդ'ալց

As can be seen, the Tbilisi has almost completely preserved the phonetic richness of Old Armenian. But...

Original page number 53.

... this is due to the influence of the Georgian language, such that all of the dialect's sounds bear the stamp of Georgian pronunciation. Especially the glottal pronunciation of the sounds /p k t ts tʃ/ < \emptyset կ տ ծ չ> is Georgian. The sound /q/ < η' >, as we know, is a pure borrowing from Georgian. The sound /f/ < \emptyset > is absent in this dialect because it is also absent in Georgian. The same is for the sounds /œ, ʏ, æ/ <էօ, իւ, աէ>.

7.2.2 Sound changes

Among the phonetic changes of the Tbilisi dialect, whether limited or very general, the following are the characteristic ones for this dialect.

7.2.2.1 Monophthongal vowels

7.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has become /jɪ/ <յի> when word-initial in monosyllabic words (Table 7.3).

Table 7.3: Change from word-initial monosyllabic CA /e/ <է> to /jɪ/ <յի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
'I'	es	յի	յի
'when'	erb	յիր	յիր
'ox'	ezən	յիզ	յիզ
'oil'	et	յիշ	յիշ

At the beginning of polysyllabic words, this sound changed to /e/ <է> (Table 7.4).

Table 7.4: Change from word-initial polysyllabic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
'iron'	erkáth	յերկաթ	յերկաթ
'face'	erés	յերես	յերես
'two'	erkú	յերկու	յերկու
'dream'	eráz	յերազ	յերազ
'child'	erəxáj	յերեխայ	յերեխայ
'sky'	erkín	յերկին	յերկին

¹HD: Adjarian provides a Georgian letter $\dot{\eta}$ to signify the uvular stop. I don't know Georgian so I discussed the matter with David Erschler and Thomas Wier. Based on our discussion, the letter that Adjarian provided is probably a misprint because it doesn't exactly match an existing Georgian letter. It may have been a misprint of the letter for the sound /q'/ (the letter q'ari; Mkhedruli <ց>, Asomtavruli <Կ>) or for the sound /q^(h)/ (the latter qari or khari; Mkhedruli <Ջ>).

In the final syllable, meaning when it was stressed, the Classical /e/ <է> becomes /i/ <հ> (Table 7.5).

Table 7.5: Change from final CA /e/ <է> to /i/ <հ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘place’	te ^է	տեղ	te ^ւ տեղ
‘night’	gijér	գիշեր	gijér գիշեր
‘you’	k ^հ ez	քեզ	k ^հ ez քեզ
‘honey’	metər	մեղր	mevər մեղր
‘seed’	sermən	սերմն	serm սերմ

But in preceding syllables, meaning before the stressed syllable, the vowel is /e/ <է> (Table 7.6).

Table 7.6: Change from pre-tonic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to see’	tesanél	տեսանել	tesnél տեսնել
‘to bring’	berél	բերել	berél բերել

7.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /vu/ <վու> at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words (Table 7.7).

Table 7.7: Change word-initial CA /o/ <n> to /vu/ <վու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘orphan’	or ^օ	vurp ^հ	vor ^օ որ
‘son’	ordí	vúrt ^հ i	vor ^օ որդի
‘that’	or	vur	vor ^օ որ
‘foot’	otən	vut	votk ^հ ոտք
‘nothing’	o ^ւ ñíñt ^յ	vúnt ^յ ñt ^յ	vo ^ւ ñíñt ^յ ոչինչ

In the final syllable, meaning under stress, the vowel becomes /u/ <ու> (Table 7.8).

Table 7.8: Change of final CA /o/ <n> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘work’	gor ^օ s	գործ	gor ^ւ s գործ
‘belly’	p ^հ or	փոր	p ^հ or փոր
‘smell’	hot	հոտ	hot հոտ
‘four’	t ^յ hors	չորս	t ^յ hors չորս
‘bosom’	tsots ^հ	ծոնց	tsots ^հ ծոնց
‘new’	nor	նոր	nor նոր

In other syllables, it stays /o/ <օ> (Table 7.9).

Table 7.9: Change of other positions of CA /o/ <n> to /o/ <օ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘barefoot’	bokík	բոկիկ	bobík բորիկ
‘to grow moldy’	borbosil	բորբոսիլ	borbosel բորբոսել
‘to praise’	govél	գովել	govél գովել

7.2.2.2 Diphthongs

7.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <n> Classical Armenian /o/ <n> becomes /u/ <n> (Table 7.10).

Table 7.10: Change of CA /o/ <n> to /u/ <n> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘light’	լոյս	լուս	լոյս
‘sister’	քոյր	քուր	քոյր
‘sweet’	անօյիշ	անոյշ	անոյշ (dated)
‘color’	գոյն-կ ^h (plural)	գոյնը	գոյն

7.2.2.2.2 Classical Armenian /i/ <h> to /u/ <n> Classical Armenian /i/ <h> became /u/ <n> (Table 7.11).

Table 7.11: Change of CA /i/ <h> to /u/ <n> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘blood’	օրին	արուն	օրյոն
‘flour’	ալիս	ալուր	ալյուր
‘hundred’	հարիս	հարիլր	հարյուր
‘to weave’	հիսէլ	հիսւել	հյուսէլ
‘weaved’		հնասէն	հյուսած
‘guest’	հիս	հիլր	հյուր
‘snow’	ձիսն	ձուն	ձյուն
‘branch’	ճիսէ	ճուխ	ճյուխ

7.2.2.3 Consonant changes

7.2.2.3.1 Stops and affricates For the three degrees of consonants, although the dialect has in general preserved the old sources, but in some places the sounds have gotten confused with each other. Let us cite some examples of these special cases (Table 7.12).

Table 7.12: Sporadic laryngeal changes of stops in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to find’	գտանել	գթնիլ	գետնել
‘courtyard’	բակ	բագ	բակ
‘sun’	արեգակն	արեգակ	արեգակ
‘sky’	երկն-կ ^h (plural)	երկինը	յերկինք
‘land’	երկիր	յերկիր	յերկիր
‘I know’	գիտեմ	յիդմ	յիտեմ
‘with’	հետ	հիդ	հետ
‘to respect’	մետարել	մեծրիլ	մետարել
‘ground’	գետին	յեդին	յետին
‘work’	գործ	յուրծ	յործ

7.2.2.3.2 Post-nasal voicing As a general, all voiceless sounds become voiced after the nasal /n/ <n> (Table 7.13).

Table 7.13: Post-nasal voicing in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to plant’	tənkel	տնկել	təŋkel
‘ear’	akándʒ	ականջ	akándʒ
‘free, ownerless’	antér	անտէր	antér
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘woman (nominative)’			kənik
‘woman (genitive)’			kəŋkan

7.2.2.3.3 Nasal epenthesis For the sound sequence /əŋ/ <պնգ> in the Tbilisi dialect, there is also an initial ն /n/ (Table 7.14).

Table 7.14: Nasal epenthesis in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘walnut-tree’	ənkuzeni	ընկուզենի	əŋkuzeni
‘to fall’	ənkanil	անկանիլ	əŋkanil

Original page number 54.

7.2.2.3.4 Change from /h/ /χ/ The */h/ <հ> sound is unchanged. But it has turned to /χ/ <խ> in only the words in Table 7.15.

Table 7.15: Change from CA /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘earth’	hoč	հոչ	հօչ
‘earth’	օչինել	ալինել	օջինել

7.2.3 Stress

Stress has moved from the last syllable to the penultimate syllable, as in the Yerevan dialect.

7.3 Morphology

7.3.1 Noun inflection or declension

The Tbilisi dialect has 7 cases, which are in general the same as in the Yerevan dialect, in both form and composition. The following are the main differences for the Tbilisi dialect:

- The ablative uses the formative /eme, emen/ <էմէ, էմէն> (Table 7.16).

Table 7.16: Ablative suffix as /eme/ <էմէ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. Yerevan	cf. SEA
‘writing’	gr-emen	գրեմեն	գր-իտ՛
‘house’	tn-emen	տնեմեն	տօն-իտ՛
‘death’	mah-emen	մահեմեն	մահ-իտ՛

- The nominative plural is formed with the formatives /iɾ, nɪɾ/ <իր, նիր>. But the other cases keep the sound /e/ <է>, according to the phonetic rules.
- The plural genitive takes the formative /-u/ <նԼ>, similar to the /kə/ <կզ> branch dialects.

The following is the declension of the word /div/ <դիվ> from Classical /deu/ <դեւ> ‘demon’. *HD: I suspect that the final /n/ in all the words in Table 7.17 is actually a separate definite suffix /-n/, but I’m not sure.*

Table 7.17: Paradigm for noun inflection of the word /div/ <դիվ> ‘demon’ in the Tbilisi dialect

	Singular		Plural	
NOM (ACC)	div	դիվ	div-iɾ	դիվիր
GEN	div-i	դիվի	div-er-u	դիվերու
DAT (ACC)	div-i, div-in	դիվի, դիվին	div-er-u-(n)	դիվերու(ն)
ABL	div-emen	դիվեմեն	div-er-emen	դիվերեմեն
INS	div-ov	դիվօվ	div-er-ov	դիվերօվ
LOC	div-um	դիվում	div-er-um	դիվերում

7.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronoun declensions are as follows.

HD: Table 7.18 is for personal pronouns.

Table 7.18: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tbilisi dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	3SG ‘he/she’	1PL ‘we’	2PL ‘you’	3PL ‘they’
NOM	jis	du	na	minkʰ	dukʰ	ոռանկʰ
	jhu	նու	նա	մինք	դուք	նրանք
GEN	im	kʰu	որա	mir	ձիր	ոռանտ՛
	իմ	քնու	նրան	միր	ձիք	նրանց
DAT,ACC	indzi	kʰiz	ոռան	miz	ձիզ	ոռանտ՛
	ինձի	քիզ	նրան	միզ	ձիզ	ոռանտ՛
ABL	indz-m-en	kʰiz-m-en	ոռա-m-en	m-iz-m-en	ձiz-m-en	ոռանտ՛-մ-en
	ինձմեն	քիզմեն	նրամեն	միզմեն	ձիզմեն	նրանցմեն
INS	indz-m-ov	kʰiz-m-ov	ոռա-n-ov	m-iz-m-ov	ձiz-m-ov	ոռանտ՛-ov
	ինձմօվ	քիզմօվ	նրանօվ	միզմօվ	ձիզմօվ	նրանցօվ
LOC	indz-(a)n-um	kʰiz-(a)n-um	ոռա-n-um	miz-(a)n-um	ձiz-(a)n-um	ոռանտ՛-um
	ինձանում	քիզանում	նրանում	միզանում	ձիզանում	նրանցում

Original page number 55.

HD: Table 7.19 is for demonstrative pronouns.

Table 7.19: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'that yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es	et	en	estunkʰ	etunkʰ	endunkʰ
	tu	tu	tu	tuunlu	tuunlu	tuunlu
GEN, DAT	estu	etu	endu	estuntsʰ	etuntsʰ	enduntsʰ
	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu
ABL	estumen	etumen	endumen	estuntsʰmen	etuntsʰmen	enduntsʰmen
	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu
INS	estov	etov	endov	estuntsʰov	etuntsʰov	enduntsʰov
	tuuno	tuuno	tuuno	tuunlu	tuunlu	tuunlu
LOC	estum	etum	endum	estuntsʰum	etuntsʰum	enduntsʰum
	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu	tuunlu

HD: Table 7.20 is for the logophoric third person pronoun.

Table 7.20: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	3SG		3PL	
NOM	inkʰə	ինքն	irankʰ	իրանք
GEN	ir(a)	իր(ա)	irantsʰ	իրանց
DAT,ACC	iran	իրան	irantsʰ	իրանց
ABL	irmen	իրմեն	irantsʰmen	իրանցմեն
INS	irmov	իրմօվ	irantsʰmov	իրանցմօվ
LOC	iranum	իրանում	irantsʰum	իրանցում

7.3.3 Verb inflection or conjugation

7.3.3.1 Various aspects of verb inflection

7.3.3.1.1 Sound changes for verbal vowels The verbs are declined in the manner of Yerevan, except for the required phonetic changes. For example, for the copula verb in the present, the Classical sounds /e, ē/ <t, t> become /i/ ի for all the persons (except for the third). And because of this, the stem of the verb uses the endings -um, -um is/ <-nlu իմ, -nlu իս>.

HD: These points are illustrated later in §7.3.3.2.1.

7.3.3.1.2 Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs Like the Yerevan dialect, the monosyllabic verbs take the formative /-is/ <իս> (Table 7.21).

Table 7.21: Irregular imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-\text{TH-INF}}$
'to come'		g-a-l զալ
'to give'		t-a-l տալ
'to cry'		l-a-l լալ
Present 1SG	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG}}$	
'I come'	g-á-l-is e-m զալիս եմ	g-a-l-is e-m զալիս եմ
'I give'	t-á-l-is e-m տալիս եմ	t-a-l-is e-m տալիս եմ
'I cry'	l-á-l-is e-m լալիս եմ	l-a-l-is e-m լալիս եմ

7.3.3.1.3 Lack of /e/ deletion for past imperfective In the past imperfective, the reflex of the Classical sound /ē/ <է> does not shorten. The forms are pronounced as in Old Armenian: /ei, eir, er, einkʰ, eikʰ, en/ <էի էիր էր էինք էիկ էիկ էն> (Table 7.22). *HD: What he means is that unlike in the Yerevan dialect, the auxiliary /e/ and theme vowel /e/ do not delete before the past suffix /-i/. The Tbilisi dialect thus patterns with SEA in this regard.*

Table 7.22: Past imperfective in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I was speaking'	χօս-սմ e-i-∅ խօսում էի	χօս-սմ ej-i-∅ խօսում էի
'I was saying'	աս-սմ e-i-∅ ասում էի	աս-սմ ej-i-∅ ասում էի

$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-PST-1SG}}$

Original page number 56.

7.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <կու> The future formative is /ku/ <կու> instead of /kə/ <կը> (Table 7.23).²

Table 7.23: Future formative as /ku/ <կու> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I will like'	ku sɪr-i-m կու սիրիս	kə-sir-e-m կսիրես
'I will bring'	ku ber-i-m կու բերիս	kə-ber-e-m կբերես

FUT- $\sqrt{-\text{TH-1SG}}$

Before vowel-initial verbs, this participle is sometimes shortened to կ /k/, but a lot of times it stays constant (Table 7.21).

²HD: Some modern grammars of SEA treat the formative /k/ as as a conditional future marker (Dum-Tragut 2009:253ff). But to maintain consistency with Adjarian, I gloss it as a future marker.

Table 7.24: Variable shortening of the future formative as /ku/ <կու> before vowel-initial verbs in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
?	k-eh-a-m	կէհամ
'I will go'	k-er ^h -a-m	կէրամ
'I will have'	k-unen-a-m	կունենամ
'I will free'	ku azat-i-m	կու ազատիմ
'I will pray'	ku a ^z ot ^h -i-m	կու աղօթիմ
'I will burn'	ku er-i-m	կու էրիմ
'I will know'	ku iman-a-m	կու իմանամ
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
'I will take'	ku ar-n-i-m	կու առնիմ
	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG

The particle becomes voiced /g/ <զ> before the verb 'to want' (Table 7.21).

Table 7.25: Voicing of the future formative as /g/ <զ> for the verb 'to want' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I will want'	g-uz-i-m	զուզիմ	k-uz-e-m կուզեմ FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
'you will want'	g-uz-i-s	զուզիս	k-uz-e-s կուզես FUT- $\sqrt{-TH}$ -2SG
'I was wanting'	g-uz-e-i-∅	զուզէի	k-uz-e-s կուզես FUT- $\sqrt{-TH-PST}$ -1SG

It is also voiced as in Table 7.26. *HD: Note that he doesn't state what is the root of these verbs. So I segment the prefix as /gu/ based on the contrast against SEA, but Adjarian might have meant that the prefix as /g-/ while the verb was /uk^ham/.*

Table 7.26: Voicing of the future formative as /g(u?)<զու> for the verb 'to come' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I will come'	gu-k ^h -a-m	զուքամ	k-e-g-a-m կզամ FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
'you will come'	gu-k ^h -a-s	զուքաս	k-e-g-a-s կզաս FUT- $\sqrt{-TH}$ -2SG

Before the verbs in Table 7.27, the particle is fused with the /a/ <ա>, and becomes /ko/ <կօ>.

Table 7.27: Coalescence of merger of the future formative /ku/ <կու> and verb-initial /a/ <ա> as /ko/ <կօ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive 'to lay' 'to do' 'to say'		✓-TH-INF ats-e-l ածել an-e-l անել as-e-l ասել
Future 1SG 'I will lay' 'I will do' 'I will say'	FUT-✓-TH-1SG k-ots-i-m կօծիմ k-on-i-m կօնիմ k-os-i-m կօսիմ	FUT-✓-TH-1SG k-ats-e-m կածեմ k-an-e-m կանեմ k-as-e-m կասեմ
Future perfect 1SG 'I was going to lay' 'I was going to do' 'I was going to say'	FUT-✓-TH-PST-1SG k-ots-e-i-∅ կօծեի k-on-e-i-∅ կօնեի k-os-e-i-∅ կօսեի	FUT-✓-TH-PST-1SG k-ats-ej-i-∅ կածեյի k-an-ej-i-∅ կանեյի k-as-ej-i-∅ կասեյի

7.3.3.1.5 Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <հլ, ի> The past participle has the ending /-il/ <իլ>. This is used to form the present perfect (յարակատար), past perfect (գերակատար), and the negative (բացասական) forms (Table 7.28).

Table 7.28: Past participle or perfective converb with /-il/ <իլ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
'I have liked'	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ	✓-PERF.CVB AUX-1SG
'I had liked'	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էյի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG

But when the auxiliary is before the participle, the last letter of the suffix is lost (Table 25).

(25) Tbilisi dialect

- a. \widehat{tj}^n -i-m sir-i
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չիմ սիրի
- b. jis i-m ber-i
I AUX-1SG bring-PERF.CVB
'I have brought (as opposed to someone else).'
յիս իմ բերի

7.3.3.2 General paradigm

Here we show the most often used forms of the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 7.29). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy with one major difference. The auxiliary /e/ is replaced by /i/ for all but the present 3SG.*

Table 7.29: Indicative present <ներկայ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-um i-m	սիրում իմ
2SG	sir-um i-s	սիրում իս
3SG	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-um i-nk ^h	սիրում ինք
2PL	sir-um i-k ^h	սիրում իք
3PL	sir-um i-n	սիրում ին
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 7.30). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In both SEA and Tbilisi, the auxiliary has the shape /e/.

Table 7.30: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-um e-i-∅	սիրում էի
2SG	sir-um e-i-r	սիրում էիր
3SG	sir-um e-∅-r	սիրում էր
1PL	sir-um e-i-nk ^h	սիրում էնք
2PL	sir-um e-i-k ^h	սիրում էք
3PL	sir-um e-i-n	սիրում էն
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

HD: Thus in Tbilisi, the auxiliary shows variation in its morphs: /e/ for some inflection cells, while /i/ for other cells. See §7.3.3.1.3.

7.3.3.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 7.31) and past perfect (Table 7.32) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Tbilisi dialect essentially uses the same strategy but with two differences. First, the converb suffix is /-il/ not /-el/. Second, the auxiliary shows the same changes in its shape as for the indicative present and past.*

Table 7.31: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս
3SG	sir-il e	սիրիլ է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR

Table 7.32: Past perfect <զերակատար> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի
2SG	sir-il e-i-ր	սիրիլ էիր	sir-el ej-i-ր	սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-ր	սիրիլ էր	sir-el e-∅-ր	սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nkʰ	սիրիլ էիլը	sir-el ej-i-նկʰ	սիրել էիլը
2PL	sir-il e-i-kʰ	սիրիլ էիք	sir-el ej-i-kʰ	սիրել էիք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.3 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 7.33) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ-/ and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Tbilisi dialect behaves the same.

Table 7.33: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e-tsʰ-i-∅	սիրեցի	sir-e-tsʰ-i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-tsʰ-i-ր	սիրեցիր	sir-e-tsʰ-i-ր	սիրեցիր
3SG	sir-i-tsʰ-∅-∅	սիրից	sir-e-tsʰ-∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-tsʰ-i-nkʰ	սիրեցիլը	sir-e-tsʰ-i-նկʰ	սիրեցիլը
2PL	sir-e-tsʰ-i-kʰ	սիրեցիք	sir-e-tsʰ-i-kʰ	սիրեցիք
3PL	sir-e-tsʰ-i-n	սիրեցին	sir-e-tsʰ-i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

7.3.3.2.4 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 7.34) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like 'to like', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Tbilisi dialect follows the same system but with the opposite choice of vowels. The theme vowel is /e/ for the present 3SG, and /i/ elsewhere.

Table 7.34: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-i-s	սիրիս	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրի	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-i-nkʰ	սիրիլը	sir-e-նկʰ	սիրելը
2PL	sir-i-k	սիրիք	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-i-n	սիրին	sir-e-n	սիրեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 7.35) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Tbilisi, the same is used. Note how the theme vowel stays a constant /e/ in the past, unlike the variation in the present.

Table 7.35: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-r	սիրեիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեինք	sir-ej-i-nk ^h	սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեն	sir-ej-i-n	սիրեն
	✓/-TH-PST-AGR		✓/-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debititive *HD: In Tbilisi, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 7.36). The future and future perfect are built by adding the prefix /ku/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. I don't provide morpheme glosses for these forms for space. SEA behaves essentially the same (with the expected difference in theme vowels) and I don't provide its paradigm.*

Table 7.36: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Future <ապառնի>		Future perfect <անցեալ ապառնի>	
1SG	ku sir-i-m	կու սիրիմ	ku sir-e-i-∅	կու սիրեի
2SG	ku sir-i-s	կու սիրիս	ku sir-e-i-r	կու սիրեիր
3SG	ku sir-e-∅	կու սիրեր	ku sir-e-∅-r	կու սիրեր
1PL	ku sir-i-nk ^h	կու սիրեինք	ku sir-e-i-nk ^h	կու սիրեինք
2PL	ku sir-i-k	կու սիրեիք	ku sir-e-i-k ^h	կու սիրեիք
3PL	ku sir-i-n	կու սիրեն	ku sir-e-i-n	կու սիրեն
	FUT ✓/-TH-AGR		FUT ✓/-TH-PST-AGR	
	Debitive պարտաւորական ներկայա		Debitive perfect պարտաւորական անցեալ	
1SG	piti sir-i-m	պիտի սիրիմ	piti sir-e-i-∅	պիտի սիրեի
2SG	piti sir-i-s	պիտի սիրիս	piti sir-e-i-r	պիտի սիրեիր
3SG	piti sir-e-∅	պիտի սիրեր	piti sir-e-∅-r	պիտի սիրեր
1PL	piti sir-i-nk ^h	պիտի սիրեինք	piti sir-e-i-nk ^h	պիտի սիրեինք
2PL	piti sir-i-k	պիտի սիրեիք	piti sir-e-i-k ^h	պիտի սիրեիք
3PL	piti sir-i-n	պիտի սիրեն	piti sir-e-i-n	պիտի սիրեն
	DEB ✓/-TH-AGR		DEB ✓/-TH-PST-AGR	

HD: The debititive forms show an alternative strategy. The previously discussed strategy in Table 7.36 was to place the particle /piti/ before the inflected verb. The verb carries tense and agreement inflection. In contrast, an alternative strategy (Table 7.37) is to place the tense and agreement morphology onto the particle /piti/. The verb is then in a constant shape: /sir-i/ for 'to like'.

Table 7.37: Alternative forms for the debititive for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Debitive պարտաւորական		Debitive perfect անցեալ պարտաւորական	
1SG	pit-i-m sir-i	պիտիմ սիրի	pit-e-i-∅ sir-i	պիտեիմ սիրի
2SG	pit-i-s sir-i	պիտիս սիրի	pit-e-i-r sir-i	պիտեիր սիրի
3SG	pit-i-∅ sir-i	պիտի սիրի	pit-e-∅-r sir-i	պիտեր սիրի
1PL	pit-i-nk sir-i	պիտինք սիրի	pit-e-i-nk sir-i	պիտենք սիրի
2PL	pit-i-k ^h sir-i	պիտիք սիրի	pit-e-i-k ^h sir-i	պիտիք սիրի
3PL	pit-i-n sir-i	պիտին սիրի	pit-e-i-n sir-i	պիտեն սիրի
	DEB-?-AGR ✓?		DEB-?-PST-AGR ✓?	

HD: Adjarian doesn't ambiguously state if the verb in this alternative strategy is a specific participle, or if all verbs show the same type of final vowel. It's also unclear to me what is the proper glossing for the inflected forms of the particle /piti/. The second vowel alternates between /i,e/ in exactly the same way as the theme vowel of the verb to like /sir-e,i-/ in the above paradigms. It's unclear to me if the second vowel in this particle is thus still the same debititive morpheme, vs. a theme vowel, vs. a some other morpheme.

7.3.3.2.6 Other tenses built from participles HD: Adjarian provides a paradigm for something he calls the 'debitive past perfect'. It consists of the debititive particle /piti/, plus what appears to be the perfective converb with /-il/, and then the past auxiliary.

Table 7.38: Debitive past perfective <պարտաւորական գերակատար> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

1SG	piti sir-il e-i-∅	պիտի սիրիլ էի
2SG	piti sir-il e-i-ր	պիտի սիրիլ էր
3SG	piti sir-il e-∅-ր	պիտի սիրիլ էր
1PL	piti sir-il e-i-nkʰ	պիտի սիրիլ էնկ
2PL	piti sir-il e-i-kʰ	պիտի սիրիլ էր
3PL	piti sir-il e-i-n	պիտի սիրիլ էն
DEB	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.7 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 7.39). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- \tilde{ts}^h -ekʰ/ after the root such that /-e- \tilde{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ekʰ/ is the agreement marker. More modern registers use just the suffix /-ekʰ/ without the aorist stem. The prohibitive is marked by just adding the proclitic /mi/ before the verb

HD: Tbilisi uses the same strategy for the imperative 2PL. For the 2SG, the post-root vowel is /e/. It's unclear if this /e/ is a special agremenet morpheme or if it's the theme vowel. For the prohibitive though, Tbilisi ends up using /i/ for the 2SG, and /ekʰ/ for the 2PL. Thus the imperative and negative imperative (prohibitive) are not obviously connected.

Table 7.39: Imperative and negative imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA		
IMP 2SG	sir-é սիրէ'	sir-ir սիրիր		✓-IMP.2SG
IMP 2PL	sir-e- \tilde{ts}^h -ekʰ սիրեցէր	sir-e- \tilde{ts}^h -ekʰ սիրեցէր dated sir-ekʰ սիրէր modern	dated modern	✓-TH-AOR-IMP.2PL ✓-IMP.2PL
PROH 2SG	misir-i միսիր-ի	mi sir-ir մի սիրիր		PROH ✓-IMP.2SG
PROH 2PL	misir-ekʰ միսիր-էր	mi sir-e- \tilde{ts}^h -ekʰ մի սիրեցէր dated mi sir-ekʰ մի սիրէր modern	dated modern	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL PROH ✓-IMP.2PL

7.3.3.2.8 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 7.40. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.

Table 7.40: Participles or converbs <դերայներ> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

		Tbilisi		cf. SEA	
Infinitive	անորոշ	sir-i-l	սիրիլ	sir-e-l	սիրել
Present	ներկայ	sir-o ⁸	սիրող	sir-o ⁸	սիրող
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el	սիրել
		sir-i	սիրի		
		sir-ats	սիրած	sir-ats	սիրած
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u	սիրելու
		sir-e-l-ats ⁹ u	սիրելացու		
					✓-TH-INF
					✓-SPTCP
					✓-PERF.CVB
					✓-PERF.CVB
					✓-RPTCP
					✓-TH-INF-FUT.CVB
					✓-TH-INF-?

Original page number 57.

7.3.3.3 Other conjugation classes

The other conjugations follow this pattern for the most part. The present, imperfective, and the future use the same strategy. It is only the past perfective and the imperative which have their own construction, in accordance with Classical Armenian.

HD: He means that the past perfective and imperative have class-specific construction rules, similar to CA and to SEA. Table tab:Tbilisi:morpho:verb:otherClass:aorist:IClass shows the paradigm for the I-Class. The I-Class with theme /-i/ does not exist in SEA, but it does in SWA. For easier contrast, we contrast Tbilisi with SWA.

Table 7.41: Past perfectives (aorists) and imperatives for the I-Class verb /-i/ <ի> 'to live' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		✓-TH-INF abr-i-l ապրիլ
Past perfective	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR
1SG	apr-e- <u>ts^h</u> -a-∅ ապրեցա	abr-e- <u>ts^h</u> -a-∅ ապրեցայ
2SG	apr-e- <u>ts^h</u> -a- <i>r</i> ապրեցար	abr-e- <u>ts^h</u> -a- <i>r</i> ապրեցար
3SG	apr-e- <u>ts^h</u> -a- <i>v</i> ապրեցավ	abr-e- <u>ts^h</u> -a- <i>v</i> ապրեցավ
1PL	apr-e- <u>ts^h</u> -a-n ^h ապրեցանք	abr-e- <u>ts^h</u> -a- <i>ŋk^h</i> ապրեցանք
2PL	apr-e- <u>ts^h</u> -a-k ^h ապրեցաք	abr-e- <u>ts^h</u> -a-k ^h ապրեցաք
3PL	apr-e- <u>ts^h</u> -a-n ապրեցան	abr-e- <u>ts^h</u> -a-n ^h ապրեցան
Imperative	✓-TH-(AOR)-AGR	✓-TH-(AOR)-AGR
2SG	apr-i-∅ ապրի	abr-i- <i>r</i> ապրիր
2PL	apr-e- <u>ts^h</u> -ek ^h ապրեցէք	abr-e- <u>ts^h</u> -a-k ^h ապրեցէք
Prohibitive	PROH ✓-TH?-AGR	PROH ✓-TH-AGR
2SG	mí apr-i-∅ մի ապրի	mi abr-i- <i>r</i> մի ապրիր
2PL	mí apr-e- <i>k^h</i> մի՛ ապրէք	mi abr-i-k ^h մի ապրիք

HD: Another class is the irregular infix verbs that end in the morph sequence /-n-i-l/. The /n/ is a meaningless stem-extender that's deleted in the past perfective. In SEA, the theme vowel /i/ is replaced by /e/. We show just the Tbilisi and SWA paradigms for illustration (Table 7.42).

Table 7.42: Past perfectives (aorists) and imperatives for the infix verb /has-/ 'to reach' and /hak^h-/ 'to wear' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-INF}$ has-n-i-l հասնիլ
Past perfective	$\sqrt{-PST-AGR}$	$\sqrt{-PST-AGR}$
1SG	has-a-∅ հասա	has-a-∅ հասայ
2SG	has-a-ր հասար	has-a-ր հասար
3SG	has-a-v հասավ	has-a-v հասաւ
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-INF}$ hak ^h -n-i-l հազնիլ
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	hak ^h -i-∅ հազի՛	hak ^h -i-ր հազիր
2PL	hak ^h -ék ^h հազեր	hak ^h -ék ^h հազեր
Prohibitive	PROH $\sqrt{-VX-TH?-AGR}$	PROH $\sqrt{-VX-TH-AGR}$
2SG	mí hak ^h -n-i-∅ մի՛ հազնի	mi hak ^h -n-i-ր մի հազնիր
2PL	mí hak ^h -n-e-k ^h մի՛ հազեր	mi hak ^h -n-i-k ^h մի հազնիը

HD: The A-Class uses the theme /-a/ and it's found in both SEA and Tbilisi. The two dialects utilize the same strategies for the perfective and imperative. Though in the prohibitive, SEA just uses the particle /mi/ plus the imperative, while Tbilisi uses the particle and a different sequence of verbal suffixes (Table 7.43).

Table 7.43: Past perfectives (aorists) and imperatives for the A-Class 'to stay' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-TH-INF}$ mən-a-l մնալ
Past perfective	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$
1SG	mən-a-̄ts ^h -i-∅ մնացի	mən-a-̄ts ^h -i-∅ մնացի
2SG	mən-a-̄ts ^h -i-ր մնացիր	mən-a-̄ts ^h -i-ր մնացիր
3SG	mən-a-̄ts ^h -i-∅-∅ մնաց	mən-a-̄ts ^h -i-∅-∅ մնաց
1PL	mən-a-̄ts ^h -i-nk ^h մնացինք	mən-a-̄ts ^h -i-նկ ^h մնացինք
2PL	mən-a-̄ts ^h -i-k ^h մնացիք	mən-a-̄ts ^h -i-k ^h մնացիք
3PL	mən-a-̄ts ^h -i-n ^h մնացին	mən-a-̄ts ^h -i-ն ^h մնացին
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	mən-á-∅ մնա՛	mən-a-∅ մնա
2PL	mən-a-̄ts ^h -ék ^h մնացեր	mən-a-̄ts ^h -ek ^h մնացեր
Prohibitive	PROH $\sqrt{-TH?-AGR}$	PROH $\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	mí mən-a-∅ մի՛ մնա	mi mən-a-∅ մի մնա
2PL	mí mən-a-̄ts ^h -k ^h մի՛ մնար	mi mən-a-̄ts ^h -ek ^h մի մնար

HD: Inchoative verbs end in /-nal/ (Table 7.44). The aorist patterns the same across Tbilisi and SEA. But the prohibitive again uses different suffixes for Tbilisi. Note that I suspect the Tbilisi verb is a reflex of Classical /heranal/ <հեռանալ> but I'm not sure.

Table 7.44: Past perfectives (aorists) and imperatives for the inchoative 'to go away' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		✓-LV-INCH-TH-INF her-a-n-a-l հեռանալ
Past perfective	✓-AOR-PST-AGR 1SG hir-a- <u>ts^h</u> -a-∅ հիռացա 2SG hir-a- <u>ts^h</u> -a-ր հիռացար 3SG hir-a- <u>ts^h</u> -a-v հիռացավ	✓-AOR-PST-AGR her-a- <u>ts^h</u> -a-∅ հեռացա her-a- <u>ts^h</u> -a-ր հեռացար her-a- <u>ts^h</u> -a-v հեռացավ
Imperative	✓-LV-AOR-AGR 2SG hir-a- <u>ts^h</u> -i հիռացի 2PL hir-a- <u>ts^h</u> -ek ^h հիռացեք	✓-LV-AOR-AGR her-a- <u>ts^h</u> -iր հեռացիր her-a- <u>ts^h</u> -ek ^h հեռացեք
Prohibitive	✓-LV-INCH-TH-AGR 2SG mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանա 2PL mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանաք	✓-LV-AOR-AGR mí her-a- <u>ts^h</u> -iր մի հեռացիր mí her-a- <u>ts^h</u> -ek ^h մի հեռացեք

7.4 Literature

As of now, there have been three studies on the Tbilisi dialect. The first was by Gevorg Akhverdian (Գեղրդ Ախվերդեան), in the beginning of his published work on Sayat Nova (Սայեար-Նօվայ) (Ախվերդեան 1852:1-41), and almost everywhere after that in a note. The second is by the Armenianist Petermann (1867). The third is the work by Armenianist Thomson (Томсонъ; *HD: modern Russian: Александр Томсон*) in Russian **TODO: Грам. современ. Армянского языка гор. Тифлисъ Рելիքвյոնը 1890**. This work was summarized in German by L. Patrubâni in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 289-302.

Besides these, there are many works that are written in the Tbilisi dialect, mostly in comedies. From these, we mention the main ones.

Original page number 58.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Tbilisi dialect
 - Գեղրդ Տեր-Աղեքսանդրեան
 - * Թիֆլիսեցնց մտաւոր կեանքը (հաւաքածու Բանաւոր գրականութեան). Թիֆլիս, 1885
 - * Ուխստավլացութիւն ի Թելք. Կողուսկ 1860, page 808-922
 - Գեղրդ Ախվերդեան - Սայեար-Նօվա. Սոսկվա, 1852
 - Գաբրիէլ Սուլսոնուկեանց - Պետօ. Թիֆլիս, 1876
 - * Խաթարալա. Թիֆլիս, 1881
 - * Քանդած օջավ. Թիֆլիս, 1882
 - * Ելի մեկ զոհ. Թիֆլիս, 1884
 - * Գիշերվա սարբը խեր է. Թիֆլիս, 1881
 - * Օսկան Պետրովիչը դժուկումը
 - Երեցինիւեան Գ. - Այ քեզ օյն. Թիֆլիս, 1886
 - Եսայեան Յարութիւն - Սօնայի Նշանդրեքը. Թիֆլիս, 1904
 - Պատկանեան Սիքայէլ Նիսօյի Նշնիլը
 - * Վու քի իմ վէչէր
 - * Պետօյի ակճուր
 - * Պառաւներուն խրաս
 - * Ես ել քի մօցիքլութիւն

- Փուգինեան Նիկողայոս - Դալալ Դ'ազո
- Փառնակես - Գրականական Երեկոյ. Թիֆլիս, 1886
- Սարգիս - Ռուստավելի. Ընձու Մորթի հագաղ մարդ. Կոռուսկ, 1860
- Քախկղի Դարաղ Դ'ազօհ Մասլտաթը. Կոռուսկ, 1862, page 454-498
- Գեօ Աւետիսով - Քախկղի Շաքար Մանուշակեանցի բարովազրի ջուղաբը. Կոռուսկ, 1862, page 135-152

Besides these, there are many small funny articles that have been published in Tbilisi periodicals, especially in Խաթաբալայ [Khatabala] and *Hayeli* (<այելի [Mirror]), which we thought would be superfluous to discuss in detail.

7.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

7.5.1 Sample 1

Adjarian's source: Սայեաթ-Նօվա (page 139)

Պատկիրքը դ'ալամօվ քաշած, թահրը օանգէ ռանգ իս անում.

Երեսիդ խալըն ծածկում է մազիրը, խափանգ իս անում.

Բացվի իս կարմիր վարթի պէս, բըլբուկի հիգ հանգ իս անում.

Ակրեքը օսկումըն շարած, պըօօշը մահանգ իս անում:

Երեսը նուր լուսնի նման՝ քանի կեհա՝ կու բօլբովի.

Դաստա մաղրդ նամ չի ուզի, առանց հուսիլ կու օլըրվի.

Ենու համա քու տէնօղըն իր ճամփեմեն կու մօլըրվի

Յիկ մըտնում իս մէջլիսումըն, շանգ շուկի շաբանց իս անում:

Original page number 59.

Երեսը տէսնելու գուքան քաղաք քախկօվ, գիղ գիղի պէս.

Մերնողըն քիզմէն կու առնէ անմահական դիզ, դիզի պէս.

Յիկ տիզեմեր ժած իս գալի, շըխշըխկում իս ջիղջիղի պէս.

Ինչ կ'օնիս սանթուր, քամանչէն. գուքսըդ չօնգուր, չանգ իս անում:

Ծուցիդ մէչեն վարթ, մանիշակ. սընբուկ ու սուսան իս շինի.

Քու տէրըն բազըն ինչ կ'օնէ, քու հուտըն ռէհան իս շինի.

Քամին մէչըն անց է կէնում մասիրըդ յէքան իս շինի.

Աշխաղըըն ծօվ, դուն մէջըն նավ ման իս գալի, լանգ իս անում:

7.5.2 Sample 2

Adjarian's source: Ելի մեկ զոհ, page 1-4

- Եսենգ ել իր ասածի՞. «հա ու չե» բժ իմանում Ելի:
- Բթխիխտ իս չի՞ս կանա անի խեխճին. տեսնում իս չե ուզում, զօռվ բան կուկի՞:
- Չենդ, զենդ, դիկ քու միզն է, Բարբարէ, վուր եսենց ո՞յայիմ է կանգնած:
- Վունց չե, մե իմ խիլքով է ապրում, մեկ ել քու խիլքով:
- Յիս ել ետ իմ ասում Ե՛, վուր ինչ ուզից՝ հիդը գրանցիր. ինչ ասավ հիդը բանի տվիր ու վիրչը բերիր են տիդը, վուր վունց հօրն է լսում, վունց մօրը:
- Թե կի նա իր հօր վրա ել ու մօր վրա ել խելօք է, յիս ի՞նչ անիմ ետումը, քա՞:
- Ա՛յ, ա՛յ, եսենց իս խօսում դիկ վուր իրան ել իս գժվեցնում Ե՛:
- Դուն թե գժվեցնում իս, թե չե յիս իսկի ել չիմ գժվեցնում:
- Ի՞նչ, ի՞նչ... յի՞ս իմ գժվեցնո՞ւմ. արի ու հիդը խօսի:
- Բաս ի՞նչ իս անում. ամալ աշքարա ասում է վուր չե ուզում, դուն կի ուզում իս զօռով ուզիլ տա. ավար վո՞ւր խելօքը կու լսէ. հա գժվեցնիլ է ու գժվեցնիլ:
- Տօ, Ստեփան Դանելիչը, Ստեփան Դանելիչը, են միյօններու տերը, ախչիկ ըլի տալի ագանչաքօվ պաղանտաքօվ, Են՝ աղա փուղ ու բաժնքօվ ու խելօքը չուզե՞։ Տօ՛, հազիր ասիս թե՝ վո՞ւր խելօքը չի ուղի՞։
- Ի՞նչ անիմ. իս տե՞սնում իս վուր նրա ուշկ ու միտքը Անախն է:
- Յիս նրան Անախի կու շանց տամ. հալա մե մուկափ տա:

Original page number 60.

Եսենց ել օ՛յին. մարթ ծիյեմեն վեր գա իշին նտսի՞. մարթ խալ ու խալիչն թօղնե գեղնի վրա գլորվի՞... Տեր օղօրմած Աստուծ... Ը՛մ, Յա՞զօր Սիմօնիչ, Ե՞ս եր քու մտկումն Ելի... Ենքան Եկավ ու գնաց, Ենքան տարավ ու երի (Երեր), ինչու աղուսակի պէս, Երեխս խիլքեմեն արակ իստակ։ Բաս թե յիս քու տակը մնացի, Յազօր Սիմօնիչ, ել յիս մարթ չիմ ըլի, ել ես գդակը գիխս գդակ չի ըլի... Ես ի՞նչ ընտիր մօղա Եկավ, ա՛խադր, թե յաղի (օտար) տանը յաղի տղեն տուն ու գուս անէ, ճաշ գնա, իրիգուն գնա, ախչկա հիգ սազ ու բազ (խօսակցիլ) անէ, կ'օդիս նրա բիծու (հօրեղբայր) տղեն ըլի, ի՞նչ է հարեֆնիր ինք, կ'օսէ. հարեվսիր չդառան՝ ցավ դառան. յիրգնուց պատիժ Եկան գլխիս Ելի։ Դուն ել ամեն սահաթի ես ճաշ սարք նրանց համա, ես մուրաբեք (քաղցրաւենիք) մօդ տար, ես միդը առնուլ տուր... Ե՞ս եիր ուզում Ելի։ Աստուծ քիզ կու հարցնէ, քի՞զ, Բարբարէ, Միխեիլի գժվեցնողը բաշտան շեր (առաջին անգամ) դուն իս:

- Ի՞նչ հանգն իս խօսում, ա՛ մարթ. դուն վուր հեր իս, իս մեր չի՞մ. դուն վուր ուզում իս Միխեիլի լավութինը, յիս չիմ յուզո՞ւմ։ Տեսնում իս իր ասածն է։ Ախար վրեն չարանում իս, են խիլքի տերն է վուր վախենա։

- Բարեմց ասա ձեռներուն ել պաչ անիմ Ելի։

- Օ՛վ է ասում վուր ձեռին պաչ անիս, ամա ամազ իս արի, աշխատանք իս քաշի, ուսում իս տվի, բերի իս մարթ իս շինի. քա, թօղ ի՞նչ քեփը տա են անէ Ե՛, քի՞զ ի՞նչ։

Chapter 8

Karabakh

Original page number 61.

8.1 Background

Among the 31 New Armenian dialects, the largest and the most widespread is the Karabakh dialect. Its borders go from the north until the final edges of the Caucasus, from the south until Tabriz, from the east until the shores of the Caspian Sea, from the west until Lake Sevan and the borders of the dialects of Yerevan and Karin.

The Karabakh dialect has likewise gone further beyond these borders to far away places. In Asia minor, next to Smyrna and Aydin there is an old Armenian settlement, which one or two centuries ago came from Karabakh and established those lands. Although this community has for the most part become Turkish-speaking, but there are two places (Burdur and Ödemiş) which still haven't lost their native dialect.

Because the Karabakhians are a very tall, strict mercantile, clever, capable, and entrepreneurial people, they have recently crossed to the other side of the Caspian sea and came to the various cities of Turkistan, Tatarstan and Manchuria, such as Krasnovodsk, Samarkand, Tashkent, and so on. But because these are not established migrant communities yet, we have not included them into our borders.

In this way, the main places where the Karabakh dialect is spoken are the following: Shushi, Gandzak, Nukha, Baku, Darband, Shamakhi villages, Agstafa, Dilijan, Gharakilisa, Gazakh province, the northern part of Tabriz in the Armenian-populated village of Mujumbar, the Lilava district of Tabriz which is a settlement of Mujumbar and Karadagh, also in Ottoman Turkey in Ödemiş and Burdur.

For a dialect that is so widespread, it would not be possible for the dialect to maintain its unity, and it would naturally develop many subdialects. But the Karabakh dialect is not like this. Baku, Shamakhi villages, ...

Original page number 62.

... Darband, Nukha and its villages, and Bolnis-Khachini are largely the same as the Shushi dialect. Only Gandzak differs from the main dialect, which has more purer forms and according to this is found in the middle between the Karabakh and Yerevan dialects. Pure subdialects are Karadagh and Gazakh, which we later talk about individually.

8.2 Phonology

8.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Karabakh is rich both in its vowels and consonants. It has in total 46 sounds.

8.2.1.1 Monophthong vowel inventory

HD: It has the monophthong vowels in Table 8.1.

Table 8.1: Monophthongal vowels of the Karabakh dialect

/i/ <ի>	/γ/ <հլ>	/ə/ <ղէ>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/œ/ <օօ>	/ə/ <ղ>	/o/ <օ>
/æ/ <ա>			/a/ <ա>

HD: Note the vowel <ղէ> which is quite difficult to understand. He and other Armenian sources describe this vowel as a midpoint between /ə/ and /e/, and that it forms minimal pairs with /ə/ (Uuηρզյան 2013:6-7). Auditorily however, it's not clear what acoustic cues are used by dialectologists to create this description. We have found the following contradictory information:

- Adjarian implies this sound is a monophthong. But others have said this is a diphthong (Դավթյան 1966:16).
- In his earlier work, Adjarian says this sound is the same as the French letter <é>, suggesting that the <ղ, ղէ> contrast is between /e, e/ (Աճառեան 1901:7)
- Bert Vaux reports that such a vowel sounds like a backed schwa and easily confusable as a /we, զe/ sequence.
- Victoria Khurshudyan reports that this vowel is backer than the schwa, and that it's close to Russian <ы> /i/.
- A speaker from Karabakh told me that, for her, the sounds /ə/ and <ղէ> are interchangeable, and that <ղէ> feels like a diphthong but with the schwa part shorter.
- In some of the few acoustic samples that I could find, I sense that this vowel had a wide variation of pronunciations – sometimes it sounds lower, higher, or with an offglide /j/ – it has been hard for me to pinpoint it down to a single type of central vowel.

For this translation, I treat the closest IPA approximation as /ə/ – an /ə/ with some fronting. Previous transcriptions that I've come across include <զ> (Adjarian 1909:25). The Karabakh dialect is not moribund, so future work could look into the exact yet variable acoustic values of this vowel.

8.2.1.2 Diphthong vowel inventory

HD: Karabakh has the diphthong vowels in Table 8.2.

Table 8.2: Diphthongal vowels of the Karabakh dialect

/eɪ/ <էյ>	/oɪ/ <օյ>
	/uɑ/ <նւա>

8.2.1.3 Consonant inventory

HD: It has the consonants in Table 8.3.

Table 8.3: Consonants of the Karabakh dialect

Stops	Labial /b/ /p/ /pʰ/ <p> <պ> <փ>	Coronal /d/ /t/ /tʰ/ <ն> <ն> <թ>	Dorsal/Back /g/ /k/ /kʰ/ <զ> <կ> <զ> /g/ /k/ /kʰ/ <զ> <կ> <զ>
Affricates		/dʒ/ /tʃ/ /tʃʰ/ <ճ> <ճ> <չ> /dʒ/ /tʃ/ /tʃʰ/ <ճ> <ճ> <չ>	
Fricatives	/v/ <վ>	/s/ /z/ /ʃ/ /ʒ/ <ս> <զ> <շ> <ժ>	/χ/ /թ/ /հ/ <չ> <ղ> <հ> /հ/ <հ>
Sonorants	/m/ /n/ <մ> <ն>	/ɾ/ /ɾ/ /ɾ/ /ɾ/ <ռ> <ռ> <ռ> <ռ>	

8.2.2 Stress and vowel deletion

As in the Yerevan and Tbilisi dialect, the Karabakh dialect places stress on the penultimate syllable. In these two other dialects, the change in stress did not cause other changes. But in the Karabakh dialect, this change has caused the loss of vowels. Every vowel that is found before stress is either turned into a schwa /ə/ <ղ> or completely lost (Table 8.4).¹

Table 8.4: Penultimate stress and vowel deletion in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'gospel'	պատարան	պատարան	պատարան
'request'	պատյանք ^h	պաչանք	պատյանք ^h
'request'	նավակատիկ ^h	նավակատիկ	նավակատիկ
'fawning'	յերսպատիսն	յերսպատութիւն	յերսպատիսն
'today'	օյսօր	օյսօր	օյսօր
'swallow'	*tsitsernak	ծիծեռնակ	ծիծեռնակ
'razor'	ատսելի	ածելի	ածելի
'pigeon'	ատառնի	առառնի	առառնի
'evening'	երեկօյ	բրեկոյ	բրեկո

8.2.3 Sound changes

Of the splendid phonetic changes in the dialect, we mention the following important ones.

8.2.3.1 Monophthongal vowel changes

8.2.3.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա> Classical Armenian /ɑ/ <ա> became /a/ <ա> for the words in Table 8.5.

¹HD: The word 'swallow' in Classical was <ծիծեռն> /tsitserən/. The form I provide is hypothetical, but Adjarian treats it as non-hypothetical.

Table 8.5: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /a/ <ω> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'thick'	tʰándzər	թանձր	tʰándzər
'to rise'	baɾdžranál	բարձրանալ	baɾtšʰranál
'account'	hamár	համար	hamár

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 8.6.

Table 8.6: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /æ/ <ü> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'tail'	agí	ազի	agí
'field'	ánd	անդ	ánd
'good'	láu	լաւ	láv
'lightning'	kajtsákən	կայծակն	kajtsák
'spring'	garún	գարոն	garún

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /e/ <t> for the words in Table 8.7.

Table 8.7: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /e/ <t> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'thin'	baɾák	բարակ	baɾák
'thing'	ban	բան	ban
'cotton'	bambák	բամբակ	bambák
'turtle dove'	tatrák	տառարակ	tatrák
'water-mill'	ðzəɾatátsʰ	ջրաղաց	ðzəɾatátsʰ
'empty'	datáրk	դատարկ	datáրk
'to conquer'	jat̪hél	յաղթել	haxtʰél

8.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <t> Classical Armenian /e/ <t> became /e/ <t> for the words in Table 8.8.

Table 8.8: Change from Classical Armenian /e/ <t> to /e/ <t> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'wife's father'	anér	անէր	anér
'grave'	gerezmán	գերեզման	gerezmán
'thirty'	eresún	երեսոն	jerésún
'hand'	ðzer-kʰ (plural)	ծեռք	ðzerkʰ
'mouth'	berán	բերան	berán

Original page number 63.

Classical Armenian /e/ <t> became /ə/ <ɾt> for the words in Table 8.9, though some Karabakh villages use /ə/ <ɾ>.

Table 8.9: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /ə/ <ըէ> or /ə/ <ը> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'you.PL.DAT'	ձեզ ձեզ	էշէզ ծըէզ էշէզ ծըզ	ձեզ ձեզ
'our'	մեր մեր	մըր մըէր մըր մըր	մեր մեր
'big'	մետս	մետս մետս	մետս մեծ
'bridegroom'	պէսի	պհէսա պհէսա	պէսա պհսա
'to die'	մեռանէլ	մըռնէլ մըռնէլ	մեռնէլ մեռնէլ

Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> for the words in Table 8.10. This happens at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'church'	եկեղէտի	եկեղէցի	յեկեղէտի
'sky'	երկն-հ (plural)	յերկնիսը	յերկնինը
'ox'	էզոն	յեզն	յեզ
'I'	es	յես	յես

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for some words (Table 8.11a). This changes happens especially in those words where the Classical form had two two subsequent /e/ <է> sounds (Table 8.11b).

Table 8.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
a. 'thread'	թէլ թէլ	թիլ թիլ	թէլ թէլ
	օրէգակն արէգակն	օրիկնոկ օրիկնակ	օրէգակ արէգակն
b. 'sun'	օրէգակն արէգակն	օրիկնոկ օրիկնակ	օրէգակ արէգակն
	արավէլ առավէլ	իվիլ իվիլ	արավէլ առավէլ
'more'	արավէլ առավէլ	իվիլ իվիլ	արավէլ առավէլ
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'ladle'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'daytime'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'face'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'leaf'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'three'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
'light (weight)'	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի
	յերէպհ շերէփի	յիրէպհ շիրէփի	յերէպհ շերէփի

8.2.3.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 8.12.

Table 8.12: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'gum'	խէզ խէժ	խէզնէ խէժնը	խէզ խէժ
'female'	էգ էգ	էկհի էկյ	էգ էգ
'fox'	օւս.էս աղուէս	անվէս անվէս	օւնվէս աղուէս
'donkey'	էյ էյ	էյ էյ	էյ էյ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.13.

Table 8.13: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ə/ <ըէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'half'	kēs կէս	kəs կըս	kes կէս
'point'	kēt կէտ	kət կըտ	ket կէտ

Classical Armenian /ē/ <է> became /i/ <հ> for the words in Table 8.14.

Table 8.14: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /i/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'heap'	dēz դէզ	təz տիզ	dez դէզ
'heap'	ʃərēs շրէս	ʃrīs շրիշ	ʃəres շրէս

8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> Classical Armenian /i/ <հ> became /i/ <հ> for the words in Table 8.15.

Table 8.15: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nine'	ínən ինն	ínnə ի՞ննը	ínən ինն
'full'	lí լի	líjnə լիյնը	lí լի
'louse'	odžíl ոջիլ	vítříl վի՛չիլ	vočříl ոջիլ
'wine'	giní գինի	kíni կինի	giní գինի
'what'	int̪h ինչ	hint̪h հինչ	int̪h ինչ
'chickpea'	sisérən սիսէրն	sísernə սի՛սէրնը	sisér սիսէր

Classical Armenian /i/ <հ> became /e/ <է> for the words in Table 8.16.²

Table 8.16: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nose'	kʰit̪h քիթ	kʰet̪h քէթ	kʰit̪h քիթ
'year'	tarí տարի	táre տա՛րէ	tarí տարի
'church'	eket̪et̪hí եկեղեցի	jéxt̪se յէ՛խծ	eket̪et̪hí եկեղեցի
'yellow'	det̪ín դեղին	téren տե՛րն	dešín դեղին
'barley'	garí գարի	kíore կի՛օրէ	garí գարի
'bitter'	leťí լեղի	l̪e լլէ	leší լեղի
'five'	hing հինգ	heng հենց	hing հինգ

Classical Armenian /i/ <հ> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.17.

²HD: For the word 'barley', Adjarian gives a Karabakh form <լյէ՛օրէ>. The most straightforward transcription would be /kʰe՛օրէ/, but then this contradicts his generalization. An alternative less obvious transcription would be /kʰé.օրէ/ with vowel hiatus.

Table 8.17: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ə/ <ըԵ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA
'one'	mi	մի	mər	մըԵր	mi
'oak'	kační	կաշնի	kávəq	կա՛ղնըԵ	kační
'month'	amís	ամիս	áməs	ա՛մըԵս	amís
'meat'	mis	միս	məs	մըԵս	mis
'apricot'	tsíráń	ծիրան	tséřan	ծըԵ՛րան	tsíráń
'heart'	sírt	սիրտ	sərt	սըԵրտ	sírt

8.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 8.18.

Table 8.18: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA
'ash'	moxír	մոխիր	móxer	մօ՛խէր	moxír
'kernel'	koríz	կորիզ	kórəz	կօ՛րէզ	koríz
'wheat'	tsʰoreán	ցորեան	tsʰóreñ	ցօ՛րէն	tsʰoreán

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <էօ> for the words in Table 8.19, but only next to the sounds /r, r, ɾ, x/ <ռ, ռ, ռ, խ>. ³

Table 8.19: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <էօ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA
'to twist'	oloréł	ոլորէլ	həlloréł	հըլլօ՛րէլ	voloréł
'valley'	dzor	ձոր	tsər	ծտօր	dzor
'four'	tʃɔrs	չորս	tsərk ^h	չտօրք	tʃɔrs
'plum'	salor	սալոր	ʃəllor	շըլլօր	salor
'thief'	goł	գող	kíəs	կյեօն	goł
'work'	gorts	գործ	kíərt̪	կյեօրծ	gorts

Classical Armenian /o/ <n> became /u/ <նւ> for the words in Table 8.20.⁴

Table 8.20: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <նւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA
'madder'	torón	տորոն	túrun	տո՛րուն	torón
'cress'	kotímən	կոտիմն	kútemnə	կո՛ւտեմնը	kotém
'to steal'	gołanál	գողանալ	kúvánal	կյուղանալ	gołanál
'dirty'	ačtót	աշտոտ	jéxtut	յէ՛խտուտ	ačtót
'grape'	χatót	խատոտ	hávus	հա՛վուտ	χavóւ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <ըԵ> for the words in Table 8.21, always after the sound /v/ <վ>.

³HD: It's unclear though if the vowel has to be next to those sounds in the Classical form vs. the modern form.

⁴HD: For the word 'cress', Adjarian provides an ancestor form <լնուիլւ>, but I've had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfa was <լնուիլն>. For the word 'dirty', Adjarian provides the word <աշտոն>. I couldn't determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it's possible.

Table 8.21: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <վրէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'king'	tʰagawóր	թագաւոր	tʰkʰánvəր	թքավրէր	tʰakʰanóր	թագավոր
'graceful'	ʃənorhawóր	շնորհաւոր	ʃənəhánvəր	շնորհավրէր	ʃənoranóր	շնորհավոր
'to get accustomed'	səvəříł	սովորիլ	səvəříł	սովորենիլ	səvəříł	սովորել
'smell'	hot	հնու	vət	վրէս	hot	հնու
'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հնր	vər	վրէր	hor	հնր
'earth'	hot	հնդ	vər	վրէր	hor	հնդ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <վրէ> for the words in Table 8.22, at the beginning of monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.22: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /və/ <վրէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'prey'	ors	որս	vərs	վրէս	vors	որս
'foot'	ótən	ոտն	vənnə	վրէնսը	vót	ոտն
'sheep'	oř̥χár	ոչար	vəχčár	վրէ՛խար	votř̥χár	ոչար
'bone'	óskər	ոսկը	vəskər	վրէ՛սկրէս	voskór	ոսկոր
'buttocks'	or	ոռ	vər	վրէս	vor	ոռ

8.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /v/ <վլ> for the words in Table 8.23, when next to a vowel.

Table 8.23: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /v/ <վլ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fox'	ɑ̄tu.éš	ադուես	ávves	ա՛նվես	avnés	անվես
'to appear'	tʰu.íł	թուլի	tʰval	թվալ	tʰəvél	թվել

With the subsequent Classical vowel /a/ <ա>, it forms the diphthong /ua/ <նւա>...

Original page number 64.

... in the following three words (Table 8.24). In Shushi however, these words follow the general rule and are pronounced, *HD: meaning they're pronounced as in SEA with a /əv/ sequence instead of /ua/*.⁵

Table 8.24: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /v/ <վլ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'rope'	t̥ʰušan	չուսան	t̥ʰušan	չուսան	t̥ʰəvan	չվան
'sourish'	tʰətʰušaʃ	թթուսաշ	tʰətʰušaʃ (Shushi)	չըվան	tʰətʰušaʃ	թթվաշ
maybe 'to get sour'	tʰətʰušaʃal	թթուսալ (?)	tʰətʰušaʃ (Shushi)	թթվաշ	tʰətʰušaʃ (Shushi)	թթվալ

Classical Armenian /u/ <nL> became /o/ <օ> for the words in Table 8.25, when next to a vowel.

⁵I couldn't unambiguously track down what the word <թթուսալ> meant, so I couldn't determine its SEA reflex.

Table 8.25: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'dog'	յոն	շուն	յօն	շօն	յոն	շուն
'mulberry'	թօտ ^h	թութ	թօտ ^h	թօթ	թօտ ^h	թութ
'smoke'	էսոχ	ծուխ	էսօչ	ծօխ	էսոչ	ծուխ
'sour'	թթէթ ^h ս	թթու	թթօ	թթօ	թթէթ ^h ս	թթու
'pomegranate'	նորնէ	նուռն	նօրնէ	նօ՛ռնը	նոր	նուռ
'I have'	ոնիմ	ունիմ	օնիմ	օ՛նիմ	ոնէմ	ունեմ
'colt'	քհորակ	քուռակ	քհօրակ	քօ՛ռակ	քհորակ	քուռակ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /o/ <օ> for the words in Table 8.26.

Table 8.26: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'cat'	կատու	կատու	կատու	կատու	կատու	կատու
'hail'	կարկուտ	կարկուտ	կարկուտ	կարկուտ	կարկուտ	կարկուտ
'two'	երկու	երկու	երկու	երկու	երկու	երկու
'tear'	արտասúկ ^h	արտասուզ	թտասունք	թտասունք	արտասúկ ^h	արտասուզ
'name'	անոն	անուն	անոմ	անում	անոն	անուն
'coal'	ածսúχ	ածուխ	ածնչս	անծուլ	ածսúχ	ածուխ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /γ/ <հւ> for the words in Table 8.27.

Table 8.27: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /γ/ <հւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fish'	ձյուկոն	ձուկոն	էտյուկնէ	ծիւկունք	ձյուկ	ձուկոն
'egg'	ձյու	ձու	ձյու	ծիւ	ձյու	ձու
'water'	ձյուր	ջուր	էյր	ծիւր	ձյուր	ջուր
'flea'	լու	լու	լու	լիւ	լու	լու
'oath'	երդումոն	երդումոն	չիտհոմոն	իւրթիմոնք	յերդհոմ	երդում

Classical Armenian /u/ <նւ> became /ø/ <էո> for the words in Table 8.28.

Table 8.28: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /ø/ <էո> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fawn'	ուլ	ուլ	հօլ	հեօլ	ուլ	ուլ
'Friday'	սրբաթ ^h	սրբաթ	օէրբհաէթ ^h	էօրփիսիթ	սրբհաթ ^h	սրբաթ
'head'	գլխ	գլուխ	կէլօչ	կյոլէօխ	գլխ	գլուխ

8.2.3.2 Diphthong changes

8.2.3.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> became /e/ <է> for the words in Table 8.29.

Table 8.29: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'wide'	laјn	լայն	len	լեն	laјn	լայն
'goat'	ajts	այծ	ešs	էշ	ajts	այծ
'father'	haјr	հայր	her	հեր	haјr	հայր
'brother'	ečbaјr	եղբայր	óχper	ա՛խպեր	jeχpájr	եղբայր

Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 8.30, at the end of the word.

Table 8.30: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /a/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'broad bean'	baklái	բակլայ	pékla	պէկլա	baklá	բակլա
'on'	i verái	ի վերայ	jərás	յըրա՛	vərás	վրա
'(male?) child'	tətái	տղայ	təvəs	տղա	təvəs	տղա
'Satan'	satanái	սատանայ	sutána	սուտանա	sataná	սատանա

8.2.3.2.2 Classical Armenian /ɑu/ <աւ> Classical Armenian /ɑu/ <աւ> became /av/ <ավ> when next to a vowel and word-final, as in Table 8.31.

Table 8.31: Change from Classical Armenian /ɑu/ <աւ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'bird (CA); chicken (SEA)'	haյ	հայ	hav	հավ	hav	հավ
'to like'	hawaníl	հաւանիլ	hávan kenal	հա՛վան կենալ	havanél	հավանել

Classical Armenian /ɑu/ <աւ> became /o/ <օ> when next to a consonant as in Table 8.32.

Table 8.32: Change from Classical Armenian /ɑu/ <աւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'pigeon'	ašəuní	աշաւնի	jəvrónejgí	յըրո՞նեյգի	ašavní	աշավնի
'naphtha'	naսt ^h	նասթ	not ^h	նօթ	naft ^h	նավթ

8.2.3.2.3 Classical Armenian /ea, eaj/ <եա, եայ> Classical Armenian /ea, eaj/ <եա, եայ> became /e/ <է> (Table 8.33).

Table 8.33: Change from Classical Armenian /ea, eaj/ <եա, եայ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'wheat'	tsʰoréán	ցորեան	tsʰóren	ցօրեն	tsʰorén	ցորեն
'threshold'	seánmk ^h	սեամք	semk ^h	շեմք	semk ^h	շեմք
'tortoise'	kərədái	կերայ	kóre, kóra	կօրէ, կօրա	kərjá	կորիա

8.2.3.2.4 Classical Armenian /eu/ <եւ> Classical Armenian /eu/ <եւ> became /ev/ <էվ> (Table 8.34).

Table 8.34: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'light (weight)'	tʰetʰéu	թեթեւ	tʰetʰév
'sun'	aréu	արեւ	arév
'gray-haired'	alewór	ալեւոր	alevór

8.2.3.2.5 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /y/ <ի> for the words in Table 8.35.

Table 8.35: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /y/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'snow'	ðziün	ծիւն	ðzjun
'column'	siün	սիւն	ðzjun
'hundred'	hařiün	հարիւն	harjus

Classical Armenian /i/ <ի> became /iv/ <իվ> for the words in Table 8.36, when word-final and next to a vowel.

Table 8.36: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /iv/ <իվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'honor'	patíu	պատիւ	patív
'honor'	ar̄tsíu	արծիւ	ar̄tsív
'sick'	hiwánd	հիւանդ	hivánd

Classical Armenian /i/ <ի> became /ev/ <էվ> for the words in Table 8.36, when word-final.

Table 8.37: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fight'	kəriu	կրիւ	kəriv
'scattered'	tsʰəriu	ցրիւ	tsʰəriv

8.2.3.2.6 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /y/ <ի> (Table 8.38).

Table 8.38: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /y/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nest'	bojn	բոյն	bujn
'evening'	erekój	երեկոյ	jerekó
'blue'	karójt	կարոյտ	karújt

8.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <ով> Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> (Table 8.39).⁶

⁶HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /ov/ instead of /ov/.

Table 8.39: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'to roast'	շօրօնէլ	ինրովել	շրավէլ	իրավէլ	շօրօնէլ	ինրովել
'cow'	kov	կով	kav	կավ	kov	կով
'salt-INS'			ձեռան	աշավ	աթ-օն	աղով
'with-INS'	kov	կով	pʰədəv	փղէնավ	pʰajt-օվ	փայտով

8.2.3.3 Consonant changes

8.2.3.3.1 Voicing changes The consonants in the Karabakh dialect have undergone general circle-like sound changes (ձայնաշրջութիւն).

The voiced consonants of Old Armenian become voiceless. They are unchanged only when next to the nasals /m,n/ <մ, ն>...

Original page number 65.

... The voiceless consonants of Old Armenian stay unchanged, but they are voiced after the nasals. The Classical voiced sounds⁷ are voiceless aspirated after the sound /r/ <ր>. Examples are in Table 8.40.

Table 8.40: Changes in laryngeal voicing from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'mouth'	berán	բերան	péրան	պէրան	berán	բերան
'thing'	ban	բան	pen	պէն	ban	բան
'door'	dúrən	դուրն	tóérnə	ստօ՛ռնը	dur	դուռ
'sound'	ձշայն	ձայն	tsen	ծեն	ձշայն	ձայն
'water-mill'	մշարատհ	շրաղաց	տյերատհ	ճէ՛ղաց	մշարատհ	շրաղաց
'cotton'	bambák	բամբակ	pémbak	պէմբակ	bambák	բամբակ
'orphan'	օրբ	որբ	várph	վըրփի	vorph	որբ
'cloud'	amp	ամպ	amb	ամբ	amp	ամպ
'wool'	burd	բուրդ	pýrtħ	պիւրդ	burð	բուրդ
'fever'	tend	տենդ	tənd	տդենդ	tend	տենդ
'to slander'	bambasél	բամբասել	pəmbásel	պբմբաս'սէլ	bambasél	բամբասել
'free, ownerless'	antér	անտեր	ándar	անդար	antér	անտեր
'lord'	tēr	տեր	tar	տար	ter	տեր

8.2.3.3.2 Palatalization The dorsal sounds from Classical /g k kʰ/ <զ կ ը> preserve their simple pronunciation in various places, but they also soften in some places, *HD: meaning they palatalize*. In accordance with the above rules, they turn into /gj kj kʰj/ <զյ կյ ըյ>.

It is notable that while the Classical sound /g/ <զ> sound becomes /kj/ <կյ> word-initially, the Classical sounds /k, kʰ/ <կ, ը> do not palatalize in this context. The Classical sound /k/ <կ> becomes /gj/ <զյ> word-finally after /i/ <ի>, while Classical /kʰ/ <ը> becomes /kʰj/ <ըյ> word-finally after /i, in, en/ <ի, ին, են>, /h, իհ, եհ/ <իհ, եհ>. Similarly, the Classical sequence /nkn/ <ննն> becomes /ngnə, ngɪnə, jnə, gɪnə/ <նգնն, նգնն, յնն, գնն>.

Examples are in Table 8.41.

⁷HD: On page 306, Adjarian provides an erratum about a missing word; I fixed it.

Table 8.41: Palatalization from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'lamb'	gárən	գարն	kárənə	կյանը	gár	գառ
'wolf'	gajl	գայլ	kýl	կյիկ	gajl	գայլ
'wine'	giní	գինի	kíni	կյինի	giní	գինի
'cane'	gawazán	գաւազան	kévázan	կյըվա զան	gavazán	գավազան
'five'	hing	հինգ	heng ^j	հենցյ	hing	հինգ
'jug'	kuž	կուժ	kož	կօժ	kuž	կուժ
'kernel'	koríz	կորիզ	kórəz	կօրեզ	koríz	կորիզ
'flower'	tsatík	ծաղիկ	tsávəgj	ծաղեցյ	tsatík	ծաղիկ
'woman'			knəgj	կնեցյ	kənik	կնիկ
'goatskin'	tik	տիկ	tejg ^j	տեյցյ	tik	տիկ
'how many'	kʰaní	քանի	kʰánə	քանը	kʰaní	քանի
'partridge'	kakʰáu	կաքաւ	kákʰav	կաքավ	kakʰáv	կաքավ
'manure'	tʰərít ^h	թրիթ	tʰrek ^{hj}	թրեքյ	tʰərít ^h	թրիթ
'wedding'	harsaník ^h	հարսանիք	həsánejñk ^{hj}	հրսանեյնքյ	harsaník ^h	հարսանիք
'he'	ínkʰən	ինքն	ínkʰjə	ինքյը	ínkʰən	ինքն
'mushroom'	súnkʰən	սունկն	sojnə	սօյնը	suŋk	սունկ
			songjnə	սօնգյնը		
			songnə	սօնգնը		
'ear'	únkʰən	ունկն	ójnə	օյնը	uŋk	ունկ
			óngnə	օնգնը		
'knee'	tsúngək ^h	ծունգք	tsójnə	ծօյնը	tsuŋk	ծունկ
			tsóngjnə	ծօնցյնը		
			tsóngnə	ծօնցնը		

8.2.3.3.3 Change of word-initial /h/ <h> to /v/ <ψ> Classical Armenian /h/ <h> becomes /v/ <ψ> when word-initial before Classical /o/ <n> and only in closed syllables (Table 8.42).

Table 8.42: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /v/ <ψ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'earth'	hot	հնտ	vət	վուտ	hot	հնդ
'smell'	hot	հնոն	vət	վուտն	hot	հնոն
'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հնր	vər	վուր	hor	հնր
'soul'	hogí	հնզի	hýk ^{hj}	հիկբի	hok ^{hj}	հնզի

8.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <h> At the beginning of many words, the sound /h/ <h> is added in Karabakh, whereas it is absent in Old Armenian (Table 8.43).⁸

⁸HD: The original page had the reflex of 'shame' <ամար, ամօր> be <համօր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this reflex is mistranscribed; I fixed it.

Table 8.43: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Karabakh dialect

		Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
a.	'who'	ով	հով	հուվ	օվ	ով	
	'who.GEN.SG'	օյր, օրօյ	ոյր, որոյ	հյր	հիւր	օրօյ	որի
	'where'	սր	ուր	հօր	հօր	սր	ուր
	'how'			հոնտ ^h	հոնլոց	վոնտ ^h	նոց
	'what'	ինչ		ինտ ^h	ինչ	ինչ	ինչ
	'friend'	ընկեր	ընկեր	հենգեր	հընգեր	ընկեր	ընկեր
b.	'shame'	ամաստ ^h	ամաւթ	համութ	համութ	ամոտ ^h	ամոթ
	'tail'	ագի	ազի	հաէկ ^h ի	հա՛րիւ	ագի	ազի
	'gray-haired'	ալեվոր	ալեւոր	հլեվուր	հլէվուր	ալեվոր	ալեւոր
	'idle'	բաշար	պարապ	հըպաշար	հըպաշար	բաշար	պարապ

These are especially interesting because they show the oldest form of Armenian. In these examples, the words in Table 8.43a⁹ previously had an initial /kʷ/ sound, which was later lost.¹⁰ The Karabakh sound /h/ <h> is a continuation of this.

8.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops The Classical sounds /χ, 特派/ <խ, դ> merge with the following plosive to form a /χ/ <խ> + voiceless sequence (Table 8.44).

Table 8.44: Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fountain'	սեպիսր	աղբիւր	άշրյւ	ա՛խսիւր	աշրյուր	աղբյուր
'horse-radish'	բոտկ	բողկ	բէշկ	պէխսկ	բօշկ	բողկ
'sin'	մէտկ ^h	մեղը	մէշկ	մէխսկ	մէշկ ^h	մեղը
'to strangle'	չետդէլ	իւեղդէլ	չէխտէլ	իւէ՛խստէլ	չեխտէլ	իւեղդէլ
'filth'	ատ	աղտ	յէշտ	յէխստ	օշտ	աղտ
'paper'	թ'ստ ^h	թօւլղթ	թ'օշտ	թօխստ	թ'ստ ^h	թօւլղթ
'church'	եկեւետ ^h ի	եկեւեցի	յէշտէ	յէ՛խօտ	յեկեւետ ^h ի	եկեւեցի
'girl'	ստձիկ	աղջիկ	աշտիգ	ա՛խճիզ	աշտիկ	աղջիկ
'to flee'	բհաշտիլ	փախչիլ	բհաշտիլ	փախճիլ	բհաշտիլ	փախչիլ
'sheep'	օժիչար	ոչխար	վաշտչար	վըշտչար	վօժիչար	ոչխար

Original page number 66.

8.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/ The ending /n/ <ն> in Old Armenian was found in many words in Old Armenian (Table 8.45). *HD: Note that orthographically, this was written as final <ն> /n/, but a schwa is epenthized after consonants to create /ən/.* This ending is lost in almost all our dialects (*HD: such as in SEA*). This form become /nə/ <նը> in Karabakh, creating a unique characteristic for this dialect.

⁹HD: On page 306, Adjarian provides states the CA word <ուր> 'where' should have been <ուլ> 'who', but I think his correction is incorrect.

¹⁰HD: I think he means that Proto-Armenian or Proto-Indo-European had this reconstructed sound */kʷ/. The Wiktionary page for a Classical word <հի> /hi/ 'something' likewise provides an etymology from PIE */kʷ/, based on Անապակ (1971:92). <https://en.wiktionary.org/wiki/->

Table 8.45: Change from word-final Classical Armenian /(ə)n/ <ն> to /nə/ <նը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'door'	dúrən	դուռն	tóérnə	տէ՛ռնը	dur	դուռ
'fish'	džúkən	ձուկն	tsýknə	ծի՛ւկնը	džúk	ձուկ
'mouse'	múkən	մուկն	móknə	մօ՛կնը	múk	մուկ
'pomegranate'	núrən	նորն	nórnə	նօ՛րնը	nur	նոր
'milk'	kátʰən	կաթն	kátʰnə	կա՛թնը	katʰ	կաթ
'finger'	mátʰən	մատն	mánnə	մա՛ննը	mat	մատ
'foot'	ótən	ոտն	vénnə	վրէ՛ննը	vót	ոտ
'cold'	sárən	սառն	sárnə	սա՛ռնը	sárən	սառն

8.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/ It is also typical that the sound /t/ <ն> becomes /n/ <ն> when before /n/ <ն>, as an assimilation (Table 8.46).

Table 8.46: Assimilation from Classical Armenian /tn/ <նն> to /nn/ <նն> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'foot'	ótən	ոտն	vénnə	վրէ՛ննը	vót	ոտ
'finger'	mátʰən	մատն	mánnə	մա՛ննը	mat	մատ
'thimble'	matnótsʰ	մատնլնց	mnnánutsʰ	մննանուց	matnótsʰ	մատնլնց
'to enter'	mətanél	մտնել	mnnél	մննել	mətnél	մտնել

8.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/ The sound /f/ <ֆ> has entered almost all the dialects of New Armenian. But it is absent in Karabakh, just as in Tbilisi. Here too, like in Old Armenian, the sound /f/ <ֆ> of foreign words has changed to /pʰ/ <փ> (Table 8.47).

Table 8.47: Change of borrowed /f/ to /pʰ/ <փ> in the Karabakh dialect

	Source language	> Karabakh
'factory'	French <fabrique>	pʰábrík փա՛բրիկ
'surname'	French <famille>	pʰámil փալի
'Fez'	Turkish <fes>	pʰæs փաս
'carriage'	Turkish <fayton>	pʰájton փայտոն
'lamp'	Turkish <fener>	pʰáénær փայնար

8.3 Morphology

8.3.1 Noun inflection or declension

8.3.1.1 General paradigm

The declensions in Karabakh are the same as in the previous two dialects. Here we see the following differences:

- The genitive is formed with the formative /-ə/ <դէ> formative (or /-e, -i/ <է, ի>).
- The ablative with the formatives /-a, -an/ <ա, ան>.
- The instrumental with the formative /-av/ <ավ>.
- The plural with the formatives /-ər, -nər, -ne/ <դէր, նդէր, նէր>.

See Table 8.48.

Table 8.48: Paradigm of plural and case suffixes for nominal declension in the Karabakh dialect

	Singular		Plural (PL-CASE)		
NOM			-ər,	-nər, -ne	-ətər, -nətər, -ut
GEN, DAT	-ə, -e, -i	-ət, -t, -h	-ér-i,	-nér-i	-t'ərhi, -nət'ərhi
ABL	-a, -an	-a, -alu	-ér-an,	-nér-an	-t'ərəwə, -nət'ərəwə
INS	-av	-av	-ér-av,	-nér-av	-t'ərəwə, -nət'ərəwə
LOC	-um	-nələ	-ér-um,	-nér-um	-t'ərənələ, -nət'ərənələ

8.3.1.2 Genitive formation

Unlike the Yerevan and Tbilisi dialects, the genitive here can take the definite article /-n/ <լ> when needed (26). Thus the genitive is not differentiated from the dative, just like in the dialects of the /kə/ <կը> branch.

The infinitive participles..

Original page number 67.

... take the genitive /-i/ <ŋ> instead of /-u/ <ŋL> (27), in accordance with the general rule

- (27) a. Karabakh

 - i. *hint̪h̪ ón-i-s* *əsé-l-i*
 what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
 'What do you have to say?'
h̪ñu\x oñuhu ñut̪̪i
 - ii. *χos-é-l-i* *məħar*
 speak-TH-INF-GEN for
 'for speaking'
ħouł̪̪iħi məħar

b. cf. SEA

- i. *int̪ʰ un-e-s asé-l-u*
 what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
 'What do you have to say?'
 ի՞նչ ունես ասելու
- ii. *χos-é-l-u hamar*
 speak-TH-INF-GEN for
 'for speaking'
 խոսելու համար

8.3.1.3 Additional units

Almost all the nominal case markers can be preceded by the additional units /-an, -nan/ <ան, նան> (Table 8.49). *HD: It seems these morphs act as stem-extenders between stems and case suffixes. It's unclear if they're optional.*

Table 8.49: Additional suffixes before case suffixes in the Karabakh dialect

		'paternal aunt'	
ABL	hakʰve-nán-a	հարվենանա	✓-?-ABL
INS	hakʰve-nán-av	հարվենանավ	✓-?-INS
LOC	hakʰve-nán-um	հարվենանում	✓-?-LOC

8.3.2 Pronoun inflection or declension

The following are the pronoun declensions.

8.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 8.50 lists the personal pronouns.

Table 8.50: Inflection paradigm for personal pronouns in the Karabakh dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes j̪eu	t̪y տիւ	munkʰ մնկը	tukʰ տուկ
GEN	im h̪u	kʰu քու	mər մըրեր	tsər ծըրեր
DAT, ACC	indz̪ h̪nə	kʰez քեզ	məz̪ մըզ	tsəz̪ ծըզ
ABL	əndz̪-án-a ընձանա	kʰjəz̪-án-a քյզանա	məz̪-án-a մըզանա	tsəz̪-án-a ծըզանա
INS	əndz̪-án-av ընձանավ	kʰjəz̪-án-av քյզանավ	məz̪-án-av մըզանավ	tsəz̪-án-av ծըզանավ
LOC	əndz̪-án-um ընձանում	kʰjəz̪-án-um քյզանում	məz̪-án-um մըզանում	tsəz̪-án-um ծըզանում

8.3.2.2 Logophoric pronouns

HD: For the third person personal pronouns, SEA uses two sets of pronouns: logophoric pronouns like /iŋkʰə/, and a non-logophoric pronoun that's connected to the distal demonstrative /na/. The logophoric pronouns are in Table 8.51.

Table 8.51: Inflection paradigm for third person logophoric pronouns in the Karabakh dialect

	3SG 'he/she'		3PL 'they'	
NOM	ínkʰən	ի՞նքըն	ýrankʰ	ի՞րանը
GEN DAT ACC	ýran	ի՞րան	ýranč̥	ի՞րանց
ABL	ýráñ-an	իրանան	ýráñč̥-an	իրանցան
INS	ýráñ-av	իրանավ	ýráñč̥-av	իրանցավ
LOC	ýráñ-um	իրանում	ýráñč̥-um	իրանցում

8.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Demonstrative pronouns come in three sets: proximal, medial, and distal. Within each set, Karabakh seems to have use four separate lexemes or patterns with unclear semantic differences: singular in Pattern A (Table 8.52), plural in Patterns B (Table 8.53), C (Table 8.54), and D (Table 8.55).

Table 8.52: Inflection paradigm (Pattern A) for 3SG demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'
NOM	es	et	en
	tu	tu	tu
GEN	estəra	ətra	əndəra
	ըստըրա	ըսրա	ընդըրա
DAT ACC	estərən	ətrən	əndərən
	ըստըրան	ըսրան	ընդըրան
ABL	estərán-a	ətrán-a	əndərán-a
	ըստըրանա	ըսրանա	ընդըրանա
INS	estərán-av	ətrán-av	əndərán-av
	ըստըրանավ	ըսրանավ	ընդըրանավ
LOC	estərán-um	ətrán-um	əndərán-um
	ըստըրանում	ըսրանում	ընդըրանում

Table 8.53: Inflection paradigm (Pattern B) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstəhankʰ ըստրիալը	ətəhankʰ ըտրիալը	əndəhankʰ ընտրիալը
GEN	əstəhantsʰ ըստրիալս	ətəhantsʰ ըտրիալս	əndəhantsʰ ընտրիալս
DAT ACC	əstəhantsʰ ըստրիալս	ətəhantsʰ ըտրիալս	əndəhantsʰ ընտրիալս
ABL	əstəhántsʰ-ən ըստրիանցան	ətəhántsʰ-ən ըտրիանցան	əndəhántsʰ-ən ընտրիանցան
INS	əstəhántsʰ-əv ըստրիանցավ	ətəhántsʰ-əv ըտրիանցավ	əndəhántsʰ-əv ընտրիանցավ
LOC	əstəhántsʰ-əm ըստրիանցում	ətəhántsʰ-əm ըտրիանցում	əndəhántsʰ-əm ընտրիանցում

Table 8.54: Inflection paradigm (Pattern C) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstərankʰ ըստրիանը	ətərankʰ ըտրիանը	əndərankʰ ընտրիանը
GEN	əstərantsʰ ըստրիանս	ətərantsʰ ըտրիանս	əndərantsʰ ընտրիանս
DAT ACC	əstərantsʰ ըստրիանս	ətərantsʰ ըտրիանս	əndərantsʰ ընտրիանս
ABL	əstərántsʰ-ən ըստրիանցան	ətərántsʰ-ən ըտրիանցան	əndərántsʰ-ən ընտրիանցան
INS	əstərántsʰ-əv ըստրիանցավ	ətərántsʰ-əv ըտրիանցավ	əndərántsʰ-əv ընտրիանցավ
LOC	əstərántsʰ-əm ըստրիանցում	ətərántsʰ-əm ըտրիանցում	əndərántsʰ-əm ընտրիանցում

Table 8.55: Inflection paradigm (Pattern D) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	səhankʰ սրիալը	təhankʰ տրիալը	nəhankʰ նրիալը
GEN	səhantsʰ սրիալս	təhantsʰ տրիալս	nəhantsʰ նրիալս
DAT ACC	səhantsʰ սրիալս	təhantsʰ տրիալս	nəhantsʰ նրիալս
ABL	səh ántsʰ-ən սրիանցան	təh ántsʰ-ən տրիանցան	nəh ántsʰ-ən նրիանցան
INS	səh ántsʰ-əv սրիանցավ	təh ántsʰ-əv տրիանցավ	nəhantsʰ- án-əv նրիանցավ
LOC	səh ántsʰ-əm սրիանցում	təh ántsʰ-əm տրիանցում	nəhantsʰ- án-əm նրիանցում

8.3.2.4 Interrogative pronouns

HD: Adjarian provides the set of interrogative pronouns in Table 8.56 for 'who'. Note that plural has two sets of declensions.

Table 8.56: Inflection paradigm for the interrogative pronoun 'who' in the Karabakh dialect

	Singular	Plural
NOM	hu, huv	húv-erék ^h
	հու, հուվ	հն'ւլեր
GEN DAT ACC	հյր	húv-eréts ^h
	հիւր	հն'ւլերց
ABL	հյր-ան-ա	huv-éréts ^h -an
	հիւրանա	հնւլերցանա
INS	հյր-ան-ան	huv-éréts ^h -av
	հիւրանավ	հնւլերցանավ
LOC	հյր-ան-սմ	huv-éréts ^h -um
	հիւրանում	հնւլերցում

Original page number 68.

8.3.3 Verb inflection or conjugation

8.3.3.1 Overview

Verbal conjugations show some innovations. The stem of the present or imperfective is formed with the formatives -um, -əm, -əm, -əm, -əs, as/ <ում, ըմ, ամ, իս, ես, սս>. The first three belong to the Khachen province, while the last three belong to the Varanda and Dizak provinces. For example, all of the forms in Table 8.57 mean the same thing.

Table 8.57: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I like' in the indicative present

First group	sir-um ə-m	սիրում ըմ
	sir-əm ə-m	սիրըմ ըմ
	sir-əm ə-m	սիրամ ըմ
Second group	sir-is ə-m	սիրիս ըմ
	sir-es ə-m	սիրէս ըմ
	sir-as ə-m	սիրաս ըմ
		√-IMPF.CVB AUX-1SG

The imperfective is similarly formed (Table 8.58 and so on).

Table 8.58: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I was liking' in the indicative past imperfective

sir-um i-∅-∅	սիրում ի
sir-əm i-∅-∅	սիրըմ ի
sir-es i-∅-∅	սիրէս ի
√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	

The future is formed with the formative /kə/ <կը>, which becomes /k^hə/ <զը> next to voiceless sounds.

The definite future (որոշեալ ապառնի) is formed with the formatives /akan, ատ^huk^h/ <ական, ացուք>.

The forms /piti, pitim, petum a/ <պիտի, պիտիմ, պէտում ա> are used to form the various tenses of the debititive mood (պարտաւորական եղանակը).

Besides there, there are many so-called immediate (անսիցական) and narrative (պատմական) forms forms, which we show below along with the previously mentioned form.

8.3.3.2 General paradigm

HD: We show the paradigm for the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

8.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 8.59). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy but with two major differences. First, the converb suffix is quite in general /-əm/. Second, the auxiliary has different morphs. The auxiliary is /e/ in SEA; but in Karabakh, the auxiliary is /a/ in 3SG present, and /ə/ for the present forms.

Table 8.59: Indicative present <սիրեայ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm	ə-m	սիրըմ	եմ
2SG	sír-əm	ə-s	սիրըմ	ես
3SG	sír-əm	a	սիրըմ	ա
1PL	sír-əm	ə-nk ^h	սիրըմ	ենք
2PL	sír-əm	ə-k ^h	սիրըմ	եք
3PL	sír-əm	ə-n	սիրըմ	են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 8.60). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has the constant shape /e/ in the past. But in Karabakh, the auxiliary is /a/ in the 3SG. For the other persons, SEA has an underlying sequence /e-i/ that surfaces with glide epenthesis [ej-i], glossed as AUX-PST. But in Karabakh, this sequence is replaced by just [i]. Hypothetically, this Karabakh [i] can be derived from either the auxiliary or the past suffix. Data from the past perfective (8.3.3.2.2) suggests that the past suffix is /-e/ in this dialect, and that this /e/ is deleted after theme vowels and auxiliaries like /i/. Thus, Karabakh and SEA switch glosses for the surface /i/ morph. I admit though that this analysis is tentative and based only on Adjarian's sample paradigms for only the reflex of the Classical E-Class.

Table 8.60: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm i-∅-∅	սիրըմ ի	sír-úm ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sír-əm i-∅-r	սիրըմ իր	sír-úm ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sír-əm a-∅-r	սիրըմ ար	sír-úm e-∅-r	սիրում էր
1PL	sír-əm i-∅-nk ^h	սիրըմ ինք	sír-úm ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sír-əm i-∅-k ^{hj}	սիրըմ իք	sír-úm ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sír-əm i-∅-n	սիրըմ ին	sír-úm ej-i-n	սիրում էին
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that Adjarian transcribed the present 2PL of the auxiliary as /-k^h/ in the present but /-k^{hj}/ in the past. I'm not sure if this is an error by Adjarian. The past and subjunctive forms from the following sections likewise use /-k^{hj}/.

8.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 8.61) is also called the aorist. In SEA for /sír-e-/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Karabakh dialect behaves quite differently: the past suffix is /-e/ instead of /-i/, the theme vowel is /i/ in the 3SG but /e/ elsewhere.

Table 8.61: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-é-ts ^h -e-∅	սիրէ՛ցԵ	sír-e-ts ^h -i-∅	սիրէցի
2SG	sír-é-ts ^h -e-r	սիրէ՛ցԵր	sír-e-ts ^h -i-r	սիրէցիր
3SG	sír-i-ts ^h -∅-∅	սիրից	sír-é-ts ^h -∅-∅	սիրէց
1PL	sír-é-ts ^h -e-nk ^{hj}	սիրէ՛ցԵնք	sír-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրէցինք
2PL	sír-é-ts ^h -e-k ^{hj}	սիրէ՛ցԵք	sír-e-ts ^h -i-k ^h	սիրէցիք
3PL	sír-é-ts ^h -e-n	սիրէ՛ցԵն	sír-e-ts ^h -i-n	սիրէցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

HD: Note that Adjarian transcribed the present 1PL of the perfective as /-nk^{hj}/ while auxiliaries in the indicative present/past used /-nk^h/ . I'm not sure if this is an error by Adjarian. The subjunctive forms from the following section likewise use /-nk^{hj}/.

8.3.3.2.3 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 8.62) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like 'to like', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Karabakh dialect is similar with one main difference: the theme vowel is /i/ instead of /e/, much like how the auxiliary is /i/ instead of /e/.

Table 8.62: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Karabakh		cf. SEA		
1SG	sír-i-m	սի՞րիմ	sír-é-m	սիրեմ
2SG	sír-i-s	սի՞րիս	sír-é-s	սիրես
3SG	sír-i-∅	սի՞րի	sír-i-∅	սիրի
1PL	sír-i-nk ^{hj}	սի՞րինք	sír-é-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-k ^{hj}	սի՞րիկ	sír-é-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-n	սի՞րին	sír-é-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 8.63) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel /e/. The underlying sequence /-e-i/ surfaces as [-ej-i]. In contrast in Karabakh, the sequence /e-i/ is replaced by [i]. Based on comparisons with the indicative past imperfective and the past perfective, it seems that the past suffix is /e/, and that this suffix is deleted after the theme vowel /i/. Thus the transformation is from underlying /-i-e/ to [-i]. Note that in both SEA and Karabakh, the past suffix is zero in the 3SG, while the theme and auxiliary is /a/.

Table 8.63: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Karabakh		cf. SEA		
1SG	sír-i-∅-∅	սի՞րի	sír-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sír-i-∅-r	սի՞րիր	sír-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sír-a-∅-r	սի՞րար	sír-é-∅-r	սիրեր
1PL	sír-i-∅-nk ^{hj}	սի՞րինք	sír-ej-i-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-∅-k ^{hj}	սի՞րիկ	sír-ej-i-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-∅-n	սի՞րին	sír-ej-i-n	սիրեն
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

8.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Karabakh, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 8.64). The future and future perfect are built by adding the prefix /k^h/ before the subjunctive present and subjunctive past. (Note that this prefix is /k^hə/ before voiceless sounds, as stated by Adjarian (§8.3.3.1). SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 8.64: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	k ^h ə sír-i-m	քը սի՞րիմ
2SG	k ^h ə sír-i-s	քը սի՞րիս
3SG	k ^h ə sír-i-∅	քը սի՞րի
1PL	k ^h ə sír-i-nk ^{hj}	կի սի՞րինք
2PL	k ^h ə sír-i-k ^{hj}	քը սի՞րիկ
3PL	k ^h ə sír-i-n	քը սի՞րին
FUT	√-TH-AGR	√-TH-PST-AGR

8.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 8.65). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-čs^h-ek^h/ after the root such that /-e-čs^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Karabakh uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-e/. The 2PL system seems to match SEA.

Table 8.65: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
2SG	sír-i	սիրի	sír-ír	սիրիր	✓-IMP.2SG
	sír-e	սիրտ			✓-IMP.2SG
2PL	sír-é- <i>ts^h</i> -ek ^{hj}	սիրէցէր	sír-e- <i>ts^h</i> -ék ^h	սիրէցէր	✓-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^{hj}	սիրէր	sír-ék ^h	սիրէր	✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 8.66), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Karabakh however uses a more complex system. One option is to give the verb a suffix /-il/ (possibly a non-finite form like the infinitive), and then add the prohibitive marker /mər/ for the 2SG or /mək^{hj}/ for the 2PL. Another option is to inflect the verb with /-s/ for 2SG or /-k^{hj}/ for the 2PL, and then add the negation word /vət^h/ (likely a cognate of SEA 'no' /vot^h/). The two strategies does differ in the placement of inflection: on either the verb or the post-verbal marker.

Table 8.66: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh			cf. SEA
2SG	sír-i-l mər-i	սիրիլ մըրէր	sír-i-s vət ^h	սիրիս վըրէչ
2PL	sír-i-l mər-k ^{hj}	սիրիլ մըրէր	sír-i-k ^{hj} vət ^h	սիրիկ վըրէչ
	✓-TH-INF? PROH-AGR		✓-TH-AGR? NEG	PROH ✓-AGR

Original page number 69.

8.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 8.67. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with /-el/.

Table 8.67: Participles or converbs <դերայլեր> for the verb 'to like' in the Karabakh dialect

		Karabakh		cf. SEA	
Infinitive	անրոշ	sír-i-l	սիրիլ	sír-é-l	սիրել
Present	ներկայ	sír-o ⁸	սիրօղ	sír-ó ⁸	սիրող
Past	անցեալ	sír-al	սիրալ	sír-él	սիրել
		sír-ats	սիրած	sír-áts	սիրած
Future	ապառնի	sír-ə-l-ákan	սիրըլական	sír-e-l-u	սիրելու
		sír-ə-l-áts ^h uk ^h	սիրըլացուր		

8.3.3.2.7 Other Complex or periphrastic forms Besides these, there are many composite բաղադրեալ forms, which are formed with the participles and with auxiliaries. The following is a list.

8.3.3.2.7.1 Indicative mood HD: In the indicative mood (սահմանական եղանակ), Adjarian lists the following other periphrastic tenses: the present perfect, the past perfect, the definite future, and the definite future perfect.

HD: In SEA, the present perfect and past perfect are formed by taking the perfective converb of a verb (suffixed with /-el/; Table 8.68), and then adding present or past auxiliaries. Karabakh shows essentially the same strategy. The verb uses a non-finite form with either the perfective suffix /-al/ or the resultative suffix /-ats/.

Table 8.68: 1SG present perfect <յարակատար> and past perfect <գերակատար> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA		
Pres.	sír-əl ə-m	սի՞րալ ըմ	sír-él e-m	սիրել եմ	✓-PERF.CVB AUX-AGR
	sír-əts ə-m	սի՞րած ըմ	sír-él e-m	սիրել եմ	✓-RPTCP AUX-AGR
Past.	sír-əl i-∅-∅	սի՞րալ ի	sír-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	sír-əts i-∅-∅	սի՞րած ի	sír-él ej-i-∅	սիրել էի	✓-RPTCP AUX-PST-AGR

HD: Adjarian likewise mentions the definite future and the definite future perfect. They're formed by taking the future participle and adding the present or past auxiliaries.

Table 8.69: 1SG definite future <որոշեալ ապանի> and definite future perfect <որոշեալ ապանի ալցեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m	սիրելական ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m	սիրելացուք ըմ	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
Fut Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅	սիրելական ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅	սիրելացուք ի	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG

8.3.3.2.7.2 Narrative mood HD: In the narrative mood (պատմական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 6 possible systems. These systems are formed by taking a pre-existing periphrastic tense, and then adding a formative /ələl/ <ըլալ>, which is likely a cognate to the SWA verb /əllal/ 'to be'.¹¹ the paradigm that Adjarian provides The 6 new periphrastic systems are morphologically built from the 6 that we previously described: the indicative present, the indicative past imperfective, the present perfect, the past perfect, the definite future, the definite future perfect.

Table 8.70: 1SG narrative mood <պատմական եղանակ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Pres.	sír-əm ə-m ələl	սի՞րըմ ըմ ըլալ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG NARR
Past Impf.	sír-əm i-∅-∅ ələl	սի՞րըմ ի ըլալ	✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG NARR
Def. Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m ələl	սիրելական ըմ ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m ələl	սիրելացուք ըմ ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
Def. Fut. Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅ ələl	սիրելական ի ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
	sír-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅ ələl	սիրելացուք ի ըլալ	✓-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
Pres. Perf.	sír-əts ə-m ələl	սի՞րած ըմ ըլալ	✓-RPTCP AUX-1SG NARR
	sír-əl ə-m ələl	սի՞րալ ըմ ըլալ	✓-PERF.CVB AUX-1SG NARR
Past Perf.	sír-əts i-∅-∅ ələl	սի՞րած ի ըլալ	✓-RPTCP AUX-PST-1SG NARR
	sír-əl i-∅-∅ ələl	սի՞րալ ի ըլալ	✓-PERF.CVB AUX-PST-1SG NARR

8.3.3.2.7.3 Debitive mood HD: In the debitive mood (պարտաւորական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 8 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form of the verb, and then adding a version of the debitive formative /piti/. In some cases, this formative takes agreement. These 8 systems are not straightforwardly built from pre-existing tenses. Instead, each systems to use its own set of rules (28). The rules below are my own conjectures based on Adjarian's list of forms. Adjarian doesn't state at all what the rules should be.

(28) Debitive forms in Karabakh

¹¹HD: A possible segmentation for this formative is /əl-æ-l/ '✓-TH-INF'. Unfortunately, Adjarian doesn't provide enough data. For safety, I give a simple segmentation and gloss as NARR.

a. Present

pét-ə-m a sír-i-m
DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-1SG

պէտըմ ա սիրիմ

Rule: The debititive present is formed by inflecting the debititive, adding the present 3SG auxiliary, and adding the inflected present subjunctive.

b. Past imperfective

pét-ə-m a sír-i-∅-∅, pét-ə-m i-∅-∅ sír-i-∅-∅
DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-PST-1SG, DEB-?-1SG AUX-PST-1SG like-TH-PST-1SG

պէտըմ ա սիրի, պէտըմ ի սիրի

Rule: The debititive past imperfective is formed by inflecting the debititive, adding either the present 3SG auxiliary /a/ or the past inflected auxiliary, and then adding the inflected past subjunctive.

c. Future

sír-ats pit-i-m
like-RPTCP DEB-?-1SG

սիրած պիտիմ

Rule: The debititive future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a present-inflected debititive marker /pit/.

d. Future perfect

sír-ats pit-i-∅-∅
like-RPTCP DEB-?-PST-1SG

սիրած պիտի

Rule: The debititive future perfect is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a past-inflected debititive marker /pit/.

e. Narrative present

sír-ats pit-i-m əlæl
like-RPTCP DEB-?-1SG NARR

սիրած պիտիմ ռլալ

Rule: The debititive narrative present is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a present-inflected debititive marker /pit/), and then adding the narrative marker /əlæl/.

f. Narrative past imperfective

sír-ats pit-i-∅-∅ əlæl
like-RPTCP DEB-?-PST-1SG NARR

սիրած պիտի ռլալ

Rule: The debititive narrative past imperfective is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a past-inflected debititive marker /pit/), and then adding the narrative marker /əlæl/.

g. Definite future

sir-ə-l-ákan pit-i-m
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-1SG

սիրըլական պիտիմ

Rule: The debititive definite future is formed by taking the future participle, and then adding a present-inflected debititive marker /pit/).

h. Definite future perfect

sir-ə-l-ákan pit-i-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի

Rule: The debititive definite future perfect is formed by taking the future participle, and then adding a past-inflected debititive marker /piti/.

8.3.3.2.7.4 Intensive mood *HD: In the intensive mood (սաստկական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture the following rules in (29).*

(29) Intensive forms in Karabakh

a. Present (version 1)

sír-at̄s piti pít-i-m
like-RPTCP DEB DEB -?-1SG

սիրած պիտի պի՛տի

Rule: The intensive present is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-at̄s/), adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

b. Present (version 2)

sír-at̄s piti piti íni-m
like-RPTCP DEB DEB ?-1SG

սիրած պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive present is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-at̄s/), adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

c. Past (version 1)

sír-at̄s piti pít-i-∅-∅
like-RPTCP DEB DEB -?-PST-1SG

սիրած պիտի պի՛տի

Rule: The intensive past is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-at̄s/), adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /piti/.

d. Past (version 2)

sír-at̄s piti piti íni-∅-∅
like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG

սիրած պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive past is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-at̄s/), adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

e. Future (version 1)

sír-ə-l-ákan piti pít-i-m
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB -?-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պի՛տի

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

f. Future (version 2)

sír-ə-l-ákan piti piti íni-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի ի՞նիմ

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding two instances of an uninflected debititive marker /pit/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

g. Future perfect (version 1)

sir-ə-l-ákan piti pit-i-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի

Rule: The intensive future perfect is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker /pit/, and then adding a stressed past-inflected debititive marker /pit/.

h. Future perfect (version 2)

sir-ə-l-ákan piti piti íni-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի ի՞նիմ

Rule: The intensive future perfect is formed by taking the stressed future participle adding two instances of an uninflected debititive marker /pit/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

8.3.3.2.7.5 Immediate mood *HD: In the immediate mood (ալսիցական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture that the morphological strategy is to take the instrumental form of the verb (suffixed with /-av/), and then use combinations of auxiliaries and narrative formatives. (30).*

(30) Immediate forms in Karabakh

a. Present

sir-é-l-av ə-m
like-TH-INF-INS AUX-1SG

սիրե՛լավ ըս

Rule: The immediate present is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the present auxiliary.

b. Past imperfective

sir-é-l-av i-∅-∅
like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG

սիրե՛լավ ի

Rule: The immediate past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the past auxiliary.

c. Narrative present

sir-é-l-av ə-m əlæl
like-TH-INF-INS AUX-1SG NARR

սիրե՛լավ ըս ըլա՛լ

Rule: The immediate narrative present is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the present auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

d. Past imperfective

sir-é-l-av i-∅-∅ əlæl
like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG NARR

սիրե՛լավ ի ըլա՛լ

Rule: The immediate narrative past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the past auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

Original page number 70.

8.4 Subdialects

The description that we give is for the main dialect of Karabakh. Its subdialects (Gandzak, Gazakh, and Karadagh) show some or many differences. Because they have not been researched or scientifically verified, it is impossible for me to determine in detail the limits or borders of these differences. I am sufficed with using only my passing familiarity.

8.4.1 Gandzak

The Gandzak subdialect is extremely close to the main Karabakh dialect, only that it has more purer forms, meaning forms that are closer to the old language. For example in verbal conjugation, the copular verb does not have forms with schwa /ə/ (like 2PL /ə-kʰ/ <ըպ>, 3PL /ə-n/ <ըն>) but instead forms with /e/ (Table 8.71).

Table 8.71: Use of /e/ instead of /ə/ in the copula for the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m ըմ	e-m եմ	e-m եմ
2SG 'you are'	ə-s ըս	e-s ես	e-s ես
1PL 'I am'	ə-nkʰ ընք	e-nkʰ ենք	e-nkʰ ենք

The Classical sound /i/ <ի> does not become /ə/ <ըէ> and it stays constant (Table 8.72).

Table 8.72: Lack of the sound change from /i/ <ի> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'neck'	viz վիզ	vəz վըզ	viz վիզ	viz վիզ
'year'	tarí տարի	táre տարե	tarí տարի	tarí տարի
'nose'	kʰitʰ քիթ	kʰetʰ քեթ	kʰitʰ քիթ	kʰitʰ քիթ

The ending /n/ <ն> of Old Armenian became /nə/ <նն> in Karabakh, but it became /ə/ <ը> in Gandzak (Table 8.73).

Table 8.73: Change from final /ə)n/ <ն> in Classical to /ə/ <ը> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'fish'	ձúkən ձնկն	tsýknə ծիկնը	tsúkə սնկն	dzúk ձնկ

8.4.2 Gazakh

The Gazakh subdialect, as can be seen in my published writings, is much more closer to the Yerevan dialect. The ablative formative is /-itsʰ/ <ից>, instead of the Karabakh form /-an/ <ան>.

The past participle ends in the formative /-el/ <էլ> and not with /al/ <ալ> (31).

(31) a. i. Karabakh

jes ə-m əl-æl
I AUX-1SG be-PERF.CVB

- յես ըմ ըլալ
 ii. Gazakh
 jes e-m l-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
- յես եմ լել
 iii. SEA
 jes e-m e-
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 'I have been.'
 ես եմ եղել
- b. i. Karabakh
 անց-ալ ա-մ
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընկալ ըս
 ii. Gazakh
 անկ-էլ է-մ
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընկել եմ
 iii. SEA
 անկ-էլ է-մ
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 'I have fallen.'
 ընկել եմ

However, before stress, the basic rule of losing vowels continue to apply (Table 8.74 and 32).

Table 8.74: Pre-tonic vowel deletion in the Gazakh subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Gandzak subdialect	cf. SEA
'barking at a beast'	երեխակ ^h	կզնահօթ ^h	գազանահօթ ^h
'children'	երեխայք	կզնահազ	գազանահազ
'to get accustomed'	սօվորիլ	րէխէլ	յերեխէլ

(31).

- (32) a. Karabakh

այշարկ^h-է-ս արէս-է-ն
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

մշխա՞րքես ըրէսէլս

- b. Gazakh

այշար-ի-ս արիս-ի-ն
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

մշխա՞րիս ըրիսին

- c. SEA

'one the face of my world.' (likely idiomatic for 'in my life') աշխարհին երեսին

The debitive form (1SG /piti-m/ <պիտիմ>, 2SG /piti-s/ <պիտիս>) is shortened to /dem, des, den/ <դեմ, դես, դեն> (33). For example,

- (33) Gazakh

- a. íntʃ^h dem səvər-il
what DEB.1SG study-?

The meaning might be 'What do I have to study!'

ի՞նչ դեմ սըստիլ

- b. *mer rexək^h-n int^h oernak dem ve kalnil*
our? children-DEF what ? DEB.3PL ? ?

I don't know what this sentence means, nor do I know what most of the words means.

ՄԵՐ ՌԵԽԵՔԸ ԻՆՔ ԵՇՈՂԱԿ ԴԵՄ ՎԵ ԿԱՂՆԻԼ.

8.4.3 Karadagh

The Karadagh subdialect has a wide distribution. At the north side of Azerbaijan, there is the large and heavily Armenian-populated province of Karadagh, which was previously Paytakaran. Besides that, the subdialect is also spoken in the Armenian-populated village of Mujumbar (close to Tabriz), and in the Armenian populace of the Lilava district of Tabriz, from which...

Original page number 71.

... the Armenian settlements of Karadagh and Mujumbar were formed. This subdialect is very close to the Karabakh dialect. In this subdialect, we find the following:

- The stress change.
 - The loss of pre-stress vowels (*HD: = pre-tonic vowels*).
 - The change from Classical /o/ <n> to /o,œ/ <o,to>.
 - The change from Classical and /u/ <nL> to /o,y/ <o,hL>.
 - The change from Classical /n/ <u> to /nə/ <նը>.
 - The use of the past participle suffix *wj* /al/.

The Karadagh dialect however did not change the Old Armenian voiced consonants to voiceless ones; they stayed voiced.

8.5 Literature

The Karabakh dialect was studied first by Patkanian (Патканов 1869:55-73), then some small pieces of information in Makar Barkhudarians's "Pele Pughi" (Ա. Վ. Բարխուդարյանի Պըլը-Դուլի) and in Karapet Shahnazarians's work (Կ. Ա. Շահնազարյանի Դոլոց կանոն պըլը փէշակը; *HD: SEA: /karapet shahnazarjants/*). The last time there was a detailed study was my own work was published (Աճառիսան 1901). Of my work, the Armenologist Meillet wrote a review (*Journal Asiatique*, 1902, page 561-571),¹² where he discusses all the interesting and phonologically-interesting points of this Karabakh dialect.

¹²HD: It wasn't clear to me how to cite this review, but I tracked down a URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015024511522&view=1up&seq=623>.

The following works are written in the Karabakh dialect:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karabakh dialect
 - In the main Karabakh dialect
 - * Մակար Վրո. Բարխուղարեանց - Պըլը-Պուղի, Թիֆլիս, 1883.
 - * ՈստաԽ Գեղրդ Բարխուղարեանց
 - - Արաղը տարին կտարի. Շուշի, 1883.
 - - Զուրանն ու Նշանածը. Թիֆլիս, 1896.
 - - Բարոյական առածներ. Թիֆլիս, 1898.
 - * Շիրմազանեան Գ. - Ասրի-րեգ եւ Գիւրի. Կռունկ, 1862, page 896-930, 1863, page 113-137
 - * Կ. Մելիք-Շահնազարեան - Զուռնա-ամբա, 2 հատոր. Վազարշապատ, 1907-08
 - * Տիգօ - Դալի աղաթներան պատկերներ. Ճպատը քոլադ կարի. Թիֆլիս, 1889
 - * Ե. Լալայեան
 - - Ժողովրդական երգեր (Գորիսի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 261-270
 - - Ժողովրդական երգեր (Զանդեղուրի). Ազգ. Հանդ. Դ. page 113-116
 - Gazakh subdialect
 - * Տէր-Դաւթեան Դ. Փաստաբանի մօտ (Վողըվիլ). Թիֆլիս, 1901
 - * Ճուզուրեան Յ.
 - - Մորացուած աշխարի. 3 հու. Թիֆլիս, 1895-6
 - Original page number 72.**
 - - Աղքատի հալը
 - - Գիւրի այրին
 - Gandzak subdialect
 - * Ե. Լալայեան - Բանաւոր գրականութիւն. Ազգ. Հանգ., Զ, page 372-382
 - * Ս. Աւետիքեան
 - - Սամիտարնի. Թիֆլիս, 1897
 - - Նահատակ. Թիֆլիս, 1898
 - Karadagh subdialect
 - * Դազարեան Յ. - Մանկական բեմ. Թիֆլիս, 1900 Ս. Ասգրեասեան - Առածներ. Բիւրակն, 1898, page 460-461

8.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

8.6.1 Karabakh dialect

- Դարի աճօ՛զում, ա՛պրէս, հըշ տըղա՞ն ըս կյամ:
- Ըստուծէն պա՛րին. Նըշքէ շէնան ըմ կյամ:
- <ինչո՞ւ մըհար իր քէ՛ցալ ընդէղ:
- Պէն օնի. քէ՛ցալ ի ըխճըկանըս ա՛կը տամ:
- Խէ՞, ա՛խճիկըտ ընդէղ ըս հըղէ ըրա՛լ:
- Բա հա՛լս նօր ըս գի՛տում, Երկու տըրնան (տարիէն) ի՛վիլ ա վրէր Նըրքը-Շընա՛ցա մին մա՛րթու-յ-ըմ տըրվալ:

- Ե՛, փըսետ հա՞վան ը՛ս, լա՞վ տըղայ-ա՛. ըխճըկանըտ լա՞վ ա մըղա՛ծիտ կէնը՛մ:
- ԽԵ՞ չի. Ըստուծանա շընուրիհա՛կալ ըմ. տօնը շէն, ա՛մբարը ցօ՛րնավ լի՛պյը, կյիւմը տըվա՛րավ լի՛պյը, վըԵ՛խճարը սիւրիւ-սի՛ւրիւ կա՛զնած, ճօխստ ճօխստ ճըղըցնէն (ջրաղացնէր) պէնէ (կը բանի). ինքյն էլ լա վ բօյավ բուսա՛թավ, վըեր յԵ՛շըմ ըս քԵ՛փըտ կյա մ ա:
- ԴԵ վըեր ըտի՞-յ-տ (այդպէս Ե), լա վ ա. Ա՛ստուծ Ել ի՛վի անէ:

8.6.2 Karadagh subdialect

Adjarian's source: communicated by the Karadaghian, Ms. S. Ter-Martirosian (օր. U. Տեր-Մարտիրոսյան; *HD: SEA: /ter martirosjan/*).

Կանէսր ո՛ւրան կյանքըմը ժամ չը՛լալ զէ՛ցած. գի՛դալ չըլալ խօստօ՛վանքը հա՛ղօրթը հի՞նչ ա: Գէնցալ ա ո՛ւրան մին ծանօ՛թից հըցրալ ա թա «իս մըտքը՛մըս դրամ ըմ, վօր խօստօվանվըմ ու հաղօ՛րթվըմ հի՞նչուր կա՛րըն»: Են ալ ասալ ա թա «հինչ ուր կա՛րըս, կի գինըս ժամ, քահանան քի հինչ վօր կա՛սի՝ դու ալ էն կա՛սըս»: Կանէսր գինէ՛ցալ ա ժամ, ա՛սալ ա. «Ա՛ դէր, ինձ ...»

Original page number 73.

... խօստօվանցրու վօր պտը ա հաղորթվում»: Քահանան ա՛սալ ա. «Վօ՛րթի չօ՛քի». Կանէսր ալ ա՛սալ ա «Վօ՛րթի չօ՛քի»: Քահանան ա՛սալ ա «իրէ՛սէր խաչակընքի. ա՛սի մԵ՛ղա Աստծու». Են ալ ա՛սալ ա «իրէ՛սէր խաչակընքի, ա՛սի մԵ՛ղա Աստծու»: Քահանան ա՛սալ ա «հինչ գուզէ՛թուն վօր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Կանէսր ալ ա՛սալ ա «հինչ գուզէ՛թուն վօր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Են սիհա՛թէն Վանէսր ծԵ՛ռքը թա՛քուն տա՛րալ ա դԵ՛րէն ջուրը, սիհա՛թը հանալ ա: Քահանան տԵ՛սալ ա վօր հինչ վօր ըսի՞լիս ա՛ Են ալ ըսի՞լիս, սկսալ ա Վանէսր թա՛կիլ: Վանէսր ալ դԵ՛րէն ա թա՛կալ: Վանէսր փա՛խալ ա քուչան, մա՛րթըր տԵ՛սալ ըն, հրցուր. «Ա՛ մարթ, խԵ՞-յ-ըս փիշչ՞իլս»: - «Ախր խօստօվանված ըմ». ինդի իլալ գիդայիլս վօր խօստօվանվողը կը փա՛խչի: ՅԵ՛տէն քահանան ծԵ՛ռքը տա՛րալ ա ջո՛լքը՝ սիհա՛թէն յԵշի՞լու, տԵ՛սալ ա վօր ջուբո՞ւմը չի: «Ե՛յ անիծած, խօստօվանքէն թա՛հրը (Թրք. կերպը) գիդայիլս չի, սիաթս ալ գուլա՛ցալ ա՛ տա՛րայ»:

8.6.3 Gazakh subdialect

Adjarian's source: Taken from Ճուղուրեանի Մոռացուած աշխարհէն. հտ. Ա, էջ 103-4. Unfortunately, it does not have scientific accuracy.

Երկու ախատէր էն լըմ, միհ անըմը Կայան, մԵկէինը Վրէլ: Կայանը շա՛տ օյի կծածն ա ըլըմ, հօրը, մօրն ու ախատօն ըսկի՛ սիրէլիս չի ըլըմ: Մը հետ երկու ախատէրն էլ ուզըմ էն Ասծուն մատաղ անէն: Օց Կայանը ըռանչպար ա ըլըմ, Վրէլը չօբան: Նրանք էլ մԵզ պէւ՝ չօրի ու ցավի ժամանակ Ասծուն միտնէրն էն քըցըմ ուզըմ էն մտղանա տալ...: Ասծու օինած Վրէլը վօշխարը բերում ա դիւզըմ կրղնցընըմ, երիսին խաչ քաշըմ ու վօշխարի միջից՝ սրտայի մի թուխը-սախար վօշխար ա ջոկըմ, ձեռաց վէ քըցըմ մօրթէն, փէտ ու կրակ անըմ սկսըմ խրօվէլ: Օց Կայանը, Ա՛ստօծ անըծի նրան, կալը նօր քամած՝ ցօրէնը կիտած ա ըլըմ. սա վէր ա կալնըմ անսիրտ-անսիրտ ցօրէնը խախալըմ, տակ ու գլուխը բերում մատաղանա տայի ու ինքն էլ փէտ ու կրակ անըմ իր առածը խրօվըմ: Երկուսի կրակն էլ մի դիլ տէղ ա ըլըմ բացր յերկնքի տակ:

Աստօծ մտիկ ա տայի տէնըմ, վօր Վրէլը սրտով տըվէց՝ նրա մատաղի կրակի ծուխը ծլի (ուղիղ) ա բացրանըմ, նրա մատաղն ընթունէի ա անըմ:

Original page number 74.

Պոօթօղ-մհօթօղ, տակ ու գլուխ տէվօդ Կայանի վրա Աստվածաբար չրանըմ ա ու նրա ցօրէնի հասկէրն անըծըմ, թէ «Թօղ քու ցօրէնը մի հասկանի մնա»:

Կայանը տէնալով վօր Աստօծ Վրէլի ոյլ պահէց, մի օր՝ ԱԲէլիին՝ վօշխարի մէշ շվաքըմը խօրը քնած վախտը՝ վէր ա կալնըմ կօվզգիկիը (սեւ սուր քար), բուզը դուս ա կարըմ ու իրան չօմբախօվը կրկաժի կիսին տայի՝ դուդը շաղ ա տայի հա՛սպանը՛մ: Կայանն անպատիժ չի մըրմ: - Աստօծ նրան շաշվացնըմ ա սարէրն ու հանդէրը քըըմ...:

8.6.4 Gandzak subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ. Զ, էջ 372 եւս. I have kept the orthography unchanged, even if very inaccurate.

Մածուն եմ¹³ մերել սրալի,

Եար ըմ փոնել սրտալի,

Հով որ եարը եարեն հանի,

Հոքին սընտանեն տանի:

Մատումս կայ մըտանի,

Համ թառ ա համ ծիրանի,

Արի քինանք դիւանը

Հով սիրել ա, նա՛ տանի:

Մեր վճխարին եաթաղը,

Գլխիս դնեմ փափախը.

Չանդուրուկդ ետ քցես

Ըրեսիս տայ շատաղը:

Մտիկ ըրեք են դուշին,

Վետը տրել ա փուշին,

Եզրանի ընդիւր կի՛լի

Թուշի տրել ա սրածին:

Չուրս կէջ ա, ջուր պիրեք,

Սպըհանայ իիւն պիրեք,

Տուն հաւասար թամամ են,

Ղարիբ խուշը տուն պիրեք:

Original page number 75.

Սազին կոթին կիր կանեմ,

Վենը կաց գինի բերեմ,

Ես ես պիծի տեզաւս,

Ցրուած խելքդ տոն պիրեմ:

¹³HD: The original page had <եւն>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <եմ>.

Սրերի խիսճը ի՞նչ անի,
Կաթնով բրինճը ի՞նչ անի,
Իւրիւր սիրել ենք կառնենք,
Ուրօշի խօսք ու զոհցն ինչ անի:

Տիւ կաղնել ես կիւթանիա,
Շիոմըշըոի պերանիա,
Տիւ պարակ, մեշք պարակ,
Դոլ քընամ ջեյրան ջանիդ:

8.6.5 Zangezur subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ., Դ. Եջ 115.

Դարուազին տակը սառալ ա
Մատներս դալամ դարալ ա
Թոխս եախաւոր, բոզ չուխաւոր
Օշս խելքս տարալ ա:

Եկեք գնանք ծեր անենք,
Խնձոր կծենք թոլ անենք,
Հուր որ մին եար չունի՝
Գլխին թխենք դեն անենք:
Գեանջու քամին կալիս Ե,
Դոները թըոզիսկալիս Ե,
Հարիւր թիւման մըշտըլոր,
Սիմօն եարը կալիս Ե:

Վըոթիվերիս վաղան ա,
Միջի մարդին կաղան ա,
Միջի մարդը հո՛ւնց անի,
Խնձորկեցի կաղան ա:

Chapter 9

Shamakhi

Original page number 76.

9.1 Background

This dialect is spoken primarily in the city of Shamakhi and its surrounding villages, until Quba. The remaining villages are mostly from Karabakh, and some are settlements from Khoy and Salmast; they thus speak their native dialect and they aren't included in this region. In Baku also, there is a migrant community from Shamakhi, and this community uses its dialect, but this community is dissolving into the larger Karabakh community. Near Baku there is Ermenikend (Armenian village), which is mostly made up of Shamakhi people and they speak this dialect.

The Shamakhi dialect forms a middle zone between the Karabakh and Julfa dialects. Its phonetic system and phonological changes are largely the same as in the Karabakh dialect, as well as many of the grammatical forms. Because of this, it would have been possible to not consider Shamakhi as its own dialect, but to have treated it as a subdialect of Karabakh. However we are forced to treat it as its own independent dialect because of the diverse forms for pronouns and because of the formation of the present, both of which are entirely different from Karabakh.

9.2 Phonology

9.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Shamakhi dialect is the same as for the Karabakh dialect. The dialect is missing only the diphthongs and the sound /ə/ <ət>. The sound /f/ <ɸ> is widely used here in borrowed words. The sound /h/ <h> is missing.

9.2.2 Stress

Unlike the Karabakh dialect, stress is on the last syllable.

HD: This is an incorrect overgeneralization. As we see in §9.2.3.1.5, when a final unstressed schwa undergoes vowel harmony, its harmonized vowel like /i/ stays unstressed. The correct generalization is that stress is final in the word before the definite/possessive suffixes. In this way, Shamakhi has morphologized the otherwise phonologically predictable rule of final stress assignment of SEA.

9.2.3 Sound changes

9.2.3.1 Vowel changes

The following vowel changes and diphthong changes are notable.

9.2.3.1.1 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became Shamakhi /γ/ <ḥL> as in Table 9.1.

Table 9.1: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /γ/ <ḥL> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'you (NOM)'	du դու	ty տի	du դու
'outside'	durs դուրս	tys տիւրս	durs դուրս
'tongue'	lezu լեզու	lyzy լիզի	lezu լեզու

9.2.3.1.2 Classical Armenian /o/ <nj> Classical Armenian /o/ <nj> became Shamakhi /γ/ <ḥL> as in Table 9.2.

Table 9.2: Change from Classical Armenian /u/ <nj> to /γ/ <ḥL> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'light'	lojs լոյս	lys լիս	lujs լոյս
'sister'	k'ojr քոյր	k'γr քիր	k'ujr քոյր
'blue'	kapoit կապօյտ	k'ærpt կյապիտ	kapujt կապոյտ

Original page number 77.

9.2.3.1.3 Classical Armenian /a/ <ωj> Classical Armenian /a/ <ωj> became Shamakhi /ɑ, æ, e/ <ω, ü, t> as in Table 9.3.

Table 9.3: Change from Classical Armenian /a/ <ωj> to /ɑ, æ, e/ <ω, ü, t> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'this'	ajs այս	æs անս	ajs այս
'long'	erkajn երկայն	ergan երգան	erkajn երկայն
'father'	hajr հայր	her հեր	hajr հայր
'mother'	majr մայր	mer մեր	majr մայր

9.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <ωj> Classical Armenian /i/ <ḥ> became Shamakhi /ə/ <ŋ> as in Table 9.4.

Table 9.4: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /ə/ <ŋ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'heart'	sirt սիրտ	sərt սըրտ	sirt սիրտ
'mind'	mit-(ə?)k ^h (-PL) միտ-(ə?)կ ^h	mətk մըտկ	mitk ^h միտկ

9.2.3.1.5 Vowel harmony of the schwa /ə/ The sound /ə/ <ŋ> usually keeps its presence next to heavy vowel. But next to soft vowels, it turns to /i/ <ḥ> (Table 9.5).¹

¹HD: It's not obvious to me what is the soft vs. hard distinction in vowels. I suspect he means that soft vowels are front vowels.

HD: Note that the wording implies that Adjarian is treating the original schwa as present in Classical Armenian. However, many of his examples involve the definite article which was /-n, ən/ in Classical Armenian but /-n, -ə/ in SEA. This article marks definiteness in SEA, but it marked distal deixis in CA. I suspect that he's actually reconstructing the harmonized schwa from a shared ancestor between Shamakhi and SEA instead of CA.

Table 9.5: Vowel harmony in the change from /ə/ <ŋ> to /i/ <h> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'girl-DEF'	աժճիկ-əն	ախիկ-ի	ախիկ-ə
'to listen'		միտիկ	մատիկ
'neck-DIM-POSS.2SG'		միտիկ անիլ	մատիկ անել
'he-DEF'	ինկ-əն	ինկ-ի	ինկ-ə
	ինքն	ինքն	ինքն

9.2.3.1.6 Vowel lengthening of /o/ The Shamakhi dialect has a special sound change where Classical /աւ/ <աւ> becomes /օ/ <օ> before the Classical vowels /o, ա, օ/ <ն, ա, օ>. HD: To clarify, he means that if the Classical form had a substring <աւն> /awo/ (which he treats as after a diphthong /այօ/), this string became /oo/ in Shamakhi. In contrast in SEA, such a string became /avo/. I suspect his transcription <oo> /oo/ signifies a long vowel /o:/ but I'm not sure.

It becomes /əo/ <էօ> when next to soft vowels. HD: I assume his transcription <էօօ> /eo/ is actually /əo/. I suspect this is a diphthong but I'm unsure.

Table 9.6: Vowel lengthening and fronting in the change from Classical Armenian /awX/ <աւՎ> to /oo, əo/ <oo, էօ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'necessary'	հարկավօր	հարկօօր	հարկավօր
'baptized'	կենքհավօր	կենքհօօր	կենքհավօր
'graceful (CA), congratulations (SEA)'	յանորհավօր	յանօօր	յանորհավօր
'morning'	արավաւտ	արօօտ	արավաւտ
'to be housed'		տնօօրվիլ	տնանօվել
'knife-bearing'	դանակավօր	դանակօօօր	դանակավօր

9.2.3.1.7 Pre-tonic vowel deletion The deletion of vowels before stress is not a general rule. But there are a few cases (Table 9.7).

Table 9.7: Pre-tonic vowel deletion in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'to crush'	ճչախճչախէլ	ճախճախէլ	ճախճախէլ
'Satan'	սատանայ	ստանա	ստանա
'to wrap up'	պհաթաթէլ	փաթաթէլ	փաթաթէլ

In this case, the loss of a vowel has caused the rise of a schwa /ə/ <ŋ>, and sometimes it assimilates to the form of the stressed vowel (Table 9.8). HD: I don't see how Adjarian's examples relate to his proposed process of schwa epenthesis and vowel harmony.

Table 9.8: Pre-tonic vowel deletion feeds vowel epenthesis and harmony in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'child'	երաշայ երախայ	արաշա արախա	յերեչա երեխա
'childhood, catechumenism'	երաշայուն երախայութիւն	արաշայուն արախայուն	յերեչայուն երեխայություն

9.2.3.2 Consonant changes

9.2.3.2.1 Voicing changes The voiced stops became voiceless, and they kept their voicing only after nasals. In this situation, the voiceless stops became voiced (Table 9.9).

Table 9.9: Voicing changes in stops and affricates in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'head'	գելոշ գլոլս	kloշ կլօլս	գելոշ գլոլս
'to bring'	berel բերել	peril պերիլ	berel բերել
'snake'	օձ օձ	օտս օձ	օտս ^h օձ
'water-mill'	ձշերատաժ ^h շրաղաց	ժյարաժ ^h ճաղաց	ձշերատաժ ^h շրաղաց
'ear'	ականճ ականչ	անգօճ անգօչ	ականճ ականչ
'wine'	gini գինի	kini կինի	gini գինի
'thing'	ban բան	pæn պան	ban բան

The word-final Classical sound /k/ <կ> became /g/ <զ> in many cases (Table 9.10).

Table 9.10: Voicing changes for word-final /k/ <կ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'board'	տաշտակ տախտակ	տաշտագ տախտագ	տաշտակ տախտակ
'girl'	ստացիկ ստացիկ	ստացիգ ստացիգ	ստացիկ ստացիկ
'woman'	կնիք կնիք	կնիգ կնիգ	կնիք կնիք

9.2.3.2.2 Loss of the rhotic /ɾ/ <ր> The sound /ɾ/ <ր> is lost in the words in Table 9.11a. In contrast, the ռ * /ɾ/ is stronger in the words in Table 9.11b. *HD: Note that these multi-word phrases likely didn't exist in Classical Armenian, so we can assume that Adjarian was treating the shared closest ancestor of Shamakhi and SEA as being an SEA-like variety.*

Table 9.11: Loss of rhotic /ɾ/ <ր> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'this night'	այս, ցիյըր այս, գիշեր	æs kʰj̥se այս պհշէ	այս ցիյըր այս գիշեր
'to go up'	վեր, elanél վեր, ելանել	véllil վելլիլ	վեր յելնել վեր ելնել
'hand'	ձեր-կ ^h (-PL) ձեռք	tsʰek ^h ցտք	ձերկ ^h ձեռք
b. 'hundred'	հարյուր հարյուր	harur հարուր	հարյուր հարյուր

9.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <հ> Before word-initial vowels, the sound /h/ <հ> is sometimes added, just as in the Karabakh dialect (Table 9.12).

Table 9.12: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'what'	int̪ ^h ինչ	hint̪ ^h հինչ	int̪ ^h ինչ
'who'	ov ով	hov հօվ	ov ով
'when'	er̪b երբ	hep ^h հեփ	jerp ^h երբ
'tail'	agí ազի	hæk ^h i հազի	agí ազի

9.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <ն> The Classical rime /n/ <ն> is kept here too (Table 9.13a) but not in Table 9.13b.

Table 9.13: Retention or loss of final Classical /n/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'bitter'	dárən դարն	táernə տայնը	dárən դարն
'fish'	džúkən ծուկն	tsýgni ծիւկնի	džúk ծուկ
'mouse'	múkən մուկն	múknə մուկնը	múk մուկ
'milk'	kát ^h ən կաթն	kát ^h nə կաթնը	kat ^h կաթ
'pomegranate'	núrən նորն	nórnə նօրնը	nur նորն
b. 'finger'	mat ^h ən մատն	mat մատ	mat ^h մատն
'foot'	otən ոտն	vot վոտ	votk ^h նոց
'bride'	harsən հարսն	hars հարս	hars հարսն

9.3 Morphology

9.3.1 Noun inflection or declension

9.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <ան>

In declension, it is notable that the ablative formative is /-an/ <ան> (Table 9.14), same as in Karabakh.

Table 9.14: Ablatives with /-an/ <ան> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'under-ABL'	tak-an տական	tak-its ^h տակից
'place-ABL'	tev-an տեղան	tev-its ^h տեղից
'childhood-ABL'	օրաշատհն-an արախաթունան	յերշայությունից

Original page number 78.

Similar to the Karabakh dialect, we can also add here the formative /-ana/ <անա>. For example /kngans-ana/ 'from my wife'.²

9.3.1.2 Instrumental marking with /-ov/ <օվ>

The instrumental uses the formative /-ov/ <օվ>, while the Karabakh dialect has /-ov/ <ավ> (Table 9.14).

²HD: Adjarian doesn't explain this form, but it seems it's morphologically decomposable to /kng-an-s-ana/ with the gloss 'wife-OBL-POSS.2SG-ABL'. Note the unexpected presence of a possessive marker before the ablative marker.

Table 9.15: Instrumentals with /-ov/ <օվ> in the Shamakhi dialect

'mouth-INS'	Shamakhi peran-óv ts'ekʰ-óv	պերանօվ գերօվ	cf. Karabakh piræn-av tsérkʰ-av	պիրանավ ծերկավ	cf. SEA beran-óv džerkʰ-óv	բերանով ծերկով
-------------	-----------------------------------	------------------	---------------------------------------	-------------------	----------------------------------	-------------------

9.3.1.3 Locative marking with /-əm, -im/ <պմ, իմ>

The locative formative /-um/ <ում> is shortened to /əm/ <պմ> and then became իմ because of the rule of harmony (Ներդաշնակութեան օրէսրով) (Table 9.16).

Table 9.16: Locatives with /-əm, -im/ <պմ, իմ> in the Shamakhi dialect

'thing-LOC-DEF'	Shamakhi pæn-ím-i	պանիմի	cf. SEA ban-úm-ə	բանումը
-----------------	----------------------	--------	---------------------	---------

9.3.1.4 Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>

Based on the rule of vowel harmony, the article is /-ə/ <ը> (or /-i/ <ի>), and /-n/ <ն> (Table 9.17).

Table 9.17: Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը> to /-i/ <ի> in the Shamakhi dialect

'heart-DEF'	Shamakhi sért-ə	սըրտը	cf. SEA sírt-ə	սիրտը
'mind-DEF'	mátk-ə	մըտկը	mítkʰ-ə	միտքը
'hand-DEF'	ts'ekʰ-ə	ցերքը	džérkʰ-ə	ծերքը
'girl-DEF'	ox'tʰíg-i	ախէրիգի	ox'tʰík-ə	աղջիկը
'voice-DEF'	tsæn-i	ծանիի	džájn-ə	ծայնը

The same process occurs next to the possessive suffixes (դիմորդներուն բով) from CA /-s, -d, -n/ <ս, դ, ն> (Table 9.18). *HD: He means that we also find harmony for the schwa that is epenthized between a stem-final consonant and a possessive suffixes.*

Table 9.18: Vowel harmony of the possessive schwa in the Shamakhi dialect

'mind-POSS.2SG'	Shamakhi ts'aen-itʰ	ծանիթ	cf. SEA džájn-ət	ծայնտ
'heart-POSS.1SG'	sárt-əs	սըրտս	sírt-əs	սիրտս
'mind-POSS.1SG'	mátk-əs	մըտկս	mítkʰ-əs	միտքս
'thing-POSS.1SG'	pæn-itʰ	պանիթ	bán-ət	բանտ

In these words, stress is on the penultimate syllable. The genitive, which has the same form, is distinguished from these words only by stress (Table ??).

Table 9.19: Stress distinctions between the stressed genitive and the unstressed harmonized schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'thing-POSS.1SG'	pæn-it ^h պանիթ	ban-ət բանդ
'thing-GEN-POSS.1SG'	pæn-í-t ^h պանիթ	ban-í-t բանիդ
'heart-DIM-POSS.1SG'	srt-íg-is սրտիգիս	sərt-ík-əs սրտիկս
'heart-DIM-GEN-POSS.1SG'	srt-ig-í-s սրտիգիս	sərt-ik-ís սրտիկիս

9.3.2 Pronoun inflection or declension

9.3.2.1 Personal pronouns

Pronouns are declined in the following way (Table 9.20).

Table 9.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Shamakhi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2SG 'you'	3PL 'they'
NOM	jes	ty	na	mek ^h	tyk ^h	nrank ^h
	jtu	տիւ	նա	մեք	տիւք	նրանց
GEN	im	k ^h u	nra	mer	tsər	nrank ^h
	h ^h u	քնւ	նրա	մեք	ծեր	նրանց
DAT	indz, indz-i	k ^h ez, k ^h ez-i	nran	mez, mez-i	tsəz, tsəz-i	nrank ^h
	ինձ, ինձի	քէզ, քէզի	նրան	մեզ, մեզի	ծեզ, ծեզի	նրանց
ABL	indz-an-a	k ^h ez-an-a	nran-a	mez-an-a	tsəz-an-a	nrank ^h -an-a
	ինձանա	քէզանա	նրանա	մեզանա	ծեզանա	նրանցանա
INS	indz-an-ov	k ^h ez-an-ov	nran-ov	mez-an-ov	tsəz-an-ov	nrank ^h -an-ov
	ինձանօն	քէզանօն	նրանօն	մեզանօն	ծեզանօն	նրանցանօն

9.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>

The pronouns also have another interesting form which is unique to this dialect. Here, this is the addition of formative /-ik/ <իկ>. Although this formative appears in other dialects and its Classical Armenian, but there it is only added for the demonstratives (Table 9.21a) and it is not declined, such as Table 9.21b). *HD: Note that Adjarian isn't clear on which Armenian varieties have the demonstratives in Table 9.21. I had to personally catalog them and track down their attestations.*

Table 9.21: Sample of demonstratives in Classical Armenian and other dialects

	CA	SEA	SWA	Istanbul
a. Simple demonstratives				
proximal 'this'	aj̥s	aj̥s	aj̥s	այս
medial 'that'	aj̥d	aj̥d	aj̥tʰ	այդ
distal 'that yonder'	aj̥n	aj̥n	aj̥n	այն
b. Complex demonstratives				
proximal 'this'			is-ik	իսիկ
			asiga	ասիկա
	aj̥sor-ik			այսորիկ
	aj̥sm-ik			այսմիկ
medial 'that'			it-ik	իտիկ
		ad-iga		ատիկա

But here in Shamakhi, the reflex of the formative /-ik/ <իկ> (HD: as /-ig/ <իզ>) is added on the pronouns 'I', 'you.SG', 'he' and other pronouns, in all their case declensions. And it can be repeated up to three times (Table 9.22).

HD: Adjarian doesn't segment or explain the meaning of these complex pronouns with /-ik/. Based on sentence (34b), I suspect this /-ig/ may act as a diminutive suffix; the cognate is a diminutive suffix in SEA. But then it's unclear to me how why these pronouns would have these hypothetical diminutive.

Table 9.22: Sample A of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <իզ> formative

1SG 'I'	jes	յես	PRO
	jes-ig	յեսիզ	PRO-?
	jes-íg-is	յեսիզիս	PRO-?-POSS.1SG
	jes-ig-íg-is	յեսիզիզիս	PRO-?-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-íg-is	յեսիզիզիզիս	PRO-?-?-?-POSS.1SG
2SG 'you'	ty	տիւ	PRO
	ty-ig	տիւիզ	PRO-?
	ty-íg-itʰ	տիւիզիթ	PRO-?-POSS.2SG
	ty-ig-íg-itʰ	տիւիզիզիթ	PRO-?-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-íg-itʰ	տիւիզիզիզիթ	PRO-?-?-?-POSS.2SG
3SG 'he'	na	նա	PRO
	na-ig-i	նաիզի	PRO-?-DEF
	na-ig-íg-i	նաիզիզի	PRO-?-?-DEF
3PL 'they'	nrankʰ-íg-i	նրանքիզի	PRO-?-DEF
	nrankʰ-ig-ig-íg-i	նրանքիզիզիզի	PRO-?-?-?-DEF

Original page number 79.

In the other case declensions, the formative is added between the word and the case ending. As for in the plural, the formative /ner/ <ներ> is also required (Table 9.23).

Table 9.23: Sample B of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <հկ> formative

2SG 'you' (ACC, DAT)	k ^h ez-ig-i-n	թեզիկին	PRO-?-DAT-DEF
	k ^h ez-ig-i-t ^h	թեզիկիթ	PRO-?-DAT-POSS.2SG
2SG 'you' (ABL)	k ^h ez-an-ig ^h -æn	թեզանիկյան	PRO-NX-?-ABL
2SG 'you' (INS)	k ^h ez-an-ig ^h -œv	թեզանիկյեօվ	PRO-NX-?-INS
1SG 'mine'	im-ig-is	իմի զիս	PRO-?-POSS.1SG
1SG 'I' (ACC, DAT)	indz-ig-i-s	ինձիկիս	PRO-?-DAT-POSS.1SG
	indz-ig-i-n	ինձիկին	PRO-?-DAT-DEF
1SG 'I' (ABL)	indz-an-ig ^h -æ-s	ինձանիկյաս	PRO-NX-?-ABL-POSS.1SG
	indz-an-ig ^h -æn	ինձանիկյան	PRO-NX-?-ABL
1SG 'I' (INS)	indz-an-ig ^h -œov	ինձանիկյեօվ	PRO-NX-?-INS
	indz-an-ig ^h -œov-is	ինձանիկյեօվիս	PRO-NX-?-INS-POSS.1SG
3SG 'he'	nran-ig-i	նրանիկի	PRO-?-DEF
3SG 'he' (ABL)	nran-ig-æn	նրանիկյան	PRO-?-ABL
3PL 'they' (ABL)	nran ^h -an-ig ^h -æn	նրանցանիկյան	PRO-NX-?-ABL
1PL 'we'	mek ^h -ner-ig ^h -is	մեզներիկիս	PRO-PL-?-POSS.1SG
	mek ^h -ner-ig-ig-ig ^h -is	մեզներիկիկիս	PRO-PL-?-?-POSS.1SG
2PL 'you'	tyk ^h -ner-ig-ig-ig ^h -it ^h	տիկներիկիկիտիթ	PRO-PL-?-?-POSS.2SG

The հկ /ik/ formative is so common in the Shamakhi dialect that it can be added on almost any word (34).

(34) Shamakhi

- a. k^hu hor tun-íg-i
you.PL.GEN father.GEN house-?-DEF
'your father's house'
պու հօր սունիկի
- b. viz-íg-i
neck-?-DEF
'my little neck'
վիզիկի

9.3.2.3 Other innovations

Some pronoun innovations in Shamakhi are in Table 9.24a. Some of their more widespread forms are in Table 9.24b. They originate from Table 9.24c, cf. Karabakh forms in Table 9.24d.³

³HD: Adjarian doesn't state this, but it's possible that this construction is grammaticalized from a construction made up of a genitive pronoun + the postposition /het/ 'with'. For example, Adjarian provides phrases like /k^hez heti/ which resemble an SEA phrase like /k^hez het/ <պեզ հետ> 'with you'.

Table 9.24: Pronoun innovations in the Shamakhi dialect

	'for you.SG'	'for us'	'for you.PL'	Dialect
a.	kʰez-ti թէզնի	mez-ti մէզնի	t̪sez-ti ծէզնի	Shamakhi
b.	kʰez-eti թէզէտի	mez-eti մէզէտի	t̪sez-eti ծէզէտի	Shamakhi
c.	kʰez heti թէզ հէտի	mez heti մէզ հէտի	t̪sez heti ծէզ հէտի	Shamakhi?
d.	kʰjəz héte թիյէզ հէտէ	məz héte մըզ հէտէ	t̪səz héte ծըզ հէտէ	Karabakh
	ŋjəz hɛnt̪ նյիյէզ հէնտ̪	ŋəz hɛnt̪ նըզ հէնտ̪	ŋsəz hɛnt̪ նըզ հէնտ̪	

9.3.3 Verb inflection or conjugation

9.3.3.1 Overview and general properties

Verbal conjugation in the Shamakhi dialect is sometimes the same as in the Karabakh dialect, and sometimes it distances itself from Karabakh and approaches the Julfa dialect.

9.3.3.1.1 Copula with /a/ <ս> For the copular verb in the present tense, the Classical sound /e/ <է> sound becomes /a/ <ս> next to nasals (Table 9.25).

Table 9.25: Copula with /a/ <ս> instead of /e/ <է> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG 'I am'	a-m սմ	e-m եմ
2SG 'you are'	e-s ես	e-s ես
3SG 'he is'	a ս	e ե
1PL 'we are'	a-nkʰ անկʰ	e-ŋkʰ ենկʰ
2PL 'you are'	e-kʰ եք	e-kʰ եք
3PL 'they are'	a-n ան	e-n են
	AUX-AGR	AUX-AGR

9.3.3.1.2 Present and past imperfective In this way (HD: meaning with the above copulas), the present form of other verbs is formed. The imperfective is similar to Karabakh.

9.3.3.1.3 Past participle or perfective converb The past participle ends in /-al/ <ալ> (Table 9.26).

Table 9.26: Past participle or perfective converb with /-al/ <ալ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'to tie'	kap-al կապալ	kap-el կապել
'to fall'	əng-al ընգալ	ənk-al ընկել
	✓-PERF.CVB	✓-PERF.CVB

9.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <ի> The infinitive is case marked with the formative /-i/ <ի> (Table 9.27).

Table 9.27: Infinitives with dative /-i/ <հ> instead of /-u/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
'to say'	as-i-l-i	ասիլի	as-e-l-i
'to throw'	kʰitsʰ-i-l-i	քիցիլի	gətsʰ-e-l-u
'to die'	mer-n-e-l-i	մեռնելի	mer-n-e-l-u

9.3.3.1.5 Causative suffix /-tsʰu/ <ցն> The causative (անցնական) formative is /-tsʰu/ <ցն> (Table 9.28). *HD: Unfortunately, Adjarian doesn't translate his examples to SEA or SWA, so I can only guess what they're supposed to mean or how they should be segmented based on the SEA forms that resemble them the most.*

Table 9.28: Causatives with dative /-i/ <հ> instead of /-u/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi and cf. SEA		
'I approach' (?)	mot-a- <u>tsʰ</u> un-a-m mot-e- <u>tsʰ</u> n-e-m ✓-LV-CAUS-TH-1SG	մօտացնամ մնացնեմ	Sh. SEA
'to lose' (?)	kʰor-a- <u>tsʰ</u> un-i-l kor- <u>tsʰ</u> n-e-l ✓-(LV)-CAUS-TH-INF	քօրացնիլ կորցնել	Sh. SEA
'he has fed' (?)	ut-a- <u>tsʰ</u> ur-al a ut-e- <u>tsʰ</u> r-el e ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX	ուտացնրալ ա ուտեցնել է	Sh. SEA
'I have delivered' (?)	has-a- <u>tsʰ</u> ur-al a-m has- <u>tsʰ</u> r-el e-m ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1SG	հասացնրալ ամ հասցնել եմ	Sh. SEA
?	hang-a- <u>tsʰ</u> ur-i-∅ ✓-LV-CAUS-PST-1SG	հանգացնրի	Sh.
'we have raised' (?)	par <u>tsʰ</u> r-a- <u>tsʰ</u> ur-al a-nkʰ bar <u>tsʰ</u> r-a- <u>tsʰ</u> r-el e-nkʰ ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1PL	պարցրացնրալ անք բարձրացնել ենք	Sh. SEA

After soft vowels (*HD: I think he means front vowels*), the sound /a/ <ա> becomes /æ/ <այ> (Table 9.29).

Table 9.29: Vowel fronting for /a/ <ա> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
'I do'	an-əm æ-m	անըմ ամ	an-um e-m
'done'	il-æl	իլալ	el-el
'he has thrown'	kʰitsʰ-æl æ	քիցալ այ	gətsʰ-el e

9.3.3.2 Verb paradigms

HD: Adjarian does not give any complete verb paradigms for this dialect. He only provides some datasets.

The following are the important tenses for the verb 'to like' from Classical /sɪr-e-l/ <սիրել>.

9.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present is formed by combining the imperfective converb with the present auxiliary (Table 9.30). This converb uses the suffix /-um/. For Shamakhi,*

Adjarian provides a complete paradigm for the indicative present. Shamakhi uses the same system as SEA. The only difference is that the converb suffix is */-əm/* and the auxiliary is */a/* for the 3SG and before nasals.

Table 9.30: Indicative present <Ներկայ> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm a-m	սիրում եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
2SG	sir-əm e-s	սիրում ես	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-əm a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-əm a-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-ŋk	սիրում ենք
2PL	sir-əm e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-əm a-n	սիրում են	sir-um e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: In SEA, the indicative past imperfective is formed by combining the imperfective converb with the past auxiliary (Table 9.31). Adjarian does not provide a complete paradigm for Shamakhi. He provides only the 1SG and 2SG. He suggested earlier in §9.3.3.1.2 that Shamakhi uses the same set of past auxiliary morphs as the Karabakh dialect.

Table 9.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm ə-i-∅	սիրըմ ի	sir-um ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sirəm ə-i-r	սիրըմ իր	sir-um ej-i-r	սիրում էր
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that unlike the Karabakh dialect, data from the past perfective suggests that the past suffix is */-i/* in this dialect, like SEA.

9.3.3.2.2 Present perfect and past perfect HD: In SEA, the present perfect (Table 9.32) and past perfect (Table 9.33) are formed by combining the perfective converb with the present/past auxiliary. For SEA, this converb uses the suffix */-el/*. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as */-al/*. Adjarian provides a complete paradigm for the present perfect, but an incomplete one for the past perfect. See §9.3.3.1.2 for brief discussion on what the past auxiliaries could be.

Table 9.32: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-al a-m	սիրալ ամ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-al e-s	սիրալ ես	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-al a	սիրալ ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-al a-nk ^h	սիրալ անք	sir-el e-ŋk	սիրել ենք
2PL	sir-al e-k ^h	սիրալ եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-al a-n	սիրալ ան	sir-el e-n	սիրել են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 9.33: Past perfect <զելակատար> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-al ∅-i-∅ սիրալ ի	sir-el ej-i-∅ սիրել էի
2SG	sir-al ∅-i-ր սիրալ իր	sir-el ej-i-ր սիրել էր
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.3 Future and future perfect *HD: In SEA, one strategy to form the future (Table 9.34) and future perfect (Table 9.35) is to use periphrasis. The future converb is combined with the present/past auxiliary. For SEA, this converb is formed by adding the suffix /-u/ onto the infinitive. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-γ/. Adjarian provides incomplet paradigms for these two tenses. They would use the same present and past auxiliaries as the previous periphrastic tenses (indicative present/past, and present/past perfect).*

Table 9.34: Future <ապանի> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-γ ա-մ սիրելի ամ	sir-e-l-u e-m սիրելու եմ
2SG	sir-e-l-γ ե-ս սիրելի ես	sir-e-l-u e-s սիրելու ես
3SG	sir-e-l-γ ա սիրելի ա	sir-e-l-u e սիրելու է
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR

Table 9.35: Future perfect <ալցեալ ապանի> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-γ ∅-i-∅ սիրելի ի	sir-el ej-i-∅ սիրելու էի
2SG	sir-e-l-γ ∅-i-ր սիրելի իր	sir-el ej-i-ր սիրելու էր
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 9.36) is formed in the following way for /sir-e-l/ 'to like'. After the root and theme vowel, we add the the aorist or perfective suffix /-tsʰ-/-, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Adjarian unfortunately only provides the 1SG form for Shamakhi. I suspect that his omission implies that Shamakhi followed the same past perfective system as SEA>*

Table 9.36: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-tsʰ-i-∅ սիրեցի	sir-e-tsʰ-i-∅ սիրեցի
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

9.3.3.2.5 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SEA, the subjunctive present (Table 9.37) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like 'to like', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Shamakhi dialect follows the same system but with the following changes: the theme vowel is /a/ in the 3SG or before nasals.*

Table 9.37: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sír-a-m	սիրամ	sír-e-m	սիրեմ
2SG	sír-e-s	սիրես	sír-e-s	սիրես
3SG	sír-a-∅	սիրա	sír-i-∅	սիրի
1PL	sír-a-nk ^h	սիրանք	sír-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-e-k	սիրեք	sír-e-k	սիրեք
3PL	sír-a-n	սիրան	sír-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 9.38) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. For Shamakhi, Adjarian does not provide a complete paradigm. But it seems that the past suffix is added and it deletes the preceding /e/ theme vowel. It's unclear how the 3SG would be; I suspect it would resemble the Karabakh system in the choice of surface morphs.

Table 9.38: Subjunctive past <սսորադասական ալցեալ> of the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sír-∅-i-∅	սիրի	sír-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sír-∅-i-ɾ	սիրիր	sír-ej-i-ɾ	սիրեիր
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

9.3.3.2.6 Imperative and prohibitive **HD:** For the imperative, SEA distinguishes the 2SG from the 2PL. Unfortunately, Adjarian only provides 2SG forms for Shamakhi so we only discuss those. In SEA, the imperative 2SG is formed by adding the morph /-iɾ/ after the root for a verb like 'to like' (Table 9.39). Shamakhi seems to use the morph /-i/ instead.

Table 9.39: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
2SG	sír-i սիրի	sír-iɾ սիրիր	√-IMP.2SG

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 9.40), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Shamakhi seems to add this marker, and then change the verb into a non-finite form with /-al/.

Table 9.40: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
2SG	mí sír-al մի՛ սիրալ PROH √-?	mí sír-iɾ մի՛ սիրիր PROH √-AGR

9.3.3.2.7 Non-finite forms **HD:** Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 9.41. Unfortunately, he doesn't give names to these forms. So I have to guess what they are based on phonological similarities to SEA.

Table 9.41: Participles or converbs <դերբայլեր> for the verb 'to like' in the Shamakhi dialect

Infinitive		Shamakhi	cf. SEA	
Present? (subject participle)		sir-i-l	սիրիլ	sir-é-l
Past (perfective)		sir-i-l-an	սիրիլան	սիրել
Future		sir-al	սիրալ	sir-el
		sir-e-l-y	սիրելիլ	sir-e-l-u
				սիրելու
				✓-TH-INF
				✓-TH-INF-?
				✓-PERF.CVB
				✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 80.

9.4 Literature

As of now, there is no study on the Shamakhi dialect. I am preparing a study of the Shamakhi dialect with the dramatist Mr. A. Abelian (Թատերագիր պր. Ա. Աբելյան; *HD: abelian*). I have collected the previous information from this work. There are few published works that use this dialect. The following are the primary ones:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Shamakhi dialect
 - Ալ. Աբելյան
 - * Մկինի ապահարզանը (Ֆարս-վօդրվիլ). Բազու, 1899
 - * - Մկինի հարսանիքը (պիտ 1 գործ). Բազու, 1903
 - Ս. Գարագաջ - Քաղցած փեսանըրը եւ Գեօգարշինի բայան. Բազու, 1898
 - Շիրվանզադե - Նամուս. Թիֆլիս, 1883. Besides this novel takes place in Shamakhi, oftentimes the author will make the characters use this dialect. At the end of the book, there is also list of words and forms from the Shamakhi dialect.
 - Մ. արքեպոս. Սմբատեան - Նկարագիր Ս. Ստեփանևսոնի Վանաց Սաղիանի. Թիֆլիս, 1896. In this, pages 283-286 have a text sample of the Shamakhi dialect.

9.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Աբելյան, Մկինի հարսանիքը, pages 5-12 with scientific accuracy.

Խելս ապէր: Դուշը դաշխասն փախալ ա, մսացալ ես յերվիլօվ: Ինձ հարցունես, մեղայ Ասսու, ուզում ամ ասամ լավ տեղն ա: Մարթս պէտևանամ պանի լսվ ֆիքիր անի: Ալան լսվ պտուղ ա, համա դէ նրա չիասածը այսա մին զնիրմար: Իւրիշ պան ա նրա հասածը. Վոր տինիս ես երկու ազուհտ արանքըմը հուա տամ, շրախկօցը գյօզն ա պացրանըմ: Տիւ ապէրս, ասա, ինքիս մէծ հօրս յաշըմը, քինացըլ ես մին կնիզ ես տռալ քի վօտը հայլա հերու չ մէկալ տարի փայիզին տասնութումը տիրան: Իւր Մկինի պէս: Ինքիս քանօխտ տարական, ...

Original page number 81.

... ախչիզ ամ սիրալ յերեսնօխտ տարական: Դէ ուղոր ա, յերուցվան օրը անանց կնիգի այթանց տղին կը թօղնի, քու Շիշտոնիս պէս հերանց տուն կը փախչի: Հայր պանիս ալ այթանց ա: Մտկօվ, խելքօվ, խիստութունօվ (ռուս. խօրամանկութեամբ), ջուվալլաղութունօվ (թոք. չարամտութեամբ): Ու՛ֆ, պէրասն հախ ա ուրախ ա խօսը, համա սը՛րտը մըկըտամ ա: Ջու հօր տունիգի բարբադ իի. սէ՛ր: Տիկ'գիթ մին ալլամայթ ցավ ես: Ջեզի տեսնամ քի դաշտամահ, իլէս, սատկէս, տմկէս, չորանաց, տիզ իլէս կաչէս դրվարան, ա՛լ պուք չի կյան: Ա՛չի (թոք. ա՛ մարդ)

այշաբ խաթի չընգա՞նք: Տրանա առաջ յես ի սիրաահարվողների վերտ ծըծաղըմ, հիմիգ քի ինձ ամ միտիգ անըմ, լավի ծեր արեվ, ծըծաղ քի չէ, խեխչու ա կյամ ինձ, խեխչու: Ախր Մկիճը հօ՛վ, սԵ՛րը հօվ: Մկիճը հորդե՛, Անթառանը հօրդե՛: Տե՛ս պանի հօրդե ա հասալ, քի Անթառանի վերտ շարաթրանք ալ ամ կիրալի: ... Անգօշ տիր, տես հինչ սըրտի կանձ խօսկէր ա:

Մազէրթ սեվ հիկէօր հիկէօր,

Պոօշնէրըտ կըլոր կըլոր:

Ժամի տուռնան լես ուսէրիտ,

Մատաղ արա, ան Մկիճիտ:

Անթառանս հավ կը խաշի,

Հօրի մեշան ճիւր կը քաշի:

Հաստ կռնէրը սըրտ կը մաշի,

Մատաղ կանի աս Մկիճին:

Տափը սիպտագ նախշ ունքէրիտ,

Շեկ մազէրօվ խելունք կլիխտ,

Տեղին խունգի յերդան վիզիտ,

Թող փըթաթվի աս Մկիճիտ:

Ճակատըտ ա վօսկի հեյի,

Յես Մեժլում ամ, տիւ մին Լեյի,

Վոր քեզ հազար սիրող իլի,

Տեքըտ մեկսիր աս Մկիճիտ:

Յես ծեր բախչին բաղ ամ ասըմ.

Յեկ քաշամք դամաղ ամ ասըմ.

Չարգարի պես հաղ ամ ասըմ,

Տեք մի՛ քիցիլ ան Մկիճիտ:

Chapter 10

Astrakhan

10.1 Background

Original page number 82.

This dialect is spoken primarily in the city of Astrakhan. This dialect also includes the various corners of the North Caucasus. When the first pioneers of Eastern literature wants to establish a literary language, they first chose the Astrakhan dialect as the basis for the literary language. But they quickly left it and chose the Yerevan dialect, and it eventually took its present form.

There is no study on the Astrakhan dialect. The only thing we have are short pieces of information on this dialect in the work of Patkanian (Патканов 1869:24). Patkanian considers this dialect to be extremely close to the literary language, and thus thinks it is excessive to talk more about it.

As for published samples of the Astrakhan dialect, the first are excerpts in the novels of Raphael Patkanian (Ռափայէլ Պատկանյան; *HD: SEA: /rapʰajel patkanjan/*); see his Երկասիրուքիւնսերը (1893, հան. Բ. Եջ 18-19, 23-24, 75, 76, 178-179, 183-186, 192-193, 210, 218-222, and 231-232). There is abundant material in the periodicals of the Astrakhan: Lraber (Լրաբեր [Messenger]; *HD: SEA: /ləraber/*) and Gorc (Գործ; *HD: SEA: /gorč/*).¹ But these unfortunately don't have perfect scientific accuracy.

Footnote from Adjarian: My deep gratitude to the most honorable Father G. Mkrtumian from Astrakhan (Ասուրախանցի Արքանասպանիւ Տեր Գ. ցհ. Ակոսոնմեանին; *HD: SEA: /ter məkərtumjan/*), who was kind enough to offer me issues from Lraber (Լրաբեր [Messenger]) that have the best samples of the Astrakhan dialect.

Judging by the language of these publications, we shall see that Patkanian's ideas are not correct. The Astrakhan dialect occupies a middle ground between the Shamakhi and Yerevan dialects, but it is different from both.

10.2 Phonology

The consonants follow the phonetic rules of Shamakhi or Karabakh, but its vowels...

Original page number 83.

... generally follow the Yerevan system.

¹*HD: Unfortunately, I couldn't find an online record of a journal called from Astrakhan. There are many such periodicals however with the same name from elsewhere in modern Azerbaijan.*

10.2.1 Consonant voicing

In this way, the voiced sounds of Old Armenian have become voiceless, and they are unchanged only after nasals (Table 10.1 and sentence).

Table 10.1: Consonant voicing changes from Classical Armenian to the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
'thin'	բարակ	պարակ	բարակ
'head'	գելուշ	կլուշ	գելուս
'water'	ջնուր	ճնուր	ճնուր
'to put'	դնել	տինել	դնել
'wool'	բորդ	պուրդ	բորդ
'sound'	ճայն	ծայն	ճայն
'egg'	ձու	ծու	ծու

(35) a. Astrakhan

ing-n-əm e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

'I fall.'
ինզնըմ եմ

b. cf. SEA

ənk-n-um e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

'I fall.'
ընկնում եմ

10.2.2 Vowel inventory

Among vowels, the sounds /æ, ʏ, œ/ <ü, իւ, էօ> are missing.

10.2.3 Vowel changes

There is no rule of deleting vowels before the stressed syllable.

There are some notable vowel changes and diphthong changes.

10.2.3.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>

Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /e/ <է> (Table 10.2).

Table 10.2: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /e/ <է> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
'sound'	ճայն ծայն	ճեն ծեն	ճայն ծայն
'that'	այն այն	են էն	այն այն
'wide'	լայն լայն	լեն լեն	լայն լայն
'on'	ի վերայ ի վերայ	վերէ վերէ	վերա վերա

10.2.3.2 Classical Armenian /i_u, o_j, u/ <h_L, n_J, n_L>

Classical Armenian /i_u, o_j, u/ <h_L, n_J, n_L> became /e/ <n_L> (Table ??).

Table 10.3: Change from Classical Armenian /i_u, o_j, u/ <h_L, n_J, n_L> to /e/ <n_L> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
'hundred'	հարյւր	հարյւր	հարյուր
'light'	լոյս	լուս	լոյս
'fish'	ձշկեն	ձուկն	ձշկ

10.3 Morphology

10.3.1 Noun inflection or declension

Case declensions are the same as in Yerevan: genitive /-i/ <h>, ablative /-i^{ts}/ <hg>, instrumental /-ov/ <o_u>, locative /-əm/ <əm> (Table 10.4).²

Table 10.4: Sample of noun declension in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
'close-ABL'	mot-i ^{ts} ^h	մոտից
'head-ABL'	klx-i ^{ts} ^h	գլխից
'outside-ABL'	tus-i ^{ts} ^h	տուսից
'speech-INS'	χօսկ ^h -ov	խօսքով
'eye-INS'	այլիկ ^h -ov	աչքով
'inside-LOC-(DEF)'	metj ^h -əm-ə	մեջըմը
'place-LOC'	tev-əm	տեղըմ

In the excerpts from Patkianian, the ablative uses the Karabakh system with the forms /-a, -an/ <ə, ən>. But this is not found in the others. Sometimes, instead of ablative /-i^{ts}/ <hg>, I've seen the formative /-i^{ts}/ <hδ> (Table 10.4).

Table 10.5: Ablative /-i^{ts}/ in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
'mouth-ABL'	peran-i ^{ts}	բերանից
'writing-TH-INF-ABL'	kr-e-l-i ^{ts}	գրելից
'outside-ABL'	tus-i ^{ts}	դերսից
'speech-INS'	χօսկ ^h -ov	խօսքով
'eye-INS'	այլիկ ^h -ov	աչքով
'inside-LOC-(DEF)'	metj ^h -əm-ə	մեջըմը
'place-LOC'	tev-əm	տեղըմ

This change from the Classical sound /i^{ts}/ <g> is also found in the word /k^hasibanöt/ <քասիբանօծ> 'աղքանանց'. HD: This word is made up of a borrowed root /k^hasib/ plus an Armenian derivational suffix: SEA /-anöt^h/ <-անց>.³

²HD: For Astrakhan /metj^h-əm-ə/, I suspect the final schwa is a typo because in SEA the definite suffix is banned after the locative suffix.

³HD: Adjarian says that this root /k^hasib/ is from Turkish, but Wiktionary treats the Azerbaijani form <kasib> as the source for Armenian. Ottoman Turkish also had a cognate گاسیب <kasib>.

10.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns almost all follow the Yerevan system (Table 10.6). *HD: Adjarian doesn't translate these pronouns; so I'm guessing what they are.*

Table 10.6: Sample of pronouns in the Astrakhan dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յեւ
personal 2SG NOM 'you'	tu	սու
personal 3SG NOM 'he'	en	են
personal 1SG ABL 'from me'	indz-an-its ^h	ինձանից
personal 1PL DAT 'to us'	mez-i	մեզի
personal 1PL LOC 'in us'	mez-an-əm	մեզանմ
demonstrative medial SG GEN 'that'	tra	տրա
demonstrative medial SG DAT 'that'	tran	տրան
demonstrative proximal PL NOM 'these'	srank ^h	սրանք
demonstrative medial PL NOM 'those'	trank ^h	տրանք
demonstrative distal PL NOM 'those yonder'	nrank ^h	նրանք
demonstrative proximal PL ACC 'these'	srank ^h	սրանց
demonstrative medial PL ACC 'those'	trants ^h	տրանց
demonstrative medial PL ABL 'those'	trants ^h -its ^h	տրանցից
demonstrative proximal SG GEN 'this'	estur	եսունք
demonstrative proximal PL NOM 'these'	estunk ^h	եսունքն

What's interesting is the form /estur-ner-i/ 'this-PL-DAT' and the nominally declined forms of the word 'who' (Table 10.7).

Table 10.7: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Astrakhan dialect

'who' (NOM)	hov	հօվ
'to who' (DAT)	hov-i	հօվի
'from who' (ABL)	hov-its ^h	հօվից
'who' (PL)	hov-er	հօվեր
'to who' (PL-DAT)	hov-er-i	հօվերի
'from who' (PL-ABL)	hov-er-its ^h	հօվերից

10.3.3 Verb inflection or conjugation

In verbal conjugation, the formation of the present tense is similar to the Yerevan dialect.

10.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /ə/

The copula is in Table 10.8.

Table 10.8: Copula in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
1SG 'I am'	e-m	тү	e-m	тү
2SG 'you are'	e-s	тү	e-s	тү
3SG 'he is'	а	у	е	т
1PL 'we are'	e-nk ^h	түп	e-ŋk ^h	түп
2PL 'you are'	e-k ^h	тү	e-k ^h	тү
3PL 'they are'	e-n	тү	e-n	тү
	AUX-AGR		AUX-AGR	

10.3.3.2 Present indicative forms

The formative (HD: of the imperfective converb) is /-əm, -is/ <əү, һу> (36).

(36) Astrakhan

- a. əs-əm e-m
say-IMPF.CVB AUX-1SG
'I say.'
ասүү тү
- b. ɪs-əm e-m
hear-IMPF.CVB AUX-1SG
'I hear.'
լսүү тү
- c. ing-n-əm a
fall-VX-IMPF.CVB AUX
'He falls.'
ինգլու ա
- d. k-a-l-is e-nk^h
come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1PL
'We are coming.'
կախу түп
- e. ləts^h e-k^h il-əm
cry AUX-2PL be-IMPF.CVB
'You.PL are crying.'
լաց էք իլը
- f. tʃ^h-e-n ɪs-əm
NEG-AUX-2PL hear-IMPF.CVB
'They don't hear.'
չեն լսու

The Karabakh-style forms are used (37). HD: It's not clear to me how this is like Karabakh.

(37) Astrakhan

- a. k-a-m a, or k-a-l-is a
come-TH-? AUX, come-TH-INF-IMPF.CVB AUX
'He comes.'
կախу էլը, or կախу ա

- b. t-a-m a, or t-a-l-is a
 give-TH-? AUX, give-TH-INF-IMPF.CVB AUX
 'He gives.'
 սամ ա, or սալիս ա

The verbs with the vowel /u/ <նւ> get the formative /-um/ <նւմ> (38).

(38) Astrakhan

- a. uz-um e-m
 want-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I want.'
 ուզում եմ
- b. uz-um a
 want-IMPF.CVB AUX
 'He wants.'
 ուզում ա

10.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <է> to /i/ <ի>) and past /-m/ <ս>

In the Astrakhan dialect, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> when before an /i/ <ի>.

Besides this, it receives the first person formative /-m/ <ս> formative in the imperfective and perfective, based off of the present tense. For example, the copula can or not (Table 10.9)

Table 10.9: Past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with and without assimilation)				cf. SEA
1SG 'I was'	i-i-m	իիս	e-i-∅	տի	ej-i-∅ տի
2SG 'you were'	i-i-r	իիր	e-i-r	տիր	ej-i-r տիր
3SG 'he was'	e-∅-r	էր	e-∅-r	տր	e-∅-r տր
1PL 'we were'	i-i-nk ^h	իինք	e-i-ŋk ^h	տինք	ej-i-ŋk ^h տինք
2PL 'you were'	i-i-k ^h	իիք	e-i-k ^h	տիք	ej-i-k ^h տիք
3PL 'they were'	i-i-n	իին	e-i-n	տին	ej-i-n տին
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR

Original page number 84.

HD: The negative also shows assimilation (Table 10.10).

Table 10.10: Negative past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with assimilation)				cf. SEA
1SG 'I was not'	էի-ի-մ	չիիս	էի-ի-∅	չտի	էի-ի-∅ չտի
2SG 'you were not'	էի-ի-ր	չիիր	էի-ի-ր	չտիր	էի-ի-ր չտիր
3SG 'he was not'	էի-է-∅-ր	չէր	էի-է-∅-ր	չտր	էի-է-∅-ր չտր
1PL 'we were not'	էի-ի-նկ ^h	չիինք	էի-ի-նկ ^h	չտինք	էի-ի-նկ ^h չտինք
2PL 'you were not'	էի-ի-ք	չիիք	էի-ի-ք	չտիք	էի-ի-ք չտիք
3PL 'they were not'	էի-ի-ն	չիին	էի-ի-ն	չտին	էի-ի-ն չտին
	NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR

HD: See (39) for examples of assimilation and 1SG /-m/ in conjugation

(39) a. Astrakhan

as-əm e-i-n, or as-əm i-i-n
 say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL, say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL

'They were saying.'

ասըմ էին or ասըմ իին

b. i. Astrakhan

ing-n-i-i-m, ing-n-i-i-nk^h
 fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL

ինգնիիմ, ինգնիինք

ii. cf. SEA

əŋk-n-ej-i-∅, əŋk-n-ej-i-ŋk^h
 fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL

'(If) I were to fall; (if) we were to fall'

ընկնեի, ընկնեինք

c. i. Astrakhan

kə-χառ-əj-i-m, k-ərt^h-əj-i-m, kə-peր-e-i-m
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

կը խառայիմ, կերթայիմ, կը պերեիմ

ii. cf. SEA

kə-χառ-əj-i-∅, k-ərt^h-əj-i-∅, kə-beր-ej-i-∅
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

'I would have played, I would have gone, I would have brought.'

կխառայի, կերթայի, կբերեի

HD: Similarly the aorist or past perfective uses the 1SG marker /-m/ in Astrakhan but not SEA. Note that Adjarian doesn't give translations or reflexes for most of these perfectives; I had to guess what they meant and then guess their SEA cognate. Note that some of these perfectives have a larger structure in their more conservative SEA cognates.

Table 10.11: Use of 1SG marker /-m/ <մ> in the aorist or past perfective in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
'I said'	as-a- ^{ts^h} -i-m	ասացիմ	as-a- ^{ts^h} -i-∅	ասացի
'I went'	kn-a- ^{ts^h} -i-m	կնացիմ	gən-a- ^{ts^h} -i-∅	գնացի
'I liked'	sir-e- ^{ts^h} -i-m	սիրեցիմ	sir-e- ^{ts^h} -i-∅	սիրեցի
	✓-TH-AOR-PST-1SG		✓-TH-AOR-PST-1SG	
'I said'	as-a-m	ասամ	as-a- ^{ts^h} -i-∅	ասացի
'I gave'	tv-a-m	տվամ	təv-e- ^{ts^h} -i-∅	տվեցի
'I brought'	per-a-m	պերամ	ber-e- ^{ts^h} -i-∅	բերեցի
'I called'	kant ^h -a-m	կանչամ	kant ^h -e- ^{ts^h} -i-∅	կանչեցի
'I put (PST)'	tiր-a-m	տիրամ	dər-e- ^{ts^h} -i-∅	դրեցի
'I removed' (?)	han-a-m	հանամ	han-e- ^{ts^h} -i-∅	հանեցի
'I allowed'	t ^h oր-a-m	թօրամ	t ^h oր-e- ^{ts^h} -i-∅	թօրեցի
	✓-PST-1SG		✓-TH-AOR-PST-1SG	
'I came'	ek-a-m	եկամ	jek-a-∅	եկա
'I found'	k ^h t ^h -a-m	քթամ	gət-a-∅	գտա
'I took'	ar-a-m	առամ	ar-a-∅	առա
	✓-PST-1SG		✓-PST-1SG	

10.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <ԷԼ>

The past participle ends in /-el/ <ԷԼ>, and in this way it forms the present perfect and past perfect (յարակատարն ու գերակատարը) in (40). *HD: Adjarian did not provide translations or reflexes, so I had to guess their meanings.*

(40) Astrakhan

- a. sir-el a
like-PERF.CVB AUX
'I have liked.'
սիրել ա
- b. ek-el e-i-m
come-PERF.CVB AUX-PST-1SG
'I had come.'
եկել եմ
- c. kʰtʰ-el e-s
find-PERF.CVB AUX-2SG
'You have found.'
քետ ես
- d. ing-el e-n
fall-PERF.CVB AUX-3PL
'They have fallen.'
ինգել են
- e. tʃʰ-i-i-m ls-el
NEG-AUX-PST-1SG hear-PERF.CVB
'I had not listened.'
չիմ լսել
- f. amantʃʰ-el i-i-m
shy?-PERF.CVB AUX-PST-1SG
I'm not but I think this means 'I had felt shy.'
ամանչել իմ

The reflex of verb /linel/ <լինել> 'to be' uses the formative եր /er/ in order to distinguish the consonants (41).⁴

(41) Astrakhan

- a. il-er e-n
be-PERF.CVB AUX-3PL
'They have been.'
իլեր են
- b. il-er a
be-PERF.CVB AUX
'He has been.'
իլեր ա
- c. il-e-r-u a
be-TH-INF-FUT.CVB AUX
'He will be.'
իլերու ա

⁴HD: Adjarian treats the verb in (41c) as made up of a past participle or perfective converb. However, his SEA translation /linelu e/ <լինելու> uses a future converb. I think he gave the incorrect description for this sentence's morphology; it does not use a perfective converb.

This sound change is also found in the reflex of the Classical conjunction /ajl/ <այլ> which uses the form /el/ <էլ> or /er/ <էր> in the Astrakhan dialect.

10.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <ի>

The genitive of the infinitive is formed with /-i/ <ի>, similarly to the Karabakh dialect (Table 10.12).

Table 10.12: Infinitives take genitive /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
'to put' (GEN)	tn-e-l-i	dən-e-l-u
'to speak' (GEN)	χos-e-l-i	χos-e-l-u
'to sew' (GEN)	kar-e-l-i	kar-e-l-u
	✓-TH-INF-GEN	✓-TH-INF-GEN

10.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Taken from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger], year 1909, number 19)

- Աղա Մոսկովից Լեռնեյ Իվանիճի տղան էր Էկել, Միշան. կընըմ էր Պետրովը ծկա: Քշերը Էկաւ. դէ մեր տուն ցած Էկավ. ա (Ոուս. իսկ) առաւոտը ինչը սահաթին պոհսողը կընըմ ա: Դէ սադ քշեր խօսանք, հօրդ հարցրամ. հէ՛ գիդի տարիներ. ի՞նչ քեֆեր էին արել...՝ Դէ, տա քի, Արտեմ Վանիճ, առաւոտը մին ծի վեր առնենք ստեղի հայի պաները շանց տուլ:

Լա՛ւ, ասամ:

Ո՛չ իիմ ասել:

Առաւոտը բագամը ըղբողանք, ութին կես կար, ծի վեր առանք, տուս Էկանք: Սամի առաջինը պէրամ սրան Պետրոս-Պողոսի ժամի խաչելութիւնի պատկերը շանց տայի: Շատ հաւանաւ. ասըմ ա հովի՞ ծեռքաճուրն ա: Չեմ մանըմ, ասըմ եմ, Շաֆայելին ա, թէնրա աշկերտինը: Տեսամ, որ շատ խորը խորը մտիկ ա անըմ ուզամ փոքր պարծանալի. - ասըմ էմ, տա խօ...

Original page number 85.

... Եսպէս չի իլեր առաջ. դուզ կտակի վերեն ա քաշած իլեր. Ետով մեր երեսփոխներից մինը պրնել ա՝ Երեսին լակ ա քսել տվել: Աղա Ես խօսք ասելը իմացամ, տա վերեն պաց չի ինգսի՞լ. քի «այս ի՞նչ վանդալութի՞ւն ա»: Տեսամ, որ շատ ա տաքանըմ՝ հանդարտ փեշից քաշամ, ասըմ եմ խըբար Ես ինչ խարար ա՞, փոքր հանդարտիր, ժամըմն Եմը, համ էր խառը վախտեր ա. բիրդան պերանիծդ մի խօսկ պաց կթողնեն՝ ստակ կկորչենք:

Աղա տուռնից տուս կալի վախտին՝ սրա աչքեն Ելի մին զադ չի ինգսի՞լ. կայսաւ:

- Տա ի՞նչ ա, ասըմ ա, Ես տուռնի գըմանի պատը քերվե՞լ ա ինչ ա:

- ՉԵ՛, ասըմ եմ, ստեղ պան ա կրած. հոր թիվին քըցաղ ա ժամը, Եփ օծած ա. հով ա օծել, հովերի հետ: Կրելիծ Ետով էր, բուկվաների վերեն զարվարա Ես քած իլեր: Դէ տարիներ Են անցկացել, աղա մարթ ա վեր ինգսըմ մեռնըմ, ի՞նչ պան ա որ սա էր փշացած իլի, Ենա ինգել ա փշանալի վերըն Ել մին քանի հետ ժամը տուսիծ նորոքելի վախտին տըրան Ել բելիս Են արել. ա՛յ, ասըմ եմ, մին հետ էր բելիս անեն՝ ստակ կբարաբարվի:

Աղա սա թագաղանիծ չի թընդըլի՞լ:

- Սա ինուրիւն ա, ասըմ ա, ի՞նչպէս կարեի-յ-ա ուշըացնել. սա ի՞նչ խելք ա, ի՞նչ հասկացողուվիւն ա: Լաւ, ասըմ ա, ես ծեր քաղաքը մին դանա հասկացող մարթ չի կա՞յ, որ ես պատկերքի համար եր խօսեր. Ես⁵ կրածի համար եր:

- Ստեղ ուժ ես ինքս տաքացում. Ներողութիւն, ասըմ եմ, շատ իզուր ես մեղի եսպէս անպատիւ անըմ. հասկացող մարթ մեզանը ինչքան ուզես. այ' համեցեք մեր ժողովքները, թամաշա արա: Հենց մեր տունը ասըմ եմ, Ենդուր համար ա քանդրվել, որ շատ հասկացողներ ունենք. ուաժը եթէ կուզե՞ւ անհասկացող մարթ չի կայ, ոիխով հասկացող էն: Են պատկերքի պանը լսելը բաշտ մուշերի սպրհվատիտծը Են իլեր՝ նա կեսը ուժ լակ ա քած իլեր, դէ թողել էն որ պրծացնի. իսկ ես կրածը, այ մին էրկու տարի կիլի, որ խօսկ իլեր ա, շուտով կվճռվի, թագադանից կրել կտանք: Կնանք, ասըմ եմ, ծին սպասըմ ա: Մին կերպ սրան դրոգ քցամ, տարամ ախչիզերքի շկօլայի մօտ:

- Այ, ասըմ եմ, սա մեր շկօլան ա:

Original page number 86.

- Բես, ասըմ ա, Ռուստի վըվիսկա ինչի՞ ա:

- Քրեյով էնք տվել. ասըմ եմ, այ' հոքաւոր տէրը կկայ՝ հուսումարանի պանը կպրծացնի՝ մենք ելի ետ ստեղ կրաշվենք: լավ րեմօնտ կանենք, տուսից ել բելիտ կանենք. մին փոքր կեսատ մնացած պան կա:

- Բես սա՞ ինչ ա, հարցնեմ ա ինձանից, հովի՞ տունն ա:

- Մերն ա, ասըմ եմ. քասիբանոծինք. քանի տարի եա ասել ա, պէտք ա քանդի, թագանը քցի, կործը կեսատ ու մնացել հելէ: - Բես սա ի՞նչ պան ա, ասըմ ա, կեսը ճուր, կեսը հոդ:

- Սա, ասըմ եմ, մեր կանավն ա, փորզմ էն, կեսատ ա:

Ա տղայ, տա բիրդան ինձի չի ասի՞՝ թի, ասա պաժալրատա տուք ինցենոր եր կիսա՞տ եք, թէ թամամ խալիս եք: Մատադ, ասըմ ա, ծեզի սկի թամամացրած, պրծացրած պան չունե՞ք, որ տեսնենք:

- Ինչի՞ չէ, ասըմ եմ, այ' Կըտերինայի մատուռը, ստակ թամամացրած պրծացրած ա:

- Ինձադը՞ ասըմ ա. նա ի՞նչ պան ա:

- Մատուռ ա, ասըմ եմ, աղօթք անելի տեղ, չասօվնա՛. ուզում ես կնանք: Աղա տա բիրդան ծիտն շուր չի տալ, հարայ չի տալ. «պրեամը նա պարախօդ»: Պրօխօդ էկանք թէ չէ, սվիստոհը տըվան: Սա ինգաւ ոիխին թարիֆ անելի, թի Հաշտարիսանի հայերի ոիսը պանը կեսատ ա. ծըծաղ պաց քըցան որ: Ասըմ եմ ինչի՞ ես հոքիիդ մեղը անըմ, թեզի իօ ասա՞մ, որ պրծացրած պան եր ունենք:

- Հա, ասըմ ա, մին դանա չասօվնա ունեն պրծացրած. ինչպէս ա անըմ՞:

- Կըտերնայի մատուռ:

Ինքըս ել փոշմանամ: Աղա սադ կայսած խալիս եսթայից եր Ենթայից եր, եքքէ ծենով ծըծախն պաց չեն քըցի՞լ. կասես մին վերիւ հերման ճուր ածան վերէս: Ինքըս եր չի հասկացամ, որ ի՞նչպէս ընդեղիծ տուս Էկամ, տուս Էկամ: Սունչուրի ես սահաթը չեմ կարանըմ մոռանալի. որ միտքըս չի ընգնըմ, սադ վերէս ալավ ա տամ:

⁵HD: The original page had <կու>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <էւ>; I fixed it.

Chapter 11

Julfa

Original page number 87.

11.1 Overview

The homeland of this dialect is the village called Julfa (now called Old Julfa), found near the shores of Araks, at the Persia-Russia borders. In the old times, Julfa played a large role in national commerce. Julfa Armenians had spread out until Italy and Holland, and accumulated great wealth in these fields. During the time of Shah Abbas the Great (Armenian: Շահաբաս), large numbers of the Armenian population of the Araratian plains (including Julfa Armenians) were forced to leave their homeland, and were taken to Isfahan. Here, in the southern part of the city, they established the New Julfa suburb, which over a small period of time became a lot bigger and richer. It had up to 25,000 Armenian residents. The majority of its residents became involved in commerce and established a few settlements in India, Birmania (Burma), Java and Sumatra. These latter settlements are now almost all gone, and the few remaining Armenians have become English-speakers.

The Julfa dialect is still alive in Old Julfa, New Julfa, and in a few cities in Persia, such as Shiraz, Hamadan, Bushehr, Tehran, Anzali, Qazvin, Rasht, and so on, where New Julfa migrants have settled.

There is an extensive manuscript that is written in the Julfa dialect; this is the chronology of Petros di Sarkis Gilanentz (Armenian: Պետրոս Դի Սարգիս Գիլանենց).¹ This was published first in the periodical *Krunk Handes* (Armenian: Կոռնլու Հանդէս, 1863, February, March) and then published on its own.² One can also find articles written in the more recent dialect in the local New Julfa periodical of *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]), which is still published to this day. Because I don't have this newspaper, I could not use it.

The Julfa dialect was studied by Patkanian (Պատկանյան) in his...

Original page number 88.

... work (Патканов 1869:76-103), page 76-103. Thus by benefiting from this work, we can compose our description of the Julfa dialect.

¹HD: His name is also romanized with Sargis instead of Sarkis, and Gilanents instead of Gilanenz. An English translation can be found online (Gilanenz 1959).

²HD: I think he means the periodical Կոռնլու հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world].

11.2 Phonology

The phonetic system of this dialect is like the Yerevan system, or more exactly like the Tabriz subdialect.

11.2.1 Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <χu>

The primary borderline of its sound changes is how the Classical Armenian /h/ <h> became /χ/ <χu> (Table 11.1).

Table 11.1: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <χu> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'Armenian'	հայ	հայ	χայ	իսայ	հայ	հայ
'bread'	հատս ^h	հաց	χատս ^h	իսաց	հատս ^h	հաց
'father'	հայր	հայր	χեր	իսէր	հայր	հայր
'graceful'	յենօհավոր	յնորհաւոր	յենախավօր	յնսախավօր	յենօգավօր	յնորհավօր
'fear'	ահ	ահ	օχ	ախ	ահ	ահ

11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <h>

Many vowel-initial words received an initial /h/ <h> (Table 11.2).

Table 11.2: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'when'	երբ	երբ	իիփ ^h	իիփ	յերբ ^h	երբ
'cheap'	արշան	արժան	հեզան	հեժան	արշան	արժան
'front'	արաձ	առաջ	հարեձ	հառեջ	արաժ ^h	առաջ
'long'	երկար	երկար	հերկար	հերկար	յերկար	երկար
'evening'	երեկոն	երեկոն	հարակնածեմ	հարակնածեմ	յիրկոն	իրիկոն
'close of the day'					յիրկնածեմ	իրիկնածեմ

11.2.3 Change from Classical /iχ/ <χu>

The word-initial /iχ/ <χu> sound became /u/ <ու> (Table 11.3).

Table 11.3: Change from Classical Armenian /iχ/ <χu> to /u/ <ու> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'oil'	իչ	իւղ	սթ	ուղ	յիս	յուղ
'self'	իչ	իւղ	սթ	ուղ	յիս	յուղ

11.2.4 Nasal insertion for the word 'no' /otʃʰ/

The negative formative from Classical /otʃʰ/ <ոչ> became /motʃʰ/ <մօչ>. This interesting word is formed in the following way. First, the Classical word /otʃʰ/ <ոչ> became /votʃʰ/ <վօչ>, as in many dialects of New Armenian. The sound /n/ <ն> was then added to this word to get /vontʃʰ/ <վօնչ>, and this form is used in the Yerevan dialect. The labial (յոթական) sound /v/ in /vontʃʰ/ was affected by the nasality of this /n/ <ն>, and became a labial nasal /m/

<մ>. From this form, we got the lenited form (սղմամբ) /mot̪ʰ/ <մօչ>. In the Julfa dialect, the two forms are also used (Table 11.4).

Table 11.4: Insertion of nasal /m/ <մ> in negative words in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
'nothing'	ot̪ʰint̪ʰ nչինչ	mot̪ʰint̪ʰ, մօչինչ mont̪ʰint̪ʰ մօչինչ	vot̪ʰint̪ʰ nչինչ
'no one'	ot̪ʰ okʰ nչ ոք	mot̪ʰov մօչօվ mot̪ʰum մօչում	vot̪ʰ vokʰ nչ ոք
'no one's'			vot̪ʰ meki nչ մեկի

11.3 Morphology

11.3.1 Noun inflection or declension

11.3.1.1 Case marking for singular nouns

In noun declension, the genitive-dative case is formed with the formative /-e/ <է> as in Karabakh, or with the formative /-i/ <ի> as in Yerevan.

The ablative is formed with the formative /-e/ <է>. But for words with the rhyme /-u/ <ու>, the ablative uses the formatives /-itsʰ, ստհ/ <հց, ուց> (Table 11.5).

Table 11.5: Ablative in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
'house'		tun սոնւ
'house-ABL'	tən-e սողւտ	tən-itsʰ սուհց
?-ABL	arv-itsʰ առվից	
'soul'		hokʰi հոգի
'soul-ABL'	χokʰ-utsʰ խօղուց	hokʰ-utsʰ հոգուց

The instrumental formative is the usual formative /-ov/ <օվ>, and the locative is /-um/ <ում>.

11.3.1.2 Case marking for plural nouns

For the plural, its declension endings are in Table 11.6.

Table 11.6: Declensions for plurals in the Julfa dialect

NOM	/-er/	<էր>	/-ner/	<նէր>
GEN,DAT	/-er-i, -er-otsʰ/	<էրի, էրօց>	/-ner-i/	<նէրի>
ABL	/-er-e, -er-otsʰ-e/	<էրե, էրօցե>		
INS	/-er-ov/	<էրօվ>	/-ner-ov/	<նէրօվ>
LOC	/-er-um/	<էրում>	/-ner-um/	<նէրում>

To form the plural in some situations, the dialect uses the formatives /-ekʰ, -ani, -er-ani, -ner-ani, -arenkʰ/ <էք, անի, էրանի, նէրանի, արենկ>.

Table 11.7: Example of plurals in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
‘Russian’		ռուս
‘Russian-PL’	ռուս-անի	ռուսներ
‘hunter’		ռասոր
‘hunter-PL’	ռասօր-անի	ռասօրներ
‘other’		ուրիշ
‘other-PL’	ուրիշ-անի	ուրիշներ
‘head’		գլուխ
‘head-PL-(PL)’	գլուխ-ներ-անի	գլուխներ
‘voice’		ձայն
‘voice-PL-(PL)’	ձայն-եր-անի	ձայներ
‘place’		տեղ
‘place-PL’	տեղ-արենք ^h	տեղեր
‘village’		ցառա
‘village-PL’	ցառ-արենք ^h	ցառեր

11.3.2 Pronoun inflection or declension

The declension of pronouns is the same as in the Yerevan dialect, ...

Original page number 89.

... ... so we think it's superfluous to show them. The pronouns only in the ablative, where they take the formative /-e/ <Ե> (Table 11.8).

Table 11.8: Sample of ablative pronouns in the Julfa dialect

personal 1SG ‘from me’	jinen	յինեն
personal 2SG ‘from you’	k ^h ezne	քեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezne	մեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezane	մեզանե
personal 2PL ‘from you’	dz ^h ezne	ձեզնե
personal 2PL ‘from you’	dz ^h ezane	ձեզանե
demonstrative proximal SG ‘from this’	esti	եսոնի
demonstrative proximal SG ‘from this’	sorane	սօրանե
demonstrative proximal PL ‘from these’	eston ^h me	եսոնոցնե
demonstrative proximal PL ‘from these’	sot ^h ane	սօցնանե

Some interesting forms are in Table 11.9).

Table 11.9: Sample of other pronouns in the Julfa dialect

reflexive PL ‘selves’	urenk ^h	ուրենք
reflexive SG ABL ‘from self’	urnen	ուրնեն
reflexive PL GEN ‘of selves’	urents ^h	ուրենց
reflexive PL GEN ‘of selves’	urts ^h ents ^h	ուրցենց
demonstrative proximal PL GEN ‘of these’	sants ^h an	սանցան
demonstrative medial PL GEN ‘of those’	dants ^h an	դանցան

11.3.3 Verb inflection or conjugation

11.3.3.1 Overview and morphological changes

For verb conjugation, the most characteristic forms are the following.

11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <ւ> For present tense form of the copular verb, the Classical sound /e/ <է> sound of all the persons has changed to /a/ <ւ> (Table 11.10).

Table 11.10: Copula with /a/ <ւ> instead of /e/ <է> in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG 'I am'	a-m	ɛ-m
2SG 'you are'	a-s	ɛ-s
3SG 'he is'	a	ɛ
1PL 'we are'	a-nk ^h	ɛ-ŋk ^h
2PL 'you are'	a-k ^h	ɛ-k ^h
3PL 'they are'	a-n	ɛ-n
	AUX-AGR	AUX-AGR

This of course originated via analogy to the present 3SG, which as we know is /a/ <ւ> in the dialects of Yerevan, Karabakh, Shamakhi, Astrakhan, and Agulis.

11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ի> Its imperfective (HD: = the past form of the copula) is formed like in Yerevan (Table 11.11). HD: *This means that in Julfa, the /e-i/ AUX-PST sequence surfaces as a single [i] via deletion of the /e/.*

Table 11.11: Past copula with /i/ <ի> instead of /e-i/ <էի> in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG 'I was'	∅-i-∅	ɛj-i-∅
2SG 'you was'	∅-i-r	ɛj-i-r
3SG 'he was'	ɛ-∅-r	ɛ-∅-r
1PL 'we were'	∅-i-nk ^h	ɛj-i-ŋk ^h
2PL 'you were'	∅-i-k ^h	ɛj-i-k ^h
3PL 'they were'	∅-i-n	ɛj-i-n
	AUX-PST-AGR	AUX-PST-AGR

11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ման> The indicative present and imperfective of every verb is made with the formative /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) (Table 11.12).³

³HD: *I suspect that the formative /aman/ is actually segmentable as /a-man/: the theme vowel /a/ plus the converb suffix /-man/.*

Table 11.12: Imperfective converb with /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) in the Julfa dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'I go'	gn-a-man a-m զնաման ամ √-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um e-m զնում եմ √-IMPF.CVB AUX-1SG
'I see' 'I flee'	tes-man a-m տեսման ամ pʰax-man a-m փախման ամ √-IMPF.CVB AUX-1SG	tes-n-um e-m տեսնում եմ pʰax-tʰ-um e-m փախում եմ √-VX-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was going'	gn-a-man ɸ-i-∅ զնաման ի √-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um ej-i-∅ զնում էի √-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was seeing' 'I was fleeing'	tes-man ɸ-i-∅ տեսման ի pʰax-man ɸ-i-∅ փախման ի √-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	tes-n-um ej-i-∅ տեսնում էի pʰax-tʰ-um ej-i-∅ փախում էի √-VX-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class

The following are the primary tenses of the reflex of the Classical verb /gən-a-l/ <զնալ> 'to go'. *HD: This is the A-Class with theme vowel /-a-/.*

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present and past imperfective are formed by combining the imperfective converb (a verb with suffix /-um/) with an inflected auxiliary (Table 11.13, 11.14). In Julfa, essentially the same strategy is used with the following differences: the converb suffix is /-man/, and the auxiliary has different forms in Julfa. These forms were discussed in §11.3.3.1.3.*

Table 11.13: Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-a-man a-m զնաման ամ	gən-um e-m զնում եմ
2SG	gn-a-man a-s զնաման աս	gən-um e-s զնում ես
3SG	gn-a-man a զնաման ա	gən-um e զնում է
1PL	gn-a-man a-nkʰ զնաման անք	gən-um e-nk զնում ենք
2PL	gn-a-man a-kʰ զնաման աք	gən-um e-kʰ զնում եք
3PL	gn-a-man a-n զնաման ան	gən-um e-n զնում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR	√-IMPF.CVB AUX-AGR

Table 11.14: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-man ∅-i-∅ ∅-i-∅	գնաման ի	gən-um ej-i-∅ զնում էի
2SG	gn-a-man ∅-i-ր ∅-i-ր	գնաման իր	gən-um ej-i-ր զնում էիր
3SG	gn-a-man e-∅-ր	գնաման էր	gən-um e-∅-ր զնում էր
1PL	gn-a-man ∅-i-nkʰ	գնաման ինք	gən-um ej-i-նկʰ զնում էինք
2PL	gn-a-man ∅-i-kʰ	գնաման իք	gən-um ej-i-kʰ զնում էիք
3PL	gn-a-man ∅-i-n	գնաման ին	gən-um ej-i-n զնում էին
✓-TH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

11.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 11.15) is for /gən-a-l/ 'to go' is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ-/ and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Julfa uses the same strategy.

Table 11.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-tsʰ-i-∅	զնացի	gən-a-tsʰ-i-∅ զնացի
2SG	gn-a-tsʰ-i-ր	զնացիր	gən-a-tsʰ-i-ր զնացիր
3SG	gn-a-tsʰ-∅-ր	զնաց	gən-a-tsʰ-∅-ր զնաց
1PL	gn-a-tsʰ-i-nkʰ	զնացինք	gən-a-tsʰ-i-նկʰ զնացինք
2PL	gn-a-tsʰ-i-kʰ	զնացիք	gən-a-tsʰ-i-kʰ զնացիք
3PL	gn-a-tsʰ-i-n	զնացին	gən-a-tsʰ-i-n զնացին
✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

11.3.3.2.3 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 11.16) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /a/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. The Julfa dialect behaves the same but with one difference: the theme vowel of the 2PL changes from /a/ to /e/.

Table 11.16: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-m	զնամ	gən-a-m զնամ
2SG	gn-a-s	զնաս	gən-a-s զնաս
3SG	gn-a-∅	զնա	gən-a-∅ զնա
1PL	gn-a-nkʰ	զնանք	gən-a-nkʰ զնանք
2PL	gn-e-kʰ	զնեք	gən-a-kʰ զնեք
3PL	gn-a-n	զնան	gən-a-n զնան
✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 11.17) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Julfa, the theme vowel /a/ is deleted before the past suffix /i/. In the 3SG, the theme vowel is changed to /e/.

Table 11.17: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-∅-i-∅	գնի
2SG	gn-∅-i-ր	գնիր
3SG	gn-e-∅-ր	գնէր
1PL	gn-∅-i-nk ^h	գնինք
2PL	gn-∅-i-k ^h	գնիք
3PL	gn-∅-i-n	գնին
	✓-TH-PST-AGR	✓-TH-PST-AGR

11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Julfa, the future and future perfect are built off of the subjunctive by adding the prefix /kə/ <կը> (Table 11.18). SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 11.18: Future <ապառնի> and future perfect <անցեալ ապառնի> for the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	kə gn-a-m կը գնամ	kə gən-∅-i-∅ կը գնի
2SG	kə gn-a-s կը գնաս	kə gən-∅-i-ր կը գնիր
3SG	kə gn-a-∅ կը գնա	kə gən-e-∅-ր կը գնէր
1PL	kə gn-a-nk ^h կը գնանք	kə gən-∅-i-nk ^h կը գնինք
2PL	kə gn-e-k ^h կը գնիք	kə gən-∅-i-k ^h կը գնիք
3PL	kə gn-a-n կը գնան	kə gən-∅-i-n կը գնին
FUT	✓-TH-AGR	✓-TH-PST-AGR

11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds a zero morph after the root for an A-Class verb like 'to go' (Table 11.19). For the 2PL, SEA adds the sequence /-a-էs^h-ek^h/ after the root such that /-a-էs^h/ for the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Julfa uses similar strategies with one difference: the 2PL can omit the /-a-էs^h/ sequence.

Table 11.19: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA	
2SG	gn-a-∅ գնա	gn-a-∅ գնա	✓-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a-էs ^h -ek ^h գնացէք	gn-a-էs ^h -ek ^h գնացէք	✓-TH-AOR-IMP.2PL
	gn-ek ^h գնէք		✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 11.20), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For Julfa, the prohibitive is formed by placing the /mi/ after the verb. The verb is a non-finite form with /-al/ (possibly the infinitive). In the 2PL, the prohibitive marker carries plural agreement.

Table 11.20: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to go' in the Yerevan dialect

	Julfa and cf. SEA		
2SG	gn-a-l mí գնալ մի՛	✓-TH-INF? PROH	Julfa SEA
	mí gən-a-∅ մի՛ գնա	PROH ✓-TH-IMP.2SG	
2PL	gn-a-l m-ek ^h գնալ մէք	✓-TH-INF? PROH-IMP.2PL	Julfa SEA
	mi gən-a-էs ^h -ek ^h մի գնացէք	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL	

11.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 11.21. Note that the present participle and past participle are also called the imperfective converb and the perfective converb.*

Table 11.21: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb 'to go' in the Julfa dialect

		Julfa and cf. SEA		
Infinitive	անորոշ	gn-a-l	գնալ	✓-TH-INF
		gn-a-l	գնալ	✓-TH-INF
Present	ներկայ	gn-a-man	գնաման	✓-TH-IMPF.CVB
		gən-um	գնում	✓-IMPF.CVB
Past	անցեալ	gn-a- ^{ts} h-el	գնացել	✓-TH-AOR-PERF.CVB
		gən-a- ^{ts} h-el	գնացել	✓-TH-AOR-PERF.CVB

Original page number 90.

11.4 Text samples

Adjarian's sample: Taken from Կռունկ, 1863, էջ 92-94

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

1. Համադասի Սահիջանի վորթի Հովսեփին արեկ քաղաք, ասաց թէ Համադանա մին ամիս ա վոր դուս ամ. յես Համադան իրան՝ Բաղդադա մին իսայ յԵկավ Համադան, ասաց թէ Ըստամբոյու շատ ջարախանա յԵկավ Բաղդադ, ամա ասկար չեկավ, եւ ասկար կալէ ծեն ել չեկ: Բաղդադա փաշեն վոր Ծոուստի ասկարին Գիլան գոլն հիմացավ՝ Բաղդադա բերթըն ինչ քանդած տեղ վոր կեր՝ թամամին շինել արետ, վոր Ծոուստիցն շատ ախ եր քաշում:

2. Վերօ Հօվսեփին ասաց թէ յես վոր յԵկի Դազվին, Դազվինցիք ասում ին թէ մեր սարդարն տեղես փախաս՝ մենք մնացիկը անստեր. մեր ճարն ի՞նչպես գընի. մեր ճարն ես ա վոր հեկ մեր ախն շատանա վոր Աղվանն մեզ մօտկանա, պիտի վոր գունը Ծուշը՝ Ծոուստի սարդարին վերա, վոր մեզ տիրութին առի եւ մենք Ծոուստի դուկուդ առենք:

3. Օգոստոսի 2 օրուն 2 շամախից թուրք Թարվիզու շահիցն չափարարէկ Ծուշը՝ վոր գնա Թիմիջանա վեզրին կուշտն: Ես 2 չափարն ասել ան թէ՝ Կախտանկ իսանըն եւ Կախտրու վայի Մամատ Դուկի իսանըն իսաշտէլ ան (հաշտուեր են) եւ միատեղ ուրեմն ասկարովն գնացել ան Հարեվան (Երեւան): Հարեվանա կշտին 4 օսմանցու փաշա դընի ուրեմն ասկարովն. 4 փաշին իսետ կրիվ կը տան, վոր Օսմանցու ասկարին շատ ջառթէլ ան. մնացյան փախտէլ ա եւ մին փաշեն ուր ասկարովն մին դայիս տեղ ա՝ վոր կարել չեն գրիշմիշ լինեն:

4. Զուղայեցի Կօհանեսի վորթի Թօրոսն Օգոստոսի 3 օրուն յԵկավ Ծուշը. ասաց թէ յես Արզորում էի՝ վոր խաբար յԵկավ թէ 4 փաշա գնացին Թիֆլիզ առին եւ ընկել ան Կախտանկ իսանին հետևեն վոր բռնեն. Արզորում 3 օր դժնամա արարին եւ ...

Original page number 91.

... թօփիվր գցեցին. հետո քանի օրեն հետ խաբար արեկ՝ թէ Կախտանկ իսանն շատ ասկարով հետ ա դառցել օսմանցուն վերա. շատ ուժօվ շքաստա տվել. եւ օսմանլիկն ասկարն վոր փախտէ էր՝ 100-օվ 200-օվ հետ ան գօլման Արզորում. վոր յԵկինք Բայազիդն ել տեսման ինք, վոր հետ ին փախման: Թավրիզու վոր դախիլ յԵլանք՝ ել եսպէս լուցինք. եւ Կրաստանա չափար արեկ Թարվիզ՝ ել եսպէս ասաց՝ վոր վերկումն գրած ա:

5. Հուլիսի 28. Թիֆլիզեցի Խ վոր Հայոց դավակ ա, վոր կաթօլիկ ա դառցել, վոր ֆռանկսըզի կումայանուն դիլմաճ յԵլել, վոր ես Հօվսեփին Ըսպահանա փախտէ էր, Համադանա վերա արեկ Ծուշը, վոր Աղվանն Ըսպահան առուն իսաքիյաթ արար՝ թէ ինչպես ան առել. թիվս 1722 փետրվարի 18. Աղվան Միրվեսի վորթի Մամուռ իսանըն 12,000

ասկարօվ Զրմանա վրա յեկավ. Ըսպահանա վերա, վոր Էլ են օր Աղվանն յԵկԵլ ա Վարզան դախիլ յԵլԵլ, վոր մինչի Ըսպահան 16 աղաջ ա, վոր Է 80 վերստ:

6. Արապի սարդարն Էլ են օրն չափար ա դարկԵլ Ըսպահան շահին՝ թԵ թախիիս Մամուլու ուր ասկարօվն Ըսպահանա վերա կալման, շուտով էստուր ֆիքրն արա:
7. Շահ Մամուլին գալն վոր կը լսի՝ թԵ թախիիս կալիս ա, հուքմ կառի ուր բԵկլարին՝ թԵ վօ՛րչանք օմարա, խան, բԵկ, բԵկզարա, դուկ, դոոչի կա՝ հազըվեն եւ թօփ եւ ջաբախանա հազրեցԵք՝ որ բիտի գնեք Ազվանին դարշուն, վոր թօշԵք վոչ Աղվանն Ըսպահան դօ. սօքա 18,000 մարթ եւ 24 թօփ կը հազրեն:
8. Էլ են օրն մուասիլ կաղարկԵն գԵղարԵնքն՝ 12,000 մարթ թվանկչի կը թօլորեն կը բԵրեն Ըսպահան:

Chapter 12

Agulis

12.1 Background

Original page number 92.

The Agulis dialect is spread in a small border near Nakhichevan, whose center is the village-city of Agulis. The surrounding villages are Çənnəb, Əndəmic, Danaqırt, Ramis, Dasht, Kələki, and so on. All of these constitute the branches of this dialect.

The Agulis dialect is so far away from the common Armenian language, that its surrounding populations have thought that this dialect was a foreign language and called it *Zok* (Armenian: Չոլեռէլ, SEA /zokeren/), just as the people are called *Zok* (Armenian: Չոլ, SEA /zok/).

12.2 Phonology

12.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Agulis is similar to the Yerevan system. It has added only the vowels /æ, ʌ, œ/ <ü, ʌL, ɔɔ>, and the consonants /gj, kL, kʰj/ <qj, ʌj, pj>.

12.2.2 Sound changes

Its sound changes have rendered this language unrecognizable, and they are the following.

12.2.2.1 Monophthongal vowel changes

12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <w> Classical Armenian /a/ <w> became /a/ <w> for the words in Table 12.1.

Table 12.1: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'happy'	սրաχ	ուրախ	օրաչ	օ՛րախ	սրաχ	ուրախ
'game'	խատ	խաղ	հաւ	հաղ	խաւ	խաղ
'tail'	ագի	ազի	ագի	ա՛զի	ագի	ազի
'crow'	ագրաւ	ազռաւ	ակրավ	ա՛կռավ	ագրավ	ազռավ
'salt'	աժ	աղ	աժ	աղ	աժ	աղ
'vessel'	աման	աման	աման	աղ	աման	աման
'summer'	ամարեն	ամառն	ամար	ամառ	ամար	ամառ
'peak'	գագատհեն	զազաքեն	գիեցատհ	զյեցաքե	գագատհ	զազաքե

Classical Armenian /a/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 12.2.

Table 12.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /æ/ <ü> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'mouth'	բերան	բերան	բա՛րան	բա՛րնյն	բերան	բերան
'sheep'	ովտիչար	ոչխար	էխտիար	է՛խչար	ովտիչար	ոչխար
'flour'	ալյուս	ալիւր	ձևուր	այիւր	ալյուս	այուր
'blood'	արյուն	արիւն	ձերյոն	այրիւն	արյուն	արյուն
'thin'	բարակ	բարակ	բա՛րակ	բա՛րնյկ	բարակ	բարակ
'spring'	գարոն	զարոն	ցարոնք	զյա՛րոնք	գարոն	զարոն

Classical Armenian /a/ <ω> became /o/ <o> for the words in Table 12.3, only in the last syllable. *HD: But contrast their genitive forms which show an /a/.*

Table 12.3: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'man'	մարդ	մարդ	մօրդ	մօրդ	մարտհ	մարդ
'man-GEN'			մարդ-i	մա՛րդի	մարտհ-ú	մարդու
'bride'	հարսեն	հարսն	հօրս	հօրս	հարս	հարս
'bride-GEN'			հարս-i	հա՛րսի	հարս-í	հարսի
'death'	մահ	մահ	մօհ	մօհ	մահ	մահ
'death-GEN'			մահ-i	մա՛հի	մահ-í	մահի
'lamp'	լիթագ	ճրագ	լիօգ	ճրօյ	լիթրակհ	ճրագ
'lamp-GEN'			լիթրագ-i	ճրօյի	լիթրակհ-í	ճրագի

Classical Armenian /a/ <ω> became /e/ <է> for very few words (Table 12.4).¹

¹HD: For the word 'dirty', Adjarian provides the word <աղոսուն>. I couldn't determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it's possible.

Table 12.4: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'man'	mard	մարդ	mord	մօրդ	mart ^h	մարդ
'man-GEN'			márd-i	մա՛րդի	mart ^h -ú	մարդու
'dirt'	ałt	աղտ	ełt	էխտ	ałt	աղտ
'dirty'	ałtót	աղտոս	jéxtut	յէխտուս	ałtót	աղտոս
'peak'	gagáthən	գագաթն	gléglat ^h	գլէգայաթ	gagáth ^h	գագաթ
'barley'	garí	գարի	gíeri	գլէրի	garí	գարի

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /œ/ <էօ> for the words in Table 12.5

Table 12.5: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /œ/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'pillow'	bałdż	բարձ	bœrdž	բէօրձ	bałts ^h	բարձ
'church'	zam	ժամ	zœm	ժէօմ	zam	ժամ
'spade'	bah	բահ	bœh	բէօհ	bah	բահ
'high'	bárlðzər	բարձըր	bœrlðzər	բէօրձըր	bárls ^h ər	բարձըր
'open'	bots ^h	բաց	bœts ^h	բէօց	bats ^h	բաց
'to go'	gənal	գնալ	nœl	նէօլ	gənal	գնալ
'bitter'	dáran	դարն	dœrnə	դէօրնը	dáran	դարն

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /jœ/ <յէօ> for the words in Table 12.6

Table 12.6: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /jœ/ <յէօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'right (side)'	adʒ	աջ	jœdʒ	յէօջ	atʃ ^h	աջ

Original page number 93.

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.7

Table 12.7: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'needle'	aséthən	ասեղն	ájsæk	այսան	asék	ասեղ
'happy! (interjection)'	eraní	երանի	hərájnak	հըրայնակ	jeraní	երանի
'to fold'	tsalél	ծալել	tsájil	ծայլի	tsalél	ծալել
'to melt'	halél	հալել	hájlil	հայլի	halél	հալել

Classical Armenian /ɑ/ <ω> became /u/ <նլ> for the words in Table 12.8, only before nasal consonants.

Table 12.8: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'similar'	nəman	նման	nmun	նմոն	nəman	նման
'sign'	nəjan	նշան	njun	նշոն	nəjan	նշան
'monastery'	vank ^h	վանք	vunk ^h	վոնք	vank ^h	վանք
'thick'	tʰándzər	թանձր	tʰúndzər	թունձր	tʰándzər	թանձր
'heavy'	tsánər	ծանր	tsúndər	ծունձր	tsánər	ծանր

Classical Armenian /a/ <ω> became /Y/ <իւ> for the words in Table 12.9.

Table 12.9: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /Y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to come'	gal	գալ	g̥yl	գիլ	gal	գալ
'thing'	ban	բան	byn	բին	ban	բան
'spoon'	targal	տարգալ	dəgyl	դրգիլ	gəthəl	գդալ
'swallow'	tsitsernák	ծիծեռնակ	tsʰətsʰərn̥yk	ցըցա՛ռնիկ	tsitsernák	ծիծեռնակ
'apricot'	tsirán	ծիրան	tsáryny	ծարին	tsirán	ծիրան

12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /Y/ <իւ> for the words in Table 12.10.

Table 12.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /Y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'two'	erékú	երկու	ærk̥y	ա՞րկիւ	jerkú	երկու
'on'	i veráj	ի վերայ	váeræ	վայրա	vərā	վրա
'bridegroom'	pʰesáj	փեսայ	pʰásæ	փայս	pʰesá	փեսա
'corpse'	mereál	մեռեալ	máeræl	մայռալ	merjál	մեռյալ
'ground'	getín	գետին	gláetin	գյայտին	getín	գետին
'mouth'	berán	բերան	báeræn	բայրան	berán	բերան
'maternal uncle'	kʰerí	քերի	kʰáerí	քայրի	kʰerí	քերի
'needle'	aséṭən	ասեղն	ójsæv	այսան	asév	ասեղ
'beam'	gerán	գերան	gláeræn	գյայրան	gerán	գերան

Classical Armenian /e/ <է> became /a/ <ω> for the words in Table 12.11.

Table 12.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'dream'	eráz	երազ	áraz	ա՛րազ	jeráz	երազ
'come (participle)'	ekéál	եկեալ	ákal	ա՛կալ	jekéi	եկել
'iron'	erkáth ^h	երկաթ	árkat ^h	ա՛րկաթ	jerkáth ^h	երկաթ
'come! (IMP.2PL)'	ekáj ^h	եկայթ	ákjik ^{hj}	ա՛կիյթ	jekék ^h	եկե՛թ
'brother'	etbáj ^h	եղբայր	áχrət	ա՛խապար	jexráj ^h	եղբայր
'student'	ajakért	աշակերտ	áskart	ա՛շկարտ	ajakért	աշակերտ
'thirty'	eresún	երեսոն	arássun	արա՛սոն	jeresún	երեսոն

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.12.

Table 12.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'big'	mets	մեծ	mits	միծ	mets	մեծ
'I (NOM)'	es	ես	is	իս	jes	ես
'ox'	ézən	եզն	íznə	իզնը	jez	եզ
'river'	get	գետ	git	գիտ	get	գետ
'wife's father'	anér	աներ	ánir	անիր	anér	աներ
'broom'	awél	աւել	ávil	ավիլ	avél	ավել
'to bring'	berél	բերել	bíril	բիրիլ	berél	բերել
'when'	erb	երբ	ib	իբ	jerph	երբ
'face'	erés	երես	íris	իրիս	jerés	երես
'three'	erék ^h	երեք	írik ^h	իրիք	jerék ^h	երեք
'to cook'	ep ^h él	եփել	íphil	իփիլ	jep ^h él	եփել
'light (weight)'	t ^h ethéu	թեթեւ	t ^h ít ^h iv	թիթիվ	t ^h et ^h év	թեթեւ

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.13.

Table 12.13: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'burden'	bérən	բեռն	bérnə	բեռնը	ber	բեռ
'yellow'	detín	դեղին	dévin	դեղին	devin	դեղին
'nail (finger/toe)'	etúng	եղունգ	évunk ^h	Եղունգ	jevúng	եղունգ
'winter'	ðzəmérən	ձմեռն	ðzəmérənə	ձմեռնը	ðzəmérər	ձմեռ
'hand'	ðzér-k ^h (-PL)	ձեռք	ðzerk ^h	ձեռք	ðzerk ^h	ձեռք

Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <էօ> for the words in Table 12.14.

Table 12.14: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'oath'	erdúmən	երդումն	óerdym	եօրդիմն	jert ^h úm	երդում

12.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.15.

Table 12.15: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'donkey'	ēj	էշ	eʃ	էշ	eʃ	էշ
'half'	kēs	կէս	kes	կէս	kes	կէս
'olive oil'	ðzēt ^h	ձէթ	ðzeth ^h	ձէթ	ðzeth ^h	ձէթ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.16.

Table 12.16: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'heap'	dēz	դէզ	dejz	դէյզ	dez	դէզ

Classical Armenian /ē/ <ē> became /i/ <ḥ> for the words in Table 12.17.

Table 12.17: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /i/ <ḥ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'heap'	dēz դեզ	dejz դեյզ	dez դեզ
'fox'	at̄u.és ատու.էս	ávvis ա'վվիս	aav̄es աավվիս
'curse'	anétsk ^h անետսկ ^h	ánitsk ^h անիտսկ ^h	anétsk ^h անետսկ ^h

Classical Armenian /ē/ <ē> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.18.

Table 12.18: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'lord'	tēr տեր	tajr տայր	ter տեր
'dormouse (CA); rat (SEA)'	arnēt առնետ	ərnajt պռնայտ	arnet առնետ
'need'	arnēt պետ	pajtk ^h պայտք	petk ^h պետք

Classical Armenian /ē/ <ē> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.19.

Table 12.19: Change from Classical Armenian /ē/ <ē> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'female'	ēg էգ	ag ^l ագ ^լ	eg էգ
'inside'	mēdʒ մեջ	mádʒ-ə մա՛ջը	metʃ ^h մեջ
'inside-DEF'			métʃ ^h -ə մեջը

12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ḥ> Classical Armenian /i/ <ḥ> became /i/ <ḥ> for the words in Table 12.20.

Table 12.20: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /i/ <ḥ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'red'	karmír կարմիր	kármir կարմիր	karmír կարմիր
'month'	amís ամիս	ámis ա'միս	amís ամիս
'nit'	aníts անիտ	áníts ա'նիտ	aníts անիտ
'nit'	bərindž բրինձ	bərindž բրինձ	bərindž բրինձ
'barley'	garí գարի	giéri գյերի	garí գարի
'wine'	giní գինի	giíni գյինի	giní գինի
'ninety'	innásún իննասուն	innásun իննասուն	innásún իննասուն
'horse'	dži ձի	dži ձի	dži ձի

Classical Armenian /i/ <ḥ> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.21.

Table 12.21: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'to lick'	lizél լիզել	léjzil լ'էյզիլ	lizél լիզել

Classical Armenian /i/ <ḥ> became /uj/ <ոյ> for the words in Table 12.22.

Table 12.22: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /uj/ <ոյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA
'one'	mi	մի	mujn	մոյն	mi մի

Classical Armenian /i/ <հ> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.23.

Table 12.23: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'meat'	mis	մայս	mis միս
'to like'	siréł	սայրել	siréł սիրել
'oar'	tʰi	թի	tʰi թի
'nine'	ínən	ինը	ínə ինը
'laughter'	tsitsáł	ծայծաւ	tsitsáł ծիծաւ
'lime'	lir	կայր	lir կայր
'old'	hin	հայն	hin հին
'nose'	kʰitʰ	քիթ	kʰitʰ քիթ
'mind'	mit-(ə?)kʰ (-PL)	մայնք	mitkʰ մինք

Classical Armenian /i/ <հ> became /æ/ <այ> for the words in Table 12.24.

Table 12.24: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /æ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'beautiful'	sirún սիրուն	sáryn սարիւն	sirún սիրուն
'I (DAT)'	indž ինձ	ændž անձ	indž ինձ
'I (GEN)'	im իմ	æm ամ	im իմ
'apricot'	tsíráն ծիրան	tsáryn ծարիւն	tsíráն ծիրան
'one'	mi մի	mæn ման	mi մի

Classical Armenian /i/ <հ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.25.²

Table 12.25: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'heart'	sirt սիրտ	sart սարտ	sirt սիրտ
'five'	hing հինգ	hangi հանգի	hing հինգ
'kernel'	koríz կորիզ	kráz կրազ	koríz կորիզ

Original page number 94.

12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 12.26.

Table 12.26: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'eyelid'	kop կոպ	kop կօպ	kop կօպ

²HD: The original page had <մայնք> as part of the change from <հ> to <ա>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be part of the change from <հ> to <այ>; I fixed it.

Classical Armenian /o/ <n> became /u/ <nL> for the words in Table 12.27.

Table 12.27: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'smell'	hot	հնս	hut	հնւն	hot	հնս
'loan'	pʰox	փնխ	pʰuh	փնւհ	pʰox	փնխ
'foot'	ótən	ոտն	útnə	ո՛տննը	vót	ոտն
'belly'	pʰor	փնր	pʰur	փնւր	pʰor	փնր
'who'	ov	ով	uv	ուվ	ov	ով
'no'	ot̪ʰ	ոչ	ut̪ʰ	ուչ	vot̪ʰ	ոչ
'chair'	at̪ʰór	աթռոն	áth'urkʰ	ա՛թռոք	at̪ʰór	աթռոն
'trembling'	dot	դող	duš	դուղ	doš	դող
'bone'	óskər	ոսկը	úskər	ո՛սկըն	voskóր	ոսկոր
'lentil'	ospən	ոսպն	usp	ուսպ	vosp	ոսպ
'wall'	órmən	որմն	úrmən	ո՛րման	vorm	որմ

Classical Armenian /o/ <n> became /γ/ <ḥL> for the words in Table 12.28.

Table 12.28: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /γ/ <ḥL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'thief'	goť	գող	g̪iyv	գյիւղ	goš	գող
'essential'	gəlχawóր	գլխաւոր	g̪əlħáenvyr	գյուղավիր	gəlχanóր	գլխավոր
'gray-haired'	alewóր	ալեւոր	həlāenvyr	հըլաշ'վիր	alevóր	ալեւոր
'flame'	bočsʰ	բոց	b̪yčsʰ	բիւց	bočsʰ	բոց
'lap'	gog	գող	g̪iyg̪i	գյիւղի	gokʰ	գող
'apple'	χəndzóր	խնձոր	χəndzýr	խնձծիր	χəndzóր	խնձոր
'worm'	órdən	որդն	ýrnə	իւրնը	vórtʰ	որդն

Classical Armenian /o/ <n> became /e/ <t> for the words in Table 12.29.

Table 12.29: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /e/ <t> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to try'	pʰorðzéł	փործել	pʰérdzil	փէրծիլ	pʰorčsʰéł	փործել
'mule'	dʒorí	ջորի	džéri	ջէրի	džorí	ջորի
'soul'	hogí	հողի	hégi	հէղի	hokʰí	հողի
'sheep'	ot̪ʰxár	ոչխար	éxt̪ʰær	է՛խչար	vot̪ʰxár	ոչխար
'louse'	odžíł	օջիլ	édžil	է՛ջիլ	vot̪ʰíł	օջիլ

Classical Armenian /o/ <n> became /æ/ <ǖ> for the words in Table 12.30.

Table 12.30: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /æ/ <ǖ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to try'	gorčsél	գործել	giérdzil	գյա՛րծիլ	gorčsél	գործել
'to praise'	govél	գովել	giávil	գյավիլ	govél	գովել
'cress'	kotímən	կոտիմն	káetim	կյա՛տիմ	kotém	կոտեմ

Classical Armenian /o/ <n> became /a/ <u> for the words in Table 12.31.

Table 12.31: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'smell'	hot	հնս	háetats	հա՛տած	hotats	հնսած
'smelled (participle)'	p ^h oxéł	փոխել	p ^h áhil	փա՛հիլ	p ^h oxéł	փոխել
'to change'	t ^h óran	թռն	t ^h árne	թա՛ռնը	t ^h or	թռն
'grandchild'	moχír	մոխիր	máxir	մա՛խիր	moχír	մոխիր
'ash'	oskí	ոսկի	áski	ա՛սկի	voskí	ոսկի
'gold'	ort ^h	օրթ	árt ^h uk	ա՛րթուկ	hort	հորթ
'smell'						

12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <n> Classical Armenian /u/ <n> became /u/ <n> for the words in Table 12.32.

Table 12.32: Change from Classical Armenian /u/ <n> to /u/ <n> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'other'	uríj	ուրիշ	úrj	ուրիշ	uríj	ուրիշ
'name'	anún	անուն	ánun	անուն	anún	անուն
'autumn'	ajún	աշուն	ájunk ^h	ա՛շունք	ajún	աշուն
'elbow'	armúkən	արմունկն	ármung	ա՛րմունգ	armújk	արմունկ
'fish'	dzúkən	ձունկն	dzúknə	ձո՛ւնկն	dzúk	ձունկ

Classical Armenian /u/ <n> became /γ/ <հլ> for the words in Table 12.33.

Table 12.33: Change from Classical Armenian /u/ <n> to /γ/ <հլ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'you (NOM)'	du	դու	dy	դիւ	du	դու
'wool'	burd	բուրդ	b ^h ur ^h	բիւրդ	bur ^h	բուրդ
'abyss'	andúnd	անդունդ			andúnd	անդունդ
	andúnd-(ə?)k ^h (-PL)	անդունդք	ándyndk ^h	ա՛նդիւնդք		
'head'	g ^h elux	գլուխ	g ^h elyh	գլուխ	g ^h elux	գլուխ
'oath'	er ^h dúmən	երդումն	er ^h dym	ե՛րդիմն	jer ^h úm	երդումն

Classical Armenian /u/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 12.34.

Table 12.34: Change from Classical Armenian /u/ <n> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'false'	sut	սուտ	sot	սօտ	sut	սուտ
'cold'	t ^h urst	ցուրտ	t ^h ort	ցօրտ	t ^h urst	ցուրտ
'shoulder'	us	ուս	jons	յօնս	us	ուս
'camel'	u ^h t	ուղտ	o ^h t	օղտ	u ^h t	ուղտ
'happy'	uráχ	ուրախ	óráχ	օ՛րախ	uráχ	ուրախ
'to eat'	utél	ուլտել	ótil	օ՛տիլ	utél	ուլտել
'to have'	unił	ունիլ	ónel	օ՛նիլ	unél	ունիլ
'sour'	t ^h ət ^h u	թթու	t ^h t ^h o	թթօ	t ^h ət ^h u	թթու
'fig'	t ^h uz	թուզ	t ^h óznə	թթօնզ	t ^h uz	թուզ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.35.

Table 12.35: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'knee'	Էսնգէք ^h ծունզք	Էսէյնէ ծէյնը	Էսնյէ ծունկ

Classical Armenian /u/ <նւ> became /e/ <է> for the words in Table 12.36.

Table 12.36: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'belly (CA); satiated (SEA)'	կուտ կուշս	կէշտ կէշս	կուտ կուշս
'Friday'	սրբած ^h ուրբաթ	էրբէթ ^h էրբաթ	սրբած ^h ուրբաթ
'to swallow'	կուլ տալ կուլ տալ	կէլ տօլ կէլ տօլ	կուլ տալ կուլ տալ
'jug'	կոչ կուժ	կէչ կէժ	կոչ կուժ
'thorn'	պոս փուշ	պ'ոյշ փհշ	պոս փուշ

12.2.2.2 Diphthong changes

12.2.2.2.1 Classical Armenian /օի/ <այ> Classical Armenian /օի/ <այ> became /օյ/ <այ> for the words in Table 12.37.

Table 12.37: Change from Classical Armenian /օի/ <այ> to /օյ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'father'	հայր հայն	հայր հայն	հայր հայն
'mother'	մայր մայր	մայր մայր	մայր մայր
'wood'	թագիտ փայս	թօգիտ փայս	թօգիտ փայս
'goat'	պայտ այծ	պ'օյտ այծ	պայտ այծ
'sound'	ձայն ձայն	ձօյն ձայն	ձայն ձայն
'lightning'	կայտսակ կայծակ	կ'այտսակ կայծակ	կայտսակ կայծակ

Classical Armenian /օի/ <այ> became /օ/ <ա> for the words in Table 12.38.

Table 12.38: Change from Classical Armenian /օի/ <այ> to /օ/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
medial 'that'	օյդ այդ	օտ ասն	օյդ այդ
distal 'that yonder'	օյն այն	օն ան	օյն այն
'other'	օյլ այլ	օլ ալ	օյլ այլ

Classical Armenian /օի/ <այ> became /է/ <է> for only the word in Table 12.39.

Table 12.39: Change from Classical Armenian /օի/ <այ> to /է/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'vineyard'	օյգի այգի	է'գի էրգի	օյգի այգի

Classical Armenian /օի/ <այ> became /հ/ <հլ> for only the word in Table 12.40.

Table 12.40: Change from Classical Armenian /qj/ <այ> to /γ/ <հլ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'wolf'	ga ^j l գայլ	g ^γ l գյիլ	ga ^j l գայլ

Classical Armenian /qj/ <այ> became /i/ <ի> for only the word in Table 12.41.

Table 12.41: Change from Classical Armenian /qj/ <այ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'wide'	la ^j n լայն	lin լին	la ^j n լայն

12.2.2.2.2 Classical Armenian /օԱ/ <աւ> Classical Armenian /օԱ/ <աւ> became /av/ <ավ> for the words in Table 12.42.

Table 12.42: Change from Classical Armenian /օԱ/ <աւ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'crow'	agrā ^ւ ագրաւ	akrāv ա'կրավ	agrāv ագրավ
'sand'	awáz աւազ	ávaz ա'վազ	aváz ավազ
'thirsty'	tsará ^ւ ծարաւ	tsára ^v ծա՛րավ	tsaráv ծարավ
'partridge'	kak ^{հա} կարաւ	kák ^{հա} v կա՛րավ	kak ^{հա} v կարավ

Classical Armenian /օԱ/ <աւ> became /ov/ <օվ> for the words in Table 12.43.

Table 12.43: Change from Classical Armenian /օԱ/ <աւ> to /ov/ <օվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'cot'	χօս խօս	χov խօվ	χav խավ
'bird (CA); chicken (SEA)'	հաս հաւ	hov հօվ	hav հավ
'agreeable'	hawán հաւան	hóvan հօվան	haván հավան

Classical Armenian /օԱ/ <աւ> became /o/ <օ> for the words in Table 12.44.

Table 12.44: Change from Classical Armenian /օԱ/ <աւ> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'speech'	χáysk ^հ խայսք	χosk ^հ խօսք	χósk ^հ խոսք
'mother (GEN)'	maս ^ւ մաւր	mor մօր	mor մոր
'father (GEN)'	haս ^ւ հաւր	hor հօր	hor հոր
'pigeon'	ataսn ^ի աղաւնի	jəvóni յեւնի	afselí աղավնի

Classical Armenian /օԱ/ <աւ> became /u/ <նւ> for the words in Table 12.45.

Table 12.45: Change from Classical Armenian /ɑ/ <աւ> to /u/ <նւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'prayer'	ɑtɑy̥həkʰ	աղաւրք	աշուհկʰ
'shame'	amáu̥tʰ	ամաւրք	ամուհ
'to speak'	χaysíl	իսաւսիլ	խոսել
'eyebrow'	jaun-kʰ (-PL)	յաւնք	հոյք

Original page number 95.

Classical Armenian /ɑ/ <աւ> became /a/ <աւ> for the words in Table 12.46. This change happens in the declined forms of some of the previous words.

Table 12.46: Change from Classical Armenian /ɑ/ <աւ> to /a/ <աւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'speech'	χayskʰ	իսաւրք	խօսք
'speech-GEN'			խօսքի
'eyebrow'	jaun-kʰ (-PL)	յաւնք	հոյք
'eyebrow-GEN'			հոյքի

12.2.2.2.3 Classical Armenian /eu/ <եւ> Classical Armenian /eu/ <եւ> became /æv/ <այվ> for the words in Table 12.47.

Table 12.47: Change from Classical Armenian /eu/ <եւ> to /æv/ <այվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'gray-haired'	alewóր ալեւրոր	հելայվր հըլայվիլր	ալեվոր ալեւրոր

Classical Armenian /eu/ <եւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.48.

Table 12.48: Change from Classical Armenian /eu/ <եւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'rain'	andzréu̥	անձրեւ	անձրև
'sun'	areú̥	արեւ	արև
'light (weight)'	tʰetʰéu̥	թեթեւ	թեթեվ
'form'	dž'eú̥	ձեւ	ձեւ

12.2.2.2.4 Classical Armenian /iú/ <իւ> Classical Armenian /iú/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.49.

Table 12.49: Change from Classical Armenian /iú/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'honor'	ɑrt̥síu̥ արծիւ	արտիվ	արտիվ
'account'	haʃíu̥ հաշիւ	հաշիվ	հաշիվ

Classical Armenian /iú/ <իւ> became /γ/ <իւ> for the words in Table 12.50.³

³HD: The original page had CA <ասիւր> as undergoing this sound change to <աշիւր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that

Table 12.50: Change from Classical Armenian /i_u/ <χL> to /γ/ <χL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'durable'	alίսր	ալիւր	aljúr
'blood'	արίսն	արիւն	arjún
'hundred'	հարիսն	հարիւր	harjúr
'snow'	ձիսն	ձիւն	ձյուն

Classical Armenian /i_u/ <χL> became /i/ <χ> for the words in Table 12.51. This happens for the Classical ending /-tʰiսն/ <թիւն>.

Table 12.51: Change from Classical Armenian /i_u/ <χL> to /i/ <χ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'theft'	goւութիսն	գուութիւն	goսությն
'remission'	tʰoւութիսն	թուութիւն	հօսությն

Classical Armenian /i_u/ <χL> became /ajv/ <այվ> for the words in Table 12.52.

Table 12.52: Change from Classical Armenian /i_u/ <χL> to /ajv/ <այվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'fight'	kəriս	կրայվ	kəriv

12.2.2.2.5 Classical Armenian /o_{ij}/ <nj> Classical Armenian /o_{ij}/ <nj> became /γ/ <χL> for the words in Table 12.53.

Table 12.53: Change from Classical Armenian /o_{ij}/ <nj> to /γ/ <χL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'thumb (CA, SEA); finger (Agulis)'	boյt ^h	բրյթ	but ^h
'nest'	bojn	բրյն	bujn
'walnut'	ənkójz	ընկոյզ	əŋkújz
'light'	lojs	լոյս	lujs
'lazy'	tsɔjl	ծոյլ	tsujl
'blue'	karójt	կարոյտ	karújt

12.2.2.2.6 Classical Armenian /a_{ij}/ <nվ> HD: *I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <nվ> was pronounced as /ou/ instead of /ov/.*

Classical Armenian /ov/ <nվ> became /ov/ <օվ> for the words in Table 12.54.

Table 12.54: Change from Classical Armenian /ov/ <nվ> to /ov/ <օվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'sea'	tsov	ծօվ	tsov

Classical Armenian /ov/ <nվ> became /uv/ <ուվ> for the words in Table 12.55.

the change is from <ալիւր> to <ալիւր>; I fixed it.

Table 12.55: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /uv/ <նւվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'cow'	kov	կով	kuv	կուվ	kov	կով

Classical Armenian /ov/ <նվ> became /av/ <ավ> for the words in Table 12.56.

Table 12.56: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'sea'	tsov	ծով	tsov	ծօվ	tsov	ծով
'sea-GEN'			tsáv-i	ծա՛վի	tsov-í	ծովի
'to be disturbed'	χərovíl	խռովիլ	hrávil	հռա՛վիլ	χərovéi	խռովել
'accustomed'	sovór	սովոր	sávur	սա՛վոր	sovór	սովոր

12.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion

Like the Karabakh dialect, stress has moved to the penultimate dialect. Because of this, all pre-tonic vowels have been lost, as the above examples show.

12.2.2.4 Consonant changes

12.2.2.4.1 Voicing changes The consonants in the Agulis dialect have preserved their native and original pronunciation, more than any dialect. As is clear, the New dialects, including the Tbilisi and Yerevan dialects, have changed voiced sounds to voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. But the Agulis dialect is an exception to this rule, and these same consonants preserve their original pronunciation (Table 12.57).

Table 12.57: Change from Classical Armenian /ov/ <նվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'man'	mard	մարդ	mord	մօրդ	martʰ	մարդ
'rose'	vard	վարդ	vöerd	վեօրդ	vartʰ	վարդ
'Transfiguration'	vardavar	վարդավար	vərdavər	վըրդավիր	vartʰavar	վարդավար
'male'	օրðz	որð	yrðz	իւրð	vort̚sʰ	որð
'bear'	ɑrdz	արð	օrdz	օրð	ɑrt̚h	արð

However among the consonants, some of them have undergone various changes.

12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops Classical Armenian /g/ <զ> has changed to /gj/ <յզ> everywhere. But only after the vowel /o/ <օ>, it is pronounced as /g/ <զ>. Similar to this, the sounds /k,kʰ/ <կ, պ> have changed everywhere to /kj, kʰj/ <յկ, յպ>.

12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <յւ> to /h/ <հ> Classical Armenian /χ/ <յւ> has changed everywhere to /h/ <հ> (Table 12.58).⁴

⁴HD: For the word 'locust', Adjarian provides an ancestor <մարեխ> /mareχ/. Other attested Classical forms include <մարախ> /marax/, which I suspect is a closer ancestor for Agulis based on the difference in vowels.

Table 12.58: Change from Classical Armenian /χ/ <χ> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'stall'	աշօր	ահոռ	աշօր
'head'	գելսχ	գլուխ	գելսχ
'game'	χատ	խաղ	χատ
'grape'	χատօտ	խաղող	խառօթ
'to strangle'	χետդէլ	խեղդել	խեղդել
'deep'	χօր	խոր	խօր
'bundle'	χուրճ	խուրծ	խուրճ
'confused'	χերօն	խռով	խերօն
'to be disturbed'	χերօնվի	խռովի	խերօնվի
'advice'	χերատ	խրատ	խերատ
'to spend (CA); to sell (SEA)'	Եսախէլ	ծախել	Եսախէլ
'smoke'	Եսուχ	ծուխ	Եսուխ
'to hang'	կաշէլ	կախել	կաշէլ
'to trample'	կօշէլ	կոխել	կօշէլ
'pulley'	Ելաշարակ	ճախարակ	Ելաշարակ
'locust'	մարաչ	մարախ	մարաչ
'herd of cattle'	ոաչիր	նախիր	ոաչիր
'onion'	սօչ	սոխ	սօչ
'vinegar'	կհատշհաչ	քացախ	կհատշհաչ
'sheepfold'	քհարաչ	փարախ	քհարաչ

Original page number 96.

12.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <հ> Classical Armenian /s/ <ս> has changed to /h/ <հ> in one word (Table 12.59).

Table 12.59: Change from Classical Armenian /s/ <ս> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'to say'	ասէլ ասել	ահիլ ահիլ	ասէլ ասել

12.2.2.4.5 Change from Classical /tsʰ/ <ց> to /h/ <հ> In imperatives and in the past participles, the Classical sound /tsʰ/ <ց> has changed to /h/ <հ> (Table 12.60).

Table 12.60: Change from Classical Armenian /U/ <ւ> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'I have forgotten'	մոռացեալ եմ մոռացեալ եմ ✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1SG	mr-æ-h-ալ ե-մ մոաշիլ ըս mr-æ-h-ալ ե-մ	մոռացեալ եմ
'forget!'	մոռացիր մոռացիր ✓-LV-AOR-IMP.2SG	mr-æ-h-ի մոաշի mr-æ-h-ի	մոռացիր

12.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <ն> The ending /n/ <ն> from Old Armenian has changed to /nə/ <նը>, keeping its native form, similar to the Karabakh dialect (Table 12.61).

Table 12.61: Change from Classical ending /n/ <ն> to /nə/ <նը> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'mouse'	múkən	մոկն	muk
'pomegranate'	núrən	նօրն	nur
'wall'	órmən	նըմն	vorm
'worm'	órdən	հըմն	vort ^h

12.3 Morphology

12.3.1 Noun inflection or declension

12.3.1.1 Case suffixes

In case declension, the following formatives are used.

- GEN, DAT: The genitive-dative is formed generally with the formative /-i/ <ի>. Proper nouns or names take the formative /-a/ <ա>; but when stress is on the final syllable this /-a/ <ա> turns to /œ/ <էօ>.
- ACC: The accusative is the same as either the nominative or dative, just as in the Yerevan dialect, based on whether the object is inanimate or animate.
- ABL: The ablative uses the formative /-its^h/ <հց>, similar to the Yerevan dialect, whereas the Karabakh dialect has /-a, -an/, <ա, ան>.
- INS: The instrumental formative is /-av/ <ավ> after stress, but /-œv/ <էօվ> when stressed.
- LOC: The locative takes the unstressed formative ամ /am/, and stressed formative ում /um/

12.3.1.2 Case infix

Before these formatives, we can sometimes place the infix (միջամասնիկ) /-hæn/ <հնիւ>, which corresponds to the Karabakh formatives /-an, -ana/ <ան, անա>. In this way, we have the secondary formatives:

- Ablative: /-hæn-its^h/ <հնիւհց>
- Instrumental: /-hæn-œv/ <հնիւսօվ>
- Locative: /-hæn-æm/ <հնիւսամ>

HD: It's not clear to me what this formative is supposed to be. It could be a meaningless stem-extender, as found in SEA pronouns: 'from me' /indz-an-its^h/ glossed as 1SG.DAT-NX-ABL. Or it could be an oblique marker like the one's used in irregular SEA kinship words: 'from a friend' /əŋker-otj^h-its^h/ glossed as 'friend-OBL-ABL'.

12.3.1.3 Plural declension

The nominative plural uses the following formatives:

- /-ar/ <ար> for monosyllabic words
- /-k^h/ <պ> for vowel-final words
- /-ner/ <ներ> for the remaining words

The other cases are formed in this way.

- Genitive-Dative: /-(n)er-i/ <(ն)երի>

- Ablative: */-(n)eɾ-ɪts/ <(u)ɛɾhɣ>*
- Instrumental: */-(n)eɾ-æv/ <(u)ɛɾwǖv>*
- Locative: */-(n)eɾ-æm/ <(u)ɛɾwǖm>*

12.3.2 Pronoun inflection or declension

12.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 12.62 lists the personal pronouns.

Table 12.62: Inflection paradigm for personal pronouns in the Agulis dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	dy	mik ^{hj}	dyk ^h
	ħu	ħħu	ħħej	ħħej
GEN	æm	kħu	mir	ħżir
	ħħim	ħħu	ħħej	ħħej
DAT,ACC	ændż	kħiz	miz	ħżiz
	ħħiġ	ħħaq	ħħaq	ħħaq
ABL	ændż-āen-ɪts ^h	kħiz-āen-ɪts ^h	miz-āen-ɪts ^h	ħżiz-āen-ɪts ^h
	ħħiġ-ħħiġ-ħħiġ	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq
INS	ændż-āen-æv	kħiz-āen-æv	miz-āen-æv	ħżiz-āen-æv
	ħħiġ-ħħiġ-ħħiġ	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq
LOC	ændż-āen-æm	kħiz-āen-æm	miz-āen-æm	ħżiz-āen-æm
	ħħiġ-ħħiġ-ħħiġ	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq	ħħaq-ħħaq-ħħaq

Original page number 97.

12.3.2.2 Demonstrative pronouns

In Agulis, the Armenian forms have changed (Table 12.63).

Table 12.63: Changes from Classical demonstratives in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
proximal 'this'	ɑ̄s, sa	ħħiġ, uo, uu	aj̄s, sa
medial 'that'	ɑ̄d, da	ħħej, ħo, uu	aj̄d, da
distal 'that yonder'	ɑ̄n, na	ħħiġ, ħo, uu	aj̄n, na

Their declined forms are in Table 12.64. HD: Adjarian provides only a partial paradigm.

Table 12.64: Declension of proximal demonstrative 'this' in the Agulis dialect

	Singular		Plural
NOM	as	աս	æstyk ^h
GEN	asúr	ասոն'կ	աստուք ^h
DAT	astúr	աստոն'կ	
ABL	astur-án-its ^h	աստուրանից	
INS	astur-án-av	աստուրանավ	
LOC	astur-án-am	աստուրանամ	

The form /so/ <uo> 'this' also has the form /zo/ <qo>. This latter form is used only for animates, while /so/ <uo> is for both animates and inanimates.

12.3.3 Verb inflection or conjugation

12.3.3.1 Conjugation classes

In the Agulis dialect, verbal conjugation is very interesting, because many form changes have occurred. Of the four conjugation classes from Old Armenian, only two are kept; these are the /i/ <h> and /o/ .

Table 12.65: Change in conjugation classes from Classical Armenian to the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA	
'to say'	as-e-l	ասել	as-e-l	ասել
'to go away'	her-a-n-á-l	հեռանալ	her-a-n-á-l	հեռանալ
'to cough'	haz-a-l	հազալ	hazz-o-l	հազզօլ

12.3.3.2 Copular verb or auxiliary

12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/ The copular verb has kept only its present tense (Table 12.66). The 1PL and 2PL are homophonous.

Table 12.66: Present copula with the vowel /ə-/ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m զ	e-m եմ
2SG 'you are'	ə-s զ	e-s ես
3SG 'he is'	ə ա	e է
1PL 'we are'	ə-k ^h զք	e-ŋk ^h ենք
2PL 'you are'	ə-k ^h զք	e-k ^h եք
3PL 'they are'	ə-n զն	e-n են
AUX-AGR		AUX-AGR

12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/ The past imperfective has been lost; in its place, the dialect has invented a new strategy (Table 12.67). *HD: Whereas CA and SEA have a suffix /-i/ to encode past tense, Agulis instead uses /nel/ as a particle that marks the past.*

Table 12.67: Past copula or past auxiliary in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I was'	nel ə-m	ՆԵԼ ԾՄ	ej-i-∅	տի
2SG 'you were'	nel ə-s	ՆԵԼ ԾՍ	ej-i-ր	տիր
3SG 'he was'	nel a	ՆԵԼ Ա	e-∅-ր	տր
1PL 'we were'	nel ə-kʰ	ՆԵԼ ԾՊ	ej-i-յկʰ	տիլոր
2PL 'you were'	nel ə-kʰ	ՆԵԼ ԾՊ	ej-i-կʰ	տիզ
3PL 'they were'	nel ə-n	ՆԵԼ ԾՆ	ej-i-n	տին
	PST AUX-AGR		AUX-PST-AGR	

As can be seen, this new strategy for the past auxiliary is a reduced and shortened form of the Classical phrase /եւեալ եմ/ <եւեալ եւ> or /լեալ եմ/ <լեալ եւ> 'I have been'. *HD: Note that this Classical phrase consists of the participle of the verb 'to be' /լինել/ <լինել>, plus the copula as an auxiliary.*

We shall find a similar usage in the Suceava dialect below. According to this, the imperfective of the Agulis dialect is originally the present perfect (յարակաստար).

12.3.3.3 Inflectional paradigm

HD: In contrast to the rest of /um/ <ում> branch dialects, Adjarian discusses the Agulis paradigms in depth. His original descriptions and my explanations are interspersed.

12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective *HD: The present indicative and past imperfective in SEA are formed via periphrasis (Table 12.68). The verb is in a converb form called the imperfective converb. For most regular verbs, this converb is made up of the stem plus the suffix /-um/, without the theme vowel. Irregular monosyllabic verbs instead form the converb by adding the suffix /-is/ after the infinitive (Table 12.70). Tense and agreement is on the inflected auxiliary, whether present or past. What follows is how Adjarian describes Agulis. Note the difference in the use of converb suffix and the use of a prefix.*

To form present and imperfective indicative stem of verbs, we place the formatives /-um/ <ում> (Table 12.68), or /-am, -əm/ <ամ, ամ> (Table 12.69). The first is used when stressed (Table 12.68), while the second for unstressed (Table 12.69). *HD: It seems that /-an, -əm/ are allomorphs based on vowel harmony.*

Table 12.68: Indicative present <ներկայ> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect, using the converb suffix /-um/ <ում>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m	կտրո՞ւմ ԾՄ	ketr-úm e-m	կտրում ԵՄ
2SG	ktr-úm ə-s	կտրո՞ւմ ԾՍ	ketr-úm e-s	կտրում ԵՍ
3SG	ktr-úm a	կտրո՞ւմ Ա	ketr-úm e	կտրում Ե
1PL	ktr-úm ə-kʰ	կտրո՞ւմ ԾՊ	ketr-úm e-յկʰ	կտրում ԵԼՈՐ
2PL	ktr-úm ə-kʰ	կտրո՞ւմ ԾՊ	ketr-úm e-kʰ	կտրում ԵԶ
3PL	ktr-úm ə-n	կտրո՞ւմ ԾՆ	ketr-úm e-n	կտրում ԵՆ
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 12.69: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to go away' in the Agulis dialect, using the converb suffix /-æm/ <ըմ>

Agulis			cf. SEA	
1SG	հր-æ-n-æm ə-m	հռանսմ ըմ	her-a-n-úm e-m	հռանում եմ
2SG	հր-æ-n-æm ə-s	հռանսմ ըս	her-a-n-úm e-s	հռանում ես
3SG	հր-æ-n-æm ə	հռանսմ ա	her-a-n-úm e	հռանում է
1PL	հր-æ-n-æm ə-k ^h	հռանսմ ըք	her-a-n-úm e-ŋk ^h	հռանում ենք
2PL	հր-æ-n-æm ə-k ^h	հռանսմ ըք	her-a-n-úm e-k ^h	հռանում եք
3PL	հր-æ-n-æm ə-n	հռանսմ ըն	her-a-n-úm e-n	հռանում են
	✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR

Monosyllabic verbs take /-is/ <իս> (Table 12.70).

Table 12.70: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to give' in the Agulis dialect, using the converb suffix /-is/ <իս>

Agulis			cf. SEA	
1SG	t-á-l-is ə-m	տալիսըմ	t-a-l-ís e-m	տալիս եմ
2SG	t-á-l-is ə-s	տալիս ըս	t-a-l-ís e-s	տալիս ես
3SG	t-á-l-is ə	տալիս ա	t-a-l-ís e	տալիս է
1PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-ís e-ŋk ^h	տալիս ենք
2PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-ís e-k ^h	տալիս եք
3PL	t-á-l-is ə-n	տալիս ըն	t-a-l-ís e-n	տալիս են
	✓-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-TH-INF-IMPF.CVB AUX-AGR

Besides these, vowel-initial verbs take the prefix /n-/ <ն> (Table 12.71).

Table 12.71: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect, using the converb suffix /-am/ <ամ>, and prefix /n-/ <ն>

Agulis			cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m	նահամ ըմ	as-úm e-m	ասում եմ
2SG	n-áh-am ə-s	նահամ ըս	as-úm e-s	ասում ես
3SG	n-áh-am ə	նահամ ա	as-úm e	ասում է
1PL	n-áh-am ə-k ^h	նահամ ըք	as-úm e-ŋk ^h	ասում ենք
2PL	n-áh-am ə-k ^h	նահամ ըք	as-úm e-k ^h	ասում եք
3PL	n-áh-am ə-n	նահամ ըն	as-úm e-n	ասում են
	?-✓-IMPF.CVB AUX-AGR			✓-IMPF.CVB AUX-AGR

The past imperfective is formed by adding the form /nel/ <լէլ> to the present. *HD: That is, whereas SEA uses a dedicated past auxiliary, Agulis combines the present auxiliary with a past particle to create the past tense. This past particle /nel/ is then added onto the indicative present to create the indicative past imperfective, regardless if the converb uses /-um/ (Table 12.72), /-æm/ (Table 12.73), /-is/ (Table 12.74), or a prefix /n-/ (Table 12.75).*

Table 12.72: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	ktr-úm ə-m nel	կտրո՞ւմ ըսնել
2SG	ktr-úm ə-s nel	կտրո՞ւմ ըսնել
3SG	ktr-úm a nel	կտրո՞ւմ ա նել
1PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրո՞ւմ ըք նել
2PL	ktr-úm ə-k ^h nel	կտրո՞ւմ ըք նել
3PL	ktr-úm ə-n nel	կտրո՞ւմ ըն նել
✓-IMPF.CVB AUX-AGR PST		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.73: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to go away' in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	hr-æ-n-æm ə-m nel	հռա՞նամ ըսնել
2SG	hr-æ-n-æm ə-s nel	հռա՞նամ ըսնել
3SG	hr-æ-n-æm a nel	հռա՞նամ ա նել
1PL	hr-æ-n-æm ə-k ^h nel	հռա՞նամ ըք նել
2PL	hr-æ-n-æm ə-k ^h nel	հռա՞նամ ըք նել
3PL	hr-æ-n-æm ə-n nel	հռա՞նամ ըն նել
✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR PST		✓-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.74: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to give' in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	t-á-l-is ə-m nel	տա՞լիս ըսնել
2SG	t-á-l-is ə-s nel	տա՞լիս ըսնել
3SG	t-á-l-is a nel	տա՞լիս ա նել
1PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տա՞լիս ըք նել
2PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տա՞լիս ըք նել
3PL	t-á-l-is ə-n nel	տա՞լիս ըն նել
✓-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR PST		✓-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.75: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to say' in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA
1SG	n-áh-am ə-m nel	նա՞համ ըսնել
2SG	n-áh-am ə-s nel	նա՞համ ըսնել
3SG	n-áh-am a nel	նա՞համ ա նել
1PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նա՞համ ըք նել
2PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նա՞համ ըք նել
3PL	n-áh-am ə-n nel	նա՞համ ըն նել
?-✓-IMPF.CVB AUX-AGR PST		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Original page number 98.

12.3.3.3.2 Past perfective or aorist The past perfective is lost. Agulis has replaced it with either the present perfect (յարակատար) or with a new strategy, which is similar to the Old Armenian present.

HD: What he means is the following. In SEA, the aorist or past perfective is marked synthetically by using the aorist stem (Table 12.76). For a verb like 'to cut' /kətr-e-l/, the past perfective is marked by adding the aorist suffix /-tsʰ/ after the theme vowel, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses a covert tense and agreement suffix. In contrast in Agulis, the past perfective is marked peripherastically. The first strategy that Adjarian describes is by combining the perfective converb (with suffix /-el/, also called the past participle) with an inflected auxiliary. In Agulis, there is evidence that the vowel /e/ in /-el/ is actually a separate theme vowel.

Table 12.76: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG	kətr-e-l ə-m	կտրել ըմ
2SG	kətr-e-l ə-s	կտրել ըս
3SG	kətr-e-l a	կտրել ա
1PL	kətr-e-l ə-kʰ	կտրել ըք
2PL	kətr-e-l ə-kʰ	կտրել ըք
3PL	kətr-e-l ə-n	կտրել ըն
	✓-TH-PERF.CVB AUX-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

HD: Such a morphological structure (perfective converb + auxiliary) exists in SEA too, but as a marker of the present perfect, not the past perfective. Note the following contrasts in (42) for better illustration.

(42) a. Agulis

ktr-e-l ə-n
cut-TH-PERF.CVB AUX-3PL

'They cut (in the past).'

կտրել ըն

b. SEA

kətr-el e-n
cut-PERF.CVB AUX-3PL

'They have cut'

կտրել են

HD: In Agulis, the use of the perfective converb (past participle) to mark the past perfective is robust. Adjarian provides paradigms for two other verbs that use the past perfective in this way (Table 12.77). Note how some verbs like 'to cut' use a suffix /-el/, while 'to say' uses /-al/ and 'to go for away' uses /-æl/. Inter-verb variation suggests that morphemes like /-el/, /-al/, /-æl/ are actually bimorphemic with a theme vowel: /-e-l/, /-a-l/, /-æ-l/.

Table 12.77: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verbs 'to say' and 'to go away' in the Agulis dialect

	'to say'	'to go away'
1SG	áh-a-l ə-m	ա'հալ ըմ
2SG	áh-a-l ə-s	ա'հալ ըս
3SG	áh-a-l a	ա'հալ ա
1PL	áh-a-l ə-kʰ	կտրել ըք
2PL	áh-a-l ə-kʰ	ա'հալ ըք
3PL	áh-a-l ə-n	ա'հալ ըն
	✓-TH-PERF.CVB AUX-AGR	✓-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-AGR

HD: To help understand the above paradigms, consider the perfective converbs of these two verbs across the two dialects (43). The converb uses a non-alternative suffix /-el/ in SEA, while this converb's theme changes in Agulis

based on the verb. For inchoative verbs like 'to go away', this converb uses the aorist suffix */-ts^h/* in SEA and */-h/* in Agulis.

(43) a. Agulis

áh-a-l e-m, hr-æ-h-æ-l e-m
say-TH-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-3PL

'They said; they went away.'

ա'հալ ըն, հու՛հալ ըն

b. SEA

as-é-l e-n her-a-ts^h-é-l e-n
say-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-PERF.CVB AUX-3PL

'They have said; they have gone away.'

ասել են, հեռացել են

*HD: The second strategy that Adjarian describes is the following. Classical Armenian had a synthetic construction for the indicative present in which the present agreement suffixes are added after the theme vowel. SEA inherited this construction and uses it to mark the subjunctive present. In contrast, Agulis uses it to mark the past perfective. I illustrate by contrasting the SEA subjunctive present against the Agulis past perfective (Table 12.78). Note that the 3SG is ineffable in Agulis with this strategy. The 1PL and 2PL are homophonous. For 'to go away', this verb uses its inchoative form */-n-/* in SEA, but Agulis uses the cognate form */-h/* of the aorist suffix */-ts^h/*.*

Table 12.78: Past perfective <կատարեալ> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect, contrasting against the subjunctive present of SEA

	Agulis past perfective		cf. SEA subjunctive present	
	'to cut'			
1SG	ktr-e-m	կտրեմ	ketr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-e-s	կտրես	ketr-e-s	կտրես
3SG			ketr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	ketr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	ketr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-e-n	կտրեն	ketr-e-n	կտրեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-a-m	կսրեմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-a-s	կսրես	as-é-s	ասես
3SG			as-i-∅	ասի
1PL	áh-a-k ^h	կսրեք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-a-k ^h	կսրեք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-a-n	կսրեն	as-é-n	ասեն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-æ-h-æ-m	կսրեմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-h-æ-s	կսրես	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG			her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-h-æ-k ^h	կսրեք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-h-æ-k ^h	կսրեք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-h-æ-n	կսրեն	her-a-n-á-n	հեռանան
	✓-LV-INCH-TH-AGR		✓-LV-INCH-TH-AGR	

12.3.3.3.3 Present perfect and past perfect The present perfect (յարակատար) is replaced by the second form of the past participle (with the formative /-ats/ <ած>) (Table 12.79). On this form, the familiar formative /nel/ <նէլ> is added to create the past perfect (գերակատար).

HD: Adjarian prose is quite succinct for a complicated topic. Essentially, for the present perfect, Agulis developed a periphrastic strategy that is more like SWA than SEA. In SEA, there are two past-oriented participles. One is the perfective converb with suffix /-el/. This converb is used for the present perfect. There is another non-finite form called the resultative participle with suffix /-ats/. This form is not used in any periphrastic tenses in SEA. In contrast in SWA, there is no perfective converb. The cognate of the resultative suffix /-adz/ is used to mark the present perfect. Agulis behaves like SWA because it uses the cognate of the resultative suffix /-e-ts/ to mark the present perfect.

Original page number 99.

Table 12.79: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA
1SG	ktr-e-ts ə-m	կտրեծ ըմ	գեր-ած ե-մ
2SG	ktr-e-ts ə-s	կտրեծ ըս	գեր-ած ե-ս
3SG	ktr-e-ts a	կտրեծ ա	գեր-ած ե
1PL	ktr-e-ts ə-kʰ	կտրեծ ըք	գեր-ած ե-յկʰ
2PL	ktr-e-ts ə-kʰ	կտրեծ ըք	գեր-ած ե-կʰ
3PL	ktr-e-ts ə-n	կտրեծ ըն	գեր-ած ե-ն
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-RPTCP AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR

HD: In SEA and SEA, the resultative suffix is a non-alternative suffix: SEA /-ats/ and SWA /-adz/. But in Agulis, there is evidence that the vowel is a separate theme vowel because it alternates across verbs: /-e-ts/ for 'to cut', /-a-ts/ for 'to say', and /-æ-ts/ for 'to go away' (Table 12.80).

Table 12.80: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to say' and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA
	'to say'		
1SG	áh-a-ts ə-m	ա'հած ըմ	əs-ádz ե-մ
2SG	áh-a-ts ə-s	ա'հած ըս	əs-ádz ե-ս
3SG	áh-a-ts a	ա'հած ա	əs-ádz ե
1PL	áh-a-ts ə-kʰ	ա'հած ըք	əs-ádz ե-յկʰ
2PL	áh-a-ts ə-kʰ	ա'հած ըք	əs-ádz ե-կʰ
3PL	áh-a-ts ə-n	ա'հած ըն	əs-ádz ե-ն
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-RPTCP AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR
	'to go away'		
1SG	hr-æ-h-æ-ts ə-m	հռա՛հած ըմ	her-a-tsʰ-ádz ե-մ
2SG	hr-æ-h-æ-ts ə-s	հռա՛հած ըս	her-a-tsʰ-ádz ե-ս
3SG	hr-æ-h-æ-ts a	հռա՛հած ա	her-a-tsʰ-ádz ե
1PL	hr-æ-h-æ-ts ə-kʰ	հռա՛հած ըք	her-a-tsʰ-ádz ե-յկʰ
2PL	hr-æ-h-æ-ts ə-kʰ	հռա՛հած ըք	her-a-tsʰ-ádz ե-կʰ
3PL	hr-æ-h-æ-ts ə-n	հռա՛հած ըն	her-a-tsʰ-ádz ե-ն
	✓-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR	✓-LV-AOR-RPTCP AUX-AGR	✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-AGR

HD: To form the past perfect, SEA and SWA replace the present auxiliary with the past auxiliary: 3PL present /e-n/ 'they are' <են> vs. past /ej-i-n/ 'they were' <եին>. In Agulis, there is no dedicated morph for the past auxiliary; instead the 'past auxiliary' is made up of the present auxiliary plus the past particle /nel/: 3PL present /ə-n/ 'they are' <ըն> vs. past /ə-n nel/ <ըն նէլ> (Table 12.81).

Table 12.81: Past perfect <զերակատար> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SWA	cf. SEA			
	'to cut'					
1SG	ktr-e- <i>ts</i> ə-m nel	կտրեծ զմ նել	gədr-adz ej-i-∅	կտրած էի	kətr-el ej-i-∅	կտրել էի
2SG	ktr-e- <i>ts</i> ə-s nel	կտրեծ զս նել	gədr-adz ej-i-r	կտրած էիր	kətr-el ej-i-r	կտրել էիր
3SG	ktr-e- <i>ts</i> a nel	կտրեծ ա նել	gədr-adz e-∅-r	կտրած էր	kətr-el e-∅-r	կտրել էր
1PL	ktr-e- <i>ts</i> ə-k ^h nel	կտրեծ զք նել	gədr-adz ej-i-ηk ^h	կտրած էինց	kətr-el ej-i-ηk ^h	կտրել էինց
2PL	ktr-e- <i>ts</i> ə-k ^h nel	կտրեծ զք նել	gədr-adz ej-i-k ^h	կտրած էիք	kətr-el ej-i-k ^h	կտրել էիք
3PL	ktr-e- <i>ts</i> ə-n nel	կտրեծ զն նել	gədr-adz ej-i-n	կտրած էին	kətr-el ej-i-n	կտրել էին
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-RPTCP AUX-PST-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR			
	'to say'					
1SG	áh-a- <i>ts</i> ə-m nel	ա'հած զմ նել	əs-ádz ej-i-∅	ըսած էի	as-él ej-i-∅	ասել էի
2SG	áh-a- <i>ts</i> ə-s nel	ա'հած զս նել	əs-ádz ej-i-r	ըսած էիր	as-él ej-i-r	ասել էիր
3SG	áh-a- <i>ts</i> a nel	ա'հած ա նել	əs-ádz e-∅-r	ըսած էր	as-él e-∅-r	ասել էր
1PL	áh-a- <i>ts</i> ə-k ^h nel	ա'հած զք նել	əs-ádz ej-i-ηk ^h	ըսած էինց	as-él ej-i-ηk ^h	ասել էինց
2PL	áh-a- <i>ts</i> ə-k ^h nel	ա'հած զք նել	əs-ádz ej-i-k ^h	ըսած էիք	as-él ej-i-k ^h	ասել էիք
3PL	áh-a- <i>ts</i> ə-n nel	ա'հած զն նել	əs-ádz ej-i-n	ըսած էին	as-él ej-i-n	ասել էին
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-RPTCP AUX-PST-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR			
	'to go away'					
1SG	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ə-m nel	հռա՛հած զմ նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ej-i-∅	հեռացած էի	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> ej-i-∅	հեռացել էի
2SG	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ə-s nel	հռա՛հած զս նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ej-i-r	հեռացած էիր	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> ej-i-r	հեռացել էիր
3SG	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> a nel	հռա՛հած ա նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz e-∅-r	հեռացած էր	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> e-∅-r	հեռացել էր
1PL	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ə-k ^h nel	հռա՛հած զք նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ej-i-ηk ^h	հեռացած էինց	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> ej-i-ηk ^h	հեռացել էինց
2PL	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ə-k ^h nel	հռա՛հած զք նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ej-i-k ^h	հեռացած էիք	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> ej-i-k ^h	հեռացել էիք
3PL	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ə-n nel	հռա՛հած զն նել	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ej-i-n	հեռացած էին	her-a- <i>ts</i> ^h -e-' <i>el</i> ej-i-n	հեռացել էին
	✓-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST	✓-LV-AOR-RPTCP AUX-PST-AGR	✓-LV-AOR-PERF.CVB AUX-PST-AGR			

HD: For further illustration, Table 12.82 shows the perfective and resultative non-finite forms across Agulis, SWA, and SEA and Agulis.

Table 12.82: Resultative participles and perfective converbs across Agulis, SWA, and SEA

	Agulis	cf. SWA			cf. SEA	
	Perfective	Resultative	Perfective	Resultative	Perfective	Resultative
'to cut'	kətr-e-l ✓-TH-PERF.CVB կտրել	kətr-e- <i>ts</i> ✓-TH-RPTCP կտրեծ	N/A	gədr-adz ✓-RPTCP կտրած	kətr-el ✓-PERF.CVB կտրել	kətr- <i>ts</i> ✓-RPTCP կտրած
'to say'	áh-a-l ✓-TH-PERF.CVB ա'հալ	áh-a- <i>ts</i> ✓-TH-RPTCP ա'հած	N/A	əs-odz ✓-RPTCP ըսած	as-el ✓-PERF.CVB ասել	as- <i>ts</i> ✓-RPTCP ասսած
'to go away'	hr-æ-h-æ-l ✓-LV-AOR-TH-PERF.CVB հռա՛հալ	hr-æ-h-æ- <i>ts</i> ✓-TH-LV-AOR-RPTCP հռա՛հած	N/A	her-a- <i>ts</i> ^h -adz ✓-LV-AOR-RPTCP հեռացած	her-a- <i>ts</i> ^h -el ✓-LV-AOR-PERF.CVB հեռացել	her-a- <i>ts</i> ^h - <i>ats</i> ✓-LV-AOR-RPTCP հեռացած
Usage:	Perfective	Present perfect		Present perfect	Present perfect	Not used for inflection

12.3.3.3.4 Future and future perfect The future does not use the formatives /kə/ <կը> or /piti/ <պիտի>. It is formed by combining the infinitive with the inflected copular verb.

HD: We elaborate in Table 12.83. In SEA, the future is formed synthetically. The particle /kə/ is placed before the verb. Tense and agreement is placed on the verb, after the theme vowel. In contrast, Agulis uses a periphrastic construction: the infinitive plus the inflected auxiliary. Note how the theme vowel of a verb like 'to cut' alternates between /-e-/ in the resultative participle and perfective converb (Table 12.82), but uses /-i-/ in the infinitive. The verb

'to say' uses the theme /-a-/ in the previous two non-finite forms, but uses /-i-/ in the infinitive as well. But oddly, the verb 'to go away' uses /-æ-/ in all three.

Table 12.83: Future <ապառնի> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
	'to cut'	
1SG	ktr-í-l ə-m կտրի՛լ ըմ	kə kətr-é-m կկտրեմ
2SG	ktr-í-l ə-s կտրի՛լ ըս	kəkətr-é-s կկտրես
3SG	ktr-í-l ə կտրի՛լ ա	kə kətr-í-∅ կկտրի
1PL	ktr-í-l ə-k ^h կտրի՛լ ըք	kə kətr-é-յկ ^h կկտրեք
2PL	ktr-í-l ə-k ^h կտրի՛լ ըք	kə kətr-é-k ^h կկտրեք
3PL	ktr-í-l ə-n կտրի՛լ ըն	kə kətr-é-n կկտրեն
	✓-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-TH-AGR
	'to say'	
1SG	n-áh-i-l ə-m նա՛հիլ ըմ	k-as-é-m կասեմ
2SG	n-áh-i-l ə-s նա՛հիլ ըս	k-as-é-s կասես
3SG	n-áh-i-l ə նա՛հիլ ա	k-as-í-∅ կասի
1PL	n-áh-i-l ə-k ^h նա՛հիլ ըք	k-as-é-յկ ^h կասեք
2PL	n-áh-i-l ə-k ^h նա՛հիլ ըք	k-as-é-k ^h կասեք
3PL	n-áh-i-l ə-n նա՛հիլ ըն	k-as-é-n կասեն
	?-✓-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-TH-AGR
	'to go away'	
1SG	hr-æ-n-æ-l ə-m հռա՞նալ ըմ	kə her-a-n-á-m կհեռանամ
2SG	hr-æ-n-æ-l ə-s հռա՞նալ ըս	kə her-a-n-á-s կհեռանաս
3SG	hr-æ-n-æ-l ə հռա՞նալ ա	kə her-a-n-á-∅ կհեռանա
1PL	hr-æ-n-æ-l ə-k ^h հռա՞նալ ըք	kə her-a-n-á-յկ ^h կհեռանաք
2PL	hr-æ-n-æ-l ə-k ^h հռա՞նալ ըք	kə her-a-n-á-k ^h կհեռանաք
3PL	hr-æ-n-æ-l ə-n հռա՞նալ ըն	kə her-a-n-á-n կհեռանան
	✓-LV-INCH-TH-INF AUX-AGR	FUT-✓-LV-INCH-TH-AGR

HD: For the future perfect, SEA adds the tense suffix after the theme vowel, alongside the proper agreement morphs. In contrast, Agulis simply adds the past particle /nel/ after the future construction. Adjarian states the following.

To form the past future, we must add the formative /nel/ <նէլ> on the above forms (Table 12.84).

HD: He gives only a partial paradigm.

Table 12.84: Future perfect <անգեալ ապառնի> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG 'to cut'	ktr-í-l ə-m nel կտրի՛լ ըմ նէլ ✓-TH-INF AUX-1SG PST	kə kətr-ej-í-∅ կկտրեի FUT-✓-TH-PST-1SG
2SG 'to say'	n-áh-i-l ə-s nel նա՛հիլ ըս նէլ ?-✓-TH-INF AUX-2SG PST	k-as-ej-í-ր կասեի FUT-✓-TH-PST-2SG
3SG 'to go away'	hr-æ-n-æ-l ə nel հռա՞նալ ա նէլ ✓-LV-INCH-TH-INF AUX PST	kə her-a-n-á-∅-ր կհեռանար FUT-✓-LV-INCH-TH-PST-3SG

12.3.3.3.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, Adjarian gives a list of formatives, but he is vague on their distribution. He states the following.

The imperative is formed with the formatives /e/ <է>, /hi/ <հի>, /a/ <ա> (Table 12.85).

HD: His prose is vague but it implies the following: the /-e/ is used for reflexes of the E-Class (verbs with the /-e/-theme vowel), the /-hi/ is actually the aorist /-h/ plus imperative marker /-i/ that's used for inchoatives (verbs with the ending /-a-n-a-l/ in SEA), and /-a/ is used for the A-Class (verbs with the /-a/-theme vowel).

Table 12.85: Imperative forms <հրամայական> for verbs in the Agulis dialect

	Agulis			cf. SEA		
2SG of 'to cut'	ktr-é-∅	✓-TH-IMP.2SG	կտրե՛	ketr-ir	կտրին	✓-IMP.2SG
2SG of 'to forget'	mr-æ-h-i	✓-LV-AOR-IMP.2SG	մռնի՛ի	mor-a- ^{ts} h-ir	մռացի՛ր	✓-LV-AOR-IMP.2SG
2SG of unclear	t ^h ák-a-∅	✓-TH-IMP.2SG	թա՛կա			✓-TH-IMP.2SG

HD: Unfortunately, he does not state how Agulis forms the imperative 2PL.

HD: For SEA, the prohibitive is formed by just adding the particle /mi/ before the imperative form. In contrast, for Agulis, Adjarian states the following.

Their prohibitive (արգելական) is formed by taking the infinitive and then adding the prohibitive formative /mæ/ <մնյ>. The final /l/ <l> of the infinitive can also be deleted (Table 12.86).

HD: Note how the infinitives here all share the same theme vowel /-i-/.

Table 12.86: Negative imperative or prohibitive forms for verbs in the Shamakhi dialect

	Agulis		cf. SEA
2SG of 'to tie?'	káb-i-l mæ káb-i mæ ✓-TH-INF PROH	կա՛պիլ մնյ կա՛պի մնյ	mi kab-ir PROH ✓-IMP.2SG
2SG of 'to say'	n-áh-i-l mæ n-áh-i mæ ?-✓-TH-INF PROH	նա՛հիլ մնյ նա՛հի մնյ	mi as-a-∅ PROH ✓-TH-IMP.2SG
2SG of 'to go away'	hr-æ-n-i-l mæ hr-æ-n-i mæ ✓-LV-TH-INF PROH	հռա՞նիլ մնյ հռա՞նի մնյ	mi her-a- ^{ts} h-ir PROH ✓-LV-AOR-IMP.2SG

12.3.3.3.6 Subjunctive present and past imperfective The subjunctive (սսորադասական) is formed similarly to the other dialects, but its past form is made with the formative /nel/ <նէլ>.

HD: What he means is that in SEA, the subjunctive present is formed by adding tense-agreement after the theme vowel. In Agulis, the present uses essentially the same morphological strategy (Table 12.87). The theme vowel is however a constant vowel /-i-/ across the different classes.

Table 12.87: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
'to cut'	1SG	ktr-i-m	կտրիմ	ketr-e-m
	2SG	ktr-i-s	կտրիս	kə ketr-e-s
	3SG	ktr-i-∅	կտրի	ketr-i-∅
	1PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	ketr-e-ŋk ^h
	2PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	ketr-e-k ^h
	3PL	ktr-i-n	կտրին	ketr-e-n
		√-TH-AGR		√-TH-AGR
'to say'	1SG	áh-i-m	ա՛հիմ	as-é-m
	2SG	áh-i-s	ա՛հիս	as-é-s
	3SG	áh-i-∅	ա՛հի	as-í-∅
	1PL	áh-i-k ^h	ա՛հիք	as-é-ŋk ^h
	2PL	áh-i-k ^h	ա՛հիք	as-é-k ^h
	3PL	áh-i-n	ա՛հին	as-é-n
		√-TH-AGR		√-TH-AGR
'to go away'	1SG	hr-æ-n-i-m	հռա՞նիմ	her-a-n-á-m
	2SG	hr-æ-n-i-s	հռա՞նիս	her-a-n-á-s
	3SG	hr-æ-n-i-∅	հռա՞նի	her-a-n-á-∅
	1PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռա՞նիք	her-a-n-á-ŋk ^h
	2PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռա՞նիք	her-a-n-á-k ^h
	3PL	hr-æ-n-i-n	հռա՞նին	her-a-n-á-n
		√-LV-INCH-TH-AGR		√-LV-INCH-TH-AGR

Original page number 100.

HD: For the subjunctive past imperfective, SEA places a tense suffix onto the verb. In contrast, Agulis adds the past marker /nel/ after the present construction (Table 12.88).

Table 12.88: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	'to cut'		kətr-ej-i-∅	կտրեի
	ktr-i-m nel	կտրիմ նել		
	ktr-i-s nel	կտրիս նել		
	ktr-i-∅ nel	կտրի նել		
	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել		
	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել		
	ktr-i-n nel	կտրին նել		
√-TH-AGR PST			√-TH-PST-AGR	
1SG	'to say'		as-ej-i-∅	ասեի
	áh-i-m nel	ա՛հիմ նել		
	áh-i-s nel	ա՛հիս նել		
	áh-i-∅ nel	ա՛հի նել		
	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել		
	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել		
	áh-i-n nel	ա՛հին նել		
√-TH-AGR PST			√-TH-PST-AGR	
1SG	'to go away'		her-a-n-aj-i-∅	հեռանայի
	hr-æ-n-i-m nel	հռանիմ նել		
	hr-æ-n-i-s nel	հռանիս նել		
	hr-æ-n-i-∅ nel	հռանի նել		
	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռանիք նել		
	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռանիք նել		
	hr-æ-n-i-n nel	հռանին նել		
√-LV-INCH-TH-AGR PST			√-LV-INCH-TH-PST-AGR	

12.4 Subdialects

As a subdialect, we can consider the village of Çənnəb. This holds a middle ground between the dialects of Agulis and Karabakh, and it leans towards both. Its consonant system is entirely the same as the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds became voiceless unaspirated.

12.5 Literature

For the Agulis dialect, there have been three studies. The first was the work of Kerovbe Patkanian (Պատկանյան) in German (Patkanoff 1866). The second is by the same author (Патканов 1869:27-55). The third is Սարգսեան (1883). This is the most extensive and unique work because the author is a native from Agulis.

There are few pieces that are written in the Agulis dialect. I am familiar with only the following.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Agulis dialect
 - Զարգութեանց Ալեսիս - Գիլը նեան դուռնան. Արարատ, 1877, էջ 461-462
 - Շահնարաթեան Մարտ - Երգ ազուեցոց (կես գրական լեզուով). Կոռուկ, 1862, էջ 163-166
 - Ս. Սարգսեանց - Ազուեցոց բարբառը, Բ մաս. էջ 5-72

From the last extensive collection, we extract the following samples (page 39-42).

Original page number 101.

12.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

12.6.1 Sample 1

Մովս օր մովս Ըգյուլա՛ցի ծիր Ելած՝ ոյԵլիս ա Ցա՛ղնա. ծիր քշում ա ՆԵլիս դիւզ կըրմընջո՛ւմը կայնամ. տի՛սնամ ա՝ աստեղ ըսկի միծ մարդիք չի կօն՝ մա՞նակ մովս քընա ըրխար ըն հըվա՛քված հաղ նա՛րամ: Ըգյուլա՛ցին ծիր՛ւն վա՞րան հպարտ հպարտ կըստեծ՝ ծանրաք դրէծ չընքտա՛կին՝ հրցանամ ա թա՝

– Ա՛յ տղարք, բան ծիր ախսախկալերը քշտէ՞ղ ըն:

Տղարքը ջոր ըն տա՛լիս թա՞՝

– Նա՞հած ըն էքին հա՞շա պէրին տօն չընքտակիտ:

Ըգյուլա՛ցին մանդրվամ ա. համա հրդէո ինքն ա նի՞զամ անօղ տօ Ցղնս՞ցաց, նա՞համ ա.

– Ա՛ղո՞ւրդ ա օր ա ստեղ մաշկ ըն մանդրամ:

– Օշկըտ ալ չին հա՞նո՞ւմ:

Ըգյելա՛ցին մայտք ա նա՛րամ թա՞ աստեղ օր ըրխաքը աստի բա՛զզայթ (թրք. խորամանկ) ըն, բան սրուց միծարք ո՛ւնչպէս ըն նիլ. – քշում ա ծիր, յունց կալիս նելիս:

12.6.2 Sample 2

Ի՞րիք սարիւն սկա՞հած մարդիք՝ ծիր՛ւ վարտ նստեծ՝ նելիս ըն նել: Ճընքի ռաստ ըն գյԵլիս մովս գյեղքո՞ւ. նի՞զամ ըն սրո անօգ տօն. նրուց մովսնը նա՞համ ա:

– Իս հաստադիլ ըմ օր դիւ ջա՞մուշ ըս:

– Աս զարմանա՞լի չի, – նա՞համ ա գյեղա՛ցին, իս հաստա՞դիլ ըմ օր ծիր թամքարը չե՛րիք ըն:

– Հի՞մար ըս ունչ ա. դէ հաստա՞դա տիսնիքյ:

– Իս շօտ անքամ լսէծ ըմ օր՝ ունչ օր կօ ծիր՛ւ ընան էշի մաշտեղը՝ նօ չե՛րի ա: Ալ ան մարդիքը վօ՛չինչ չին գըրա՞հալ ա՛ին, հոա՞հան նա՞հալ:

12.6.3 Sample 3

Մովս օր մովս Ռըմա՛ցի ՆԵլիս ա օ՛րտք, տի՛սնամ ա մովս ծի մտէծ ա մաջք ըրընա՞հած, մա մաշտեղամ ալ վէր ընգէծ ստա՞կած: ՆԵլիս ա մովս քա՞նի մարդիք հըվա՛քամ բի՛րամ օր արտին մաջիցը քաշին ծիր՛ւն ջա՞միաքը հասին: Մըտըկանամ ըն, ...

Original page number 102.

Քանդիքը կապամ ստակած ծիր՛ւ ատներիցք, մայտք նա՛րամ դիրի ուր յան քաշին օր վէօրը շարդկի ուչ խարաք էլի:

- Ակիք դի՛քի աս յան քա՛շիք, նա՛համ ա մույնը: Թա՛շամ ըն, քա՛շամ, տի՛սնամ ըն՝ չե, վեօրը խիլի (թոք. շատ) խարաբ ա Ելալ:
- Չե, ա՛սմաս Ելալ չի. ա՛կիք դի՛քի աս յան քա՛շիք. - նա՛համ ա մույն ո՛ւրիշը: Սկսում ըն քաշին թօգա (թոք. թագա՝ նոր) ճընըփօվ. տի՛սնամ ըն՝ չե. ալ վեօրը խիլի տեղ շարդան խարօք արալ:
- Աստի ալ չի Ելալ - նա՛համ ա իրիքիմչին - ա՛կիք իրես աս դրա՛ղավ (թոք. Եգերք) քա՛շիք: Թա՛շամ ըն, յիտ մտակը նա՛րամ ալ վեօրը ջա՛րդած ըն խա՛րօք ա՛րած: Ալ սկսում ըն մույն ո՛ւրիշ տե՛ղավ քա՛շամ: Անքքամ դէս ու դին ըն քշպատամ ջա՛մդաբը արտին մաջին, մինչեվ օր կուհ տա՛լիս, ջա՛րդամ, խա՛րօք նա՛րամ դիվ օ՛րտը:

12.6.4 Sample 4

Արկու ճանապա՛րիօթ մույն հօվ օ՛նին նել ըտելու: Մույնը ա՛հալ ա մյո՛ւսին:

- Հօկ հօվը միզ իրաք չի. թուղ ուխ սա՛րիւն ա՛րազ ա տի՛սնիլ, նօ օ՛տի: Աս ա՛հուղը քիւն այ Ելալ. մյուսը կա՛րալ այ հօվը: Առաջինը ըրթսա՛հալ ա, սկսէլ պա՛տմի.
- Չարմանայի ա՛րազ ըմ տա՛հալ. այնձ իրէշտակները տանամ ըն նել յերգինքը: Հա՛վավ կշտա՛հածը ա՛հալ ա:
- Իս ալ տա՛համ օր դիւ բըձրանամ ըս, ինքըս ամ մաշիս ա՛համ թա՛ զօ յիտ չի դա՛ռնիլ, կա՛րամ հօվը:

Part IV

The /kə/ <կը> branch

Original page number 103.

The /kə/ <ç> branch has 21 dialects:

1. Dialect of Karin
2. Dialect of Mush
3. Dialect of Van
4. Dialect of Tigranakert
5. Dialect of Kharberd and Yerznka
6. Dialect of Şebinkarahisar
7. Dialect of Trabzon
8. Dialect of Hamshen
9. Dialect of Malatya
10. Dialect of Cilicia
11. Dialect of Syria
12. Dialect of Arapgir
13. Dialect of Akn
14. Dialect of Sebastia
15. Dialect of Evdokia
16. Dialect of Smyrna
17. Dialect of Nicomedia
18. Dialect of Istanbul
19. Dialect of Rodosto
20. Dialect of Crimea
21. Dialect of Austro-Hungary

Chapter 13

Karin

13.1 Background

Original page number 104.

The center of this widely-spread dialect is Karin (Turkish: Erzurum). From the south, it spreads until near Hınıs, but without entering this small town (ülülu). From the west, it reaches until Yerznka and Gümüşhane. During the last two Russo-Turkish wars, large migrant communities spread from the eastern and northern borders of this dialect to very far places, until Yerevan and Tbilisi. Four cities of the Caucasus (Kars, Alexandropol, Akhalkalak, and Akhaltskha) were filled with these same migrants, and now the entire Armenian population of those cities speaks the same dialect as the Armenians of Karin.

13.2 Phonology

13.2.1 Segment inventory

13.2.1.1 Vowels

When we compare the phonetic system of this dialect against Old Armenian, we see that the vowels have been preserved almost unchanged. This dialect knows how to distinguish the sounds /i/e/ <ü> vs. /e/ <e>, and /y/o/ <n> vs. /o/ <o>. The vowel /æ/ <üü> is included. The vowels /œ, y/ <to, hL> are found in those words that are taken from Turkish; they do not exist at all in native Armenian words. Meanwhile in other dialects, such as Karabakh, Agulis, and even Istanbul, these vowels are found even in native words because of natural sound changes.

13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <üü> The sound /æ/ <üü> in Karin is also foreign, and it is found primarily in loanwords from Turkish. But there are also some Armenian words where this sound has entered, whether because of Turkish influence or because of independent sound changes (Table 13.1).

Table 13.1: Presence of the vowel /æ/ <աւ> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'sugar'	յակհար	շաքար	յակհար	շաքար	յակհար	շաքար
'beam'	մարդակ	մարդակ	մարդակ	մարդակ	մարդակ	մարդակ
'marble'	մարմար	մարմար	մարմար	մարմար	մարմար	մարմար
'to bleat'	մայել	մայել	մայել	մայել	մայել	մայել
'Sunday'	կիրակէ	կիրակէ	կիրակի	կիրակի	կիրակի	կիրակի

The first three...

Original page number 105.

... are also used in Turkish, and the influence of Turkish is probable. But the latter three words are native Armenian words.

13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, t> The sounds <n, t> have a diphthongal pronunciation /uo, ie/ <նօ, իէ>, and they originate from the Classical Armenian mid vowels /o, e/ <n, t>; they are found only in the language of villages. Urban speakers do not have these sounds. As for migrants of the Caucasus, those people who have a rural origin likewise pronounce the reflexes of Classical /o, օ/ <n, o> with a certain pronunciation; while those who are urban folk do not use these sounds.

13.2.1.2 Consonants

13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ>

For the consonants, let us first talk about the sound /f/ <ֆ>. The sound /f/ <ֆ> has two origins. First, it is found in foreign words that are borrowed from Turkish. Second, it developed in Armenian via natural sound changes. This latter origin also has two routes.

13.2.1.2.1.1 First route for origin of /f/ Word-initially, the Classical sound /h/ <հ> becomes /f/ <ֆ> before Classical /o/ <n> (HD: *which became /uo/*) (Table 13.2).¹

Table 13.2: Origin of /f/ <ֆ> from word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'earth'	հօտ	հնդ	ֆուտ	ֆնդ	հօտ	հնդ
'smell'	հօտ	հնոն	ֆուտ	ֆնոն	հօտ	հնոն
'hole (CA); pit (SEA)'	հյօօր	հնր	ֆօր	ֆնր	հօր	հնր
'here'	*հօս	*հնու	ֆոս	ֆնու	հօս	հնու
'article'	յասդ	յաւդ	ֆյօդ	ֆնդ	հօդ	հնդ
'there'	հօն	հնլ	ֆյոն	ֆնլ	հօն	հնլ

However, next to Classical /ազ/ <ալ> (HD: *which became /օ/ <o>*), this change does not happen (Table 13.3).

Table 13.3: Words with word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'father.GEN'	հայր	հնար	հօր	հօն	հօր	հնր

¹HD: For the word 'here', Adjarian provides an ancestor form <հնու>, but this form is not clearly attested in Classical Armenian. I treat it as a reconstruction. For 'article', Adjarian provides an ancestor <հնդ>, but such a form does not exist but is instead <յնդ>.

It is notable that this sound change is specific to the rural language. The urban sound /h/ <հ> sound stays unchanged, and the reason for this is as follows. As can be seen above, the origin of the sound /f/ <ֆ> is the diphthongal pronunciation /yo/ <նլօ> of the reflex of Classical /o/ <n>, because no such change occurs next to the reflex of Classical /aŋ/ <ան> (HD: *also written as /o/ <n>*). Now, because urban folk don't have the sound /yo/ <n> and pronounce it as just /o/ <n>, then naturally they do not have this type of /f/ <ֆ>.

13.2.1.2.1.2 Second route for origin of /f/ The second route for the origin of the sound /f/ <ֆ> is the sound /v/ <վ>, which gets devoiced to /f/ <ֆ> (Table 13.4).

Table 13.4: Origin of /f/ <ֆ> from devoiced /v/ <վ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
'equal'	hawasar	hawasar	havasar
'to be gathered'	*hawakʰil	*hawakʰil	havakʰvel
'to suffice (CA); to roast (SEA)'	bovel	բովել	bovel
'south'	harač	հարաč	harav
'to mew'	n̥al	նուալ	n̥aval

13.2.1.2.2 Consonant voicing In the consonant series, the Karin dialect has undergone a huge innovation, just as the Mush dialect has.

We know that Old Armenian distinguished three groups of consonants. The Karin dialect has added a fourth series, entirely different from the others, which we called the voiced aspirates (Armenian: թղթոռու շնշալոր, French: *sonore aspirée*). We represent them as /bʰ, gʰ, dʰ, dʒʰ, ʒʰ/ < p̥, q̥, t̥, tʃ̥, ʃ̥ > . Among the European phoneticians, Sievers was the first to notice the existence of voiced experiences...

Original page number 106.

... in the pronunciation of Ashtarak (a Yerevan dialect),² but no person focused in depth on these sounds. And the existence of four degrees of consonants in Armenia is a novelty. For the first time, I had the opportunity to use an experimental method to study these same sounds in Paris, using the phonetic machines (Ճայնագիտական մեթուսելո) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբե Ռուսելո), with young people from Mush, Sebastia, and others. The results of this study were published in a small work, where they present the four degrees of plosive letters in Armenian according to the pronunciation of six vernaculars (İstanbul, Aslanbeg, Nukha, Shushi, Sebastia, and Mush), summarized in four phototype images (լուսատիպ պատկերներ). See Adjarian (1899).

I ascertained the existence of four degrees of consonants a year later in my study of the Suceava dialect (see Փազմավեպ [Bazmavep], 1899, page 219-220). Because we consider it excessive to further talk about this matter, we refer readers to the study. In passing, we only state that the pronunciation of the voiced aspirate consonants is close to the sounds /bh, gh, dh, dʒh, ʒh/ <փհ, զհ, դհ, դջհ, ժհ>, and these sounds are similar in manner to the Sanskrit consonants <bh, gh, dh, jh>.

And thus we see a general picture of the plosive consonants of the Karin dialect (Table 13.5).

²HD: *The prose is unclear, but I suspect he means Sievers (1901)[436, 442], based on a similar citation by Schirru (2012:438). I couldn't verify this however.*

Table 13.5: Voiced aspirates in the Karin dialect

Armenian name French name	Voiced թրթռուն sonore	Voiced aspirate թրթռուն շնչաւոր sonore asp.	Voiceless խուլ sourde	Voiceless aspirate խուլ շնչաւոր sourde asp.
	b p	b ^h p ^h	p w	p ^h վ
	g q	g ^h q ^h	k կ	k ^h զ
	d դ	d ^h դ ^h	t տ	t ^h թ
	ձ ձ	ձ ^h ձ ^h	ժ ժ	ժ ^h շ
	՛ձ ՛ձ	՛ձ ^h ՛ձ ^h	՛ժ ՛ժ	՛ժ ^h ՛չ

13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /h/ <յ>voicing In the Karin dialect, the reflex of the Classical sound /j/ <յ> has a pronunciation similar to the voiced aspirated; this sound is also found in the Mush dialect, and we represent it as /h/ <յ>. This sound is found against the Old Armenian sound /j/ <յ> (Table 13.6).

Table 13.6: Voiced glottal fricative /h/ <յ> in the Karin dialect

given name given name	Classical Armenian յարութիւն Յարութիւն jakob Յակոբ	> Karin հարութ յարութ hako յակօ	cf. SEA harut ^h jun Հարություն hakop ^h Հակօպ
--------------------------	--	---------------------------------------	--

With this, the dialect has two types of glottal (հազարյախ) sounds: /h, h/ <յ, հ>.

Original page number 107.

13.2.2 Sound changes

The Karin dialect is not very rich in sound changes; and after indicating the above cases, few things remain.

13.2.2.1 Monophthongal vowel changes

13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա> As general rule for all dialects in the /kə/ <կը> branch, in polysyllabic words, the reflex of the Classical vowel /a/ <ա> of a word-medial syllable is deleted or changes to /ə/ <ը> (Table 13.4). We don't return to this general rule elsewhere.

Table 13.7: Medial vowel syncope in various Western dialects (Karin, Istanbul)

	Classical Armenian յանաժի՞ել ճանաչել hiwandot հիւանդուն	> Karin յանաժի՞ել ճանաչել hivandot հիւանդուն	cf. Istanbul յայնալ ճաշնալ hivandod, hivandod հիւանդոդ, հիւանդոդ	cf. SWA յանաժի՞ել ճանաչել hivant ^h od հիւանդոդ	cf. SEA յանաժի՞ել ճանաչել hivandot հիւանդուն
'to recognize' 'sickly'	beran-i բերանի	b ^h ern-i բ՛երնի	ber-n-i բերնի	r ^h ern-i բ՛երնի	beran-i բերանի

13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> At the beginning of monosyllabic words (Table 13.8a), the Classical sound /e/ <է> has turned to /je/ <յէ> or /je/ <յէ> (the latter for villagers). At the beginning of polysyllabic words, the sound is /e/ <է> (Table 13.8b). And word-medially, it is /e/ <է> or /je/ <յէ> (Table 13.8c).

Table 13.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, յե, e, յե/ <յէ, յէ, է, յէ> in the Karin dialect

		Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
a.	‘ox’ ‘boiling (CA); tingling (SEA)’ ‘I’ ‘when’	ezən եզն er-k ^h (-PL) եռք es ես erb երբ	je յէ ^q jerk ^h յէռք jes յէս jep ^h յէփ	jez եզ jer-k ^h եռք jes ես jep ^h երբ
b.	‘to cook’ ‘dream’	ep ^h el եփէլ eraz երազ	ep ^h el յփէլ eraz յերազ	jep ^h el յփէլ jerasz յերազ
c.	‘to bring’ ‘big’	berel բերել mets մէտ	b ^h erel բ'երել mets (urban) մէտ mjets (villager) մէտ	berel բերել mets մէտ

13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> At the beginning of monosyllabic words, the Classical sound /o/ <n> (Table 13.9) has changed to /vo/ <վօ>, /o/ <օ>, or /vսօ/ <վսն>; at the beginning of polysyllabic words to /o/ <o>; and word-medially to /o/ <o> or /սօ/ <n> (the forms /vսօ, սօ/ and <վսն, n> are rural). The word for ‘who’ has a typical form /vev/ <վէվ>.

Table 13.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, o, vսօ, սօ, ve/ <վօ, օ, վսն, սօ, վէվ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘that’	օր որ	vor վօր	vort ^h i որ
‘to take pity on’	օօօմիլ ողորմիլ	օօօմիլ օղորմիլ	օօօմել ողորմել
‘to ruminant’	օօտժալ որոճալ	օօտժալ օրօճալ	օօտժալ որոճալ
‘who’	օվ ով	vev վէվ	ov ով

13.2.2.2 Diphthong changes

13.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical Armenian diphthong /ai/ <այ> has changed to /a/ <ա> or city people, and /e/ <է> for villagers. For settlements in the Caucasus, Akhaltskha has the form /a/ <ա>, while Alexandropol has the form /e/ <է> (Table 13.10).

Table 13.10: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a, e/ <ա, է> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father’	հայր հայր	har, her հար, հէր	hajr հայր
‘wood’	p ^h ajt փայտ	p ^h at, p ^h et փատ, փէտ	p ^h ajt փայտ
‘mother’	մայր մայր	mar, mer մար, մէր	majr մայր
‘goat’	այծ այծ	a ^h ts, e ^h ts ած, էծ	ajts այծ

13.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical Armenian diphthong /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 13.11).

Table 13.11: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘weak’	t ^h oij թոյլ	t ^h ul թուլ	t ^h uyl թոյլ
‘blue’	kaρoij կարոյլ	karut կարուտ	karujt կարոյլ
‘light’	lois լոյս	lus լուս	lujs լոյս

13.2.2.2.3 Classical Armenian /iւ/ <իւր> The Classical Armenian diphthong /iւ/ <իւր> changed to /u/ <ուր> (Table 13.12).

Table 13.12: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւր> to /u/ <ուր> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
'weak'	tʰo̯iլ	թուլ	tʰujiլ
'flour'	oլիսր	ալիւր	aljusր
'fountain'	oհեմսր	ահեմ'ուր	oχρյուր
'snow'	ձիսր	ձ'ուն	ձշյուն

13.2.2.3 Consonant changes

13.2.2.3.1 Voicing changes For the consonants, the Old Armenian voiceless unaspirates and voiceless aspirates remain unchanged. The voiced sound have become voiced aspirates in general; but after nasals, they remain voiced unaspirated (Table 13.13).

Table 13.13: Voicing changes for stops and affricates in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
'thing'	ban	bʰan	ban
'mouth'	beran	bʰeran	beran
'hand'	ðzer-kʰ (plural)	ðtənɔ̄p	ðzerkʰ
'I.DAT'	indz	h̄nð	indz
'apple'	χəndzɔ̄r	h̄nðənɔ̄r	χəndzɔ̄r
'cat'	katu	կատու	katu
'wool'	burd	bʰurðh	burðh
'sour'	tʰətʰu	թթու	tʰətʰu

13.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <ուր> to a /r, ՛tʃ/ <ռ, ճ> When the Classical sound /t/ <ուր> is before the sounds /r, r, ՛tʃ, չ/ <ռ, ռ, ճ, ՛ճ>, it merges with those sounds. Only in this situation does the Classical sound /r/ <ռ> become /r/ <ուր>, and the sound /չ/ <ճ> becomes /՛tʃ/ <ճ> (Table 13.14).

Table 13.14: Change from Classical Armenian /t/ <ուր> to a /r, ՛tʃ/ <ռ, ճ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
'to tear'	patarel	պարուել	patarel, patrel
'to divide'	kətrel	կորուել	kətrel
'to break'	kotorel	կոսորուել	kotorel, kotrel
'ready'	patrast	պատրաստ	patrast
name 'Peter'	petros	Պետրոս	petros
'to punish'	patzel	պաստել	patzel
'reason'	patzər	պատճառ	patzər

Original page number 108.

13.2.3 Lexical change

The Classical verb /arnel/ <առնել> 'to do' becomes /enel/ <ենել>, whereas that word is /anel/ <անել> or /ənel/ <ընել> in other places. HD: *To clarify, the reflex of this verb is /anel/ in SEA, and /ənel/ in SWA.*

13.2.4 Stress

In the Karin dialect, as in all the other dialects of the կ՛ /kə/ branch, stress is on the last syllable. However, stress in Karin is an especially peculiar accent (առազունութիւն) that it leaves a very pleasant impression. It is difficult for me to give a scientific explanation for this, but the following things are apparent. Stress in Karin is higher than the stress in other dialects; thus the difference in degree between unstressed and stressed syllables is very big. At the same time, because the pronunciation is more relaxed and elongated, during the descent, the sound goes through many musical notes, and it almost forms a song.

13.3 Morphology

13.3.1 Noun inflection or declension

13.3.1.1 Inflection for singular nouns

Like all the dialect of the /kə/ <կ՛> branch, the Karin dialect has 6 cases, which are normative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. The locative is missing.

However, the Karin dialect differ from the other dialects of the /kə/ <կ՛> branch; in the accusative, it distinguishes between animate and inanimate objects, similar to the /um/ <ում> branch. The accusative of inanimates is the same as the nominative, while the animates use the dative (44).

(44) Karin

- a. *katu-i-n səpan-e- \widehat{ts}^h -i-∅*
cat-DAT-DEF kill-TH-AOR-PST-1SG
'I killed the cat.'
Կասուին սըպանէցի
- b. *kov-i-n mort^h-e- \widehat{ts}^h -i-∅*
cow-DAT-DEF slaughter-TH-AOR-PST-1SG
'I slaughtered the cow.'
Կօվին մօրթէցի.

As is the norm, the ablative uses the formative /-en/ <էն>, while the instrumental uses the formative /ov/ <օվ>.

13.3.1.2 Inflection for plural nouns

In accordance with the general rule, the plural is formed with the formatives /-er/ <էր> or /-ner/ <ւէր>. But in this dialect, we also find the formative /estan/ <ւննան>. This formative is a reflex of the Old Armenian formative /-stan/ <սննան>, which is a location formative; the formative forms collective nouns and it can also receive the formative /ner/ <ւէր> (Table 13.15).

Table 13.15: Plural suffixes in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
'key-PL' or 'bathroom-PL'	b ^h anl-estan b ^h anl-estən-ner	բ'անլեստան բ'անլեստըններ	banali-ner	բանալիներ
'ring-PL' 'dormer.window-PL'	b ^h a ^h n-estan b ^h a ^h n-estən-ner	բ'աղնեստան բ'աղնեստըններ	ba ^h nik ^h -ner	բաղնիքներ
'intestine-PL'	matn-estan	մատնեստան	matani-ner	մատանիներ
'bride-PL'	erd ^h -estan	երդ'եստան	jertik ^h -ner	երդիքներ
'underpants-PL'	a ^h -estan	աղեստան	a ^h ik ^h -ner	աղիքներ
'year-PL'	harsn-estan vart-estan tar-estan	հարսնեստան վարտեստան տարինեստան	hars-er vartik ^h -er tar-er	հարսեր վարտիքներ տարիներ

As we can see from the examples, this formative is placed only after words that end in /-ik^h/ <հը>. *HD: I don't understand this generalization because it seems falsified by Adjarian's data.*

The other case markers of the plural are like the those of the singular, except for the genitive-dative which, in all the /kə/ <կը> branch dialects, uses the form /-u/ <nL> (Table 13.16).

Table 13.16: Genitive-dative of the plural in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
'city-PL-GEN/DAT'	k ^h a ^h ak ^h -ner-u	քաղաքներու	k ^h a ^h ak ^h -ner-i	քաղաքների

Original page number 109.

13.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, we note the following (Table 13.17).

Table 13.17: Sample of pronouns in the Karin dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	jtu
personal 2SG NOM 'you'	d <u>h</u> u	η'nl
personal 1PL NOM 'we'	menk ^h	մելը
personal 2PL NOM 'you'	d <u>h</u> uk ^h	դ'ուլը
demonstrative proximal SG 'this'	as	աս
demonstrative medial SG 'that'	ad ^h	ադ'
demonstrative distal SG 'that yonder'	an	ան
demonstrative proximal PL 'these'	asonk ^h	ասուլը
demonstrative medial PL 'those'	atonk ^h	ատուլը
demonstrative distal PL 'those yonder'	anonk ^h	անուլը
demonstrative proximal SG 'that'	isi	իսի
demonstrative medial SG 'that'	iti	ինի
demonstrative distal SG 'that yonder'	ini	ինի
demonstrative proximal SG 'that'	isik	իսիկ
demonstrative medial SG 'that'	itik	ինիկ
demonstrative distal SG 'that yonder'	inik	ինիկ
demonstrative proximal PL 'these'	isonk ^h	իսուլը
demonstrative medial PL 'those'	itonk ^h	ինուլը
demonstrative distal PL 'those yonder'	inonk ^h	ինուլը

In accordance with the norm, the first ones are not a unique innovation. The latter words /isik, inik, inin/ <իսիկ, ինիկ, ինիկ> are un-declinable; the others are declined in the following way (Table 13.18).

Table 13.18: Demonstrative pronouns in the Karin dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	isi	iti	ini	isonk ^h	itonk ^h	inonk ^h
	հսի	հնի	ինի	իսուլը	ինուլը	ինուլը
GEN,DAT	isor	itor	inor	isonts ^h	itonts ^h	inonts ^h
	հսօր	հնօր	ինօր	իսուլց	ինուլց	ինուլց
ABL	isor-en	itor-en	inor-en	isonts ^h -en	itonts ^h -en	inonts ^h -en
	հսօր-մ-են	հնօր-մ-են	ինօր-մ-են	իսուլց-մ-են	ինուլց-մ-են	ինուլց-մ-են
	huorētē	hnorētē	ինորէտէն	huolugētē	hnolugētē	ինուլցէտէն
	huorētēnē	hnorētēnē	ինորէտէնէն	huolugētēnē	hnolugētēnē	ինուլցէտէնէն
INS	isor-ov	itor-ov	inor-ov	isonts ^h -ov	itonts ^h -ov	inonts ^h -ov
	isor-m-ov	itor-m-ov	inor-m-ov	isonts ^h -m-ov	itonts ^h -m-ov	inonts ^h -m-ov
	huorōv	hnorōv	ինօրօվ	huolugōv	hnolugōv	ինուլցօվ
	huorētēv	hnorētēv	ինորէտէնէվ	huolugētēv	hnolugētēv	ինուլցէտէնէվ

13.3.3 Verb inflection or conjugation

13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme

The formation of verbs is very similar. There are no tenses that are constructed with /-um/ <ում>, as in all the /kə/ <կը> dialects. The indicative present and imperfective are formed similar to Old Armenian, but here we add the formative լը /kə/, which is placed at the end of the verb in the Karin dialect.

Verbs that start with a vowel also receive the formative /k-/ <կ> at the beginning; the verbs /əllil/ <ըլլիլ> 'to be', /əjnil/ <ըլնիլ> 'to fall', /uzel/ <ուզել> 'to want', etc. take the form /g^h-/ <գ'>. Monosyllabic verbs take /ku-/ <կոն>; only the verb /g^ham/ <գ'ամ> 'I come' takes /g^hu/ <գ'ու> (in assimilation with the verb's initial sound /g^h/ <գ'>). Thus are all the forms of these verbs:

13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs HD: *I clarify what he means. In Eastern dialects like SEA, the indicative present and past imperfective are formed periphrastically with a non-finite converb plus a finite auxiliary. But in Western dialects like SWA and Karin, these forms are created synthetically. Tense and inflection is on the finite verb, while the indicative mood is marked by adding a morpheme that looks like /kə/. In SWA, this morpheme is /gu-/ before monosyllabic roots, /g-/ before vowels, and /gə-/ elsewhere before consonants. Karin uses cognates of these affix shapes with essentially the same distribution.*

HD: *First consider a typical consonant-initial verb like /sir-e-l/ 'to like'. In SWA, the indicative present is formed by adding agreement markers after the theme vowel (Table 13.19). The indicative past imperfective includes a past marker /-i-/ between the theme and agreement. For both the present and the past, the 3SG is missing either a past marker or an agreement marker. For both tenses, this verb takes the indicative prefix /gə-/. Karin uses essentially the same strategy, but the indicative marker is an enclitic or suffix /kə/.*

Table 13.19: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Karin dialect

Indicative present <սերկայ>		cf. SWA	
Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-m kə	սիրեմ կը	gə sir-e-m
2SG	sir-e-s kə	սիրես կը	gə sir-e-s
3SG	sir-e-∅ kə	սիրէ կը	gə sir-e-∅
1PL	sir-e-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-e-ŋk ^h
2PL	sir-e-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-e-k ^h
3PL	sir-e-n kə	սիրեն կը	gə sir-e-n
✓-TH-AGR IND		IND ✓-TH-AGR	
Indicative past imperfective <անկատար>			
Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅ kə	սիրէի կը	gə sir-ej-i-∅
2SG	sir-e-i-r kə	սիրէիր կը	gə sir-ej-i-r
3SG	sir-e-∅-r kə	սիրէր կը	gə sir-e-∅-r
1PL	sir-e-i-nk ^h kə	սիրէինք կը	gə sir-ej-i-ŋk ^h
2PL	sir-e-i-k ^h kə	սիրէիք կը	gə sir-ej-i-k ^h
3PL	sir-e-i-n kə	սիրէին կը	gə sir-ej-i-n
✓-TH-PST-AGR IND		IND ✓-TH-PST-AGR	

13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g^h-...-kə/ for vowel-initial verbs

Original page number 110.

HD: *For a vowel-initial verb like /ən-e-l/ 'to do' (Table 13.20), SWA uses an indicative prefix /g-/ instead of /gə-/. In Karin, this verb uses both an indicative prefix /k-/ and an indicative suffix/enclitic /kə/.*

Table 13.20: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb 'to do' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ>		cf. SWA		
Karin				
1SG	k-ən-e-m kə	կընեմ կը	g-ən-e-m	կ'ընեմ
2SG	k-ən-e-s kə	կընես կը	g-ən-e-s	կ'ընես
3SG	k-ən-e-∅ kə	կընե կը	g-ən-e-∅	կ'ընե
1PL	k-ən-e-nk ^h kə	կընենք կը	g-ən-e-ŋk ^h	կ'ընենք
2PL	k-ən-e-k ^h kə	կընեք կը	g-ən-e-k ^h	կ'ընեք
3PL	k-ən-e-n kə	կընեն կը	g-ən-e-n	կ'ընեն
IND-✓-TH-AGR IND		IND-✓-TH-AGR		

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ>		cf. SWA		
Karin				
1SG	k-ən-e-i-∅ kə	կընէի կը	g-ən-ej-i-∅	կ'ընէի
2SG	k-ən-e-i-ր kə	կընէիր կը	g-ən-ej-i-ր	կ'ընէիր
3SG	k-ən-e-∅-ր kə	կընէր կը	g-ən-e-∅-ր	կ'ընէր
1PL	k-ən-e-i-nk ^h kə	կընէնք կը	g-ən-ej-i-ŋk ^h	կ'ընէնք
2PL	k-ən-e-i-k ^h kə	կընէք կը	g-ən-ej-i-k ^h	կ'ընէք
3PL	k-ən-e-i-n kə	կընէն կը	g-ən-ej-i-n	կ'ընէն
IND-✓-TH-PST-AGR IND		IND-✓-TH-PST-AGR		

HD: In Karin, for some exceptional vowel-initial verbs like 'to fall', the indicative prefix is a voiced aspirate /g^h/ (Table 13.21). The indicative suffix/enclitic is still just /kə/. No such exceptionality is found in SWA.

Table 13.21: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb 'to fall' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ>		cf. SWA		
Karin				
1SG	g ^h -əjn-i-m kə	գ'ըյսիմ կը	g-ijn-a-m	կ'իյնամ
2SG	g ^h -əjn-i-s kə	գ'ըյսիս կը	g-ijn-a-s	կ'իյնաս
3SG	g ^h -əjn-i-∅ kə	գ'ըյսի կը	g-ijn-a-∅	կ'իյնայ
1PL	g ^h -əjn-i-nk ^h kə	գ'ըյսինք կը	g-ijn-a-ŋk ^h	կ'իյնանք
2PL	g ^h -əjn-i-k ^h kə	գ'ըյսիք կը	g-ijn-a-k ^h	կ'իյնաք
3PL	g ^h -əjn-i-n kə	գ'ըյսին կը	g-ijn-a-n	կ'իյնան
IND-✓-TH-AGR IND		IND-✓-TH-AGR		

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ>		cf. SWA		
Karin				
1SG	g ^h -əjn-e-i-∅ kə	գ'ըյսէի կը	g-ijn-aj-i-∅	կ'իյնայի
2SG	g ^h -əjn-e-i-ր kə	գ'ըյսէիր կը	g-ijn-aj-i-ր	կ'իյնայր
3SG	g ^h -əjn-e-∅-ր kə	գ'ըյսէր կը	g-ijn-aj-∅-ր	կ'իյնար
1PL	g ^h -əjn-e-i-nk ^h kə	գ'ըյսէնք կը	g-ijn-aj-i-ŋk ^h	կ'իյնայնք
2PL	g ^h -əjn-e-i-k ^h kə	գ'ըյսէք կը	g-ijn-aj-i-k ^h	կ'իյնայք
3PL	g ^h -əjn-e-i-n kə	գ'ըյսէն կը	g-ijn-aj-i-n	կ'իյնայն
IND-✓-TH-PST-AGR IND		IND-✓-TH-PST-AGR		

13.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g^hu-...-kə/ for monosyllabic verbs HD: For monosyllabic verbs, SWA uses the indicative prefix /gu-/. In Karin, this prefix is /ku-/ or /g^hu-/. Note that in SWA and apparently in Karin, there are only three monosyllabic verbs that can take indicative morphology: 'cry' (Table 13.22), 'to give'

(Table 13.23), and 'to come' (Table 13.24). The verb 'to come' takes the voiced prefix /g^hu-/.

Table 13.22: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb 'to cry' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-a-m kə	կուլամ կը	gu-l-a-m
2SG	ku-l-a-s kə	կուլաս կը	gu-l-a-s
3SG	ku-l-a-∅ kə	կուլա կը	gu-l-a-∅
1PL	ku-l-a-nk ^h kə	կուլանք կը	gu-l-a-ŋk ^h
2PL	ku-l-a-k ^h kə	կուլաք կը	gu-l-a-k ^h
3PL	ku-l-a-n kə	կուլան կը	gu-l-a-n
IND-	✓-TH-AGR	IND-	✓-TH-AGR

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-aj-i-∅ kə	կուլայի կը	gu-l-aj-i-∅
2SG	ku-l-aj-i-ր kə	կուլայիր կը	gu-l-aj-i-ր
3SG	ku-l-a-∅-ր kə	կուլար կը	gu-l-a-∅-ր
1PL	ku-l-aj-i-nk ^h kə	կուլայինք կը	gu-l-aj-i-ŋk ^h
2PL	ku-l-aj-i-k ^h kə	կուլայիք կը	gu-l-aj-i-k ^h
3PL	ku-l-aj-i-n kə	կուլային կը	gu-l-aj-i-n
IND-	✓-TH-PST-AGR	IND-	✓-TH-PST-AGR

Table 13.23: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb 'to give' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-a-m kə	կուտամ կը	gu-d-a-m
2SG	ku-t-a-s kə	կուտաս կը	gu-d-a-s
3SG	ku-t-a-∅ kə	կուտա կը	gu-d-a-∅
1PL	ku-t-a-nk ^h kə	կուտանք կը	gu-d-a-ŋk ^h
2PL	ku-t-a-k ^h kə	կուտաք կը	gu-d-a-k ^h
3PL	ku-t-a-n kə	կուտան կը	gu-d-a-n
IND-	✓-TH-AGR	IND-	✓-TH-AGR

Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-aj-i-∅ kə	կուտայի կը	gu-d-aj-i-∅
2SG	ku-t-aj-i-ր kə	կուտայիր կը	gu-d-aj-i-ր
3SG	ku-t-a-∅-ր kə	կուտար կը	gu-d-a-∅-ր
1PL	ku-t-aj-i-nk ^h kə	կուտայինք կը	gu-d-aj-i-ŋk ^h
2PL	ku-t-aj-i-k ^h kə	կուտայիք կը	gu-d-aj-i-k ^h
3PL	ku-t-aj-i-n kə	կուտային կը	gu-d-aj-i-n
IND-	✓-TH-PST-AGR	IND-	✓-TH-PST-AGR

Table 13.24: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb 'to come' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ>		cf. SWA	
	Karin		
1SG	g ^h u-g ^h -a-m kə	գ՛ուգ՛ամ կը	gu-k ^h -a-m
2SG	g ^h u-g ^h -a-s kə	գ՛ուգ՛աս կը	gu-k ^h -a-s
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅ kə	գ՛ուգ՛ա կը	gu-k ^h -a-∅
1PL	g ^h u-g ^h -a-nk ^h kə	գ՛ուգ՛անք կը	gu-k ^h -a-ŋk ^h
2PL	g ^h u-g ^h -a-k ^h kə	գ՛ուգ՛աք կը	gu-k ^h -a-k ^h
3PL	g ^h u-g ^h -a-n kə	գ՛ուգ՛ան կը	gu-k ^h -a-n
	IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR IND		IND- $\sqrt{-}$ TH-AGR
Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ>		cf. SWA	
	Karin		
1SG	g ^h u-g ^h -aj-i-∅ kə	գ՛ուգ՛այի կը	gu-k ^h -aj-i-∅
2SG	g ^h u-g ^h -aj-i-ր kə	գ՛ուգ՛այիր կը	gu-k ^h -aj-i-ր
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅-ր kə	գ՛ուգ՛ար կը	gu-k ^h -a-∅-ր
1PL	g ^h u-g ^h -aj-i-nk ^h kə	գ՛ուգ՛այինք կը	gu-k ^h -aj-i-ŋk ^h
2PL	g ^h u-g ^h -aj-i-k ^h kə	գ՛ուգ՛այիք կը	gu-k ^h -aj-i-k ^h
3PL	g ^h u-g ^h -aj-i-n kə	գ՛ուգ՛ային կը	gu-k ^h -aj-i-n
	IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR IND		IND- $\sqrt{-}$ TH-PST-AGR

13.3.3.1.4 Omission or reduction of the indicative morpheme When a few present forms succeed each other, the formative /kə/ <կը> is placed only after the last one (45).

(45) Karin

- a. $\widehat{tj}amp^h$ a-n k^hun-ə tan-i-∅ g-əjn-i-∅ kə
- road-DEF -DEF take-TH-3SG IND-fall?-TH-3SG IND

I'm not completely sure but I think this is loosely translated as 'While on the road, he gets sleepy and falls.' Note that in modern Armenian, the idomatic phrase 'to take sleep' means 'to get sleepy'. I'm not sure if I correctly analyzed the second verb.

ճամփան քունը տանի գըյին կը

- b. zərm-a-n-a-n mn-a-n kə
- surprise-LV-INCH-DEF-3PL stay-TH-3PL IND

'They get surprised, they stay

զարմանան մնան կը

This is strengthened until the verb is separated from various other words (46). *HD: I don't understand what this example shows.*

(46) Karin

- a. arun k^hrtink^h mtn-i-n kə
- blood sweat enter?-TH-3PL IND

I'm not sure but I think this means 'they enter blood and sweat.' I'm not sure what the verb means.
արուն քրտինք մտնին կը.

When this formative is immediately before the forms /or/ <օր> 'that', ...

... or /u/ <նւ> 'and', the formative /kə/ կը is reduced and merges with those words to form /kor, ku/ <կօր, կու>.³

(47) Karin

- a. կայ-ե-ն կ-օր
see-TH-3PL IND-that
'they see that...'
կաշեն կօր
- b. բեր-ե-∅ կ-ս տան-ի-∅ կə
bring-TH-3SG IND-and take-TH-3SG
'He brings and he takes.'
բ'երե կու տանի կը

13.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG Many times in the 3SG of the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի>, such as (Table 13.25).

Table 13.25: Theme vowel change in the 3SG past imperfective in the Karin dialect

	Karin	cf. SWA
3SG 'to have'	սն-ի-∅-ր ունիր	սն-ե-∅-ր ուներ
3SG 'to fall'	ց-օյն-ի-∅-ր զցյնիր	ց-ե-∅-ր կ'յնար (IND)?-√-TH-PST-3SG IND

13.3.3.2 Future and future perfect

The future and future perfect (ապառնիխ ներկան եւ անցեալը) are formed with the formative /piti/ <պիտի>, which can be placed before or after the verb.

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by replacing the indicative morpheme of the indicative present with the future proclitic /bidi/ (48). The same tense and agreement markers are used. The future perfect is similarly formed in contrast to the indicative past imperfect. Karin seems to use the same strategies, though the future morpheme has variable positions.

(48) Karin

- a. piti սիր-ե-մ, piti սիր-ե-ի-∅
FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
'I will like, I was going to like.' պիտի սիրեմ, պիտի սիրեի
- b. սիր-ե-մ piti, սիր-ե-ի-∅ piti
like-TH-1SG FUT, like-TH-PST-1SG FUT
'I will like, I was going to like.' սիրեմ պիտի, սիրեի պիտի

13.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <էր, է>

The past participle takes the formative /-er/ <էր>. But when the verb is after the auxiliary, the final /r/ <ը> is deleted (49).

(49) Karin

³HD: Adjarian includes a parenthetical <(իմա կ'օր, կ'ու)>. But I don't understand the parenthetical. I suspect he means that these fused forms are written as <կ'օր, կ'ու>.

- a. *sir-er* *e*
like-PERF.CVB AUX
'He has liked.'
սիրել *է*
- b. *tf^h-e-m* *sir-e*
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չեմ սիրել
- c. *d^hu e-s* *b^her-e*
you AUX-2SG bring-PERF.CVB
'YOU have brought.' (with focus on 'you')
դ'նե բ'երել
- d. *inik e-s* *b^her-e*
that AUX-2SG bring-PERF.CVB
'You have brought THAT.' (with focus on 'that')
ինիկ ես բ'երել

13.4 Subdialects

Despite its widespread distribution, the Karin dialect does not have many subdialects. The same dialect is spoken in Karin, Akhaltskha, Kars, Akhalkalak, Alexandropol, and in their villages.

Exceptions are made only for the sounds /je, e, əo, o/ <է է ն օ>, and the change from the Classical diphthong /aj/ <այ> to /a/ <ա> or /e/ <է>.

The people of Akhaltskha and Karin use the form /g^h-əll-i/ <զ'ըլի> 'it is', while the people of Alexandropol use /k-evn-i/ <կենի> 'it is'.⁴ But these forms are even found in the villages that are next to Karin, and they don't form their own decisive gaps (առանձին որոշողական անջրպես).

HD: For some reason, Adjarian talks about subdialects here, but then switches topics to talk about pre-existing literatures. And then returns to talking about dialects.

13.5 Literature

For the Karin dialect, there is only a small study in Russian. **TODO: Томсонъ, Лингвистическая изслѣдованія: Краткій очеркъ фонетики и морфологии ахалцыхскаго говора.** Բեղրապուրկ 1887.

The following are works that are written in this dialect.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karin dialect
 - Ե. Լայայեանց - Զաւախիքի բուլումուն. Թիֆլիս 1892
 - Զաւախեցի - Զաւախիք աղետու. Թիֆլիս 1900
 - Արամ Զարուհ - Բասենի ժողովող. Երգերը. Ազգ. Հանդ. 2. էջ 383-390
 - Ե. Լայայեան - Զաւախը. Այն Ա. էջ 327, 364, and so on.
 - Դպիր - Նարմանցիին Երգերը. Բիլակն, 1899, էջ 524-5
 - Խօջայեանց Յովի. - Ասածներ Ալբանդրապոլից. Արտս. 1870-1, էջ 249-250, 283-4, 309-312

⁴HD: These are glossed as 'IND-be-TH' with a covert 3SG suffix.

- ԵԼ. - Վաչեան. Նոր-Դար 1887, էջ 174-5
- Գեղամեան Յ. Իմ մասկական յիշողբեհիններից. Փորձ, Բ. թիւ 2, էջ 269-296 (Ախալքալաքի).

13.6 Subdialects (continued)

The subdivisions of the Karin dialect are the subdialects of Baberd and Khodorchur.

Original page number 112.

13.6.1 Baberd

There is no separate study on the Baberd dialect. There has likewise not been a simple manuscript published. In the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 567), there is a small collection of proverbs from Baberd; but because this bears the literary culture, then it unfortunately cannot fulfill our needs. H. Darbinian (Յ. Դարբինեան; *HD: SEA: /darpʰinjan/, SWA: /tʰarpʰinjan/*) in the Arevelk (Արեվելք, number 6693, 6695, 6697, and 6699) has an article about the Baberd with the title 'Provincial dialect treasures, Գալառաքարքանին զանձերը'; but this is an ordinary list of provincial words.⁵ As a consequence, I am forced to be satisfied with my little familiarity with the dialect, which I gathered in 1984 by visiting Baberd for a day, and also with information that H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) gave me in the summer of 1910 during my travel to Istanbul.

HD: This subdialect has the following properties:

- The Baberd subdialect knows how to distinguish the three degrees of consonants: voiced aspirated, voiced, and voiceless aspirated.
- To form the indicative present and imperfective, it uses the postposed formative /kə/ <կը> formative.
- The sounds /u, ie/ <n, t> are confused with the sounds /o, e/ <o, t>.
- The sound change of Classical /h/ <հ> to /f/ <Փ> does not exist.
- The accusative is always the same as the nominative, and there is no dative case for animate objects.
- A separate innovation in Baberd is the progressive (շարունակական) form of the present and imperfective, which is formed with the formatives /ge, er, ənge/ <գէ, էր, əնգէ>.

These latter characteristics, especially the use of the formative /er/ <էր>, show to us that the Baberd subdialect forms a middle ring between the Karin and Trabzon dialects. The villages of Baberd are more faithful to the mother dialect, and they are almost the same as the city of Karin.

13.6.2 Khodorchur

Khodorchur also forms its own separate subdialect. As for its position between the Hamshen and Karin dialects, this is still not sufficiently clear to me. Recently, two significantly great volumes were published with the Khodorchur dialect, under the editorship of H. M Hadjian (Հ. Մ. Հաճեան; *HD: SEA: /haʃʃjan/, SWA: /hadʒjan/*). These are Երգեր, առակներ, հանելուկներ... Խոսքուր, Տիկիսի, 1904, and Հին աւանդական հերիաքներ Խոսքուր, Վիեննա 1907.⁶ Because the first is written in essentially the literary language, ...

Original page number 113.

... it cannot offer any benefits for studying the dialect; and I still don't have a copy of the second one. Only one well-known characteristic of Khodorchur is known, and that is how the sound /r/ <ր> changes to /j/ <յ> (Table 13.26).

⁵Unfortunately, because of limited resources, I couldn't track down the publication venue because there were multiple journals with the name Arevelk (Արեվելք), and I couldn't track down this manuscript or author.

⁶HD: Unfortunately, I haven't been able to track down these manuscripts, so that I could verify their bibliographic metadata. Though I believe I found the author that Adjarian mentions: https://hy.wikipedia.org/wiki/_-

Table 13.26: Change from Classical Armenian /r/ <r> to /j/ <j> in the Khodorchur subdialect of the Karin dialect

Classical Armenian 'this belly (CA); my belly (SEA)' 'person from Khodorchur'	Classical Armenian թօր-էս փորս	> Karin թօյ-էս փօյըս չօյյժնյժնի	cf. SEA թօր-էս փորս չօրմժնժնի խոտուցնոցի
---	-----------------------------------	---------------------------------------	--

13.7 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

13.7.1 From Akhalkalak

Adjarian's sample: Taken from Ե. Լալայեանի Զաւախըի բուրմունքն, page 44-45

Սոյօմօն իմաստումին կնիկը սուտ հիվանդ գ'ըլի հեքիմին սիրէ կը: Իրեն մարթուն յախան ա կըպչի կը թը հաֆքերու օսկրուներէն ինձի մէ դոնախանա մ' պիտի շինես, թէպովներէն ա յօրդան դ'օշակ մ' սարքէս:

Սոյօմօն իմաստումը կանչէ կը հաֆքերուն, մօրթէ կ'լո օսկրուտանըն ու թէպուները թօփ կենէ, օր կնգանը ուզած հազրէ: Աշխարհ ինչքան հաֆք կա գ'ուգ'ա կը, սալթ քու բ'ուժք չի գ'ա: Սոյօմօնը անդայ զմրութին դրկէ կ'օր գ'ըտնի բ'երէ: Անդայ զմրութը ազ մ' ման գ'ուգ'ա, անջառ անջառ գ'ըտնի կը բ'ընի մ' մէշ, ինչքան կանչէ ճռվա կը՝ չի դ'ուս գ'ա. ահ կուտա՝ չի ըլլի, խօսուում կ'ենէ՝ չի ըլլի: Խիլասա բ'ընին առաջը կայսի սիրուն քարօղ մ' խօսի կը, ասիկ գ'ելլէ դ'ուս: Ախօք անդէր քարօզը քար կը ծակէ: Բ'ուժքն օր գ'ուս կ'ելլէ ասիկ քարօղը ծալէ՝ գ'ըրկէ կ'ու տանի կը Սոյօմօն իմաստումին:

Սոյօմօն իմաստումը հերսուի կը թը կանչէի կը ինչի՞ չէիր գ'ա: Բ'ութ'բ'ուն կ'ենէ կը. «Զոթք ցքէի կը թը աշխորքիս մէշ տղամարթն է շատ, թէ կնիկ մարթը: անդի ուշացա»:

- Ե՛, կըսէ Սոյօմօն իմաստումը, իմացա՞ր, վէ՞րն է շատ: Թը «կնիկ մարթը շատ Ե»:

- Ի՞նչըդ, կըսէ Սոյօմօն իմաստումը, տղամարթը շատ պիտի ըլլի:

- Դորթ Ե, կըսէ բ'ութ'բ'ուն, հըմք, յես, կընգանը խօսքը անգաք էնօյին ա կնիկմարթ ցքի. կնիկմաք չէ՞ անիկ օր կնգանը ծ'եռքը խաղայիք է գ'առէ. կնիկը մինդրին տակը յուխա (չոր խմորեղէն մը) լգէր սուտ հիվանդ է ծ'եվացէ ու հեքիմին սիրէ ...

Original page number 114.

... կը, մարթուն ա չարչքելու հըմար հաֆքերուն օսկրուտանքն դոնախանա գ'ուզէ: Ի՞նչքան հաֆք պիտի գ'ընտէս չ'արդէն օր անօնց օսկրուտանքն դոնախանա կտյսէցընէս:

- Խելացի ըսաց, կըսէ Սոյօմօն իմաստումը ինքնիրէն, յես ա կնիկմարթ էմ օր կընգանս խօսքօվը աշխորքի հաֆքերուն արունքը մտա: Արթը բ'իտուուն հաֆքերուն բ'աց թօղնէ կը, օրդ իրէք դուշ ա բ'ութ'բ'ուին կապէ կը: Տեյ մ'օր հիսի ա օրը իրէք դուշ իրէնք գ'ուգ'ան բ'ութ'բ'ուին առաջը կայսին կը: Բ'ութ'բ'ուն երկուսը կուտէ, մեկը Աստղծու սիրուն ազատէ կը:

13.7.2 From Basean

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդէս [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 383, and so on

Կաղաչեմ ինձի լսէ,

Արի յարտըսունքըս սրբ'է.

Դ'անակըմ դ'ու ինձի տու,
յետեվ ըսէ մի՛ մօրթէ:

Սարեր, ձ'օրեր ու շ'ըրեր,
Մարմանդ վազօղ ախբ'ուրներ,
Մեկ վեր կեցէք ու յիմացէք
Տեսէք թէ վէ՛վ է եկեր:

Գ'ելը օչխըրին եկավ,
Զարկեց գ'եր դ'առին տարավ.
Հայի տղեն ինչդ չը լա:
Յարը դիշմանը տարավ:
Կոկոմս թօռմած մնաց,
Սիրտըս կրակած մնաց,
Ի՞նչ ենիմ յես ապրելը՝
յաչքերըս լուս չմնաց:

Մեվ է յաչքերը՛, կռունգ,
Ճերմակ է սիրտը՛, կռունգ,
Զ'ուխտ գ'ացիր մենակ գ'ուգ'ոաս,
Ո՞ւր է յընգերը՛, կռունգ:

Original page number 115.

Բաղի մէջը վարթ գ'ըլի,
Բաղի շունը սարթ գ'ըլի,
Շան ախճիկ, ուսուկ խօսէ,
Տալտա տեղ է, մարթ գ'ըլի:
Մերըս ինձի բ'երեր է,
Նիշուն բ'ալու երեր է,
Նիշուն բ'ալու մեռնէի,
Մօրըս մտցէն յէլի:

Ախճի, դ'ու յես մեղավոր,
Քեզի գ'ուգ'ան ուզավոր,
Չեղնի երթաս հեռու տեղ,
Պագ'վիս կեղնիս յըռազիլ:

Chapter 14

Mush

14.1 Background

Original page number 116.

The Mush dialect is spread over the west side of the Van sea. Its center is the city of Mush. From the north, it spreads until Hinis and Alashkert, from the south to Paghesh, from the east it reaches Moks from one side and Diyadin from the other side, from the west are Lice, Chapaghjur. Thus the Mush dialect is spoken in Mush, Sason, Paghesh, Hizan, Khlat, Arjesh, Bulanik, Manazkert, Hinis, and Alashkert. During the last two Russo-Turkish wars, two large migrations happened from Mush and Alashkert, establishing settlements in the Yerevan province, at Aparan (near Alexandropol (Gyumri)) and the south sides of New Bayazet, on the shores of Lake Sevan. In the latter region, there are today 21 Armenian villages which speak the Mush or Alashkert dialect. These villages in order are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Tsakkar, Gölköy, Tazakend, Lower and Upper Adyaman, Upper and Lower Karanlug, Avdalaghlu, Alikrykh, Zolakhach, Upper and Lower Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag, Zaghalu and Tyuskyulyu. A group of migrants from Hinis also went to Akhalkalak, and they established the villages of Toria, Ujmana and Eshtia around the area. These also speak the dialect to this day.

HD: Note that more data is provided in §14.5.3.

14.2 Phonology

14.2.1 Vowel inventory and sound changes

The Mush dialect does not have a rich phonetic system with respect to vowels. The vowels /æ, œ, ʏ/ <ü, eo, hL> are absent; and in this way we can form a characteristic border to distinguish the Mush dialect from the Van dialect, which has these vowels.

The sounds <t,n> in Mush have a certain rich diphthongal pronunciation,¹ and they originate from the Classical Armenian stressed sounds /e, o/ <t,n>. Without stress, these sounds became /e,o/ <t,o>. ...

Original page number 117.

... Word-initially in monosyllabic words, they turn to /je, vo/ <jt, tqo>. At the beginning of polysyllabic words, they turn to /e,o/ <t,o>. The Classical Armenian sounds /u/ <nL> and diphthongs /aj, oj, iu/ <wj, nj, hL> are rendered as simple vowels: /u/ > /u/ (nL > nL), /aj/ > /e/ (wj > t), /oj/ > /o/ (nj > nL), /iu/ > /u/ (hL > nL).

¹HD: The prose is vague, but I think he means that this dialect has the diphthongs /je, tqo/ <t, n>.

14.2.2 Consonant inventory and sound changes

14.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirates

In contrast, the Mush dialect is rich in consonants. Like the Karin dialect, here we find a group of voiced aspirated consonants, with which the dialect has four series of plosive consonants (Table 14.1).

Table 14.1: Voicing contrasts in the Mush dialect

Voiced	Voiced aspirated	Voiceless unaspirated	Voiceless aspirate
b պ	b ^h պ [‘]	p պ	p ^h փ
g զ	g ^h զ [‘]	k կ	k ^h զ
d դ	d ^h դ [‘]	t տ	t ^h թ
ձ ձ	ձ ^h ձ [‘]	ts ծ	ts ^h ց
՛ձ ՛ձ	՛ձ ^h ՛ձ [‘]	՛tʃ ճ	՛tʃ ^h չ

Word-initially, the voiced sounds of Old Armenian become voiced aspirates. Word-medially, they voiceless or stay voiced. After the nasal /n/ <ն>, it is always the voiced sounds that are found. The voiceless unaspirated and voiceless aspirated groups are generally unchanged. But there are exceptions where the voiceless aspirates became voiceless unaspirated (Table 14.2). Discussing such forms requires a detailed study.

Table 14.2: Deaspiration from Classical Armenian voiced aspirates in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘eye’	ա՛յի ^h -(է?)կ ^h (-PL) աչք	ա՛յիկ անկ	ա՛յի ^h աչք
‘Armenianness’	հայութիւն	հայութելու հայութելու	հայութիւն հայություն

14.2.2.2 Glottal fricatives /h, հ/ <հ, յ>

Like the Karin dialect, the Mush dialect also has two types of glottal sounds (հազար), which are /h/ <յ> and /h/ <հ>. The use of these sounds is the same as in Karin. But the Mush dialect has the habit of adding the sound /h/ <յ> to many vowel-initial words (Table 14.3).

Table 14.3: Insertion of word-initial voiced glottal fricative /h/ <յ> in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘cheap’	աշան	հեշան յեշան	աշան աժան
‘stall’	աշօր	հաշօր յաշօր	աշօր ախոր
‘fountain’	առիւզ	հառիւզ յառիւզ	առիւզ առյուզ
‘all’	ամենայն	հեմեն յըմեն	ամենայն ամենայն
‘durable’	ամուր	համբուր յամբուր	ամուր ամուր
‘late’	անացան	հանգան յանգան	անացան անացան

14.2.2.3 Using back fricatives to distinguish Mush from Van

Because the Van dialect does not have voiced aspirates or the glottal sound /h/ <յ>, we are provided with a second significant method to distinguish these two dialects.

The Classical Armenian sound /h/ <հ>, has two types of forms in the Mush dialect. We find the sound /h/ <հ> in Mush, Sason, Bulanik, Alashkert, Aparan and six villages on the shores of Lake Sevan; while in the other areas (Paghesh, Khlat, Arjesh and Artske), the sound has changed to /χ/ <հւ>, as in the Van dialect. The last group ...

Original page number 118.

... is distinguished from the Mush dialect in a few points. For example, the copular form has the form /a/ <u> (50a, 50b), and there exists the sound /g/ <qj> (50c), with which it gets closer to the Van dialect.

(50) Mush (implied to be the Paghesh subdialect)

- a. \widehat{tj}^h -e $\widehat{gats^h}$ -er a
NEG-AUX go-PERF.CVB AUX
'He has not gone.'
 ξ t $qwg\mathfrak{t}\mathfrak{p}$ u
- b. \widehat{tj}^h -e ber-er a
NEG-AUX bring-PERF.CVB AUX
'He has not brought.'
- c. ku- g^j -a- \emptyset
IND-come-TH-3SG
'He comes.'
Կուզա

It follows from here that the Mush dialect contains the subdialect of Paghesh, which contains also Khlat, Arjesh, and Artske. Unfortunately, for the materials or excerpts that we have at our disposal, these materials don't have the required scientific accuracy that we need in order to establish the characteristics of this subdialect. From the neighboring villages of the New Bayazet region, the most that we got was only the difference in the sound /χ/ <ju>; while for all the remaining points, the two branches are in agreement with each other. In the region of New Bayazet, the villages that belong to the Mush branch and that have the /h/ <h> sound are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Gölköy, Lower and Upper Adyaman; while the villages that have /χ/ <ju> are Tsakkár, Upper Karanlug, Avdalaghalu, Alikrykh, Zolakhach, Lower Gyuzeldara, Upper Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag and Zaghala. We talk about the others much later.

14.3 Morphology

14.3.1 Noun inflection or declension

The grammar of the Mush dialect has some interesting archaisms.

14.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>

The accusative is formed similarly to Old Armenian, by using the prefix /z/ <q> (51).

(51) a. Mush

- \mathfrak{az} $\widehat{hats^h}$, \mathfrak{az} \mathfrak{mer} tun
ACC bread, ACC our house
'bread (ACC), our house (ACC)'
 \mathfrak{nq} hug , \mathfrak{nq} $\mathfrak{m\mathfrak{g}n}$ $\mathfrak{tun\mathfrak{lu}}$
- b. cf. Classical Armenian

\mathfrak{az} - $\widehat{hats^h}$, \mathfrak{az} - mer tun
ACC bread, ACC-our house

'bread (ACC), our house (ACC)'
qhwug, qul̥p սոնւն

14.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <h,j>

The Classical accusative prefical formatives /i,j/ <h,j> are still in use (52).

(52) Mush

- a. t̥̥ur̥ orik-n̥ i̥ mah-u-n̥
water? day?-DEF ACC death-DAT-DEF

I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
չուր օրիկն ի մահոնն

- b. k-erth-a-m̥ h-aṛt̥
IND-go-TH-1SG ACC-?

I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.
կերթամ յարտ

14.3.1.3 Genitive possession without definite marking

After possessive adjectives, the noun does not have an article. This is like in Classical Armenian and in all the European languages, except for Italian. Modern Civil Armenian uses the definite article (53a),² cf. Italian (53b),³ but French (53c). The Mush dialect also says (53d), like Classical (53e).

(53) a. SEA

mer̥ haf̥s̥-ə, džer̥ tun-ə, im̥ bərekam-ə, k̥o զօօօօրթ-ə
our bread-DEF, your.PL house-DEF, my friend-DEF, your.SG people-DEF

'our bread, your house, my friend, your people'
մեր հացը, ձեր տունը, իմ բարեկամը, քու ժողովուրդը

- b. Italian

il nostro pane, la vostra casa, il mio amico, il tuo popolo
the our bread, the your house, the my friend, the your people

'our bread, your house, my friend, your people'

- c. French

notre pain, votre maison, mon ami, ton peuple
our bread, your house, my friend, your people

'our bread, our house'

hug մեր, սոնս մեր

- d. Mush

mər̥ haf̥s̥, mər̥ tun
our bread, our house

'our bread, our house'

մեր հաց, մեր սոնս

- e. Classical Armenian

²HD: Adjarian originally used <p̥n̥> /k̥u/ instead of <p̥n̥> /k̥o/ for the SEA 2PL possessor, but the form /k̥u/ is for SWA, not SEA.

³HD: Adjarian used the word <pano> for Italian 'bread', but this seems to be a typo for <pane>.

hatsʰ mer, tun mer
bread our, house our

HD: To clarify, Classical Armenian and most Western European languages do not use a definite article for possessed nouns. However, Italian and SEA do use a definite article for possessed nouns. Mush violates this Modern Armenian tendency, and it does not use an article for possessed nouns.

14.3.1.4 Post-nominal possessors

Possessive adjectives can be placed after the noun. This is not found in any dialect. But like in Classical Armenian, the people of Mush say the sentences in (54).

(54) Mush

- a. d̪zʰern-e mzi
hand-ABL our
'from our hand'
δ'ɛnլւտ մզի
- b. bʰern-e kʰzi
mouth-ABL your.SG
'from your.SG mouth'
բ'եղլւտ քզի
- c. sirt d̪zʰəzi urar t̪ʰ-uz-a-∅
heart your.PL each.other NEG-want-TH-3SG
'your hearts don't love/want each other'
սիրսն ձ'եղին ուրար չուզաւ
- d. d̪zʰern-e əndzi
hand-ABL my
'from my hand'
ձ'եղլւտ ընձի
- e. d̪zʰern-e d̪zʰzi
hand-ABL your.PL
'from your.PL hand'
ձ'եղլւտ ձ'զի
- f. lez urantsʰ, buk urantsʰ
language their, throat their
'their language, their throat'
լեզ ուրանց, բուկ ուրանց

Original page number 119.

14.3.1.5 Retention of prepositions

For many prepositions that have become postpositions in other dialects, here they have kept their original position, sometimes as a formative (55).

- (55) a. 'on our house'
i. Mush
vər mər tan
on our house.GEN

- ՎԵՐ ՄԵՐ ՏԱՎԱՆ
- ii. Classical Armenian
- i. *veraj meroj tan*
to on our house.GEN
ի ՎԵՐԱՎ ՄԵՐԻ ՏԱՎԱՆ
- iii. SEA
- mer tan vərə
our house.GEN on
մԵՐ ՏԱՎԱՆ ՎՐԱ
- b. 'in our house'
- i. Mush
- met̪ʰ mər̪ tan
in our house.GEN
մԵՐ ՄԵՐ ՏԱՎԱՆ
- ii. Classical Armenian
- i. *midʒi mer tan*
to in our house.GEN
ի ՄԻՋԻ ՄԵՐ ՏԱՎԱՆ
- iii. SEA
- mer tan met̪ʰ
our house.GEN on
մԵՐ ՏԱՎԱՆ ՄԵՋ
- c. 'near me'⁴
- i. Mush
- mət̪ əndʒi
near me.DAT
մԵՐ ԱՆՁԻ
ի ՄԻՋԻ ՄԵՐ ՏԱՎԱՆ
- ii. SEA
- indz̪ mot̪
me.DAT near
իՆՁ ՄՈՒՏ
- d. 'how many years before you?'
- i. Mush
- kʰani tari arat̪ʰ kʰzne
how.many year before you.SG.ABL
քԱՆԻ՞ ՏԱՐԻ ԱՐԱՅ ՔՂԱՆԵ
- ii. SWA
- kʰezme kʰani dari arat̪ʰ
you.SG.ABL how.many year before
ՔԵԶՄԵ ՔԱՆԻ ՃԱՐԻ ԱՐԱՅ

⁴HD: In Adjarian's original prose, it's not clear if he also proposes that Classical Armenian had the *Mush*-like order <մԱՆԱՆ հԽՁ> /mayt̪ indz̪/.

14.3.1.6 Vocative case

What is especially interesting is the vocative case; the vocative case is the ending the ending /o/ <o>, and the people of Mush use it especially for proper names.

Table 14.4: Vocative forms in the Mush dialect

	Mush		cf. SEA	
‘Oh Harutyun!’	հարօ	յարօ	ov harut ^h jun	ո՞վ Հարություն
‘Oh Hakop!’	հակօ	յակօ	ov hakop ^h	ո՞վ Հակոբ
‘Oh Mariam!’	մարօ	Մարօ	ov marjam	ո՞վ Մարիամ
‘Oh boy!’	լօ	լա՞օ	ov la ^h l	ո՞վ լած
‘Oh mom!’	մամօ	մա՞մօ	ov mam	ո՞վ մամ
‘Oh sister!’	քուրօ	քուրօ	ov mam	ո՞վ քույն

14.3.2 Pronoun inflection or declension

Among pronouns, the following forms are worth noting (Table 14.5).

Table 14.5: Sample of pronouns in the Mush dialect

personal 2SG DAT ‘to you’	k ^h əzi	քըզի
personal 1PL ACC ‘us’	əzməzi, əzmi	զըմզի, զզմի
personal 1PL GEN ‘our’	mər	մըր
personal 1PL DAT ‘to us’	məzi	մըզի
personal 1PL ABL ‘from us’	məzne	մըզնէ
personal 2PL ACC ‘you’	əzk ^h əzi, əzk ^h i	զզքզի, զզքի
personal 2PL GEN ‘your’	ðz ^h ər	ð’զը
personal 2PL DAT ‘to you’	ðz ^h əzi	ð’զզի
personal 2PL ABL ‘from you’	ðz ^h əzne	ð’զզնէ
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	isa	իսս
demonstrative proximal SG INS ‘with this’	estov	եստով
demonstrative medial SG NOM ‘that’	ida	իդս
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ina	ինս
demonstrative distal SG INS ‘with that yonder’	endov	ենդով

Finally, there are some very common forms (Table 14.6).

Table 14.6: Sample of other pronouns in the Mush dialect

‘why’	հօրի	յօրի ^h
‘other’	le	լէ
‘now’	mka	մկա

After the possessive suffixes, the formative /i/ <ի> is added very often (56).

(56) Mush

dz^hi-ér-d-i lav i-n, vré-s-i k-ig^h-a-s
horse-PL-POSS.2SG-? good AUX-3PL, on?-POSS.1SG-? IND-come-TH-2SG

Adjarian did not provide a SEA translation, so the segmentation and glosses are entirely my (unsure) guesses:
 'Your horses are good, you come onto me.'
 ձ'հԵ՞րոի լավ ին, վրԵ՞սի կիգ'ան

14.3.3 Verb inflection or conjugation

14.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking

In the conjugation of verbs, the Classical Armenian sounds /e, ē/ <է, Ե> have changed to /i/ <ի>, in the present, subjunctive present, future, and present perfect (Table 14.7).

Table 14.7: Theme vowel change from Classical /e/ <է> to /i/ <ի> in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
indc. present 1SG 'I like'	kə sir-i-m	կը սիրիս	gə sir-e-m	կը սիրեմ
indc. present 1SG 'he likes'	kə sir-i-∅	կը սիրի	gə sir-e-∅	կը սիրէ
indc. present 3PL 'they like'	kə sir-i-n	կը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND ✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	
indc. present 1SG 'I see'	kə tes-n-i-m	կը տեսիս	gə des-n-e-m	կը տեսեմ
	IND ✓-VX-TH-AGR		IND ✓-VX-TH-AGR	
subj. present 1SG 'I say'	as-i-m	ասիս	əs-e-m	ըսեմ
subj. present 1SG 'I eat'	ut-i-m	ուսիս	ud-e-m	ուսեմ
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	
future 1SG 'I will like'	piti sir-i-m	պիտի սիրիս	bidi sir-e-m	պիտի սիրեմ
future 1SG 'I will bring'	piti b ^h er-i-m	պիտի բ'երիս	bidi p ^h er-e-m	պիտի բերեմ
	FUT ✓-TH-AGR		FUT ✓-TH-AGR	
present perfect 1SG 'I have seen'	tes-ier i-m	տեսերիս	des-adz e-m	տեսած եմ
present perfect 1PL 'we have seen'	tes-ier i-nk ^h	տեսերինք	des-adz e-nk ^h	տեսած ենք
present perfect 2PL 'you have seen'	tes-ier i-k ^h	տեսերիք	des-adz e-k ^h	տեսած եք
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-RPTCP AUX-AGR	

In the past imperfective, the Classical sound /ē/ <Է>, and in some places the sound /i/ <ի>, has been lost (Table 14.8).⁵

Table 14.8: Merger of theme vowel /e/ and past marker /i/ the indicative past imperfective in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
1SG 'I was wanting'	k-uz-i-∅	կուզի	g-uz-ej-i-∅	կ'ուզէի
1PL 'We were coming'	kə g ^h -i-nk ^h	կը գ'ինք	gu k ^h -aj-i-nk ^h	կու զայինք
	IND-✓-TH.PST-AGR		IND-✓-TH-PST-AGR	

But because of this change, the present 3SG and imperfective 1SG would have been identical; so to not confuse these words, the plural is used instead of the singular (Table 14.9). *HD: In other words, whereas the suffix /-nk^h/ is used to mark the only the 1PL in SEA/SWA, this marker is instead used for the both the 1PL and 1SG.*

⁵HD: For the Mush form /kə g^h-i-nk^h/ <կը գ'ինք> 'wee were coming', Adjarian reconstructs this from a hypothetical form */kə g-e-i-nk^h/ */կը գէ ինք>.

Table 14.9: Use of 1PL markers for the past imperfective 1SG in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I was wanting'	ji̥es k-uz-e-nk ^h յԵՍ ԿՈՒԶԵՒՊ I IND-want-TH.PST-1SG	jes g-uz-ej-i-∅ ԵՍ Կ'ՈՒԶԵՒ I IND-want-TH-PST-1SG
'we were wanting'	mənk ^h k-uz-e-nk ^h ՄԵՆԿ ԿՈՒԶԵՒՊ we IND-want-TH.PST-1PL	meŋk ^h g-uz-ej-i-ŋk ^h ՄԵՆԿ Կ'ՈՒԶԵՒԸՊ we IND-want-TH-PST-1PL

In the others, there is a simple distinction between how the vowel of the present is /i/ <հ>, while the vowel of the imperfective is /e/ <է> (Table 14.10). *HD: I would interpret these facts as stating that the theme vowel is /i/ in the present, while the theme vowel and the past marker are fused as /e/ in the past imperfective. Similarly, the auxiliary is /i/ in the present, while /e/ in the past.*

Table 14.10: Contrast between the present theme vowel /i/ and the past theme vowel /e/ in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'(we) are'	i-nk ^h հլոց AUX-1PL	e-ŋk ^h ելոց AUX-1PL
'(we) were'	e-nk ^h էլոց AUX.PST-1PL	ej-i-ŋk ^h էլոց AUX-PST-1PL
'they strike'	kə տ̥ետ̥-i-n կը ծեծին IND strike-TH-3PL	gə ճ̥ետ̥-e-n կը ծեծեն IND strike-TH-3PL
'they were striking'	kə տ̥ետ̥-e-n կը ծեծեն IND strike-TH.PST-3PL	gə ճ̥ետ̥-ej-i-n կը ծեծեն IND strike-TH-PST-3PL
'they massacre'	kə ճ̥արդ-ի-n կը շարդին IND massacre-TH-3PL	gə ճ̥արդ-e-n կը շարդեն IND massacre-TH-3PL
'they were striking'	kə ճ̥արդ-e-n կը շարդեն IND massacre-TH.PST-3PL	gə ճ̥արդ-ej-i-n կը շարդեն IND massacre-TH-PST-3PL

14.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect

Oftentimes in the present perfect, the copular verb is repeated (57).

(57) Mush

- a. hori i-s dr-jer i-s
why AUX-2SG put?-PERF.CVB AUX-2SG
Adjarian didn't provide a translation, but my guess is: 'Why have you put?'
յօնի՞ ի դրե՞ ի
- b. jerp^h i-s ek-jer i-s
why AUX-2SG come-PERF.CVB AUX-2SG
'Why have you come?'
յԵ՞՞ս ի եկե՞ ի

This is the same as the followings forms in the Bayazit subdialect (58). *HD: Note that Adjarian doesn't transcribe these Bayazit sentences. I instead transcribe them with an SEA accent.*

(58) Bayazit dialect with SEA pronunciation

- a. տ̥ի-ս գ-ա-լ-ս
NEG-AUX-2SG come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-2SG
չԵ՞ս գալում ես

- b. *ur e-s gən-um e-s*
 where AUX-2SG go-IMPF.CVB AUX-2SG
 նւ՞ի ես գնում ես

Original page number 120.

14.3.3.3 Hortative or imperative marker

The imperative form of Classical /tʰot/ <թո՛՛> 'leave/let' (HD: SEA: /tʰo՛՛/ has shortened to /tʰəχ/ <թ՛՛խ>, and sometimes simply as /tʰ/ <թ> (59).

(59) Mush

- a. *tʰχ mn-a-∅*
 let stay-TH-3SG
 'let him stay!'
 թի մնա
- b. *tʰχ as-á-∅*
 let say-TH-3SG
 'let him say!'
 թի ասա'
- c. *tʰχ ar-n-é-∅*
 let take-VX-TH-3SG
 'let him take!'
 թի առնե
- d. *tʰ-ar-n-é-∅*
 let-take-VX-TH-3SG
 'let him take!'
 թառնե'
- e. *tʰ-er tʰ-á-∅*
 let-go-TH-3SG
 'let him go!'
 թերթա'

14.3.3.4 Monosyllabic verbs

The Classical monosyllabic verbs /gal, tal, lal/ <գալ, տալ, լալ> have changed (Table 14.11).

Table 14.11: Monosyllabic verbs in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
'to come'	<i>ig^h-a-l</i>	<i>հգ'ալ</i>	<i>k^h-a-l</i>	<i>գալ</i>
'to give'	<i>it-a-l</i>	<i>իտալ</i>	<i>d-a-l</i>	<i>տալ</i>
'to cry'	<i>il-a-l</i>	<i>իլալ</i>	<i>l-a-l</i>	<i>լալ</i>
	<i>√-TH-INF</i>		<i>√-TH-INF</i>	
'I come'	<i>k-ig^h-a-m</i>	<i>կիգ'ամ</i>	<i>gu-k^h-a-m</i>	<i>կու գամ</i>
'I give'	<i>k-ig^h-a-m</i>	<i>կիտամ</i>	<i>gu-d-a-m</i>	<i>կու տամ</i>
'I cry'	<i>k-ig^h-a-m</i>	<i>կիլամ</i>	<i>gu-l-a-m</i>	<i>կու լամ</i>
	<i>IND-√-TH-1SG</i>		<i>IND-√-TH-1SG</i>	

14.3.3.5 Causative suffix

The Classical causative (աւղողական) formative */-etshutshanel/ <եցուցանել>* form has been shortened to */-ts^hu/ <gn_L>* or */-u/ <n_L>* (Table 14.12, sentences 60). It is conjugated as the fourth conjugation class. *HD: To clarify, this causative suffix is /-ts^hən/ in SEA/SWA, and it takes the theme vowel /e/. But in Mush, this suffix is /-(ts^h)u/ and is conjugated with a theme vowel /u/.*

Table 14.12: Causative suffix in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I ask'	kə har- <u>ts^h</u> -u-s	gə har- <u>ts^hən</u> -e-m
'you.SG ask'	kə har- <u>ts^h</u> -u-s	gə har- <u>ts^hən</u> -e-s
'he asks'	kə har- <u>ts^h</u> -u-∅	gə har- <u>ts^hən</u> -e-∅
'we ask'	kə har- <u>ts^h</u> -u-nk ^h	gə har- <u>ts^hən</u> -e-ŋk ^h
'you.PL ask'	kə har- <u>ts^h</u> -u-k ^h	gə har- <u>ts^hən</u> -e-k ^h
'we ask'	kə har- <u>ts^h</u> -u-n	gə har- <u>ts^hən</u> -e-n
IND ask-CAUS-TH-AGR		IND ask-CAUS-TH-AGR
'I make swear'	kə hert ^h əv- <u>ts^h</u> -u-m	g-ert ^h v-e- <u>ts^hən</u> -e-m
	IND swear-CAUS-TH-AGR	IND-swear-TH-CAUS-TH-AGR
'I remove'	kə ver-u-m	gə ver- <u>ts^hən</u> -e-m
'you.SG remove'	kə ver-u-s	gə ver- <u>ts^hən</u> -e-s
'he removes'	kə ver-u-∅	gə ver- <u>ts^hən</u> -e-∅
IND remove-CAUS.TH-AGR		IND-remove-CAUS-TH-AGR

(60) Mush

- a. tʃ^h-ə-n hás-u
NEG-AUX?-3PL bring-CAUS.TH
'They won't deliver'
չըն հա՛սն
- b. pit mjer mal p^hit-ts^h-u-n, ert^h-a-n p^hit-ts^h-u-n
FUT our ox kill-CAUS-TH-3PL, go-TH-3PL kill-CAUS-TH-3PL
'They will kill our ox, let them kill.'
պաի մեր մալ փիտցուն, երթան փիտցուն

14.3.3.6 Past participle

The past participle is formed with the formative */-er/ <եր>*. But for passive (լրաւորակերպ) verbs, the formative */-uk/ <n_L>* is also used. *HD: I think he means that intransitives in general use /-uk/, not just verbs with passive voice.*⁶

Table 14.13: Past participle suffix */-er, -uk/* in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'died'	mer-uk	mer- <u>adz</u>
'died'	p ^h it <u>ts^h</u> -uk	mer- <u>adz</u>
	✓-PERF.CVB	✓-RPTCP
'broken'	kotr-uk	kodər-v- <u>adz</u>
'written'	g ^h r-uk	k ^h ər-v- <u>adz</u>
	✓-PERF.CVB	✓-PASS-RPTCP

⁶HD: Note that based on Adjarian's translations to SWA, these past participles seem to function like resultative participles (*/-adz/* in SWA), and not perfective conversbs (*/-el/* in SEA). But we can't be sure because he doesn't provide complete paradigms or sentences.

14.4 Literature

For the Mush dialect, there is an extensive study by Mseriants (Մշերյանց; *HD: modern Russian: Mշերյանցъ*) (Մշերյանց 1897, 1901)⁷ A summary of the same work is published in French by the same author (Msérianz 1899), and a second in German by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 271-288

It is surprising that in these works, the two types of groups for voiced consonants is not considered. This is something that a very common ear would have been able to distinguish with little intention.

There are various works that are published in the Mush dialect:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Mush dialect
 - General Mush dialect
 - hd cyrillic . Բեդրապուրկ 1875. The same was published in European transcriptions by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, 1.241-271
 - * Գ. Վ. Մրուանձտեան
 - - Գրոց ու բրոց. Պօլիս 1874
 - - Մանանայ. Պօլիս 1876
 - Original page number 121.**
 - - Համով հոտով. Պօլիս
 - - Հանդէս թռչուց. Արեւ. Մամով 1884, page 389-392
 - * Արիստ. Վ. Մեդրակեան - Քարար Մշեցոց Եւ Կանեցոց. Վղրշպտ. 1874
 - * Յ. Ամրիկեանց - Մշու թռչուն օտար երկրում. Կոռուկ 1862, page 386-390
 - * Ս. Դասիելեան
 - - Պարերգ, խաղ, պառաւերու աղօթք. Բիւրակն, 1898, page 313-4
 - - Յակօի վախենակ կարելը. անդ, 1899, page 329-330
 - * Վ. Արտակ - Պարերգ. անդ, 1900, page 122-3
 - * Գ. Տ. Զ. - Կաղ եզզ, անդ, page 618
 - Bulanik vernacular
 - * Բենսէ - Բուլանըիս կամ Հարց գաւառ. Ազգ. հանդ. Ե. Եզ 9-184, 2 page 7-108
 - * Ս. Հայկունի
 - - Ժողովրդական գրականութ. րեկորն. Արաւ. 1896, 566-7
 - - Սոյլամազ խանըմ, Արաւ. 1896, 557-560
 - Alashkert vernacular
 - * Ս. Հայկունի - Ալաշկերտի հայոց առածները. Արտս. 1894, page 200, 263-4
 - * Գ. Ք. Նշեհեանց - Ալաշկերտի բանաւոր գրականութիւնից. Ազգ. Հանդ. Ե. 185-199, Ե 437-505
 - Aparan vernacular
 - * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս 1892
 - * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները հայ ժողովոյի մէջ. Բարիգ 1901, page 24-44, 74-76
 - Vernacular of New Bayazet villages
 - * Սեներիմ Արծրունի - Նոր Պայազիտուր գաղթական Մշեցոց նշանութեն ու հարսանիքը. Կոռուկ 1863, page 385-400
 - Sasun vernacular
 - * Մ. Մուրաստեան
 - - Սասնցոց պարերգ. Բիւրակն 1900, page 121-2
 - - Հանելուկներ Եւ պարերգ. անդ, page 470-1
 - Paghesh subdialect
 - * Թուխ-Կոսպո
 - - Պարերգ Եւն. Բիւրակն, 1898, page 300-301

⁷HD: The original title that Adjarian gives is in the pre-revolution Russian alphabet: *Этюды по армянской диалектологии*.

- - Սիրաբանութիւն. անդ, page 651-2
- Khouyt vernacular
 - * Զ. Կէնճեան - Հարսանեկան պարերգ. Բիլակն 1898, page 739-741

Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) has published 34 fables in the vernaculars of Arjesh, Artske, Bulanik, Aparan, Bitlis, Alashkert, Khlat, Hinis, in the Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volumes 2, 4, 5 (Բ. Դ. Ե.; 1901-4), a folk song from Hinis (ibid., volume 6, Զ., page 101), Manazkert (volume 6, Զ., page 139). Unfortunately, these don't use scientific orthography.

Original page number 122.

14.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

14.5.1 Mush dialect

14.5.1.1 City of Mush

Adjarian's source: See Πατκանօ (1875:6-7).

Սանասուր նստոկ էր Սասուն, ուր պապու կրօքեր չըն թօղի օր ըդի սըթուր ու յէլավ խըստ էրեց ուր պապուն ու մամոն ու գ'նաց Բաղդադ: Ուր պապ նըստուկ էր փանչարէն, տէսավ օր ուր տղէն Սանասար կիգ'էր. ու ճանչցավ ու ասեց:

- Ե՛յ, մեռնիմ քզի մեծ կուռք. ի'մալ զքո մատաղ քաշիր բ'երիր. յար յեբ' է մանցը՝ զմըկէլ լէ կը քաշես բ'երես:

Մամ, չընքի խաչապաշտ էր, նստավ ուր տղէկներն ապով արտունք թափեց:

Պապ առեց թուր ու սուր ու գ'նաց, կանչեց ու ասեց.

- Արի յերթանք, վորթի, յերկրպաքութեն արա մեծ կրօքին, օր զքզի մատղեմ: Ասեց տղէն.

- Աբ'օ՛, զո ճոչ կուռք շատ զօրավոր կուռք է. գ'իշեր լէ չըր թողնե, օր մենք ընտեղ սըթըրվենք. յար յեբ' է մանցե՝ չուր մեկէլ մատաղ լէ կը քաշէ ու կը բ'երէ:

Առավ զտղէն ու մտան կոքատուն:

Տղէն պապուն ասեց.

- Աբ'օ՛, չէ՞ դ'ու գ'ինաս օր մենք գ'ացինք՝ մենք պստիկ էինք. մենք զքո կոքի զօրութեն չընք գ'ինե. դէ՛, դ'ու կզի քո կրօքին յերկրպաքութեն տուր, իշեմ իմալ կիտաս, ուսնեմ:

Պապն ասեց. - Հմլա, լա՛օ, ու կզավ յերկրպաքութեն տըվեց: Տղէն ասեց.

- Աբ'օ՛, զո կուռք ի՛նչ զօրավոր կուռք էր. օր դ'ու յեբ'որ կզար, իմ աչքեր մթնեց, թստաս ի'մալ էրեցիր: (Չընքի չհասավ օր առչի դրբին զարկէր. մալայթի կօճկըներ չարձ'ըկվավ): Ասեց. Աբ'օ՛, աբ'օ՛, իդա հաղ լէ յերկրպաքութեն էրէ, տէսնեսը ի՛մալ կէնես, օր յես լէ հնեմ:

Ու հեղմ' լէ յեբ'որ կճաւ պապ, տղէն ասեց. «Յա՛ հացն ու գ'ինի. տէրն կէնթանի». ու զուրզ մի իջ'ավ, ու զուր պապ իսալիքն յօթն գ'ապ գ'ետին վե իջ'ուց: Ասեց զգուրզն ու ինգավ մեջ...

Original page number 123.

... կրօքերուն, զեմէն լէ շ'արդ'եց, ու առավ զարծըթներ լցեց ուր մալաթթի փէշ ու բերեց տըվեց ուր մամուն ուռ ասեց.

- Մա'մօ, իդոնք երէ քըզի գէսաթ:

Մամ լէ կզաւ վըր քիթ ու բ'երնին, յերկրպարութեն երեց, ու ասեց.

- Գ'օհանամ քէնէ յերկնի ու յերկի ստեղծօծ. գ'ա օր զմզ զի ազգատ երեցիր են զալըմի ծ'եռնէն:

Բ'երեց զՍանսասար փսակեց, ու պապու տեղ դ'րեց վըր թախթին: Ըսի ընդեղ մնաց. դ'առնանք Աբ'ամելիքի վրէն:

14.5.1.2 Village of Karnen in MUSH

Adjarian's source: This story was told by my friend Tigran Dimaksian (Տիգրան Դիմաքսեան; HD: SEA: /tigran dimakʰsjan/, SWA: /dikʰran tʰimakʰsjan/) when I was in Paris, and I wrote it down. He is from the village of Karnen, which is half an hour away from MUSH. He was a previous student at the Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեղողասկան վարժարան). He escaped to Paris from the massacres. The dialect is very close, and the narrator is aware of the scientific method; thus he presents the story with a very exact scientific orthography. However when I was in Etchmiadzin, I learned from many people from MUSH that the people of Karnen differ from the city for the pronunciation of the sounds /b g d/ <բ գ դ> and so on. Because of this, perhaps we have the sounds /b g d/ <բ գ դ> against some cases of /p t k/ <պ կ տ>.

- Բ'արի լո՛ւս քի, ախապէր թօ՛րո:

- Վոյ Ասուր խէրն ու բ'արին, Ըոքո ջան:

- Ի՞մալ իս, ի՞նչ խէր հարցում (հարցուցանեմ) վրէտ, վըր ճժերուս:

- Սախ (ողջ) մնաս. Ասված բ'աշխէն զգքու զավկըներ. Զմմէն լէ սախ ին. զգքու ձ'եռք կը պագ'ին. Նստի, ա'խապէր, Նստի. քիչ մը ժըղվիք (խօսիլ), բ'ան մ'ըսէ մժուկինք (մտիկ ընել), Ասվածքու սիրիս. զգքու են մեզ գ'ըլիսու գ'ալիք նախլ երէ:

- Հա տո աղեկ միտկըս բ'երիր. Նստի ըսիմ:

- Արաք ասկրի տարին եր. իշօվ քարվենօվ զախիրա (պարէն) տարեր ենք ասկրին. Են դ'իէն օր եգանք, իմ յընկերներ Բուլանքիցի են. ուրանց տուն գ'ացին. Են մինադ յօլ ու ռէվան (ճանապարհութել) եզա ի Մուշ. յիրգուն եր հասա Սրբ-Սիփանա տագ. Եփեյի քելեցի. լուսնյակ թամամ էլած եր. աստղեներ լէ զը փելգրդէն. հազ մ' լէ տէսնամ օր քուրք մը յառշ'եկս յելավ ու ջղարէ (սիկառ) մ' յուզեց. Ես լէ, դ'ու գինաս օր ջղարա չըմ...

Original page number 124.

... քա՛շի. ըսի օր չըկա. քուրք քաշլեց զօր ընել ու ձ'եռք թալլեց շէրս օր ջղարա իշէ. Ես լէ ակցի մը սրոյին զրգի, երսի վրա գ'եղին յընզավ, ու հրմալ ճրվոցը հանեց օր սար ու ձ'որ ձ'էն ավեց: Հեղմ' լի ի՞նչ՝ տէսնամ օր հինգ հօկի սիլալընօվ քոռու տրգէն (քարի տակէն) դ'ուրս յէլան ու վրէս վզեցին: Ել գիցա օր մենանելու յա աբրելու սրհաթն է: Աստղեն զօրուտենօվ ժանգորդ խանջալըմ կէր վրէտ, զրեվս քշթեցի ու միջ'վընինյընգա, մեզ երգու գ'եղին շըռճեցի, հրմա դորդան ըսիմ, Ես լէ քիմ տեղով յարալու եղա. հմա ախսը ինչ էնիմ. մեզ մարտ հինգ մարտու ինչ կըռսա ենէ. վոր հասը (Վերջապէս) զիս բ'ունեցին, ձ'եռներս յէտեկս կապէցին, ու սար տարան: Ել ինչ օր իմ վրէս եգավ, քու վրէս յիկա Ասուր խէրն ու բ'արին: Հըրի լուց չարչըրգէցին ու յըմսուց սօրա յուզեցին օր զիս սպանին: Հմա Սատղօւց եր, դիրա մենանելու վախտ չըր Եզի: Չիս կանգրցին ուրցնենտ իրեց շեք (քայլ) հեռուն ու զիսանջըներ հանեցին ու ուրանց նստած տեղէն սըրըթմանի (շեշտակի) իմ ճըռներուն բաշլեցին զըրկել. ու Ես ուրանց զօրով մսիս միճէն խանջալ հանէլօվ ուրանց կիդէնք (<կուտային, իմա' կուտայի>): Են սօնը մեզ լէ զքուր քաշեց ու վրէս Եկավ օր զզգ'լուխս կըդրէ. հրմա Աստղեն եր, դ'իմացեն քընի մ' հօկի քըրթէրէն բօռացին. «Տօ՛, դ'ուք վօ՛րն իջ յոր. ի՞նչ կէնիք»: Քըրթէր չէ «Տօ՛, Եփեց նեճիր է ընզի ծ'եռվըներս». ու մըր դ'ին Եզան: յիրարու հետ խօսաձ վախտ մեզն գ'ըլուխս լուսնյակին դ'առցուց ու քըրթէրէն հարցուց. «Կո՛ւո տու ֆլա՞ ի կուրմանչի (Տղա՛յ, դու հա՛յ Ես թէ քուրդ)»:

- Եզ ֆլա մէ (Ես հայ Եմ):

- Տօ ախապէր դ'ու հա՞յ իս:
 - Հայ իմ խուլբան:
 - Տօ գիղի բ'ընսէք ըտոնք ըգիայ (կամ արագ խօսած ժամանակ՝ սայ) գը չարչօրին:
- Հրաման տրվեց յընկէրներուն ու ըզքըրթեր մեզիգ մեզիգ կարեցիա, զթըվընքներ առան, ու ծեծելով չարչօրկէլով ուրանց գ'են տարան, մուտուլին թասիմ էրիս: յէտկէն ընծի պատմեցին օր ուրանց կօվեր կօրեր էն, փընդորնելու յէլած էն, ու ուրանց ռաստ եզած:

Original page number 125.

14.5.1.3 Bulanik

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 12

Չ'ախցապան Աղեկ աղլապ (միշտ) խսա կեներ (պատմել), կըսէր յես ջ'աղացն էնք, են մեկ օր խսի մարթ չը մնաց մօսսի. հարցես (ամէն ոք) զաղուն թողեց իմ ումուղով (յուսով), գ'նաց ուր տուն: յանց'ան զահ էր (ուշ ատեն էր). մեսակ նըստուկ էնք, յես տեսա դ'օլ ու զունի ծ'էն էկավ, դ'ալսամ աչքիմ օր 10-20 կմիկ, հարուկ-խիուկ պար բ'ոնած էն ու կը խաղան: Յես տեսա կնիկ մ'եկավ մըտ ընծի, ըսեց. «Աղեկ, յօրի՞ն իս նստի, յէլի խախցի»: Զարեց կտրավ, յէլա բ'ոնի պար ու խախցա. աչքիմ աչքիմ տո յա, իզա կնկա վրեն իմ քավօրքուր Ա-ի դալմեն է (զգեստ). յուշիկ մէ զշախուն հանցի շերես ու զդալմի մեկ փէշ կտրեցի. իրտ իմ կտրելուն՝ կնկտիր աներեւութ էղան:

Են լուսուն գ'ացի քավօրօչչ տուն. ըսի ըշտէ իդա գ'իշեր իըմլա իըմլա բ'ան մէ պատահրավ. մարթ չավտըցավ. ըսի «Զանըմ, յօրի՞ն չըր ավտընա. բ'երեք զքավօր քրօչ դալմեն սանք (տեսնանք)». դալմեն օր բ'երին՝ օղորդ օր մեկ փէշ կտրուկ էր. իմ մօսուն կտրոր լէ այսի (ճիշտ) եդ դալմի կտօրեն էր:

14.5.1.4 Alashkert

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածոն [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 337

Քախսի մի մէշ իրեք հատ քսա կեղնին. Ետոնց սօվորուտեն լէ էն էր օր յըմսօր գ'իկէն, ճամաներու վրեն կը կայսէն օր գ'եղածի - մեղածի ըրաստ յիկէր, խապէն. Ետոնք մախսուս յիրարուց հեռու կը կայսէն՝ օր գ'եղածիք գ'ինէն թէ ջոկ ջոկ մարթիկ ին:

Ավուր մեկ գ'եղածի մի կօվ մի կիտա ուր տղին ու կըսա. - Լա՛օ, տար իտա կօվ քաղաք՝ ծախա. իըմա իրեք օսկուց պակաս չեղին տաս. յընճի օր (ինչու ոք) մեր կօվ համ խօրու ա ու համ կաթնօվ:

Ետ տղէն էր, լուսուն շուտ առավ կօվսն ու գ'նաց. Ետոնց իդարէն լէ զատի մած (մնացած) էր ետ կօվ. իւէ մի գ'նաց, ըռուստ էկավ յառճի քսին, օր քախքից դ'ուս կայսէր էր:

- Օղուր էղնի, դ'ո՞ր կէրտաս. հարծուց քուն:

Original page number 126.

- Սաղ էղնիս. կէրտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ ընծի ճամպէր ա օր իտա կօվ տանիմ ծախսիս:

Քուն կըսա. - Տօ՛, ի՞մալ կօվ. Ետի հօրտիկ ա. հա՛յ, մըսի՛ (մի՛ ըսեր) կօվ, իսըլ կը ծիծղան քու վրեն. թէ քզի միտք կա ծախելու՝ յէռուն խուռուշ կիտամ:

- Ախապէր, դը՛ գէն գ'նա. չը գ'ինամ դ'ո՞ւ իս ծուռ, չէ յես իմ ծուռ՝ իմ վրեն կը ծիծղաս, ըսեց ու քելեց:

- Հա՛յ, հա՛յ, ըսեց քուն. չուրի դ'ու չը տանիս քաղաք, չավտընաս թէ ետի հօրտիկ ա:

14.5.1.5 Aparan

Adjarian's source: See Գարեգին Սարկաւագի Սասմայ ծոեր, էջ 14-15.

ժամանակով մեկ թաքավոր կեղնի, անուն ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ: ՍԵՆԵՔԵՐԻՄԻՆ Էրկու տղա կեղնի, մեկի անուն Սանասար, մեկին ԱսիմԵլիք: ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ինք կրապաշտ էր, տղեկներ ասվածապաշտ:

Խօշուն էրեց ու գ'նաց Երուսաղեմա վրեն կոյիվ:

Յօթ տարի քախքի բ'օլոր խօշուն չափընեց նստավ:

Թանգուտեն ընկավ քախքի մէջ. Թաքավորն ուր վագիր: Դավրէշ խըլքոի եղան ու ընգան քառքի մէջ. Էրկու պառվու ռաստ էկան, տէսան օր իրարու հետ կոյիվ կէնին. հարցուցին թէ - յօրի՞ կը կռվիք:

ՄԵԿ պառավ Վերցուց թէ՝ Դավրէշ բարա, թանգուտեն ընգեր ա էրկիր, հացներսի խըլքսեր ա. ընծի տղէ մ' ունենք (ունեի), բ' էրեցի մօրթինք կէրանք. մկա էնի ուր տղէն չք' էրա մօրթինք ուսինք:

Վերցուց թաքավոր ուր վագիրին ըսեց. - ՄԵՐ թաքավօրուտեն իսկի մեկ թաքավօրուտենի չէ:

- Ըբա. ըսեց, ի՞նչ էնինք, վա՛զիր:

- ՅԵՌ դ'առնասք. Նստինք մեր թախտի վրեն:

Ու սկսեցին իսէր ու խէրյաթ էնել ու պատարաք էնել. պատարաքն օր էրեցին պրծան, հրէշտակներ սրօվ, թրօվ իշ'ան ՍԵՆԵՔԵՐԻՄԻ ասքարի մէջ, ու ջ'արթեցին, ու սպանեցի ու կօտորեցին:

Original page number 127.

14.5.1.6 Manazkert

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 7 (2.), page 139.

Հառավել, հառավել, յէշ,

Հառավել, Մուսլօ գոշէշ.

Զեռսի թալեմ Աստծու փէշ

Մզի ցորեն տա փէշքէշ,

Ծախենք տանք մեր ռէսի բէշ,

Զեղսի ծախին բօգ գոմէշ:

Հէլէլ - մէլէլ շէկ կռտան,

Հօտղներ, քշէք զէդ գութան.

Օրթա հասնինք բրէտան,

Հա՛ մռնիմ քզի, Շէկօ, Կռտան:

Տղա՛ Մանուկ քշա դէդ եզ,

Գութան բանի քանին սէզ.

Ցորեն էղնի դէզ դէզ,

Հա մեռնիմ Մանուկին նս:

Քշա՛ Լաւանդն ու Խնձօրօն,

Հանդա փոխտ բէրեց Կարօն,

Մկա լծինք Շապազն ու Խերօն:

Օր դմանինա մզի ռէս Միրօն:

Տղէք, ձէն հանեք գութենեն,

Տաս տուն ա մեր քնատեն.
 Գութենի ակեր ճըռվըռան,
 Ճըռվըռա, ձենիդ խուրբան.
 Հան, Խաղօն, Զմօն Եկան,
 Բերին մածնախառ թան,
 Իդ հաղսի կարծկինք գութան.
 Հա բավէ մըն, հաժավել:
 Մատադ ձզի գմըշտան,
 Կըսեմ հօտղներ երթան
 Պաղպադ ջրով տղէկ հօվցան,
 Լվան, ղըվըռցուն, արծան:
 Տավար Եկավ, քնուց յԵլան,
 Գութան լծին, խառզան առան:

Original page number 128.

14.5.1.7 Խոն

Կեղնի չեղնի իրիկմ ու կսիկ մի, զգրանց լէ կեղնի տղէ մի. Եդ տղէն լէ խսկի բան չգինա. Նա կարդալ, նա սանաթ:
 Եդ տղէն կը ծոհի թաքավորի աղջկա վրէն, կըսէ ուր մամուն.

- Նանե, գնա ընձի թաքավորի աղջկի յուզէ:

- Տօ տղա, լա՛օ, քու պապ աղքատ, ավուր հացի կարօտ, մենք յի՞մալ երթանք թաքավորի աղջկի յուզինք. չԵ՛, զմզի կը մօրթէն, որու լէ սանաթ մի չգինաս օր ըսիմ, հան տղէն սանաթ մի գինա:

- ՉԵ՛ նանե, իլահ օր պտի երթաս յուզիս:

յըրկուն օր տղի պապ տուն Եկավ, տղի մամ ըսեց. - Հմլա բան կա. քու տղէն կըսէ գացէք թաքավորի աղջկի յուզէք:
 Պապ կըսէ. - Տղա լա՛օ, խե՛լքտի թռուցե՞՞ր իս:

- Չէ, կեաքէ, կըսէ, պտի երթաս յուզիս:

Չեղնիր տղի վրէն, կերթա տղի պապ թաքավորի մօտ, թաքավոր կըսէ. - Ըսչի՞ համար իս Եկի:

- Թաքավոր ապրած, քու աղջկի պտի տաս իմ տղին:

- Իմ աղջկի ի՞մալ տամ քու տղին. քու տղէն սանաթ գինա՞:

- ՉԵ՛, վոլա (արաբ. Վալլահ), չգինա:

- Գնա, զքու տղէն բի տսնամ:

14.5.1.8 Տասոն

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1900, page 121-122.

Խորոտիկ, օսկի գնտիկ,

Դու գաղջիկ իտաս ինծիկ:

Բարձր Մարաթկի սարեր,
Ամուր կովեն իւր քարեր,
Խըսմեթ էներ իւր եարեր:
Հըսչի Ե՞րբ ըսինք զէտ բան,
Ինչնենք պաղչան ու սայրան,
Քաղինք զէտ մանտրիկ ռեհան,
Տարինք որինք խորըսթան,
Եղաւ սեւ օձի նըման,

Original page number 129.

Խաբերց զԱդամ եւ զԵւան,
Հանեց դրախտեն անարժան:
Ելաւ, ուզր Հըլպու սաբուն,
Կուկեր զաշուն ու զգարուն:
Բարձր Մարաթկի խաչեր,
Շուրջ ու բոլոր կանաչ Եր.
Աշխարհը երկիր կ'աղաչէր,
Խըսմեթ ըներ սեւ աչեր:
Շունշանորդի քօլոսով,
Քու բան ի՞նչ Եր մեր դռնով.
Կ'ելեմ ըսեմ մեծօրաց,
Ինչնին զարկուն խանջարով:
Չարկին խորոնւկ ու զարկին,
Սարեց ելաւ սեւ արուն:
Եարն Եր գնաց ջուր մերուն,
Լցես մեջ իւր կժերուն,
Թալեց ուզր իւր թեւերուն,
Թափաւ ուզր իւր փօթերուն,
Լցուաւ մեջ իւր սօլերուն,
Շարի շամամ ծծերուն:
Երցու աղջիկ մեր դռկից.
Բուռ մը չամիչ կրկմից,
Պագ մը խաբեց չոռուեց:
Ես զացի Մշու դիմաց,
Տեսայ դռներ կիսաբաց.
Մտայ կ'առնեց թաժէ հաց.

Անտեր շունեն մնացած

Բերան բացեց զիս խածներ.

Ըսծի ի՞նչ խածիլ պիտեր:

Ըսծի գիրկ ծոցքը պիտեր:

Դիման Մշու գացեր իմ,

Լաշվետ Մշեն բերեր իմ,

Չարկամ վրամ թալեր իմ,

Եարի դռնեն ընցեր իմ,

Փեշտիմալ գօտեն փրցեր իմ,

Սեւ աչուզներ սրբեր իմ:

Original page number 130.

14.5.1.9 Khouyt

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 739.

Ամպն եր երկինք հովս անուշ,

Սիրականիս քունս անուշ.

Տարին տասներկու ամիս՝

Թօռմաւ խնծորն ի գօտիս.

Խնծորի կես խածուկ եր,

Չորս քեօշեն արծթուկ եր.

Տանիմ իտամ ուկերիչ,

Շինէ մատնիք ապրճան,

Տամ եարոշ՝

Ամպն եր երկինք հովս անուշ՝

Եար խորոտիկ, պաքն անուշ:

Տօ՛, տղա՛յ, տղա՛յ, քոլոսով՝

Մինչ Ե՞ղբ ընցնիս մեր ոդիսով.

Չարկինք քեզ խանջար խորուն,

Ելսի քու կարմիր արուն.

Ամպն եր երկինք եւ այլն.

Աղջիկ քու անուն ի՞նչ ա.

Աղջիկ քու անուն Շուշան.

Ելիր երթանք Սուրբ Նշան՝

Օսկի մատնիք քեզ նշան.

Հարիր ուզես՝ հազար կիտամ.

Աման էր երկինք եւ այն:

Կես գիշերուն դուրս ելայ.

Մատղաշ ամպիկ մ' էր ելեր,

Դանդաղ ձնիկ մ' էր թալեր,

Բոկիկ հետիկ մ' է գացե.

Առա գիետիկն ու գացի,

Գացի կայսա գըլխընուն:

Վարդեր փըռուկ էր երըսնուն,

Երկու ծծի մեջ նշան կէր,

Չոգայ թէ զնչան պաքեք.

Original page number 131.

Գլորա զընտան ինկայ,

Կանչի Սուրբ ու Սրբորեք,

Մեկի չեկաւ երեւան,

Սուրբ Սարգիսն էր Խորուսան:

14.5.2 Paghesh subdialect

14.5.2.1 Paghesh

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 4 (Դ.), page 93.

– Այ տղա, ես քե, դու ձի:

Աղջիկն ու տղեն սիրեցին իրուր: Աղջկա աչք ճամբախն է օր ուր ախբեր իզա, չտեսնա խավշիկ. իշկեց օր ախբեր զատենց Եկավ, ախչիկ յիմցուց խավշկա: Դողուն առաւ աղվըզու ջան, Ելավ, գնաց, Էլման մտավ ջաղչի քարի տակ: Աղջիկէ ախբերն Եկավ, զատ էփեցին, կէրան, քնան չուր ի լուս: Ախբեր կու կէլի, Ելի զնաց նէշիր. աղվէզ Էլման Եկաւ աղջիկէ մօս. ուտեն, խմեն, քեյք էփեցին ուրանց: Մէ ամիս, Երկու իրեք ընցավ մէշտեղ, աղբեր իշկեց օր քրոշ փոր օր զօր՝ օր զօր կուրի, օր պը զօր միզար կու բանձրնա:

– Քո՛ւրօ, ասաց տղեն. Ես տեղ մարդ չկա. Եռ յը՞մալ բան ա. Կիշկիմ քո մեզար օր պը զօր կու բանձրնա. թէ մարդ ունիս, գաղտուտ կու պէիսիս, բե՛ր Ես տեղ, աշկարա պսակիմ քու վէրեն. հալալ իրիկ կսիկ էղեք, իսան օր կա՝ մէղաց վլորի ա:

– Հավա՛ր, աղբեր, դու Եղա խօսք յի՞նչ խօսք ա ձի ասեցիր. Ես իմ խօր անվան մօտեն չե՞մ ամչնար օր դու ձի Եղ խօսք կասիս. Ես Եղ բան Երո՞ղն իմ:

– Հըպա, քո՛ւրօ, Եղ քո միզար յօրի՞ն կը բանձրնա:

– Տախտ կավիլի, նոան խատ մի գտա, թալեցի բերանսի. Են տեղացեն փորս ուրաւ:

14.5.2.2 Arjesh

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 323.

Ժամանակաց մեկին Հարճեցու մեջ Զիլանածոր մէ մարդ մ'կեղի:

Ես մարդ յելավ առավ ուր բեր, գնաց սարի միջու ջաղաց աղալու. հալա ջաղջի մօտ չը խասեր եր, ջաղջպան դուս յելավ, չուան եզնից պյուր, բեռն խուրճու պէս թալեց ուր շալակ, տարավ ներս:

Original page number 132.

Եղ մարդ օր Եղ բան տեսավ, շատ վախեցավ, ասեց.

- Վալա, Եսիկ ինձ Ել կսպանա, բեռն Ել կուտա, եզն Ել խետ. ապա ինչ Ենիմ, Աստված, օր Ենպէս ա, Ես պտի փախիմ:

Զաղջպան բեռանը քակեց, ցորեն լցեց օղունի մեջ, իրիշկեց տեսավ օր բեռան տէր չեկավ, յելավ դուս, տեսավ օր Են մարդ կը փախի, բուաց.

- Տօ՛ աղբէր, մի՛ փախի, արի՛ արի՛:

Են մարդն Ել ասաց. - Տօ վալլա, Ես քո դուվաթ տեսա, բեզնէ վախեցա, դու քու Աստված. բեռն Ել քեզի, եզն Ել քեզի, ինձի բան Մ' ասեր, Ես թօղեմ Երթամ:

14.5.2.3 Village of Arinkus in Artske

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածոն [Eminian Ethnographic Journal, volume 4 (Դ.), page 201.

Դավորիշ ծուկ մ' կը բերա՛ կուտա պառվուն պախ:

Պառավին Ել իրեք խատ աղջիկ կեզի:

- Դա՛ռավ, կասա, առ զիմ ծուկ, ամանաթ պախա:

Պառավ կասա. - Խա, կը պախիմ, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

- Դա՛ռավ, ասաց. յան Երկու, յան իրեք օրեն կուգյամ:

- Ծուտ արի, օր անզյան գյաս, կը նեխի:

Դախրիշ տուեց ծուկ մըտ պառավ պախ, գնաց:

Պառավ ասաց. - Վերցեք ծուկ, պախեք, չեղի զայ Ենեք:

Եղա աղջիկներն ա, վերցին Եղ ծուկ պախեցին:

Աղջիկներ իշկեցին օր Մ' Երկու օր դավորիշ չեկավ:

Քշեց չանք ամիս Մ' Եղ դավորիշ չեկավ:

Պառվու ջոջ աղջիկն ա, վերցրուց ուր քուրվիտոց.

- Ա՛ղի, յելի ծուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաք մեռանք:

- Ա՛ղի, Եսի ամանաթ ա, ամանաթ օր կա՛ դրյամաթ ա:

- Ելի՛, բե՛ր, ուտենք, Եսի մօցեր ա:

Ելան ծուկ բերին, իրեքով Ել կերան:

Պառավ խաբար չէ աղջիկներ ծուկ կերած Են:

- Մա՛րէ, քու աղջիկ դարվիշի ծուկ կերավ, ասաց պտի աղջիկ:

- Աղջի, ասաց, դու յօրի՞ն կերար, մենք ինչ ջուղար պտի տանք:

Original page number 133.

14.5.2.4 Village of Dapavank in Khlat

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածոլ [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 376.

Թաքյավոր մ' կեղի, խետ մեկ լալէ մ'. գելին կերպան կը պտուտեն. Եղա թաքյավոր լէ ըսկի ավլադ ու թավլադ (որդիք) չուներ: Կերպան մեկ դավրէշի մ' ըռաստ կիւզյան: Դավրէշ կասա.

- Թաքյավոր ապրած. Ես գիտեմ որու ինչի շուր կիւզյաս. տղէ մ' ապօվ շուր կիւզյաս. արի քը մի խնձոր կուտամ, կես դու կեր, կես սուլթան թ՛ուտա. Աստված քը երկու տղա կուտա. մեկ տղէն լէ խավլ երա օր տաս ծի:

Թաքյավոր խավլ երաց, ելավ գնաց ուր տուն. ինչ որ կես ինք կերպ, կեսն ետուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դագրգամ մնաց, թաքյավորի կնիկ պարկյավ, երեր ջուխը մ' տղա: Տղէց ջօջան, եղան տաս տարեկան: Աւուր մեկ դավրէշն եկավ, տեսավ օր երկու տղէն հոլ կը խախն. ասաց.

- Կա ու չկա, եսոնք իմ խնձորի տղեկներն են:

Կանչեց գէն երկու տղին. պստիկն չեկավ. ջոջն երեր, ասաց.

- Արի, երթանք, քյո խօր տուն տո՛ւր ծի շանց:

Տղէն ընզյավ առջեվ, տարավ, ասաց. - Եսա իմ խօր տուն ա:

Դավրէշ մտավ ինե, տղի խօր տուն սալամլող կապեցին առէց, ասաց. - Թաքյավոր ապրած կեսա. դու քյո խօսաց տէ՞րն ես:

Ասաց. - Խա, ես իմ խօսաց տէրն եմ: Բերեց գերկու տղէն կայսեցուց դարվէշի առէց, ասաց. - Վօ՛ր մեկ կը վերուս, վերցու:

14.5.2.5 Villages of New Bayazet

Adjarian's source: I personally wrote down the samples from the New Bayazet villages during my summer travels in 1907.

14.5.2.5.1 Yeranos village

Adjarian's source: Migrated from the village of Khastur in Alashkert.

Արի եթանք մեր արա ջ'րինք. Խա՛չօ, գ'նա ջ'ուր բ'ի, արտ ջ'ըրինք, արտն ըռթընա՛: Եթանք չայիր, տեսնանք քաղելու չէ: Գ'ացինք տեսանք քաղելու չէր: Անձրեկ գ'ա, թըխ երկընցու չայիր, Են վախտ կը քաղինք: Լա՛օ, դ'ո՞ւ իս գ'ացէր իս կերցուցէ չայիր: Հա, յես իմ գ'ացէր իմ կերցուցէ: Օչխար քում, չայիր...

Original page number 134.

... քում. տո՛ւրի, տանիմ մեկ լէ կերցում: Օր դու չերցուս, օ՞վ կերցու: Հերու շատ անձրեվ եկավ, արտերն շատ երկընցան, դան լէ չը՛ըռնից, հաց լէ չեղավ, շախտեն տարավ

* *

Նիկօլա թաքյավոր, Ճավճավկաց յերանալ առավ ելլրկ եկավ Գյօքջէն, հազար ութը հայրին քսանը ութ թվնին. մզի բ'երեց եստեղ. Ալաշկերտու խաստուրու բ'երեց. իցա գ'եղ լէ տրվից մզի. օխտ տարի թարինութեն տրվից. ձ'զի ասիմ օխտ տարով յետ կապեց մզի խարջ ու խարաց: Տալիզա մօվով կար. Եկավ ելլր պահից. Ետ խարջ կապեց մզիկ, յավակ կապեց մե մանեթ, երկու երեց, իրեց, ետեվ չորս, ետեվ հինգ, Եկավ չանքի հիմի տան գ'լօխ տարեկան տըսնըշորս մանեթ վացցուն կապեկ. Ես սահարեւ մընք արքունական խարջ կիտաւս: Դ'առնանք մէշէք. մէշէքն երից այօշի (ռուս. մաքս), առավ միննե (կամ նաեւ մզնէ՛ ի մէնց) առարին հիցցուն. հիմի դ'առձ'ավ փետին, երից մի մանեթ. ծովերէն լէ պօշի կառնէ հիմի մզնէ:

14.5.2.5.2 Adamxan

- Քզի օր հօրի կեր՝ մկա դ'ոհա շուտ եր մեռէ:

- Օր քօ հօքի եղնի՝ ընչի՝ մզի կը չարչըրես եղ դդար. մզի շուր չս ի՛տա, մեր արտեր շ՛րինք:
- Մեռնիմ Ասծու դիվնին. օր ախաբեր լավ ըներ՝ մեկ լե ուրին կըստեղծեր. մկա դ՛ու քու ախաբօր քանդող իս:
- Դ՛ու փիս մարթ իս. քօ հօրօխք՝ քրտիք զըկեր իս, կօղորդեր իս. կայներ իս կօրշնըվիս՝ գ՛եղօվ ել խարու չինք:
- Օր դ՛ու լավ եղներ քու ավազօրտոց հետ՝ քու բ՛երան կերյարա չեր ընգե:
- Իմ չընգեր ա, քօն կ'ընգնի:
- Իսա գեղ, ինա գեղ, իմեն լե ընձմե հայ կենին. քի պէս դ'եվ մարթ հայ չենա:

14.5.2.5.3 Dzoragegh Յերկրէն օր եկանք առաջ քառսունուշորս տուն էնք. իիմի դաֆթրին հարուր քանաք ուր տուն ինք. Ես հօղով չինք գյառնա կառավորվինք. Եղեր ինք մկա երկու հարուր իծոնուն...

Original page number 135.

... տուն. ապրուստ մի չեղնի. խարջ շատըցե, խարաջ լե շատըցե. թաքավոր լե ծով խլեր ա ձ՛երն մզի. մզի փայ չկա. հարուր սէլ խոտ լե կը կերցու ձ՛ուկ առնող մուշտարի. բիրադի (բոլոր) Յերեվանու, Թյավառա կիգ'ան, յօթն ավուր ճամբախ կիգ'ան, խոտ կը կերցուն, Են հօղի խարջ լե մենք կիտանք. մացեր ինք հեսիր: Մեկ մեկ մարթ լե թուրքեր կը գ՛օլսան տանին սպանին: Սլիօրսի սպանին մէ մարթ, ել մի՛ հարցու: Թաքավոր զմմեն լե քրթերուն, հայերուն փարա տրվեր է, մզի չի՛ խտա: Հերու անուն մեր գեղ հաց չէ եկե. տեղ սար է. մրսեր, ցուրտ տարեր է. ժանգ լե զարկեր է. սկի պտուր չինք ստացե՛ր ի:

14.5.2.5.4 Tsakkar Մզի Ճավճավյերանալը բերեց ես գեղը. օխտը տարի խարջը չառավ. յեսո դ'արձ'ավ առավ տարին մէ մանեթ երկու մանեթ, իրեք, չորս, ինինք մանեթ. մկա լե կառնի 14 մանեթ տնական: Ծովէրէն մզի զըկիր ի. չ'ախչ'ըներէն լե կառնի փող, երկու անգ'ամ, համ գրլիին, համ դախօտ: Ելման մէշներէն մզի զըկիր ի. Մեկ փետ մզի վրա երիր ի խինգ մանեթ. խաց լե չէկավ. քամին քաշեց. հիմի չինք կանիս մըր աղեկներ պահինք. անձուվ չի գ'ա. չօրութեն տվիր ի մր վրէն: Արազա ափներու թուրքեր եկած ին մր չայիրներ, մըր արտեր կերցուցած ին. մզի նեղութեն կիտան. կիգ'ան մզի վրա, մըր չայիր կը կերցուն, մզի գիւլլօվ կը զանին:

14.5.2.5.5 Gölköy Ահմետ աղի գ'եղ մեր քյաֆշնի վից, Աթաշ՝ Ելման քուրքի գ'եղ ա. մեր սար կը կերցուն, մեր մալ կը գ՛օլսան տանին: Հ՛ո՛ւ կը վախենանք. թվանք չունինք օր երթանք կրիկ էնին, զընդուց սպանինք, հո՛ւ հո՛ւ: Թուրքն օխտ ավկոր ճամբախ կիգ'ա մեր մալի արօտ կը կերցու. մեր պապական մուլք՝ օր Ալաշկերտու էկը ինք, մեր ձ՛երնեն ղլած ա. մկա մեր մալ կը փիտնա. մեր մալի խաթեր գ'ացեր ինք, առեր ինք. յօրէն հինգ կրիկ էնինք. չընք իշխնան մօտենանք: Թվանք օր եղնի՝ մենք ընդուց սկի չընք հաշվի մարթ. իմա օր չկա... կը վախենանք կը փախսինք: Տարեկան մզնէ տասը մալ ղլին տանին. քան հատ լե օչխար...

Original page number 136.

... կը տանին: Հաց օր չունինք. ճժեր լե անօթնէ է օր մեկ կը մեռնին. լայլաջ ինք: Մեր ծով լե մեր ձ՛եռնեն առած ա. մզի լե փարա չկա օր գ'անգատ էնինք: Գ'անգատ լե երեր ինք, չըն հա՛սու (ոչ հասուցանեն): յերեվընցին կիգ'ա մեր արտեր կը կերցու. օր երթանք ընդուց տավիրն լե մօտենանք՝ մզի կը զարկին կապանին. ծովը մերն ա կըսին. Երկու վերստ տեղ ծօվու բ՛երնեն չուր էլսի վեր՝ մզի կը հասնի:

14.5.2.5.6 Upper Adyaman Յես իդա տեղաց ախց'իկն իմ. իդա տեղաց լե հարսն իմ. իդա տեղ լե կարքըվեր իմ. իմ անուն լե Սանամ. օր եղեր իմ Զաշանա տարվա ճիժն իմ. ս'կտ լե ծերացեր իմ. Ել մկա չմ կառնա բ'անի գ'օրծի եղնի. մարթ պտի օր ընծի պահա. Ել հ'մալ ապրիմ օր ինձ ապրուստ չեղնի՝ չուր օրիկն ի մահուն: Մեր լեզուն եղմալ ա: Իմ մարթ վըր ընծի տըսնըհինգ տարի կեղնի օր մեծ ա: Դէ, յես հ'նչ գ'ինամ օր գ'ալու ժամանակն չուրի Զաշանա կրիկ՝ ինչ խդար կը քաշա. չմ գ'ինա: Իմալ օր ռուսն Եկե Ալաշկերտ, հօնգուց օր բ՛արձ'ած Եկած իդա տեղ, յես հ'նչ գ'ինամ հ'նչ խդար ժամանակ կը քաշա օր Զաշանա կրիկ էտին. մըս (մօտ) ընծի յատնի չէ: Իս իմ գ'լիս լե չմ կապի եդա տուն. բելիք լուսուն լե մեռա: թըհ իմ անուն լե մնա ախշըրքի երես, թէ լավ թէ վատ իմ անուն լե թըհ մնա մըչ ախշըրքին:

* *

- Դ'ո՞ր կերպաս:

- Կերպամ յարտ:

- Են մարդ են տղին կը խանչա. յօրի՞ կը խանչա. ի՞նչ կըսա՝ ընծի թղին ասա. եստեղեն յես կը լսիմ:

14.5.2.5.7 Lower Karanlug Adjarian's source: Migrated from the village of Mangasar of Nahen.

- Օ՞նօ, յո՞ւստ գ'ուգ'աս, դ'ո՞ր կերպաս:

- Տնեն կիգ'ամ:

- Օ՞նօ, դ'ու կյանոնա՞ն մեր խին խօսքերով ասես. թօխ են պարու գ'րի:

Original page number 137.

- Գո յես խալիվօրսեր իմ. Ել չեմ կյանոնա բ'ան ասեմ:

- Ըսչի՞ չես կյանոնա. հալա դ'ու շատ կապրիս:

- Խօսքը չընցնի. խարսի կրւշտ խօսքը չընցի. արի կրւշտ չընցի. ժամանակս անց կեցեր ա. զօ խօսքս օր տուն չոշցավ՝ գ'եղի մեջ ել սկի չընցի: Մե վախտ օր կելսինք տանիս կը բօշինք «տղա», արի դ'աս», մեկի տեղ սաադ գ'եղ ժողովովին կը գ'ին: Մկա իմ տղին ել կանչեմ, կ'ասեմ մե թաս շ'ուր տու, Ել չի ուզա գ'ալ մըտ ընծի:

14.5.2.5.8 Avdalaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Kopigran that is near Mangasar.

Մենք Թօփղոանա եկեր ենք եստեղ. Նեղութենի խամար ենք եկը. զօ եստեղ շենլը ենք շիքե: Մընք եկանք՝ Ավդալ աղան եր ես գ'եղացի. քուրթ եր ինք. Ենի քօչեց գ'նաց. մենք իկանք նստանք եստեղ, առու խանեցինք: Իմալ օր Մանկասարցու լեզուն ա, Ենմալ ել զօ մեր լեզուն ա: Մենք ու Մանկասարցիք ինուր դ'ըրկից ենք: Գո ինոնք եմալ օր ենդեղ ին նստած, մենք ել ենդոնց կշտի խետ եստեղն ենք նստած:

14.5.2.5.9 Alikrykh Մեր գ'եղացիք գ'նացինք նաշալիկի մօտ. ասաց. դիվան կուզեմ: Ելավ եկավ թալեց ճայտի տակ, ետոր լավ շ'արդ՝ եց. խօնջան կըտրավ. օր կտրավ՝ ինելքը գ'նաց. քթն ինելելի պէս արուն արծավ, լեզես. տեսանք օր ինելքը գ'ացեր ա, խօնաթղթախս ուր առանք գ'ացինք յախք'ուր. Եղ յախք'ուր դ'եմ շ'ուր թալինք վրեն. շ'ուր գ'նաց գ'նաց, աչքեր բ'ացեց, սեվ սիվտակը դ'եղնավ: Նոր վերցինք դ'րեցինք ծ'իյանքներու վրես, առանք եկանք զօ մեր տուն: Տեր Մարգ'արս օրէկրեց, մնաց յօթն օր՝ ուրեն օր, գ'երընդ'ին դ'ըրեց վըր թեվին, գ'նաց բիար (քաղելու). խօլարմամասի քաղեց, երկու օր քաշեց, մըզ բիարին մեռավ: Մկա քեզնէ ու ծ'եզնէ կը խարցում. սուչ վի՞ր կեղի:

* *

- Ե՛, դ'աս արի, դ'ո՞ր կերպաս. կայնէ յես ել գ'ամ:

- Կոհազցեր իմ. յես զօ բ'ան ուսիմ, կը վազիմ կերպամ. Են տղեյներ գ'նացին. անգազ չեն են. եսոնց պիտի խասնիմ, գ'իսա՞ս:

Original page number 138.

14.5.2.5.10 Zolakhach Adjarian's source: Migrated largely from the village of Ziro and from Hamur.

- Մելքոն, իին բ'աներուց զրուցա, վարժապետ թօղ գ'րա:

- Տօ չմ գ'ինա ինչ պատմեմ. մեր պապեր եկած ին եստեղ. թուրք էր նստուկ. թուրքերուն խանեցին տարան Մազրի մահալ, մենք մացինք եստեղ:

- յո՞ւստ գ'աս:

- Տնեն:

- Եղ օծուշաղի ինտ ինչ կը գրուցիր:

- Ավի. կասի քի մէ փարզ Թոլաղուանա բ'երած Մարգ'արի տուն. մկա կուզեմ չի իտան. կասեմ յօրի՞ չս իտա. կասեն ծ'եզի պէտք ա, մեզի ել պէտք ա: Դէ, եստոք գ'րա. եսքան բօ՞լ ա: Կուզես ուրիշ բ'ան ել ասեմ: Մեր կանամկի խամող (անջուղի) ա. ջ'ուր կուզեմ, չն ի տա. Խաչօհ մօտեն գ'նացի ուզեցի՝ չտվեց, քֆորց, ասաց չմ ի տա. յօրի՞ են եկե վըր իմ ջ'րին:

14.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from Nahen, Gulasor, Ulikend, Kumlubucak, and Leter.

- Տղա՛, դ'ո՞ր կերթաս. դ'նա դանչա խսամի Ավոյին գ'ան:

- Բ'արիրիկուն, իներ ա. ընչի՞ ես դանչէ, խնամի:

- Երթանք մեր տղին ախշ'իկ ուզենք:

- Ասված աջ'օղա:

Ելան գ'նացին հարեվանի տուն:

- Բ'արի յիրիկուն. բ'արօվ եկաք. նստեք. իներ ա ես վախտ ծ'եր գ'ալ:

- Իներ ա, փառք Աստուծու. դ'ուր ընձնից խարցու. Եկեր ենք բ'արեկամութեն կը խնդ'րենք. ախշ'իկդ տուր մեր տղին: Թեզնէ լավ մարդ՝ չենք կառնա դ'ըտնի:

- Դէ վօր եղմալ ա, ծ'եռոդ բ'ե պաշեմ:

- Տղա՛, բուտուկեք դ'րեք, քեֆ անենք:

14.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from the village of Iritsu, from the village of Vanki, from Korun, from Musun, and from Ardzap.

Ժողվեր ինք, ըսեցինք. արեք երթանք զօզան. կես մ'ըսին չենք իգ'ա, կես մ'ըսին կիգ'անք. յես լէ ինադ երեցի, ըսի կերթամ: ...

Original page number 139.

Մկա կըսեմ թէ չերթամ. մեր կընկըտիք լէ խայիլ չեն. կըսին մենք չկրնանք երթանք, չընք Երթա սար բէր. չընք կառնա, հեռուն ա ճամբախ. օհչար կթինք ու բ'երինք հա եղա տե՞ղ: Մկա կըսեն. բ'արձ'ենք մեր տներ՝ երթանք մեր զօզանատեղ. Են վախտ մզիկ ըռահար կեղսի. մէ ամիս երկու կը մնանք ենդեխ, երկու ամսով յետո կիշ'նենք կիգ'անք մեր գ'եղ:

14.5.2.5.13 Zaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Yoncalı in Mush.

Յես ըսեցի. տերտեր, արի երթանք սար, քոյիկըմ ծածկա, մանինք մէչ: Վո՞ր տեղ երթանք. իներու գ'ացինք Ներքի-Խարանլուղի սար. Ես տարի՞ դ'ո՞ր երթանք: Տերտերն ասաց. արի, ըս տարի լէ երթանք Վերի-Գօզալդարա. մեզի կըսեն ենտեղ խօս ա. Են տեղաց մարդ լավ ա, աղեկ ա. մեր յերկրի մարդ ա. Ենդոք լէ մեր յերկրեն ել եկե. ինչքան չեղի մեր պատիկ կը պախտեն. մեզի լավ աչքօվ կիշկեն: Խոս լէ ատնօվ ա. կըսեն յեղ լէ շատ կեղնի: Մկա տերտեր ընծի բ'երեր ա եստեղ, ինք լէ թօրլիք գ'ացե:

14.5.3 Note on migration

Note: Of the remaining villages of New Bayazet, the Mush dialect also contains Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu and Gedakbulag. Kyolaghran migrated from Nahen, Yoncalı and Krakom; Aluchalu migrated from the Bayazit village of Çakırbey, from Van and Maku; while the people of Gedakbulag from Leter, Mush and Khlat.

The three have the sound /χ/ <χu> instead of /h/ <hu>, and the conjunction /le/ <le> instead of /al/ <wl> 'also'. They use the present forms like in Table 14.14.

Table 14.14: Monosyllabic verbs in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
'I come'	k-ig ^h -a-m կիգ'ամ	gu-k ^h -a-m կու զամ
'you.SG come'	k-ig ^h -a-s կիգ'աս	gu-d-a-s կու զաս
'he comes'	k-ig ^h -a-n կիգ'ան	gu-l-a-n կու զան
'I give'	k-it-a-m կիտամ	gu-d-a-m կու տամ
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

The copular verb in the present 3SG is /a/ <w> 'is'. The first conjugation class ends in /il/ <hl> (Table 14.15).

Table 14.15: Verbs with /-il/ in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
'they drink'	kə χm-i-n կը խմին IND-√-TH-3PL	gə χəm-e-n կը խմեն IND-√-TH-3PL

The ablative case uses the formative /-en/ <tu>, but the formative /-its^h/ <hg> is also used.

The village of Tyuskyulyu migrated from the Arjesh villages of Gandzak, Zirekli, and the Mush villages of Hadgon, Lez, Malakand; it sufficiently differs from the others because, like Julfa, it uses the copular verb with the vowel /a/ <w>.

(61) Mush villages

- a. b^her- jer a
bring-PERF.CVB AUX
'He has brought.'
p'Երե ա
- b. g^hat^h-at^h a-n
go-RPTCP AUX-3PL
'They have gone.'
q'Ացած ան
- c. a^hrt^h-a-nk^h
go-TH-1PL
'We go (subjunctive).'
արթանկ

Besides these, it has the sound /h/ <hu> instead of /χ/ <χu>; while its ablative is /-en/ <tu> and /-its^h/ <hg>. For the remaining points, they are the same as the last branch of Mush.

Chapter 15

Van

15.1 Background

Original page number 140.

The dialect of Van is spoken on the entire Eastern shore of the Van sea.¹ Its center is the great city of Van and its multiple surrounding Armenian villages. It spreads from the north until Diyadin, the western side of Bayazit, from the south to Moks, Vozim, Shatakh and Aghbak or Başkale, from the east until the border of Persia, and from the west it scratches the borders of the Mush dialect. As of now, the dialect of Van (especially the Moks subdialect) is the western border-line of the Armenian language, beyond which the Armenians are Kurdish-speaking or Arabic-speaking. During the time of the last Russo-Turkish war, a large number of Armenians from Diyadin migrated to the Caucasus, where they built the village of Basargechar on the south-eastern banks of the Sevan sea. Now, in that same region, it is a great and rich town (ալւս), and has essentially taken the image of a city.

15.2 Phonology

15.2.1 Segment inventory

The sound system of the Van dialect contains 46 sounds, which are divided as follows.

There are 12 vowels (Table 15.1).

Table 15.1: Vowels of the Van dialect

/i/ <ի>	/γ/ <հւ>	/u/ <ու>
/je/ <էւ>	/œə/ <էօ>	/υo/ <ոն>
/e/ <է>	/æ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <աւ>		/o/ <օ>
		/a/ <աւ>

It has 34 consonants (Table 15.2).

¹HD: Adjarian tends to call Lake Van and Lake Sevan as seas <ծով> instead of lakes <լիճ>.

Table 15.2: Consonants of the Van dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
		<p>	<pʰ>	<d>	<t>	<tʰ>	<g>	<k>	<kʰ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<ð>	<ð>	<g>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<ð>	<ð>	<ξ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/χ/	/β/	/h/
	<ɸ>	<ψ>		<u>	<q>	<χ>	<χ>	<η>	<h>
						<d>			
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/χ/	/β/	/h/
	<ɾ>	<ɾ>		<n>	<n>	<ɾ>			
						<j>			

Among vowels, the sounds /je, յօ, օՅ/ <Ե n Էօ> are notable. The first two are same as the sounds /je, յօ/ <Ե, Ն> for the people of Mush or rural Karin; but they are not as heavy and slow as them, but are pronounced faster. The sound <Էօ> is pronounced also like the sequence Եօ (Adjarian: <օԵ>, IPA: /օՅ/), but faster and it can be considered a diphthong.

15.2.2 Sound changes

For sound changes, the following are the most significant conditions.

Original page number 141.

15.2.2.1 Monophthongal vowels

15.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա> Classical Armenian /ɑ/ <ա> has changed to /æ/ <ա>. In the Van dialect, especially under stress, this vowel is pronounced closed, almost like the <a> vowel of the English word <all>.² In many places it is changed to /æ/ <ա>, but there is no general rule for this. What's clear is only that after the sound /v/ <վ>, it always changes to /æ/ <ա>, and even the name of the city 'Van' (Table 15.3).

Table 15.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ա> to /æ/ <ա> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'fear'	vaχ	վախ	vaχ
'to wash'	լսանալ	լրանալ	լսանալ, լվալ
'wheat-meal'	ձշավար	ծաւար	ձշավար
'to run'	vazel	վազել	vazel
'tomorrow'	vat	վատ	vat-ə (-DEF)
'curtain'	varagoյր	վարագոյր	varakʰոյր
'vardapet (archimandrite)'	vardapet	վարդապետ	vardʰapet
'fee'	vardz-(-ə?)kʰ (-PL)	վարձք	vardzʰkʰ
'Van'	van	Վան	van

²HD: The prose is unclear, but I think he means that that this vowel is rounded.

In very few cases, the Classical vowel /a/ <ա> also changes to /e, յe, je, i, օ, յ, օ, ə/ <է, յէ, յ, օ, յօ, յ, օ, յօ>. Such words are one or a handful; they are the result of exceptional phonetic rules.

15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> In Van, Classical Armenian /e/ <է> has changed to /յe/ <յէ> in the beginning of monosyllabic words. At the beginning of polysyllabic words, it can turn to /յe/ <յէ> or /e/ <է> (Table 15.4).

Table 15.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /յe, յe/ <յէ, է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'thirty'	eresun երեսուն	յիըսուն	jeresun երեսուն
'iron'	erkat ^h երկաթ	յերկաթ	jerkat ^h երկաթ

For words with a repeated Classical /e/ <է>, some of changed them to /i/ <ի> (Table 15.5).

Table 15.5: Change from repeated Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'three'	erek ^h երեք	իշեկ ^{hj}	jerek ^h երեք
'to cook'	ep ^h el եփել	իպ ^h ել	jep ^h el եփել
'face'	eres երես	իրես	jeres երես
'evening'	erekoj երեկոյ	իրիկոն	jereko երեկո

In the final syllable, the Classical sound /e/ <է> becomes /յe/ <յէ> (Table 15.6).

Table 15.6: Change from final Classical Armenian /e/ <է> to /յe/ <յէ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'friend'	ənker ընկեր	ինգեր	ənker ընկեր

Word-medial /e/ <է> changes to /e/ <է> or /յe/ <յէ> (Table 15.7).

Table 15.7: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /e, յe/ <է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'mouth'	beran բերան	բըրան	beran բերան
'ground'	getin գետին	կիյետին	getin գետին

The latter sound change in specific is the opposite from the Mush dialect, where the sounds /յe/ <յէ> or /յօ/ <յօ> can exist only in the final syllable according to Msérianz (Մսերյանց).

15.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> The Classical sound /ē/ <է> always changes to /e/ <է>. It changes to /i/ <ի> only in the words in Table 15.8.

Table 15.8: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'gum'	χēզ	խէզ	χեզ
'Sunday'	kirakē, kiրakē	կիրակէ, կիրակէ	kiraki կիրակի

15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> The Classical sound /i/ <հ> is usually preserved, but there it has become /e/ <է> in a few words, as well as /ie/ <էւ> or /y/ <իւ> (Table 15.9).

Table 15.9: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, ie, y/ <հ, է, էւ, իւ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'nine'	inən	ինս	inən
'fifty'	jisun	յիսոնս	hisun
'bed'	ankotin	անկոտին	այկուն
'poop'	tsirt	ծիրտ	տիրտ
'balance'	kəsirk ^h (-PL)	կշիռք	կեսիրք
'other'	urij	ուրիշ	ուրիշ

15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> changes to /vսօ/ <վսն> in the beginning of monosyllabic words, to /vսօ/ <վսն> in the beginning of a large number of polysyllabic words, and in some places to /o/ <օ> (Table 15.10).³

Table 15.10: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vսօ, օ/ <վսն, օ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'resentment'	oχ	վոչ	voχ
'who'	ov	վով	ov
'male'	ordz	վործ	vort ^h
'gold'	oski	վոսկի	voski
'widow'	*orbewaɪri	*որբեւայրի	vorp'evajri
'gold'	oski	վոսկի	voski
'to inundate'	ototel	օտուել	votovel
'to take pity on'	otormil	օտորմիլ	votormel

We individual examples of changes to /u, œ/ <ու, օւ> (Table 15.11).

Table 15.11: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u, œ/ <ու, օւ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'bone'	oskər	ոսկըր	voskor
'to twist'	olorel	ոլորել	volorel

Word-medially, most of the time, the Classical sound /o/ <n> becomes /սօ/ <սն>, in both the final and pre-final syllables. But there are many examples where it has also changed to /o, œ, ə, u/ <օ, օւ, օ, ու> (Table 15.12). The sound /œə/ <էօ> exists only in the final syllable.

Original page number 142.

³HD: The reconstructed ancestor for 'widow' is my own.

Table 15.12: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, œə, u/ <o, ə, ə, u> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van	cf. SEA	
'gray-haired'	alewօր	ալեւոր	χαլինչօր	խալիվոր	ալևոր
'leaven (CA); dough (SEA)'	χəmօր	խմոր	χեմսօր	խըմոր	խմոր
'earth'	հօտ	հող	հսօս	խող	հող
'wheat'	tsʰorean	ցորեան	տշհօրեն	ցորեն	ցորեն
'flour of parched corn'	pʰoxind	փոխինդ	թհպօչինդ	փոխինդ	փոխինդ
'prostitute'	boz	բոզ	բօզ	boz	բոզ
'work'	gor̥ts	գործ	կլօերթ	կլեօնծ	գործ
'frog'	gort	գորտ	կլօերտ	կլեօնծ	գորտ
'to assemble'	zotovel	ժողովել	չօրվել	չօրվել, չօրվել	ժողովել, ժողվել
'to bathe'	loganal	լոգանալ	լօշկնալ	loganal	լոգանալ
'shepherd'	hoviv	հովիվ	խօնիվ	հօվիվ	հովիվ
'rooster'	akʰatač	աքադաչ	ահլօշ	ակհօր	աքլոր
'buffalo'	gomēj	գոմեշ	գլօմեշ	գոմեշ	գոմեշ
'madder'	torón	տորոն	տուրոն	տորոն	տորոն

15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Before a consonant, the Classical sound /u/ <nL> changed to /u/ <nL> at the beginning of words, to /u/ <nL> or /γ/ <χL> in the middle or end of words. While before a vowel, it is always /v/ <ψ> (Table 15.13).

Table 15.13: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, γ, v/ <nL, χL, ψ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van	cf. SEA	
'camel'	ułt	ուլտ	սչտ	սչտ	ուլտ
'cold'	tsʰurt	ցուրտ	տշհուրտ	ցուրտ	ցուրտ
'snow-storm'	bukʰ	բուք	բյկʰի	պիւք	բուք
'spring'	garun	գարոն	կլարս	կլարին	գարոն
'you.SG.NOM'	du	դու	տիւ	du	դու
'mulberry'	tʰutʰ	թութ	թիւթ	թութ	թութ
'tongue'	lezu	լեզու	լեզի	լեզու	լեզու
'flea'	lu	լու	լիւ	lu	լու
'to wash'	lukanal	լուկանալ	լեվալ, վելալ	լեվալ, լեվալ	լվանալ, լվալ

15.2.2.2 Diphthong changes

In diphthongs, we note the following sound changes.

15.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <ωj> The Classical sound /aj/ <ωj> changes to /e/ <է> next to a consonant; but when the next syllable has the vowel /i/ <χ>, the diphthong */aj/ <ωj> also becomes /i/ <χ>. Before vowels, /aj/ <ωj> stays /aj/ <ωj>. At the end of words, it becomes /a/ <ա>; it is deleted when declined (Table 15.14).

Table 15.14: Change from Classical Armenian /aj/ <ωj> to /e, i, aj, a/ <ɛ, ɛ, ɛj, ɛ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'father'	հայր	հայր	χεր	իւէր	hajr	հայր
'shine'	քհայլ	քհայլ	քհելք	կհելք	քհայլ	փայլ
'to walk'	քհայլել	քայլել	քհելյել	զելել	քհայլել	քայլել
'wide'	լայն	լայն	լեն	լէն	լայն	լայն
'vineyard'	այգի	այգի	իկի	հկյի	այգի	այգի
'man'	այր	այր	իրիկ	հրիկ	այր, երիկ	այր, երիկ
'to burn'	այրել	այրել	իրիշիլ	հրիցել	այրել	այրել
'mirror'	հայլի	հայելի	չայլիկ	իսայիկ	հայլի	հայելի
'tin'	կելայէկ	կլայեկ	կելայէկ	կըլայէկ	կելայէկ	կլայեկ
'trivet'	կաշկառ	կասկարայ	կաշկառ	կասկարա	կասկարա	կասկարա

15.2.2.2.2 Classical Armenian /iɛ/ <իլ> The Classical sound /iɛ/ <իլ> became /iv/ <իվ> before vowels or at the end of words (Table 15.15a). For Before consonants, we find the sounds /γ, u/ <իլ, ոլ>, and in some places /i, յe, o/ <ի, ել, օլ> (Table 15.15b).

Table 15.15: Change from Classical Armenian /iɛ/ <իլ> to /iv, γ, u, i, յe, o/ <իվ, իլ, ոլ, ի, ել, օլ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
a. 'sick'	հիւանդ	հիւանդ	χիւանդ	իիվանդ	hivand	հիվանդ
'shepherd'	հօվիւ	հովիւ	չօվիւ	իօվիւ	hoviv	հովիւ
b 'flour'	ալիւր	ալիւր	թէլիւր	ալիւր	aljur	ալյուր
'fountain'	ստելիւր	ստելիւր	թէրիւր	աշրիւր	շրյուր	աղբյուր
'self'	իւր	իւր	սր	ուր	jur	յուր
'bodkin'	հերիւն	հերիւն	չիւն	իիրուն	herjun	հերյուն
'carpenter'	հիւսեն	հիւսեն	չիւս	իիւս	hjusən	հյուսն
'branch'	ելիւտ	ճիւլ	ելիւտ	ճուլ	ելյուտ	ճյուլ
'village'	գիւտ	գիւտ	կիւտ	կիւտ	ցյուտ	գյուլ
'brick'	ստիւս	ստիւս	օւս	օնիս	այյուս	այյուս

15.2.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <ոյ> The Classical sound /oi/ <ոյ> changed to /սօ, օօ, ս/ <n, են, ոն>, and sometimes to /o, վի, նսօ/ <o, վի, վոն>. There are only individual examples of the latter group (Table 15.15).⁴

⁴HD: For 'alfalfa', Adjarian provides an ancestor form <առլոյյոն>, but I couldn't find it elsewhere.

Table 15.16: Change from Classical Armenian /oj/ <nj> to /սօ, օջ, ս, օ, վօ/ <n, էջ, ու, օ, վի, վն> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'blue'	կապօյ	կապոյն	կապոյտ
'pinky'	թէկօյթ ^h	ճկոյթ	թէկոյթ ^h
'nest'	բօյն	բոյն	բոյն
'alfalfa'	արոյթ	առօլոյն	առվոլոն
'color'	գոյն	գոյնը	գոյն
'light'	լոյս	լոյս	լոյս
'wick'	պարոյց	պատրոյց	պատրոյց
'curtain'	վարացօյր	վարագոյն	վարագոյր
'knot'	հանգօյթ ^h	հանգոյնց	հանգոյնց
'who.GEN.SG'	օյր	ոյր	որի
'strength'	օյջ	ոյժ	ուժ

15.2.2.3 Consonant changes

Consonant sound changes in the Van dialect are the same as in the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds of Old Armenian have changed to voiceless unaspirates. The voiceless unaspirates stay the same; the voiceless aspirates stay the same. After nasals, voiced sounds and voiceless unaspirated sounds become voiced. After the Classical sound /r/ <n>, voiced consonants become voiceless aspirates.

Besides these, the sound /h/ <h> of the Van dialect becomes /j/ <յ>. The Classical sound /r/ <n> sound becomes /r/ <n> next to the consonants Classical sound /ts, dz, ts^h, tʃ, dʒ, tʃ^h, t, t^h, v/ <ծ, ձ, չ, զ, ժ, տ, թ, վ>. The Classical sound /k^h/ <p> becomes /h/ <հ> before other consonants. We saw examples of these changes in the above data.

Original page number 143.

As we know, voiced aspirated consonants do not exist in the Van dialect.

15.3 Morphology

15.3.1 Noun inflection or declension

15.3.1.1 Case markers

The declension system of the Van dialect is similar to that of /um/ <ում> branch. The ablative is built with the formative /-its^h/ <ից>. The accusative is the same as the dative if the object is animate; while it is the same as the nominative if the object is inanimate. There is no locative.

15.3.1.2 Plural markers and plural declension

The plural has three different forms. Monosyllabic words take the formative /-jer/ <եր>. Consonant-final polysyllabic words take the formative /-njer/ <լւր>, while vowel-final or /n/-final <ւ> polysyllabic words take the formative /-hjer/ <հյւր>; based on phonetic laws, this formative originates from the previous form /k^htjer/ <պւր> (Table 15.17).⁵

⁵HD: I'm not sure why Adjarian's examples use a form <jhunԵր> /jhuntjer/ with a glide in the wrong location of what Adjarian's prose says: <հյւրԵր> /hjer/.

Table 15.17: Plural suffixes /-jer, -njer, h̄tjer/ <եր, ներ, հյուներ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'bread'	հատ ^h հաց	χատ ^h խաց	հատ ^h հաց
'bread-PL'	ագետ ^h աղեղն	χատ ^h -jer խացեր	հատ ^h -er հացեր
'bow'	ստեղն	սոյես	սոյես
'bow-PL'		առես-նjer	առես-ներ
'wine'	գին	կին	գին
'wine-PL'		կին-յիտյեր	կին-ինյիտեր
'pantry'	մառան	մառան	մառան
'pantry-PL'		մառան-յիտյեր	մառան-ինյիտեր

The cases of the plural are formed in the following way (Table 15.18).

Table 15.18: Declension of plural nouns in the Van dialect

	'breads'	'pantries'	'wines'
NOM	χատ ^h -jer խացեր	սոյես-նjer ասրդներ	կին-յիտյեր կինինյիտեր
GEN, DAT, ABL	χատ ^h -jer-ats ^h խացեր-աց	սոյես-նjer-ats ^h ասրդներ-աց	կին-յիտյեր-ats ^h կինինյիտեր-աց
INS	χատ ^h -jer-ov խացեր-օվ	սոյես-նjer-ov ասրդներ-օվ	կին-յիտյեր-օվ կինինյիտեր-օվ

15.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas

The Van dialect is famous for the absence of the definite article /-ə/ <ը>. Many times we see that even the most educated Van speakers cannot get used to using the Armenian article /-ə/ <ը>. For example, the speaker would say (62) or in the native dialect (63).

- (62) a. Van speaker producing an SWA sentence without the definite suffix /-ə/

- i. ajs marth^h u ajn gin գեր-վ-ե-տ^h-ա-ն իրար het
this man and that woman fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'
այս մարդ ու այն կին կրուեցան իրար հեն
- ii. mer dun mets e
our house big is
'Our house is big.'
մեր տուն մեծ է
- iii. vana kʰaβakʰ kʰeβet^hig e
Van city beautiful is
'The city of Van is beautiful.'
Վանա քաղաք գեղեցիկ է

- b. cf. SWA sentence with the expected definite suffix /-ə/

- i. ajs marth^h-ə u ajn gin-ə գեր-վ-ե-տ^h-ա-ն իրար het
this man-DEF and that woman-DEF fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'
այս մարդը ու այնը կին կրուեցան իրար հեն

- ii. *mer dun-ə mets e*
 our house-DEF big is
 'Our house is big.'
 մեր տունը մեծ է
- iii. *vana kʰaɾakʰ-ə kʰerət̪hig e*
 Van city-DEF beautiful is
 'The city of Van is beautiful.'
 Վանայ քաղաքը գեղեցիկ է

- (63) a. Van sentence without the definite suffix /-ə/

թյր խամիեւ ի
 water delicious is

'(The) water is delicious.' ճիւլ խամեն ի

- b. cf. SWA sentence with the definite suffix /-ə/

թյր-ə համեւ ե
 water delicious is

'The water is delicious.' ջուլը համեն է

Because of this, the word /թյր/ <ճիւլ> can mean either 'water' or 'the water'. This characteristic of Van speakers is explained only by their incapability of pronouncing the word-final /-ə/ <ը>, which was also the case in Classical Armenian which did not have word-final /ə/ <ը>. Otherwise, Van speakers are aware of the use of the article, because when they need to be exact, they can add the article /-n/ <ն>.

It appears that the Van dialect also cannot pronounce a word-initial sound /ə/ <ը> (Table 15.19).⁶

Table 15.19: Absence of word-initial schwa in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'walnut'	ənkojz	զօշ	əŋkujz
'bed'	ənkotin, ənkotin	անկողին, ընկողին	əŋkoθin
'by'	ənd or	ընդ որ	ənd vor
'baptized'	kənkʰawor	կնքաւոր	kəŋkʰavor
'friend'	ənker	ընկեր	əŋker

15.3.2 Pronoun inflection or declension

15.3.2.1 Personal pronouns

Original page number 144.

HD: Table 15.20 lists the personal pronouns.

⁶HD: For 'baptized', Adjarian postulates a reconstructed intermediate form /ənkʰavor/ <ընքաւոր> between the Classical and Van forms.

Table 15.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3SG 'they'
NOM	յիս յես	տ ^h տիւ	զինկ ^{hj} զինը	միյենկ ^{hj} միյը	տրկ ^{hj} տիւը	սթանկ ^{hj} սթանը
GEN	իմ իմ	կ ^{hj} սօ բյն	սր ուր	միյեր մեր	էտյեր ծեր	սթանտ ^h սթանց
DAT, ACC	ձի, ձիկ ձի, ձիկ	կ ^{hj} յե բյե	սր ուր	միյե մե	էտյե ծե	սթանտ ^h սթանց
ABL	ձիշ-ն-իտ ^h ձիզնից	կ ^{hj} յեշ-ն-իտ ^h բյեզնից	սր-մ-իտ ^h ուրմնից	միյեշ-ն-իտ ^h մեզնից	էտյեշ-ն-իտ ^h ծեզնից	սթանտ ^h -իտ ^h սթանցնից
INS	ձիշ-ն-օվ ձիզնօվ	կ ^{hj} յեշ-ն-օվ բյեզնօվ	սր-մ-օվ ուրմնօվ	միյեշ-ն-օվ մեզնօվ	էտյեշ-ն-օվ ծեզնօվ	սթանտ ^h -օվ սթանցնօվ

15.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 15.21 lists interrogative pronouns.

Table 15.21: Inflection paradigm for interrogative pronouns in the Van dialect

	'who'	'what/that' (singular)	'who/what/that' (plural)
NOM	նպօն վով	նպօր վոր	վորսոնկ ^{hj} վորոնօյ
GEN	վիր վիր	վորս վորու	վորսոնտ ^h վորոնց
DAT, ACC	վիր վիր	նպօր վոր	վորսոնկ ^{hj} վորոնօյ
ABL	վիր-ն-իտ ^h , վիր-մ-իտ ^h վիրնից, վիրմից	վոր-ստ ^h վորուց	վորսոնտ ^h -իտ ^h վորոնցից
INS	վիր-ն-օվ, վիր-մ-օվ վիրնօվ, վիրմօվ	վոր-ն-օվ վորունօվ	վորսոնտ ^h -մ-օվ վորոնցմօվ

15.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Table 15.22 lists demonstrative pronouns. Demonstratives can be proximal, medial, or distal.

Table 15.22: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Van dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM, ACC	es, esa, esik ես, եսա, եսիկ	et, eta, etik ետ, ետա, ետիկ	en, ena, enik են, ենա, ենիկ	isonk ^h իսոնկ	itonk ^h իտոնկ	inonk ^h ինոնկ
GEN, DAT	isօր իսոր	itօր իտօր	inօր ինօր	isonts ^h իսոնտ ^h	itonts ^h իտոնտ ^h	inonts ^h ինոնտ ^h
ABL	isօր-մ-իտ ^h իսորմից	itօր-մ-իտ ^h իտօրմից	inօր-մ-իտ ^h ինօրմից	isonts ^h -իտ ^h իսոնտմից	itonts ^h -իտ ^h իտոնտմից	inonts ^h -իտ ^h ինոնտմից
INS	isօր-մ-օվ իսորմօվ	itօր-մ-օվ իտօրմօվ	inօր-մ-օվ ինօրմօվ	isonts ^h -մ-օվ իսոնտմօվ	itonts ^h -մ-օվ իտոնտմօվ	inonts ^h -մ-օվ ինոնտմօվ

15.3.3 Verbal inflection or conjugation

15.3.3.1 Theme vowel changes

Verbal conjugation does not present major form changes. The only ones are phonetic changes. In the present tenses, the Classical sound /e/ <է> remains; it changes to /i/ <ի> only in the 3SG in the first conjugation class. In the past tenses, whenever the Classical sounds /ē, օi/ <է, այ> become vowels, they are deleted (Table 15.23).

Table 15.23: Changes to theme vowels in the Van dialect

	Van	cf. SWA
'I would want'	k-uz- \emptyset -i- \emptyset	կուզի
'I would sneeze'	kə չaz- \emptyset -i- \emptyset	կը չազի
	IND-want-TH-PST-1SG	IND-want-TH-PST-1SG

HD: To clarify, Adjarian is discussing how the theme vowel manifests in different morphological contexts. Before the past tense suffix /-i-/, SWA and SEA keep the theme vowels /e,a/ and they add a glide. In contrast in Van, the theme vowel is deleted before this past suffix /-i-/.

Original page number 145.

15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class

As an example, we show the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

15.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ 'to want', the theme vowel is an invariant /e/. In Van, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. However in Van, the theme vowel can alternate between /i/ in the 3SG and between /e, ie/ in the other cells.*

Table 15.24: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to want' in the Van dialect

	Van	cf. SWA
1SG	uz-je-m	ուզեմ
2SG	uz-je-s	ուզես
3SG	uz-i- \emptyset	ուզի
1PL	uz-je-nk ^{hj}	ուզենկի
2PL	uz-e-k ^{hj}	ուզեկի
3PL	uz-je-n	ուզեն
	✓-TH-AGR	✓-TH-AGR

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 15.25) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Van, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/.

Table 15.25: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to want' in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-∅-i-∅	ուզի	uz-ej-i-∅	ուզեի
2SG	uz-∅-i-ր	ուզիր	uz-ej-i-ր	ուզեիր
3SG	uz-e-∅-ր	ուզեր	uz-e-∅-ր	ուզեր
1PL	uz-∅-i-nk ^{hi}	ուզինը	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզեինը
2PL	uz-∅-i-k ^{hi}	ուզիք	uz-ej-i-k ^h	ուզեիք
3PL	uz-∅-i-n	ուզին	uz-ej-i-n	ուզեին
	✓-TH-PST-AGR		✓-TH-PST-AGR	

15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future *HD: In Van, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.26). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.*

Table 15.26: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to want' in the Van dialect

	Indicative present <սերկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>	
1SG	k-uz-je-m	կուզեմ	k-uz-∅-i-∅	կուզի
2SG	k-uz-je-s	կուզես	k-uz-∅-i-ր	կուզիր
3SG	k-uz-i-∅	կուզի	k-uz-e-∅-ր	կուզեր
1PL	k-uz-je-nk ^{hi}	կուզենը	k-uz-∅-i-nk ^{hi}	կուզենը
2PL	k-uz-e-k ^{hi}	կուզեք	k-uz-∅-i-k ^{hi}	կուզեք
3PL	k-uz-je-n	կուզեն	k-uz-∅-i-n	կուզեն
	IND-✓-TH-AGR		IND-✓-TH-PST-AGR	
	Future <ապառնի>		Future perfect <անցեալ ապառնի>	
1SG	piti uz-je-m	պիտի ուզեմ	piti uz-∅-i-∅	պիտի ուզի
2SG	piti uz-je-s	պիտի ուզես	piti uz-∅-i-ր	պիտի ուզիր
3SG	piti uz-i-∅	պիտի ուզի	piti uz-e-∅-ր	պիտի ուզեր
1PL	piti uz-je-nk ^{hi}	պիտի ուզենը	piti uz-∅-i-nk ^{hi}	պիտի ուզենը
2PL	piti uz-e-k ^{hi}	պիտի ուզեք	piti uz-∅-i-k ^{hi}	պիտի ուզեք
3PL	piti uz-je-n	պիտի ուզեն	piti uz-∅-i-n	պիտի ուզեն
	FUT ✓-TH-AGR		FUT ✓-TH-PST-AGR	

15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 15.27) and past perfect (Table 15.28) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Van uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a 'past participle' by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-jer/ <եր> for the present perfect 3SG, and /-ir/ elsewhere.*

Table 15.27: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to want' in the Van dialect

Van		cf. SWA
1SG	uz-ir je-m	ուզիր եմ
2SG	uz-ir je-s	ուզիր ես
3SG	uz-je-i	ուզեր ի
1PL	uz-ir je-nk ^{hj}	ուզիր ինք
2PL	uz-ir je-k ^{hj}	ուզիր եք
3PL	uz-ir je-n	ուզիր են
✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-EPTCP AUX-AGR

Table 15.28: Past perfect <գերակատար> of the verb 'to want' in the Van dialect

Van		cf. SWA
1SG	uz-ir Փ-i-Փ	ուզիր ի
2SG	uz-ir Փ-i-ր	ուզիր իր
3SG	uz-ir e-Փ-ր	ուզիր եր
1PL	uz-ir Փ-i-nk ^{hj}	ուզիր ինք
2PL	uz-ir Փ-i-k ^{hj}	ուզիր եք
3PL	uz-ir je-Փ-n	ուզիր են
✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		✓-EPTCP AUX-PST-AGR

HD: For the 3PL past auxiliary, Adjarian lists /jen/ <են> but I would have expected /in/ <ին> based on the rest of the paradigms. This may have been an error. Otherwise, if this is not an error, then the present and past 3PL auxiliaries are homophonous /jen/ <են>.

15.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 15.29) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ 'to want', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Van dialect behaves the same, though the theme vowel is /i/ in all but the 3SG.

Table 15.29: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to want' in the Van dialect

Van		cf. SWA
1SG	uz-i-ts ^h -i-Փ	ուզիցի
2SG	uz-i-ts ^h -i-ր	ուզիցիր
3SG	uz-je-ts ^h -Փ-Փ	ուզեցից
1PL	uz-i-ts ^h -i-nk ^{hj}	ուզիցինք
2PL	uz-i-ts ^h -i-k ^{hj}	ուզիցիք
3PL	uz-i-ts ^h -i-n	ուզիցին
✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR

15.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-Փ/ after the theme vowel /e/ for a verb like 'to want' (Table 15.30). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Van instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it's unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, a suffix /ek^{hj}/ is added.

Table 15.30: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to want' in the Van dialect

	Van			cf. SWA		
2SG	uz-i	ուզի	√-?	uz-e-∅	ուզէ	√-TH-IMP.2SG
2PL	uz-ek ^{hj}	ուզէպj	√-IMP.2PL	uz-e-էs ^h -ek ^h	ուզէտգtپ	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.31), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Van, the verb is a non-finite form with a suffix /-je/. For the 2SG, the prefix /m-/ is added. For the 2PL, the agreement marker /-ek^{hj}/ is added between the prohibitive marker and the verb.

Table 15.31: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to want' in the Van dialect

	Van			cf. SWA		
2SG	m-uz-je	մուզէ	PROH-√-?	mi uz-e-r	մի ուզէր	PROH √-TH-2SG
2PL	m-ek ^{hj} uz-je	մէկ ^{hj} ուզէ	PROH-IMP.2PL √-?	mi sir-ek ^h	մի սիրէպj	PROH √-TH-2PL

15.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.32. I give SWA forms for just some of them because it's unclear to me what these Van participles mean. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Van /-ir/ is a perfective converb.

Table 15.32: Participles or converbs <ուրայներ> for the verb 'to want' in the Van dialect

		Van		cf. SWA
Infinitive	անոնչ	uz-je-l	ուզել	√-TH-INF
	անցեալ	uz-աժ	ուզած	√-RPTCP
		uz-իր	ուզիր	√-PERF.CVB
		uz-յեր	ուզեր	√-PERF.CVB
		uz-յե	ուզե	√-PERF.CVB
Future	ապառնի	uz-je-l-γ	ուզելիլ	√-TH-INF-FUT.CVB
				uz-e-l-u
				ուզելու
				√-TH-INF-FUT.CVB

15.4 Subdialects

The Van dialect has three subdialects. These are Diyadin, Moks, and Vozim.

15.4.1 Diyadin

The subdialect of Diyadin is familiar to me from the village of Basargechar in the province of New Bayazet, where there is a migrant community from Diyadin, and its...

Original page number 146.

... language remains unchanged until now.

15.4.1.1 Similarities to the Van dialect

This subdialect is the same as the Van dialect in the following points.

15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops The Classical sounds /g k kʰ/ <գ կ ք> changed to /gj kj kʰj/ <գյ կյ քյ> (Table 15.33).

Table 15.33: Palatalization of velar stops in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA
'your.SG'	kʰo	օն	kʰio	օյօ	kʰo
'he went'	gənətsʰ	գնաց	kʰənətsʰ	գյընաց	gənətsʰ
'we (NOM)'	mekʰ	մեք	mjenkʰj	մենքյ	menkʰ
'they fell'	ankan	անկան	ənklan	ընկյան	ənkan
'we take'	arnumkʰ	առնումք	arnjenkʰj	առնենքյ	arnejkʰ
'you.SG.DAT'	kʰez	քեզ	kʰjezi	քյեզի	kʰez
'cattle-shed'	gom	գոմ	gjum	գյոմ	gom
'sweet'	kʰat̪sʰər	քաղցր	kʰaxt̪sʰr	քյախցր	kʰat̪sʰər
'we discuss'	zərutsʰemkʰ	զրուցեմք	zrutsʰinkʰj	զրուցինքյ	zərutsʰenjkʰ
'back of body'	kʰamak	քամակ	kʰamak	քյամակ	kʰamak
'female'	ēg	եգ	ekʰj	եքյ	eg
'I come (Van); I will come (SEA)'	gangat	գանգատ	glangat	գյանգատ	gangat
'complaint'			arankʰj	առանքյ	araŋkʰ
'we took'			etʰankʰj	եթանքյ	arankʰ
'we go'	er̪thamkʰ	երթամք	dr̪inkʰj	դրինքյ	er̪thamkʰ
'we put (PST)'			tinkʰj	տինքյ	dəret̪sʰenjkʰ
'we gave (PST, IMPF)'	kʰami	քամի	kʰami	քյամի	tajinkʰ
'wind'					kʰami

15.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <չ> The Classical sound /h/ <հ> has changed to /χ/ <չ> (Table 15.34).

Table 15.34: Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <չ> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA
'to preserve'	pahel	պահել	kə paχien	կը պախեն	pahel
'they preserve (SWA); they will preserve (SEA)'	թանարաշ	ճանապարհ	թամրհաշ	ճամրախ	կահեն
'road'	hasav	հասաւ	χasav	խասավ	թանարաշ
'he reached'	het	հետ	χjet	խետ	hasav
'with'	hov	հով	χ̪ov	խով	het
'cool'					hov

15.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <է, օ> The Classical sounds /je, յօ/ <էտ, օն> have a diphthongal pronunciation (Table 15.35).

Table 15.35: Change from Classical /e, o/ <է, օ> to /je, յօ/ <էտ, օն> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA
'our'	mer	մեր	mje̪r	մեր	mer
'cow'	kov	կով	կյօվ	կով	kov

15.4.1.1.4 Change in theme vowels The Classical sound /aj/ <այ> becomes /e/ <է>. The past forms of the second conjugation use the formative /e/ <է> (Table 15.36).

Table 15.36: Changes in theme vowels in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'he was coming'	gaјr զայր	kuger կուգէր	gukʰar կու զար
'he was going'	erthir երթայր	ketʰer կէթէր	gerthar կ'երթար
'he was going to come'		pti g'er պտի զյէր	bidi k'har պինի զար

15.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix In the past, the Classical vowel /ē/ <է> is deleted next to /i/ <ի> (Table 15.37). *HD: The examples in contrast show that the theme vowel /a/ is deleted before the past /i/. The Classical forms aren't easy to contrast against the modern forms; instead I contrast against SWA, as did Adjarian.*

Table 15.37: Deletion of theme vowels before the past suffix in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SWA	
'we gave (PST, IMPF, SBJV)'	t-∅-i-nkʰ տինք	d-aj-i-ŋkʰ տայնք	give-TH-PST-1PL
'I would come (PST, IMPF, IND)'	ku-g-∅-i-∅ կուգի	gu-kʰ-aj-i-∅ կու զայի	IND-come-TH-PST-1SG
'they were'	∅-i-n ին	ej-i-∅ էյն	AUX-PST-3PL
'they would go (PST, IMPF, IND)'	k-etʰ-∅-i-n կութին	g-ertʰ-aj-i-n կ'երթային	IND-go-TH-PST-3PL

15.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -itsʰ/ <է, ից> The ablative uses the form /-itsʰ/ <ից>, but the form /-e/ <է> is also used (Table 15.38, sentence 64).

Table 15.38: Ablative suffixs in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SEA	cf. SWA
'on-ABL(-DEF)'	v̥rjev-e-n վրեվէն	v̥rəraj-itsʰ վրայից	v̥rəaj-e-n վրայէն
'three-ABL(-DEF)'	irjekʰ-itsʰ իրեքից	jerekʰ-itsʰ յերքից	jerekʰ-e-n երքէն
'thing-ABL(-DEF)'	bæn-itsʰ բանից	ban-itsʰ բանից	ph'an-e-n բանէն
'city-ABL(-DEF)'	kʰaʁkʰ-e-n քարքէն	kʰaʁakʰ-itsʰ քարքից	kʰaʁakʰ-e-n քարքէն

(64) 'It has gone from my mind' (= idiomatic for 'I forgot about it')

a. Diyadin (Van) dialect

mt-e-s kʰatsʰ-jer a
mind-ABL-POSS.1SG go-PERF.CVB AUX

մորէս քացէր ա

b. cf. SWA

mətk-e-s kʰatsʰ-er e
mind-ABL-POSS.1SG go-EPTCP AUX

մորէս քացէր է

15.4.1.2 Differences from the Van dialect

This subdialect has the following differences from the Van dialect.

15.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <nL> The Classical vowel /u/ <nL> is preserved, while it changes to /γ/ <ḥL> in Van (Table 15.39).

Table 15.39: Lack of the change from Classical Armenian /u/ <nL> to /γ/ <ḥL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'flea'	lu լու	lu լու	lu լու
'you.SG.NOM'	du դու	du դու	du դու
'pomegranate'	nurən նորնու	nur նորու	nur նորու
'egg'	ðzu ծու	ðzu ծու	ðzu ծու

15.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical diphthong /oi/ <nj> becomes /u/ <nL>, and not /γ/ <ḥL> as in Van (Table 15.39).

Table 15.40: Lack of the change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /γ/ <ḥL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'weak'	tʰoɪl թոյլ	tʰul թուլ	tʰujl թոյլ
'light'	lojs լոյս	lus լուս	lujs լուս
'until'	tʰn̥ur չուր	tʰn̥ur չուր	tʰn̥ur չուր

15.4.1.2.3 Voicing changes The voiced consonants are preserved, while they are changed to voiceless unaspirates in Van.

15.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <w> changes The present 3SG of the copular verb is w /a/, while it is h /i/ in the Van dialect. With this form, the present perfect (յարակատար) and complex tenses are formed (65).

(65) Diyadin (Van) dialect

- int̥ a
what AUX.PRS.3SG
'What is it?'
h̥u w
- en a
that AUX.PRS.3SG
'It is that.'
tu w
- eda t̥eav-n a
that place-DEF AUX.PRS.3SG
'It is that place.'
t̥ew uñəl w
- t̥eav a sin-je
place AUX.PRS.3SG build-PERF.CVB
'He has built a place.'
uñəl w չիւտ
- pʰis a ənk-je
? AUX.PRS.3SG fall-PERF.CVB

I don't know what the first word is, but the sense would mean 'He has fallen into a X.' The unknown word might be a cognate of SEA /pʰos/ <ψnu> 'hole'
 կիս ա ընկե

- f. tun a kʰand-je
 house AUX.PRS.3SG demolish-PERF.CVB
 'He has demolished a house.'
 ոնն ա քանդե
- g. kʰjərtn-jeր a
 sweat?-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
 I suspect this is 'He has sweated (= he is sweaty).'
- h. kʰjatsʰ-jeր a
 go-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
 'He has gone.'
 ըացեր ա

15.4.2 Moks

The subdialect of Moks is familiar in the literature with various text samples, which are unfortunately not written with scientific exactness.

Original page number 147.

15.4.2.1 Existence of the schwa /ə/

The primary characteristic of this subdialect is the sound /ə/ <ը>, which is in contrast quite rare in the Van dialect. Classical word-final /i/ <ի> and word-medial /e/ <է> are indiscriminately changed to /ə/ <ը>. Because of this, the schwa /ə/ <ը> is used in the genitive-dative case suffix and in the present tense of verbs (Table 15.41, sentence 66).

Table 15.41: Change from Classical Armenian /i, e/ <ի, է> to /ə/ <ը> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'rose-GEN'	vard-í վարդի	vard-ə վարդը'	vartʰ-í վարդի
'year'	tarí տարի	tarə տարը'	tarí տարի
'(male?) child'	tətəj-í տղայի	təθə տղղը'	təvəj-í տղայի
'I want (Van); I will want (SEA)'	asatsʰí ասացի	əsətsʰə ըսըցը'	kuzem կուզեմ
'I said'			asatsʰí ասացի
'they caught'	bərnetsʰín բռնեցին	brnətsʰən բռնցըն	bərnetsʰín բռնեցին

(66) Moks (Van) dialect

չեղ չարեր տարə
 five hundred year

'five hundred years'
 ինչոք ինարըր տարը

Analogous to this, in the future tense, the formative /piti/ <պիտի> is shortened and changed to /tə, t/ <տը, տ>, the latter next to a vowel (67). *HD: Note that in all these examples, the SWA cognates would use /bidi/.*

(67) Moks (Van) dialect

- a. tə brn-ə-m
FUT catch-TH-1SG
'I will catch.'
տղ բռնըմ
- b. t-as-ə-m
FUT-say-TH-1SG
'I will say.'
սասըմ
- c. tə t-e-k^h džə
FUT give-TH-2PL me.DAT
'You.PL will give to me.'
տղ սեց ձը

It is self-explanatory that all these /ə/ <ղ> sounds can be stressed.

15.4.2.2 Lack of diphthong /uo/ <n>

Similarly, the Classical sound /o/ <n> (or /ɑy/ <o>) is /u/ <ն> here, similar to the Tbilisi dialect, while it is generally /uo/ <n> (or /o, œø/ <o, էօ>) in the Van dialect (Table 15.42).

Table 15.42: Change from Classical Armenian /o, ɑy/ <n, ան> to /u/ <ն> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'apple'	χəndzօր	խնձոր	χəndzօր
'speech'	χայսկ ^h	խուսք	χօսք ^h
'small'	pʰokʰər	փոքր	փօքքր

15.4.3 Vozim

The subdialect of Vozim is spoken in the villages of Vozim or Ozum, Ovs, Havindank, Pas, Past, and Makni, which have around 10,000 Armenian residents. Vozim is the largest town (աւան) among this group of villages.

15.4.3.1 Phonology

The subdialect of Vozim is distinguished from the Van dialect by four new sounds which are the diphthongs /ɛj, ou, œy/ <էլ, օլ, էօլ>⁷ and the uvular sound (կոկորդային) /q/ <ղ>.

15.4.3.1.1 Segment inventory

15.4.3.1.1 Diphthong /ɛj/ <Էլ> The first is found also in the Karabakh dialect, but it is pronounced much shorter here and it originates from the Classical sound /i/ <հ> (Table 15.43).

⁷ Adjarian used a subscripted <j>, to create <էj>. Unfortunately, I don't have a font that allows creating such a subscript in a way that it can be read in simple text files. So I use a superscripted <j> instead.

Table 15.43: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ěj/ <էյ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'span of hand'	tʰiz	թիզ	tʰějz	թէյզ	tʰiz	թիզ
'saw'	χizər	խիզար	χějzər	խէյզար	χizər	խիզար
'in-law'	χənami	խնամի	χənaměj	խնամէյ	χənami	խնամի
'fight'	kəriū	կրիւ	krěiv	կրէվ	kəriv	կրիվ
'account'	haʃiū	հաշիւ	haʃějv	հաշէյվ	haʃiv	հաշիվ
'mirror'	hajeli	հայելի	χejlěj	խէյլէյ	hajeli	հայելի

15.4.3.1.1.2 Diphthong /ou/ <օւ> The sound /ou/ <օւ> is pronounced as /óu/ <օնւ> and it originates from Classical /u/ <ու> (Table 15.44).

Table 15.44: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /ou/ <օւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'egg'	ðzu	ծու	ðzʰou	ծ'օւ	ðzu	ծու
'dark'	mutʰ	մութ	moутʰ	մօւթ	mutʰ	մութ
'mouse'	mukən	մուկն	moսk	մօւկն	muk	մուկն
'raw'	hum	հում	χouմ	խօւմ	hum	հում

15.4.3.1.1.3 Uvular stop /q/ <ղ‘> The sound /q/ <ղ‘> is a Georgian sound⁸ and it is found in the words in Table 15.45. I have not found this sound in other places.

Table 15.45: Uvular stop /q/ <ղ‘> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'to bathe'	loganal	լոգանալ	loqanal	լօղ'անալ	loganal, loqanal	լոգանալ, լօղանալ
'horse-radish'	botk	բողկ	bʰyq	բ'իղկ	boχk	բողկ

15.4.3.1.1.4 Diphthong /œu/ <էօւ> The diphthong /œu/ <էօւ> is pronounced as a fast /œu/ <էօնւ>. I have found this word only in the word in Table 15.46.

Table 15.46: Words with the sound /œu/ <էօւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'fish'	ðzukən	ծուկն	ðzʰœuk	ծ'էօւկն	ðzuk	ծուկն

15.4.3.1.1.5 Voiced aspirates Besides these, the subdialect of Vozim has the voiced aspirates /bʰ gʰ dʰ ðzʰ ðʒʰ/ <պ‘ զ‘ դ‘ ձ‘ զ‘>, which come from the Armenian voiced consonants.

Original page number 148.

15.4.3.1.2 Sound changes There are many differences in sound changes.

⁸HD: Adjarian provides a Georgian letter ՚. See footnote 1.

15.4.3.1.2.1 Classical Armenian /o/ <n> The Classical Armenian sound /o/ <n> changes to /u/ <nL>, similar to the Moks subdialect (Table 15.47).

Table 15.47: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'ploughshare'	χօր ^h խորի	χսր ^h խուրի	χօր ^h խորի
'leaven (CA); dough (SEA)'	χəմօր խմոր	χմուր խմուր	χəմօր խմոր
'bosom'	ՇՏՈՇ ^h ծոց	ՇՏՈՇ ^h ծուց	ՇՏՈՇ ^h ծոց
'hell'	դեզօչք ^h դժոխը	դհշչք ^{hj} դժոխը	դեզօչք ^h դժոխը
'frog'	gort գորտ	ցհօրտ ցյուրտ	ցորտ ցյուրտ
'work'	gor̄ts գործ	ցիւրտ ցՅուրծ	ցործ ցյուրծ

But this sound can also take the forms /ou, œ, ʏ, o/ <οL, էο, իլ, օ> (Table 15.48).

Table 15.48: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ou, œ, ʏ, o/ <οL, էο, իլ, օ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'mold'	bor̄bos բորբոս	b̄օրբօս բ'օրբես	bor̄bos բորբոս
'barefoot'	bokik բոկիկ	b̄յրէկ բ'յրէկ	bopik բոպիկ
'all'	bolor բոլոր	b̄օլօվ բ'օլօվ	bolor բոլոր
'garlic'	səχtor սխտոր	սեւտօւր սըւտօւր	səχtor սխտոր

15.4.3.1.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <իլ> The Classical Armenian sound /iŋ/ <իլ> changes to /o, ou, e/ <օ, օլ, է> (Table 15.49).

Table 15.49: Change from Classical Armenian /iŋ/ <իլ> to /o, ou, e/ <օ, օլ, է> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'ploughshare'	χօր ^h խորի	χսր ^h խուրի	χօր ^h խորի
'carpenter'	hiսən հիւսեն	χօս խօս	հյուսեն հյուսեն
'avalanche'	hiս հիւս	օսէյ օւսէյ	հյուս հյուս
'bodkin'	heriսն հերիւն	χէյրօն խէյրօն	հէյյոն հէյյոն
'hundred'	həriսն հարիւր	χարէր խարէր	հարյուր հարյուր
'brick'	ստիս աղիւր	օրէս օնէս	այս աղյուր
'flour'	aliսն ալիւր	յէլօր յէլօր	այլյուր այլյուր

15.4.3.1.2.3 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical Armenian sound /aj/ <այ> changes not only to /e/ <է>, but also to /je/ <էտ> (Table 15.50).

Table 15.50: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e, je/ <է, էտ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'vineyard'	ajgi այգի	hege հեղէ	ajgi այգի
'goat'	ajts այծ	jet̄s յէծ	ajts այծ
'cave'	ajr այր	her հեր	ajr այր
'wide'	laјn լայն	լիեն լեն	laјn լայն
'father'	haјr հայր	χիեր խեր	haјr հայր
'mother'	maјr մայր	mjeր մեր	maјr մայր

15.4.3.1.2.4 Word-initial insertion of /h/ <h> Words that start with a vowel often get an /h/ <h> (Table 15.51).

Table 15.51: Insertion of word-initial /h/ <h> before Classical Armenian vowels in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'durable'	ամուր	համուր	ամուր
'life (CA); goods (SEA)'	աբրանք ^h	հաբրանք ^h	աբրանք ^h
'more'	ավելի	հավելի	ավելի
'shore'	ափ ^h	հափ ^h	ափ ^h
'cheap'	արշան	հեշան	արժան
'oath'	երդումեն	հերդում	յերդում
'evening'	երեկօյ	հերեկօն	յերեկօն

15.4.3.2 Morphology

15.4.3.2.1 Noun inflection or declension In the declension of Vozim, it is noticeable that the genitive-dative uses the formatives /-ə/, -ěj> <ն, ելւ> . The instrumental uses /-ov, -œv/ <ով, եօվ>. The plural uses /-d^hir/ <դ՛իր> (Table 15.52).

Table 15.52: Plural suffix /-d^hir/ <դ՛իր> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
'(male?) child'	տեղայ	տղայ	տեղա-
'(male?) children'	տեղայ-կ ^h	տղայք ^h	տղա-կ ^h

The following is a small depiction of the case system (Table 15.53).

Table 15.53: Sample declension paradigm for a noun 'bread'

	Singular	Plural
NOM	խաց ^h	խացիր
GEN-DAT	խաց ^h -օ, խաց ^h -եյն	խացիք, խացեյն
ABL	խաց ^h -են	խացեն
INS	խաց ^h -սօն	խացսոն

15.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension The pronouns are the following (Tables 15.54, 15.55).

Table 15.54: Inflection paradigm for some (non-third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	mink ^h	d ^h u, d ^h œ, d ^h Y	d ^h œk ^h
	hu	միլը	ն'ու, ն'էո, ն'իւ	ն'էօ
GEN	im	mi	k ^h Y	ձ ^h h, ձ ^h ə
	իւ	մի	պիւ	ձ'ի, ձ'ը
DAT	ձ ^h ej, ənd ^h ej, ձ ^h i	mi	k ^h i	ձ ^h hj
	ձ ^h էj, ընձ ^h էj, ձ ^h ի	մի	պի	ձ'ի
ACC	ձ ^h ə, əz ^h ə	mi, zmi	k ^h i, əzk ^h i	ձ ^h h, əz ^h h
	ձ ^h ը, ըզ ^h ը	մի, զմի	պի, ըզի	ձ'ի, ըզ'ի
ABL	ənd ^h ne	mizne, mine	k ^h ine, k ^h iz	ձ ^h hine, ձ ^h hizne
	ընձ ^h նէ	միզնէ, մինէ	պիհնէ, ըիզնէ	ձ'ինէ, ձ'իզնէ
INS	-	min ^h ov, mizn ^h ov	k ^h in ^h ov, k ^h izn ^h ov	ձ ^h hin ^h ov, ձ ^h hizn ^h ov
	-	մինվ, միզնվ	պինվ, ըիզնվ	ձ'ինվ, ձ'իզնվ
	χad ^h ej իսձ ^h էj	χami իսմի	χak ^h i իսպի	χad ^h h իսձ'ի

Table 15.55: Inflection paradigm for some (third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	3SG 'he'		3PL 'they'
NOM	an	ան	անոնկ ^h , նառոնկ ^h
GEN-DAT	anou ^h , nanou ^h	անօլը, նանօլը	անօնկ, նառօնկ ^h
ACC	zane ^h	զանէկ	զանոնկ
ABL	anomne	անօմնէ	անօմնոնե
INS	an ^h of, an ^h oxejt	անփ, անխէյտ	անօնքս խէյտ

Original page number 149.

At the edge of instrumentals, the form /χa/ <խա> is derived from the Classical word /het/ <հետ>, as can be guessed. Analogous to this is the Classical word /maut/ <մատ> 'near', from which are formed the words in Table 15.56.

Table 15.56: Sample of instrumental pronouns ('near X') in the Vozim subdialect of the Van dialect

personal 1SG 'near me'	mad ^h ej	մաձէի
personal 1PL 'near us'	mami	մամի
personal 2SG 'near you'	mak ^h i	մարի
personal 2PL 'near you'	mad ^h h	մաձ'ի

15.4.3.3 Verb inflection or conjunction

15.4.3.3.1 Overview and morphological changes

15.4.3.3.1.1 Theme vowel changes In conjugation, various changes occur, which are in accordance with phonetic rules. The present of the first conjugation takes the vowel /i/ <ի> vowel; while it takes /ěj/ <էյ> in the second conjugation. *HD: He means that the Classical theme vowel /e/ became /i/, while the Classical theme vowel /i/ became /ěj/.* The original theme vowels are maintained in SWA.

15.4.3.3.1.2 Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix In the imperfective, the Classical sound sequence /ēi, aji/ <Էի, Այի> are changed to /e/ <Է> (Table 15.57). *HD: To elaborate, when the theme vowel is before the past suffix, the two are replaced by a vowel /e/. It seems that this vowel /e/ marks the past tense. In contrast in SWA, the two vowel morphemes are separated by a glide /j/.*

Table 15.57: Change from Classical Armenian theme vowels and past suffix in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SWA
'I bring'	ber-e-m	kə b̥ir-i-m	gə p̥er-e-m
'I speak'	χaus-i-m	kə χos-ēj-m	gə χos-i-m
'I take'	tan-i-m	kə tan-ēj-m	gə tan-i-m
	✓-TH-1SG	IND ✓-TH-1SG	IND ✓-TH-1SG
'I was crying'	l-aj-i-m	k-il-e-∅	gə l-aj-i-∅
'I was bringing'	ber-ē-i-∅	kə b̥ir-ē-i-∅	gə p̥er-ej-i-∅
	✓-TH-PST-1SG	IND ✓-TH-PST-1SG	IND ✓-TH-PST-1SG
'I was'	jes ē-i-∅	kə is ə-e-∅	jes ej-i-∅
	✓ AUX-PST-1SG	✓ AUX-PST-1SG	✓ AUX-PST-1SG

15.4.3.3.1.3 Past suffix The perfective takes the vowel /ēj/ <Էj> (Table 15.58).

Table 15.58: Change from Classical Armenian past perfective in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I called'	kant̥-ə-ēj-∅	gant̥-ə-ēj-∅
'I coughed'	χaz-a-ēj-∅	haz-a-ēj-∅
'I discussed'	zruts̥-e-ēj-∅	zəruts̥-e-ēj-∅
	✓-TH-AOR-PST-1SG	✓-TH-AOR-PST-1SG

15.4.3.3.1.4 Future marker The marker of the future is /tə/ <տə> (Table 15.59).

Table 15.59: Future marker in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I will bring'	tə b̥ir-i-m	bidi p̥er-e-m
'I was going to bring'	tə b̥ir-∅-e-m	bidi p̥er-ej-i-m

15.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class The following is the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

15.4.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-/ 'to want', the theme vowel is an invariant*

/e/. In the Vozim subdialect of the Van dialect, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. The theme for this verb in this context is /i/.

Table 15.60: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օչի-մ	օլղիմ	uz-e-m	ոլղեմ
2SG	օչի-ս	օլղիս	uz-e-s	ոլղես
3SG	օչի-∅	օլղի	uz-e-∅	ոլղէ
1PL	օչի-նկ ^h	օլղինք	uz-e-նկ ^h	ոլղենք
2PL	օչի-կ ^h	օլղիք	uz-e-կ ^h	ոլղեք
3PL	օչի-ն	օլղին	uz-e-n	ոլղեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 15.61) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. In Vozim, the theme vowel is deleted before the past suffix /e/. Note that the 2SG and 3SG are homophonous with a final [er], but the vowel belongs to different morphemes.

Table 15.61: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օչ-∅-ե-∅	օլղէ	uz-ej-i-∅	ոլղէի
2SG	օչ-∅-ե-ր	օլղեր	uz-ej-i-ր	ոլղեիր
3SG	օչ-ե-∅-ր	օլղեր	uz-e-∅-ր	ոլղեր
1PL	օչ-∅-ե-նկ ^h	օլղենք	uz-ej-i-նկ ^h	ոլղենք
2PL	օչ-∅-ե-կ ^h	օլղեք	uz-ej-i-կ ^h	ոլղեք
3PL	օչ-∅-ե-ն	օլղեն	uz-ej-i-n	ոլղեն
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

15.4.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Vozim, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 15.62). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 15.62: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Indicative present <Ներկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>		
1SG	k-օս-ի-մ	կօրզիմ	k-օս-ֆ-ե-ֆ	կօրզէ
2SG	k-օս-ի-ս	կօրզիս	k-օս-ֆ-ե-ր	կօրզէր
3SG	k-օս-ի-ֆ	կօրզիֆ	k-օս-ֆ-ե-ր	կօրզէր
1PL	k-օս-ի-նկ ^h	կօրզինք	k-օս-ֆ-ե-նկ ^h	կօրզէնք
2PL	k-օս-ի-կ ^h	կօրզիք	k-օս-ֆ-ե-կ ^h	կօրզէք
3PL	k-օս-ի-ն	կօրզին	k-օս-ֆ-ե-ն	կօրզէն
IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-PST-AGR		
Future <ապանի>		Future perfect <անցեալ ապանի>		
1SG	t-օս-ի-մ	տօրզիմ	t-օս-ֆ-ե-ֆ	տօրզէ
2SG	t-օս-ի-ս	տօրզիս	t-օս-ֆ-ե-ր	տօրզէր
3SG	t-օս-ի-ֆ	տօրզիֆ	t-օս-ֆ-ե-ր	տօրզէր
1PL	t-օս-ի-նկ ^h	տօրզինք	t-օս-ֆ-ե-նկ ^h	տօրզէնք
2PL	t-օս-ի-կ ^h	տօրզիք	t-օս-ֆ-ե-կ ^h	տօրզէք
3PL	t-օս-ի-ն	տօրզին	t-օս-ֆ-ե-ն	տօրզէն
FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR		

15.4.3.3.2.3 Present perfect and past perfect *HD: In SWA, the present perfect (Table 15.63) and past perfect (Table 15.64) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-աճ/) or the evidential participle (verb with suffix /-եր/). Vozim uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-իր/ <իր>.*

Table 15.63: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)		cf. SWA		
1SG	օս-իր i-մ	օրզիրիմ	uz-er e-m	ուզէր եմ
2SG	օս-իր i-ս	օրզիրիս	uz-er e-s	ուզէր ես
3SG	օս-իր i	օրզիրի	uz-er e	ուզէր է
1PL	օս-իր i-նկ ^h	օրզիրինք	uz-er e-նկ ^h	ուզէր ենք
2PL	օս-իր i-կ ^h	օրզիրիք	uz-er e-կ ^h	ուզէր եք
3PL	օս-իր i-ն	օրզիրին	uz-er e-n	ուզէր են
√-PERF.CVB AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR		

Table 15.64: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Vozim (Van)		cf. SWA		
1SG	օս-իր ֆ-ե-ֆ	օրզիր է	uz-er ej-i-ֆ	ուզէր էի
2SG	օս-իր ֆ-ե-ր	օրզիր եր	uz-er ej-i-ր	ուզէր եր
3SG	օս-իր ֆ-ե-ր	օրզիր եր	uz-er ej-ֆ-ր	ուզէր եր
1PL	օս-իր ֆ-ե-նկ ^h	օրզիր ենք	uz-er ej-i-նկ ^h	ուզէր ենք
2PL	օս-իր ֆ-ե-կ ^h	օրզիր եք	uz-er ej-i-կ ^h	ուզէր եք
3PL	օս-իր ֆ-ե-ն	օրզիր են	uz-er ej-i-n	ուզէր են
√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR		

15.4.3.3.2.4 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 15.65) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective*

suffix */-ts^h-/, and then adding the past suffix */-i/* and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Vozim subdialect behaves the same, though the past suffix is */-ej/* and the theme vowel is */e/* in all but the 3SG. Note that in Adjarian's earlier transcriptions, he said the past suffix is */ej/ <t>* but his paradigm uses */ej/ <tj>*.*

Table 15.65: Past perfective or aorist <կանանց> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA
1SG	o <u>uz</u> -e- <u>ts^h</u> -ej-∅	օլզէցէյ	uz-e- <u>ts^h</u> -i-∅
2SG	o <u>uz</u> -e- <u>ts^h</u> -ej- <u>r</u>	օլզէցէյր	uz-e- <u>ts^h</u> -i- <u>r</u>
3SG	o <u>uz</u> -i- <u>ts^h</u> -∅-∅	օլզէց	uz-e- <u>ts^h</u> -∅-∅
1PL	o <u>uz</u> -e- <u>ts^h</u> -ej-η <u>k^h</u>	օլզէցէյլը	uz-e- <u>ts^h</u> -i-η <u>k^h</u>
2PL	o <u>uz</u> -e- <u>ts^h</u> -ej- <u>k^h</u>	օլզէցէյք	uz-e- <u>ts^h</u> -i- <u>k^h</u>
3PL	o <u>uz</u> -e- <u>ts^h</u> -ej- <u>n</u>	օլզէցէյն	uz-e- <u>ts^h</u> -i- <u>n</u>
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR

15.4.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-Ø/ after the theme vowel /e/ for a verb like 'to want' (Table 15.66). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \bar{t}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \bar{t}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Vozim instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it's unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, the suffix /ek^h/ is added after the aorist stem.

Table 15.66: Imperative forms <հրամական> for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA
2SG	ouz-í	ołqħ́	uz-e-∅
2PL	ouz-e- <u>ts^h</u> -ek ^h	ołqħtgp	uz-e- <u>ts^h</u> -ek ^h

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 15.67), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-kʰ/ in the 2PL. In Vozim, the prohibitive is made up of the prefix /m-/ plus the imperative verb.

Table 15.67: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)			cf. SWA
2SG	m-óuz-í	մօ'լզի	PROH- $\sqrt{-?}$	mí uz-e- τ մի ուզեր PROH $\sqrt{-TH-2SG}$
2PL	m-óuz-e- \bar{t} s ^h -ek ^h	մօ'լզեցէք	PROH- $\sqrt{-TH-AOR-IMP.2PL}$	mí sir-ek ^h մի սիրեք PROH $\sqrt{-TH-2PL}$

HD: On page 157, Adjarian left a footnote with examples of imperatives and prohibitives from Vozim (Table 15.68), sentence

Table 15.68: Imperatives and prohibitives in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
'bring! (SG)'	b ^h i	p ^h	p ^h er	p ^h er
'put! (SG)'	d ^h i	t ^h h	t ^h ir	t ^h ir
'eat! (SG)'	ki	k ^h	ger	k ^h er
'don't eat! (SG)'	mouti	ʃ'oulnh	mi utes	ʃ' ułtən

b^hi d^hi ma d^zi, ki χa d^zi
 bring.IMP.2SG put.IMP.2SG near me.DAT, eat.IMP.2SG with me.DAT

'Come bring it near me, eat with me.'

բ'ի դ'ի մա ձի, կի չա ձի

15.4.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.69. I give SWA forms for just some of them because it's unclear to me what these Vozim participles mean. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Vozim /-ir/ is a perfective converb.*

Table 15.69: Participles or converbs <դերայլեր> for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

		Vozim (Van)			cf. SWA		
Infinitive	անդորոց	օզ-i-l	օլզիլ	✓-TH-INF	uz-e-l	ուզել	✓-TH-INF
Past	անցեալ	օզ-ա՛տ	օլզած	✓-RPTCP	uz-adz	ուզած	✓-RPTCP
Future	ապառնի	օզ-i-r	օլզիր	✓-PERF.CVB	uz-er	ուզեր	✓-EPTCP
		օզ-i-l-y	օլզիլիլ	✓-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u	ուզելու	✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 150.

15.5 Literature

The first study on the Van dialect was done by someone named Գրիշ (see Փորձ. Ա. number 2, page 339-358)⁹ during a study of 'Manna' (Մանա 1876) by Garegin Srvandztiants (Գ. Վ. Սրվանձտյան; *HD: SEA: /sərvandəzjan/, SWA: /sərvantsʰtjan/*). The second and last work was my work in German (Adjarian 1901). This contains a detailed phonology of the Van dialect, done with European scientific transliteration.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Van dialect
 - General Van dialect:
 - * Արիստ. Վ. Տեր-Սարգսեան - Պանդուխտ Վանցին. Պօլիս, 1875
 - * Արիստ. Վ. Մեղրակեան - Թևար Մշեցոց Եւ Վանեցոց. Վղրշատ. 1874
 - * Գեղրդ Շերենց - Վանայ Սագ. Թիֆլիս, Ա. 1886, Բ. 1899
 - * Գ. Վ. Սրվանձտյան
 - - Գրոց ու բրոց. Պօլիս. 1874
 - - Մանանայ. Պօլիս. 1876
 - - Համով հոտով. Պօլիս.
 - * Տիգրան Տերյեան - Երգարան. Պուրան. 1901, page 549-592
 - * Գրիշ - Պանդուխտ Վանցին. (Մատենախ). Փորձ. Ա. թ. 3, էջ 113-135
 - Moks subdialect
 - * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս. 1892, page 61-151
 - * Գ. Վ. Յովսեփեան - Ռոստամ Զալ. Ազգ. Հանդ. Ե. էջ 205-254

Original page number 151.

- * Բ. Խալաթեան - Իրանի հերոսները. Պարիզ, 1901, էջ 45-56

⁹ I couldn't track down this reference. The word Գրիշ (SEA: /gəritʃʰ/) is the Armenian word for 'pen', which makes me think this was an anonymous entry.

- * Ա. Աբեղեան - Թլուատ Դաւիթ. Թիֆլիս 1902
- * Մ. Աբեղեան - Դաւիթ Եւ Սիեր. Շուշի 1889
- * Հայ-Արմեն - Մոլաց Երգեր. Արեւել. մամուլ. 1880, էջ 177-179
- Besides these, Sarkis Haykuni (U. Հայկունի) has published 34 fables from Van, Moks, Norduz, Shatakh, and Vozim. See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, Վղրշպտ. volume 2 and 4-6 (Բ, Դ-2).
- There are a number of small manuscripts in the Բիլրակն [Byurakn] periodical.
 - * From Van - 1898, էջ 183, 459, 558, 583, 1899, էջ 15, 151
 - * Shatakh - 1898, էջ 558, 569
 - * from Vozim - 1899, էջ 20, 119, 298

15.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

15.6.1 Van dialect

Adjarian's source: I have taken from Տէր-Սարգսեանցի Պանդուխտ Վանցի, page 52-55, changing it to my orthography.

Ես քանի տարի ի կույյա ու կընցի. Ես քանի տարի ի մեր աչք քյո ճամիսի վերէն կը խալի. Ես քանի տարի ի մեր սիօտ քյե խամար կը մաշվի. Ես քանի տարի ի քյո սիրուց կը մյանք կարօտ. Ե՞հ, վ՞ո՞վ իմ յարալու սիօտ պիրեր չիմ քյո մօտ, վոր պանիր տիսնիր ինոր ցավեր ու վերեր: Ա՞հ, չանձ հըմէն կոկծավոր յես եմ վիրավոր, չանձ հըմէն խոօված յես եմ տրօրված, իրիցած ու մրկած:

Թօղ կյանիւն կյան. Երկիր, սարերն ու տաղլտեր կանաչ, կարմիր ու նարընչի զարտըրի. ա՞խ, յես ի՞նչ անեմ ինոնք. յես մնացի ատներ ու կյերի. յես մնացի վոռակօվերի:

Թօղ ամըռվան պտուլներ խասնեն, միլաղներաց պէս շարվին ու կաթիւկ անեն վեր կանաչ խոտին, լղմոր լղմոր լղոպորվին, յես ի՞նչ անեմ ինոնք, կարօտ մնացինք. տիւ պէտք ես խամ տաս ինոնց ու խոտ տաս, համ ինոնց, համ ծիկ:

Թօղ խօջան ժողվէ առծաթն ու վոսկին, ակն պավական, միւջաֆարներ անգյին, չանձ Վանա ծով լիցուցի, չանձ աշխըրքիս սարեր բայրոի, թեղի ու սեխչի, ինոնք հըմէն առանց սիրու, առանց սոտի ինչի՞ս խամար ի. ա՞հ, առանց քյե աստրվորիս մալն յես ի՞նչ անեմ: Ա՞խ, թէ յես քյե խամար մեռած եմ, ելմ' կասեմ, աշխերդիս մալն յես ի՞նչ անեմ:

Original page number 152.

Մենք ծեռյ տվինք ծեռաց, ուխտ արինք խտրաց, վոր խտրաց ապրին, խտրաց մեռինք. քյո սէր տվիր, իմ սիօտն առիր ու մեր սիրու խօսք լսեց Երկինք, լսեց Երկիր. մենք ուխտ արինք, ու մեմեկու վերէն խոկի կու տինք. ա՞հ, ճղակտոր Ելավ մեր յեղունիկ սէր. ու քյօքայխան Ելավ մեր սիրու. տիւ կարիր կոսացիր ու խօյայ օտար Երկիր ու զատ մնացիր. տիւ քյօտինք կը թափիս, յես առտունք. տիւ մեօլրած ես, յես բեզըրած, օրս աստըվոր կոսաց, ել զադ չմնաց: Ենչանք կանչեմ, սարեր լացուցեմ, յես առանց քյե սէրն ի՞նչ անեմ, սիօտն ի՞նչ անեմ, ուխտն ի՞նչ անեմ, կյանքն ի՞նչ անեմ:

Քյո ջուխտակ այվընիկ ծայթեր կուց կուց առտունք կը թափիս, կուլան ու կասեն. «Մեր խերն ինչի՞ չիրե, դէղէ մարէ, ապա յեփ պիտի կյան»: Զի կը խացուցեն, սիօտն կը դադեն. Ել ինոնց խապելու մաֆայր չմնաց. ապը ու պարիկամ տիւր տրացին, ծի խացմունք կ'անեն ծեր մարթուց ի՞նչ խապբար կա. յե՞փ պիտի կյան. Ել խերից չելավ կարիրութան մէց մնա. Ել խոկիս Ելավ շատերաց սուս խապելուց. յես ծեռյից կոսացի: Տիւր տրացին, ապը ու

ինսամին յես ի՞նչ անեմ առանց իմ ծետկիկ ծայթերու աղին. յես ի՞նչ անեմ վորտին, առանց իմ նաղելի կարիքին. աշխար ձի մուլք ի, վո՞վ կիրիշկի վեր լաճերաց, կարիքին մեռնեմ ուր ճամխըներաց:

Մեր տուն տեղ մեր ծեռցից ելավ. օտար խաքյու պէս մասցինք վեր չոր իրիլի. վո՞վ պիտի մեր նեղութեն տիսնա, մեզ օդորմի. խեխս ու անտեր մասցինք. քեղլուց տվել մարթ չունինք. ի՞նչ կասես, սաղ սաղ մեռնե՞նք:

Խերտ ու մերս խալիվորցիր են. յես ինոնց դարդն չեմ կանա քյաշե. յես քյե քիչ կյորիցի, տիւ շատ իմացի. շոտ թող արե, ել խերից ի. խերից ի տանը տանտեք, տանոտակ նստեց. իսկի չէ տարին քյանի մ' կուռուշ փարա ճամխեց. մենք երթանք մուրանք, պիրենք քյո տղէյնե՞ր պախենք. ել չենք կանա անել, ինչ վոր արինք՝ են ել խերից ի:

15.6.2 **Diyadin subdialect**

Adjarian's source: From the village of Basargechar of New Bayazet.

Իմ խեր իմ ախազօր խետ մէ օր առանց սէլ քյանացին (կամ քյացին) վոր քիւլաշ բերեն. քյամին կայնավ. շատ ել քյամի եր...

Original page number 153.

... ինչքյան սէլ բարցին, քյամին խըրցներ վեր տղվեց, քղցեց քյետին. չուր եսի կառնի կը դնի, քյամին վեր կուտա: Խերս յերսուն եր. քյամու վրեն յերսուտավ, խըրցներ վեր տղվեց ասեց. ես ել քյեզ, ես ել քյեզ: Փափախն ել կը խանա կը ոլողկա կը քղցա գյեսին. շորերն ել վրեվեն խանեց քցեց. ես ել քյեզ. իսո չես ի քյա ես ել պրծուս տանես:

* *

Չատկի խլուսուն եր. Եկան իմ ախչեն ուզելու. խերն ել ասաց իմ ախչիկ կուտամ քյո տղին: ուրանք լավ ին. ուրանց բնոււն լավ եր, ամա քյասիբ ին. Եհ, ուր կընկյան կը պախսա ասինք տղվեցինք. ամա ախչկա սրտօվ չէր: Մնաց վոր իմ տղեց գիտին (գիտցած ին) թէ իմ մարթ թռանա (հանաք, կատակ) երեր ա ուրանց խետ, թէ իմ ախչիկ կուտամ քյո տղին. չին գիտցե վոր սրտանց եր ասեր եր. վոր յետո իմացան թէ ես քան օղորք ա, ուզեցան քոյն թէ աղի (արի) յետ դաշոի, մի՞ առնի: Ախչիկ լէ վերցրեց թէ յետ հարուստ մարթու ախչիկ զնեմ, իմ բիւլոր ախմ'րներու անուն ափեմ գյետի՞ն: Յետո յեխմ'արներ կայնան թէ արի քյեզի յետ դարցուցենք, ել չենք իտա են տղին, լավ տղի կուտանք: Իւր քիւր վերցրեց թէ յեխմ'ար ջանե, չ'ոյի դառնալ. իմ խօր անվանի ամօթ ա: Ուր անուն լէ Սօֆյան ա:

Մէ ամբսվա խարս ելավ. լավ խարսնիս երեցինք. խարսնըսէն մէ ամիս յետո մախացավ. իինզոյ օր խիվընդցավ մեռավ: Յես կանիծի կասի. բօխչեդ կապոկ մսա. խինեդ քյամին տանա. սկի արժան չընես վոր դու ընենց խօնար չես եղե. կ'ասեր. մայրիկ ջանե, ա'դէ ջանե, յես մկա մեռնիմ վոր քի՞չ լաս, են վախտ կը մեռնիմ վոր օխտը ձեռքի շոր ենի, վոր դնես հառեդ իմ խամար լաս:

Մկա իմ տան երեխեք վիեն խաղ ա կապած.

Յես Սօփին եմ ծամավոր,

Դու Սանուլն իր խամավոր.

* *

Ղորթմա (ճիշտ որ) խամավոր տղա եր. ամա քյասիբ եր. քյասիբին գինաս ի՞նչ դդար պատվելի ենի, ինչքյան լավ զրուցա, պատիվ չկա. քյասիբ բան մերժուկ ա:

Մկա կիւլաշ. օր իրեց խետ կիւլաշ. բա չե՞մ իլա. Են շորեր վոր կարի, վոչ խաքյավ. ինչ վոր կարի՝ կապուկ մսա. մկա...

Original page number 154.

... կանիծե՞մ. Են վախտ կանիծի. իմ լիզուն չորներ. մկա չեմ անիծե, յախու չեմ անիծե:

Քյո դախին Ե՞տ եր. կըսա աղթանք աղթանք. մկա աղծա՞ր:

Adjarian's source: This is narrated by the unfortunate mother of Sopia (Սոփիա), Aslik (Ասլիկ). I transcribed it during my summer travels of 1907 in Basargechar.

15.6.3 Moks subdialect

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 57].

Թաքյավուր մ' կեր, իրից տղա ուներ, իրից ախշըկ. Էսաց. – Իս կը միոնիմ, խաֆք գյա, գել գյա, առչ գյա, ախչկըտիր կըտեք (կուտաք), Էսաց. իս ինչ կը միոնիմ, իմ իտիվեն չգեք՝ Էսաց. ինչ կը պսակվեք՝ մա ծի կընկտիք չը քընեք՝ Էսաց. ծառ մը կա մի (մենք ծառ մը ունինք), իրից խնձուր կը բռնը. Հովկի տասնթիվնագին կը գյան, կը տանըն. չըն թուղնը տրսնանք ինչ խնձուր ի (անմահական խնձուր ի). ան ցածրի խնձուր մինծ տղըն, ան միշի խնձուր միշնիկ տղըն, ան վերի խնձուրն էլ պատը տղըն: Էսաց. յօթ օր իմ գիրիզման կը պահեք. գըշիր ճրաքն էլ չըթ թուղնը ընցնը: Խեր միոավ. տը տանին վիրուցին. Երկու միծ տղեք ասղցն. – Խիտ Էրթանը:

Փուքը Էսաց. – Չընք Էրթա:

– Ի՞նչըխ, մի խեր մեռնը, ասղցն, մինք չերթա՞նք խիտ՝

Պգտիկ ախբերն էլ առըն. գիրովեն գնացըն խիտ:

Մինչիվ գիտեր պախըցնն, Եկան, խրօխբեր նստավ թախտ, թաքյավուրութեն առըց:

Փուքը ախբեր Էսաց. – Չե՞ իս ծի ասղցը «չինք Էրթա իտիվ»:

Առչ իրի. նստավ խնամաթոռ. – Զի մինծ քիւր տը տեք ծը, Էսաց:

Երկու մինծ ախբեր ասղցն. – Մինք մի քիւր ի՞նչըխ տը տանք առչին. չընք խտա. տանը տ'ուտե:

Պգտիկ ախբերն Էսաց. – Իմ խօր խուսք չերի, կուշտ կիրա. ա'ս Ելչնըմ, տը տամ տանը՝ (պիտի տամ տանի):

Մինչ քիւր առչ առըց տարախ:

Original page number 155.

15.6.4 Norduz

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 97].

Մեկ լավ տղեմ կեր. գիւքն եր, ուր մեր. Ելավ գնաց մեկ գեղ. ասաց. – Տ'եհամ մօ ռես, ըլսեմ վօրթկարած:

Գնաց, խնդրվավ, ասաց. – Զի անես վօրթկարած, շախվեմ:

Ասաց. – Ա'յ տղա, դիւ կանա՞ս վօրթիկներ շախես: Ասաց. – Կանամ:

Ասաց. Դէ՛, գնա՞ յեռչէվ վօրթկներաց. կիրակնեց կիրակի քիւ խաց-մաց ժողվի յըմէն վօրթկի մեկ դիսոր ցօրեն տամքիւ հախ:

Ելավ, գնաց յեռչէվ վօրթկներաց: Են վօրթիկ իշ կը դրչըկեր, պառահ կեհեր, Են կըհեր. տղեն կըհեր կը տփեր, բիրեր մըչ վօրթկներաց. իշ կը մսեր դումահիք (Եստեւեն), կը տփեր, չում կը խասցներ վօրթկներաց:

Եղա լավնով մեկ շարթվան մէչ խինք, վեց վօրթիկ սպանեց:

Գեղական Ելան, գնացին ռեսին ասին.

– Մենք Են վօրթկարած կապու չընք անի. մե վօրթկներ յըմէն սպանեց:

յԵլան մլուցին ոիւս, գեղից խանին:

15.6.5 Shatakh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածոլ [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 369-370].

Մհեր Սասուն կը նստէր թաքյավոր,
Մըսրա Մելիք Մըսօր կը նստէր թաքյավոր.
Մըսրա մելիքի կնիկ ճիծ չունէր:
Մըսրա մելիքի կնիկ իրան մէջ կը մտածի.
Մելիքից իրավունք կառնի, կըսի.
- Ձի ճիծ չունեմ, վոր Մըսօր թաքյավոր ընը:
Մերմս փոխեմ, տղէմ ընը, ընը Մըսրա Մելիք.
Մըսօրա թաքյավորութուն կանգնի:
Ուր գյոդիկ, լաշիկ կօդորկի Մհեր թաքյաւրի խամար.
Մհեր կը տիսնա գյոդիկ, լաշիկ օդորկիր ի ուր խամար,
Ըսիր ի. - «Վոր յես գյոդիկ, լաշիկ օդորդիկիր եմ.
Են չպա, քըն զիս շատ կնիկ ի»:
Են տեղ Մհեր ի՛ւ կըսի.

Original page number 156.

- Վոր նա խաբար էն տվիր ի, յես տըհամ:
Կնիկ կըսի. - Մա՛րթ, մէ՛հա. տոիկ բան չի քի խամար:
Կըսի. - Կնիկ, յես տըհամ. յես չըհամ յես ել ինու ցեղ կնիկ եմ.
Ճարն ի՞նչ ի. տիհամ. չըհամ չընը: Իլավ գնաց,
Երկու գիշեր, յան իրեց գիշեր մօտը քնախ:
Դարձավ երի տուն:
Մըսրա-Մելիք զինք մեռավ:
Ինը ամիս, ինը օր վոր թըմմավ, Աստված ինու տղէմ իտու:

15.6.6 Vozim subdialect

Adjarian's source: I personally transcribed this in Paris 1897, with a recent migrant from Vozim.

Կընին չուրս մարթ, կիան լպուտութեն. կիան (կամ կիհան) սարըմ գ'յըլօխ կը տեսնին վոր գ'յիւղ կը գ'յա. խեյնայ խատ չարջար գ'յըլօվ կը տեսնին վոր գ'յիւղ կը գ'յա. խեյնայ խատ չարջար կը գ'յան. մու շիւջ ընկիր ուր շլաքը գ'ետին կը դ'ընի, մու կըսի. «Յերի յեկեր ժողվեր իսի բ'ամ տ'ըսիմ (բան մը պիտի ըսեմ). ըշկի (նայէ՛) ձ'իւրէն (կարդալ ձ'իւրէն) խեյնայ չարջար քեօրթ գ'յիւղեր կը գ'յան. մու մինք էնինք ասօւսըմնէ թալնըվինք, ալ մի շաշխանէն վորէ՛ ինք դ'որի վեր մի թիվեն: Սու քյանի վոր իմ սիրտ կը տրախկա՝ շաշխանէն իս անօւնց ձ'եռ չմեյտա (չեմ ի տար). մու զարկըցէք, վոր փախնէ՛ ուր կընկյան քյափէք վար ուր գ'ըլխուն յեղլէ»:

* *

Օ՛րըմ ոյլմիւրիւր կկանչի. - Պօ՛զօ, յարի, քի բ'ամ տըսիմ:

Պօզօն կելսի կիա (կերթայ), կըսի.

- Բ'առկօն (բարի երեկոյ), Կարապիտ աղա. ի՞նչ կը խրամայիս:

Կըսի. - Հասօր քիւ ջ'ուրեյն տըտաս, Վորը բինբաշեյն խեծնի իա Կծվակ (գիւղ մ'Ե):

Կըսի. - Չի, Կարապիտ աղա, իմ ջ'ուրեյն մարթիւ չմեյտա:

- Չի, տտաս:

- Չմեյտա. վալլահ, Կարապիտ աղա, մկա իմ վեյզ կտրիս ու իմ ջ'ուրեյն չմեյտա:

- Վորէ⁹ չսէյտա (չես ի տար), մահորուզ (ամիծած) պապ, ի՞նչ անօւն կը դ'նիս օր չսէյտա. տղեյքո՞իր, գ'յացեք անօւր ջ'ուրեյն բ'իրեք:

Original page number 157.

Տղեք կիան, ջ'ուրեյն մըսրը վըրվէն կը հարցըկին, կօլորէյն (կորորին «թամբ») կը դ'նիս վրէն, կառնին կը բ'հրին, կկապին վար դ'ռան. կիան կըսին. - Կարապիտ աղա, ջ'ուրեյն բ'իրիցէյնք:

Պօզօն կըսի. - Կարապիտ աղա, ջ'ուրեյն տարա՞ն:

- Կը տանեյմ ու քիւ աչքն ել կիսանիմ:

- Ե՛հ, աղեկ, Կարապիտ աղա, թիւ քիւ խաբար յեղնի:

Պօզօն կելսի կիա ցա՛ծր, կընկնի դ'ես (դուրս), կիա կը կանչի.

- Պո՛ւրուս, յար՝ ըսիմ. գ'յըտի՞ս, Կարապիտ տղէն գեօրեօվ մի (մեր) ջ'ուրեյն տարավ յարի մի ճակիր (գենքեր) կապինք:

(Շարունակութիւնը Պօզօն կը պատմե):

Ճակիրը կապօցէյնք, գ'յացեյնք վար քեօշքը՝ դ'ռան կանգնանք. կանչըցէի. «Կարապիտ աղա, քիւ գ'յըլօխս հետըսէն բ'ի¹⁰ դ'ես: Կարապիտ աղա, ջ'ուրեյն տը տանեյս. մօլ ասացել, թը դ'իւ չտանեյս, քիւ մեր անըծիմ, քիւ յօթ պորտ անըծիմ թը դ'իւ չտանեյս. դի յե՛րի տար: Իս իմ ջ'իւրին հաֆսար (սանձ) բ'ոռնցցէյ ու տարա կապօցէ վը մսրէյն: Կարապիտ աղա, մկա կտրեյճ իս, յե՛րի տար. ջ'ուրեյնս տարա: Թիւ բինբաշեյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ'յա՝ ան տանե: Թիւ բինբաշեյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիւ գ'յա՝ ան տանե: Գ'յու չէ, թիւ բինբաշեյն չէ, ձ'ի յօթ խեր գ'յա՝ չկանե տանե: Վալլահ իս մկա փոսուն (փորոսիք) քիւ փուրեն տխանիմ: Դ'իւ գ'յըտի՞ս իս վո՞րն իմ. մօլ իս Հզմա Պօզօն տղէն իմ, գ'յըտի՞ս»:

Մօլ իս տարստ իմ ջ'ուրեյն, ալ մարթ իիմ յերեվան չեկավ. չկյախցան (չհամարձակեցան): Մօլ Կարապիտ աղէն ելավ գ'նաց հիքմեթ, ասից. «Անա մարթ չմօ՛ւզի մանչ (մեջ) իմ գ'յեղէյն. նա մարթեյթ մարթասպան ին. յա նա մարթեյկ տը միս դ'ես, յա մինք տիանք»:

Մօլ իս ելա, ինչ կեր ծեյ, ելա կեր ծեյ թագէս մ ու յօփ մ' (կապերտ). բ'աղցը վո իմ ջ'իւրին, ու խեծա իմ ջ'ուրեյն, ու շշշանեն դ'իի վո իմ թիվէյն, ըսի. «Կարապիտ աղա, իս կիամ. թը դ'իւ խարեր խոկյով չգ'աս իմ հեռչիկ սա (թըք. իսէ՛ եթէ), իս քիւ մեռել անըծիմ. թը դ'իւ վորցը մարթ իս՝ մը...

Original page number 158.

... գ'յեղէյն բաբագեթուկիւն չվէ՛լի (չի՛ վայելեր). արի իմ հեռչիվ ու քի նշանց տամ»:

Մօլ ելա գ'ընացեյ մանչ իմ նայարներին. մօլ իմ նայարնիր ըսէյն ծեյ. Վորէ⁹ Եկար: Մօլ իս ելա գ'ացէ Խլաթույյերկէյր: Խլաթեյթ ուրանց կնեկ հալեօվ՝ կօլգէն վո ծեյ զօրբքթեն մեն: Մօլ իս Հզմոցէ յեղնեյմ ու տառան Խլաթեյթ Եկալլահ Ենի՛մ. մօլ իմ խերէյն դաբով չէ ըրած. ասը՛ իամ ասլանիր թղ զանըն, ըզձը սպանըն աղեկ ի՛ քանց Խլաթեյթ վոր վո զօրբքթեն տէնին:

¹⁰HD: Adjarian left a lengthy footnote here that is I moved to §15.4.3.3.2.5.

Chapter 16

Tigranakert

16.1 Background and literature

Original page number 159.

The central city of this dialect is Tigranakert (Turkish: Diyarbakır). Similar to the Moks subdialect, this is the southern border of Armenian, south of which Kurdish or Arabic are spoken. It spreads from the southwest until Urfa or Edessa; and starting close to that, the Euphrates river takes the dialect's western borders until Arghni, and then with a straight line until Lice. The northern and eastern border forms the Mush dialect. Based on this, the locations where Tigranakert is spoken are the city of Tigranakert, and Hazzo, Khian, Siverek, Edessa, گل Lice. The latter is originally Kurdish-speaking, but there are many migrants from Tigranakert who have revived the Armenian dialect.

The dialect of Tigranakert is still not studied at all. Published manuscripts that use this dialect or its other branches are very insignificant pieces. These are small collections of proverbs, riddles, and popular blessings, in the Istanbul Փիւրակն [Byurakn] periodical. For example:

- from Tigranakert:
 - year 1898, page 332, 337, 413, 445, 470, 569, 654, and 700
 - year 1899, page 545, and 731
 - year 1900, page 330, 450, and 677
- from Khian:
 - year 1898, page 301, 493, and 701
 - year 1899, page 650
- from Hazzo:
 - year 1898, page 538
 - year 1899, page 37, 75, and 641
- from Hazro:
 - year 1899, page 805
 - year 1900, page 263
- from Urfa
 - year 1900, page 331
- from Siverek
 - year 1900, page 331

There is a sample of the Tigranakert dialect in Արեւելեան մամուլ [Eastern Press] 1884, page 470-472, but it is not 'հարազան'.¹

¹HD: I'm not sure if the word *հարազան* here is meant to say that the text is a secondary source, a translated source, or just not familiar to

During my summer travels in 1910, I got acquainted with two newcomers from Tigranakert; one was a teacher, and the other a medical student. With their help, I started...

Original page number 160.

... to organize a study of the Tigranakert dialect, from which I take the following concise outlines.

16.2 Phonology

16.2.1 Segment inventory

16.2.1.1 Vowel inventory

The Tigranakert dialect occupies a middle ground between the Mush and Malatya dialects. Among the vowels, the vowel /æ/ <ü> is extremely common, while the vowels /oe, ʌ/ <to, ɦl> are rarely sometimes found in foreign words.

16.2.1.2 Consonant inventory

16.2.1.2.1 Laryngeal changes In its consonants, the Tigranakert dialect presents a system that is entirely different from all the other dialects that we have seen up till now. From the three degrees of consonants in Old Armenian, only two remain: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced plosives become voiceless aspirates, the voiceless unaspirated become voiced, while the voiceless aspirated stay the same (Table 16.1).

Table 16.1: Laryngeal changes from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'mouth'	beran	p̥erən	beran
'barefoot'	bokik	p̥obig	bopik
'knife'	danak	t̥ænæg	danak

(In the Hazzo subdialect, we find the voiced aspirates group, similar to the Mush dialect. But here the phonetic rules have taken a step further; the voiceless unaspirated sound also turned to voiced aspirates (Table 16.2)).

Table 16.2: Voiced aspirates in the Hazzo subdialect of the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Hazzo (Tigranakert)	cf. SEA
'mouth'	beran	p̥erən	beran
'barefoot'	bokik	p̥obig	bopik
'knife'	danak	t̥ænæg	danak
'he got up'	kangnet̥hau	g̥annav	kangnet̥h
'woman'		g̥nik	kənik
'place'	teþ	d̥iex	teþ
'he would want'		g̥uzer	kuzer

16.2.1.2.2 Arabic consonants /f, h, q/ <‘, h̥, q̥/ and /l/ <l̥> Among the consonants, the following are added: /f, h, q, l/ <‘, h̥, q̥, l̥>. The first three are borrowed from Arabic, and they are found only in Arabic words. (The <‘>

signifies the Arabic sound /qajn/ <‘أجن> (HD: <ق>) / ՚ /, the <η‘> signifies the Arabic sound </kʰaf> քաֆ (HD: <ق> /q/), and the <h‘> signifies Arabic <huw> /ha/ (HD: <ه> /h/). For example, Table 16.3.

Table 16.3: New consonants /՚, ՚, q/ <‘, ՚, η‘> from Arabic in the Tigranakert dialect

	Arabic	> Tigranakert
‘scorpion’	<‘aqrab>	عَرَبْ ՚اqrab
‘life’	<‘umr>	عَمَرْ ՚umr
‘zaatar’	<za‘tar>	زَعْتَرْ za‘tar
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’	<qalb>	بَلَقْ blaq
‘halva’	<halwā>	حَلْوَى حلوى halwā
‘jujube’	<‘unnāb>	عَنْبَانْ ՚unnāb
‘cuckoo’	Classical Armenian /kəku/	> Tigranakert զոզու quqqu

The sound <՚> is /l/ <լ> with a soft pronunciation (HD: /l/), similar to Russian /l/ <ль> and it is found in native Armenian words (Table 16.4).

Table 16.4: Sound /l/ <՚> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘fawn’	ոլ	ոլ՚	ոլ
‘head’	գելուշ	քլուլս	գելուշ
‘Pleiades’	բոյլկ՚	բլոյլք	բոյլկ՚
‘to wash’	լվանալ	լվանանալ	լեվանալ
‘to bathe’	լոգանալ	լոգանանալ	լոգանալ

16.2.1.2.3 Patalitized stops /kʰ, kʰj, /d/ <կ, պ, դ> Similar to the Van dialect, here we also find the sounds /kʰ, kʰj/ <կ, պ> and also the sound /d/ <դ> (Table 16.5).

Table 16.5: Palatalized sounds /kʰ, kʰj, d/ <կ, պ, դ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘I wore’	հագայ	հագայ	հագա
‘to come’	գալ	կիմայ	գալ
‘godfather’	կենքհահայր	կենքհահայր	կենքհահայր
‘pot’	պուտ	բուդյուգ	պուտուգ

16.2.1.2.4 Glide /w/ <լ> The subdialect of Hazzo has created a new half-sound, which except for Maragha, is not found in other dialect. This is the English sound /w/, whose exact correspondent in Old Armenian is the form <լ> /w/, just as how we transliterate. It is likewise found in words borrowed from foreign languages (Table 16.6).

Table 16.6: Glide /w/ <լ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA	
‘on’	ի վերայ	ի վերայ	վերա վերա	
‘that’	օր	օր	օր օր	
‘time’	Arabic <waqt>	وقت waqt	> Tigranakert ւախտ ւախտ	

16.2.2 Sound changes

Among sound changes, it is worth mentioning the following.

Original page number 161.

16.2.2.1 Monophthongal vowel changes

16.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> The Classical sound /a/ <ω> has for the most part changed to /æ/ <ա>, such that the dialect is filled with this sound. For a person from Tigranakert, it is difficult to pronounce the sound /a/ <ω>; that sound is preserved only next to the sound /r/ <n> and in few other circumstances (Table 16.7).

Table 16.7: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to usually /æ/ <ա> but sometimes /a/ <ω> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	ambartavan
'cane'	gawazan	զաւազան	gavazan
'deacon'	sarkawag	սարկաւագ	sarkavag
'water-mill'	մշերատա՛տ	շրաղաց	մշերատա՛տ
'stall'	աշօր	ախօռ	աշօր
'granary'	ամբար?	ամբար?	ամբար
'male cat'	բուրվար	փուրվառ	բուրվար
'censer'	barnal	բառնալ	բառնալ
'to life'			

16.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> has changed to /u/ <nլ> (Table 16.8a). But in case declension, we find as in Table 16.8b.

Table 16.8: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nլ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a. 'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	ambartavan
'new'	nor	նոր	nor
'belly'	թօր	փոր	թօր
'pit'	թօս	փոս	թօս
'earth'	հօտ	հոտ	հօտ
'onion'	սօչ	սուխ	սօչ
'dry'	թիօր	չոր	թիօր
'four'	թիօրս	չորս	թիօրս
b. 'belly-GEN'	թօր-i	փորոյ	թօր-i
'pit-GEN'	թօս-i	փոսի	թօս-i
'earth-GEN'	հօտ-oյ	հոտոյ	հօտ-i

The same sound at the beginning of monosyllabic words becomes /vo, və/ <վօ. վը>; it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 16.9).²

²HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hortʰ/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ortʰ/ <օրթ>. I changed his example for accuracy.

Table 16.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, və, o/ <վօ, վը, օ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'pompous'	ambartawan	ամբարտավան	ambartavan
'who'	ov	ով	ov
'buttocks'	or	վր	vor
'lentil'	ospən	ոսպ	vosp
'orphan'	orb	որբ	vorb ^h
'smell'	ort ^h	որթ	hort
'smell'	ozni	օզնի	vozni
'to twist'	olorel	օլորել	volorel
'gold'	oski	օսկի	voski
'alive'	otdʒ	ոդշ	voxtʃ ^h
'to be cured'	otdʒanal	ոդշանալ	voxtʃ ^h anal
'bone'	oskər	օսկօր	voskor

16.2.2.1.3 Classical Armenian /u/ <n> The Classical sound /u/ <n> usually stays /u/ <n> (Table 16.10a). ³ But it becomes /o/ <o> in the word in Table 16.10b.

Table 16.10: Change from Classical Armenian /u/ <n> to /u/ <n> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a. 'dog'	jun	շուն	jun
'deaf'	xul	խուլ	xul
'pomegranate'	nurən	նուրն	nur
'camel? vow?'			
'fawn'	ul	ուլ	ul
'incense'	xunk	խոնկ	xunk
b. 'door'	durən	դուրն	dur

16.2.2.1.4 Classical Armenian /e/ <t> The Classical sound /e/ <t> becomes /i/ <հ> in the final syllable (Table 16.11a). But it becomes /e/ <t> during case declension (Table 16.11b).

Table 16.11: Change from Classical Armenian /e/ <t> to /i/ <հ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a. 'face'	eres	երես	jeres
'place'	teš	տեղ	tev
'medicine'	det	դեղ	dev
'sun'	arev	արեւ	arev
'needle'	asetən	ասեղն	asev
b. 'face-GEN'	eres-i	երեսի	jeres-i
'medicine-GEN'	det-i	դեղի	dev-i

At the beginning of words, this sound becomes /je/ <յէ> for monosyllables, while /e/ <t> for polysyllables (Table 16.12).

³HD: For the Tigranakert word /uxd/ <ուխն>, it's unclear if this word is a reflex of the Classical word for 'vow' /uxt/ <ուխն> or for 'camel' /ut/ <ուխն> (SEA: /uxt/).

Table 16.12: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, e/ <յէ, է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'ox'	ezən	եզն	jez	յէզ	jez	եզ
'I'	es	ես	jes	յէս	jes	ես
'when'	erb	երբ	jep ^h	յէփ	jerp ^h	երփ
'yesterday'	erék	երէկ	ereg	երէգ	jerek	երէկ
'iron'	erkat ^h	երկաթ	ergæt ^h	երգաթ	jerkat ^h	երկաթ

16.2.2.2 Diphthong changes

16.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ>

The Classical diphthong /aj/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 16.13).

Table 16.13: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
distal 'that yonder'	ajn	այն	en	էն	ajn	այն
proximal 'this'	ajs	այս	es	էս	ajs	այս
'wood'	pʰajt	փայտ	pʰed	փէդ	pʰajt	փայտ
'vineyard'	ajgi	այգի	ekʰi	էքի	ajgi	այգի
'to burn'	ajrel	այրել	ervil	էրվիլ	ajrel	այրել
'lightning'	kajtsakən	կայծակն	gedzæk ^h	գէծապ	kajtsak	կայծակ

16.2.2.2.2 Classical Armenian /iւ/ <իւ>

The Classical diphthong /iւ/ <իւ> becomes /i,u/ <ի, ու> (Table 16.14).

Table 16.14: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /i,u/ <ի, ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'blood'	ariսն	արիսն	ærin	արին	arjun	արյուն
'hundred'	həriսր	հարիսր	həeris	հարիսր	haɾjus	հարյուր
'flour'	aliսր	ալիսր	ælis	ալին	aljus	այսուր
'column'	siսն	սիսն	sun	սուն	sjun	սյուն
'snow'	dziսն	ծիսն	tsʰun	գուն	dʒjun	ծյուն

16.2.2.2.3 Classical Armenian /oյ/ <ոյ>

The Classical diphthong /oյ/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 16.15).

Table 16.15: Change from Classical Armenian /oյ/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'light'	loյս	լոյս	lus	լուս	lujs	լոյս
'Pleiades'	boյlk ^h	բոյլք	pʰulik ^h	փոլիք	bujlk ^h	բոլիք
'nest'	boյn	բոյն	pʰun	փուն	bujn	բոյն

16.2.2.3 Consonant changes

16.2.2.3.1 Classical Armenian /h/ <հ>

The Classical consonant /h/ <հ> generally stays /h/ <հ>, just as in the Mush dialect; but it changes to /χ/ <չ> in the words in Table 16.16.

Table 16.16: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'earth'	հօտ	հնդ	χսթ	խուլդ	հօթ	հնդ
'far'	հերօյ	հեռոյն	χօրս	խօռուլ	հերս	հեռուլ
'time'	հեժ	հեղ	χիթ	խիլդ	հեժ	հեղ

16.2.2.3.2 Word-medial gemination In many places, it is notable that word-medial consonants are repeated (Table 16.17).

Table 16.17: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'cheap'	արչան	արժան	եզզան	եժժան	արչան	արժան
'tail of sheep'	դեմակ	դմակ	թհամմաց	թզմմաց	դեմակ	դմակ
'seven'	յայսթհեն	ենաւթեն	յոթհե	յօթթե	յոթհե	յոթթե
'to cleanse'	զատել	զստել	զածել	զզոդել	զատել	զստել
'sour'	թթեթհս	թթոն	թթոթհս	թթոթթոն	թթեթհս	թթոն
'manure'	թթերիկհ	թթիք	թթերրիկհ	թթորրիք	թթերիկհ	թթիք
'nine'	ինեն	ինս	իննե	իննեն	ինե	ինս
'to hear'	լասել	լսել	լասսել	լլսսել	լասել	լսել
'to smoke'	տսեչել	ծխտել	մշաշչալ	ծըխխալ	տսեչել	ծխտել
'to suck'	տսետսել	ծծել	մշածածիել	ծըծծել	տսետսել	ծծել
'early'	կանչ	կանոնիւ	գաննչ	գըննոնիւ	կանչ	կանոնիւ
'pungent'	կետս	կծոն	գամշճու	գըմշճոն	կետս	կծոն
'soul'	հօցի	հնգի	հօկնի	հօքքի	հօկնի	հնգի
'farmer'	մայակ	մշակ	մյաց	մշաց	մայակ	մշակ

Sometimes, the simple form of the word uses one consonant, but the consonant is repeated during case declension. (Table 16.18).⁴

Table 16.18: Gemination in derived forms in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'bread'	հատիշ	հաց	հատիշ	հաց	հատիշ	հաց
'bread-PL'	հատիշ	հաց	հատիշհ-իր	հացցիր	հատիշ-եր	հացեր
'six?'	վիտիշ	վեց	վիտիշ	վեց	վիտիշ	վեց
'six?-GEN'	վիտիշ-ի	վեցի	վիտիշհ-ի	վեցցի	վիտիշ-ի	վեցի

16.3 Morphology

16.3.1 Noun inflection or declension

16.3.1.1 Definite article /-e/ <է>

In the grammar, it is notable that the article /-ə/ <ը> of Civil Armenian has the form /e/ <է> here, and it is of course unstressed (Table 16.19).

⁴HD: Adjarian doesn't provide a translation or ancestor for the word /վիտիշ/ <վեցի>; I speculate that this word is derived from the Classical word for 'six'.

Table 16.19: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
'mouth-DEF'	pʰeráen-e փերանէ	berán-ə բերանը
'dog'	ʃún-e շնւնէ	jún-ə շնւնը
'column'	sún-e սնւնէ	sjún-ə սյնւնը

16.3.1.2 Accusative prefix /z-/ <q>

The accusative case...

Original page number 162.

... is formed with the q /z/ prefix, as in the Mush dialect, or without the prefix.

16.3.1.3 Ablative suffix /-e, -utsʰ/ <t, nlg>

The ablative is the formative /-e/ <t> , but infinitives take the formative /-utsʰ/ <nlg> (Table 16.20).

Table 16.20: Ablatives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
'to.love-ABL'	sirel-utsʰ սիրելոց	sirel-utsʰ սիրելոց
'to.speak-ABL'	χosel-utsʰ խօսելոց	χosel-utsʰ խօսելոց

16.3.1.4 Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <հր, նիր, նի>

The plural marker is /ir, -nir, -ni/ <հր, նիր, նի> (Table 16.21).

Table 16.21: Plurals in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
'bread-PL'	hætsʰtsʰ-ir հացցիր	hatš-er հացեր
'angel-PL'	hɾədæg-ni հրդագնի	hərəstak-ner հրդատակներ

16.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, there are some noteworthy points. The first among them is /jesi/ <յէսի>, the accusative form of the 1SG pronoun <ես> (HD: CA: /es/, SEA: /jes/). The second is the absence of the medial demonstrative <այդ> (HD: CA: /ajd/, SEA: /ajd/). The Tigranakert dialect distinguishes only two demonstratives: proximal 'this' <այս> and distal 'that' <այն> (HD: CA: /ajis, ajin/, SEA: /ajs, ajn/). While the <այդ> is explained with the forms <այս> or <այն>.

These are declined as follows.

HD: Table 16.22 is for personal pronouns.

Table 16.22: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tigranakert dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes	tʰun	minkʰ	tʰukʰ
	jtu	թուն	Միլը	Թուր
GEN	im	kʰu	mir	tsʰer
	իմ	ցու	Միր	ցեր
DAT	əndži	kʰez(i)	mez(i)	tsʰez(i)
	ընձի	թէզ(h)	Մէզ(h)	Թէզ(h)
ACC	jesi	kʰezi, zkʰi	mezi, zmi	tsʰez(i)
	jtuḥ	թէզի, զի	Մէզի, զի	Թէզ(h)
ABL	əndžme	kʰezme	mezme	tsʰezme
	ընձմէ	թէզմէ	Մէզմէ	Թէզմէ
INS	əndžmon	kʰezmon	mezmon	tsʰezmon
	ընձմօվ	թէզմօվ	Մէզմօվ	Թէզմօվ

HD: Table 16.23 is for demonstrative pronouns.

Table 16.23: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tigranakert dialect

	Singular		Plural	
	proximal 'this'	distal 'that'	proximal 'these'	distal 'those'
NOM	æs, əsi, əsigi աս, ըսի, ըսիգի	æn, əni, ənigi ան, ընի, ընիգի	əsunkʰ	ənunkʰ
	անս, ըսի, ըսիգի	անն, ընի, ընիգի	ըսունք	նսունք
GEN	əsunr	ənusr	əsunkʰ	ənunkʰ
	ըսուր	նսուր	ըսունց	նսունց
DAT	əsunr	ənusr	əsuntsʰ	ənuntsʰ
	ըսուր	նսուր	ըսունց	նսունց
ACC	əsunr, əsi, əsigi ըսուր, ըսի, ըսիգի	ənusr, əni, ənigi նսուր, նսի, նսիգի	əsuntsʰ	ənuntsʰ
	ըսուր, ըսի, ըսիգի	նսուր, նսի, նսիգի	ըսունց	նսունց
ABL	əsunrme, əsunrmene ըսուրմէ, ըսուրմենէ	ənusrme, ənurmene նսուրմէ, նսուրմենէ	əsuntsʰme	ənuntsʰմէ
	ըսուրմէ, ըսուրմենէ	նսուրմէ, նսուրմենէ	ըսունցմէ	նսունցմէ
INS	əsunrmov	ənurmov	əsuntsʰmov	ənuntsʰմօվ
	ըսուրմօվ	նսուրմօվ	ըսունցմօվ	նսունցմօվ

HD: Table 16.24 is for the interrogative pronoun 'who'.

Table 16.24: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Tigranakert dialect

NOM	Singular	Plural
	vov	vovir
GEN-DAT	վով	վովիր
	voru	vorevun
ABL	վորու	վորերուն
	vorme, vorvane	vorontsʰmene
	վորմէ, վորմենէ	վորոնցմենէ

16.3.3 Noun inflection or declension (continued)

16.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ḥ>

The possessive articles are directly attached to nouns in the Armenian language; here, just as sometimes in the Mush dialect, they receive the unstressed ending /-i/ <ḥ> (Table 16.25).

Table 16.25: Possessives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SEA	
'mouth-POSS.1SG'	pʰerǣn-si	փեռանսի	berán-əs	բերանս
'head-POSS.1SG'	kʰlúχ-si	քլ'նլսի	gəlúχ-əs	գլուխս
'face-POSS.2SG'	erís-tʰi	երիսպի	jerés-ət	երեսդ
'heart-POSS.1SG'	sírd-is	սիրդիս	sírt-əs	սիրսս
'neck-POSS.2SG'	víz-itʰ	վիզպի	víz-ət	վիզդ
'heart-GEN-POSS.1SG'	srd-í-si	սրդիսի	sərt-í-s	սրտիս
'heart-PL-PL.POSS-GEN-POSS.1SG'	srd-er-n-ú-si	սրդերնւսի	sərd-er-n-ú-s	սրտերնուս (SWA)
'soul-GEN-POSS.2SG'	hokʰkʰ-ú-tʰi	հօքքնութի	hokʰ-u-t	հոգուդ
'sin.GEN-POSS.2SG'	mevátsʰ-is	մեղացիս		
'heart-INS-POSS.1SG'	srd-óv-si	սրդօվսի	sərt-óv-əs	սրտովս
'face-INS-POSS.2SG'	eres-óv-tʰi	երեսօվտի	jeres-óv-ət	երեսովդ

The addition of unstressed /i/ <ḥ> has combined with the article Ե /e/, giving the dialect a soft Italian harmony,...

Original page number 163.

... especially when they are sequentially placed after another in a row (69).

(69) Tigranakert dialect

- a. srd-í-si sún-e
heart-GEN-POSS.1SG column-DEF
'the column of my heart'
սրդիսի սն'ւն
- b. hokʰkʰ-ú-si dún-e
soul-GEN-POSS.1SG house-DEF
'the house of my soul'
հօքքնունուն

16.3.4 Verb inflection or conjugation

16.3.4.1 Theme vowel changes

In verbs, the Classical present vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> when next to nasals and /s/ <ս> (Table 16.26).

Table 16.26: Indicative present <ՆԵՐԼԱՋ> of the verb 'to want' in the Tigranakert dialect

Tigranakert			cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	զՆԼՂԻՄ	g-uz-e-m	Ա'ՆԼՂԵՄ
2SG	g-uz-i-s	զՆԼՂԻՍ	g-uz-e-s	Ա'ՆԼՂԵՏ
3SG	g-uz-e-∅	զՆԼՂԷ	g-uz-e-∅	Ա'ՆԼՂԵ
1PL	g-uz-i-nk ^h	զՆԼՂԻՆՔ	g-uz-e-ŋk ^h	Ա'ՆԼՂԵՆՔ
2PL	g-uz-e-k ^h	զՆԼՂԵՔ	g-uz-e-m	Ա'ՆԼՂԵՔ
3PL	g-uz-i-n	զՆԼՂԻՆ	g-uz-e-n	Ա'ՆԼՂԵՆ
IND-	✓	-TH-AGR	IND-✓	-TH-AGR

The imperfective loses its vowel /i/ <ঁ>, but it also stays unchanged (Table 16.27). *HD: The data is too limited to know if the surface vowel /e/ is synchronically the theme vowel or the past suffix or both.*

Table 16.27: Indicative past imperfective <ԱՆԼՂԱՏԱՐ> of the verb 'to want' in the Tigranakert dialect

Tigranakert			cf. SWA	
1PL	g-uz-e-∅-nk ^h	զՆԼՂԵՆՔ	g-uz-ej-i-ŋk ^h	Ա'ՆԼՂԵՆՔ
IND-	✓	-TH-PST-AGR	IND-✓	-TH-PST-AGR

16.3.4.2 Monosyllabic verbs

In the monosyllabic verbs, the formative ՚ /i/ is added (Table 16.28). But this added sound likewise stays when the verb is conjugated or declined

Table 16.28: Paradigm of monosyllabic verbs past in the Tigranakert dialect

Tigranakert		cf. Classical Armenian		
'to cry'	il-æ-l	իլալ	l-a-l	լալ
'to come'	ik ^{hj} -æ-l	իքյալ	g-a-l	գալ
'to give'	id-æ-l	իդալ	t-a-l	տալ
'to exist'	ig-æ-l	իգալ	k-a-l	կալ
Tigranakert		cf. SWA		✓-TH-INF
'to cry (INS)'	il-æ-l-ov	իլալօվ	l-a-l-ov	լալօվ
'I cried'	il-æ-էs ^h -i-∅	իլացի	l-a-էs ^h -i-∅	լացի
'there exists'	ig-æ-∅	իգայ	k-a-l	կայ

16.3.4.3 Future formative /mən/ <ՄԵՆ>

The formation of the future is surprising, because it uses the unfamiliar formative /mən/ <ՄԵՆ> (70).

(70) Tigranakert dialect

- a. mən uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
մըն նլղիմ
- b. mən pʰer-i-m
FUT bring-TH-1SG

- 'I will bring.'
- մըն փերիմ
- c. mən uz-e-i-∅
FUT want-TH-PST-1SG
- 'I was going to want.'
- մըն ուզէի
- d. ՚t̪ʰé-mən uz-i-m
¬-FUT want-TH-1SG
- 'I will not want.'
- չը՞մըն ուզիմ
- e. ՚t̪ʰé-mən uz-e-i-∅
¬-FUT want-TH-PST-1SG
- 'I was not going to want.'
- չը՞մըն ուզէի

16.3.4.4 Conjunction 'also'

The Classical conjunction /ɑj/ <այլ> 'also' has the form /le/ <լէ>, like the Mush dialect. But the forms /æl, լə/ <ալ, լը> are also used.

16.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

16.4.1 Tigranakert

Adjarian's source: Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 470, 654, 700, and 1899, page 545.

- Գլո՛խսի դնեմ բարձին,
Հոգիս խտամ Աստղուն.
Բարի՛ հըրծատակ, դուն պրի,
Չար սատանան չխարէ:
- Եվան կթթեց, Մարիամ մակրուց,
Ջրիսոսո Եկավ խաչակնքեց,
Կաթն Եղավ մակարդ, մակարդ լէ կաթ:
- Ըմմէն մարդ կի տունա, Աստված չտունա (Երազ):
- Սպըտակ չադրո, դոռ չունի (հաւկիթ):
- Բորմա մը խուտ՝ ցած տէնե՛րէ դրուկ է (յօնք):
- Ցորեն չըմ կերի, արտի քովեն անցիր ըմ:
- Ջարիր փետիր չիիյան (չտեսնեն):
- Չըու ցա՞նկն իմ կոտրի, քու եզի՞ն իմ մտի:
- Անկուշոն է պատի զի:
- Դուն Չմասս՝ տնունդի մնայ:
- Սիվ իգա քզի:

12. ԱՇՔԻԴ Էլլա, լո՛ւսիդ փճի:
13. Թոռ Էղևաս՝ դեմիս ընկնիս:
14. Խուլևկ (Եղունգ) չեղևա՝ լաշիդ քերիս:
15. Հոգունդի տո՛ւնէ փիլի, սրտի՞դի սո՛ւնէ կոտրի:
16. Դուս չիգաս՝ խաբա՛րդի գա:
17. Լաշփէտիդ դո՛ռէ իգա (դագաղդ դուռը գայ):
18. Հուր չըգնաս մէ՛ջէ պառկիս:

16.4.2 Khian

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 301, 701, and 1899, page 560.

1. Լապստակ, փետի վաստակ, վազէ վազէ փուրը դարտակ (կկոց):
2. Գում մը՝ մէջն զի (լի) սպիտակ մաքի (բերան):
3. Տակը հուրդ, մէջը շաղ, վրէն օսկի (ցորեն):
4. Կը կապըն կը քէլա, կարցըկըն կը կէնա (տրեխս):
5. Երիկ կնիկ կրվան, աշվար գիցավ բաժնվան:
6. Հավկթէն է էլի, գիավկիթ չհավլի:
7. Գնա ենոր քով որ քեզ կի լացընէ, մի՛ երթա ենոր որ կի խնդացընէ:
8. Կրակ որ ընկնի տա՛աշ (անտառ)՝ չուր ու դալար մէկտեղ կերի:
9. Ինչ գար (չափ) իշխեր կա, ենգար ալ իկեր կեղնի:
10. Սար ու ծուր՝ տերտըրու փուր:
11. Նա (ոչ) սուխ է կերի, նա հուր իգա:
12. Աստված տեսեր է զար, դրեր է զօռն:
13. թէ տերտեր մէկը կը գինա, երիցկին գերկուք կը քինա:
14. Ո՞ր աչք ո՞ր համար կիլա:

16.4.3 Hazzo

Adjarian's source: Ibid., 1898, էջ 538. The orthography is from Բիւրակն [Byurakn], such that the letter <q> should be read as /g/ /q/ /<պ-ը> and so on.

Խախթըմ ըգեր մարթըմ ւոր գեց (քան զ) ուր հոգին կը սիրեր զուր գմիկ. լոչ-պարեգէն (դժբախտաբար) թէրզով մէ գորոցու զինք: Տարտով բոլոկած դուշոմիշ կեղլսեր զուր գտնելու ջայր. ու բաշին (յետոյ) թողեց զուր երկիր, ընկավ քաղքէ քաղաք, օլորտավ ուր գնկա յետեվ: Շատ ջամբա քալեցուց թաշկած...

Original page number 165.

... ու քրտնքով թոջուկ քաղաքըմ գոնըխեց (իշեւանի). Են գիշեր դեղըմ (տեղ մը) ընավ ու լուսմութ աղկեցու (Եկեղեցոյ) դուր գանսավ ւոր քրան փարսէ (մուրայ): Բարի մարդըմ հեցավ (հայեցավ) ուր խեղնութին, մեղքունք Եկավ լորէն ու զինքի դարավ ուր տուն: Փարսըմ մարդ (մուրացկանը) յեփ մօտ խրակին (խարոյին) կը որիաթնէր, նժճովա (յանկարծ) հիցավ դոա մէշ դնիկըմ ւոր շիտակ ուրէն կը մեզէր (սայի): ա՛ծիշա՛ց (իսկոյն ցատկեց) ուր դեխէն (տեղէն) ու փաթվավ գնկա վզին ու շատ գուրգուրացին իլացին: Բարի մարթն յեփ հիցավ գէտ անշըգ (զարմանալի) բան, շիվրավ գանևավ, պէի (սակայն) գուզէր եւ պըմրատնու (անքախտ) սերին բաշին հինէր: Բաշին հարցուց. «Դո լա՛վօ, Են ի՞նչ դավա Ե»: Փարսըմ մարթ իլալօվ պատմեց. «Ես գնիկ իմուն Ե. թէրզովը գորուկ էր, Եիր ըմ ուր վրէն օլորտը ու հա օսան (հոդ) գտա զինք»: Ես բարի մարթ զգնիկ լը աղկեցու դուր դեսեր ուր դուն բերեր էր բղելու (պահելու): Յեփ իմցավ, զուր հոգին շատ ուրզիցավ ու գերիկ գնի հատիայով ջամբեց ուրաց երկիր:

16.4.4 Hazro

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 263.

Միր տան ետին ծառ սալոր էր,
Զիր տան ետին ծառ սալոր էր,,
Ուր (իւր) հատիկը հինց կլոր էր,
Ով վըր (որ) ուտեր չը հավորէր:

Միր տան ետին քառսուն կարաս,
Զիր տան ետին քառսուն կարաս,
Կարսու միչու գինին էր խաս,
Օսգիէ դդում արծթէ թաս,
Ըմըն թասին ընծի պագ մ' խտաս:

Միր տան ետին առուն հանած,
Զիր տան ետին առուն հանած,
Բոլուր բոլուր բիհան ցանած,
Եկավ անցավ նուր նշանած:

Original page number 166.

Միր հավշի հավուղը բուզ է,
Զիր հավշի հովուղը բուզ է,
Վզի շարան յալտուզ է.
Աչքիս տեսավ սի՞րտիս կուզէ:

16.4.5 Edessa

Adjarian's source: For this and the following see Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 331.

Սութ խարաբա. գրողը տանիս. գիտինը մտնաս. էրկու աչքտ կուրեսա. պատին տակը մնաս. սի՛ւ Յուդա. լեշիդ ծգեմ. ադ օրդ չտիսնաս. կարմիր արին շրջիս. այեշիլ դարձնես. օր արեւ չտիսնաս. մուրնը գիխուդ. ժառանգիդ կարճ ըլլա. ժամհուն դուռը մուրաս. շիվան էրթաս. գօլող գանատող մնաս. Աստուծօ սրին գաս լաշդ լվան. Էրթաս չի գաս. գարա գարա (սեւ սեւ) երդին (երկրին) տակը գնա, յօխ ըննաս:

16.4.6 Siverek

Քեօն ըլլիս. տունդ ավիի. յօխ բեմուրագ ըլլիս. խողը դըրվիս. փոշին գլխուդ. մուրը գլխուդ. օր արեւ չտեսնես. քօյիդ բեղէնիդ գետին անցնի. խակ դրուիս. դուման իգա գլխուդ. գետնին յատակը եջնաս. պթիսիս հրալքսիս թափիս. ֆրանկ զահմաթի հանիս. գանջ շիվան էրթաս. Աստծեն գտնաս. իշու հրեշտակ.

Chapter 17

Kharberd-Yerznka

17.1 Background and literature

Original page number 167.

The two main centers of the dialect are Kharberd and Yerznka (Turkish: Erzincan). The first is the southern edge of the region, while the second is the northern edge. The other primary places where this dialect is spoken are the following: Palu, Chapaghjur, Çemişgezek, Çarsancak, Kiğı, Dersim, and Kamakh. The western borderline of this dialect forms the current of the Euphrates river, in its entire length. From the north, one line of the Pontic mountains, while the other borders are determined by the borderlines of the Karin, Mush, and Tigranakert dialects.

The language of the southern part of the region is quite well-studied. But for the northern part, there is very little known. For example, there is no information at all about the Kamakh province, and I presumably placed it in the aforementioned region. There is some information on the Yerznka dialect, in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 563), and there is a quite extensive manuscript (see *ibid.* place, 1899, page 386-388). For the Dersim dialect, we can provide Ալպաշիկ (1900), which is a volume of travel memoirs, but in some places he gives dialogues from this dialect. More extensive is article by Sarkis Haykuni (U. Հայկունի) called Դերսիմ (see Արարատ, 1896, page 183-5).¹

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

There are manuscripts written in the Kiğı dialect in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 201, 314, 315, 345, 472, 809, and 1899, page 554). There are many more manuscripts written in the Çarsancak dialect, such as:

- U. Հայկունի
 - - Հութութիկ եւ Սամել Հովիկ. Եջմիածին, 1895
 - - Սոքու. Եջմիածին, 1896
 - - 11 ժողովրդական հեքիաթներ՝ հրատարակուած Եմինեան Ազգ. ժող. Բ. 1901

Original page number 168.

There is nothing published with the vernaculars of Palu, Çemişgezek, and Chapaghjur. But there are many manuscripts in the mother dialect of Kharberd. In the Բիւրակն [Byurakn] periodical:

- year 1898, page 331, 473, 583-4, 623, 671, 776
- year 1899, page 18

¹HD: The name of this supposed periodical is <Արարատ> 'Ararat'. But such a name is quite common so I haven't been able to track down the exact source.

- year 1900, page 233, 316, 331, 491, 519, 730

There is also a small study on formation of this dialect (see Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 777).

I also have a separate study that I have formed with Dr. Andranik Hakobian (թ. Անդրանիկ Յակոբեան; HD: SEA: /andranik hakopjan/, SWA: /antʰranig hagopʰjan/), which is still unpublished.²

It appears that a migrant Armenian community from Kharberd has settled in the upper district of Manisa, near Smyrna, who until now have kept their native dialect, with little changes and which is different from the dialect of lower district of Manisa. To establish this idea of mine, I have worked on an article in Բիւրակն [Byurakn] (see 1899, page 402-405); on the occasion of this article, a response from Shahinian (Շահինեան; HD: SEA/SWA: /fahinjan/) was published and a small study on this district's dialect (see 1899, page 291, 402, 503, 528, 575)

17.2 Phonology

17.2.1 Vowels

17.2.1.1 Segment inventory

The sound system of the dialect of Kharberd and Yerznka is much simpler than the dialects of Karin and Mush. The dialect of Kharberd-Yerznka recognizes the vowels /a, æ, e, ə, i, ɔ, u/ <ա, ա, է, օ, ի, օ, ո>, but it lacks the vowels //œ, ʏ, ie, uo/ <էօ, իլ, է, ո>.

17.2.1.2 Sound changes

The following are notable sound changes among vowels and diphthongs

17.2.1.2.1 Classical Armenian /oɪ/ <ոյ> The Classical sound /oɪ/ <ոյ> changed to /o/ <օ> (Table 17.1).

Table 17.1: Change from Classical Armenian /oɪ/ <ոյ> to /o/ <օ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'light'	loɪs	լոս	lujs
'sister'	kʰoɪr	քոյր	kʰujr
'walnut'	ənkoɪz	ընկոյզ	əŋkujz

17.2.1.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <իլ> The Classical sound /iʊ/ <իլ> changed to /i/ <ի> (Table 17.2).

Table 17.2: Change from Classical Armenian /iʊ/ <իլ> to /i/ <ի> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'blood'	ɑriün	արին	ɑրյոն
'fountain'	ɑtbiün	արբին	արյոն
'fountain'	etdʒiün	եղջին	յեղյոն

17.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /je/ <յէ> at the beginning of mono-syllabic words, and it becomes /e/ <է> in all other circumstances (Table 17.3).

²HD: For 'unpublished', the original word is անսիս, which means 'atypical'. I suspect this was a typo for անսպառած 'unpublished'.

Table 17.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'ox'	ezən էզն	jez յէզ	jez էզ
'when'	erb էրբ	jeb յէբ	jerph յէրբ
'to sway'	ereral էրէրալ	ereral էրէրալ	jereral յէրէրալ
'to appear'	erewel էրէւէլ	erewel էրէւէլ	jerewel յէրէւէլ

17.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /o/ <o> everywhere (Table 17.4).

Table 17.4: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'alive'	օդէ ոդէ	օխէթի օխէթի	voxէթի ոդէթի
'lentil'	ospən ոսպէն	osb օսբ	vosp ոսպ
'foot'	ot-(ə?)kʰ (-PL) ոտ-(ə?)կʰ (-PL)	odʰkʰ օդʰկʰ	votkʰ ոտկʰ
'orphan'	օրբ որբ	օրբհ օրբհ	vɔրբհ որբ
'ryegrass'	օրօմէն օրօմէն	օրօմ օրօմ	vօրօմ օրօմ
'to thunder'	օրօտալ օրօտալ	օրօտալ օրօտալ	vօրօտալ օրօտալ
'to take pity on'	օրօմիլ օրօմիլ	օրօմիլ օրօմիլ	vօրօմիլ օրօմիլ

17.2.1.2.5 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical diphthong /aj/ <այ> becomes /æ/ <այ> (Table 17.5). With this sound, the dialect presents a type of middle point for the sound changes of /e/ <է> and /a/ <ա>.

Table 17.5: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /æ/ <այ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'mother'	majɪr մայր	mær մար	majɪr մայր
'wood'	pʰajɪt փայտ	pʰad փադ	pʰajɪt փայտ
'mirror'	hajeli հայելի	hælli հայլի	hajeli հայելի

17.2.2 Consonants

17.2.2.1 Segment inventory

The consonants have three degrees in the dialect: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirates. The voiceless aspirated series...

Original page number 169.

... does not exist. The voiced sounds of Old Armenian are changed to voiced aspirates, the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay voiceless aspirated. Besides these, the palatalized consonants /gj/ <ցյ> and /kʰj/ <զյ> are created. Whenever the sounds /g, kʰ/ and <q, p> follow /e, i/ and <է, ի>, they become /gj, kʰj/ <ցյ, զյ>.

17.2.2.2 Sound changes

Among consonant changes, the most famous ones are the following.

17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation The Classical sound /t/ <ն> before /n/ <ն> assimilates to become /n/ <ն> (Table 17.6).

Table 17.6: Change of /tn/ <նն> to /nn/ <նն> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'to enter'	mətanel մտանել	mənnel մըննել	mətnel մտնել
'to find'	gətanel գտանել	gʰənnel գ'ըննել	gətnel գտնել

17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters The sound /s/ <ս> at the beginning of words is deleted before the sounds /p, t/ and <ս, սն> (Table 17.6).

Table 17.7: Deletion of initial /s/ <ս> in /sp, st/ <սս, սսն> clusters in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'to kill'	əspananel սպանանել	bannel բաննել	spanel սպանել
'white'	əspitak սպիտակ	bidag բիդագ	spitak սպիտակ
'to create'	əstettsanel ստեղծանել	dev̥dzel դեղծել	stextsel ստեղծել
'carrot'	əstep̥tin ստեպին	dab̥vin դաբին	step̥vin ստեպին
'sterile'	əsterdʒ սներջ	dert̥n դերչ	sterdʒ սներջ

17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics In both Yerznka and Kharberd, the words in Table 17.8 changed.³

Table 17.8: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'sparse'	naysər նայս	nosr նօս	nosər ննոս
'high'	baɾd̥zər բարձ	t̥arz թարչ	baɾts̥ər բարծ
'thick'	t̥and̥zər թանձ	b̥ars բ'արս	t̥and̥zər թանձ
'sweet'	kʰaɾts̥ər քարծ	k̥ars քարչ	kʰaɾts̥ər քարծ

17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics The words in Table 17.9 changed.

Table 17.9: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'heavy'	tsanər ծանը	tsajr ծայր	tsanər ծանը
'small'	manər մանը	majr մայր	manər մանը
'comb'	santər սանտը	sajr սայր	sənər սանը

17.2.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents The Dersim province also has a surprising innovation. The Classical sounds /t̥, d̥, t̥ʰ/ <ն, ն, նն> become /d̥, d̥ʰ, t̥ʰ/ <ն, ն, նն> < ն, ն, նն> (after passing through the forms /ts, dz, tsʰ/ <ն, ն, նն> < ն, ն, նն>). While the sound /ʃ/ <շ> becomes /s/ <ս> (Table 17.10, sentence 71).

³HD: For the words 'high' and 'thick', I suspect that Adjarian incorrectly switched the Kharberd forms. But unfortunately, I cannot be sure.

Table 17.10: Fronting of post-alveolar obstruents in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'white'	թերմակ	ձերմագ	թերմակ
'water'	ձնուր	ձնուր	ձնուր
'raisin'	տիղամիտի	շամիչ	տիղամիտի
'I pulled'	կհայեցի	քաշեցի	կհայեցի

(71) Kharberd-Yerznka dialect

met̪s̪-ə d̪z̪hur t̪s̪-ig-a-∅
in-DEF water NEG-exist-TH-3SG

'There is no water in it.'
Ալդը ձ’ուր ցիզա

17.3 Morphology

17.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, there are no individual innovations. As in all other typical dialects of its type, the Kharberd-Yerznka dialect has 6 cases: nominative, genitive, dative, accusative, ablative, and instrumental. The dative is always the same as the genitive, while the accusative is the same as the nominative, without a difference between animate and inanimate objects. The ablative formative is /-e/ <է>. The plural markers are /-er, -ner/ <էր, նէր>.

17.3.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we cite the following (Table 17.11).⁴

Table 17.11: Sample of pronouns in the Kharberd-Yerznka dialect

personal 1SG ACC 'me'	ind̪zis, ənd̪zis	ինձիս, ընձիս
personal 1SG ABL 'from me'	imməne	իմմնեն
personal 1PL ACC-DAT 'to us'	mizi, mzi	միզի, մզի
personal 2PL ACC-DAT 'to you'	d̪z̪hizi, d̪z̪hzi	ձիզի, ձզի
personal 2SG ACC-DAT 'to you'	k̪hizi, k̪zi	քիզի, քզի
personal 1PL ABL 'from us'	merməne	մերմնեն
personal 2SG ABL 'from you'	k̪huməne	քումնեն
personal 2PL ABL 'from you'	d̪z̪herməne	ձերմնեն

17.3.3 Verb inflection or conjugation

The verb is very simple. The rule of changing the Classical vowel /e/ <է> to /i/ <ի> takes place only in the 1SG and 1PL persons. In the third person, it changes to /æ/ <ա> (in the first conjugation class).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining

⁴HD: For the plural nouns, I mark them as synthetic for accusative and dative, but it's possible that Adjarian meant that they are strictly accusative. The prose isn't clear.

the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <լր> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Kharberd-Yerznka, the theme vowel varies between /æ, i, e/ (Table 17.12).

Table 17.12: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to like' in the Kharberd-Yerznka dialect

	Kharberd-Yerznka		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	զը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-æ-∅	զը սիրաս	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nkʰj	զը սիրինքյ	gə sir-e-ŋkʰ	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-kʰj	զը սիրեքյ	gə sir-e-kʰ	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	զը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	

Original page number 170.

The imperfective and the perfective are the same as in the old forms.

The future is formed with the formative /də/ <դր> (/tə/ <տր>), which is a shortened form of /piti/ <պիտի>. In the negative future, this sound /p/ <պ> changes to /v/ <վ> (72). Forms like in (73) don't exist.

(72) Kharberd-Yerznka dialect

- a. \widehat{t}^h -vdi sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
'I will not like.'
չըվի սիրիմ
- b. \widehat{t}^h -vdi sir-e-i-∅
NEG-FUT like-PST-TH-1SG
'I was not going to like.'
չըվի սիրէի

(73) Absent in the Kharberd-Yerznka dialect

- a. * \widehat{t}^h -piti sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
չըխտի սիրիմ
- b. * piti \widehat{t}^h -sir-i-m
FUT NEG-like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
պիտի չսիրիմ

17.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the

Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

17.4.1 City of Kharberd

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 730. The orthography was verified by me.

Գըլի չըլի խոօօզ մը գըլի: ան խոօօզին օդք փուշ մը գը մըննա. ինչ գեսէ չենէր՝ չի գըրնըր ադ փուշը հանէր: Գելլա գերքա մամիզի մը զըստ թի ան փուշը հանա: Մամիզն ըլ գը հանան ու թօնիրը գը ցըքա: Մեգ-երգու օր ասնելուն թէ՝ ըս խոօօզը գերքա մամիզին գըստ թի փուշը դուր: Մամիզն ըլ զըստ թի փուշը վառավ այլ ո'ւսացա դամ: Խոօօզը հըմըն հաց մի գառնան ու գը փախի: Գերքա օր չօբան մի նսդէր է գաթին մէջ բդուր (սպտուր) գը բ'րդ'ա գուդա: Գըստ թի ըս հացը առ գեր, ըն ըլ գառնան: Թանի մը օր գասնի, գերքա չօբանին գըստ թի հացը դուր, ըն ըլ չունի օր դա, ըս հեղուն ըլ խոօօզը ըրդից մաքի մի գառնան ու գը փախի: Խոօօզը գերքա օր դէր մի շուն մի մօրթէր էն ու թէշգէր բիոհ (դը) էթէն. ըրօնց գըստ թի ըս մաքին առէք: Թանի մի օր սօղը գ'ուզ'ա թի մաքին դըվէք: Ընօնը ըլ միհա չեն էնէր, ինք ըլ ըրօնց հարս գառնան ու գը փախի: Շադ գերքա՝ թիշ գերքա, գը տէսնա՝ օր մէգ մարթ մի նսդէր ջըգդըրիհ (ջուրակ) կը գէնան. ըրօն գըստ թի ջըգդըրիհոն դուր օր ըս հարսը դամ: Հարսը գուդա՝ ջըգդըրիհօն գառնան: Խոօօզը գը նսդի ծառի մը դագ⁵ ու կը բօլըշվի (թոք. բաշլամար՝ «սկսիլ») ջըգդըրիհօն ջըգդըրոցընէր ու խաղ գանչէր. «Ջըգդըր, ջըգդըր, ջըգդըրիհ, փուշ մի դվի՝ հաց մի առի, հացը դրվի՝ մաքի մի առի, մաքին դրվի՝ հարս մի առի, հարսը դվի՝ ջըգդըրիհ մի առի, ջըգդըր, ջըգդըր ջըգդըրիհ»:

Original page number 171.

17.4.2 From one village from Yerznka

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1899 էջ 386. The orthography of the manuscript was preserved, even if inaccurate.

Կախսովը երիկ մ'ու կսիկ մը կան անդէր: Երիկը թէնապէ, կսիկը ետէպսիզ: անսմէն օր առտու լուսծածին պէս կսիկը երկանը առջենը երկու հաց կը նետէ, «դուս է, աշքիս մ'երեւար» կըսէ անդէր: Երիկը կիթա ծովուն թէնարը կը նստի, մէկ հաց ինք կուտէ, մէկան ա ծովուն ծկներուն կը նետէ, կեսը առտուն, կեսն ա ճաշուն: Պզսի ծկները հացը տանելու չապալամիշ կ'ըլլան ըմա, անսմէն օր մէծ ծուկ մը կուզա ընոնց ծեղքէն կառնէ կը տանի անդէր. ըսանկ կանէ տարի մը անսմէն օր: Անխատ ծուկը ըս հացերը իրենց մեծաւորին կը տանի անդէր. մեծաւորնին ընանկ հիւլնտութին մը կունենա օ բոլոր հեքիմները չին կանա բուտցըներ. Էն ետքը կըսէն թի, էկէր տարի մը հաց ուստ նը կըռընանա ըս ծուկն ա ըս հացերը մեծաւորին կը տանի անդէր: Տարին ետքը մեծաւորը կըռըտնա. իրեն հաց բերող ծուկը անջենը կը կանչէ, կը հարցնէ թի ըս հացերը տարի մըն է ո'ւսկէ կը բերէ. ան ա կըսէ թի «ծովուն թէնարը մարդ մը նստէր ան անսմէն օր ըս հացերը ծովը կը նետէ, ես ա կառնեմ թեզի կը բերիմ»: Ըն սրային մեծաւորը հրաման կանէ օ իթա ըն մարդը բերէ օ մուրատ տա իրին արած լավութան տեղը:

17.4.3 Kiğı

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, taken from various places.

Ածան հաւը կարգճան կ'ըլի:

Ասղին ծակով Հինտիստան կը հայնա:

Երեցն օր թքան, կըսէ «ամպ գ'ուզ'ա»:

Խեւը գնաց հարսնետունը, ըսաց հոս լաւ է քընծ մեր տունը:

Կուշտն անօթուն մայր (մանր) կը փշէ (կը փշրէ):

⁵HD: The original page had <դակ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the form is <դազ>; I fixed it.

Հարիր մազէ ալիր է կերեր:

Հաւն օր հաւ է, ջուր խմած ատենը Աստված ի վեր կը հայնա:

Շունը կը զիսին՝ տիրունմինէ կամընան:

Ըսի իմ արծած խոզն է:

Original page number 172.

Օրը հարիր սիրտ կրնաս կօյրեր, ըմը հարիր օր էկեր դատիս՝ սիրտ մը չես կրնար շինիր:

Վով չուսթ, փորը կուշտ:

Տունը չգա տան տիկին՝ հորթուն կըսեն լոս տիկին:

17.4.4 Çarsancak

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ), page 152.

Կըլի թաքավօր մի. իրեր հատ աղա կունենա. կըսը մենծ աղին. – Տղա՛ս, ես այլ ծեր եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլոխը չայիրը չիմ գցեր:

– Արքայ հայրիկ, կըսը աղան, միշտ սայմանիդ գլխու չայիրը շատ մեթ կիսիս (կը գովես): – ան սայմանի չայիրին հավան է օր եօմիւր էրկընցաւ. ան տասնըհինգ տարի օր չիմ գրցեր, եօմիւր փճացաւ. զնա օ տեսնըս. չայիրին գլոխը աղբիր մը կա. չայիրին տկուն տէ՛ (մինչեւ) աղբիրը սահար մի կը քաշէ. աղբիրն այլ լեռան տակ է աղբրէն տէ՛ լեռան գլոխը տասվերկու սահար կը քաշէ:

Ելավ մենծ տղան հարիր հատ ձիով առօց. գրցին հասան չայիրը. տեսան օ մէ արաք մի նստեր է աղբրին վրա: Մի սեւ անպ Ելավ, էրկինքը գօռաց, արգեւն ու կարկուտը առօց:

Թագաւորին տղան ըսցը. – Թշեցէք, ընինք աղբիդը:

Չայիրը կես ըրին-չըրին՝ ջրին ու մին մեջ մնացին. չկըրցին օ հասնեին:

Արաբը թուրը քաշեց, զնկաւ ան հարիր հատի մեջ. հարիր հատին ալ գլոխը կըրտեց, ձիան այլ մորթեց, յեղմիշ ըրց (դիզեց) չայիրին օրթօլիխը, եշաւ սըրթն ի վայր գնըց:

Մի ամիս թաքաւորին խապար չգնըց:

Թաքաւորը կանչեց օրթանճա տղին:

– Այ անա՛, աղբայրդ ճանփեցի սայմանի գլոխը. յա (կամ) բոնվան, յա ծեծ (պատերազմ) կիսին. յա քէֆի տեղ է՝ իրանց քէֆը կը հային. զնա խապար մի ան էկո՛:

17.4.5 Dersim

Adjarian's source: See <Արրտ>. 1896, page 183. HD: It's not clear to me what this <Արրտ> source is; it's likely a periodical called 'Ararat' <Արարատ>, but there are many such periodicals.

Ալրան դեսա օր Գիրօն ասգրին մեց է. ցօրս դին բաղի բես բարած է. – Օվանես, ըսլց- ինց գիսես, ինձի բարութ գիւլէ հասուր:

Original page number 173.

Օվանեսը գ'նըց օ մեր աղան ձ'ինը հեծեր, փախէր է. դեսա օր Գիրօն թուրը ցըլբողօց, թուրը փառլամիս եղավ, յես այլ ըս դ'հուն քասեցի, թուրը փառլաթմիս էրի - օ, Գիրօ, մի՛ փախիր: Ընխողը (այնչափ) հայա (տեսայ) օ, ցօրս սկարով դախիս հեծած, ամեթուն թուր մի ներեցի, ցօրս ձին այլ բարգեցուցի. մեզ մարդուն այլ գ'լոխը գըյրեցի, դեսա

օր փասան գըցէ. - Հա՛ բարամ օլասըզ հա: Ցի գ'իդէր օ յես իմ, ընի գ'իդէ թէ թուրքէր Դամբէրն է բ'ռնած. ցըսէր թէ հինգ հոքի թրէս ընցուցէր իմ. անքան դեսա օ Օվանեսը գիւլէն հասօց, ըսըց. - Մի վախէին, ախբ'ողանք. դ'ու մըսէր, թարուր մի ասգրին գէսն է մնացէր. մէր աղան ալ ելէր թամասա գիւնէր. իրգուն գ'ցիք քաշցուն օսքի տվէց, ի՞նց ինիմ:

Chapter 18

Şebinkarahisar

Original page number 174.

18.1 Background

At the north side of Kharberd-Yerznka, the city of Şebinkarahisar and the province of Adzbdər together form a separate dialect; the dialect is occupies a middle ground between the dialects of Kharberd-Yerznka, Sebastia, and Evdokia.

18.2 Phonology

18.2.1 Consonants

Like the first two dialects (*HD: Kharberd-Yerznka and Sebastia*), the dialect has three groups of consonants that are missing from Evdokia: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirate. There is also here the glottal /h/ <հազար յ>.

18.2.2 Vowels

18.2.2.1 Segment inventory

The vowel system is like the Evdokia dialect, which we will later see below. The sound /æ/ <üü> is added (Table ??).

Table 18.1: Emergence of /æ/ <o> in the Şebinkarahisar dialect

'before'	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
	արածեաւ	առաջեաւ	արթիւ

18.2.2.2 Sound changes

18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n> Like the Sebastia and Evdokia dialects, the sound /o/ <n> has changed to /æ/ <üü> (Table 18.2).

Table 18.2: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'work'	gorts	qənəð	gorts
name 'Peter'	petros	Πետրոս	petros

18.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t> There is an innovation that is absent in the Kharberd-Yerznka and Evdokia dialect: the sound /e/ <t> changes to /i/ <h> when stressed (Table 18.3).

Table 18.3: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'place'	te ^t սեղ	di ^h նիղ	te ^h սեղ
'with'	het հես	hid հիդ	het հես
'you.SG.DAT'	k ^h ez քեզ	k ^h iz քիզ	k ^h ez քեզ

With this sound change, the dialect of Şebinkarahisar approaches the dialect of Hamshen, where this same sound change exists (Table 18.4).

Table 18.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'big'	mets սեծ	midz սիծ	mets սեծ
'you.SG.DAT'	k ^h ez քեզ	k ^h iz քիզ	k ^h ez քեզ

18.3 Morphology

18.3.1 Verb inflection or conjugation

18.3.1.1 Theme vowel changes

In verbs, the 1SG and 1PL of present tense and of the tenses that are formed from the present have changed the vowel /e/ <t> to /i/ <h> (Table ??).¹

Table 18.5: Change from theme vowel /e/ <t> to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Şebinkarahisar	cf. SWA	
'I want'	g ^h -uz-i-m գ'ուզիմ	g-uz-e-m գ'ուզեմ	IND-want-TH-1SG
'I will say'	bidi əs-i-m բիդի ըսիմ	bidi əs-e-m պիսի ըսեմ	FUT say-TH-1SG
'I would write letter'	g ^h ir g ^h r-i-m գ'իր գ'րիմ	g ^h ir k ^h ər-e-m գ'իր կ'հեր-եմ	letter write-TH-1SG

18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive

The indicative present tense has two forms, as is found westward in all the Asia Minor dialects until Rodosto. This is the basic present (լոնլու ներկայ) and the progressive present (շարոնլանական ներկայ). The first is the usual form of the present, which can also be used for the future: 'I say', 'I bring'.

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

The second is used when the action is being done at this exact time and it cannot at all have a future meaning: 'I am liking'. The progressive present is found only in very few languages. For example, it is found in Ottoman Turkish /al-əjor-əm/ > 'I am taking' (ալյօրում) and /ver-ijor-um/ 'I am giving' (վերիյօրում) (HD: *Modern Turkish*: <aliyorum>, <veriyorum>; the progressive marker is this suffix <iyor> which Adjarian transcribed as /ijor/),

Original page number 175.

... and also in English 'I am living'.² Persian also has a progressive present: <bé-xâham> 'I want' (بخواهم) /bəxwāhəm/ and <mi-xâham> 'I am wanting' (می‌خواهم) (می‌خواهیم) /mīxwāhəm/ /mīxwāhīm/.³

The indicative past imperfective also has simple and progressive forms (74). Compared with Ottoman Turkish /veriridim/ 'I gave' (վերիրիտիմ) vs. /veriijorədəm/ 'I was giving' (վերիյօրդտիմ) (HD: *Modern Turkish*: <ver-di-m> and <ver-iyor-du-m>).

(74) SWA? dialect

- a. k-ut-e-i-∅
IND-eat-TH-1SG
'I would eat.'
կուտեի
- b. k-ut-e-i-∅ kor
IND-eat-TH-1SG PROG
'I was eating.'
կուտեի կոր

However, the progressive present and past imperfective aren't formed in the same way across all the dialects; instead, each dialect uses a different formative. For example, the Istanbul dialect uses /kor/ <կոր>, the Aslanbeg subdialect uses /háje/ <հայէ>, the Trabzon dialect uses /er/ <էր>. The Şebinkarahisar dialect constructs its progressive forms with the formative /dar/ <դար> (i.e., /tar/ <տար> which has an unclear origin) (75).

(75) Şebinkarahisar dialect

- a. g-əs-i-m dar
IND-say-TH-1SG PROG
'I am saying.'
գըսիմ դար
- b. g-əs-i-s dar
IND-say-TH-2SG PROG
'You are saying.'
գըսիս դար
- c. g-əs-e-i-∅ dar
IND-say-TH-PST-2SG PROG
'I was saying.'
գըսէիս դար

18.4 Literature

There is no other information on the Şebinkarahisar dialect, and there is no published manuscript. In Ani in the summer of 1907 (July 7-8), I got acquainted with an architect who was a native of Şebinkarahisar, Mr. T. Toromanian (Արք. Թ.

²HD: Adjarian incorrectly translated the English as 'I am liking'.

³HD: The Persian terms are respectively subjunctive and indicative. It seems Adjarian interpreted the distinction in terms of progressiveness.

Թորոմանեան; *HD: SEA/SWA: /tʰoramanjan/*). I requested from him that he accurately write a sample of this dialect. He gladly undertook my request and he wrote to me the following heartbreaking letter, which was rendered in my orthography, and which I present here completely.

18.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

18.5.1 Şebinkarahisar

Մեր իմ աղա ախբարս,

Մինգիս դերն եմ. խօսքիս հասդադ չի դրվա. գ' իրըս շադ յուշացավ. իմմա՞՛ շիդազը օր բիդի ըսիմ նը՝ շադ մըն ալ դաշիբաթս (թքը. զաբահատ յանցանք) ձառը (ձանը) չէ. բ' անի գ' եօթի մարթ եմ. յիրինգուն-յառավոդ դիդ մը դիդիգ արած չուսիմ օր մէյ մը դաշլմ-դիվիթ անշէվս առնիմ հու երգու սրա գ' իր գ' րիմ. չէ նը ինքիրենս ամըն օր կըսէի քի՝ արածն աֆեգ է, խայթը գոռելը (կոտրելը) աղեգ բ' ան չէ. խօշ դ' ուն ան չեշիդը մարդիկներն չես. միխազ երեսս չես դար: Իշղէ ասօր իրմար ալ է քի յես ալ քիս հոգ'ուս բես գ' ուզիմ. քիզ դիսած օրես սիրդըս բ' ացին՝ մեզ դ' րին: Գ' իդի՞ս ինչու: Ե՛ գիդի դդայութին... Յես մեզ...

Original page number 176.

... ընգեր մը ունեի մեր քաղաքը ըղած վախտըս. Փուլչուկիս Բեօնես (Պետրոս) գըսէին. իմ շադ շադ յարանս էր. գ' իշեր գորեգ իրար հիդ էինք, չայլիգ-չօրթու բարաբար գը խաղայինք. շադ հիդ ալ երգուսս վարբիդէն գը փախչէին գիրթայինք երեսդանը թութ ու խնձոր ուղեւու: Ասանգ առխադաշէ (ընկեր) մը զադվէր էի քսան դարի է: Թիզ օր դիսա՝ ան սահաթը մինքըս ինգավ Բեօնեսը. սիրդըս դիդէն թուավ. ինքիրենս ըսի քի Ասված Բեօնեսըս գ' ինան ինձի դրվավ: Յես քու վիրա անդրդար սեր դրվի իլլա, քըքը (արդեօր) դ' ուն ալ իմ Բեօնեսիս դիդը բիդի բ' ունէ՞ս. քանի քի զադվէր եմ աշգիս արցունքը չի գորդեցավ. մինքըս օր գ' ուգ'ա զադված օրէրնիս՝ ծուխ ու մուխ գը գրիմ: Հեզ մինքէն չիլլէր. օր մը, շափաթ էր դէք գիրանգի, յառօդուն գանուխ էլեր դ' ուրո նսդէր էր. գ' նացի քովը, նայեցա օր դ' իդաշարը վրա արեր՝ հիդըս խօրաթէլ բիլա չուզէր դար. ըսի քի «Բեօնես, քալ' երթանը քիշ մը խաղանք»:

- Չիմ իգ'ար - ըսաց:
- Ինչո՞ւ, ի՞շ գա քի:
- Հեզ բ' ան մ' ալ չիգա:
- Հըքը ինչո՞ւ ադանգ դ' իդաշրդ՝ զախէր ես ու հիդս ալ չես խօրաթէր:
- Ի՞շ բիդի խօրաթիմ. զաթը քանի մը օր յեթք ամիս զիս բիդի դրգէ Սդամբօլ. ալ յա գը դէսնինք գիրար՝ յա չինք դէսնէր:
- Օղօրթմն գըսէս դար:
- Հըքը ստրմէ՞ս:
- Չիմ ավդար:
- Օր աշգօվը՞ դէսնէս՝ անվախոդ գաւդաս:
- Ի՞նչ ըղավ օր ադանգ արավ քիզի ամիդ՝. մինչէվ հիմի հեզ ադանգ ձ' ան մը չիգար:
- Ի՞նչ բիդի ըլլա. յէրեգ յիրինգուն վաժաբերդ մինդաշարս դօթլուխս դվավ, գ' նա վաժադան վարա բ' էր, չէ նը ա՛ մի՛ գ' ար ըսաց. ամիս ալ փարա չումէր օր դար, զաթը քանի մը հիդ ալ մարս գուլագէն օսգը գրից դվավ՝ դարի

վաժադան փարա դվի. հիմի մարս ալ չունի. հարս ալ ըսաց քի շադ գ'արթա դերա վարթաբետ չի՛բոի ըլլա. դրգիմ Սդամբօլ թօղ երթա ախբօրը քովը փարա վասդըդի:

Original page number 177.

- Ե դ'ո՞ւն ինչ ըսիր. գ'ուլե՞ս քի երթաս:
- Ի՞նչ անիմ չերթամ. դաթրջին վաղը գ'ուգ'ա. ամիս աս գ'իշեր թամբալիթս (պայուսակ) բիդի գաբե. վաղը ջին-զաբախտան շ'ամկա բիդի ելլինք:

Սուր չեր բեօռեօսը. յես ալ գանուխ ելա. սիրդես չեզավ օր երթայի դեսնեի. հեռուն գայնեցա հու նայեցա. օրն ալ ըսես նը շադ գ'եշ օր եր. թաթավը վերեն գ'ուգ'ա սիշիմի բես. ջըխանք-ջըխջըխանք... բաղ բաղ փօրյազը գը փչեր: Զ'օրիին վրա բ'առցան թամբալիթը. զինքն ալ վրան նսդեցուցին ու դարին. մարը յեղեվէն լացավ. «Յա՛վրում, ֆեղ բ'ոնես օսզի գըռի» ըսաց, հու նօրշըբա մը շ'ուր նեղեց յեղեվէն: Հարն ալ շ'օրին հեղը գ'նաց շ'ամկելու. յես ալ գ'նացի ներս, մութ դիդ մը մդա՝ լացի: Ան է աս Ե ալ չի դեսա: Ալ չի գիդիմ դեք սա՞ն է դէ մեռած Ե. Ասված անօր ալ բ'անին գեօրծին աշ'օղութին դա, իր սիլային հասցընե. ձ'իզի ալ երգան օրեր դա:

Chapter 19

Trabzon

19.1 Background

Original page number 178.

The dialect of Trabzon is spread across a small region, which contains only the cities of Trabzon, Gümüşhane, and Giresun. The last one is a migrant settlement from Trabzon. The surrounding villages of Trabzon don't speak this dialect, but instead speak the Hamshem dialect. In recent times, a sizable number of Armenians from Trabzon have migrated to the Caucasus and to the shores of the Black Sea. They primarily live in the cities of Batumi, Poti, Kerch, Sevastopol, Yalta. Because these aforementioned cities do not have a native Armenian population, and because the migrants from Trabzon form a sizable number, we have thus included them in the map as part of the region the Trabzon dialect

19.2 Literature

There is no written study on the Trabzon dialect. There are likewise no manuscripts. In the summer of 1910, I stayed two weeks in Trabzon, and I determined that the Trabzon dialect is quite close to the Istanbul dialect, especially the Crimea dialect.

19.3 Phonology

19.3.1 Vowels

The vowel system lacks the sounds /æ, ie, ɥo/ <ü, t, n>. Sometimes we find the sounds /œ, ɤ/ <to, h> (Table 19.1).

Table 19.1: Emergence of /h/ <ɤ> in the Trabzon dialect

'before'	Classical Armenian մայրուկ ^h	> Trabzon միշիկ ^h	cf. SEA մօրուկ ^h
----------	--	---------------------------------	--------------------------------

19.3.2 Consonants

The consonant system has greatly changed. The three degrees of Old Armenian have become two; the voiced and voiceless unaspirated have been confused together and have equally changed to voiced sounds. The voiceless aspirates stayed unchanged. This is the state of all other dialects of Asia Minor, starting from Evdokia until Crimea. In the Trabzon dialect, as well as in the Hamshen dialect, there is however a voiceless unaspirated sound *l* /k/, which used instead of the <qaf> sound (HD: *q* /q/) sound for loanwords from Turkish.

19.3.3 Other sound changes

We can say that there are no other sound changes in Trabzon, without of course taking into consideration the sound changes /qi/ to /a/ (wj>w), /oi/ to /u/ (nj>nl), /iu/ to /u/ (hl>nl). In this way, the Trabzon dialect is one of the purest Armenian dialects.

Original page number 179.

19.4 Morphology

In the grammar, there are the following notable points.

19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension

The case declensions and pronouns are the same as in the Istanbul dialect. For the latter, it is worth mentioning the words in Table 19.2.

Table 19.2: Sample of pronouns in the Trabzon dialect

proximal NOM SG 'this'	asivig, asig	ասիվիգ, ասիգ
medial NOM SG 'that'	adivig, adig	ադիվիգ, ադիգ
distal NOM SG 'that yonder'	anivig, anig	անիվիգ, անիգ

19.4.2 Verb inflection or conjugation

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

19.4.2.1 Indicative present and past imperfective

For verb conjugation, the Classical theme vowels /e, ē/ <t, t> become /i/ <h> under stress (Table 19.3).¹

HD: Adjarian illustrates this change with the present indicative paradigm (Table 19.3). Morphologically for an E-Class verb like /uz-e-l/ 'to want', SWA forms this paradigm by adding the indicative prefix /g(ə)-/ to the finite verb. The finite

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

verb consists of the stem plus agreement suffixes after the theme vowel /e/. In Trabzon, the theme vowel is /e/ for the 3SG, but /i/ elsewhere.

Table 19.3: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to want' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	g-uz-i-m	գուզիմ
2SG	g-uz-i-s	գուզիս
3SG	g-uz-e-∅	գուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	գուզինք
2PL	g-uz-i-k ^h	գուզիք
3PL	g-uz-i-n	գուզին
IND-	✓-TH-AGR	IND-✓-TH-AGR

HD: In the past imperfective (Table 19.4), SWA adds the past suffix between the theme vowel and the agreement suffix. The past suffix is covert for the 3SG, but /-i-/ elsewhere. The theme vowel is /e/. In Trabzon, the theme vowel is /-i-/ in the 3SG, and /-e-/ elsewhere. The past suffix is covert in the 3SG, and /-i-/ elsewhere. However, the data is rather limited, so it is possible that the 3SG /-i-/ is actually the past suffix, and that the theme vowel is exceptionally covert.

Table 19.4: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to want' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	g-uz-e-i-∅	գուզէի
2SG	g-uz-e-i-r	գուզէիր
3SG	g-uz-i-∅-r	գուզիր
IND-	✓-TH-PST-AGR	IND-✓-TH-PST-AGR

19.4.2.2 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 19.5) is also called the aorist. In SWA for /jep^h-e-l/ 'to cook', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Trabzon subdialect behaves the same. However, whereas the theme vowel is a constant /-e-/ in SWA, the theme vowel in Trabzon is /-i-/ for the 3SG, and /-e-/ elsewhere.

Table 19.5: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ep ^h -e-ts ^h -i-∅	յեփէտշի
2SG	ep ^h -e-ts ^h -i-r	յեփէտշիր
3SG	ep ^h -i-ts ^h -∅-∅	յեփիտշի
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

19.4.2.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 19.6) and past perfect (Table 19.7) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Trabzon uses a similar system. The non-finite

form is labeled as just a 'past participle' by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <հր>.

Table 19.6: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	sir-ir i-m սիրի իմ ✓-PERF.CVB AUX-AGR	sir-er e-m սիրեր եմ ✓-EPTCP AUX-AGR

Table 19.7: Past perfect <գերակատար> of the verb 'to bring' in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ber-ir e-i-∅ բերի եի ✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	ber-er e-i-∅ բերեր եի ✓-EPTCP AUX-PST-AGR

HD: Based on this small paradigm, it seems that the auxiliary is /i/ in the present, but /e/ in the past.

19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme

The present formative is /g/ <q> for vowel-initial verbs, while a postposed formative /gu/ <զնւ> for consonant-initial verbs. HD: To clarify, he means that whereas the indicative morpheme is a prefix /g(ə)-/ in SWA, this morpheme is a mobile morpheme in Trabzon (Table 19.8).

Table 19.8: Mobile indicative morpheme in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
'I want'	g-uz-i-m զուզիմ IND-✓-TH-AGR	g-uz-e-m կ'ուզեմ IND-✓-TH-AGR
'I like'	sir-i-m gu սիրիմ զնւ	gə-sir-e-m կը սիրեմ
'he likes'	sir-e-∅ gu սիրե զնւ ✓-TH-AGR IND	gə-sir-e-∅ կը սիրե IND-✓-TH-AGR
'we would look'	naj-e-i-nk ^h gu նայեինք զնւ ✓-TH-PST-AGR IND	gə-naj-e-i-nk ^h կը նայեինք IND-✓-TH-PST-AGR

19.4.2.5 Progressive tenses

The progressive is built with the postposed formatives /er/ <էր> or /uni/ <նւնի>. The present takes /er/ <էր>, the imperfect takes /uni/ <նւնի>. Vowel-initial verbs also take the prefix /g/ <q>.

HD: To clarify, whereas spoken SWA uses a progressive marker /gor/, Trabzon uses either /er/ or /uni/ based on tense. The indicative morpheme is a fixed prefix in SWA, but this prefix is only used for vowel-initial verbs in Trabzon.

HD: For the present progressive, SWA uses both an indicative prefix /g(ə)-/ and a progressive marker /gor/. Compared across the paradigms, the present progressive is just the indicative present plus this progressive marker. But for Trabzon, the present progressive is the indicative present plus the progressive marker /er/. The indicative prefix /g/ is retained before vowel-initial verbs (Table 19.9), but the indicative suffix /gu/ (for consonant-initial verbs) is absent (Table 19.10).

Table 19.9: Present progressive <ՆԵՐԼԱՅ ՉԱՐՈՆԼԱԿԱՆ> of the verb 'to take' in the Trabzon dialect

Trabzon			cf. SWA	
1SG	g-ar-n-i-m	գառնիմ եր	g-ar-n-e-m gor	կ'առնեմ կոր
2SG	g-ar-n-i-s	գառնիս եր	g-ar-n-e-s gor	կ'առնես կոր
3SG	g-ar-n-e-∅	գառնէ եր	g-ar-n-e-∅ gor	կ'առնէ կոր
1PL	g-ar-n-i-nk ^h	գառնինք եր	g-ar-n-e-նկ ^h gor	կ'առննք կոր
2PL	g-ar-n-i-k ^h	գառնիք եր	g-ar-n-e-k ^h gor	կ'առնք կոր
3PL	g-ar-n-i-n	գառնին եր	g-ar-n-e-n gor	կ'առնեն կոր
IND-√-VX-TH-AGR PROG			IND-√-VX-TH-AGR PROG	

Table 19.10: Present progressive <ՆԵՐԼԱՅ ՉԱՐՈՆԼԱԿԱՆ> of the verb 'to like' in the Trabzon dialect

Trabzon			cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ եր	g-ar-n-e-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	sir-i-s	սիրիս եր	g-ar-n-e-s gor	կը սիրես կոր
3SG	sir-e-∅	սիրէ եր	g-ar-n-e-∅ gor	կը սիրէ կոր
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք եր	g-ar-n-e-նկ ^h gor	կը սիրնք կոր
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք եր	g-ar-n-e-k ^h gor	կը սիրիք կոր
3PL	sir-i-n	սիրին եր	g-ar-n-e-n gor	կը սիրեն կոր
IND-√-TH-AGR PROG			IND-√-TH-AGR PROG	

HD: For the past progressive, SWA adds the progressive marker /gor/ to the indicative present. The indicative prefix /g(ə)-/ stays. For Trabzon, the progressive marker is instead /uni/. The indicative morpheme is retained as a prefix for vowel-initial verbs (Table 19.11), but absent for consonant-initial verbs (Table 19.12).

Table 19.11: Present progressive <աՆԿԱՏՈՐ ՉԱՐՈՆԼԱԿԱՆ> of the verb 'to cook' in the Trabzon dialect

Trabzon			cf. SWA	
1SG	g-ep ^h -e-i-∅ uni	գեփէի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կ'եփէի կոր
2SG	g-ep ^h -e-i-ր uni	գեփէիր ունի	g-ep ^h -ej-i-ր gor	կ'եփէիր կոր
3SG	g-ep ^h -e-i-∅-ր uni	գեփէիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-ր gor	կ'եփէիր կոր
1PL	g-ep ^h -e-i-nk ^h uni	գեփէինք ունի	g-ep ^h -ej-i-նկ ^h gor	կ'եփէինք կոր
2PL	g-ep ^h -e-i-k ^h uni	գեփէիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կ'եփէիք կոր
3PL	g-ep ^h -e-i-n uni	գեփէին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կ'եփէին կոր
IND-√-TH-PST-AGR PROG			IND-√-TH-PST-AGR PROG	

Table 19.12: Present progressive <աՆԿԱՏՈՐ ՉԱՐՈՆԼԱԿԱՆ> of the verb 'to cook' in the Trabzon dialect

Trabzon			cf. SWA	
1SG	naj-e-i-∅ uni	նայէի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կը նայէի կոր
2SG	naj-e-i-ր uni	նայէիր ունի	g-ep ^h -ej-i-ր gor	կը նայէիր կոր
3SG	naj-i-∅-ր uni	նայէիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-ր gor	կը նայէիր կոր
1PL	naj-e-i-nk ^h uni	նայէինք ունի	g-ep ^h -ej-i-նկ ^h gor	կը նայէինք կոր
2PL	naj-e-i-k ^h uni	նայէիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կը նայէիք կոր
3PL	naj-e-i-n uni	նայէին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կը նայէին կոր
√-TH-PST-AGR PROG			IND-√-TH-PST-AGR PROG	

19.4.2.6 Othewr mobile morphemes

As can be seen, the verbal formatives (IND /gu/ <qnL>, PROG /er, uni/ <t̪n, nL̪n>) are generally postposed. This postponement can also be done in the future and the negative.

HD: For the future, SWA simply combines the future morpheme /bidi/ with the finite verb. This future morpheme is a proclitic. In Trabzon, the future morpheme can go on either side of the verb (76a).

- (76) a. Trabzon dialect
- i. *bidi uz-i-m*
FUT want-TH-1SG
'I will want.' p̪hṇ̪i n̪lq̪hū
 - ii. *uz-im bidi*
want-TH-1SG FUT
'I will want.' n̪lq̪hū p̪hṇ̪i
- b. cf. SWA
- bidi uz-e-m*
FUT want-TH-1SG
'I will want.' a̪j̪un̪i n̪lq̪eū

HD: For negated verbs, a negated present verb uses a periphrastic construction of the negative auxiliary plus a non-finite verb. The auxiliary carries tense-agreement. The auxiliary is before the verb. The non-finite verb has a suffix /-r/ (the connegative) after the theme vowel. For Trabzon, the auxiliary can go before or after the verb (77a).

- (77) a. Trabzon dialect
- i. *t̪h̪-i-s gr-i-r*
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.' չ̪hu q̪n̪h̪i
 - ii. *gr-i-r t̪h̪-i-s*
write-TH-CN NEG-AUX-2SG
'You don't write.' q̪n̪h̪i չ̪hu
- b. cf. SWA *t̪h̪-e-s k̪h̪ər-e-r*
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.' չ̪tu q̪n̪t̪p̪

19.4.2.7 Repetition of agreement in negation

When forming the negative, the conjugation of the participle is also interesting. *HD: In SWA, negated present verbs are made up of a finite negative auxiliary plus a non-finite verb. Agremeent is strictly on the auxiliary. But in Trabzon, it seems that agreement can be on both the negative auxiliary and the verb (78).*

- (78) a. 'I don't come'
- i. Trabzon dialect
- t̪h̪-i-m k̪h̪-a-m*
NEG-AUX-1SG come-TH-1SG
չ̪h̪i ք̪aū

- ii. cf. SWA
 $\widehat{t}j^h\text{-e-m}$ $k^h\text{-a-}r$
 NEG-AUX-1SG come-TH-CN
 չեմ զար
- b. 'I don't want'
 - i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}j^h\text{-i-m}$ $uz\text{-i-m}$
 NEG-AUX-1SG want-TH-1SG
 չիմ քամ
 - ii. cf. SWA
 $\widehat{t}j^h\text{-e-m}$ $uz\text{-e-}r$
 NEG-AUX-1SG want-TH-CN
 չեմ ուզեր
- c. 'We don't employ'
 - i. Trabzon dialect
 $\widehat{t}j^h\text{-i-nk}^h$ $p^h\text{ane-}\widehat{ts}^h\text{un-}i\text{-}nk^h$
 NEG-AUX-1PL work-CAUS-TH-1PL
 չինք քանեցնւնինք
 - ii. cf. SWA
 $\widehat{t}j^h\text{-e-nk}^h$ $p^h\text{ane-}\widehat{ts}^h\text{ən-}e\text{-}r$
 NEG-AUX-1SG work-CAUS-TH-CN
 չենք քանեցլեր

Or the repetition of the copula as in the Bayazit subdialect. *HD: He means that another option is that the verb stays non-finite. The verb is preceded by a finite negative auxiliary, and followed by a finite positive auxiliary (79).*

- (79) 'We don't know'
- a. Trabzon dialect
 $\widehat{t}j^h\text{-i-nk}^h$ $im\text{-a-}\widehat{ts}^h\text{-ir}$ $i\text{-}nk^h$
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1PL
 չինք իմացինք ինք
 - b. cf. SEA
 $\widehat{t}j^h\text{-e-}\eta k^h$ $im\text{-a-}\widehat{ts}^h\text{-el}$
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB
 չենք իմացել

19.5 Subdialects

Gümüşhane and Giresun also have the formative /er/ <եր> for forming the progressive. Gümüşhane forms the simple present by using a postposed /gə/ <զը> (80), with which it forms a middle zone between Karin and Trabzon.

- (80) 'He cleans'
- a. Gümüşhane subdialect of the Trabzon dialect

makʰr-e-∅ ց
clean-TH-3SG IND

մաքրէ գը

b. cf. SWA

ց-makʰr-e-∅

IND-clean-TH-3SG կը մաքրէ

Original page number 180.

19.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by my philologist friend, a teacher from Trabzon, Mr. Nshan Khetshian (պր. Նշան Խետշեան; HD: SEA/SWA: /nəʃan χətʃjan/). I have rendered the orthography into the scientific one.

- Բար իրիգուն:
- Ասձու բարին, Լուսիա հանում, բարօվ եգաք. հրամմեցէք:
- Քա՛ Համաս, Օնսիզիդ մենձ օրը շնավոր ըլլա, աբրի մսա, խերե դեսնիս, Ասված օջախիդ բաշխէ:
- Շինօրագալ իմ, օխչ ըլլաս. Ասված քուգինսերըդ ալ քեզի բաշխէ. հրամմեցէք վեր: Ազ թաքու, եգէ Լուսիա հանումին չարսափը վա՛ն առ գուլիսն:
- Քա՛ Համաս, շիդագը գուգիս նա, յես ասօր դեղէս ժամկելու վախսըթ չուսեի. գիդի՞ս յա, երդուշաբրի օրը Ելա վրացք երի, իրեցաբրի բուլաթայէն հանեցի, չորեցաբրի գարեցի զարգուցէցի, ասօր ալ Ելա բաղնիգ քնացի քի՝ օսքօնսերըս քիչ մէ դաքնան. լաքին քու անուշիգ խաթերըդ համար չի գրցա համկերիր էի. ըսի լի ինչ գրլա նա՛թօ՛ն ըլլա. մեռնելըս ալ գիդնամ՝ յես ասօր Համաս հանումին օրթուն դօնին բիդի երթամ. չումքի դուն աղեգ գիդիս օր յես Օնսիզը իմ զավգիս բես սիրիմ գու:
- Օխչ ըլլաս, անիվիգ ալ քեզի մօր բես սիրէ գու. դունը ծերն է. հելքեր բիդի քայիր. զաթի աչգըս չօրս բացած շանփատ նայէի ունի. ամմա եղէր չի քայիր յա՛ խա՛չ օր իմ ծեռքս ինդօ՛ր բիդի խալստիր:
- Օ՛ֆ, նեֆէսս դդրեցավ. ծունգվներուս քով իիչ հօքի մսացած չէ. դիյ օր հու եգա նա՝ հօքիս բերանըս եգավ. քրդինքներու մէշ մնացի: Ե՛հ, դահա ի՞նտօր իք նայիմ. աղի՞զ իք:
- Ինդոր բիդի ըլլանք. մեխօվսիս դանչըվիս էր:
- Սերծիս աղայէն ի՞նչ խաբար. նամակ՝ բան մը գառնի՞զ էր մի:
- Սեբէ քի ամմէն շարդու գառնինք էր. հարցունօղներուն ամմէնքին ալ բարեվ գրած է:
- Բարին դրգոր բերօղին արեվըն ըլլա. դուն ալ նամագ...

Original page number 181.

... գրէլու ըլլաս նա՝ ինձմէն շադ շադ բարեվ գրէ. օրթուն խերը դեսնէ. Ասված օջախին բաշխէ:

- Գուլիսուս վրա. մեղեր ըսելօվըդ գրէի բիդի:

- Գլօխըդ բարցին վրա. - Ե՛հ, դահա ի՞նչ զա, ի՞նչ չիզա. դուսեն նեսեն խաբար՝ բան մը գառնի՞զ էր: Զեզի նօր խաբար մը դամ բիդի ամմա՝ չուքդիմ քի իմացա՞ծ իք մի:

- Ի՞նչ է, քա՛. ըստ նայիմ. մենք բանէ մը խաբար չուսինք. դունէն դուս Ելած չուսիմ քի բան մալ իմանամ:

- Անցածն օրդանքը Հաջի Ղասիմեն դերվէր գերթայի ունի, նիրօս մենք հարսը դեմքս ելավ. անգից իմացա քի՝ ղազանցի Վրութենին մանչուն Նիշանը յեղ էրիր ին:
- Թա՛, իիմագ խելքիս քուքամ. յե՞կ էղավ աղիգ. զահեր մենք աս քաղքեն չեինք. իիշ բան մալ չինք իմացիր ինք. սերեր ի՞նչ է աշաբա. Նիշանը ախշիզան թարաֆէ՞ն յեղ էրիր ին մի՛ չե ևս մանչուն:
- Ախշիզան թարաֆէն յեղ էրիր ին. սերեր գեյա մանք խում շադ խմե գու եղիր. ամմեն իրինդուն քեօռ-գինով դուն գերթա եղիր. վասդրգաձը, դադաձը թիւթիւն խումի գուլա եղիր. ամմեն իրինգուն դանք մէջ ձեծ-փեղ գրլա եղիր. դահա թախուն մը դեղիմ-դեղի խոսգեր. վօ՞ր մեզը ըսիմ: Ասա խոսգը մէշերնիս, քեզի բան մը զուրցի՞մ, քա Համաս. Նիշանը յեղ ենելսին շադ խաս եղավ. անանգ գինովի մը դալու խա՞ շիղը չուվան մը թող ցըին դէն դանին ծովը ներիլ:
- Խոսգըն մերով գորեցի. առաջ խելքենին վո՞լր դեղն էր. անօր ինչ ծաղիգ ըլլալը չուքդէի՞ն մի. քառսուն դուռ զարգավ. քառսուն գեղէ ախշիզ ուզից, լաքին իիշ մեզն ալ վրան չի թուքավ: Հեր նե խա, յես խօշլանմիշ եղա աս բանեն. ախշիզը խաս դրա է. գորեսքանա (յն. տանտիկին), զարող զարգրող. դանը մէջ դիյօր ինինգուն ֆըուրլ-ֆըուրլ դառնա գու: Ասված հելքեթէ բաշխա խսմեթ մը հանէ գու դեմք: Տելիք բօնջուիս յերդէ կալմագ:
- Հայ՛, հայ՛, դուն չենջ ունեցիր, ջանչը Բաղդահեն քուքա:
- Հրամմէ՛, անուշ, կօնյաք առ, Լուսիա հանուն:
- Եհ, Օննիգիդ մենք օրը շնավոր ըլլա. աբրի մսա. խերը դեսնիս. ամմեն դարի աս օրերուն հասնի. թաքն ու բսագը դեսնիմ. մազը-միրիւքը շերմրգի:

Original page number 182.

- Անո՞ւշ հրամմեցիր:
- Անուշօվ մսաս: Թա՛, աս ի՞նչ համօվ բան էր. դունե՞ն մի էրիր իք աս անուշը, չենա մի գուսէն ծախու առիր իք:
- Թա՛ մեղա, դուսէն ալ ի՞նչէն բիդի առնեի. Թաքուիիծաս եփից:
- Ո՞յ, մադվեները սիրիմ յես անօր. Էրնեզ քեզի օր ասանգ անգին զավագ ունիս: Թա, քանի՞ դարու եղավ:
- Սուրբ Սերքիսին բահօց շարդուն դասնըօխոդ բիդի թամնէ՛ դասնըվութը բիդի մինի: Անօր աշղարծ եգած օրը մէր դրացի հաջի Ուսգուն իր օրթին զարդիր ունի. ասօրվան թես դահա միդգս է. մեզի ալ հարսնիգ զանչիր էր, լաքին ան իրիգունը իմ ցավըս բռնելուն սերեօվը չիգորդի էրթալ: Ախու, Լուսիա հանուն, ինչե՞ր քաշեցի ան վախթը. թէմամ եռունիսիրեց օր լոխուսա բառգեցա. շադերը ըսին քի Համասին հալը հալ չե. հա՛ մեռնի էր, հա՛ մեռնի բիդի. Ե՞հ, մեռնի՞մ Ասձու աչհը. դահա խմելիք չուրերնիս չե հադիր:
- Ինչ դոլայ է մեռնելը, հելէ գեցիր նայիմ. մեյ մը Թաքուիիծադ ամսե, Օննիգըն ալ օտգր գրիս էրէ դեն, անգից յեղգը ի՞նչ գուզիս ևս եղիր: Օղօրմած հօքի գեսուրըս գըսէր քի՝ «Մարթուն ըսաձը չըլլար, Ասձու ըսաձը գըլլա»:
- Անանգ է. ջագաղնիս ինչ գրված է ևս ան գըլլա. հրամմէ, դայքէն ա՛ռ:
- Շինօրագալ իմ. բարէ իդգէց թիւթիւնին դավանօզը ինձի դուր՝ ծիգար մը փաթթիմ. յես քիշ մը թիյրաքի ին. դայքէին հեղը մուրթախա ծիգար մը բիդի խսմի: Թա՛, աս ինչ սերը թիւթիւն է. փաթէ՞թ է մի՛ չե ևս դաշախ:
- Մենք դաշախ չինք բանեցունինք. իծծունօց փաթէթ է. մէր Սերքիս աղան փաթէթէն զադ բաշխա թիւթիւն չի բանեցունիր:
- Ե՞հ, մսագ բարօվ. օր մը դուք ալ ամմենքօվ մեզի հրամմեցէք. բեղ գէնիմ (կ'սպասեմ):
- Էրթաք բարօվ. նօրէն հրամմեցէք. ասիգ չիմ սեբիմ. ախշիզներուն բարէվ էրէ:

**

Իմ սիրագան երգու աչգիս լուս զավագըն.

Հեն առաջ անուշից խաթթըդ հարցընիմ գու. իշալլահ օխչ...

Original page number 183.

... առօխչ բանիդ-դորձիդ էղեվէն իս: Մեզի ալ հարցունելու ըլլաս նա՝ փառք Ասծու, ամմենքօվ աղիգ ինք: Մինազ, անցած օրդանքը մարզող քիչ մը քեյքը ավօրից, սթմայի բես էրավ. Էրգու իրեք օր ալ բառգեցավ. համա հեքիյեն առաջ դէղերուս վրա՝ հիմիգ աղիգ է. ասօր իինզ օր է օր օրքի էիր է: Ախբարնէրը ու քուղորիքը ամմենքօվ աղիգ ին. իլլէ բըգդըլիգ ախբարըդ Արութքանը. գուղէ էր, իսմէ էր, դողիգ գուղա էր. Ասված չար աչգէ բահէ. ասանգ մսալու ըլլա նա՝ շադ աղիգ է:

Քալօվ հիմիշագ, քիչ մ'ալ քու վրայօքըդ խօրաթինք:

Չավագըս, Էրգու դարիին բերի դարիբ-դուրբեթ Ուռուսսիային չօլեր քնացիր ընգիր իս. դիյօր հիմա, իրարու վրա հաշիֆ Էնիմ նա՝ Եռուլսօխոյդ մանեթէն էվեի չէ դրգածըդ: Ի՞նչ գէնիս էր. Վորի՞ն քովը գէնաս էր. ի՞նչ է դադածըդ, ի՞նչ է վաստրգածըդ. Ի՞նչ է խարշածըդ. շիղգէ շիղագ բան մը գրիր չիս ինձի: Օ՛ղու, դուն մէր ասդեզի հալը խօշ աղիգ գիդիս. յէս առաջվան բես վաձձումը անցավ: Ասդէյի գօրձէրը հարցունելու ըլլաս նա՝ իիչ բան չիգա. բէրանիսիս քամիին բացիր գէսիր ինք: Հիշ չէ նա, յա՛վոիս, ամիս ամիս քանական մանեթ խաշլուս դրգիս մէզի. յէս քէզի ադ բօյերը բերի քի՝ ինձի յարդում Ենիս, թէվընգէր ըլլաս. քեզմէն զադ ուրիշ գիւվէնէչէն մը չունիս. Վերը Ասված, վարը քէզի գիւվէնսիշ էղիր իմ. Եհմալութան չի դաս. գիրըս առնիս չառնիս՝ ինձի փարա ժըմընցընիս. դուն խընդացուր մէզի քի Ասված ալ քէզի իննդացունէ: Ամմենանվրգիշը բանիդ գօրձիդ աչօղութէն դա ու օխչ առօխչ նորէն իրար դէսնելու արժանի էնէ:

Մարզող իր միուգը փօխիր է. գըսէ էր քի՝ Ցիրօրըս աս անքամ քալու ըլլա նա՝ օդգը գլօխ բիդի Ենիմ: Դէսնի՛մ քէզի, զավագըս, մդահան չէնիս մէզի. նամագիս դարցին բէդ գէնիմ:

Յէս ու մարզող Էրգու աչվընէրըդ բաքնինք գու քուրէրըդ ու ախբարնէրըդ ալ սիրօվ ու գարօդօվ բարէվսէր գէնին քէզի:

Chapter 20

Hamshen

20.1 Background and literature

Original page number 184.

This dialect is scattered and spread across many diverse regions. Its principle area and place of origin is east of Trabzon, in the province of Hamshen, in the same-named village-city. A few centuries ago, this province was entirely filled with Armenian residents, but the barbaric and fanatical Muslims have almost entirely erased the Armenians there. Tens of thousands of Armenians were martyred during the invasions of the bandit-preacher Ղուղղութ օղլի Uthutun,¹ tens of thousands were forced to convert to Islam, and until now are considered as Turkish (տաճիկ), even though they have preserved their old Armenian customs and native Armenian dialect. The remaining Armenians who were freed from the sword and apostasy were able to escape and save themselves, and they took refuge in the villages near Trabzon, Ünye, Fatsa, Terme, Çarşamba, and even much farther around Samsun, Sinop, and Nicomedia. Near İzmit, above Başiskele, they built a village called Manishag. In recent times, before the latest massacres and after, new large migrant communities of Hamshen Armenians passed through the Caucasus, where they established many small Armenian settlements on the shores of the Black Sea. For example, Sokhumi, Sochi, Mtsara, Tsebelda, Adler, Shapshuga, and so on.

The Hamshen dialect is still not studied, but many extensive manuscripts have been published. Among these, the principle one is the publication in Ararat (Արարատ) 1892, Էջ 428-447, which although it is not signed, is by the known folklorist Sarkis Haykuni (Ս. Հայկոնի). When I was in Etchmiadzin, I had the opportunity of converting this same manuscript into the scientific orthography through this person; I bring forth this manuscript later below. Other smaller manuscripts and...

Original page number 185.

... collections of words have been published in various periodicals, for example:

- Բիւրակն [Byurakn]
 - 1899: page 508, 558, 603, 654, 699, 752, 779 1900: page 14, 29, 42, 59, 82, 120
- Հանդես Ամսորեա [Monthly Review]
 - 1891: page 116, 300
 - 1892: page 24, 183-4, 382-3

¹HD: I couldn't track down this person, or easily determine a romanization. The problem is that this name sounds. I asked a Turkish linguist who works on Hamshen (Neşe Kaya) on a possible romanization. Adjarian's phonetic transcription suggests <Çuruf Oğlu Mehmet>. But the name <Çuruf> doesn't clearly mean anything. This name might be have mis-heard from <Yusuf Oğlu Mehmet>, meaning 'Yusuf, son of Mehmet'. Despite these possible romanizations, I still couldn't track down this person. Neither Kaya nor other dialectologists (Hratch Martirosyan) recognized this name.

- 1895: page 13, 183-6
 - Ararat (Արարատ)
 - 1895: page 54, 83-84, 239-243, 293-297, 396-400

In the summer of 1910, with the goal of studying this study, I crossed Trabzon, where I stayed for two weeks. I was surrounded by many villages and teachers who were from Malya, Abgion, Küçük Şana, and Joshara; they wholeheartedly offered their help to me. I was able to make a dictionary and grammar of the dialect, to collect manuscripts, and so on.

Across various villages, the dialect has small differences. The effect of the city is obvious. The villages that are far from Trabzon and hidden in the mountains present the most original form, while the villages that are close to the city have changed. The first group includes the village of Malya, which preserves the purest form of the Hamshen dialect. The second group includes Zefanos which is a village that is almost half an hour away from the city, and it has a very simplified dialect.

20.2 Phonology

20.2.1 Vowels

20.2.1.1 Segment inventory

The original Hamshen dialect has the vowels /ɑ, æ, ɛ, e, ə, i, ɯ, o, œ, u, ʌ/ <ω, ü, t̪, t̫, ɾ, h, n, o, ɛ̪, nL, hL>. The villages close to Trabzon do not have the vowels /æ, ɛ, ɯ, o/ <ü, t̪, n>.

20.2.1.2 Sound changes

20.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <ւ> By a general rule, the Classical Armenian sound /ɑ/ <ւ> has changed to /o/ <օ> next to nasals (Table 20.1).

Table 20.1: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ւ> to /o/ <օ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'skull'	gank, gang գանկ, գանգ	gʰang գ'օնգ	gaŋk, gaŋg գանկ, գանգ
'to complain'	gangatil գանգատիլ	gʰongdil գ'օնգդիլ	gaŋgatel գանգատել
'soup (CA); tan drink (SEA)'	tʰan թան	tʰon թօն	tʰan թան
'month'	amis ամիս	omis օմիս	amis ամիս
'durable'	amur ամուր	omur օմուր	amur ամուր
'mint'	ananusx անանսխ	onluxkʰ օնլուքհ	ananusx անանսուխ

20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <e> The Classical sound /e/ <e> becomes /ji/ <jh> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <e> at the beginning of polysyllabic words (Table 20.2).²

2

For the inflected words for 'ox', the final /n/ in Hamshen may be a definite suffix /-n/.

Table 20.2: Change from word-initial Classical Armenian /e/ <է> to /j/ e/ <յ/ է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘ox’	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
‘ox (GEN)’	ezin	եզին	ez-onə	եզօնը	jez-an	եզան
‘ox (PL)’	ezinkʰ	եզինք	ez-nin	եզնին	jez-ner	եզներ
‘I’	es	ես	jis	յիս	jes	ես
‘when’	erb	երբ	jipʰ	յիփ	jerpʰ	երբ
‘oath’	erdumən	երդումն	eʃʰvunkʰ	եշվունք	jertʰum	երդում
‘thirty’	eresun	երեսն	ersun	երսն	jeresun	երեսն
‘nail (finger/toe)’	ełung	եղունգ	ełunkʰ	եղունք	jevunq	եղունգ

Inside the word, it becomes /j/ e/ <է, ի, է/ <է, ի, է> (Table 20.3). (The է is found especially in Malya.)

Table 20.3: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /j/ e/ <է, ի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
‘ox’	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
‘night’	giser	գիշեր	gʰiʃer	գ'իշեր	giʃer	գիշեր
‘we (NOM)’	mekʰ	մեք	miekʰ	մեք	menkʰ	մեկ
‘our (GEN)’	mer	մեր	mir	միր	mer	մեր
‘big’	met̪	մեծ	midz	միծ	met̪	մեծ
‘place’	teł	տեղ	deł	դեղ	teł	տեղ

20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ <ո> changes everywhere to /յօ, օ, օէ, յ/ <n, օ, էօ, իլ> (Table 20.4a) except for the words in Table 20.4b.

Table 20.4: Change from word-medial Classical Armenian /o/ <ո> to /յօ, օ, օէ, յ/ <n, օ, էօ, իլ> with exceptions in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
a.	‘villager’	gʰeɾat̪-oɾ̪s̪ʰ	գ'երատ̪-օր̪ս̪ʰ	գ'երացնց	gjusat̪-hi	գյուրդացի
	‘villager (DAT,PL)’	oɾ̪s̪il	ոչիլ	օչիլ	gjusat̪-oɾ̪s̪ʰ	գյուրդացնց
	‘louse’	oɾ̪hil	օչիլ	օչիլ	vot̪hil	օչիլ
	‘apple’	χəndzor	խնձօր	խնձօր, խնձօյ	χəndzor	խնձօր
	‘valley’	d̪zor	ձնր	ձնր, ձնր	d̪zor	ձնր
	‘four’	d̪t̪ors	չորս	չոյս	d̪t̪ors	չորս
b.	‘who’	vov	վօվ	վօվ, վեօվ	ov	վօվ
	‘which’	vər	վոր	վե՞օր	vər	վոր

20.2.1.2.4 Classical Armenian /ai/ <այ> Among the diphthongs, Classical /ai/ <այ> changes usually to /e/ <է>,

...

Original page number 186.

... to /æ/ <այ> in Malya (Table 20.5).

Table 20.5: Change from Classical Armenian /ɑ̄j/ <ωj> to /e, æ/ <ɛ, ü> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'goat'	ɑ̄ts այծ	æd̪z, ed̪z ած, էծ	ɑ̄ts այծ
'this'	ɑ̄s այս	æs, es աս, էս	ɑ̄s այս
'other'	ɑ̄l այլ	æl, el ալ, էլ	ɑ̄l այլ

20.2.1.2.5 Classical Armenian /ōj, īu/ <nj, hL> For the others, Classical /ōj, īu/ <nj, hL> become /u/ <nL> (Table 20.5).

Table 20.6: Change from Classical Armenian /ōj, īu/ <nj, hL> to /u/ <nL> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'light'	lōs լոյս	lus լուս	lujs լոյս
'snow'	ðzīuṇ ծիւն	ðzun ծուն	ðzjun ծյուն

20.2.2 Consonants

20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes

The consonant group has three degrees: voiced, voiced aspirate, and voiceless unaspirate. It must be noted however that the voiced sounds are also not fully voiced here, but are very close to the voiceless unaspirated. The villages that are close to the city have only two degrees, missing the voiced aspirates. The Old Armenian voiced consonants are usually changed to voiced aspirates, and the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay the same.³

20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <ր>

What is interesting is the changes for the Classical sound /r/ <ր>. Next to dentals, it becomes /ʃ/ <շ>, it becomes /j/ <յ> next to other consonants, while it stays the same next to vowels (Table 20.7).

Table 20.7: Change from Classical Armenian /r/ <ր> to /ʃ, j, r/ <շ, յ, ր> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'man'	mard մարդ	maʃd մաշդ	marth մարդ
'empty'	dataրk դատարկ	dajdag դայդագ	datark դատարկ
'four'	č̄tors չորս	č̄yjs չիյս	č̄tors չորս
'dream'	eraz երազ	neraz ներազ	jeraz երազ
'face'	eres երես	eris երիս	ieres երես
'face-GEN'	eres-i երեսի	ejs-i եյսի	jeres-i երեսի

³HD: This contradicts the first sentence; he might just mean that the dialect only has voiceless consonants, without being sure of aspiration.

20.3 Morphology

20.3.1 Noun inflection or declension

20.3.1.1 Plural suffixes

For declensions, what is noteworthy are the plural formatives /-ir, -nir, -nin/ <հր նիր նին> 20.8.⁴

Table 20.8: Plural suffixes in the Hamshen dialect

	'bread'		'apple'	
NOM	հացիր	հացիր	խնձօյնիր	խնձօյնիր
GEN-DAT	հացիրս	հացերու	խնձօյնին	խնձօյնին
ABL	հացիրսուն	հացերուն	խնձօյնիռեն	խնձօյնիռեն
	հացիրսունմենեն		խնձօյնիռուն	խնձօյնիռուն
INS	հացիրսով	հացերով	խնձօյնիռունմենեօվ	խնձօյնիռունմեօվ

20.3.1.2 Case marking

The accusative is sometimes the same as the nominative, and sometimes the same as the dative. The singular ablative takes /-en/ <են> or /-én/ <ըն>.

20.3.2 Pronoun inflection or declension

20.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 20.9 is for personal pronouns.

Table 20.9: Inflection paradigm for personal pronouns in the Hamshen dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	յես յէս	ձիս յնիս	են, ինա էն, ինա	մեկհ մէք	ձինկհ յնինկ	ինիր, ինիր էնիր, ինիր
GEN	իմ իմ	կհս քու	ենս, ինս էնս, ինս	միր, միյ միյ, միյ	ձիհր, ձիյի ձիհր, ձիյի	ենստհ, ինստհ էնստհ, ինստհ
DAT	ինձի, ինձիցի ինձի, ինձիցի	կհեզի, կհեզիցի քեզի, քեզիցի	ենս էնս	մեզի, մեզիցի մէզի, մէզիցի	ձիհեզի, ձիհեզիցի ձիհեզի, ձիհեզիցի	ենստհ, ինստհ էնստհ, ինստհ
ACC	ինձի, ինձիցի ինձի, ինձիցի	կհեզ-ի, կհեզ-իցի քեզի, քեզիցի	են, ենս, զեն էնս, էնս, զըն	մեզ-ի, մեզ-իցի մէզի, մէզիցի	ձիհեզ-ի, ձիհեզ-իցի ձիհեզի, ձիհեզիցի	ենստհ, ինստհ, զենիր էնստհ, ինստհ, զէնիր
ABL	ինձ-մեն ինձմեն	կհեզ-մեն քեզմեն	ենդի, ինդի էնդի, ինդի	մեզ-մեն մէզմեն	ձիհեզ-մեն ձիհմեն	ենստհ-մեն, ինստհ-մեն էնստհմեն, ինստհմեն
INS	ինձ-մօվ ինձմօվ	կհեզ-մօվ քեզմօվ	ենս հիդ էնս հիդ	մեզ-մօվ մէզմօվ	ձիհեզ-մօվ ձիհմօվ	ենստհ-մօվ էնստհմօվ

Original page number 187.

⁴HD: Adjarian's paradigms have quite ambiguous segmentations. Table 20.8 is just my speculation on one possible morpheme segmentation.

The plural instrumental is very diverse (Table 20.10). But the word /inuts^h-mov/ <ինուցմօվ> is not said.

Table 20.10: Sample of plural instrumental pronouns in the Hamshen dialect

3PL 'with those'	Other pronouns, maybe 'with these/those'?
enuts ^h -mov	ենուցմօվ
ənuts ^h -mov	ընուցմօվ
enuts ^h -mer-ov	ենուցմերօվ
ənuts ^h -mer-ov	ընուցմերօվ
enits ^h -mer-ov	ենիցմերօվ
ənits ^h -mer-ov	ընիցմերօվ
enuts ^h -mer-ov ընիցմերօվ	edits ^h -mer-ov
	եդուցմերօվ
	eduts ^h -mer-ov
	եդուցմերօվ

HD: Adjarian likewise lists a paradigm (Table 20.11) which seems to be for the reflex of the logophoric third person pronoun.

Table 20.11: Inflection paradigm for the logophoric 3SG/3PL pronoun in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	ink ^h -ə ինքը	սրանկ ^h ուրինը
GEN	սր, սյ, սրն ուր, ոյ, ուրին	սրոնց ^h ուրինց
DAT-ACC	սրոն-ə ուրինը	սրոնց ^h ուրինց
ABL	սր-մեն, սր-մəն, սրոն-մեն ուրմեն, ուրմəն, ուրինմեն	սրոնց ^h -մեն ուրինցմեն
INS	սր hid, սրոն-ə hid ուր հիդ, ուրինը հիդ	սրոնց ^h hid ուրինց հիդ

20.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 20.12 is for the interrogative pronoun 'who'

Table 20.12: Inflection paradigm for interrogatives pronouns 'who' in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	νօεն վեօվ	νօրօկ ^h վօրօր
GEN-DAT-ACC	νυմ վում	սպինց ^h , սպինց ^h , վօրինց ^h , վօրօւնց ^h ումինց, վումինց, վօրինց, վօրօւց
ABL	νυմ-մեն վումնեն սմ-մեն ումմեն	սպինց ^h -մեն, վօրօւնց ^h -մեն ումինցմեն, վօրօւնցմեն վօրինցմեն, վումենցմեն, ումմունցմեն
INS	νυմ hid վում հիդ	սպինց ^h -մօվ, սպինց ^h -մօվ, վօրօւնց ^h -մօվ ումինցմօվ, վումենցմօվ, վօրօւնցմօվ

HD: Table 20.13 is for the interrogative pronoun 'what/which'

Table 20.13: Inflection paradigm for interrogatives pronouns 'what/which' in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	νօյ վեր	νυրօկհ-ə, νυրօնկհ-ə վուրօցը, վուրօնը
GEN-DAT-ACC	νօր-ին վօրին	νυրօտհ-ə, νυրօնտհ-ə վուրօցը, վուրօնը
ABL	νօր-մեն վօրմեն	νυրօտհ-մեն, νυրօնտհ-մեն վուրօցմեն, վուրօնցմեն
INS	νօր-օվ վօրօվ	νυրօտհ-մօվ, νυրօնտհ-մօվ վուրօցմօվ, վուրօնցմօվ

20.3.3 Verb inflection or conjugation

20.3.3.1 Indicative present and past imperfective

In verbs, there are many interesting innovations. In the first conjugation class, the Classical vowel /e/ <է> has become /i/ <ի> in the 1SG, 2SG, 1PL, and 3PL persons. In the second conjugation class, the vowel /a/ <ա> has become /o/ <օ> in the 1SG, 1PL, and 3PL. The indicative present and imperfective are formed with the formatives /g/ <զ> or /gu/ <զնէ>. The first is placed at the beginning of vowel-initial verbs, the second is placed after consonant-initial verbs. The progressive is formed with the formative /uni/ <ոնլի> (and sometimes also /guni/ <զոնլի>).

HD: To clarify, in SWA, the present indicative tense is made up of the indicative prefix /g(ə)-/ and the finite verb. The finite verb is made up of the stem, the theme vowel, and agreement suffixes. For a verb like 'to eat' and 'to bring', the theme vowel is an invariant /e/. For Hamshen, we find the following differences (Table 20.14): 1) the theme vowel of these verbs is /e/ in the 3SG and 2PL, but /i/ elsewhere; 2) the indicative morpheme is a prefix /g-/ for vowel-initial verbs but a suffix /-gu/ for consonant-initial verbs; 3) the 1PL and 2PL are homophonous suffixes /-kհ/ that take different theme vowels.

Table 20.14: Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> of the verb 'to eat' and 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen 'to eat'	cf. SWA
1SG	g-ud-i-m	գուդիմ
2SG	g-ud-i-s	գուդիս
3SG	g-ud-e-∅	գուդէ
1PL	g-ud-i-kհ	գուդիկհ
2PL	g-ud-e-kհ	գուդէկհ
3PL	g-ud-i-n	գուդին
	IND-√/-TH-AGR	IND-√/-TH-AGR
	Hamshen 'to bring'	cf. SWA
1SG	b'her-i-m gu	բ'երիմ զու
2SG	b'her-i-s gu	բ'երիս զու
3SG	b'her-e-∅ gu	բ'երէ զու
1PL	b'her-i-kհ gu	բ'երիկհ զու
2PL	b'her-e-kհ gu	բ'երէկհ զու
3PL	b'her-i-n gu	բ'երին զու
	√-TH-AGR IND	IND-√/-TH-AGR

Original page number 188.

HD: In SWA, the past imperfective is similar to the present (Table 20.15). The main difference is that SWA adds the past suffix /-i-/ between the theme vowel and agreement. The past suffix is zero for the 3SG. For Hamshen, we

see many differences against the SWA forms. The past suffix is /-i-/ for 1SG and 2SG but seems covert in all other person-numbers. The past agreement suffixes in Hamshen are different than those of SWA. The theme vowel can vary between /e/, /d/, and /é/ with non-final stress.

Table 20.15: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-ej-i-∅	գուդեյի	g-ud-ej-i-∅	կ’ուսնի
2SG	g-ud-ej-i-r	գուդեյիր	g-ud-ej-i-r	կ’ուսնիր
	g-ud-é-∅-jdə	գուդեյնը		
3SG	g-ud-e-∅-r	գուդեր	g-ud-e-∅-r	կ’ուսներ
1PL	g-ud-á-∅-kʰə	գուդա՛քը	g-ud-ej-i-ŋkʰ	կ’ուսնինք
2PL	g-ud-é-∅-kʰə	գուդե՛քը	g-ud-ej-i-kʰ	կ’ուսնիք
3PL	g-ud-é-∅-jnə	գուդեյնը	g-ud-ej-i-n	կ’ուսնին
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	bʰer-ej-i-∅ gu	բ’երեյի գու	gə-pʰer-ej-i-∅	կը բերէի
2SG	bʰer-ej-i-r gu	բ’երեյիր գու	gə-pʰer-ej-i-r	կը բերէիր
	bʰer-éj-∅-də gu	բ’երեյնը գու		
3SG	bʰer-e-∅-r gu	բ’երեր գու	gə-pʰer-e-∅-r	կը բերէր
1PL	bʰer-á-∅-kʰə gu	բ’երա՛քը գու	gə-pʰer-ej-i-ŋkʰ	կը բերէնք
2PL	bʰer-é-∅-kʰə gu	բ’երե՛քը գու	gə-pʰer-ej-i-kʰ	կը բերէք
3PL	bʰer-é-∅-jnə gu	բ’երեյնը գու	gə-pʰer-ej-i-n	կը բերէն
	√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

20.3.3.2 Past perfective or aorist

The perfective is formed in the old way. But in the first conjugation, the vowel of the 3SG becomes /i/ <|h>.

HD: Adjarian doesn’t provide complete paradigms for the past perfective or aorist (Table 20.16). But his implicitness suggests that Hamshen follows SWA in forming the past perfective. For a verb like ‘to broom’, the past perfective is made up of the root + theme vowel /e/ + aorist suffix /tsʰ/ + past/agreement marking. In the 3SG, past and agreement are covert. For Hamshen, it seems that the main difference is that the theme vowel is /i/ in the 3SG instead of /e/. Note that Adjarian also lists the verb ‘to bring’ which is irregular in SWA.

Table 20.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SEA
3PL ‘they broomed’		avl-e- <u>tsʰ</u> -i-n
3SG ‘he broomed’	avl-i- <u>tsʰ</u> -∅-∅	ավլից
3SG ‘?’	aj-i- <u>tsʰ</u> -∅-∅	աշից
3SG ‘he threw away’	tʰapʰ-i- <u>tsʰ</u> -∅-∅	թափից
3SG ‘he brought’	bʰer-i- <u>tsʰ</u> -∅-∅	բ’երից
	√-TH-AOR-PST-AGR	√-TH-AOR-PST-AGR

HD: He provides a more complete paradigm for the negated past perfective in §20.3.3.7.2.

20.3.3.3 Future and future perfect

The future formative is /bidi/ <պինի>, which is always placed after the verb. In the 1SG of the present future, the formative loses its sound /b/ <p> when after the sound /m/ <մ>, and of course by first turning into /m/ <մ> and then

shortening. In the other persons, the sound /b/ <բ> stays the same.

HD: To clarify, the future (Table 20.17) and future perfect (Table 20.18) are formed by taking the finite verb from respectively the indicative present and past imperfective. In both SWA and Hamshen, the indicative morpheme is replaced by a future morpheme /bidi/. In SWA, this future morpheme is a proclitic, while it is a proclitic in Hamshen. In Hamshen, the sound /b/ of the future morpheme /bidi/ is deleted after the /m/ of the 1SG suffix.

Table 20.17: Future <ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b ^h er-i-m idi	p'երիմ իղի
2SG	b ^h er-i-s bidi	p'երիս բղի
3SG	b ^h er-e-∅ bidi	p'երտ բղի
1PL	b ^h er-i-k ^h bidi	p'երիք բղի
2PL	b ^h er-e-k ^h bidi	p'երէք բղի
3PL	b ^h er-i-n bidi	p'երին բղի
	✓-TH-AGR FUT	FUT ✓-TH-AGR

Table 20.18: Future perfect <աւցեալ ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b ^h er-ej-i-∅ bidi	p'երէյի բղի
2SG	b ^h er-éj-∅-də bidi	p'երէյ'նդ բղի
3SG	b ^h er-e-∅-r bidi	p'երէր բղի
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə bidi	p'երա'քը բղի
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə bidi	p'երէ'քը բղի
3PL	b ^h er-é-∅-jnə bidi	p'երէ'յնը բղի
	✓-TH-PST-AGR FUT	FUT-✓-TH-PST-AGR

20.3.3.4 Subjunctive present and past imperfective with marker /na/ <նա>

HD: In SWA, the subjunctive present/past is the finite verb form that is found in the indicative present/past (81a). In fact, the indicative is built from the subjunctive by adding the indicative morpheme /g(ə)-/ (81b). The subjunctive can be found in conditional clauses. In colloquial speech, such conditional clauses can be optionally accompanied by a clitic /-ne/ (81c).

(81) SWA

- jet^he ləs-e-n, jet^he ləs-ej-i-n
if listen-TH-3PL, if listen-TH-PST-3PL
'If they listen; if they listened.'
Եթ լսեն, Եթ լսեին:
- gə-ləs-e-n. gə-ləs-ej-i-n
listen-TH-3PL. listen-TH-PST-3PL
'They listen. They were listening'
Կը լսեմ, Կը լսեին:
- jet^he ləs-e-n ne. jet^he ləs-ej-i-n ne
if listen-TH-1SG SBJV. if listen-TH-PST-1SG SBJV
'If they listen; If they listened.'
Եթ լսեմ լտ, Եթ լսեին լտ:

HD: Given this background, we can understand Adjarian's description of Hamshen.

The subjunctive (սսորադասական) is formed with the formative /na/ <նա> (82).

(82) Hamshen

- a. egerem b^her-i-m na
if? bring-TH-1SG SBJV
'If I bring.'
Եղբեմ բ'Երինա
- b. egerem b^her-é-∅-jdə na
if? bring-TH-PST-2SG SBJV
'If you brought.'
Եղբեմ բ'Երյոդնա

This formative is also used to form a type of hortative or soft imperative (83).

(83) Hamshen

- b^her-i-s na
bring-TH-2SG SBJV
'If it's possible, bring it!.'
բ'Երինա

20.3.3.5 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect and past perfect are formed peripherastically. In the default case, the verb is in the resultative participle form with the suffix /-adz/. This participle is combined with either the present auxiliary (to mark the present perfect) or the past auxiliary (to mark the past perfect). To mark evidentiality, the verb can instead use the evidential participle with suffix /-er/. Given this information, we can now better understand how Hamshen works.

The present perfect and past perfect (յարականար ու գերականար) are formed with either the verb /em/ <եմ> 'AUX; to be' or /unim/ <ունին> 'to have', and with the participle suffixes /-adz, -er/ <-ած, -եր> (84). *HD: Note that the morphemes he lists are with SWA pronunciation, not Hamshen. The sentences are Hamshen. Sentence (84a-iii) is incompletely suggested by Adjarian*

(84) a. Hamshen

- i. g^hn-a- \widehat{ts}^h -ir i-m
go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գ'նացինի
- ii. g^hn-a- \widehat{ts}^h -adz i-m
go-TH-AOR-RPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գ'նացածի
- iii. g^hn-a- \widehat{ts}^h -adz un-i-m
go-TH-AOR-RPTCP have-TH-1SG
'I have gone.'
գ'նացած ունին

- iv. *asd-adz un-ej-i-∅*
 say-RPTCP have-TH-PST-1SG
 'I had said.'
 ասղած ունելի
- b. cf. SWA
- kʰat^{sh}-er e-m*
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զացելի իմ
 - kat^{sh}-adz i-m*
 go-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 զացած եմ
 - əs-adz ej-i-∅*
 say-RPTCP AUX-PST-1SG
 'I had said.'
 զսած եի

20.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <ուշ>

HD: In SWA, the infinitive form of the verb ends in the theme vowel plus the infinitive suffix /-l/.

For the infinitive, the Classical endings /-e-l, -i-l, -a-l, -u-l/ <ել, իլ, ալ, ուլ> have been lost; in their place, there is a new formative /-uʃ/ <ուշ> that is general for all verbs (Table 20.19).

HD: To clarify, in CA and SWA/SEA, the infinitive of a verb is formed by adding the infinitive suffix -l after the theme vowel. In Hamshen however, the infinitive uses the suffix /-uʃ/ without a theme vowel.

Table 20.19: Replacement of the infinitive suffix with /-uʃ/ <ուշ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA	cf. SWA
'to speak'	χաս-ի-լ	խաւսիլ	χօս-սʃ	խօսիլ
'to go'	եր-ա-լ	երթալ	եժ-սʃ	երթալ
'to bring'	բեր-ե-լ	բերել	բհեր-սʃ	բհերել
	✓-TH-INF	✓-INF	✓-TH-INF	✓-TH-INF

Original page number 189.

In declension, this same formative is used (Table 20.20).

Table 20.20: Declension of infinitives like 'to bring' in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM-ACC	b ^h er-սʃ	բ'երուշ
GEN-DAT	b ^h er-սʃ-ի	բ'երուշի
ABL	b ^h er-սʃ-ան	բ'երուշան
INS	b ^h er-սʃ-օվ	բ'երուշօվ

It appears to me that this formative is borrowed from Turkish formatives /-iʃ, -əʃ, -uʃ/ <հշ, ոշ, ուշ> (HD: deverbal nominal suffix <-iʃ> in modern Turkish orthography) and from the Persian formatives /-iʃ/ <հշ> (HD: deverbal nominal

suffix <-eš> ՚ in modern Persian orthography); these likewise form participles. For example Turkish /aləʃ-veɾiʃ/ <الاش-ۋېرىش> (HD: <alışveriş>) meaning 'trade' (that is 'to take and to give'), Persian առեւնուն (that is, առուն եւ առան), Persian /asajîʃ/ <آسایش> (HD: <âsâyeš> ՚ ՚ ՚) meaning 'rest'.

20.3.3.7 Negation or negative forms

20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective Negative forms are built by placing the formatives /t̪ʰ/-, /t̪ʰi/ <չ, չի> before the verb, or by placing the formative /ut̪ʰ/ <ուչ> after the verb.

HD: To clarify, the first method resembles how SWA does negative forms, while the second method is about using the reflex of CA 'no' /ot̪ʰ/ <ոչ> as a post-verbal marker.

HD: Consider a verb like 'to bring' to illustrate the formation of the negative indicative present (Table 20.21). For the first method, SWA combines the negative present auxiliary with a non-finite form called the connegative. The connegative is formed by adding the suffix /-i/ after the theme vowel. Hamshen also uses a negative present auxiliary, while the verb's non-finite form uses the suffix /-il/. This /-il/ seems to be decomposable to a theme vowel /-i/ plus a suffix /-il/; such that this Hamshen /-il/ suffix is a reflex of the CA infinitive suffix /-i/ <ի>.

Table 20.21: Negative <բացասական> of the indicative present <ներկայ> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	t̪ʰ-i-m b̪er-i-l	t̪ʰ-e-m p̪er-e-r
2SG	t̪ʰ-i-s b̪er-i-l	t̪ʰ-e-s p̪er-e-r
3SG	t̪ʰ-i-∅ b̪er-i-l	t̪ʰ-i-∅ p̪er-e-r
1PL	t̪ʰ-i-kʰ b̪er-i-l	t̪ʰ-e-ŋkʰ p̪er-e-r
2PL	t̪ʰ-e-kʰ b̪er-e-l	t̪ʰ-e-kʰ p̪er-e-r
3PL	t̪ʰ-i-n b̪er-i-l	t̪ʰ-e-n p̪er-e-r
NEG-AUX-AGR	✓-TH-CN	NEG-AUX-AGR ✓-TH-CN

HD: Similarly for the negation of the indicative past imperfective (Table 20.22), SWA combines the negative past auxiliary with the above non-finite form. Hamshen behaves the same.

Table 20.22: Negative <բացասական> of the indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	t̪ʰ-éj-ə-∅ b̪er-i-l	t̪ʰ-ej-í-∅ p̪er-e-r
2SG	t̪ʰ-éj-ə-r b̪er-i-l	t̪ʰ-ej-í-r p̪er-e-r
3SG	t̪ʰ-i-∅-r b̪er-i-l	t̪ʰ-e-∅-r p̪er-e-r
1PL	t̪ʰ-á-∅-kʰə b̪er-i-l	t̪ʰ-ej-í-ŋkʰ p̪er-e-r
2PL	t̪ʰ-é-∅-kʰə b̪er-e-l	t̪ʰ-ej-í-kʰ p̪er-e-r
3PL	t̪ʰ-é-∅-jna b̪er-i-l	t̪ʰ-ej-í-n p̪er-e-r
NEG-AUX-PST-AGR	✓-TH-CN	NEG-AUX-PST-AGR ✓-TH-CN

HD: Note how the two dialects use different formatives to form the negated auxiliary. The segmentation is difficult to verify; see similar problems for the indicative past imperfective (§20.3.3.1).

20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary

The perfective has two forms.

HD: To negate the past perfective, SWA places the negation prefix /t̪ʰə-/ before the verb. Hamshen in contrast has two methods. To first method (Table 20.23) is like in SWA, but the negation prefix is /t̪ʰi-/.⁵

Table 20.23: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect (Method 1)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	t̪ʰi b̪er-i-∅	t̪ʰə-p̪er-i-∅
2SG	t̪ʰi b̪er-i-r	t̪ʰə-p̪er-i-r
3SG	t̪ʰi b̪er-a-v	t̪ʰə-p̪er-a-v
1PL	t̪ʰi b̪er-a-kʰ	t̪ʰə-p̪er-i-i-ŋkʰ
2PL	t̪ʰi b̪er-i-kʰ	t̪ʰə-p̪er-i-kʰ
3PL	t̪ʰi b̪er-i-n	t̪ʰə-p̪er-i-n
NEG	✓-PST-AGR	NEG-✓-PST-AGR

HD: The second method is to place the reflex of the CA word 'no' /ot̪ʰ/ <nչ> after the verb (Table 20.24).

Table 20.24: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect (Method 2)

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b̪er-i-∅ ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-i-∅
2SG	b̪er-i-r ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-i-r
3SG	b̪er-a-v ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-a-v
1PL	b̪er-a-kʰ ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-i-i-ŋkʰ
2PL	b̪er-i-kʰ ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-i-kʰ
3PL	b̪er-i-n ut̪ʰ	t̪ʰə-p̪er-i-n
NEG	✓-PST-AGR	NEG-✓-PST-AGR

20.3.3.7.3 Future

The future has three forms.

HD: In SWA, the future is negated by placing the negation prefix /t̪ʰə-/ between the future morpheme /bidi/ and the finite verb (85b). Colloquial SWA also allows placing the negation prefix before the future morpheme (85c).

(85) SWA

- a. bidi p̪er-e-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
պիսի բերեմ
- b. bidi t̪ʰə-p̪er-e-m
FUT NEG-bring-TH-1SG
'I will not bring.'
պիսի չբերեմ
- c. t̪ʰə-bidi p̪er-e-m
NEG-FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չպիսի բերեմ

⁵HD: Note that in colloquial SWA, the negation prefix /t̪ʰə-/ can be pronounced as /t̪ʰi-/ as well.

HD: In contrast, Hamshen seems to have three possible strategies. The first is to place the negation morpheme /t̪i/ before the future morpheme, and then add the verb (86).

(86) Hamshen

- a. $\widehat{t̪i}$ bidi b̄her-i-m
NEG FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չի բհոյի բ'երիւ
- b. $\widehat{t̪i}$ bidi b̄her-i-s
NEG FUT bring-TH-2SG
'You will not bring.'
չի բհոյի բ'երիւ

HD: The second is to place the reflex of 'no' between the verb and the future morpheme (87).

(87) Hamshen

- a. b̄her-i-m $\widehat{u\widehat{t̪i}}$ bidi
bring-TH-1SG NEG FUT
'I will not bring.'
բ'երիւ ն'չ բհոյի
- b. b̄her-i-s $\widehat{u\widehat{t̪i}}$ bidi
bring-TH-2SG NEG FUT
'You will not bring.'
բ'երիւ ն'չ բհոյի

HD: The third is to place the reflex of 'no' after the verb and future morpheme (88).

(88) Hamshen

- a. b̄her-i-m idi $\widehat{u\widehat{t̪i}}$
bring-TH-1SG FUT NEG
'I will not bring.'
բ'երիւ ինի ն'չ
- b. b̄her-i-s bidi $\widehat{u\widehat{t̪i}}$
bring-TH-2SG FUT NEG
'You will not bring.'
բ'երիւ բհոյի ն'չ

20.4 Miscellaneous

20.4.1 Question formation

The interrogative is built with the formative /t̪e/ <պէ>, which can take various positions. For example, all the sentences in (89) all equally mean 'Aren't they coming?'.

(89) Hamshen

- a. $\widehat{t}j^h$ -i-n t^h e g^h -a-l
NEG-AUX-3PL Q come-TH-CN
'Aren't they coming?'
 χ^h ün $\beta\acute{e}$ q^h awl
- b. g^h -a-l $\widehat{t}j^h$ -i-n t^h e
come-TH-CN NEG-AUX-3PL Q
'Aren't they coming?'
 q^h awl χ^h ün $\beta\acute{e}$
- c. $\widehat{t}j^h$ -i-n g^h -a-l t^h e
NEG-AUX-3PL come-TH-CN Q
'Aren't they coming?'
 χ^h ün q^h awl $\beta\acute{e}$

But, if before the verb there is an interrogative pronoun (միշակ անուն) or adverb, then the formative / t^h e/ < $\beta\acute{e}$ >...

Original page number 190.

... is not used (90).

(90) Hamshen

- a. k^h oni hok^h i $ji-k^h$
how.,many person AUX-2PL
'How many people are you?'
 $poli^h$ $hopi^h$ jhp
- b. int^h o er -i- k^h
how do-PST-2PL
'How did you do?'
 h^h uzo $\beta\acute{e}hp$
- c. $vær$ $majd$ -ə eg -ə- v
which man-DEF come-PST-3SG
'Which man came?'
 $\psi\acute{e}o^h$ $mawnd$ $\beta\acute{e}awl$
- d. $hób^h$ or or g^h -a-l $\widehat{t}j^h$ -é- \emptyset -jdə, ori χosk^h gu -d-é- \emptyset -jdə
when that? come-TH-CN NEG-AUX-PST-2SG, why speech IND-give-TH-PST-2SG
'When you weren't coming, why did you promise it?'
 $hó'p'or$ or q^h awl χ^h ün $\beta\acute{e}$, ori^h χouq $qonq$ $\beta\acute{e}$

In contrast, what is said is (91).

(91) Hamshen

- a. esa d-o-m t^h e
this give-TH-1SG Q
Do I give this? (as opposed to something else)'
 $\psi\acute{e}w^h$ ηou $\beta\acute{e}$
- b. mek^h t^h e
we Q
'Us?'
 ul^h $\beta\acute{e}$

- c. dun g^hats^h-i-r t^hə
 house go-PST-2SG Q
 'Did you go home? (as opposed to someone else)'

20.4.2 Stress

In the dialect, another famous phenomenon is stress. Just as in Trabzon, likewise in Hamshen, stress...

Original page number 191.

... is by rule on the final syllable. But in fast speech, it happens many times that in the two dialects, stress has moved to the first syllable of the word. This is due to the influence of the language of the Laz people who are a native Pontic populace. The Laz language places stress on the first syllable. Although in many places the Laz have lost their mother language and speak Turkish, but they stress their Turkish with their previous stress rule. In this word, the stress of the Laz language has passed to Turkish and from this into Armenian.

20.4.3 Borrowing Turkish morphology

The Hamshen dialect also has a strange characteristic which does not exist in any other Armenian dialect, nor do I think in any other language.⁶

As we know, every language has foreign borrowed words. But these borrowings are taken with such a form, that the borrowing language considers them as roots and can subject them to grammatical rules. If the borrowings are nouns or adjectives, then they are taken in the simplest nominative case-form; if they are verbs, they are taken in the form of participles; if it is any other unchanging form, then they are likewise taken in their simplest root form. All of these can be declined or conjugated. For example, the following sentence is made up of purely Turkish borrowings (92a).

- (92) a. Hamshen

sa jenit^heri-i-n xalp^hax-i-n t^hek^hme mə jerləşdir-miş ən-e-m k^hi t^hek^her-mek^her
 this janissary-GEN-DEF calpack-DAT-DEF kick INDF place-? do-TH-1SG so wheel-ECHO
 ga
 come-TH-3SG

'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'

Uu jənɪzərəhən xələpət mə jərələşdirəməz ənəm pəkəpət-əpət qəw

- b. cf. Turkish

Şu yeniçeri-nin kalpağ-in-a bir tekme yerleştir-eyim, ki teker-meker gel-sin
 this janissary-GEN calpack-POSS-DAT a kick place-OPT.1SG, so wheel-ECHO come-IMP.3SG

'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'

Here, the words are Turkish, but they are declined or conjugated as Armenian words. In Hamshen, it often happens that the borrowed words are conjugated according to Turkish grammar, and they are imported in this way into Armenian sentences (93). *HD: I placed the borrowed words in bold.*

- (93) Hamshen

⁶HD: My debt to Tabita Toparlak for providing the modern Turkish translation (and diachronic sources) for the Hamshen data here.

- a. *enɪr χaṭh-o-gi-n khit̪h mə **jarala-di-ler***
 they Khacho-DAT-DEF little INDF injure-PST-3PL
 'They injured Khacho a bit'
HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <yarala-di-lar> 'they injured'.
 Ենիր Խաչօգին քիչ մը յարալադիլը
- b. *irat̪h hed **uj-alum***
 each.other with agree-OPT.1PL
 'Let's get along with each other.'
HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <uy-alım> '(optative) they get along'.
 իրաց հետ ույալում
- c. *eaɾ mezi hed **koʃ-di***
 take? we.DAT with combine-PST
 'He combined us' (?) *HD: I didn't understand Adjarian's translation well <առաւ մեզ հետ միացնեց>. One possible translation is 'He went and combined us'.*
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <koş-tu> 'he attached/combined'.
 Եղան մեզի հետ կօշդի
- d. *gʰoɾeɾ tʰe gʰ-a-s, irat̪h hed **dovuʃ-úr-ukh***
 village Q come-TH-2SG, each.other with fight-AOR-1PL
 'If you come to the village, we will fight each other.'
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <dövüş-ür-uz> 'we fight' (aorist).
 գ'եղ թե գ'աս, իրաց հետ դօղուշն'լրուք
- e. *dʰunkʰ sad pʰara **kazon-úr-sunuz***
 you.PL much money earn-AOR-2PL
 'Do you earn much money?'
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <kazan-ır-sınız> 'you ear' (aorist). The noun 'money' is also from Turkish <para> 'money'.
 ո՞նևը շա՞ն փարա կազօնն'լրունուզ

In these sayings, the following words are conjugated with purely Turkish rules:

- /jaraladiler/ <յարալադիլը> with past perfective 3PL
- /ujalum/ <ույալում> imperative 1PL
- /koʃdi/ <կօշդի> past perfective 3SG
- /dovuʃúrukʰ/ <դօղուշն'լրուք> present 1PL
- /kazonúr sunuz/ <կազօնն'լրունուզ> present 2PL

These would become everywhere else as in (94). *HD: He means that in other Armenian varieties like SWA, Turkish verbs are borrowed in some participle form ending in /-mij/. The suffix corresponds to the Modern Turkish suffix /-mış/. This suffix is used to mark evidentiality in Turkish. But when used as borrowings in SWA, the suffix has no evidential meaning; the suffix is used to create a generic non-finite form (= essentially an infinitive or meaningless participle -PTCP) that can be used in Armenian sentences, usually alongside a light verb like 'to be' or 'to do.'*

(94) SWA with Turkish borrowings or codeswitching

- a. **jarala-mış** əɾ-i-n
 injure-PTCP do-PST-3PL
 'They injured.'
- HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <yarala-mış>.*
 յարալամիշ ըրին

- b. **uj-miʃ** əll-a-ŋk^h
agree-PTCP be-TH-1PL
'Let us agree.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <uy-muş>.
նոյմիշ զլլանք
- c. **doxuʃ-miʃ** g-əll-a-ŋk^h
fight-PTCP IND-be-TH-1PL
'We will fight.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <dövüş-müş>.
դոլուշմիշ կըլլանք
- d. **koʃmiʃ** ər-a-n
combine-PTCP do-PST-3SG
'He combined/attached.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kоş-müş>.
կօշմիշ ըրաւ
- e. **kazanmiʃ** g-əll-a-k^h
earn-PTCP IND-be-TH-2PL
'We earn.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kazan-mış>.
կազանմիշ կըլլանք:

20.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

20.5.1 Zefanos village

Adjarian's source: See Ararat (Արարատ), 1892, page 428.

Եքուց կալանդար (կաղասդ) է. Ես օր եմեն մաշդիգ վիր-վեր, նես-նեն գեշոն գուլքու. Եմեն մաշդ իսթուս ինթուս թոշի գու: Եմօն դադին գու օր՝ քըյդինքի մեջ գօյսըվին գու:

Եմեն մաշդ ժամփի գու ասդի (ասացի)՝ օր օնցած դարվօնէ ինչիգ մը բազաս թօնուս ուշ. յիս էլ բարաք դոլինի չիմ. Ներվիմ գու Նեն Նեն, ինձիգի ինչ բօն օր ասդած ին՝ զԵն ընիմ իրի, օր Եշում միր ոընվօյնուն (տնւօրներուն) իրի կալանդար ընիմ:

Կալանդարը բեղքը բօն է. ինցո՞ սիյդըս ֆըռֆըռոա գու թԵ յի՞փ հասնիմ իրի իրիգվօն. ինցո՞ բԵդ գընիմ (կ'սպասեմ) թԵ մեգ մը իրիգվօն հասնԵի:

Գիղի՞ս ինչ բօնի հօմար գուզիմ կալանդարը. իրիգվօն չերեգ շառ ուղինք բիդի. կալանդարի ձառ զայթարինք բիդի. ինընձիւրի մեջ փարա ոընինք բիդի. Միր բեղքը (լա) յիզը գումեն դուն բերինք աշինք բիդի սա՞ղ թԵ սօլ օդքը նիյս ոընք բիդի. գօյօշվընուն ձերը լուցած մերը մում գըրցընինք բիդի. Եղու գօյօշնուս վրեն էլ սիսիթ օնցընինք բիդի:

Եքվօն կալանդար է ասդած ունիմ. հիմիջաք միր բօնն է կալանդար Էնուշի հօմար Եմեն ինչիգ հազր ընուշ. միր բօնը շառ...

Original page number 192.

... չերին էր, Էնուր հօմար օր միր ոընվօյնինք բիչվօն էին, ու մեզիգի բօն շառ գեր (կար):

Միր դօնը շադ մաշդ բի գէր. յիս ունեի ախբէր մը ու մեյս. հեյս իմ չիս դարեզօն եղած վախուս մեռած էր. մեյս՝ հօյս մեռնուշէն երգու դարի յիդ՝ գընաց Վերանա գարքըվէցավ. մեզիզի Ազօփի հօխբէյս բէհից, աշից ինչաք միծըցօնք:

Շադ բիջիկա էի. միդըս գուքա օր հօխբէյս գարքըվէցավ. հօղօփահինց Գուխսա գեղէն հայս բէրած ունեին. յիփ ծիէն վէր արին՝ քօխը գլխուն նսդավ, ինծիզի գօքը նըսդէցուցին. հօղօփահինս ինծիզի օնթից ու բաքնից:

Հօխբէյս մեզիզի շադ սիրէր գու. գասէր թէ իմ ախբօր դէղն ին. ամմա հօղօփահինս եմն դարբա մեզիզի քէօթգէր գու. եմն դարբա միր բօնը լացուշ էր:

20.5.2 Küçük Şana village

Այս եւ յաջորդները իմ հաւաքածներս են տեղացի ուսուցիչներէն եւ գիւղացիներէն:

- Բ'արիվս քէ, Աթօմ, ո՞ւսդի (վո՞ւ դէղէն) գ'ուգ'աս:
- Զախըզ'ն:
- Ի՞նցո իս, բԷ՞դը իս թէ:
- Բէդը իմ, ի՞նչ ընկմ իդի:
- Բ'օնի՞յդ ինցո ին:
- Գէշ չին. դ'ո՞ւնք ինցո էք. աս դարի ի՞նցո օնցուցիք:

- Ֆուխսարէ մաշդը ի՞նչ գայնա ընկի. գիղիս օր խեօզ չունիմ. մեգ գդէօր մը խեօզ ունեի, են ել բօրջիս դէղ ծ'եռնէս առին. գ'նացի միր աղայն մարաբալուի հումար խաձ (քիչ, կտոր) մը խեօզ առի. ենու վրա ել ընդրդար եմն երի օր, իհչ հսաբի չի գ'ալ. փօրէցի, քօքը փէղէցի, խղգէցի, թէմիզ մը գիրլէցի, մէկ փարչըն լազուդ ցօնէցի, վէօյն ել լոբայէ ցօնէցի. Խընէզն ել դնթում-մնթում սաղրէցի. դնթմընին ու լոբէնին եփէի եղոն ամա, լազդ իհչ չեղավ. եղած իրադն ել դարի քաղաքը- ձախէցի, անշաք ընիցմէրօվ բօրջիս գեսը դըվի. մեզէլ գեսն ել բ'աց մնաց:

- Դունդ՝ քօ՞նի հօքի յիք:

Original page number 193.

- Վից հօքի յինք, յէս, դոցը մէրը, չիս ել դդաքը:
- Դդաքդ՝ մօ՞նչ ին թէ ախչիզ:
- Երգու մօնչ, երգու ախչիզ ին. ախչգընիս իրէք էինը ամա, մեզը մեռավ:
- Դդաքդ, գաղդօ՞ն գու թէ:
- Հա, հելքէթ. մօնչին ել գաշոն գու, բուկգընին ել (պուկիկ «աղջիկ»). միծ մօնչըս դասվիրէք դարեզօն է, բգոհաք դասնըմէգ. առաջմէն բուկգընիս գաշդում դվլուշի չուզէցի (ուզէցի եօչ գաշդում գալ). «բուկգօն գաշդուշը ի՞նչ բէդը ե» գասէյք. ամա քաղաքէն եգած վարչաբէդը (վարբէդը) շադ ասաց, շադ թէքիֆ երավ, աքըր աքբէթ յէս ել կանմիշ եղա, դահա ինչիզ չա՛սոի:

20.5.3 Malya village

- Գ'իրքէօր, արի, քիչ մը նսդիք, ինչի մը հալլաշալում:
- Ի՞նչ հալլաշաջա՞նուք, մէք ինչիզ չիյդիք օր. մեզի հեդ ի՞նչ հալլաշաջա՞նուն:
- Բաղմէ աշիք, ի՞նչօ եղավ Դարբաթօնի բ'օնը:
- Մայիսին գիսուն էր՝ գ'նացաք ելաք Դալդարօնը. մէր ամէն ու օխչըյնին օնցընաքը բիդի. Թուրքօնը չի՛ք թօղուկ ասդին. ընդեղէն դ'արձուցին յէդ. իսէլ մը յէդ էգաք. Թիւրդալուի գ'եղը էգաք. ընդեղը զարգին մեզիզի. մէք այլ գրուցաք, էլիր ել գրուցին:

- Վո՞ւմ շադ քյեօթգեցին:
- Կօքիս ալ քյեօթգեցին. կալոի քի Էնիր Խաչօգին քիչ մը յարալատիլէր. մէք ալ Էնիր քյեօթգեցաք:
- Ընդեղեն Նի՞ւր օնցաք:
- Գ'իշերը փախաք օնցաք սարը Ելաք խալսեցաք:
- Թուրքերը ինչիգ գայցի՞ն թէ իմօնալ
- Խսգի ինչիգ ալ չիմացին
- Էղեվ ի՞նչօ Երիք:
- Հիւրքիւմեթին գ'օնգդաքը բիդի. Թուրքերը մեզի դեսոն, ասդին հըն թէ մե՛ք Եշտալ. դ'ունք մեզի քյեօթգեցիք, մէք ալ ծ'եզի քյեօթգեցաք, Երաք խալափօթ (ոռւս. խառնակութիւն)...

Original page number 194.

... մը. Իրաց հետ ույալում հըն ու հիւրքիւմեթը չողնիք (չիյսանք). միյ գ'օնցաք մալիյն ալ յետ առեք: Էնիր խօսածը օնգօշ դ'ուար եօչ. ինչաք Գիւմիւշխանա. հուն Մըգըրոդիչ Եֆընի մը գյար, գ'նացաք գ'դաք զան. հալիյս Էնու հասգընցուցաք. օնցաք այչի դ'իս Եղառ մեզիգի, ու իրաց հետ գ'նացաք հիւրքիւմեթը. ընդեղ մաշնագ (< մարդնակ «լաւ») արզուհալ մը դվաք. արզուհալն ալ Մըգըրոդիչ Եֆընին գ'ուեց. բեղքը (լաւ) մաշք Եր. քօլե՛լիմ Էնու միրվացը: Փօյիս մը, Եղառ զաֆթիյա Մըգըրոդիչ Եֆընին Եղառ մեզի հետ կօշդի, ինք եւ հեդվընիս, ինչաք Ջիւրդալուդուն գ'եղը. դասը հադիգ մալ Էնիր գ'օնցաք մալերուն յետ Եղառ, մեզի Երետ, Եբ'եր քախքի գ'լսէն, ջօմփա Եդ'իր օնցաք գ'նացաք Ելըն (թրք. արօտատեղի). շադ օյ դեսոն բօլա քի: Ընդեղ դեղ բ'ռնցաք, դուն շինցաք. Էղեք (կամ ընչաք) հիմի հուն իք:

20.5.4 Abgion village

Յես Արգոյօնցի իմ. մէք ունիք մեզ վարշադուն. խաչ (Եկեղեցի) մէլ ունիք. բիթուն գ'եղը չիկս մահալա է. վարշադունը բ'աց է. ունիք իրեք վարժա՛բեդ. միյ դեղի իրաղն է լա՛զուդ, զա՛խն խօղուուզ ին. Էղու հումար Եղած լա՛զն Ել չի՛ հերքի: Այդերուն մեչ դահա գք'լի լո՛բգէ, բ'օնչ'ար (կաղամբ), ոգոհչ յԵշիլլուդ: Հեն միծ իրադը գաղինն է: Զ'նուն բարաք մնացաք վարժա՛թ գ'Եղացուց բազին ցախուղին գ'օյձեի գընէն, խօղիյն ել քեսադ (քիչ) ըլլուշին սեբաքի: օմրօն գօվիկու Ելիւն դօնին գու: Ելըն մինըն Եղառ օր հեռու է. գօվիկու չաբուկս չին գարի Եշտալ. Էղու հումար Եղառ գ'իշիր դ'ուսը մընօն գու, ուչինչի իրիգունք դեղ հասնին գու. Իրեք օմիս գինուշըն (կենալէն) Էդիվ՛ Եի վէր գուգ'օն: Միր գ'Եղացիք գօվ շադ բէին գու. չունքի գիրիլը (աղբ) շադ բիդու է. սադէ գաթէն բաշքա ել մաշդը ուզէ չուզէ գիրիլին հումար բիդի դիրէ հօշդիր (հորթեր) ու գաթ չընօտ գօվիր: Միր գ'Եղացիք շադ ֆուխարէ ին. Էղու հումար շադիրը կուրբեթ գէշոն, թարա կազօնմիշ ըլլուշի հումար. շադիյն ել կուրբեթին մեչ զէրուր (թշուառ) ըլլուշին մէ՛նին գու՝ թօղելով չօլուխ-չօջուխ Էրիսի վրա: Ե' գիդէ հԵ՛յ, Էղուն քօնի՞ օջախ մերած (մարած) է:

Մէ մէլ օր (մէկ մ'ալ որ) միր գ'Եղացիք շադ ուղուց (տը-...)

Original page number 195.

...գէտօն) ին, ինչիգէ (բանէ մը) խարաք չունին. Եղառն մը (Մէկ-Երկու, մի քան) դարի անշաք զա օր քիչ ներած ին առաք Եշտալ: Միր Էխոդիայնին ուղուց ըլլուշին սեբաքի շադ ժամասիր ին. քօն հավու բէս գրօնավօյնուն ասդածին (ըսածին) հավիոն գու. Նօրվէ գ'ալիք (Նորելուկ) Խելաց մօդիգ բ'օն մը ասիս նա, չին հավդալ. օնդան սօրա ել դահա բ'արիվէ եւ չին առնու դէ (թէ) Էս դըղըն մաշք չօլի բիդի, յախօդ օնասդված է: Էդ սեբեթին ըմըն սըրա հինի ու նօրի գրիվ գրլի:

Chapter 21

Malatya

21.1 Background

Original page number 196.

This dialect is spoken in the city of Malatya and in its surrounding villages until Adiyaman or Hisn-Mansur. Its region occupies a middle ground between the dialects of Tigranakert, Kharberd, Arapgir, and Cilicia. This is one of the southern borders (սահմանապս) of Armenian, because Armenian is no longer spoken south of Hisn-Mansur. Kurdish, Turkish, and Arabic have taken its area or sphere.

For the Malatya dialect, we have a small sketch of its phonetic system in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1900, page 118) and in two small insufficient excerpts (Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 620; 1899, page 772). There is a smaller manuscript from Hisn-Mansur (ibid., 1900, page 331).

Based on all of this, we can follow up by saying that the Malatya dialect occupies a middle position between the dialects of Kharberd, Tigranakert, and Cilicia. If we compare with the first two, we see that the Malatya dialect has changed a lot; while if we compare with the Cilicia dialect, especially with the Marash subdialect, then the Malatya dialect has a sufficiently clear picture.

21.2 Phonology

21.2.1 Segment inventory

21.2.1.1 Laryngeal quality

The consonant system is the same as the Tigranakert dialect. From the three degrees of sounds from Old Armenian, only two remain (voiced and voiceless aspirated). The voiced and voiceless aspirated sounds became voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated become voiced (Table 21.1).

Table 21.1: Laryngeal quality of stops and affricates in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'good'	bari	բարի	pʰari	փարի	bari	բարի
'pillow'	barðz	բարð	pʰarðs ^h	փարð	barðs ^h	բարð
'to bring'	berel	բերել	pʰerel	փերել	berel	բերել
'high'	barðzər	բարðզ	pʰantʃhər	փանչզ	barðzər	բարðզ
'book'	gir-k ^h (-PL)	գիրզ	kʰirk ^h	զիրզ	girk ^h	գիրզ
'door'	durən	դուռն	tʰor	թօռ	dur	դուռ
'knife'	danak	դանակ	tʰanag	թանագ	danak	դանակ

21.2.2 Sound changes

For vowels and consonants, the Malatya dialect provides the following sound changes.

Original page number 197.

21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <ե>

The Classical sound /e/ <ե> changed to /a/ <ա> (Table 21.2).

Table 21.2: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'big'	mets	մեծ	mandz	մանձ	mets	մեծ
'burden'	berən	բեռն	pʰar	փառ	ber	բեռ
'chickpea'	siserən	սիսեռն	səsar	սըսառ	siser	սիսեռ
'mountain'	leqərən	լեռն	lar	լառ	ler	լեռ
'when'	erb	երբ	jap ^h	յափ	jerp ^h	երբ

The Classical sound /e/ <ե> changed to /i/ <ի> (Table 21.3).

Table 21.3: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'wheat'	tsʰorean	ցորեան	tsʰorin	ցօրին	tsʰorean	ցորեն
'brains, mind'	χelk ^h	խելք	χilk ^h	խիլք	χelk ^h	խելք
'gospel'	awetaran	աւետարան	avidirən	ավիդիրան	avetaran	ավետարան
'black'	seɑu	սեաւ	siv	սիվ	sev	սև

21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <ու>

The Classical sound /u/ <ու> changed to /o/ <օ> (Table 21.4).

Table 21.4: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'door'	durən	դուռն	tʰor	թօռ	dur	դուռ
'water'	dzur	ջուր	tʰjor	չօռ	dzur	ջուր
'to who' (DAT)	n ^h l ^h	հոմ	hou	սոմ	n ^h l ^h	հոմ

21.2.2.3 Classical Armenian /ɑj/ <ωj>

The Classical sound /ɑj/ <ωj> changed to /e/ <ɛ> (Table 21.5).

Table 21.5: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'mother'	majṛ	մայր	mer	մէր	majṛ	մայր
'this'	aj̥s	այս	es	էս	ajs	այս
'wood'	pʰajt	փայտ	pʰed	փէդ	pʰajt	փայտ
'vineyard'	aj̥gi	այգի	ekʰi	էքի	ajgi	այգի
'to burn'	aj̥rel	այրել	eril	էրիլ	aj̥rel	այրել

The Classical sound /ɑj/ <ωj> changed to /a/ <ω> (Table 21.6).

Table 21.6: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /a/ <ω> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'sound'	āzajn	ձայն	āz̥an	ցան	āzajn	ձայն
'wide'	lajn	լայն	lan	լան	lajn	լայն

21.2.2.4 Classical Armenian /ɔj/ <ŋj>

The Classical sound /ɔj/ <ŋj> changed to /o/ <o> (Table 21.7).

Table 21.7: Change from Classical Armenian /ɔj/ <ŋj> to /o/ <o> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'sister'	kʰojṛ	քոյր	kʰor	քօր	kʰujṛ	քոյր
'light'	lojs	լոյս	los	լօս	lujs	լոյս
'nest'	bojn	բօյն	pʰon	փօն	bujn	բոյն

21.2.2.5 Classical Armenian /iŋ/ <hL>

The Classical sound /iŋ/ <hL> changed to /i/ <h> (Table 21.8).

Table 21.8: Change from Classical Armenian /iŋ/ <hL> to /i/ <h> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'fountain'	atbiŋṛ	ատբինր	əxph̥iṛ	ախփինր	əxph̥iṛ	աղբյուր
'hundred'	hariŋṛ	հարինր	heriṛ	հէրինր	heriṛ	հարյուր
'blood'	ariŋṛ	արինր	erin	էրինր	ərjun	արյուն

(These two sound changes are characteristic of also the Kharberd-Yerznka dialect, but they do not exist in the Tigranakert dialect.) *HD: It seems Adjarian is referring to the following two sound changes.*

The Classical sound /iŋ/ <hL> changed to /o/ <o> (Table 21.9).

Table 21.9: Change from Classical Armenian /iŋ/ <հլ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

'column'	Classical Armenian siŋ սին	> Malatya son սոն	cf. SEA sjun սյոն
----------	-------------------------------	----------------------	----------------------

The Classical sound /iŋ/ <հլ> changed to /o/ <օ> (Table 21.10).

Table 21.10: Change from Classical Armenian /iŋ/ <հլ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

'snow'	Classical Armenian džiŋ ձին	> Malatya tsʰoen ցեռ	cf. SEA džjun ձյոն
--------	--------------------------------	-------------------------	-----------------------

21.3 Background (continued)

In the grammar, we couldn't find separate characteristic forms; and if the published excerpts are correct, we can say that the grammar of the Malatya dialect does not have separate innovations.¹

21.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

21.4.1 Malatya

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 772.

Դեվեւս ինգեր՝ հօի հօին ցառքե թօղ չիդար:

Օչիլող կը քերպի՝ անօթին գիւման գըյսի:

Հարսնեդունը չը քըդէ, շերեփն առիր զը վազէ:

Յարա չիւնիս նէ ինչո՞ւ գուշունմիշ գըլիս:

Գաղուները քացին, մուգերուն ցանկիա փացվեցավ:

Մեղավօրը ժամ չէ գեցիր, գայսիր է նէ մադը աչըն է մդիր:

Չօրը (ջուրը) սանդը թիր՝ ծէծէ ծէծէ՝ գինէ չօր:

Դանձը քէնց ծառը ծանդը է:

Չեմ ուդիր՝ շէբս թրէք, չիմ գարօնվիր՝ ծոց դվէք:

Original page number 198.

Չօրը բարդադը դէսէս, դէրդէրը խուցը:

Իշուն չի հասնիր, փալանը զը ծէծէ:

Շանը զը գէնէս դէ դիրունմէն գամչնան:

¹HD: The word 'separate' here <առանձին> may also be possibly translated as *unique*.

Իս գուրզիմ շալգօղ՝ Ասված գուղա շալգելիք:

21.4.2 Adiyaman

Turkish: Hisn-Mansur

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 331. The orthography is preserved unchanged.

Սուլ դդում. Երին սրջես. քեօր ըննաս. խանադ խարապ ըննա. պատին տակը մնաս. Երեսիդ հայոդ չննա. պեմուրատ երթաս. պապուդ գանկը կողը չհանգչի. Աստուծոր իշմին երթաս օղու ուշաղի տեղ չննաս. Կետնին եօթը յատակը անցնիս. տունիդ պայխուշ խօսա աչվըներդ փաթը փաթը փաթլամիշ ըննա:

Chapter 22

Cilicia

22.1 Background

Original page number 199.

Under this general name we want to include the Armenian spoken in Zeytun, Hadjin, Marash, and further south Kilis, Payas, Alexandretta, Antioch, Svedia. Although they show sufficient differences among themselves, but because their general characteristics are much larger and more common, then we can consider them as subdialects.

22.2 Literature

From the aforementioned areas, only the vernaculars of Zeytun and Marash are satisfactorily studied. For the first one, we have the work by Allahverdian (Ալլահվերնեան 1884) for Zeytun. This book contains many manuscripts with the Zeytun dialect, and it ends with an succinct dictionary. Some small manuscripts in this dialect have been published in Փիլառկն [Byurakn] (1898, page 744¹ ; 1899, page 18, 137, 443, 545; 1900, page 74, 228). In Բազմավեպ [Bazmavep] (1897, page 467-73), my one published fable is taken from Ալլահվերնեան's book.

Beside these, I have a detailed study of the Zeytun dialect which I prepared during my summer travels of 1910 in Istanbul, with help from Zeytun native and student at Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեղողնական): Mr. Onnik Mahtesian (արք. Օննիկ Մահտեսեան; HD: SEA: /onnik mahtesjan/, SWA: /onnig mahdesjan/) and a prince's son H. Yaghoupian (Յ. Եղանակեան; HD: SEA: /jaqupjan/, SWA: /jaqubjan/).

The Marash subdialect was previously succinctly studded by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) in Հանդես Ամսորեա [Monthly Review] 1896, page 43-45, 113-114, 229-232, and 354-357. This study was prepared over text samples that were published in Araks (Արաք) 1889, volume 2 (Բ.) page 21-27;² this study was later published in a shorter form in a French translation in the periodical *Mélanges de Harlez*.³ Another more complete study...

Original page number 200.

... and a few manuscripts have been published by a native from Marash, H. Varzhapetian (Յ. Վարժապետեան; HD: SEA: /varzapetjan/, SWA: /varzabedjan/), in the periodical Փիլառկն [Byurakn] (1898, page 179, 360, 386, 425, 452, 465, 481, 535, 570, 585, 597, 693, 860, 888; 1899, page 101, 314, 349, 405, 425; 1900, page 185 and 363).

¹HD: The original page had 144. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the page number is 744; I fixed it.

²HD: There are many periodicals with this name Araks so I haven't been able to track down the right citation yet.

³HD: On page 306, Adjarian provides an erratum that I think means that this publication is from 1896, pages 204-211.

For the Hadjin subdialect, we have first a sufficiently extensive article by Hayganoush Boyajian (Հայկանուշ Պօյաճեան; *HD: SEA: /hajkanuʃ pojatʃjan/, SWA: /hajganuʃ bojadʒjan/*) in Araks (Արաքս; 1889, volume 1 (Ա.), page 47-51), and a few small writings in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 779; 1899, page 41; 1900, page 331). For the language of Kesab and other villages that surround Antioch, see Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443, and 1900, page 731). There is no information on the language of other places.

22.3 Phonology

22.3.1 Segment inventory

22.3.1.1 Vowels

The Cilicia dialect, whose most chief representative is Zeytun, has the vowels in Table 22.1.

Table 22.1: Vowels of the Cilicia dialect

/i/ <հ>	/Y/ <հւ>	/u/ <նւ>
/je/ <ե>		/յօ/ <ն>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ա>		/ø/ <օ>

Among these, the sound /ø/ <ը> is a new sound which represented a middle degree between the vowels /ə, a/ <ը ա>.

HD: Note that for the sound that I transcribe as /ø/, Adjarian uses the upside-down version of the letter <ը>. However, my text processor couldn't type this letter. So for Adjarian's transcriptions, I use the symbol <ը°>.

22.3.1.2 Consonants

The consonants have three degrees in the Zeytun dialect and in the Hadjin subialect (voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirated). In the southern regions, meaning in the Marash subialect, the voiced aspirates are lost. In the Shorvayan (Շորվայեան; *HD: SEA/SWA: /ʃorvajan/*) district of Zeytun, I also found the voiceless sounds /ts, tʃ, p, k, t/ <ծ, ճ, պ, կ, տ>.

22.3.1.3 Subdialectal diphthongs

In the villages of Antioch, there are also the diphthongs /oə, eɪ, iɪ, aɪ/ <օօ, էի, իի, աի>⁴, which do not exist in other places.

22.3.2 Sound changes

22.3.2.1 Vowel changes

22.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Among the sound changes, the most characteristic one that is spread across the entirety of Cilicia is that the Classical sound /a/ <ա> changes to /o/ <օ> under stress (Table 22.2).

⁴HD: For the sounds that I transcribe as /iɪ, aɪ/, Adjarian used the superscript of the Armenian letter <յ> as in <ի'>, <ա'>. But for my text-processor, I cannot render such superscripts easily for <յ> so I instead used a superscript !.

Table 22.2: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /o/ <օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA or SWA		
'star'	astət	աստդ	օսբ	օսդ	astəv	աստդ	SEA
'ceiling'	arastač	առաստաղ	ajəsdoχ	այըսդօխ	arastav	առաստաղ	SEA
'to open'	banal	բանալ	b̥ənol	բ'անօլ	b̥anal	բանալ	SWA
'God'	astuats	Աստուած	asb̥hodz	Ասբ'օծ	astvats	Աստված	SEA
'late'	anagan	անագան	ang̥on	անգ'օն	anagan	անագան	SEA
'to descend'	idžanel	իջանել	it̥h̥nol	իչնօլ	it̥h̥nal	իջնալ	SWA
				Marash subdialect			
'idle'	parap	պարապ	bərob	բարօք	parap	պարապ	SEA
'city'	kʰatəkʰ	քաղաք	kʰaŋokʰ	քաղօք	kʰatəkʰ	քաղաք	SEA
'it is'			gənno	գղնսօ	gəlla	լլայ	SWA
'man'	marəd	մարդ	mɔr̥tʰ	մօրթ	mar̥tʰ	մարդ	SEA
'rock'	kʰar	քար	kʰor	քօր	kʰar	քար	SEA
				Hadjin subdialect			
'I go'	ertham	երթամ	gaʃdom	գաշդօմ	gertham	կ'երթամ	SWA
'I will come'			bighgom	բիգ'գօմ	bidi gam	պինի գամ	SWA
'thousand'	hazar	հազար	hazor	հազօր	hazar	հազար	SEA
'piece'	hat	հատ	hod	հօդ	hat	հատ	SEA
'debt'	part-(ə?)kʰ (-PL)	պարտք	bɔrdkʰ	բօրդք	partkʰ	պարտք	SEA
				Antioch subdialect			
'dad (Ant.); grandma (SEA)'			dod	դօդ	tat	տատ	SEA
'world'	ajxarh	աշխարհ	ejʃor	էխշօր	ajxar	աշխարհ	SEA
'I stand'	kajanam	կայանամ	go ginom	գօ գինօմ	gə genam	կը կենամ	SWA
'it be'	lini	լինի	ənno	ընսօ	əlla	լլայ	SWA
interjection			əro	ըրօ'	əra	արա	SEA
'debt'	part-(ə?)kʰ (-PL)	պարտք	bɔrdkʰ	բօրդք	partkʰ	պարտք	SEA

The Yaghoubian (Եաղուբեան; HD: SEA: /jaŋubjan, jaŋupjan/, SWA: /jaŋupʰjan/) district of Zeytun always replaces this /o/ <օ> with /u/ <ո>.

When the Classical /ɑ/ <ω> vowel is not under stress, it stays /ɑ/ <ω> or becomes /æ/ <ւ>, and also /u, օ/ <ու, էօ>, according to...

Original page number 201.

various phonological conditions (Table 22.3)

Table 22.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /ɑ, æ, u, օ/ <ւ, էօ> in the of the Cilicia dialect

	Classical Armenian		Cilicia		cf. SEA	
'king'	tʰagawor	թագաւոր	Zeytun subdialect		tʰakʰavor	թագավոր
'plough'	arau̥r	արաւր	tʰækʰævyr	թաքավիր	aror	արօր
'thin'	bašak	բարակ	hæjœj	հայեօյ	bašak	բարակ
'melody'	awat̥ʰn	աւաչ	bejog	բ'այնգ	awat̥ʰn	ավաչ
'student'	ajakert	աշակերտ	evæt̥ʰkʰ	եվսչք	ajakert	աշակերտ
			ejgijd	եզիյդ		

22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <ե, է> The Classical sounds /e, ē/ <ե, է> change to /e/ <է> or /i/ <ի> in both monosyllabic and polysyllabic words (Table 22.4).

Table 22.4: Change from Classical Armenian /e, ē/ <ե, է> to /e, i/ <է, ի> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
'evening'	երեկօյ	երեկոյ	ijgon	հյօն	jereko	երեկո
'I'	es	ես	is	իս	jes	ես
'thirty'	երեսոն	երեսոն	ersun	եռոն	jeresun	երեսոն
'face'	երես	երես	ijis	հյիս	jeres	երես
'kidneys'	երիկամոնկ	երիկամոնկ	ijgom	հյօմ	jerikamunk	երիկամոնկ
'millstone'	երկանակ	երկանաքար	ijgonk-k'oj	հյօնք-քօյ	jerkanak'hac	երկանաքար
'happy! (interjection)'	երանի	երանի	ijani	հյանի	jerani	երանի
'border'	եզեր	եզեր	izijk'	հզիյք	jezər	եզեր
			Hadjin subdialect			
'three'	երեք	երեք	ձչիկ	ծիք	jerekh	երեք
'light (weight)'	տհետհես	թեթեւ	թիթիվ	թիթիվ	t'het'hew	թեթեւ
			Marash subdialect			
'night'	գիշեր	գիշեր	գիշիր	գիշիր	gișər	գիշեր
'three'	երեք	երեք	իրիկ	իրիք	jerekh	երեք

In Zeytun, it can also stay as /je/ <է> (Table 22.5).

Table 22.5: Change from Classical Armenian /e, ē/ <ե, է> to /je/ <է> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
'chickpea'	սիսրոն	սիսրոն	sisjər	սիսրոն	siser	սիսրոն
'beauty'	գետ	գետ	giər	գետ	gev	գետ

22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը> The Classical sound /ə/ <ը> often becomes /ə/ <ը°> in Zeytun.

22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> The Classical sound /i/ <ի> usually stays /i/ <ի>, but it has a tendency to get opened. In the Zeytun dialect, it has changed in various places to /e, ə, ə, ə, ə/ <է, ը, ը°, ա, ա>. In Marash, it became /ə/ <ա> (Table 22.6).

Table 22.6: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, e, ə, ə, ə, ə/ <է, ը, ը°, ա, ա> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
'meat'	միս	միս	մաս	մըս	mis	միս
'woman'			գոնաց	գընազ	kənik	կնիկ
			Marash subdialect			
'meat'	միս	միս	մաս	մըմաս	mis	միս
'woman'			գոնաց	գընազ	kənik	կնիկ

22.3.2.1.5 Other vowels The other vowels have the following changes:

- CA /o/ > /o, ʏ, œ/ (n > o, իլ, էօ)

- CA /u/ > /o, ʏ/ (nL > o, hL)
- CA /iɥ/ > /i, ə, e/ (hL > h, ɥ°, t)
- CA /oɥ/ > /y, i/ (nJ > hL, h)
- CA /aɥ/ > /æ/ (wJ > ü)

22.3.2.2 Consonant changes

22.3.2.2.1 Laryngeal changes In the Zeytun dialect and Hadjin subdialect, the Armenian voiced consonants became voiced aspirates, the voiceless unaspirated became voiced, while the voiceless aspirates stayed the same. In the Marash subdialect, where as we said there are no voiced aspirates, both the voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced.

22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /ɾ/ <r> The Classical Armenian consonant /ɾ/ <r> became /j/ <j> in many cases for the area surrounding Zeytun. In the main town (աւան) of Zeytun, this sound change is found in the Shorvoynian (Շորվոյնյան) district, which is considered a migrant settlement. The other districts use the sound /ɾ/ <r>. In Hadjin, This same consonant becomes /ʃ/ <շ> when next to /t/ <տ>, and it in some places it becomes /j/ <j>.

22.3.2.3 Vowel harmony

Another general characteristic of the Cilicia dialect is the tendency for all vowels to assimilate in a word (Table 22.7).

Table 22.7: Vowel harmony in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA or SWA		
'he went'	gənətsʰ	զնաց	gʰonotsʰ	զ'օնօց	gənətsʰ	զնաց	
'twenty'	kʰəsan	քսան	kʰoson	քօնօն	kʰəsan	քսան	
'woman (genitive)'			gongon	զօնզօն	kəŋkan	կնկան	
'gold'	oski	ուկի	isgi	իսկի	voski	ուկի	
'bone'	oskər	ուկր	ysgyj	իւսկիյ	voskor	ուկոր	
'bone-GEN'	osker	ուկեր	isgij-i	իսկիյի	voskor-i	ուկորի	
'I go'	ertʰam	երթամ	gortʰom	զօրթօմ	gertham	կ'երթամ	
				Marash subdialect			
'this.GEN'	jisu kʰəristos		YSYR	իւսիլր	asor	ասոր	
'Jesus Christ'	Յիսուս Քրիստոս		YSYS kʰyrysdys	իւսիլս Քրիլիւսդիլս	hisus kʰəristos	Հիսուս Քրիստոս	

Here, we see that the Classical vowels /ə, o, e, a, i/ <ɥ, n, t, w, h> left their real forms and became like the vowel of the subsequent syllable.

22.4 Morphology

22.4.1 Noun inflectional or declension

In the grammar, there are a few innovations; while the phonological rules have brought off many unusual...

Original page number 202.

... forms.

22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles

For example, in the Marash subdialect, the definite suffix /ə/ <լ> and the indefinite article /mə/ <մլ> have changed: the first to /ə, i, u, ɣ/ <լ, ի, ու, հլ>, and the second to /mə, mi, mu, my/ <մլ, մի, մու, միլ>, in accordance with the vowel of the word-final syllable (Table 22.8).

HD: Note that the definite and indefinite articles are found in modern SWA as /-ə,-n/ and /-mə/ respectively. The modern definite article descends from the Classical distal suffix /-(ə)n/ <լ>, while the indefinite descends from the Classical numeral /mi/ <մի> 'one'.

Table 22.8: Vowel harmony in the definite article in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
'shirt-DEF'	յաբօց-ə	շաբօց-գը	յաբօց-ə	շապիկը
'wood-DEF'	քհէդ-ի	փէ՛ղի	քհայդ-ə	փայտը
'girl-DEF'	աշխին mi	ախշին մի	աշէ՛ղից-ə	աղջիկը
'knife-DEF'	դանօց-u	դանօ՛ցու	տհանաց-ə	դանակը
'mouse-DEF'	մուգ-u	մն՛լզու	մուգ-ə	մուկը
'grass-DEF'	չիդ-γ	խի՛լդիւ	չօդ-ə	խոտը
'shirt INDF'	յաբօց mə	շաբօց մը	յաբից mə	շապիկ մը
'wood INDF'	քհէդ mi	փէ՛ղ մի	քհայդ mə	փայտ մը
'girl INDF'	աշխին-i	ախշինի	աշէ՛ղից mə	աղջիկ մը
'knife INDF'	տանօց mu	դանօց մու	տհանաց mə	դանակ մը
'mouse INDF'	մուգ mu	մնլզ մու	մուգ mə	մուկ մը
'grass INDF'	չիդ my	խիլդ միւ	չօդ mə	խոտ մը
'day INDF'	օւր my	եօր միւ	օր mə	օր մը

22.4.1.2 Plural formation

The number of declension is the same as that of Kharberd and with more Western dialects. The plural is formed with the formatives /-iր, -nիր, (-ի, -ու), -ու, -ու, -dækʰ/ <լր, նլր, (լ, նլ), նու, նու, դաքր> (Table 22.9).

Table 22.9: Plural suffixes in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SEA
'wheat-PL'	է՛շիյին-նիր	ցիյինսիր
'chickpea-PL'	սըսը-ռե	սիսեռներ
'garlic-PL'	սօչդիյ-ռե	սօչտորներ
'flower-PL'	ձնաւեց-ռու, ձնաւեց-նիյ, ձնաւեց-նիյ	ծառիկներ

22.4.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are declined in the following way.

22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects

HD: Table 22.10 lists the personal pronouns.

HD: It's unclear if the instances of <ɛj> here should be transcribed as a diphthong /ɛj/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

Table 22.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	is	d ^h on	æn	mink ^h	d ^h ok ^h	ænij
	hu	ɳ ^h ol	ɯl	ɯlup	ɳ ^h op	ɯlup
GEN	im	k ^h u	œnyj	mej, mij	d ^h ij, d ^h ej	œnynts ^h
	h ^h u	ɳ ^h u	ɯlup	ɯt ^h , ɯj	ɳ ^h ij, ɳ ^h ej	ɯlup
DAT	ind ^h ie	k ^h iz	œnyj	miz	d ^h iz	œnynts ^h
	h ^h ul	ɳ ^h q	ɯlup	ɯq	ɳ ^h q	ɯlup
ACC	əsəg	əzk ^h iz	zæn	əzmiz	əzdz ^h iz	zenij
	ɳ ^h uɳ ^h q	ɳ ^h qɳ ^h q	qɯl	ɳ ^h uɳ ^h q	ɳ ^h qɳ ^h q	qɯl
ABL	imnjet ^h	k ^h innjet ^h	enigets ^h	mijnjet ^h	d ^h ijnjets ^h	œnynts ^h nje
	h ^h ulut ^h	ɳ ^h ulut ^h	ɯlqet ^h	ɯlulut ^h	ɳ ^h ulut ^h	ɯlulut ^h
INS	imnœv	k ^h izmœv	œnyvœk ^h	mijnœv	d ^h izmœv	œnynts ^h mœv
	h ^h ulut ^h	ɳ ^h ulut ^h	ɯlqet ^h	ɯlulut ^h	ɳ ^h ulut ^h	ɯlulut ^h

HD: Table 22.11 lists interrogative pronouns.

Table 22.11: Inflection paradigm for interrogative pronouns 'who' and 'what' in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	'who'	'what'
NOM	γv	ɛ̃hijk ^h , ɳntʃ ^h
	h ^h u	ɛ̃hjɒ, h ^h uɛ̃
GEN-DAT	om	ɛ̃hγk ^h -u, ɳntʃ ^h -i, intʃ ^h -i
	ou	ɛ̃hjɒn, h ^h uɛ̃, h ^h uɛ̃
ACC	zγv	ɛ̃hijk ^h , ɳntʃ ^h
	qh ^h u	ɛ̃hjɒ, h ^h uɛ̃
ABL	omn-jet ^h	ɛ̃hijk ^h -jen, intʃ ^h -jen
	oulut ^h	ɛ̃hjɒt ^h , h ^h uɛ̃t ^h
INS	om hid	ɛ̃hγjk ^h -œv
	ou h ^h η	ɛ̃hjɒt ^h

We also find /z-əz-k^hiz/ 'you.SG.ACC' with two prepositions. HD: He means we see two accusative prepositions /z-/.

HD: Adjarian likewise lists the following other pronouns (Table 22.12).

Table 22.12: Sample of other pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG 'this'	oso	ouo
demonstrative medial NOM SG 'that'	odo	ouo
demonstrative distal NOM SG 'that yonder'	ono	ouo
demonstrative distal GEN SG 'of that yonder'	ənir	ɯlup
logophoric 3PL NOM 'they'	irink ^h	h ^h uɳ ^h
interrogative NOM SG 'which'	jor	jor
interrogative NOM SG 'wherever'	joʃər	jo'ɳɒr
interrogative SG 'was?'	ɛ̃hurú	ɛ̃lurɒ

HD: For the word /t̪urú/ <չուրո՞ւ>, Adjarian translates this with SWA /er/ <Է՞ր>, but it's unclear to me how this is a pronoun.

Original page number 203.

22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects

HD: In the Marash subdialect, there are pronouns such as in Table 22.13.

Table 22.13: Sample of pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG 'this'	es, əso	էս, ըսօ
demonstrative proximal GEN SG 'of this'	əsyր	ըսիր
demonstrative proximal ABL SG 'from this'	əsigem	ըսիգեմ
demonstrative proximal INS SG 'with this'	əsigγ	ըսիգի
demonstrative proximal NOM PL 'these'	əsink ^h , ყsynk ^h	ըսինք, իւսինք
demonstrative proximal GEN PL 'of these'	əsynts ^h , ყsynsts ^h	ըսինց, իւսինց
demonstrative proximal ABL PL 'from these'	əsynts ^h -me, ყsynsts ^h -me	ըսինցմէ, իւսինցմէ
demonstrative proximal INS PL 'with these'	əsynts ^h -my, ყsynsts ^h -my	ըսինցմի, իւսինցմի
demonstrative medial NOM SG 'that'	ed, ədo	էդ, ըդօ
demonstrative distal NOM SG 'that yonder'	en, əno	էն, ընօ

The following is the complete declension of the pronouns 'I (1SG)', 'you.SG' and 'which' in the Marash dialect (Table 22.14).

Table 22.14: Inflection paradigm for various pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	1SG	2SG	'which' (SG)'	1PL	2PL	'which' (PL)
NOM	is	don	γրγ	mink ^h	dekh ^h	γրիր
	իւ	դու	իւրիլ	միւք	դէք	իւրիրի
GEN	im	k ^h in	սրուման	միր	ձշիր	γրսւսն
	իւ	դիւ	ուրուման	միր	ձիր	իւրուրուն
DAT	ies	k ^h ez	սրուման	միզ	ձզիզ	γրսւսն
	իւս	դէզ	ուրուման	միզ	ձիզ	իւրուրուն
ACC	jas	əsgi	γրγ	միզնի	ձզիզնի	γրսւսն
	յաս	ըսգի	իւրիլ	միզնի	ձիզնի	իւրիրի
ABL	imne	k ^h inne	սրումեն	միրնե	ձշիզնե	γրսւսնե
	իւնե	դիւնե	ուրումեն	միրնե	ձիւնե	իւրուրունե
INS	imγ	k ^h inny	սրումγ	միրնի	ձզիզնի	γրսւսմի
	իւմի	դիւմի	ուրումմի	միրնի	ձիզնի	իւրուրումի

22.4.3 Verb inflection or conjugation

22.4.3.1 Indicative present and past imperfective

HD: In SWA, the present indicative and past imperfective are formed by adding indicative prefix before the finite verb: /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ before vowel-initial verbs, and /gə-/ elsewhere. And based on Adjarian's following descriptions, Cilicia uses essentially the same strategy but with a) different prefix forms, b) vowel harmony, and c) repeating the indicative prefix in some phonological contexts.

In verbal conjugation (Table 22.15), the indicative present and imperfective forms in the Zeytun dialect are formed by using the formative /go/ <qo>; before vowel-initial verbs and monosyllabic verbs, it is repeated and becomes a progressive marker.⁵ The Marash subdialect uses the formatives /kə, ki, ku/ <կը, կի, կու>. The first is used when the verb's first vowel is /a, e, o/ <ս, է, օ>. The second is used when that vowel is /i/ <ի>. The third is vowel when that vowel is /u/ <ու>. In both the Marash and Hadjin subdialects, the indicative formative is not repeated.

Table 22.15: Present indicative verbs in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SWA
'they sell'	Zeytun subdialect go ձաշ-i-n qo ծախին IND √-TH-AGR	գե-ձաշ-e-n կը ծախեն IND √-TH-AGR
'I cook'	go g-ip ^h -i-m qo գիկիմ	g-ep ^h -e-m կ'եկեմ
'I cook'	go g-uz-i-m qo զուզիմ	g-uz-e-m կ'ուզեմ
'you give'	go gu-d-o-s qo զուղոս IND IND-√-TH-AGR	gu-d-a-s կու տաս IND √-TH-AGR
'I read'	Marash subdialect gə gərt ^h -o-m զը գարթօմ	գե-գարթ-a-m կը կարդամ
'I hit'	gə zen-i-m զը գենիմ	գե-զար-n-e-m կը զարնեմ
'I like'	gə sir-i-m զը սիրիմ	գե-սիր-e-m կը սիրեմ
'I drink'	gu չum-i-m զու խումիմ	գե-չամ-e-m կը խմեմ
'he rises'	g-ill-e-∅ զիլէ IND √-TH-AGR	g-ell-e-m կ'ելլէ IND-√-TH-AGR
'he takes'	g-ar-n-u-∅ զառնու IND-√-VX-TH-AGR	g-ar-n-e-m կ'առնեմ IND-√-VX-TH-AGR
	Hadjin subdialect	
'I go'	g-aʃd-o-m զաշդօմ	g-erʃ ^h -a-m կ'երթամ
'I come'	ga-g ^h g-o-m զագ'զօմ IND-√-TH-AGR	gu-k ^h -a-m կու զամ IND-√-TH-AGR

Original page number 204.

HD: As said for SWA, both the indicative present and past imperfective use a finite verb. In SWA, the finite verb lacks the past suffix in the present, while it has the past suffix /-i-/ in the past imperfective. This past suffix is added after the theme vowel. But for Cilicia, the theme vowel and past suffix seem to not co-occur based on Adjarian's paradigms. I'm not sure how to gloss Adjarian's vowels, but the simplest situation seems to be that the theme vowel and past suffix are fused into one morph, and then there's a separate past proclitic /idi/.

In the Hadjin subdialect, the imperfective has two forms. The first is a simple form that originates from the Armenian imperfective; while the second is a complex form that is formed by adding the formative /idi/ <ինի> (the Turkish imperfective-forming formative <idi>). As an example, the following are the imperfectives of 'to go' and 'to come'.

HD: It's unclear if the instances of <է> here should be transcribed as a diphthong /eɪ/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong.

⁵HD: The original sentence syntax is quite complicated and I'm not 100% what it means.

Table 22.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Form 1 (without /idi/)	Form 2 (with /idi/)		
	Marash ‘to go’	Marash ‘to go’	cf. SWA	
1SG	g-օժ-∅-i-∅	զաշոհ	g-օժ-ի-∅ idi	զաշոհ իղի
2SG	g-օժ-ի-յ	զաշոհյ	g-օժ-∅-ի-յ idi	զաշոհյ իղի
3SG	g-օժ-ե-յ	զաշոհյ	g-օժ-ե-∅-յ idi	զաշոհյ իղի
1PL	g-օժ-ի-nk ^h	զաշոհնը	g-օժ-∅-ի-nk ^h idi	զաշոհնը իղի
2PL	g-օժ-ի-k ^h	զաշոհը	g-օժ-∅-ի-k ^h idi	զաշոհը իղի
3PL	g-օժ-ի-n	զաշոհն	g-օժ-∅-ի-n idi	զաշոհն իղի
	Marash ‘to come’	Marash ‘to come’	cf. SWA	
1SG	ga-ցհ-ի-∅	զագ՝զի	ga-ցհ-∅-ի-∅ idi	զագ՝զի իղի
2SG	ga-ցհ-ի-յ	զագ՝զիյ	ga-ցհ-∅-ի-յ idi	զագ՝զիյ իղի
3SG	ga-ցհ-ե-յ	զագ՝զեյ	ga-ցհ-ե-∅-յ idi	զագ՝զեյ իղի
1PL	ga-ցհ-ի-nk ^h	զագ՝զինը	ga-ցհ-∅-ի-nk ^h idi	զագ՝զինը իղի
2PL	ga-ցհ-ի-k ^h	զագ՝զիը	ga-ցհ-∅-ի-k ^h idi	զագ՝զիը իղի
3PL	ga-ցհ-ի-n	զագ՝զին	ga-ցհ-∅-ի-n idi	զագ՝զին իղի
	IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH.PST-AGR PST	IND-√-TH-PST-AGR	

22.4.3.2 Progressive forms

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are made progressive by adding the progressive enclitic /gor/. Though this marker is banned in formal writing. The progressive forms are absent in Hadjin. But the Marash subdialect has them, and they’re formed with the formative /go/ <qo>. This formative is not shortened next to vowels (Table 22.17).

Table 22.17: Progressive forms in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)	cf. SWA
‘I am liking’	go sɪr-i-m զօ սիրիս	gə-sir-e-m gor կը սիրեմ կոր
‘he is rising’	go ill-e-∅ զօ իլլէ	g-ell-e-∅ gor կ’ելլէ կոր
‘he is taking’	IND √-TH-AGR go ar-n-u-∅ զօ առնու	IND-√-TH-AGR PROG g-ər-n-e-∅ gor կ’առնէ կոր
	IND √-VX-TH-AGR	IND-√-VX-TH-AGR PROG
‘I was liking’	go sɪr-a-∅ զօ սիրա	gə-sir-ej-i-∅ gor կը սիրէի կոր
	IND √-TH.PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR PROG

22.4.3.3 Future and future perfect

HD: In SWA, the future is formed by taking the finite verb form of the indicative present (= minus the indicative prefix), and then adding the future proclitic /bidi/. The future perfect is similarly formed by taking the finite verb form of the indicative past imperfective and then adding this future proclitic. Adjarian describes the Cilicia dialect as doing a similar strategy.

In the Marash subdialect, the future has two forms. The ‘ordinary future’ (հասարակ ապանի) is formed with the typical formative /bide/ <բհնէ> (related to SWA /bidi/ <սկսնի>), and the ‘immediate future’ (անսիցական ապանի) which is formed with the verb /izil/ ‘to want’ (related to SWA /uzel/ <ուզել> ‘to want’).

- i. bide *bir-i-m*
 FUT bring-TH-1SG
 'I will bring'
 բինե բիրիմ
- ii. g-iz-i-m *bir-i*
 IND-want-TH-1SG bring-TH?
 'I will immediately bring'
 զիզիմ բիրի

b. cf. SWA

- c. bidi *ber-i-m*
 FUT bring-TH-1SG
 'I will bring'
 ախոնի բերիմ

In Hadjin, the future formative is shortened to /b/ (from CA /p/ <պ>), while the future perfect (ալցեալ ապանի) is formed with the aforementioned Turkish formative /idi/ <ինի>. The following are the repeated futures of the verbs 'to go' and 'to come' (Table 22.18, 22.19).

Table 22.18: Future <ապանի> of the verbs 'to go' and 'to' in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin 'to go'	cf. SWA
1SG	b-ijd-o-m	բիշոմ
2SG	b-ijd-o-s	բիշոս
3SG	b-ijd-o-∅	բիշո
1PL	b-ijd-o-nk ^h	բիշոնք
2PL	b-ijd-e-k ^h	բիշեք
3PL	b-ijd-o-n	բիշոն
	Hadjin 'to come'	cf. SWA
1SG	b-ig ^h g-o-m	բիգ'զոմ
2SG	b-ig ^h g-o-s	բիգ'զոս
3SG	b-ig ^h g-o-∅	բիգ'զո
1PL	b-ig ^h g-o-nk ^h	բիգ'զոնք
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h	բիգ'զեք
3PL	b-ig ^h g-o-n	բիգ'զոն
	FUT- $\sqrt{-TH-AGR}$	FUT $\sqrt{-TH-AGR}$

Table 22.19: Future perfect <ալցեալ ապառնի> of the verbs 'to go' and 'to go' in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-iʃd-i-∅ idi	բհշդի իղի	bidi jertʰ-aj-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-iʃd-i-j idi	բհշդի իղի	bidi jertʰ-aj-i-ɾ	պիտի երթայիր
3SG	b-iʃd-e-j idi	բհշդէ իղի	bidi jertʰ-a-∅-ɾ	պիտի երթար
1PL	b-iʃd-o-nkʰ idi	բհշդօնք իղի	bidi jertʰ-aj-i-ηkʰ	պիտի երթայինք
2PL	b-iʃd-e-kʰ idi	բհշդէք իղի	bidi jertʰ-aj-i-kʰ	պիտի երթայիք
3PL	b-iʃd-i-n idi	բհշդն իղի	bidi jertʰ-aj-i-n	պիտի երթային
	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-igʰg-i-∅ idi	բհգ'գի իղի	bidi jertʰ-aj-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-igʰg-i-j idi	բհգ'գի իղի	bidi jertʰ-aj-i-ɾ	պիտի երթայիր
3SG	b-igʰg-e-j idi	բհգ'գէ իղի	bidi jertʰ-a-∅-ɾ	պիտի երթար
1PL	b-igʰg-i-nkʰ idi	բհգ'գնք իղի	bidi jertʰ-aj-i-ηkʰ	պիտի երթայինք
2PL	b-igʰg-e-kʰ idi	բհգ'գէք իղի	bidi jertʰ-aj-i-kʰ	պիտի երթայիք
3PL	b-igʰg-i-n idi	բհգ'գն իղի	bidi jertʰ-aj-i-n	պիտի երթային
	FUT- <u>✓</u> -TH.PST-AGR PST		FUT <u>✓</u> -TH-PST-AGR	

22.4.3.4 Non-finite forms

HD: What is often called the 'past participle' has different meanings and functions per dialect. In SWA, the 'past participle' is either the resultative participle with suffix /-adz/, or the evidential participle with suffix /-er/. These participles are both used to form the present perfect or past perfect; the resultative has non-evidential connotation while the evidential has an evidential connotation. For SEA, there is a resultative participle with /-aṭs/ and a perfective converb with the suffix /-el/. The perfective converb is used for the present perfect and past perfect.

The past participle (96) has the form /-iɾ/ <հն> in Marash, and /-ij/ <հյ> in Hadjin and Zeytun, based on the regional pronunciation. The form /-odz/ <օձ> (from CA /-aṭs/ <ած>) is more commonly used. But there is also the formative /-mon/ <մօն> (Greek <ménos>), for passive (կրաւորակերպ) verbs.

(96) Cilicia

- a. *gir-iɾ e*
eat-EPTCP? AUX

'He has eaten'
զիրիր է

- b. *gir-ij e*
eat-EPTCP AUX

'He has eaten'
զիրի է

- c. *gir-odz e*
eat-RPTCP AUX

'He has eaten'
զիրօձ է

- d. *ipʰ-mon e*
eat-PASS.RPTCP AUX

- 'It is cooked.'
- իկմու է
- e. p^hor-mon e
spread-PASS.RPTCP AUX
- 'It is spread.'
- փոռմու է

22.5 Background (continued) and literature

It is clear that starting from the west regions of Cilicia until the borders of Smyrna and Nicomedia, there is not Armenian language. The local language, Turkish, has turned into the native language. But Armenian is still preserved in some villages. These are Stanoz (Yenikent) (western side of Ankara), Sivrihisar (south-west of it), Nallıhan (the north-west side of Stanoz), and a few villages next to Yozgat. Information is lacking on these places. For the language of Stanoz (Yenikent), there is some information and a small manuscript in Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 670; 1900, page 233). Although these pieces are not entirely sufficient for studying the language of these areas, but they appear to show that they as well form subdialects of Cilicia.

Original page number 206.

22.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

22.6.1 Zeytun dialect

Adjarian's source: Taken from Ալահվերտեան (1884:159). In its new form, it was narrated to me by Mr. Onnik Mahmtesian (արք. Օնիկի Մահմետեան) and I wrote it in scientific orthography. Instead of the voiceless sounds /p, k, t, ֆ, ՛ֆ/ <պ, կ, տ, ծ, ՛ծ>, he would sometimes use voiced aspirates; and Mr. Yaghoupian (արք. Եղովակեան; HD: SEA: /յաւրյան/, SWA: /յաւսյան/) would always do that. The latter would not change the sound /թ/ <՛թ> to /յ/ <յ>.

Թաքանի մը ու վեզի մը թէփողի բ'հիլի գ'ացըն ու գ'եղան (կամ տճկ. քեյան) ջիւթը ախգ'ող միզի մը դունը իճօն. ան գ'իշիյը դուրիկիւզ գր՞ո՞նց գը բօլուզ մը ունցօվ. իյինը այ հեօն իշնալըն փուշմօն եղօն. ան սահօթը նիրսէն (մառան) դէլուսկը մը, մօրով, ո՞յս իլին իրէն թաքանի գր՞ո՞նց ասոց. «Զանըմ, տու չօ՞ց մօր՞ի. մինը հեօն դըսդիլ բիլի զօ զամըշնօնը ու դ'օն իգի նիրսէն մօդօյ»: Դէլոյանլըն ասոց «Զանըմ, ինծօն ինծօն թաքանի մը գր՞ո՞նց գը աշգին բիղի մ'ունցօվ ու եսիմ ջագօդը կըլիցի թը ան բօլուզը ան աշգինը բիղի առնու»: ան սահօթը թաքանի շաշմըշ եղօվ թը «հէշ միւրի՞ն է յու (որ) մէյ աշգինը եսիմ դոնք»: Սօնդրո թաքանի յը ու վեզիյը դանուշուս եյան թը «չօ՞ց թէվուց (կերպ) ան՝ բօլուզը գանընը ըսպանի օլա (արդեօք)»: Վեզեյը ասոց. «Եյօնը (երկանը) ասինը թը մէ՞գիս թաքանի ինք, մէս այ վեզեյ. ան դէղվանքը թէփողի զօ բ'հիլինը թը իշտի (արդեօք) բօլուզ մը գանը՞նք գ'օ՞նի (գնել). չիւսիր մէ՞զս այ բօլուզ չունանք. ը՞ոանդ եղօվ. տու չիս իինգ բօլուզ ունանա. կուհանօմ Ասպօծ. հումմօյ այ (հիմայ այ) տու բօլուզ մը ունցօյ. ու գրյցընի բ'օն չունաս. թէլէ օդո նիս եղօձ բօլուզը միզ ձախտէ. զօշուեօքը իսկի գուղօնք»:

Իկիյի բօլուզը առըն ու քեյէն տոյս կացըն, թաքանի ասոց վեզիյն թը «հոււդո գէնինը քայինը (ձգենք)»: Վեզիյն այ ասոց թը «զէնիլուն՝ օսն ույմունան (թոք. օրման «անտառ») մէջը քայինը, ինքիյէն գու մէունա»: ան դէղվը՞ն չուրօն մը դավոյ գօգայէյ. եծուն մէզը կօնօց, ան բօլուզը ձը՞ցուց: Զէլէ՛ յու (արի տես որ) անձը բառբուզօն մ'եյ. իփոյ իգօն եղօվ, չուրօն դունը գ'օնօց. բառբուզը շէնչից չուրօնան վիյան թը «Ասքեն չի՞ս վախի».

Original page number 207.

չօ՞ց իս մեզ եծուզ ունամնը՝ ան գո գը՞թիս»: Չուբօնը ասոց. «Մինձ անա, իս խարօյ չունամ»: Ու իփոյ դանգնամազը եղով՝ ավան չուբօնը այձիլ գ’օնօց. ը՞յը՞գվը՞նե իգիք չուբօնը նը՝ ավան բառբուգը շենչից. «Զանըմ, ավան՝ գը՞թիցի. չօ՞ց Ասրծե չը վախոն մետ մ’իս եղի դ’օն»: ան միգալ եօյ բառբուգը դառընմը (Նեղանայ) նայլեօվ իլով եծօնը իրիկը գ’օնօց. ան ան այձիլէն այձիլէն իլով իւղիկը բը՞լը՞զան իւչը գ’օնօց ու գո ծը՞ծցը՞նեյ: Բառբուգը ույախնիկէօվ առօվ թօլուզը՝ դունը գ’օնօց. ջօվօց դ’ոյացնիյը, ասոց թը «Աման, չուբօնը չօ գը՞թե եղի է եծուզիս. իլլա (այլ) իս եծուզը բը՞ղիք մը ունցիյ է»: ան թօլուզը ծառիցին (խնամեր), չիս մինձձօվ: Թօսոն քըսանը իինգ դայվոն սօնդրո, ան թաքանիկը ու վեզիյը այիլիլէն իգին աս բը՞լը՞զան թեյը. գու դիսնուն յու թօլուզ մը գո, ու եօնիւ եծու դողո գօջօվոն: Թաքանիկը ասոց թը «Զանըմ, չուպո՞ւ եօնիւ դողո գօջը՞վսը»: Եսիյ ան եօնիւ ասըն թը «Բառօք մը եծուզ մ’ունեյ. ան ան այժիմ բայօթ գուգ’եյ. ծը՞ծը՞ գոթ չե գինեյ. եօ մը բառօք գ’օնոց դիսօվ յու ան այժիգօն մը եղեղը (վրայ) չուրի է գո ծը՞ծցը՞նե. առօվ դումը բ’իյօվ ու ծառից, մօնձուց դիհի, գո ջօվօն եծու դողո»: ան ադինը թաքանիկը ու վեզիյը դանուշուն եյան թը ան մեյ չալուն մէչ քայօծ թօլուզն է. դ’եռ սող գիցիյ է: Մեզ-միգի ասըն թը եօնիւ ծառը (ձ’անը) թուկութ մը դունը, խափինը ու գ’օլոխը դունը գը՞դրի: Ծը՞ (ձ’ը՞) մը դը՞վը՞ն, թուկութ մայ թը օսն հէ ֆօլոն թաքանիկէն սեյան դոյ. ան ան իլով ծը՞ն հէծուզ, թուկութ առօվ դայվօվ: Թօլուզը իւղիկը սեյան գ’օնօց. զօյթէ նը՝ սային թէօվը բաշջոն մը գեյ. Եծուն դէղան մը՞դքէօվը ասոց թը օսն թէշչան բառգիմչգու դանըմ զահայ (հարկաւ): Հէտո բառգիլ իրէն, թաքանիկէն բը՞դիգ աշգինը դիսօվ յու բաշջին մէչը գը՞դո՞զ մը բառգի է. աշգինը գ’օնօց, գը՞դո՞զ թէօվը զանիցօվ. ու զան հավսիցօվ. դիսօվ յու ծիւցը թուկութ մը գո զան բ’ացօվ, զայ՞ոց, դիսօվ յու մէչը կօյմօն է թը ան թօլուզը չիս իգ’ն նը (հազիւ եկած) չուխուսւունիկէօվ թէլլան գը՞դիցէք: Աշգինը ան գ’օյվօզ անցուց ու ինը ան գ’ը՞յից թը սային (պալատիս) դ’եմը սայոն մը շինիցէք ու քառսուն եօ հայսնըք եյեր, բը՞դիգ աշգինս ան եօսիւ դը՞վէք. ինը՞իսից (գոցեց), ավան ծիւցը դ’օյօվ: Չիս ան ադինը թաքանիկը թուկութ բաքօվ, դ’օյսոն դ’օյօվ ու դը՞դան ասօց թը «Դ’օն ալ իմ դէղան իս. գ’օյվօզ չանցնը եղիյ է»:

Original page number 208.

... մէչը գո. գ’օյվօզ գիմի եյը՞ն: Շինիցին սեյան, քառսուն եօ ու քառսուն գ’իշիյ հայսնըք եյան, ան աշգընան իիդը փասգիցին: Մեզ-քանը՝ դայը՝ սօնդոյ թաքանիկը ու վեզիյը իփոյ եգին, թիւմ (ամբողջ) քախքըցը՞ք դ’եմ գ’ացըն. իյ ենիշդան ան թէօմէօլու (շատ) սանսալաթէօվ տեմ իլով: Թաքանիկը իփոյ ան դէղան շենչօց, շաշմըշ եղով մօնօց: Իդք ջօվօց իյ վերիլիսօջը ու ասօց. «ան պոնածնը՞ չի՞յը է. ան թօլուզը չուպո՞ւ ինշան եյը՞ք»: Չիս ան ադինը վերիլիսօջը թուկութ ծուցէն հանից, թաքանիկէն ու վեղիյէն ցօցուց. Եսիյ ան իփոյ թուկութ դիսօն, զայմացօն: Չիս ան ադինը թաքանիկը թուկութ բաքօվ, դ’օյսոն դ’օյօվ ու դը՞դան ասօց թը «Դ’օն ալ իմ դէղան իս. գ’օյվօզ չանցնը եղիյ է»:

22.6.2 Hadjin subdialect

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 41 and 1900, page 331.

- Բ’արեվ բարա:

- Ասծօ բ’արին:

- Ընչօ՞ց իս:

- Ըոյինդ իմ:

- Ուսոյէ՞ գագ’օս:

- Սէհէլէն:

- Ինչ գո, ինչ չօգ’օ:

- Ըոյնդութին:

- Բ’անվընիդ ընչօ՞ց եր:

- Ե՛, զարօր չուներ:

- Բօբի՞դ ընչօց եր:

- Ա դարի քիչ մը թէֆլու է:

- Ասէլ է Եփեյի բորդ դրվիք:

- Փոռք Ասղըծու. ԵրեցԵրին դոյին հազօր դրուշ բորդ բարդօնք իդի, վեց հերիրը դրվօնք՝ չօրս հերիրը մնօց. ֆայիզն ա վրան գ'րօվ՝ ավա ինը հերիր դրուշի սենեդ մը դրվօնք: Թըռսարգ՛իսին գըգին ա ծիք (Երեք. հմմտ. Ննիչ. Ժեք) հերիր դրուշ բորդ բարդօնք, Եշվընիս Երգու հօդ Եր՝ մեզը դրվօնք, մնացածին ա ֆայիզեվի Երգու հերիր իսուն դրուշի սենեդ մը դրվօնք. Վերգունիս ա քիչ մը թիթիֆցընէնք նէ՝ մնեդ բուկաշընէվէն ա դընվընիս Եշունքը գու լեցնինք, բուլգրեք րահօք գէնէ:

Original page number 209.

Փեյիդ խանձի. հեգ'գիդ խանձի. Ասդվօծ հեգ'գիդ առևո. չոյնօս գէնջուքօնիդ խայիյը (թոք. խայիր). խօգ մեռնիս. խօգ սաղգիս. մույզ բէլվիս (մուրզ պլոււս). չհասնիս գէնջութօն. սիյդիդ դ'ուրզ թէգինօ (թող կենայ). օջախն անցնի. Եշիդ գույնօ (աչքդ կուրանայ). թիվիդ խանձի:

22.6.3 Marash subdialect

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1899, page 405 and 101.

Գեղցա մը քաղօք իգիլ է, բեզօրու բիլիլ-իքէն՝ դոլանդըրըշը (խարեբայ) մը գօ հասզընօ քի իւսիւր քեօվիւ. փարօ գօ, ույունմուշ գօնսօ իւսիւր:

Յօր քի դէսնա «քեռա», բարիվ իգիլ, չօ ց իս, ըռընդ իս...» գօւէ:

Գեղցան է գրւէ քի «լա՝ դո, իս քին քեռադ չիմ»:

- Չէ՛, իլլէ դուն իմ քեռաս իս. իս քինսէ չիմ անցնա: Ինդէս գօւէ դոլանդըրըշն:

Եօր մ'է գօւէ քի - Քէ՛ռա, իգօ իսգի (գքեզ) քէբաջուվա խանութ մու դանամ դէ՛ քիդ քէբօք մու դըրցնիմ:

Գեղցան էս լսօնու գիմի քէֆ գօ էնէ. առչիվի գօ ընգնա՝ բարաբօր գօրթօն:

Խանութու գօ մըդնան, իվիրի գօ իլլին, քէբօբու ուտուլէն սօնրօ՝ դոլանդըրըշն գօւէ քի. «Քէռա, իվէր ըրթօմ դէ այրօն մու բիլըցնիմ (բերել տամ), խումինք»:

Իվէր գօ իշնա՝ քէբաջըլվան գօւէ քի «ահա իս գօրթօմ, իվիրի գինօդ մօրթէն փարէն օռ (առ) դէ փոցու»:

Ինդէս գօւէ հերիֆի դորս գօ իլլէ գօրթօ: Գեղցան մէգ բէքլէմիշ գօ էնէ, իրգու բէքլէմիշ գօ էնէ՝ սօնսօնու իվէր գօ իշնա, գօ Խիսնա՝ քի հերիֆի գացիլ ա. քէբաջուն է ինքիրնէ փարօ գօ ուզէ:

Գեղցան մէգ իրիսի լսօնօ, մէգ իրիսի ձըձաղօձ՝ «հազօր դաբու իս քին քեռադ չիմ լսա դէ, չէ իլլէ դուն իմ քեռաս իս ըսիլէն փարին ծրօրու գօ աձգէ:

Original page number 210.

* *

Եօր միւ գեղցա մը ի ժամու դէբաքուն խուսդուվանիլլիքէն գօւէ քի. «Դէբօք, մօրթ մու սրանըցի, էն մէխսի չիմ համրի. մօրթ մու գէղվըցի, էն է չիմ համրի. դուն մու բադուցի, էն է չիմ համրի. ամմա բօք (պահը) Եօր միւ իշաղը միմէն չըբուկիս վառըցի, էն մէխսաս հազօ՛ր մէջօ. թուղութօն դուր, դէ՛րբօք»:

Դէբօքն է գօւէ քի. «Ի՛լ ի՛լ, էդ մէխսն է իս չիմ համրի»:

22.6.4 Kessab village of Antioch

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1900, page 731.

Իս ձ'հ գիւղիւր գիւղիւր գէսիմ թը ցէրինը հեօդ չինսեյրը գ'իյդէն ու միօնայր, էնք քէս գօ. ըմմը թը գը միօնա, շիրտ մահսօլ գօ դու: Ան ըր գէյր վիւշիւր գը սիրի՝ զան գը սիրի. օ ան ըր գէյր վիւշըրըր գը գ'օտրի (կ'աստ), յաս էիշօր

Եթեի եօմըրէն գօ բըհի զան. ան ըր զեյս գը բաշղի՝ յեմ իդդը դեյ գօ գ'ու. օ իս յեօր գօ գ'ինօմ, եյմ խըզմեթշին է հօն գինօ. թէ զեյս գը բաշղի, եյմ դոդն է էնիւր իթրամ գինի:

22.6.5 **Stanoz (Yenikent) subdialect**

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443. For this, see this and the next subsection.

Մօյրամ, Մօյրամ, մօյր Ասդուծօ,

Թո՞ւն էս մը դարթուն էս մը.

Original page number 211.

Օչ օր քուն էմ, օչ օրոր զարթուն էմ.

Գ'զշերին գէսը մեգ ելած (երազ) դէսօ,

Գըրազը ընգօ չօրէցօ.

Դէսիգ ընգօ չը խըդդըվէցօ,

Անդի դիւնյօն գնացի՝ չը գօրսնըվէցօ:

Օհօն Օհօն Էսգիրիոն,

Գաբէս ամէն չարուս բիրօն,

Գ'ավազանը դուռիս վիրօն,

Խաչը գուսգիս վիրօն,

Փիլօնը օրթիգիս վիրօն,

Թէօօթ հայրաբեդին աղօթըը

Ամէնին վիրօն ամէն:

Chapter 23

Syria

23.1 Background

Original page number 212.

In the Հանդես Ամսութեա [Monthly Review] 1907, page 27, there was a small section in the dialect of the village of Aramo. Based on the article, this small Armenian-populated village is found near the village-city of Jisr al-Shughu in Syria. The language of the section was so far from Old Armenian, that a linguist would have had a difficult time understanding it. Because this manuscript didn't give much more extensive information, we thus cannot say if this dialect is special to only the village of Aramo, or if it is spoken also in other surrounding areas. The latter situation appears quite probable. The vernacular of Svedia, which is absolutely unfamiliar in the literature, could also belong to the same branch. There is even an excerpt of the language of a few Armenian villages of Antioch (see page 210), which has a lot of similarities with this language; and if we had a larger manuscript section, then we could perhaps say if the aforementioned villages of Antioch belong to the dialect of Aramo. Because of this, and because we did not consider the name "Aramo" to be sufficient enough; we wanted to a more general name and called it the Syrian dialect.

HD: As a disclaimer, what Adjarian describes as Syrian Armenian is not the variety of Armenian that most modern Armenians from Syria speak. The majority of Armenian-speaking Armenians in Syria, i.e., those in Aleppo or Damascus (and refugees abroad), speak (Standard) Western Armenian as their native language. The dialect that Adjarian describes here is a non-standardized variety of Armenian that developed in various villages in Syria (close towards the modern Turkish border) that is quite divergent from the (Standard) Western Armenian that is spoken by Armenians in urban areas. It is unfortunate that Adjarian gives this dialect a generic ambiguous name like 'Syrian Armenian'.

*HD: As my own speculation, what I think Adjarian intended to say was that the dialect he describes here is a non-standard variety that developed **indigenously** by various villages near the Turkish border. During 1911, the majority of Syrian Armenians outside of these villages spoke Arabic (§4.6). But after the Armenian Genocide of 1915, many Armenian refugees migrated to major Syrian cities (like Aleppo and Damascus), and those emerging communities spoke (or learned to speak) Standard Western Armenian, not this indigenous variety.*

23.2 Phonology

23.2.1 Vowels

23.2.1.1 Inventory

By judging the aforementioned section from Հանդես Ամսութեա [Monthly Review], which we will see later below, we can deduce that the Syrian dialect recognizes the vowels /a, e, ə, i, ɔ, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ո>. But the vowels /æ, əɛ, ʌ/ <ս, էօ, հլ> are missing. The latter point is quite natural, because the Arabic language, which is in the native language of this area, does not have those sounds. In contrast to this, the Syrian dialect has a few diphthongs, which in other places are either rare or don't exist. These are /ɑi, aɛ, əu, ēi, ɯɑ/ <աւ, աը, աւ, էի, ուա>.¹

Original page number 213.

23.2.1.2 Sound changes

The following phonetic changes caught our eyes:

23.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> has changed to /u/ <ու> (Table 23.1).

Table 23.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /u/ <ու> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
'bread'	հատի՛	հաց	հատի՛ հաց
'debt'	պարտ-(է?)կհ (-PL)	պարտց	պարտկհ պարտց
'mouth'	բերան	բերան	բերան բերան
'bad'	բյար	չար	բյար չար

23.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has changed to /i/ <ի> (Table 23.2).

Table 23.2: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
'our (we.GEN)'	մեր	միր	մեր մեր
'we (we.NOM)'	մեկհ	միկհ	մեյկհ մելոց
'us (we.ACC)'	օզմեզ	զմիզ	մեզ մեզ

23.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <օ> Classical Armenian /ə/ <օ> has changed to /a/ <ա> (Table 23.3).

HD: Note that the forms he give all involve the definite suffix. This suffix is /-ə/ in SEA. But in Classical Armenian, there was no actual definite suffix. The ancestor of the modern SEA definite suffix /-ə/ is the CA distal suffix /-ən/. Thus the glossing is -DEF for SEA but -DIST for CA.

¹HD: For the diphthongs that I re-transcribe as /ɑi/ and /ɛi/, Adjarian uses the Armenian symbols <աւ, էի> with a superscript <j>. But my text-processor cannot easily create such superscripts, so I instead use <աւ, էի> with a superscript <j>.

Table 23.3: Change from Classical Armenian /ə/ <ը> to /a/ <ա> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
'bread-DIST'	háts ^h -ən	հացն	húts ^h -ə	հն՛ցա	'bread-DEF (SEA)'	háts ^h -ə
'mouth-DIST'	berán-ən	բերանն	berúն-ə	բերն'նսա	'mouth-DEF'	berán-ə
'debt-PL-DIST'	part-(ə?)k ^h -ən	պարտքն	burk ^h k ^h -er-ə	բուրքքերա	'debt-PL-DEF'	partk ^h -er-ə

23.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> has changed to /a/ <ա> (Table 23.4).

Table 23.4: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /a/ <ա> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA or SWA	
'sky'	erkin	երկին	jergejnk ^h	յեղենկ	jerkiŋk ^h	ԵՐԿԻՆԸ SEA
'soul-DIST (CA); soul-DEF (SEA)'	hogi-n	հոգին	hok ^h ej-n	հօգեն	hok ^h i-n	ՀՈԳԻՆ SEA
'me (I.ACC)'	zis	զիս	jějs	յեյս	zis	զիս SWA

23.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> has changed to /au/ <աւ> (Table 23.5).

Table 23.5: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /au/ <աւ> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
'holy'	surb	սուրբ	saүր ^h	սաւրի	surp ^h	ՍՈՒՐԲ
'name'	anun	անոն	anaүn	անաւն	anun	ԱՆՈՆ

23.3 Morphology

23.3.1 Noun inflection or declension

In the text, we see that the accusative always uses the prefix /z/ <q>, while the ablative and locative use the prefix /i/ <ի>. The latter is a deep archaism and it is found in no other dialect (Table 23.6).

HD: As examples, Adjarian provides dialectal forms alongside a Classical Armenian gloss. Both varieties involve case-marking prefixes. Modern SWA/SEA lacks such prefixes. I found the dialectal forms sufficiently hard to segment and gloss.

Table 23.6: Case-marking prefixes in Syrian Armenian and Classical Armenian, but not Modern Standard Armenian

	Classical Armenian	> Syria	cf. SWA
'at ground (LOC)'	i getin LOC ground ի գետին	i gedēinkʰ-a LOC ground-DEF ի գեղենքա	kʰedin-ə ground-DEF գետինը
'our bread (ACC)'	əz-hat̄sʰ mer ACC-bread our զիս մեր	əz-mir hutsʰ-a ACC-our bread-DEF զզմիր հնւցա	mer hat̄sʰ-ə our bread-DEF մեր հացը
'at proof (PL?, LOC)'	i pʰordz̄an-(ə?)s LOC proof-PL.ACC ի փորձանս	i pʰurtsʰunkʰ-a LOC proof-DEF ի փորձոնքա	
'from evil (ABL)'	i t̄ʃʰar-e-n LOC evil-ABL-DIST ի չարեն	i t̄ʃʰurkʰ-ěj-n LOC evil-ABL-DEF ի չուրքեն	t̄ʃʰar-e-n evil-ABL-DEF չարեն
'my mouth (ACC)'	əz-beran im ACC-mouth my զբերան իմ	z-im berún-a ACC-my mouth-DEF զիմ բերոնա	im pʰeran-əs mouth-POSS.2SG իմ բերանս
'my enemy (ACC)'	əz-tʰəjnam-i-n im ACC-enemy-DIST my զթշնամին իմ	z-im t̄ʃargúm-a ACC-my enemy-DEF զիմ չարգոնա	

23.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

23.4.1 Aramo village

Adjarian's source: See Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], 1907, page 27.

Յա միր Դուրդա իլ գուս յերգեյնքա. սաւրի ընսու քու անաւան: Ու ուքու քու ըրբայութեյսա ու ընսու քու րադադ չուսմա գու յերգեյնքա հանց ընսու ի գ'եղենքա: Զմիր հուցա ի ամեն շ'ուք դաւդա մի՛ ըսցօր: Ու դոշէ զմիր բուրքա չուսմա մի՛ դոշինք միկա բուրքերա: Ու չը սալմեն զզմի ի փուրցունքա. լաքին նաջշի զզմի ի չուրքեն: Լաքն քու է ըրբայութեյսա ու քու լաքա ու ըձզահամակա լիի յերբայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ զիմ բռունգունզա բ'ուց ու զիմ բ'երունա նաղնի քու զօրշինութեյսա: Օրշինալ համաքում ու բռթթը հաղաձ...

Original page number 214.

... ընթ' ըժնվազ սաւրի Երօրթօթեյսա զԴուրդա ու զԶըթթա ու զՀօքեյս սաւրիա համազալի յեղդայն յերդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ շաղերա Եղեյս նեղեյս Եյս, ու շաղերա Ելայս Եր վաս: Շաղերա ասեցայն զիմ զունձայն, թի չքագյեր խալաս Եր Ասդունձայն: Լաքին դ'ուն, յա Դիր, նացոն իս ու զիմ օծն իս ու զիմ գ'ըլուկա բ'անցրացնուղա դ'ուն իս:

Ղրմությամի քուվ, Դիր, սաղդեց զիմ չարգումա ու դամսւ նեղի զիմ զուծա լաքն իս քում աբդն իմ:

Մաջդ Դուրդա ու Զըթթա ու Հերեն սաւրիա:

Chapter 24

Arapgir

24.1 Background

Original page number 215.

In some of the villages of Arapgir, Divriği, Gürün, and Darende, and Kayseri, the Armenian language has quite common borders, so I combined them under one name; I call it the Arapgir dialect, because Arapgir is the largest center of this area. Divriği, Gürün, Darende, and Kayseri can form its subdialects.

24.2 Literature

The dialect of exactly the city of Arapgir has been studied in dialect by a local linguist, Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) (See Հանդես Ամսորեաւ [Monthly Review], years 1900-1906). There, we find a few manuscripts, which were written with sufficient precision. There is a collection of riddles from Arapgir in Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 135. For the other subdialects, there are the following text samples:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Arapgir dialect
 - Gürün subdialect: Բիւրակն [Byurakn],
 - * 1898, page 839
 - * 1899, page 410, 425, 478
 - * 1900, page 331, 634
 - Darende subdialect: Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 295, 498, 572.
 - Subdialect of Kayseri villages:¹
 - * Բիւրակն [Byurakn],
 - 1898, page 331, 406, 454, 580, 647
 - 1899, page 74, 200
 - 1900, page 469, 636

¹The Armenians of the city of Kayseri of all westward areas are Turkish-speaking. But there are a few villages which speak Armenian. These villages are Efker, Erek, Tomarza, Munjusun, Nize, Palahesi, Fenese. Similarly, the city of Yozgat is Turkish-speaking, but it has a few Armenian-speaking villages.

- Divriği subdialect: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 6 (2.), page 206, 312, 327, 364, 378

Original page number 216.

24.3 Phonology

The dialect of Arapgir has 7 vowels: /ɑ, æ, e, ə, i, o, u/ <ա, աղ, է, աղ, ի, օ, ու>. The consonants have three degrees (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). But from this angle, the area of the dialect of Arapgir can be divided into two major branches. The first branch has the dialect of Arapgir and the subdialect of Divriği; while the second branch has the subdialects of Gürün, Darende, and Kayseri. The primary difference of the latter branch is that there are no voiced aspirates among the consonants. Similarly whereas the Arapgir dialect has turned the CA diphthong /ɑj/ այ to /a/ <ա>, Gürün and the other subdialects and others have turned it to /e/ <է>.

24.4 Morphology

The general characteristics of the two branches and their subdialects are the following.

24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <օպ>

The instrumental formative is /-okʰ/ <օպ> (instead of /-ov/ <ով>). This formative is the Classical Armenian plural instrumental formative for the a-stems, which has taken here a singular meaning (Table 24.1).

Table 24.1: Instrumental marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SEA	
'with hand'	Ճշերկʰ-օպ, Ճշերկʰ-օպ	Ճշերկʰ-օվ Ճշերկ	/-INS
'with speaking'	Խօս-է-լ-օպ, Խօս-է-լ-օպ	Խօս-է-լ-օվ Խօս-է-լ-օվ	/-TH-INF-INS

24.4.2 Mobile indicative marking

The formatives for the indicative present and the imperfective are /ga, go, gu/ <գա, գօ, գու>. These are placed before the verb or after it, and they are repeated for vowel-initial verbs (Table 24.2).

Table 24.2: Indicative marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
'he sends'	սց-æ-∅ gu դրզա՞ գու send-TH-3SG IND	գə սց-գ-է-∅ կը դրկէ IND send-TH-3SG
'he says'	ց-էս-æ-∅ gu զըսա՞ գու IND-say-TH-3SG IND	ց-էս-է-∅ կ'զսէ IND-say-TH-3SG
'he goes'	ց-էրթ-ա-∅ gu գերպա՞ գու IND-go-TH-3SG IND	ց-էրթ-գ-է-∅ կ'երթայ IND-go-TH-3SG
	Gürün subdialect	
'you strangle'	go չեղծ-է-ս զօ խըլսէն IND send-TH-2SG	ցօ չեղթ-է-ս կը խեղին IND send-TH-2SG
'I go'	go ց-էրթ-ա-մ զօ գերպամ IND IND-go-TH-1SG	ց-էրթ-գ-մ կ'երթամ IND-go-TH-1SG
'he eats'	ց-սդ-է-∅ go զուլէ զօ IND-eat-TH-3SG IND	ց-սդ-է-∅ կ'ուլսէ IND-eat-TH-3SG
	Kayseri subdialect	
'I go'	ցա ց-էրթ-ա-մ զա գերպամ IND IND-go-TH-1SG	ց-էրթ-գ-մ կ'երթամ IND-go-TH-1SG
'they eat'	ցա ց-սդ-է-ն զա զուլէն IND IND-eat-TH-3PL	ց-սդ-է-ն կ'ուլսէն IND-go-TH-3PL
	Darende subdialect	
'I bring'	բեր-է-մ ցա բերէն զա bring-TH-1SG IND	ց բեր-է-մ կը բերէն IND bring-TH-1SG

24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian

In the Arapgir dialect, the phonetic changes and the grammatical formations are not new phenomena; instead we can say that the dialect is in general faithful to the Old Armenian, especially when we compare with the Cilicia dialect.

24.4.4 Genitive marking

The only form that we can consider as more or less interesting is that the genitive of the infinitive in the Kayseri subdialect (Table 24.3).

Table 24.3: Repeated genitive marking in the Kayseri subdialect of the Arapgir dialect

	Kayseri (Arapgir)	cf. SEA
'of staying'	մօն-ա-լ-ոյ-ի	մօնալոյի
'of speaking'	չօս-է-լ-ոյ-ի	խոսելոյի
'of giving'	դ-ա-լ-ոյ-ի	դալոյի
'of going'	էրթ-ա-լ-ոյ-ի	երթալոյի
	√-TH-INF-GEN-GEN	√-TH-INF-GEN

As can be seen, these forms have a repeated genitive mark (/u/ <nL> and /i/ <h>); this is something that is not found in any other dialect. *HD: To clarify, in SEA/SWA, the suffix /-i/ is the regular genitive marker, while the suffix /-u/ is an irregular genitive marker used for some declension classes such as for verbal infinitives.*

24.4.5 Progressive marking with /nə/ <նը>

In Arapgir, the progressive is formed with the formative /nə/ <նը> (Table 24.4).

Table 24.4: Subjunctive marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
'I am going'	g-er th -a-m nə գերթամ նը ¹ IND-go-TH-1SG PROG	g-er th -a-m gor կ'երթամ կոր IND-go-TH-1SG PROG
'I am going'	χm-i-m nə խմիմ նը ¹ drink-TH-1SG PROG	gə χəm-e-m gor կը խմեմ կոր IND-drink-TH-1SG PROG

Original page number 217.

24.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

24.5.1 Arapgir dialect

Adjarian's source: See Հանդես Ամսորեա [Monthly Review] 1900, page 251. In accordance with the author's exposition or arguments, I have rendered to the scientific orthography.

Նասրեդին խօշան յիր դան մէչը աղօթած վախոջ ըսաց Ասձու. «Ըման Ասկած բաբա, ի՞շ գոլի գու, յընձի հարիր լիրա ըլրոգա. շագ բեքը ունիմ փարայի: Ըմմա թամամ հարիր լիրա յըլլելու ա, ազուր մէգ հադ մը բազաս՝ դօխսանը ինը հադ յըլլին նա՝ չօթեթը. համ դու չեմ առնար»:

Խօշան յահուտի դ'րացին մը գունենա Խու վոր ան դախքային դէւերը նստեր ա եղեր. խօշային ձ'անը լսածին գիրի գեթա յընգաջ դ'նա գու յու յեքքեն յինք յիրենը զըստ գու.

- յաշակա դօխսանը ինը օսդի դէսնա նա՝ իրավցընե՝ չառնա դի (< պիտի) խօշան. Ես լիրաները իսա բաջայեն վար ձ'ըքիմ դա դէսնամ ի՞շ դէսնա զի հիա խօշան:

յեքքեն դօխսանը ինը լիրա քեսայի մը մէչը դ'նա գու յու գուգ՝ ա գու բաջայեն փը՛րթ... վար նեդա գու. յինգ ալ հօնիգ բայթամիշ գէնա գու քի դէսնա դէ խօշան ի՞շ դէսնա դի:

Խօշան հըմըն օջախս վայզա գու յու դէսնա գու քի գ'ունդ թօխչա մը յընգէր ա ֆօն. թէզ մը դառնա գու, դէշագի մը վրան նսդի գու, քեսան բ'անս գու վոր՝ ի՞շ դէսնա... օսդի՛: յեքքեն բաշլայտ գու մէգիգ մէգիգ հարմել. դէսնա գու քի դօխսանը ինի հադ են օսդիները. մէյ մալ գու հարմէ, երգուր գու հարմէ՝ բայթի յաղըլմիշ եղա ըսելօք. յամմեն հեղ հըսաբ էնելուն նորէն դօխսանը ինը հադ գ'ողնա գու. յեքքեն զըստ գու Ասձու «Դ'ուն օր դօխսանը ինը լիրաները դոգէցիր յընձի՝ հայրաց մէգալ մէդ հադ-նալ դոգէս գու»:

24.5.2 Gürün subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1899, page, 410, 425, 478.

Օրը շադ է քանց գորեզը:

Ասձուձու բյիհածը գէլը չուղեր:

Ուղուղը չի գիրէ՝ փշողը գիրէ:

Երգը աշը է հաներ՝ դիրուն հօքին:

Աշը դէսածը դիրուն խեր չեներ:

Original page number 218.

Փղած օջախը ջուր չուզեր:

Խրադ խրադ լեռն ի վեր, յես գո գերթամ ձօրն ի վեր:

Երթ դաս, գարի չուզեր:

Մեզը մեգուն եքի մը դվեր է, եսի ենօր գիզ (ողկոյզ) մը հաղող չէ դըվեր:

Մայր փշելով (մանր փշուելով) փօր չի գըշդանար:

Ուզօղուն մեզ երեսը սեվ, չի դըվօղուն երգու երեսը:

Գեղեն անցար դէ գաւառը գո խըղդիս:

Գօվիս մերեր է, խարիս գըյեր է:

Դուռիդ գօց բռնէ՝ դրացիդ դորթ բռնէ:

Բազը ծուռ է, գօվը գաթ դո չի դար:

Սուրդ խենթ եղեր է, վանքին հավերը գուղէ գօ:

Զաղարջը ջուրն է դարի՝ չախչար գո բռնս:

Գաղուլ չեղած մուգ գո բռնես:

Թեմբելուենես իշուն «քեռի» գո գըսէ:

Սօխ գերած չիմ որ սիրողիս երի:

Դանձ եիր նը հասար, խնծօր եիր նը գեյմըրեցար:

Զայը (ծանր) նադիր օր լիր գաս:

Թեք ինգիզին (ընկոյզին) քար չի նեղեր:

Մեյմեզի միս գուղէն գօ:

Թըքալին բերնօվը գը գերցնէ, գօթօվը եշքը գը հանէ:

Սաղգած էշ կը բո՞ օր նալը քեշէ:

Սօխին քարսը (քաղցրը) չիլլար:

Մեյմեզի իչին (համար) դուշան (գլողակ) դսմին գօ (կը սեղմեն):

Original page number 219.

24.5.3 Darende subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 498.

Չի հավսած մարդդ շօրեր գուրցէ գա օր փօրդօօօգը նեղէ գա:

Ասված լեռը գը հայի՝ ծունն անօր գեօրէ գուղա:

Վար թուքէս մօրուք, վեր թուքէս բըյթ:

Հեյ սիրոդ սիրէմ Ասված, գօմեշը գօդօշն ի՞նչ ընէ:

Բանին մէշ բան գա, մածունին մէշ թան գա:
 Հարսնիք գէրթամ, գաթա գուտեմ թէ դան նէ:
 Զէրթային ադ ջաղարչը՝ չուղէիր ադ բաղարչը:
 Գօյաձ (կոտրած) ընգուզը հազարն անցավ:
 Զուրը տեսնա ծուգ գըլլա, զադուն դէսնա մուգ գըլլա:

* *

Գնդուկ գնդուկ մաղարա, մէնք հարս մ՛ունիք գը խաղա, ջուրը ցըքէնք կը լողա, ջուրէն հանենք գը դողա, ձեռքը չամիչ մը դանք նէ, մինչէվ իրիգուն գը խաղա:

Աղվընի, խգի՞ց գուքաս. – Արիւնօդ ծօվէն. – Վըրադ օրի՞ արիւն չէ եղէր. – Ասդուծու հրամանօվ:

Արաբը փոսն ընգավ, գրլոխը դուրսն ընգավ:

Թեօք Ֆեողին մէշ, միշուզն էշին մէշ, գրլոխը փօրուր մէշ.:

Անսէրկ գէրմուր՝ անդանագ քէրթուք (աքլորի կատար):

24.5.4 Kayseri subdialect

24.5.4.1 Munjusun village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 407.

Մարթ մը մէգ հաղին աչգին մը ունէ դըլէմ, օր բաշխա գէղի գիգիր դղայի հեղ գը գարքէ: Օր մը ես մարթը գէլլէ իր աչգանը դունք երթալու, փեսին հեղ, աչգինին հեղ դէմսըվլույի: Երթալ իքէն ջամիան, ի՞նչ գըսէս, դայայի մը արալիսը՝ ասլանի մը ձաքէրը՝ աչշէվսին իրէք դարվան բըլլուգ դղա մը առէլ գա գուրէն: Ես մարթը հեմէն գը վազէ, շադ մը եզիյեթնէրօք գը խըլաստ: Խըր մէգ աչգինէն բաշխա զավագ չուննալույին համար. – «Իմ սօն օրիս Ասդված ինձի դղա մը դվավ» դէյի շադ գը խըլնա: Ենգիւց դոմիօրթ եղ խըլասած դղան գուցախը առած, աչգանը գունը գէրթա:

Աչգինը խընդալին, «հէ՛ր, ես ավը ո՞ւրդէղէն ավլամիշ երիր» գըսէ:

24.5.4.2 Palahesi village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 580.

Աղէնօք Ուղուզէլի անուն գէղի մը հարուստին մէգը հէշ չօջուկն չուննար եղէր, մէգ օր դիշիւնմիշ գէնէ օր, աջաբա իմ...

Original page number 220.

... դումին ջօմաաթը ըզմէն եզիյեթ քէշէլմընըյին համա՞ր մը Ասձված ընձը չօջուկն գա չի դա:

Ես դիշիւնգէյօք ինգէր աղային հեղը՝ թարդիի դըյաֆէթ, բէլլէլու գէլլէն: Բէլլէն իքէն դավրիշի մը րասդ դուքան: Հարուստը բադիկ գուտա դարվիշին. դարվիշն է – Ասծուծու բարին ինեն, ա՛յա գըսէ:

Հարուստը դարվիշին՝

– Դուն իմ իշխան ըլլալիս՝ Ենօր Է տղա ըլլալը ինչէ՞ն գա գիդէնաս, ըսածը գիբի, դարվիշն Է՝

– Աւ գի գիդէմ օր, գըսէ, ինչ օր ես դարդ չօջուկն չուննալուդ համար, աջաբա դունիս ջօմաաթը ըզմէն եզիյե՞թ մը գա թէշ դէ՛հ թարդիի դըյաֆէթ եղէր էք. ամմա քու դունիհ մէշը գրնվօղ փիթին ջօմաաթըն քէզմէն խօշնուր է. Եգէր

Թիշուզ մը առաջ էրթաք նա, ջուրը մը րասդ բջոդ գութաք. ջուրը խնձօր մը բջոդ պէրէ, եղ խնձօրը առ՝ Էրեսը ծիուդ գէրցուր, մէչն է գնըգիդ:

24.5.4.3 Erek

Adjarian's source: See Բանասէր, 1902, page 174. HD: Note that there are multiple publications called Բանասէր /banaser/ 'Philologist'. As of writing, I haven't tracked it down.

Ժամերնիս փրկարժակած,
Սըոդէրնիս խըռօված,
Ամբարը չըքա հաց...
Օրդնյալ ես, ԴԵ՛ր Ասված:

Դուրավիքը ծիւն ծըմէր,
Փազվէր է ջամփա լէր,
ՆԵ եզօղ, ՆԵ երթօղ,
Զօրս դընիս վախ ու դող:

Ահանց դԵ՛ չօրս ամիս
Չը դըրինք բերաննիս
Բադառ մը միս, բուլղուր,
Համփիրթին մեզի դուր:

Զիձ ծըծօղ մեսիւմնին
Ուղէլու գաթ չունին,

Original page number 221.

Գա գուլան ինչու' րգում...
Երեսնին հայիս դուն:

Երգըթէ սիրո բերգ Ե՛,
Զեռքիդ է (ալ) չի աղգէ...
Զօցվօրը դուռնէ դուռ՝
Գա մուրա հաց աբուր:

Եդ աղէն գուելէն
ԴԵՎ գիբի գուալէն
Ալլաղնէր գա թակնէն...

«Թղթեցեք գյավուրին»:

Գեղեն դուրս, քիշերը,
Անքրիստոս թուրքերը
Հերիւր մարթ քշեր են...:
Վա՛յ անխիղջ անօրէ՞ն:

Chapter 25

Akn

25.1 Background and literature

Original page number 222.

The dialect of Akn is spoken only in the city of Akn and in a few of its surrounding Armenian villages. Texts are written with this dialect are found in the rich ethnographic collection of Ճանիկեան (1895) and Գապոհելիս's extensive study that was not written with a scientific method (Գապոհելիս 1912; Հանդես Ամսորեա [Monthly Review], 1908-1911, and continuous). Other succinct manuscripts are in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 101, 330, 360, 393, 429, 557, 565, 601, 827, 895; 1900, page 388, 695). There are also succinct dialogues in the Akn dialect in Տարեցնյա նշան Պեղպէրեան (1897, page 67-62; 1898, page 23-24, 147; 1899, page 54-71; 1900, page 254-266; 1903, page 145-168), and the comedic writings of «Երանու Աղքար կամ Թապլաքեար Վարժապետ» and «Թապլաքեար Փիլիկ աղպօր աղջկտեսը».

25.2 Phonology

25.2.1 Segment inventory

The Akn dialect has 8 vowels: /a, e, ə, i, o, œ, u/ <w, ɛ, ɔ, ɪ, ʊ, ɒ, ʌ>, and three series of consonants, like the Arapgir dialect.

25.2.2 Sound changes

For its sound changes, the characteristic situations are the following.

25.2.2.1 Monophthongal vowel changes

25.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <w> The Old Armenian sound /a/ <w> becomes /o/ <o> when immediately before a nasal, such as also in the Hamshen dialect (Table 25.1).

Table 25.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'fly (bug)'	ԵյանԵ	ճանճ	ԵյանԵ
'unsalted'	անալի	անալի	անալի
'rain'	անձրես	անձրեւ	անձրեւ

25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <նւ> The Old Armenian sound /u/ <նւ> becomes /γ/ <իւ> (Table 25.2).

Table 25.2: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /γ/ <իւ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'you.SG have'	սնիս	նիս	սնես
'eight'	սնւ	իւ	նւ

25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ն> and /աւ/ <օ, աւ> The Old Armenian sounds /o, աւ/ <նւ, օ> become /œ/ <էօ> (Table 25.3).

Table 25.3: Change from Classical Armenian /o, աւ/ <նւ, օ> to /œ/ <էօ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'four'	տիօրս	չերս	տիօրս
'door'	դորն	դերն	դոր
'today'	այսաւ	ասեօր	այսօր

25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>

The only unique property of the Akn dialect is that if a vowel is immediately before the CA sound /h/ <հ>, then the semivowel /j/ <յ> is added next to the vowel (Table 25.4).

Table 25.4: Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'death'	մահ	մայհ	մահ
'satisfied'	զոհ	զ'օյհ	զոհ
'gain'	շահ	շայհ	շահ
'fear'	ահ	այհ	ահ

This characteristic is also unavoidable among educated Akn speakers.

25.2.2.3 Diphthongal vowel changes

For CA diphthong changes, the notables ones are the following.

25.2.2.3.1 Classical Armenian /աի/ <այ> The Classical sound /աի/ <այ> changed to /օ/ <օյ> (Table 25.5).

Table 25.5: Change from Classical Armenian /oɪ/ <ωj> to /a/ <ω> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'mother'	majr	մայր	mar	մար	majr	մայր
'father'	hajr	հայր	har	հար	hajr	հայր

25.2.2.3.2 Classical Armenian /oɪ/ <ŋj> The Classical sound /oɪ/ <ŋj> changed to /u/ <ŋL> (Table 25.6).

Table 25.6: Change from Classical Armenian /oɪ/ <ŋj> to /u/ <ŋL> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'light'	lojs	լոյս	lus	լուս	lujs	լույս

25.2.2.3.3 Classical Armenian /iʊ/ <ħL> The Classical sound /iʊ/ <ħL> changed to /u/ <ŋL> (Table 25.7).

Table 25.7: Change from Classical Armenian /iʊ/ <ħL> to /u/ <ŋL> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'blood'	ɑriün	արիւն	ɑrun	արուն	ɑrjun	արյուն
'snow'	ðziün	ðիւն	ðz'run	ð'ռուն	ðzjun	ðյուն

Original page number 223.

25.2.2.4 Consonant changes

The consonant changes are exactly same as in Kharberd, Arapgir, and Sebastia

25.3 Morphology

The grammar of the Akn dialect does not present individual characteristic properties. For whatever differences that are present, these originated from the effect of general phonological rules.

25.3.1 Noun inflection or declension

25.3.1.1 Genitive marking

For example, the genitive formative is /-Y/ <ħL> (Table 25.8).

Table 25.8: Genitive marking in the Akn dialect

	Akn		cf. SWA	
'God-GEN'	asdydž-Y	Ասդյածիւ	astudž-o	Աստուծոն
'soul-GEN-DEF'	hok ^h -Y-n	հօքիւն	hok ^h ij-i-n	հոգուն
'dead-PL-GEN-DEF' (= of the dead)	merel-ner-Y-n	Մեռելսերիւն	merel-ner-u-n	Մեռելսերուն

25.3.2 Verb inflection or conjugation

25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <զիւ>

Similarly, the indicative present and imperfective use the formative /gy/ (զիւ) (cf. SWA /gu/ <կու>) (Table 25.9).

Table 25.9: Indicative marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘I give’	gy d-a-m զիւ դամ	gu d-a-m կու տամ
‘I cry’	gy l-a-m զիւ լամ	gu l-a-m կու լամ
IND	✓-TH-1SG	IND ✓-TH-1SG

25.3.2.2 Theme vowel changes and the present indicative

In the verbal endings, the vowel է becomes ի when next to nasals, while it stays unchanged in other places.

HD: To clarify, he’s talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the present indicative. In SWA, the present indicative is formed by adding the indicative prefix /g(ə)/ before the finite verb. The theme vowel stays constant in the present indicative. Akn behaves differently with respect to theme vowel uses.

Table 25.10: Indicative present <ՆԵՐԼԱՄ> of the verb ‘to send’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	gy չերգ-i-m զիւ խօրդիմ	gə չերգ-e-m կը խրկեմ
2SG	gy չերգ-e-s զիւ խօրդես	gə չերգ-e-s կը խրկես
3SG	gy չերգ-e-∅ զիւ խօրդէ	չերգ-e-∅ կը խրկէ
1PL	gy չերգ-i-nkʰ զիւ խօրդինը	gə չերգ-e-նկʰ կը խրկենը
2PL	gy չերգ-e-kʰ զիւ խօրդեք	gə չերգ-e-kʰ կը խրկեք
3PL	gy չերգ-e-n զիւ խօրդին	gə չերգ-e-n կը խրկեն
IND	✓-TH-AGR	IND ✓-TH-AGR

25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nkʰ/ <ալը>

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋkʰ]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋkʰ] or [-a-ŋkʰ]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mkʰ/ for the present 1PL, and /-akʰ/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Akn aligns with Classical Armenian.

Like the Sebastia dialect, the ending of the imperfective and perfective 1PL is /-a-nkʰ/ <ալը> (here, the sound change of CA /an/ <ալ> to /on/ <օլ> does not happen), or which is more similar to the Classical Armenian ending /-akʰ/ <ալ>, than with the /-i-nkʰ/ <իլը> form of other dialects (Table 25.11).

Table 25.11: Archaisms in the 1PL suffix in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SWA
‘we were eating’ (past impf.)	ud-ē-a-kʰ ունեաք eat-TH-PST-1PL	g-yd-e-a-nkʰ զիւնեալը IND-eat-TH-PST-1PL	g-ud-ej-i-ŋkʰ կ'ունեինը IND-eat-TH-PST-1PL
‘we brought’ (past perf.)	ber-a-kʰ բերաք bring-PST-1PL	bʰer-a-nkʰ բ'երալը bring-PST-1PL	bʰer-i-ŋkʰ բերինը bring-PST-1PL

25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <դի, դ>

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. If this proclitic is added to the present form of the verb, then the meaning is the simple future (Table 25.12). If the proclitic is added to the past imperfective form (which includes a past suffix /-i, -∅/), then the meaning is the future perfect (Table 25.13). Akn behaves similarly with different formatives.

The future formative is /di/ <դի>, which is shortened to /d/ <դ> when next to a vowel; this is a shortened form of the CA formative /piti/ <պիտի> ‘must’).

Table 25.12: Future <ապանի> of the verb ‘to bring’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	di b̥er-i-m	դի բ̥երիմ
2SG	di b̥er-e-s	դի բ̥երս
3SG	di b̥er-e-∅	դի բ̥եր
1PL	di b̥er-i-nkʰ	դի բ̥երինք
2PL	di b̥er-e-kʰ	դի բ̥երեք
3PL	di b̥er-i-n	դի բ̥երին
FUT	✓/-TH-AGR	FUT ✓/-TH-AGR

Table 25.13: Future perfect <անցեալ ապանի> of the verb ‘to eat’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	d-yd-e-i-∅	դիւնեի
2SG	d-yd-e-i-r	դիւնեիր
3SG	d-yd-e-∅-r	դիւներ
1PL	d-yd-e-a-nkʰ	դիւնեանք
2PL	d-yd-e-i-kʰ	դիւնեիք
3PL	d-yd-e-i-n	դիւնեին
FUT	✓/-TH-PST-AGR	FUT ✓/-TH-PST-AGR

Original page number 224.

25.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Adjarian’s source: See Ճանկեան, page 292.

- Նըսդէ նայիմ, յեգէն Թօրոս, ինդէ՞օր ես:
- Զառա իմ ա՛ղա, Ասկած գէնը զա:
- Ի՞՞զ զա իշ զա, յե՛գէն:
- Բաղվազան գէնթանությանդ դուվազի ինք: Հրամանքեդ իրիշայէ մի իմ եգէր. ըմմա չի գ'իդիմ քի խարու զանէ՞ս:
- Ըսէ՛ նայիմ, խարիլիւ գ'օրծ է իսէ, փէ՛ք աղէգ:
- Վէր Ասդած, վար հրամանքըդ. գ'լէօխս նեղի գ'ա նը ո՞ւր դէրթամ. հելքէթ հեռս դի գ'ամ: Թաշիզութիւն չի դանք, ա՛ղա. իսլութիրս աս է թօ՛ աղիւնիլ մի զա՝ դի անիմ. հազար դրուշ բազաս է. քերէմ արէ դի՛ւր, ֆայիզօվը գիւտամ:

- Թահվիլ մի գ'րէ, Գա՛րաբեղ, առ աս բ'ալլին, գ'նա Ներսի դօլաբէս հազար դրուշ բ'եր, յեգէնին դիւր, թահվիլը առ:
- Շինօյիրագալ իմ աղա, Ասդված իշախանության բահե:
- Զարսի՞ն իշ գա իշ չի գա. առիտիւրները ինդեօ՞ր է:
- Ասդված բերեցք դա, ըմմա առիտիւրները քեսադ է. ցորէն, բանիր շա՛դ գիւգ'ա, լաքին թիւքէնչիները եռէչքը գերթան, դիւ բ'երին: Յասախ զանին քի եռէչքը մարդ չի դերթա. մոխա չին աներ գիւնէ գերթան, եսնէֆը ները գիւ մնա, անիւնց քեր մի գիւղա գառնէ: Բ'երողը գուզէ իւր (որ) դընվօրին դա, ըմմա մոխա անօ՞ղն օվ է. ջ'օրին բ'եռնօվ ծ'եռքէն գիւ քաշին զառնին. քիչ մալ դ'իմանա նը՝ գիւ ծէծին: Հեղդա չէ ըմա, չի՞լիր իւր ժամը ծանիւցիւմ անին քի անիւնցմէ բ'ան մ'ա՛ռէք. Հայն իւր անիւնցմէ չառնէ նը առածնին չին գրնար ծախեր, ալ չին առներ:
- Ադ ըսածդ եռէչ էր. ան վախթը խասթին մեզը գամ իւրիշի գ'իշիւթիւն մի աներ նը՝ ժամը գանիծէին թը ան մարթէն միս զամ իւրիշ բ'ան մ'ա՛ռնէք, չեյին առներ. մինչիւգ իւր գ'ար մեղա ըսէր, նեօրէն ծանիւցիւմ անեյին քի, առ՛ք: Հըմա եռչի միյափանութիւնը չիգա. աղենգ բ'աներ ծանիւցիւմ չանվիր. անին ալ նը՝ վօրը մոխա գանէ, վօրը չաներ: Դ'իւն քիւ գ'օրծդ դէսար նը ա՛դ նայէ:

Chapter 26

Sebastia

26.1 Background

Original page number 225.

This dialect is specific to the Armenian-heavy city of Sebastia and its many surrounding Armenian villages, which occupy the valley of Alis, starting from Sebastia and eastern until Zara. The southern border is Ulaş. Starting from this village until Mandjilik, and north-west from that, the Tonus province, until Gemerek, we find the subdialect of Gürün subdialect. The villages of the Alis valley differ a little from the dialect of the city. The Pirknik village forms its own subdialect; the village is found one hour away from the city towards the northeast.

26.2 Literature

The dialect of Sebastia has still not been studied. It is also surprising that there are no published manuscripts. For the first time in Paris, I had the opportunity to study the pronunciation of plosives using recording devices of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Ռուսելո արքա). The result was published in my “Les explosives” work (Adjarian 1899). For this dialect, Mr. Karapet Gabikian (պ. Կարպետ Գաբիկյան; HD: SEA: /karapet gabikjan/, SWA: /garabed kʰapʰigjan/) has an extensive study that was funded by an Izmirian (Իզմիրյան) award, but it's unfortunately unpublished. Based on this work, Mr. Gabikian (պ. Կարպետ Գաբիկյան) was kind enough to send me a succinct note on this study of the dialect, and a manuscript with a few pages, which I will provide a bit later.

26.3 Phonology

26.3.1 Segment inventory

26.3.1.1 Vowels

26.3.1.1.1 Vowel inventory The sound system of the Sebastia dialect is similar to the dialects of Karin and Kharberd-Yerznka. For vowels, besides the sounds /a, e, ə, i, o, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ու>, we also find /æ, լե, օէ, ր, յօէ/ <աէ, էլ, օլ, յօլ, օ>.

26.3.1.1.2 Vowel /uœ/ <ô> The last one is a sound that's uniquely characteristic to Sebastia; its pronunciation is approximately like a fast pronunciation of the sequence /uœ/ <uLto>. It is found word-initially and word-medially, but always under stress. When it is unstressed, it becomes a simple /o/ <o> (Table 26.1).

Table 26.1: Emergence of /uœ/ <ô> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'frog'	gort գորտ	gʰuœrd գ'օրդ	gort գորտ
'frog-GEN'	gort-i գորտի	gʰord-an գ'օրդան	gort-i գորտի
'horse-radish'	bołk բողկ	bʰuœrg բ'օնգ	bołk բողկ
'horse.radish-GEN/DAT'	bołk-i բողկի	bʰoṛg-i բ'օնգի	bołk-i բողկի
'horse.radish-ABL'	bołk-e բողկէ	bʰoṛg-e բ'օնգէ	bołk-i̚s բողկից
'horse.radish-INS'	bołk-ił բողկիլ	bʰoṛg-oν բ'օնգօվ	bołk-i̚s բողկիլ

26.3.1.1.3 Vowel /je/ <է> The sound /je/ <է> (pronounced as a heavy /ie/ <հէ>) is more common in the villages of the Alis valley (Table 26.2).

Table 26.2: Emergence of /je/ <է> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	majr մայր	mjer մէր	majr մայր
'Karapet (a given name)'	karapet Կարապէտ	garabed Գարաբէդ	karapet Կարապէտ
'you went'	gənəts'her գնացեր	gʰnats'her գ'նացեր	gənəts'her գնացիր
'mouth'	beran բերան	b'heran բ'երան	beran բերան

26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ü> Sometimes we find the sound /æ/ <ü> (Table 26.3).

Table 26.3: Emergence of /æ/ <ü> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'hand'	dzer-kʰ (-PL) ձեռք	džʰærkʰ ձ'անք	dzerkʰ ձեռք
'corpse'	merəł մեռեալ	mærel մանել	merjal մեռյալ

26.3.1.2 Consonants

26.3.1.2.1 Laryngeal values The consonants have three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirates. Their changes are exactly as in the Karin and Kharberd dialects.

26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /j/ <յ> Here we have the sound /h/ <յ> which is often added before vowel-initial words (Table 26.4).

Table 26.4: Emergence of word-initial /h/ <յ> before vowels in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'tail'	agi աղի	hagʰi յագ'ի	agi աղի
'tinder'	abetʰ աբեթ	habʰetʰ յաբ'եթ	abetʰ աբեթ
'Alis river'		halis յալիս	alis Ալիս

26.3.2 Sound changes

For the sound changes, the important ones are the following.

26.3.2.1 Monophthonal vowel changes

26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> (Table 26.5a), in the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words, is sometimes /je/ <յէ> and sometimes /e/ <է> (Table 26.5a). Inside the word, it becomes /e, æ, 耶/ <է, ա, է> (Table 26.5b).

Table 26.5: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e, æ, 耶/ <յէ, է, ա, է> in the Sebastia dialect

		Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
a.	'when'	erb	երբ	jep ^h
	'to delimit'	ezerel	եզերէլ	jezerel
	'face'	eres	երես	jeres
	'iron'	erkat ^h	երկար	jerkat ^h
b.	'last year'	heru	հերու	heru
	'hand'	ձեր-կ ^h (-PL)	ձեռք	ձերկ ^h
	'mouth'	beran	բերան	beran

26.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /յօէ/ <օ> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /օ/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 26.6a). Under stress, it becomes /յօէ/ <օ>; when unstressed, it becomes /օ/ <օ>. An exception is in Table 26.6b.

Table 26.6: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /յօէ, / <օ, օ> in the Sebastia dialect

		Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
a.	'who'	ov	օվ	օվ
	'no'	օ՛վ	օչ	օ՛վ
	'male'	օրծ	օրծ	օրծ
	'worm'	օրծեն	օրծն	օրծեն
	'orphan'	օրբ	օրբ	օրբ
	'frog'	գօրտ	գօրտս	գօրտ
	'frog-GEN'	գօրտ-i	գօրտսի	գօրտ-i
	'belly'	պօր	պօր	պօր
	'charcoal'	գօրծելի	գօրծելի	գօրծելի
	'bone'	օսկօր	օսկօր	օսկօր
	'sheep'	օ՛վչար	օչչար	օ՛վչար
b.	'buttocks'	օր	օռ	օռ

26.3.2.2 Diphthonal vowel changes

26.3.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 26.7).

Table 26.7: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Sebastia dialect

		Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
	'mother'	մայր	մար	մայր
	'wolf'	գայլ	գ'ալ	գայլ

26.3.2.2.2 Classical Armenian /i_u/ <հւ> The Classical diphthong /i_u/ <հւ> changed to /u/ <նւ> (Table 26.8).

Table 26.8: Change from Classical Armenian /i_u/ <հւ> to /u/ <նւ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'flour'	ալյւ	ալյւ	ալյւ
'blood'	արյւ	արյւ	արյւ

26.3.2.2.3 Classical Armenian /o_j/ <նյ> The Classical diphthong /o_j/ <նյ> changed to /u/ <նւ> (Table 26.9).

Table 26.9: Change from Classical Armenian /o_j/ <նյ> to /u/ <նւ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'light'	լոյս	լուս	լոյս
'walnut'	անկօյզ	անգուզ	անկոյզ

26.3.2.3 Consonant changes

For consonants, the following are notable.

26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides

The Classical sound /k^h/ <զ> became /jh/ <յհ>, which happens in the villages of Alis (Table 26.10).

Table 26.10: Change from Classical Armenian /k^h/ <զ> to /jh/ <յհ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'monastery'	vank ^h	վայն	vank ^h
'three'	երեք ^h	երեք	երեք
'desire'	քափակ ^h , քափաց	քափայք, քափայք	քափակ ^h , քափաց

The Classical sound /k/ <կ> became /j/ <յ> before a consonant (Table 26.11).

Table 26.11: Change from Classical Armenian /k/ <կ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA or SWA
'monastery'	vank ^h	վայն	vank ^h
'three'	երեք ^h	յերեք	յերեք
'desire'	քափակ ^h	քափայք	քափակ ^h
'trap?, eyeless?'	ակնատ	ալսան	ակնատ
'angel-PL'	հերեյտակ-(ə?)կ ^h	հրեշտակը	հերեյտակ-ներ
'claw INDF'	տղանք	ճանկ	ճանց
'boy-girl'	ստեղիկ-տեղի	ստեղիկ-տղայ	ստեղիկ-տեղա
'broad bean'	բակլայ	բակլայ	բակլա

The Classical sound /g/ <զ>, which wherever it took the form /k^h/ <զ>, became /j/ <յ> (Table 26.12).

Table 26.12: Change from Classical Armenian /g/ <ց> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
'king'	tʰagawor	թագաւոր	tʰajhνօօր	թայիվօր	tʰakʰavor
'to bathe (trans.)'	logat̪sʰut̪anel	լոգացուցանել	lojtsʰənel	լոյցընել	logat̪sʰnel
'lap'	gog	գոգ	g̥oյի	զօյի	gokʰ
'five'	hing	հինգ	hij	հիյ	hing
'apron'	gognotsʰ	գողլոց	g̥oյինոտ̪sʰ	գ'օյինօց	gokʰnot̪sʰ
'to bathe'	loganal	լոգանալ	lojnal	լոյնալ	loganal
'five points/denomination'			hijnočsʰ	հիյնօց	hingnot̪sʰ

Analogous to this, we have the Classical form /ʃapik/ <շապիկ> 'shirt' became /ʃabijh/ <շաբիյի> (which passed through the form /ʃapikʰ/ <շապիք>), cf. SEA /ʃapik/.

26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> The Classical sound /h/ <հ> in monosyllabic words, next to a stressed sound /o/ <n> ...

Original page number 227.

became /f/ <ֆ> (Table 26.13a, but Table 26.13b).

Table 26.13: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
a. 'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հոր	f̥օօր	ֆօր	hor
'smell'	or̪tʰ	օրթ	f̥օօր̪tʰ	ֆօրթ	hor̪t
'earth'	hoč	հոչ	f̥օօշ	ֆօշ	hoč
'care'	hog	հոգ	f̥օօկʰ	ֆօք	hokʰ
b. 'to care'	hogal	հոգալ	hokʰal	հօրալ	hokʰal
'edge of pit'			horezer	հօրէզէր	hor̪i jezerkʰ

26.3.2.3.3 Consonant cluster lenition The Classical Armenian sound sequence /tr/ <տր> becomes /jj/ <յյ>, and it can delete if there's a nasal before it (Table 26.14).

Table 26.14: Change from Classical Armenian /tr/ <տր> to /jj/ in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA
'to divide'	kətrel	կտրել	gəjjeł	գյյել	kətrel
'sharp'	*kətruk	*կտրուկ	gəjjug	գյյուգ	kətruk
'brave'	*kətritʃ	*կտրիճ	gəjidʒ	գյյիճ	kətritʃ
'to choose'	əntrel	ընտրել	hənjeł	հընյել	əntrel
'small'	manər, manter	մանր, մանտր	majjə	մայյը	manər, mandər
'heavy'	tsanər, *tsəntər	ծանր, *ծանտեր	dzənəjə	ծանյը	tsanər
'to break'	kotrel	կտրորել	gojjeł	գօյյել	kotrel, kotrel
name 'Peter'	petros	Պետրոս	bejjəs	Բյյես	petros

26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik

26.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <է> In the Pirknik subdialect, we can find the sound change /a/ <ա> to /էօ</, o/ <օ, օ> which don't exist in the Sebastia dialect (Table 26.15).

Table 26.15: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /սօ, օ/ <օ, օ> in the Pirnik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirnik (Sebastia)	cf. SEA or SWA
'cheese'	panir պանիր	բնօնիր	panir պանիր SEA
'Mary'	mariam Մարիամ	մօյյամ	մայյամ Մարիամ SEA
'like that'		ածօնց	ածանց SWA
'cross'	χαրթի	խօթի	χարթի SEA
'time-INS'		շօմանգու	շամանակով SEA

26.3.2.4.2 Classical Armenian /օ/ <n> The Classical sound /օ/ <n> becomes /ա/ <ա> next to the sounds /v, m, n/ <վ, մ, ն> (Table 26.16), and even /anbir/ <անբիր> 'eleven' 11, borrowed from Turkish <on bir> 'eleven'.

Table 26.16: Change from Classical Armenian /օ/ <n> becomes /ա/ <ա> in the Pirnik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirnik (Sebastia)	cf. SEA
a village's name	gavdun գավդուն	գավդուն	koftun կովտուն
'buffalo'	gomēj գոմեյ	գ'ամեյ, գ'ավմեյ	gomej գոմեյ

26.4 Morphology

26.4.1 Noun inflection or declension

The grammar is very similar to the Istanbul dialect. The case declensions are the same.

HD: On page 306, Adjarian provides an erratum where he adds the following information about this dialect's nominal morphology: In the villages of Sebastia, there are many cases of the plural suffix /-ni/ <լի> (Table 26.17).

Table 26.17: Plural marking with /-ni/ <լի> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SEA
'ox'	jez	եզ
'ox-PL'	jez-ni յեզնի	jez-ner եզներ

26.4.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, the following forms are notable (Table 26.18).

Table 26.18: Sample of pronouns in the Sebastia dialect

demonstrative proximal SG NOM 'this'	asi	ասի
demonstrative medial SG NOM 'that'	adi	ադի
demonstrative distal SG NOM 'that yonder'	ani	անի
demonstrative proximal SG NOM 'this'	zəvigag	զբվիգագ
demonstrative proximal SG ABL 'from this'	zəge	զբգէ
'like this'	zángəs	զանգըս
'like this'	zəvizang	զբվիզանգ

26.4.3 Verb inflection or conjugation

26.4.3.1 Mobile indicative marking

HD: In SWA, the indicative mood is formed by combining the indicative prefix with the finite verb. For example, the indicative present is formed by combining this prefix with the present form of verbs. This prefix is /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ for vowel-initial stems, and /gə-/ elsewhere for polysyllabic consonant-initial stems. In Sebastia however, Adjarian reports that the shape and position of this affix can vary.

The simple present of verbs is formed similarly to the Karin dialect, with a postposed formative /gə/ <qə> (Table 26.19a), which sometimes can also be placed first (b). Before vowel-initial verbs, the formative /g/ <q> is preposed, but in many cases the postposed formative /gə/ <qə> is also added (c). Monosyllabic verbs take /gu/ <qnL> (d), while the form 'to come' takes /ghu/ <q'nL> (e).

Table 26.19: Mobile indicative marking in the indicative present <լերկայ> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
a. 'he asks'	har- <i>tsʰn-e-∅</i> gə հարցլէտ զը ask-CAUS-TH-3SG IND	gə har- <i>tsʰən-e-∅</i> կը հարցլէտ IND ask-CAUS-TH-3SG
b. 'he leaves'	<i>tsʰkʰ-e-∅</i> gə զըէ զը, leave-TH-3SG IND gə <i>tsʰkʰ-e-∅</i> զը զըէ IND leave-TH-3SG	gə <i>tsʰəkʰ-e-∅</i> կը ձըէ IND leave-TH-3SG
c. 'he rises'	g-ell-e-∅ (gə) զէլլէ (զը) IND-rise-TH-3SG (IND)	g-ell-e-∅ կ'ելլէ IND-rise-TH-3SG
'he goes'	g-ertʰ-a-∅ (gə) զէրթա (զը) IND-go-TH-3SG (IND)	g-ertʰ-a-∅ կ'երթայ IND-go-TH-3SG
'they say'	g-əs-e-n զըսէն զը IND-say-TH-3PL	g-əs-e-∅ կ'ըսեն IND-say-TH-3PL
d. 'he gives'	gu-d-a-∅ զուղա IND-give-TH-3SG	gu-d-a-∅ կու տայ IND-give-TH-3SG
e. 'he comes'	gʰu-gʰ-a-∅ զուզա IND-come-TH-3SG	gu-kʰ-a-∅ կու զայ IND-come-TH-3SG

26.4.3.2 Progressive marking

HD: In SWA, the progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative mood forms. This enclitic is used in spoken speech, not in writing.

The progressive, which does not exist in Karin, is formed with the formative /gor/ <qօր>, similar to the Istanbul dialect; but here, the formative /gə/ <qə> is added only for vowel-initial verbs (Table 26.20).

Table 26.20: Progressive marking in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
'I am bringing'	bʰer-e-m gor բ'երեմ զօր bring-TH-1SG PROG	gə pʰer-e-m gor կը բերեմ կոր IND bring-TH-1SG PROG
'you are doing'	g-ən-e-kʰ gor զըսէք զօր IND-do-TH-2PL PROG	g-ən-e-kʰ gor կ'ըսէք կոր IND-do-TH-2PL PROG
'I was eating'	g-ud-ej-i-∅ gor զուղէյի զօր IND-eat-TH-PST-1SG PROG	g-ud-ej-i-∅ gor կ'ուղնէյի կոր IND-do-TH-PST-1SG PROG

26.4.3.3 Mobile future marking

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. As Adjarian explains however, this future formative can vary its position in Sebastia.

The future takes the formative /bidi/ <բիդի>, which can be placed also after the verb; and next to a vowel it becomes /bi/ <պի> (Table 26.21).

Table 26.21: Mobile future marking in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
'I will give'	bidi d-a-m բիդի դամ FUT give-TH-1SG	bidi d-a-m պիսի տամ FUT give-TH-1SG
	d-a-m bidi դամ բիդի FUT give-TH-1SG	
'we will do'	bi ən-je-nkʰ բի ընենք FUT do-TH-1PL PROG	bidi ən-e-ŋkʰ պիսի ընենք FUT do-TH-1PL

26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋkʰ]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋkʰ] or [-a-ŋkʰ]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mkʰ/ for the present 1PL, and /-akʰ/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Sebastia aligns with Classical Armenian.

In verb conjugation, there are no vowel changes. Only that the perfective uses the 1PL suffix /a-ŋkʰ/ <անք>, which is in accordance with Old Armenian (Table 26.22).

Table 26.22: Archaisms in the 1PL suffix in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'we wrote'	gər-e- ^{tsʰ} -a-kʰ զուցաք write-TH-AOR-PST-1PL	gʰr-e- ^{tsʰ} -a-ŋkʰ զ՛րցանք write-TH-AOR-PST-1PL	gər-e- ^{tsʰ} -i-ŋkʰ զուցինք write-TH-AOR-PST-1PL

HD: Note that the above description that there are no vowel changes is contradicted by Adjarian's subsequent discussion of vowel changes.

26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes

The villages of the Alis valley, and the subdialect of Pirknik use the ending /-i-m/ <իմ> instead of the ending /-e-m/ <եմ> (97). HD: He means the theme vowel changes its shape in the present 1SG.

- (97) a. Sebastia
- bʰer-i-m գե
bring-TH-1SG IND
- 'I bring.'
պ'երիմ գը
- b. cf. SWA
- գե բ'եր-e-m
IND bring-TH-1SG

'I bring.'
Կը բերեմ

In the negative, the /e/ <է> becomes /u/ <ն> (98). *HD: He means that the vowel of the negative auxiliary is /u/ instead of CA/SEA /e/.*

- (98) a. Sebastia

է՛ն-ս-մ մշօյ-ն-ա-ր
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

'I don't recognize.'
չում շօշնար

- b. cf. SWA

է՛ն-ս-մ մշանէյ-ն-ա-ր
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

'I don't recognize.'
չեմ ճանչնար

HD: In addition to the above data, Adjarian provides an erratum on page 306. He states the following about the reflexes of the Classical theme vowel /e/ and of the auxiliary /e/. Note that I could not easily determine the meaning, ancestor, or cognate of his example verb. In verbs, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to <հ> (Table 26.23).

Table 26.23: Vowel changes in verbs in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA	
1SG ?	gn-i-m	զնիմ	✓-TH-1SG
2SG ?	gn-i-s	զնիս	✓-TH-2SG
3SG ?	gn-i-∅	զնի	✓-TH-3SG
1SG 'I am not'	է՛ն-ս-մ	չնիմ	AUX-TH-1SG
2SG 'you are not'	է՛ն-ս-ս	չնիս	AUX-TH-2SG
3SG 'he is not'	է՛ն-ս-∅	չնի	AUX-TH-3SG

Original page number 228.

26.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գարիկեան). I have rendered it to the scientific orthography.

26.5.1 Գ'րվաճը չավրըվիր

Ժամանագին թաքավորին մեզը թերդիլ գելլէ: Գ'նալն իրեն ելման գ'եղ մը գելլէ յեղշ'եվը: Գ'եղը բ'ոնէ դ'արվեր մինչեւ ազը գերաս օր երգու մարդ թուղթ մը գ'րեն՝ շ'ուրը ցըն գօր:

- հ՞շ գընեք գօր - դէյի հաղողւտ զը նէ՝

- Ի՞շ բի ընենք, սա ինչին ախչիքը աս ինչին դոյին գ'րինք գոր. անինչին ախչիքը նախնչին դոյին - գըսեն գը:
- Իմ ախչի՞քս օրու գ'րեք բիդի - հարցնեն գը թաքավեօրը նե՝
- Քու ախչիյդ ալ անիշ դեղը չօբան մը գա, անեօր դոյին գ'րեցանք - գըսեն:
- Վա՛յ, ի՞նչ ըսել ըլլա. յես թաքավեօր մ'ըլլամ դէ, ախչիքս չօբնի մը դոյին գ'րեք. ախչարք յախշոքի գ'ա նե ըլլալիք բ'ան չէ արի. - գըսե, հերսոնի, շիրաք գերթա չօբանը գ'դուն, դումը միսաֆիո գըլլա գը: Նայի գը օր մանչը օրեօսքը մըշը՞ն մըշը՞ն ընանա գոր: Գըսե չիներ չօբնին մեդեն շինե, դ'իմօքը (ծարութեամբը) օսքի գիշառէ, մանչը գ'նե գը: Գառնէ ծ'օր մը դանի, «ղէ՛, ախչիքս չօբնին դոյին թօն գ'րեն նեյիմ» գըսե, մէշքն խանչարը հանէ, մանչուն սիրոդ գը խօթէ, հօն գքէ, գասնի գերթա գը: Սանչը մանչավ գ'իհնան գը:

Աղդեկվանք չօբնի մը սիրիյէն ազ մը յամմեն օր զաղվի, գ'ուգ'ա մանչը ծրծընե զաշթա եղէր: Ածը բառավի մըն է եղէր բառավը յամմեն յիրինգուն նայի գը օր ածուն ծծերը բարթած է. բուդ մը գաթ օր ըսես չիգա: Անբաջան չօբանը աս ածը գթէ գոր գըսե, գերթա հեղը ծեզգըվի գը:

Զօբանը յերթում-բաղար գըլլա, «Շան արուն-թարախ ըլլա, թա՛ օր ածդ գթէմ գոր նե» գըսե. բառավը չավդընար: Զեզգըվէլօվ թօն ըլլան, հեղ մը նային գը օր, ածը սիրիյէն զաղվէր, գ'լին առէր գերթա գոր: Ածուն յեղէվէ հեղթիշուր...

Original page number 229.

... գերթան. նեյին գը օր աղվեօր, բ'շգ'առ դղա մը՝ ածը վրան ծռէր ծծընե գոր: Խենչէրն ալ մանչուն սիրդն է. հանէն գը օր, բարաբին եգէր, մանչուն հեշ բ'ան մըն ա չէ եղէր: Չարմանք կը մնան:

Զօբանը՝ «բ'արի աշջօվի դէսսա՞ն հիմա օր ածդ յես չէմ գթէր գոր եղէր, յերթում-բաղար գըլլայի գոր, չէիր ավդընար գոր» գըսե:

Բառավը՝ «Յես քէգ մեղա. մէջդ մինէի գոր, գըսե, նայէ դէ՛ս Ասսուն բ'անը օր՝ ածս գ'ուգ'ա դէ մէխսումը ծրծընե գը եղէր. իշ գ'իհնամ. գ'իդէմ թէ գթէս գոր. օրո՞ւն միք (միտք) գ'ուգ'ա. Ասվագ բահէր դէ, գ'ալագէր չէ եղէր» գըսե:

Աս հեղու չօբանը ինէն բառավը բաշիյէն գը յիրարու հեղ հաջագրովի (հակածառուիլի). ան թէ մանչը ընծի, ան թէ՛ ընծի. Ենգ յեղը բառավը խօսքը գընէ. «Ա'սողդէր աղէն է ածս ծրծընե գոր եղէր, ընծի գընի» գըսե, մանչը զառնէ, դումը գը բ'էրէ, դղա գընէ գը: Անունն ալ Բուլուկին (թոք. զտանք) դ'նէ գը: Մանչը մէզնա, ուռուլօլէօր (կայտառ) գըյիշ մը գըլլա:

Բառավը դէղանը (անկողինը) գը ցք, թաքավեօրը բառագի գը. առդրվանց գըլլա, թաքավեօրը գարթնան, մանչուն թուկթ մը գուդա, «շիդագ թաքավորին դունախը դար, գըսե, քէգ յանդէր եհյա գընէն»:

Մանչը թուկթը զառնէ, հրէր օր, հրէր քիշէր գերթա, ...

Original page number 230.

... դունախին յեռէվ հասնի գը: «Հէլ քիշ մը հօնքութիւնս առնէն» գըսե, բադդագը նստի գը: Հէլ մալ նային՝ քունը դանի, ընանա գը:

Թաքավորին ախչիքս յօդան նստի՝ քերգէֆ նաշինէ գոր եղէր. նսեազ դէղը խելքը բարս գընէ (յանկարծ այնպէս մտածել), փիշիդէն գելէ, դ'արվար նեյէ գը օր, իշ գը նեյին, աղվեօր որլա մը ընանա գոր. քէզի մէգ սարէն գոյյած գըյիշ. մանչուն զարնըվի գը: «Անբաջան յես աս դղան զառնէն» գըսե. դառնէ նայի գը օր թուկթը մանչուն ծոցուն դ'ուս է ընգէր. դառնէ նայի գը օր հօրը գ'իրն է. բ'անա զարթա գը օր՝ հարը գ'րեր է թէ՝ «Աս դղան եգածին թէս շէլլադ ընէր»:

Մանչը զարթնա, նայի գը օր գ'խուն վերէվ ախչիքս մը զայնէր է ըմմա՛, քէզի մէգ հրըշդար մը, օխդը բ'էրդ՝ արեգ'ազ աղվեօր: Մանչուն խելքը գ'խէն թահ գը. ախչիքս գըսե գը քի «Մի՛ գէնար, ծոցուդ թուկթը հօրս վեզիրին դար»:

Մանչը թուկթը զառնէ՝ վեզիրին դանի գը. վեզիրը նեյի գը օր թաքավորին գ'իրն է, բարնէ շայրին դ'նէ, բ'անա գը զարթա օր՝ «Աս դղան եգածին թէս ախչիքանս հեղ նիբյահ ընէր» գ'րեր է:

Վեզիրը թէգ մը հաշնիքը գը բ'ռնէ. թէլլալ գանչէլ գուդա. քառսուն օր հաշնիք, քառսուն օր բ'աղնիք գընէն, մանչն ու ախչիքս բսագէն: Անեօնը գը հասնին իրէնց մուրադին, դ'ուք ալ հասնիք ծ'եր մուրադին:

Օր յեղբ, թաքավեօրը խաբար գը ղոգէ քի գ'ուգ'ամ գօր. ղուս-ղուսօրթով դ'եմ գերթամ. թաքավեօրը հանունեն նայի գը օր եգոլսերուն մէչ մէզը գա, շանշցաձը չէ. գը հասնին, վեզիրին հարցընէ գը քի, «Ադ չէ ըմմա, ա՞ս ծվ է» գըսէ մանչուն համար. Վեզիրը թուխոր հանէ՝ թաքավօրին ծ'անքը գուղա. «Թաքավեօր, արուազ գէնաս, փէսադ է, գըսէ. ասանգ ասանգ գ'ուր էիր թէ եգածին թէս ախչիգանս հեդ գարքէք. մէնք ալ հրամանդ դէղը դարանը»:

Թաքավեօրը հասգնա գը օր ան դղան է. ճեղ մը մյօրուքը...

Original page number 231.

... ծ'անքը գառնէ, գ'լոխը գը փարդէ, ծ'ան չի հանէր. - ի՞նչ ընէ, եղածը եղէր է. «Իրավօր, գըսէ, գ'րվածը չավորվիր եղէր»:

յերգընուցը երգու խնձօր յընգավ, մէզը ըսողին, մէյն ալ լսողին:

26.5.2 Փէսա Ղազար

Գնզանը մէզը Ղազար անունօվ դղա մու թէսա մը ունի եղէր:Աս գնիզը յամմէն օր ժամ գերթա, «Ա՛սվազ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսէլէն՝ սրդին ծէծ գուլա գաղօթէ եղէր: Դղան մերախը մնա գը քի ըշար աս մարս օր Ղազարին համար գաղօթէ գօր. առողվանց մը գանուխ քըզ մարն յանաչ գէլլէ ժամ գերթա, սեղանին յեղէվ բաբբընի գը (Կը պահվտի): Նեյիս մարը գ'ուգ'ա, «Ա՛սվաձ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիա» ըսէլէն՝ գուլա գաղօթէ նէ, դղան սեղանին յեղէվէն գամացէն մը՝ «Որ Ղազարիդ օղօրմիմ» գըսէ: Գնիզը գ'ուք քի Ասվազ ծ'անը լսէց: «Փէսսա՛ Ղազարիս, փէսսա՛ Ղազարիս» գըսէ: Դղան հասգնա գը օր փէսսա Ղազարին համար գաղօթէ գօր եղէր, սեղանին յեղէվէն գէլլէ, աղվեօր մը մարը ծէծ գը:

Chapter 27

Evdokia

27.1 Background, literature, and subdialects

Original page number 232.

The dialect of Evdokia is spoken primarily in the city of Evdokia or Tokat. It is spread until Amasia, Merzifon, Ordu, Samsun, and Sinop, and their surrounding villages. For the last three cities, their Armenian populations are still recent migrant settlements, so they cannot naturally have their own proper dialect. But because the majority of the migrant settlements came from Evdokia, thus we consider them as part of this dialect.

The Evdokia dialect is studied by Գաղանճեան (1899) (Hovhannes Kazandjian) in a sufficiently extensive work. Besides this, he has an article on the study of this dialect, in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 317. There are manuscripts with the Evdokia dialect in Kazandjian's work, page 5-8, 95, and so on. For the subdialects, there is only a text that is written in the Merzifon subdialect (Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427) and some information on the Ordu subdialect (ibid., page 73).

Near Evdokia, there is the village of Girgores, which speaks its own separate subdialect.

27.2 Phonology

27.2.1 Segment inventory

The sound system of the Evdokia dialect has in total 31 sounds: vowels in Table 27.1 and consonants in Table 27.2.

Table 27.1: Vowels of the Evdokia dialect

/i/ <ի>	/үe/ <նւէ>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
		/a/ <ա>

Table 27.2: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal				Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/ɾ/	/tʃ ^h /	/g/	/k ^h /
	<p>	<ɸ>	<ɳ>	<ɳ>	<ɳ>	<ɳ>	<q>	<p>
Affricates			/dʒ/	/tʃ ^h /	/dʒ/	/tʃ ^h /		
			<ð>	<g>	<ð>	<g>		
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/β/
	<ɸ>	<ψ>	<u>	<q>	<χ>	<d>	<ju>	<ɳ>
Sonorants	/m/	/n/	/ɾ/	/r/	/l/	/j/	/χ/	/h/
	<ɳ>	<ɳ>	<n>	<n>	<l>	<j>		

27.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

27.2.2.1 Monophthongal vowel changes

27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /je/ <յէ> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> everywhere else (Table 27.3a). But see words in Table 27.3b because they are monosyllabic.

Table 27.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Evdokia dialect

			Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
a.	'I'	es	ես	jes	jes
	'two'	erku	երկու	ergu	յերգու
	'to cook'	ep ^h el	եփել	ep ^h el	յեփել
	'to rise'	elanel	ելանել	ellel	յելել
b.	'when'	erb	երբ	jerb ^h	յերբ
	'rise! (IMP.2SG)'	el	ել	jet ^h	յել

27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո>, in both word-initial and word-medial positions, often...

Original page number 233.

... gets pronounced as a diphthong /ue/ <ուէ> (Table 27.4).

Table 27.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /ue/ <ուէ> in the Evdokia dialect

		Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'onion'	sox	սոխ	սուէ	sox
'horse-radish'	bo ^h k	բողկ	բուղէք	bo ^h k
'horse-radish'	bo ^h k	բողկ	բուղէք	bo ^h k
'orphan'	orb	որբ	վուրբ ^h	vorb ^h
'male'	or ^h z	ործ	վուրժ ^h	vor ^h z
'lentil'	ospən	ոսպն	վուսպն	vospn
'to try'	gor ^h sel	գործել	վուրժել	vor ^h zsel

27.2.2.2 Diphthongal vowel changes

27.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ>

The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /a/ <ա> (Table 27.5).

Table 27.5: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
proximal 'this' 'other'	աս այս ալ այլ	աս աս ալ ալ	այս այս այլ այլ

27.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <ոյ>

The Classical diphthong /oi/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 27.6).

Table 27.6: Change from Classical Armenian /oi/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'light'	լոյս լոյս	լս լուս	լոյս լոյս

27.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <իւ>

The Classical diphthong /iu/ <իւ> becomes /u/ <ու> (Table 27.7).

Table 27.7: Change from Classical Armenian /iu/ <իւ> to /u/ <ու> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'snow'	ձյւն ծիւն	ձն ծննւն	ձյւն ծյնն

27.2.2.3 Consonant changes

27.2.2.3.1 Laryngeal changes The consonant changes are very big. Like the dialects of Trabzon, Istanbul, Smyrna, and Crimea, the dialect of Evdokia has changed the three degrees of consonants from Old Armenian into two; the voiceless unaspirates are lost, only the voiced and the voiceless aspirates are preserved. There are no voiced aspirates. Based on this, the Armenian voiced and voiceless unaspirate sounds have equally changed into voiced, while the voiceless aspirates remain the same.

27.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants Dentals that are before the Classical sound /ɾ/ <ր> are lost, while the following /ɾ/ <ր> becomes /ɾ/ <ռ> (Table 27.8).

Table 27.8: Loss of dentals before Classical Armenian /ɾ/ <ր> and subsequent trilling in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'to divide'	կերէլ կսրել	գօրէլ գօրուէլ	կերէլ կսրել
'to break'	կոտօրէլ կոտորորէլ	գօրէլ գօրուէլ	կոտօրէլ, կորէլ կոտորորէլ, կոտորել

If there is a /n/ <ն> before the dentals, then it is also lost (Table 27.9).

Table 27.9: Loss of nasal /n/ before Classical Armenian dental plus /ɾ/ <ր> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'to divide'	կերէլ կսրել	գօրէլ գօրուէլ	կերէլ կսրել
'to break'	կոտօրէլ կոտորորէլ	գօրէլ գօրուէլ	կոտօրէլ, կորէլ կոտորորէլ, կոտորել
'comb'	սանրէլ սանսրէլ	սար սառ	սանրէլ սանսրէլ

In accordance with the latter, the Armenian word-final sequence /nɾ/ <լր>, which became /ndɾ/ <նդր> via the addition of a dental, is simply /ɾ/ <n> in the Evdokia dialect (Table 27.10).

Table 27.10: Cluster reduction of nasal-dental-rhotic to a trill in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'heavy'	tsanər ծանը	ðzər ծառ	tsanər ծանը
'small'	manər մանը	mar mur մառ մուռ	manər մանը
'small (reduplicated)'			manər մանը մուռ

27.3 Morphology

The grammar of the Evdokia dialect does not have innovations, and it is entirely in agreement with the Istanbul dialect and with the literary Western language. There are only a few rare differences.

27.3.1 Verb inflection or conjugation

27.3.1.1 Theme vowel changes

In the 1SG and 1PL of verbs, the rime /e/ <է> becomes /i/ <ի>, while the other persons do not change it.

HD: To clarify, he's talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the present indicative. In SWA, the present indicative is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel /e/ stays constant in the present indicative. In Evdokia, the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in the 1SG and 1PL, before nasal suffixes.

Table 27.11: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Evdokia dialect

	Evdokia	cf. SWA
1SG	gə sɪr-i-m	գը սիրիմ
2SG	gə sɪr-e-s	գը սիրտս
3SG	gə sɪr-e-∅	գը սիրտ
1PL	gə sɪr-i-nkʰ	գը սիրինք
2PL	gə sɪr-e-kʰ	գը սիրեք
3PL	gə sɪr-e-n	գը սիրեն
IND	✓-TH-AGR	IND ✓-TH-AGR

27.3.1.2 Progressive marker /gor/ <լոր>

The Evdokia dialect has a progressive present and imperfective, which are formed with (*HD: the cognate of*) the formative լոր (*HD: SWA: /gor/*), as in the Sebastia and Istanbul dialects (99).

HD: To clarify, in SWA, the progressive marker /gor/ <լոր> is added after the indicative present or indicative past imperfective to give them a progressive meaning.

(99) a. Evdokia

- i. g-ud-i-m, g-ud-i-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
գուղիմ, գուղիմ զօն

- ii. *gə ber-ej-i-∅*, *gə ber-ej-i-∅ gor*
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
կը բերեի, կը բերեի զօր
- b. cf. SWA
 - i. *g-ud-e-m*, *g-ud-e-m gor*
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
կ'ուսեմ, կ'ուսեմ կոր
 - ii. *gə pʰer-ej-i-∅*, *gə pʰer-ej-i-∅ gor*
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
կը բերէի, կը բերէի կոր

It is thought that the aforementioned formative <կոր> (HD: SWA: /gor/) originates from the synonymous Turkish form <yor>...

Original page number 234.

Compare <getiri-yor-əm> 'I am bringing' (HD: *Modern Turkish spelling* <getiri-yor-um>), <getiri-yor-ədəm> 'I was bringing' (HD: *Modern Turkish spelling* <getiri-yor-dum>).

HD: Note that although Adjarian treats this progressive marker as borrowed from Turkish, it might also have a language-internal or native source (Donabédian 2001).

In Amasia and Merzifon, instead of /kor/, the formative /ga/ <qaw> is used (100).

(100) Amasia and Merzifon (Evdokia)

- a. *gr-e-m* *ga*
write-TH-1SG PROG
'I am writing.'
գում զա
- b. *g-ert-a-m* *ga*
IND-go-TH-1SG PROG
'I am going.'
զեղթամ զա

27.3.1.3 Future marking with /bidi/ <պիդի>

The future is formed with the form /bidi/ <պիդի>, which becomes /bid/ <պիդ> when next to a vowel. In the latter condition, the Ordu subdialect uses the simple form /b/ <պ> (101).

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիդի> before the finite present-form of the verb.

(101) a. Ordu (Evdokia)

- b-ertʰ-a-m*
FUT-go-TH-1SG
'I will go.'
զեղթամ

- b. cf. SWA
- i. *bidi jertʰ-a-m*
FUT go-TH-1SG
'I will go.'
պիսի եղամ

27.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մը>

HD: In written or formal SWA, there is no special morphology used for interrogatives or question. The only difference between a declarative statement (102a) vs. an interrogative yes-no question (102b) is the use of a final-rise in the question. But colloquial or spoken SWA borrowed the Turkish interrogative particle <mi> as /mə/ and can optionally add it to a yes-no question (102c).

(102) SWA (formal and informal)

- a. *an namag-ner un-i-∅*
he letter-PL have-TH-3SG
'He has letters.'
Ան նամակներ ունի:
- b. *an namag-ner un-i-∅*
he letter-PL have-TH-3SG
'Does he have letters?'
Ան նամակներ ունի՞:
- c. *an namag-ner un-i-∅ mə*
he letter-PL have-TH-3SG Q
'Does he have letters?'
Ան նամակներ ունի՞ մը:

HD: As Adjarian explains, Evdokia follows colloquial SWA in having a question particle.

Interrogative verbs takes the formative /mə/ <մը>, which is borrowed from the Turkish form /mi, mə/ <մի, մը> (103).

(103) a. Evdokia

- i. *gu-d-a-s mə*
IND-give-TH-2SG Q
'Will/do you give it?'
գույս մը
- ii. *g-ar-n-e-∅ mə*
IND-take-VX-TH-3SG Q
'Will/does he take?'
գառնէ՞ մը

b. cf. Turkish

- i. *ver-ir mi-sin*
give-AOR Q-2SG
'Will/do you give it?'

HD: Adjarian provides an Ottoman version: /verir mi sin/ <վերի՞ն մի սին>

- ii. *al-ir mi*
take-AOR Q
'Will/does he take?'

HD: Adjarian provides an Ottoman version: /alər mə/ <ալ՞ն մը>

In this same condition, the Istanbul dialect uses /mi/ <մի>.

(104) Istanbul

- a. gu-d-a-s mi
IND-give-TH-2SG Q
'Will/do you give it?'
գուդա՞ս մի
- b. g-ar-n-e-∅ mi
IND-take-VX-TH-3SG Q
'Will/does he take?'
գառնէ՞ մի

27.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

27.4.1 Evdokia

Adjarian's source: This story was communicated to me by a resident of Evdokia, Mr. Hovhannes Kazandjian (պր. Յովհ. Գազանճեանի; *HD: SEA: /hovhannes gazančjan/, SWA: /kʰazanččjan/*), an ardent follower of Armenian dialectology, in his one extensive letter (October 8, 1897, Evdokia). The orthography is with scientific accuracy.

Կախթին-ժամանագին Երիգ-գնիգ մը գան Եղեր, ութ-դասը դարվան ախչիգ մը, Երգու-իրեց դարվան ալ մանչ մը ունին Եղեր: Ասունը շատ ախքաղ, օրէ բանող, օրէ ուղող մարդիգ էն Եղեր: Երիգը դուրսը ըրդըդուրին գանէ, զնիզն ալ դունը դեզգի գը գուերձէ Եղեր. ասանգօվ Երիգ-գնիգ Վասդրդածօվին անջահ Նեղ-Նըվազ, ցամաք-հաց, գըձու-սունէին աբրուսդ մը գը ջարէն Եղեր:

Երինգվանը մեզը Երիգը բանէն Էլլելով դուն քալու ադէնը գը նեի քի չարսուն աղվուրիգ նախշունիգ հավ մը գը ծախտէն գօր:

Մարթը հավուն աղվուրգութանը գը հավասի, մըդքէն գըսէ քի՝ յես աս իրինգուն դուն հաց չեմ դանիր. թէք աս իրինգուն անօթի գը գենանք, իլլէ սի հավը գառնիմ: Ասանգ ըսէլով ան օրվան առաջ օրչէք գուդա, հավը գառնէ, դուն գը դանի, օդային ըռափիգը գը դընէ, գէր գը թափէ Եռչէվը: Նաշխունիգ հավը գըդ-գըդ անելով գէրը գուտէ, ըռափին վրա գը բօղոքի: Գնիզը գըսէ քի «Թա՛, աս հավը ինչո՞ւ առիր»: - «Իշթէ բան մըն եր արի. աղլորգութանը հավասեցա դէ առի», գըսէ Երիգը: Ինչ է նէ՞ ան իրինգունը Եռչի օրվան հացի Եկեցուք գըդըդուրիներով եօյին գանցունեն, անգի վէրը դուաքը հավը գը սիրէն, անգի ալ գը...

Original page number 235.

... բառին գը թնանան: Մէ մըն ալ թիշերը գարթննան քի օդան լուսավորվէր է. աս ի՞նչ Եջեիր լուս է՝ ըսէլով՝ գէլլէն գը նեյին քի հավը հավգիր մըն է աձէր, անդար շէրմագ, անդար փառլահ հավգիր մը քի՝ Նմասի թէս փառ-փառ գը վառի, օդան լուսավոր գոր: Երիգ-գնիգ շատ գը զարմանան քի աս ի՞նչ թէվիր հավգիր է: Անգի վէր ամմէն օր հավը ադանգ մէ մեզ հավգիր գաձէ: Ավուրը մեզը մարթը գըսէ քի «Գնիգ, եգու սի հավգիրներէն քանի մը հադ չարշուն դասիմ դէ ծախսիմ. թէքի քանի մը փարա բքունէ»: Գնիզն ալ «դար դէ ծախսէ» գըսէ: Երիգը գառնէ քանի մը հավգիր, չարշուն դասելու ադէնը դույումչի մը գը դէսնէ, հեռույն գը գանչէ զիսքը: Մարթը գէրթա դույումչուն քօվ. դույումչին գըսէ քի՝ «աս հավգիրները ծախս՝ մը գօր»: - «Հա, ծախսիմ գօր. քանի՞ փարա գուդաս», գըսէ մարթը: Դույումչին հավգիրը ծեռքը գառնէ, գը նեյի քի խալիս էլման է. մարթուն գըսէ քի՝ «հազար դուրուշի գուդա՞ս մը»: Մարթը ի՞նչ քիդէ հավգիրն էլմա ընսալը, գըսէ քի՝ «Միսրար, ընձի գեթիւնի՞շ մը գանէս գօր»: - «Չէ՛, ի՞նչ գեթիւնմէ

Ե. քիչ է նե երգու հազար դամ»: - «Ախբար, ի՞նչ գըսէս գոր, ընծի գեթէնմի՞շ մը գանէս գօր»: «Ե՛, իրեք հազար դամ անանգ է նե»:

Մարթը գը մղած քի եղեք դույումշին իրա՞վ մը գըսէ գօր՝ շախա՞ մը. հեմէն գըսէ քի «դո՞ւր փարան»: Դույումշին իրեք հազարը գը հանէ գուղա, հավակիթը գառնէ: «Աս հավակիթն դահա զա՞ մը» գըսէ: - Հաբա՛, զա: - «Անանգ է նե՛ ինչդար ունիս նե ընծի բեր. յես հաղը իրեք հազարագանի գառնիմ»:

Մարթը իննումէն ծաղիզը բառելով (իմա ծաղիկը պատոիլ «չափազանց ուրախանալ») դուն գերթա. «Գնիգ, մէնք եխալիսը գդակը»՝ ըսելով գնգան ալ բանը գիմացնէ. գնիգն ալ շատ գուրախանա: Ալ գը հասզնան քի հավերնին ելմաս ածող հավ է եղեր. ալ անգի վերը երիզը ըրոդութինը, գնիգն ալ դեզգի գուրծիլ վար գը ցը: հավուն հավակիթները ծահելով գուրեն գր իմէն, գյանը-գենանութին ժամանագ գանցումէն: Վախիթ վերը դուսահի բես սիւսիւ դուն ալ շինել գուղան, մէշը գը նսդին:

Չաղգական օր մը քախքին վարթաբեդը փօքրավօրին հետ մէգդեղ դուն-օրինէնքի գութա մարթուն դունը: Օրինէլու աղեննին փօքրավօրը քոաֆին վրայի հավը գը դէսնէ, գը նեյի քի հավուն դանադին վրա գիր զա. գը գարթա քի սըվիսանգ գրված...

Original page number 236.

... Ե. «Աս հավուն ուեղըն ուրողը վազան (լաւ վազող) գընսա, սիրդն ուրողըն իմասդուն գընսա, գլուն ուրողը թաքավուեր գընսա»: Փօքրավօրը գը մղած քի սի հավը ինչքէ՞ս անիմ է ձեռք ցքիմ: Մեր (թոք. մէգէր) մարթուն գնիգն ալ անթիեն փօքրավօրին գէնջութանը գէրնըվէր է (սիրահարուիլ). աջօվ ումծօվ նիշաններ զանէ եղեր. փօքրավօրը բանը հասգնալով գամաց մը գնգանը ծովը գերթա. գնիգը գամացուգ մը գըսէ քի «Կաղը մէզի եգու». փօքրավօրն ալ գըսէ քի «Եղեր (եթէ) դի (այդ) հավը գը մօրթէն գէթէն նե գութամ». «Փէք աղէգ, գը մօրթիմ, գէփիմ» գըսէ գնիգը: Երթեսի վանգուցը (առաւտօն) երգանը երթալէն վերը գնիգը գը բռնէ հավը գը մօրթէ, թէնգիրն գը դընէ գէկի: Մենս ալ փօքրավօրը գութա. գնիգը դողաքը գլխէն շամիելու համար՝ ախշիզանը գըսէ քի «սի ախբարըդդ ա՛ն դէ բըղդողուր»: Ախշիգն ալ ախբարը գրոգած օդայէն դուրս գէլլէ, դանը մէշ վէր վար դանանադու աղենն օջախին գոյսը գէրթա. դղան օջխին վրայի թէնգիրն դէսնելով գը նեյէ քուրը քի անգից բան դա դէ ուղէ. ախշիգն ալ թէնգիրն գը բանա, հավուն գլխիր ախբօրը գը գէրցէտ, սիրդը ինեն ուեղթերն ալ ինքը գուղէ. մէ մն ալ վրան իմասդութին քալօվ գը մղած քի «յես ինչո՞ւ սա հավէն գէրա. իհմա մարժս գը հերսոնի, զիս գը ծէծէ»: ըսելով մօրթ վախուն՝ դղան գիրդ՝ դունէն դուրս գընգնի, վազելով գը փախչի: Ախշիգն հավուն սիրդը ինեն ուեղըն ուրելով հետ իմասդուն եղեր եր, հեմ վազան: Գը վագէ գը վագէ, շադ շադ դէր վագէլէն երթալէն վերչը՝ լեռթը գը բառի (լեռթը պատոիլ «չափազանց յօնկիլ») գը մսա. գը նեյի քի մեյդան դէր մը դալաբալին մը զա, մէգ ծաք (ծագ՝ Եւդոկիի բարբառով կը նշանակէ «թօջուն») մը թօցնէն գօր. ի՞նչ է դէյի ծովերնին գէրթա. մէ մին ալ ծաքը գութա գըրդի ախբօրը գիխուն գը նսդի: Մարթիգն ասի չեղավ, ասի չեղավ ըսելով ծաքը գը բըղնէն, նօրէն գը թօցնէն, նօրէն գութա դղուն գիխուն գը նսդի: «Նօրէն չեղավ, նօրէն չեղավ» ըսելով նօրէն ծաքը գը թօցնէն, գինտ գութա դղուն գիխուն դոնմիշ զանէ: Մարթիգն գը նեյին քի ընսալիք չունի, «Ե՛, թաքավուերնին զահիր ասի է եղեր» ըսելով՝ դղան ախշիզանը հէդ զառնէն իրէնց քաղաքը սէրայը գը դանին, թաքավուեր գը նսդէնւն: Մեր ադ քախքին թաքավուերը մէռած է եղեր, ադ ծաքն ալ դէօվլէթ դուշի է եղեր քի վօրու գլխի նսդի նե՝ անի...

Original page number 237.

... թաքավուեր ըննա- ադ քախքին եղեքը աղանգ է եղեր: Ադ բըղիդիգ դղան թաքավուերութին զայնա՞ մը անէր. ըմմա քուրը իմասդութինօվը ախբօրը դէղը թաքավուերութինը զանէ, անդար աղէգ զանէ գի վախիթ անցնելով աս ախչզան իմասդութինը ամմէն թարաֆ շան գուղա, մէնծ անուն գը հանէ:

Թանք հիմա հօրը մօրը:

Հարը ան իրինգունը դունը գութա քի հավը չի զա. «Գնիգ, հավը վո՞ւր է», գըսէ նե, «ի՞նչ գիդնամ» գըսէ գնիգը». մէ մն ալ մարթը գը նայի քի դղաքն ալ չի զան. «Թա դղաքը վո՞ւր էն», գըսէ նե՝ գնիգը անօր ալ «չիմ գիդէր» գըսէ: Մարթը ինէվի բես սօխգները գընգնի դղա փնդրէլու, հավ փնդրէլու, ըմմա նե՝ դղա գը գըրնէ, նե՝ հավ: Մարթը շադ մէրաք զանէ, քիշեր ցօրէգ օ՛փ փի՛ւֆ անէլով մղածէլ գէնալն իրէն՝ մէ մն ալ գիմանա քի հեռու քաղաք մը իմասդուն ախշիզ մը զա եղեր, թաքավուերի քուր, ամմէն բան գիդէ եղեր, ի՞նչ հարցնէն նե ջուղաքը գութա եղեր: Մարթը քանի մը հավակիթ ծօցը դնէլով՝ գէլլէ ադ ախշիզը փնդրէլու գէրթա. գըսէ քի «Երթամ ադ ախշիզանը սի հավակիթները հէդիյէ դամ, ցավոս բառմիմ, բէրի ընծի չար մը գը ցըցընէ»: Ասանգ մղածէլով շադ շամիա երթալէն

Վերչը աղ քաղաքը գը հասնի, սէրայը գէրթա: Ախշիզը ախբօրը հեղ նսղած դէղը գը հասգընա քի հարը գուքա գօր, ախբօրը խաբար գուլդա. Եմիր գանեն, ներս գուքա. հարերնին խօրաթձընելն վերչը՝ «մէնք քու փնդրած զավարնեղող Ենք» լսելով գէրթան վիղը գը բոլլպին. հարն ալ խնդրումն լալ գը բաշլը: Են վերչը իրարու հեռութե առնելն յեղքը՝ հօրերնուն գրսէն քի «Գնա դուն, դնօվ դեղօվ աս քաղաքը մեր քովն եգու, ֆես (հնո) գէնանք»: Մարթն ալ գէրթա, դուն դէղ գը ծախտօրի, գընգանը հեղ գէլլէ դոցը քով գուքա: Ան վախթը ախշիզը մօրը գրսէ քի «Մարդիգ, հավը ինչ եղավ, մէզի բիղ՝ ըսես»: անի ալ գրսէ քի «Ինչ գիղնամ, գօրավ»: Ան աղենը ախշիզը հօրը եռչելը մէզիզ գը բաղմէ մօրը արուրքը («արարք»), հավը մօրթէլը, փօքրավօրին քալը, հավուն գլոխը, սիրոդը, ուեղքերը ուղելնին, վախերնուն դնեն վախչելնին, մինչի թաքավուեր ըննալնին:

Մարթ ասունք լսածին բես գաս-գաբուդ գընսա գընգնի գը մեռնի. դղաքը հարերնին մենձ բաղիվսերօվ գը բահեն, օրերնին երշանիզ գանցընեն:

Original page number 238.

27.4.2 Merzifon subdialect

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1900, page 427.

Իրիգունը դրի մաղ մը հավգիթ՝ վանգուց չգար հիշ մեղ հաղիզ (աստղեր):

Ինքը սէվ, երեսը չերմագ (սուլրճ):

Եվէլ բարին աչք չի հանիր:

Եշը չգերած խօղը ուղէ նէ՝ փօրը գը ցավի:

Ցորեղին ծուկը գը ծամէ՝ թիշերը ծէթ գը վարէ:

Երեսին գեօրէ սիլլէ գը զարնեն:

Զանրը նսդիր օր լըռ գաս:

Chapter 28

Smyrna

28.1 Background

Original page number 239.

Beyond the region of Evdokia, Sebastia, and Cilicia, towards the west, there is a Turkish-speaking Armenian population, as we know. But two large settlements form an exception in the general area of Asia Minor, and they speak a separate Armenian dialect. These are Smyrna and Nicomedia.

The dialect of Smyrna is spoken not only in Smyrna, which is the largest and most famous center of the area, but also in a few of its surrounding cities, which are Manisa, Kasaba, Menemen, Bayındır, Kırkağaç, and also a few other villages.

The dialect of Smyrna is still not at all studied. There is only a short manuscript on this dialect (Պատեան 1899:300). We use this text as a sample.

From this text, it seems that the Smyrna dialect is extremely similar to the Istanbul dialect, and especially the Evdokia dialect; we find differences in some points.

28.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

– քա եավում Կիւիցա, ինսո՞ր իս:

– Վիրեդ բարի, Համաս դատըն. հայես նե հազկեկ կը խօսամ. մեկամ օրվան անձրեւը չերչիֆնեներուն արալըխըն ներս վազեր օսին քանափեն պիս պիւթին թրշեր եր. չարշին զլած էի մախսուս զատկին հեմար ալաճա գնելու, տուն դառնալըն իսապերսիզ քանափեին վիրեն են եկայ քիչ մը հանգչելու. ի՞նչ...

Original page number 240.

... հայիս, Նեմլախող գեհիրի պէս թախ օսկրներս անցեր է, երկու օրէ վեր հալ չունիմ, երեկ երկու հեղ պայլմիշ եղայ. եավում, այս ի՞նչ ծանսոր բան է. չօճողները օրթան մնացեր, հայող չունին:

– քա աս ի՞նչ լախըրտը, վա՞յ գլխուս, աղջիկդ Հռիփսիմեն ո՞ւր է.անոր ինելքը հիմա պիւթիւն է, թօղ չօճողները ան հայի. դուն իիչ տիւշիւնշիշ մըլլար, քեզի պաշխաս իլաճ չկայ. րահաթ տեղդ նստ, գլնմէֆիլի քեօքը դայնաթմըշ

ընել տուր աղկեկ մը խմէ, ատոր գուվեթը պինդ պաշվա բան է տիւշիւնմիշ մըլլար, քեֆսըզլըղդ կանցնի. հիմա հզմիր աղկեկ է. կըսեն. կելլենք տե մենք ալ մէկ աղկե՛կ փարլաղ զատիկ մը կընենք:

Chapter 29

Nicomedia

29.1 Background, subdialects, and literature

Original page number 241.

This heavily Armenian-populated region, which still unbreakably keeps the Armenian language at the northwest of Asia Minor, has two primary cities. Nicomedia (Turkish İzmit) and Adapazar. Around them, there are many large Armenian villages, of which we mention Yalova, Aslanbeg, Bardızağ (Ottoman: Bahçecik), Pazarköy, Geyve, Ortaköy, Sölöz, Benli, Iznik (old Nicaea), and so on. With this diverse vernaculars, there are some manuscripts that are published in Բիւրակն [Byurakn]; these are:

- Geyve: 1900, page 563, 579, 598, 618
- Bardızağ: 1898, page 396, 471
- Ovacık: 1898, page 473, 540
- Adapazar: 1898, page 597, 887; 1900, page 676
- Benli: 1898, page 120

It is accurate to say these dialects display many differences among themselves, but it appears that we should unite them into one group, and then divide into some subdialects. Based on the manuscripts that we have at hand, their unsatisfactory condition and their scientific inexactness do not allow us to do this division, nor to decide on the borders of these subdialects.

For the subdialects in this region, the Aslanbeg subdialect has the most genuine and characteristic phenomena. And it is because of this that in Paris, I conducted a study on this subdialect, by working with a young person from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalbandian (արք. Ալեքսան Նալբանդյան). My study was published in Բազմավեպ [Bazmavep] (Աճառեան 1898), and then published in a separate...

Original page number 242.

... volume in Venice. Besides this, I also studied the sounds of the aforementioned young person, by using the recording machines of phonetic machines (ձայնախոսական մեթեսավոն) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Արք Ռուսելո), and the results were published in Adjarian (1899).

29.2 Phonology

29.2.1 Segment inventory

The sound system of the Aslanbeg subdialect has the following sounds: vowels (Table 29.1) and consonants.

Table 29.1: Vowels of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

/i/ <հ>	/γ/ <հւ>
/e/ <է>	/e/ <է>
/æ/ <աւ>	/ə/ <ղ>

/o/ <օ>	/o/ <օ>
/ã/ <աւ>	/ã/ <աւ>

Table 29.2: Consonants of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

Stops	Labial		Coronal				Dorsal/Back	
	/b/	/pʰ/	/d/	/tʰ/	/g/	/kʰ/	<p>	
<p>	<պ>	<պհ>	<դ>	<դպ>	<գ>	<գդ>	<շ>	<շդ>
Affricates			/dʒ/	/tʃʰ/	/dʒ/	/tʃʰ/		
			<ձ>	<ց>	<զ>	<չ>		
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/β/
<ֆ>	<վ>	<ս>	<ս>	<զ>	<չ>	<ժ>	<խ>	/հ/
			<ս>	<չ>	<ժ>	<ժ>	<խ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/ɾ/	/ɾ/	/l/	/j/		
<մ>	<ն>	<ն>	<ն>	<ն>	<լ>	<յ>		
					/լ/			
					<լ‘>			

Among these, the sound /ã/ <աւ> represents a nasalized /a/ <ա> sound. The /e/ <է> represents a very open /e/ <է> sound. The sounds /œ, γ/ <էօ, հւ> have their usual closedness when before stress, but they are pronounced as very open when stressed, like /œə, γə/ <էօա, հււա>.

29.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

29.2.2.1 Vowel changes

29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ ա became /ã/ <աւ> without a definitive rule. It becomes /ã/ <աւ> next to nasal. When there a sound /u, o/ <ն, օ> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /e/ <է> (Table 29.3).

Table 29.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘sweet’	անոյշ անոյշ	ենյշ ենիլշ	անոյշ (dated) անոյշ
‘name’	անուն անուն	ենյն ենին	անուն անուն
‘hungry’	անաստի, անաստի	ենօտի ենտօրի	անօտի անտօրի
‘durable’	ամուր ամուր	եմյր եմիլր	ամուր ամուր

When there is a sound /r/ <n> after the nasal, the /a/ <w> becomes /o/ <o> (Table 29.4).

Table 29.4: Change from Classical Armenian /a/ <w> to /o/ <o> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
'small'	manər մանր	morjə մօրյը	manər մանր
'heavy'	tsanər ծանր	dzorjə ծօրյը	tsanər ծանր
'comb'	santər, *sanər սանր, *սանր	sorjə սօրյը	sanər սանր

When there are two consonants after the nasal, the /a/ <w> becomes /œ/ <eo>, while the nasal is lost (Table 29.4).

Table 29.5: Change from Classical Armenian /a/ <w> to /œ/ <eo> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
'to recognize'	tʃanatʃ'el ճանաչել	goʃnal գեշնալ	tʃanatʃ'el ճանաչել
'rain'	andz'rev անձրեվ	ærzæv էրզավ	andz'rev անձրեվ
'thick'	tʰandzər թանձր	tʰærzə թէրզը	tʰandzər թանձր

29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <t> The Classical sound /e/ <t> becomes /e/ <t> at the beginning of words, while it is /e/ <t> in other places.

29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> The sound /o/ is usually /œ/ <eo>, but it becomes /a/ <w> next to nasals (Table 29.6). *HD: Note that Adjarian actually writes <o> which is CA /au/; but his example is about CA /o/ <n>; it seems he made a typo.*

Table 29.6: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /a/ <w> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
'buffalo'	gomēʃ զնվէշ	gameʃ զնվէշ	gomeʃ զնվէշ

29.2.2.1.4 Other vowel changes In others, we see the following changes:

- CA /u/ <nL> → /y/ <ŋL>
- CA /ɔj/ <nj> → /y/ <ŋL>
- CA /iŋ/ <ŋL> → /y/ <ŋL>
- CA /qj/ <wj> → /a/ <w> (under stress)
- CA /qj/ <wj> → /e/ <t> (without stress)

For example, see Table 29.7.

Table 29.7: Miscellaneous vowel changes from Classical Armenian to the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
'father'	hajr հայր	har հար	hajr հայր
'to burn'	ajrel այրել	erel էրել	ajrel այրել

29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction

The consonant sound changes are very interesting. Speaking in general, the sequence plosive+consonant is unacceptable in the Aslanbeg subdialect. When such a sequence occurs in a word, whether originally, or in connected

speech when a plosive-final word precedes a consonant-initial word (such as).¹ In this...

Original page number 243.

... situation, the first member of the sequence (the plosive) undergoes the following changes.

29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j> The sound /g/ <q> becomes the semivowel /j/ <j> (Table 105).

- (105) a. myj mə (Nicomedia)
 mug mə (SWA)
 mouse INDF
 'a mouse'
 միյ մը, մուկ մը
- b. hy dasə (Nicomedia)
 hinq^h dasə (SWA)
 five ten
 HD: I'm unsure of the translation, perhaps 'fifteen'.
 հինգասը, հինգ-տասը

29.2.2.2.2 Deletion of other stops The sounds /k^h, b, p^h, d, t^h/ <p, p, ɸ, η, ρ> are deleted; but in its place we find a sudden cessation of breathing and constriction of the throat, which we present with the symbol ✻. This form change is very interesting, and from a general phonetic perspective, it shows the path that consonants take before they are completely lost (Table 106).

HD: Without recordings, it's difficult to know exactly what Adjarian interpreted as this cessation. It could be a glottal stop, or the impression of an unreleased stop. I thus cannot give it a believable IPA symbol.

- (106) a. ſa✻ mart^h (Nicomedia)
 ſad mart^h (SWA)
 many person
 'many people'
 շա✻ մարթ, շատ մարթ
- b. p^ha✻ g-a-∅ (Nicomedia)
 p^hajd g-a-∅ (SWA)
 wood exist-TH-3SG
 'Is there wood?'
 փա✻ զա՞, փայտ կա՞
- c. œ✻k^h-ə (Nicomedia)
 votk-ə (SWA)
 foot-DEF

 'the foot'
 եռըն, նորը

¹HD: Includes a set of words and phrases from SEA/SWA as examples for words with clusters. I don't include them in the translation because I don't think they're useful for a non-Armenian reader, and including them into the prose seems confusing. For those Armenian readers who are interested, Adjarian lists the following words as having word-internal clusters: *nupq, ծեղը, մարդ, կոճկեր, մեծնալ, կանգնիր, ծնկվուեր*. He lists the following simple phrases that have a cluster across a word-boundary: *հաց սուր, դուր զացեր, մեր բեղի բախը, կոսկ վարտ*, where the sequences <hg, pg, pp, լկ> appear.

29.2.2.2.3 Deaffrication of affricates The Classical affricates (շական) /tʃ, dʒ, tʃʰ, tʃs, dʒs, tʃsʰ/ <č, չ, չ, չ, չ, չ> lose their dental plosive part and become the simpler sounds /ʒ, ʃ, z, s/ <ժ, Շ, Շ, Շ>.

- (107) a. məz mərtʰ (Nicomedia)
 medʒ mərtʰ (SWA)
 big person
 ‘big man/person’
 մեզ մարդ, մեծ մարդ
 b. vəs dəs (Nicomedia)
 vetʃʰ dəs (SWA)
 six boy
 ‘six boys’
 վէս դղա, վեց տղայ
 c. daʒg-a-n-a-l dəs (Nicomedia)
 dadʒg-a-n-a-l (SWA)
 Turk-LV-INCH-TH-INF
 ‘to become a Turk’
 դաժգնալ, տաճկանալ

29.2.2.2.4 Deletion of nasals And also for these three conditions, if there is a nasal sound before the plosive sound, then it is lost (Table 29.8).

Table 29.8: Deletion of nasals in cluster reduction in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA or SWA
‘to fall’	ankanil	անկանիլ	ənknel
‘thick’	tʰandzər	թանձր	tʰandzər
‘high’	barðzər	բարծր	barðzər
‘fly (bug)’	ɛ̃ʃantʃ	ճանճ	ճանճ
‘a fly’			
‘to pass’	antsʰanel	անցանել	antsʰnil

29.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication In itself, it is understandable that for the third condition, if the affricates are lost next to plosives of a disagreeing degree, then the affricate takes the degree of the plosive: the voiceless becomes voiced, and the voiced become voiceless. *HD: Note that in Adjarian’s examples, the affricate is voiced in SWA, but it would not have been voiced in the original CA form.*

- (108) a. garʃ kʰitʰ (Nicomedia)
 garðʒ kʰitʰ (SWA)
 short nose
 ‘a short nose’
 գարշ քիթ, կարծ քիթ
 b. əs-as-s e (Nicomedia)
 əs-ədʒ-əs e (SWA)
 say-RPTCP-POSS.1SG AUX
 ‘it is what I said’
 ըսասս Ե, ըսածս Ե

29.3 Morphology

29.3.1 Verb inflection or conjugation

The grammatical forms are like Istanbul. But in verbal conjugation, the Classical ending /e/ <ε> becomes /i/ <ի> next to nasals. Like the Evdokia dialect, the imperfective and perfective changed the Old Armenian ending /-a-kʰ/ <արպ> (New Armenian /-i-nkʰ/ <իլոց>) to /-ā-nkʰ/ <ալոց>. The progressive is always made with formative /háje/ <հայէ>. The following are the mentioned forms of the verb 'to like'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

29.3.1.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <լր> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Nicomedia, the theme vowel varies between /i/ <ի> and /e/ <է> (Table 29.9).

Table 29.9: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	զը սիրէս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	զը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nkʰ	զը սիրինկʰ	gə sir-e-ŋkʰ	կը սիրենկʰ
2PL	gə sir-e-kʰ	զը սիրէք	gə sir-e-kʰ	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	զը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 1PL sequence /-i-nkʰ/ (Table 29.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. This is in contrast to CA where the past 1PL was the sequence of morphs /-a-kʰ/ where /a/ was likely a past marker. Nicomedia is more conservative and uses the past suffix /-a/ for the past 1PL. Note how the theme vowel varies in form.

Table 29.10: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅	զը սիրէի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի
2SG	gə sir-e-i-r	զը սիրէիր	gə sir-ej-i-r	կը սիրէիր
3SG	gə sir-e-∅-r	զը սիրէր	gə sir-e-∅-r	կը սիրէր
1PL	gə sir-e-ã-nkʰ	զը սիրէնկʰ	gə sir-ej-i-ŋkʰ	կը սիրէնկʰ
2PL	gə sir-e-i-kʰ	զը սիրէիք	gə sir-ej-i-kʰ	կը սիրէիք
3PL	gə sir-e-i-n	զը սիրէին	gə sir-ej-i-n	կը սիրէին
IND	✓-TH-PST-AGR		IND ✓-TH-PST-AGR	

29.3.1.2 Progressive marking

HD: In SWA, the indicative present and the indicative past imperfective are rendered progressive by simply adding the progressive enclitic /gor/. In Nicomedia, the progressive marker is instead /háje/ <հայե> (Table 29.11).

Table 29.11: Progressive <շարունական ներկայ> of the present and past imperfective of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Progressive present <շարունական ներկայ> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m háje	զը սիրիմ հայե	gə sir-é-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	gə sir-é-s háje	զը սիրես հայե	gə sir-é-s gor	կը սիրես կոր
3SG	gə sir-é-∅ háje	զը սիրե հայե	gə sir-é-∅ gor	կը սիրե կոր
1PL	gə sir-i-nkʰ háje	զը սիրինք հայե	gə sir-é-nkʰ gor	կը սիրենք կոր
2PL	gə sir-é-kʰ háje	զը սիրեք հայե	gə sir-é-kʰ gor	կը սիրեք կոր
3PL	gə sir-i-n háje	զը սիրին հայե	gə sir-é-n gor	կը սիրեն կոր
IND	✓-TH-AGR PROG		IND ✓-TH-AGR PROG	
	Progressive past imperfective <շարունական անկատար> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅ háje	զը սիրեի հայե	gə sir-ej-í-∅ gor	կը սիրեի կոր
2SG	gə sir-e-i-r háje	զը սիրեիր հայե	gə sir-ej-í-r gor	կը սիրեիր կոր
3SG	gə sir-e-∅-r háje	զը սիրե ր հայե	gə sir-é-∅-r gor	կը սիրեր կոր
1PL	gə sir-e-ã-nkʰ háje	զը սիրեանք հայե	gə sir-ej-í-ŋkʰ gor	կը սիրեանք կոր
2PL	gə sir-e-i-kʰ háje	զը սիրեիք հայե	gə sir-ej-í-kʰ gor	կը սիրեիք կոր
3PL	gə sir-e-i-n háje	զը սիրեին հայե	gə sir-ej-í-n gor	կը սիրեին կոր
IND	✓-TH-PST-AGR PROG		IND ✓-TH-PST-AGR PROG	

29.3.1.3 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 29.12) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ-/ and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Nicomedia dialect behaves essentially the same with two major differences: the theme vowel can vary, and the past suffix is /ã/ <սã> for the 1PL.

Table 29.12: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	sir-e-̄tsʰ-i-∅	սիրեցի	sir-e-̄tsʰ-i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-̄tsʰ-i-r	սիրեցիր	sir-e-̄tsʰ-i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-̄tsʰ-∅-∅	սիրե ց	sir-e-̄tsʰ-∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-̄tsʰ-ã-nkʰ	սիրեցանք	sir-e-̄tsʰ-i-ŋkʰ	սիրեցանք
2PL	sir-e-̄tsʰ-i-kʰ	սիրեցիք	sir-e-̄tsʰ-i-kʰ	սիրեցիք
3PL	sir-e-̄tsʰ-i-n	սիրեցին	sir-e-̄tsʰ-i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

Original page number 244.

29.3.1.4 Other tenses

The other tenses are formed in accordance to these.

HD: Adjarian does not discuss the above forms at all, but his brief examples suggest the following differences between Nicomedia and SWA.

HD: The future and future perfect are formed the same across Nicomedia and SWA (109). In SWA, these forms are created by adding the future proclitic /bidi/ before the finite verb forms that are used for the indicative present and indicative past imperfective.

(109) a. Future

bidi sir-i-m (Nicomedia)
 bidi sir-e-m (SWA)
 FUT like-TH-1SG

'I will like.'
 պիդի սիրիմ, պիտի սիրեմ

b. Future perfect

bidi sir-e-i-∅ (Nicomedia)
 bidi sir-ej-i-∅ (SWA)
 FUT like-TH-PST-1SG

'I was going to like.'
 պիդի սիրեի, պիտի սիրեի

HD: The imperative 2SG does not have an overt 2SG suffix in either dialect (110).

(110) Imperative 2SG

sir-e-∅ (Nicomedia)
 sir-e-∅ (SWA)
 like-TH-IMP.2SG

'Like!'
 սիրե, սիրե

HD: The subjunctive present and past imperfective in formal SWA are just the finite verb, while spoken informal SWA allows adding a subjunctive enclitic /ne/ after this form. Nicomedia has a subjunctive enclitic /nə/ (111).

(111) a. Subjunctive present 1SG

sir-i-m nə (Nicomedia)
 sir-e-m (ne) (SWA)
 like-TH-1SG SBJV

'(If) I like'
 սիրիմ նը, սիրեմ (լէ)

b. Subjunctive past imperfective 1SG

sir-e-i-∅ nə (Nicomedia)
 sir-ej-i-∅ (ne) (SWA)
 like-TH-PST-1SG SBJV

'(If) I liked'
 սիրեի նը, սիրեի (լէ)

29.4 Miscellaneous

29.4.1 Subdialectal variation on the progressive

In the city of Nicomedia, the progressive is formed with the formative /jɔr/ <jor>, which is an exact borrowing from Turkish <yor>.

29.4.2 Prosody

In the area of Nicomedia, conversations generally have a very long stress. The end of every word or speech is lengthened with the singing melody, like for the people of Shamakhi (112).

(112) Nicomedia?

- a. bidi ert^h-a:-s
FUT go-TH-2SG
'You will go.'
բիդի էրթա՞ս
- b. anun-d int^h e:
name-POSS.2SG what AUX
'What is your name?' անունդ հ՞նչ է՞'

HD: I suspect that Adjarian's transcriptions are however not in his orthographic system, but are instead written as SWA words. For example, for the word 'your name', the spelling is <անունդ> which would be interpreted as [anund] in Adjarian's notation, but the SWA pronunciation is [anunət^h].

29.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

29.5.1 Aslanbag subdialect

Adjarian's source: Աճարեան (1898:35)

- Փար իրգիւս, Խաշդիլ ախբայր:
- Խեր ըլ՛լա:
- Օվադեմ բաբային քլիխն Էգածը իմացա՞ն, Էքիխն մալահաթը:
- Իրավ եօր էրեգ իրգիւս աղայ լաֆ մը գար հըմը, ըոի* մը չիյդիմ:
- Էքին քեօր էգէ՞ն Ե՞ դը ջիւղէ՞ ո՞ անընգիւ գեօդըռդէ՞ ո ին:
- Զիւ ըբը հ՞շ գայնէ՞ ր Ե՞ ք, ցիյէ՞ ո՞ քաշեցէք ո՞ իզը իանք. աս փանի ընէ՞ ողը Լազէ՞ ո՞ ըլ՛լալիւ ին. առչի եօրն ա Կարթան ամշիլն էքին ըու՞ ր ին: Թիւն քընը Գարզբեղին իլէն Միսանին գանչէ, ես ա երգիւ հա* բեգիրչի շարիմ:

Մանիւզը գիա Գարզբեղին դիւնը.

- Փարի լիսս, Բայձառ, Գարզբեղը վԵ՞րն Ե :

- Խեր ըլ՛լա, Խաշդիւր ախբար, վԵրն Ե :

- Թեօղ չիւֆդան առնԵ՝ դը քա:

Բայձառը վԵր գիա:

- Մար*, գըսԵ՝, Եի չիւֆդան առ դը վար քնը:

Գարզբեղը գը ցա*գԵ՝, չիւֆդան ամիւզը գը զարնԵ՝, գԵնԵ ի՞շ դա ըջըր, գըսԵ՝, վար գիշնա:

- Փարի լիսս, Մանիւզ ախբար:

- Աս*ձիւ փարին, քընի՞ սահաթեն վար գիշնաս. մնչգը դայֆան ին. ԼազԵ ոիւն բիդի իանք:

- Շա* զիյանիւթին ըրԵ՞ր ին:

- Ախբար, հավեօնն ըր իւդելսին հա՞նէ զարար չիւմի ըսինք, գԵօշԵ՞ր անընգիւ* դէօդրդԵ՞ր ին:

- Անանգ Ե նը քընի մը հադ ա ցի առնԵլիւ Ե :

29.5.2 Bardizağ

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 396.

Ելանը գացանը Գալիլիա,

Գալիլիան ծով մը կար,

Ծովուն մԵջ ծառ մը կար,

Ծառին վրա բուն մը կար,

Բընին մԵջ հավկիթ մը կար,

Հաւկթին մԵջ ծագ մը կար,

Ան ծագը անդանակ մօրթեցին,

Անկրակ եփեցին,

Ով կերաւ զարմացաւ,

Ով չկերաւ ճաթեցավ:

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

ԱղԵկ չօճուխին օրնԵն (օրուանԵն) կառնին,

ԱղԵկ կրիյճին (կտրիճին) փերչըմԵն կառնին,

ԱղԵկ եզան լիծԵն կառնին,

ԱղԵկ գոմշուն կոտոշԵն կառնին.

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Original page number 246.

Երսուն երկու ծի ու ջորի,

Եկան անցան յիսուս պառչան,

Կարմիր կովը մորթեցին,
Վեվ կերաւ զարմացաւ,
Վեվ չկերաւ ճարթեցավ:

29.5.3 Ovacık

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 475

Հարիկ չուներ, մարիկ ուներ,
Չըստըկուք (գոյգ) քըրվըտանք ուներ:
Նէ հարիկ ունիմ, Նէ մարիկ,
Ունիմ միայն մէ աղբարիկ:
Մարիկ չունիմ, աղբար չունիմ,
Մէկ հատիկ քուրիկ մ'ունիմ:
Մօրկանս սիրելին էի,
Հօրկանս գանձապահն էի:
Մօրկանս մէկ հատն էի,
Եղբօրս սրտաշն էի.
Որ շարած մարգրիտ էինք,
Շարքուկ շարքուկ քակրվեցանք:
Մենք ջուխթ մի կեօվերճին էինք,
Որըս սար ելանք, որըս ձոր:
Որ ծալած դումաշիկ էինք,
Ծալուկ ծալուկ քակրվեցանք,
Զեն արժան տեղվանքներ ինկանք:
Մեր քուրը հարսնիք է բռներ,
Աղբօրը մոմ մը չէ դրկեր.
Դրկեր է տեղը հասեր:
Այս աշխարհըս առին տարին,
Աղջիկ տղին հացն էր հարամ:

29.5.4 Adapazar

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 676

Աղբար աղբարուկ եանք,
Խմելու պաղ ջուր եանք.

Ըստամպօլէն հեքիմ բերեք, հալիկս ցըցուցեք,
 իմ հալիկս հալիկ չէ, բարձիկս դարձուցեք:
 Ես որ մեռնիմ, մայրի՝ կ, փոսս խորունկ փորեցեք:
 Իմ քաշած չարչուրանքներս վրաս գրեցեք:
 Խարիապութան բանը եաման դիմար է,
 Աշխարհս լուս արեւ՝ մեզի տուման է:
 Մի՛ լար, մա՛յրիկ, մի՛ լար, աչվիդ կաւրի,
 Մերտիվէնեն վար իշնամ նե ստիկդ կը մարի:
 Իմ սերս քու սերդ դատասան մնաց,
 Շատ մուրազներ ունեանք՝ կիսկատար մնաց:
 Մե՛րթար օղով, մե՛րթար, մինակ կը մնանք,
 Կերթաս ալ չես ի գար՝ կարօտ կը մնան:
 Փէշերդ սօթեցին, գօտիդ խօթեցիր,
 Թու դարիապւկ հայրիկդ ու մայրիկդ որի՞ ծգեցիր:
 Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինծի համար,
 Ասկէ տասնը հինգ օրէն երազդ կուզամ:
 Օ՛ղով, երազով կարօտ չառնուիր,
 Երկիրմով ալ մուրազ չառնուիր:
 Մի, լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինծի համար,
 Ինչո՞ւ մեզ աշխարհը բերիր, մեռնելու համար:
 Մերտիվէնեն վար իշնամ նե՛ ետեւեն նայէ.
 Դուռնեն դուրս ելլեմ նե զմուտդ կըրեւ:

29.5.5 Benli

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1898, page 120

Արտերը փուսեր է փուսը,
 Վերուսաղում Էլավ լուսը.
 Հոռվիսիմա Մարյամ կուսը
 Օրնէ զս մեր թոգովէօրը:
 Զահանանին անցան տասը
 Բաժնեցին խօվերդն (հաղորդ) ու մասը.
 Երկինքն կախվեր է փումքը,
 Ի՞նչ զնեմ աշխարհիս միլքը.
 Ըղսդագէս վարեց ծովը,
 Տասվերկու աշակերտ քովը,

Original page number 248.

Օրնէ թոգովեօրն ու թագուհին,
Օրնէ անմենը ալ միասին:
Ծովին մէջի կարմիր ատան,
Աստված փրկէ չարն ու խատան:
Երգինկավու Սավուր տատան
Օրնէ ըս մեր հեօրսն ու փեսան:
Օրնէ թոգովեօր, օրնէ սաղտուճ,
Օրնէ ամենը ալ միարան:
Ան վէօտ էր օր ընկավ հեօրը,
Վրան լցին քարն ու փեօտը:
Լուսաւորիչ Գիրգեօր հեօրը
Օրնէ ըս մեր թոգովեօրը:

Chapter 30

Istanbul

30.1 Background

Original page number 249.

The Istanbul dialect is spoken in the city of Constantinople, and in the villages that lie between the two shores of the Bosphorus and the Golden Horn. Just as Tbilisi is the center of the Eastern literature, so is Istanbul the center of Western literature; the Istanbul dialect has served as a basis for the formation of the Western literary language. Keeping in mind this large role, it is surprising that the Istanbul dialect has still not been studied in detail. However, there are innumerable writings where the Istanbul dialect has been written down, with small or large relevance or authenticity.¹ When the Civil language of Armenian (Civil Armenian, սշխառհաբար) was first established, the newspapers and books that were published, whether in Istanbul, Venice, or Smyrna, were written in the colloquial language of the plebeian class (ռասիլ դաս) of Istanbul. Armenian writers bit by bit cleaned it up with Classical Armenian, and they created the new literary language.

30.2 Phonology

30.2.1 Segment inventory

30.2.1.1 Vowels

The sound system of the Istanbul dialect has the following 8 vowels: /a, e, ə, i, o, œ, u, ɣ/ <ɯ, ɛ, ɒ, i, o, œ, u, ɿ>.

The sound /æ/ <ü>, which is found in many other dialects, does not exist here.

Similarly, the differences between the sounds /e, e/ <ɛ, ɛ> and /o, o/ <ɒ, ɒ> are missing here.

The sound /ɣ/ <ɿ> is founded in Turkish loanwords, the literary language of Istanbul uses it in place of the Old Armenian /iŋ/ <ɿ> diphthong, next to a consonant. For example, the words in Table 30.1 are pronounced with /ɣ/ in the Istanbul literary dialect, while the plebeian (ռասիլ) dialect uses /dʒun/ 'snow' <ðənlu>.

¹HD: The original phrase is <թիշ կամ շատ հարազատութեամբ>; I'm not completely sure what this phrase means though because it seems to be some idiomatic use.

Table 30.1: Emergence of /γ/ <χL> in the literary Istanbul dialect

	Classical Armenian	> literary Istanbul	cf. SEA
'snow'	ձչն ձիւն	tsʰyn զիւն	dzjun ձյուն
'column'	սիւն սիւն	syn սիւն	sjun սյուն

In general, the sound /œ/ <χo> is absent from the literary language, while in the popular language it exists and it is used instead of the sounds /e, o/ <t,o>, if there is a sound /o/ <o> and /e/ <t> before or after them (Table 30.2).

Table 30.2: Emergence of /œ/ <χo> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
'wheat'	tsʰorean զորեան	tsʰoeren զորեն	tsʰoreen զորեն
'daytime'	tsʰorek, tsʰorek գերեկ, զորեկ	tsʰoereg զորեգ	tsʰerek գերեկ
'cherub'	kʰerovbē քերովբէ	kʰoerovbē քորովբէ	kʰerovbe քերովբէ
'seraph'	serovbē սերովբէ	sərovpē սորովպէ	serovbe սերովբէ

Original page number 250.

There are no diphthongs in the Istanbul dialect.

30.2.1.2 Consonants

The consonants have two degrees: voiced and voiceless aspirated. However it must be noted that the voiced consonants of Istanbul are like voiced sounds of German, and for example a French listener would perceive them as voiceless unaspirated. When the sound is given emphasis², then the voicing can increase and approach the degree of French voiced sounds. This is such that there many times when the same person pronounces the same word, sometimes as voiceless unaspirated, and sometimes as very voiced. For details and a study of the pronunciation of these sounds in the gloss, see my work (Adjarian 1899).

30.2.2 Sound changes

The sound changes in the Istanbul dialect are not big. Although the Istanbul dialect is very far from the borders of the Armenian country, but it is much more faithful to Old Armenian, then many of the dialects in the Armenian country.

30.2.2.1 Monophthongal vowel changes

The vowels have generally preserved the old pronunciations:

- CA /a/ <ω> → /a/ <ω>
- CA /e, ē/ <t, t> → /e/ <t> (in every situations)
- CA /ə/ <χ> → /ə/ <χ>
- CA /i/ <χ> → /i/ <χ>
- CA /o, au/ <n, o (ωL)> → /o/ <o> (in every situations)
- CA /u/ <nL> → /u/ <nL>

²HD: The original phrase is <ուղուի ձայլին սաստլութիւն տալ>; my translation is my best guess on how to interpret the original.

30.2.2.2 Diphthongal vowel changes

The diphthongs became simple vowels:

- CA /ɑj/ <ωj> → /a/ <ω>
- CA /ɛɑ/ <ɛω> → /e/ <ɛ>
- CA /iɛ/ <hiɛ> → /i/ <hi>
- CA /ɔj/ <nj> → /u/ <nu>

For example in Table 30.3.

Table 30.3: Reduction of Classical Armenian diphthongs in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
'father'	hajr հայր	har հար	hajr հայր
'black'	seɑuս սեաւ	sev սեվ	sev սև
'snow'	ðziun ծիւն	ðzun ծուն	ðzjun ծյուն
'light'	lojs լոյս	lus լուս	lujs լույս
'sister'	kʰojs քոյս	kʰus քուս	kʰujr քոյր

Next to vowels or alone, these become a vowel + consonant (Table 30.4).

Table 30.4: Splitting of Classical Armenian diphthongs to vowel + glide sequences in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
'Armenian-GEN'	haj-oj հայնյ	haj-u հայնւ	haj-i հայի
'to look at'	najil նայիլ	najil նայիլ	najel նայել
'sick'	hiwand հիւանդ	hivantʰ հիվանդ	hivand հիվանդ

HD: Note that Adjarian seems to treat an intervocalic glide in Classical Armenian as part of a diphthong: /haj-oj/ instead of /haj-oj/ <huajn>. But, I'm very skeptical of such a treatment for Classical Armenian, simply because such an analysis creates unclear syllable boundaries. See discussion in §??.

30.2.2.3 Consonant changes

30.2.2.3.1 Laryngeal changes For the consonants, the voiced stay voiced, but they became voiceless aspirates after the sound /ɾ/ <ɾ>. The voiceless unaspirates became voiced everywhere. The voiceless aspirates stay the same.

30.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives The word-initial sound /v/ <ɳ> is not known in the Istanbul dialect; and whenever this sound occurs at the beginning of the word, it becomes /χ/ <χu>. Even the name of the letter /v/ <ɳ> has changed (Table 30.5).³

Table 30.5: Absence of word-initial Classical Armenian /v/ <ɳ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA or SWA	
'to send'	ստարկել ուղարկել	χրկել խրկել	ստարկել, սերգել	ուղարկել, որկել SWA
'to guide'	ստերել ուղեւորել	χաշրել խախրել	սերվորել	ուղեւորել SEA
'Luke'	takas Դուկաս	χugas Խուգաս	սուկաս	Դուկաս SEA
'Lazaros'	tazaros Դազարոս	χazaros Խազարոս	սազարօս	Դազարոս SEA
'name of letter <ɳ>'	tat դաս	χazaros Խազարօս	հատ	դաս SEA

³HD: For the word 'to guide', Adjarian includes a reconstructed intermediate form */vərgeł/ /*<ռարկել>.

30.3 Morphology

30.3.1 Noun inflection or declension

In case declension, a strong simplification has been introduced. There are only four cases: nominative-accusative, genitive-dative, ablative, and instrumental. The plural is formed with the formatives */-er/ <εր>* or */-er/ <սեր>*. The following is the general picture of declension (Table 30.6).

Original page number 251.

Table 30.6: Case declension for the word ‘bread’ in the Istanbul dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	hats ^h	hwug	hats ^h -er	hwug-εր
GEN-DAT	hats ^h -i	hwug-ի	hats ^h -er-u	hwug-երու
ABL	hats ^h -e	hwug-է	hats ^h -er-e	hwug-եր-է
INS	hats ^h -ov	hwug-օվ	hats ^h -er-ov	hwug-եր-օվ

Except for a few exceptions, which form their own declension classes (among these, a very notable class are the words with suffix */-utʰin/ <-ութին>*, from CA */-utʰiun/ <ութիւն>*), all the remaining words follow this declension even the words in (Table 30.7) (HD: *that are irregular in SEA/SWA*), and words with a rime */i/ <ի>*.

Table 30.7: Regular declension for various words in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SEA	
‘dog’			fun	շուն
‘dog (GEN)’	fun-i	շունի	fan	շան
‘house’			tun	տոն
‘house (GEN)’	dun-i	դունի	tan	տան
‘house (ABL)’	tun-e	տոնե	tən-its ^h	տնից
‘mouse’			muk	մուկ
‘mouse (GEN)’	mug-i	մուգի	mək-an	մկան
‘fish’			dzuk	ձուկ
‘fish (GEN)’	dzug-i	ձուգի	dzək-an	ձկան
‘fish (ABL)’	dzug-e	ձուգէ	dzəkn-its ^h	ձկնից
‘wine’			gini	գինի
‘wine (GEN)’	gini-i	գինիի	gin-u	գինու
‘barley’			gari	գարի
‘barley (GEN)’	gari-i	գարիի	gar-u	գարու

30.3.2 Pronoun inflection or declension

The following is the general picture of the pronoun declension (Table 30.8).

Table 30.8: Declension paradigm for personal pronouns in the Istanbul dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	es	dun	an	menk ^h	duk ^h	anonk ^h
	tu	դուն	ան	մենք	դուք	անոնք
GEN	im	k ^h u	anor	mer	ձեր	անոնց ^h
	իմ	քոն	անօր	մեր	ձեր	անօրոց
DAT	əndz-i	k ^h ez-i	anor	mez-i	ձեզ-i	անոնց ^h
	ընձի	քեզի	անօր	մեզի	ձեզի	անօրոցի
ACC	is, əndz-i	k ^h ez-i	an	mez-i	ձեզ-i	անոնk ^h
	իս, ընձի	քեզի	ան	մեզի	ձեզի	անօրոցի
ABL	iz-me	k ^h ez-me	an-ge	mez-me	ձեզ-me	անոնց ^h -me
	իզմե	քեզմե	անգե	մեզմե	ձեզմե	անօրոցմե
INS	iz-mov	k ^h ez-mov	an-ov	mez-mov	ձեզ-mov	անոնց ^h -mov
	իզմօվ	քեզմօվ	անօվ	մեզմօվ	ձեզմօվ	անօրոցմօվ

HD: Adjarian provides the following paradigm for demonstrative proximal pronoun 'this' (Table 30.9).

Table 30.9: Declension paradigm for the demonstrative proximal pronoun 'this' in the Istanbul dialect

	Singular 'this'		Plural 'these'	
NOM	sa	սա	s(a)vonk ^h	ս(ա)վօնք
GEN	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
DAT	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
ACC	səviga	սըվիզա	s(a)vontk ^h	ս(ա)վօնք
ABL	sə(v)-gə	սը(վ)գե	s(a)vonts ^h -me	ս(ա)վօնցմե
INS	sə(v)-gov	սըվօվ	s(a)vonts ^h -mov	ս(ա)վօնցմօվ

There are also the forms in Table (30.10). These are all declined simply based on the pronoun 'this' /sa/ <սա>.

Table 30.10: Sample of demonstrative nominative singular pronouns in the Istanbul dialect

Proximal 'this'		Medial 'that'		Distal 'that yonder'	
as	սա	ad	ադ		
		da	դա	na	նա
asiga	սահզա	adiga	ադիզա	aniga	անիզա
asigag	սահզագ	adigag	ադիզագ	anigag	անիզագ
saviga	սավիզա	daviga	դավիզա	naviga	նավիզա
savigag	սավիզագ	davigag	դավիզագ	navigag	նավիզագ
sviga	սվիզա	dviga	դվիզա	nviga	նվիզա
svigag	սվիզագ	dvigag	դվիզագ	nvigag	նվիզագ

30.3.3 Verb inflection or conjugation

For verb conjugation classes, what remains is only /-el, -il, -al/ <էլ, իլ, ալ>, and /-nel, -nil, -nal/ <նէլ, նիլ, նալ>. We place here the conjugation of the verb 'to like', as an example of the first conjugation class.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining

the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

Original page number 252.

30.3.3.1 Subjunctive present and past imperfective

HD: In SWA (Table 30.11), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like 'to like', the theme vowel is a constant /-e-/. The Istanbul dialect uses an identical morphological strategy.

Table 30.11: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA
1SG	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն
	✓-TH-AGR	✓-TH-AGR

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 30.12) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Istanbul again uses the same strategy.

Table 30.12: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA
1SG	sir-e-i-∅	սիրէի
2SG	sir-e-i-r	սիրէիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^{hj}	սիրէնք
2PL	sir-e-i-k ^{hj}	սիրէք
3PL	sir-e-i-n	սիրէն
	✓-TH-PST-AGR	✓-TH-PST-AGR

30.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future

HD: In Istanbul and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 30.13). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /gə-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative forms. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves exactly the same and I don't provide its paradigm.

Table 30.13: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Indicative present <Ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	gə sir-e-m	գը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրէ
1PL	gə sir-e-nk ^h	գը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն
	IND-√/-TH-AGR	IND-√/-TH-PST-AGR
	Present progressive <շարունական ներկայ>	Past imperfective progressive <աշարունական անկատար>
1SG	gə sir-e-m gor	գը սիրեմ գօր
2SG	gə sir-e-s gor	գը սիրես գօր
3SG	gə sir-e-∅ gor	գը սիրէ գօր
1PL	gə sir-e-nk ^h gor	գը սիրենք գօր
2PL	gə sir-e-k ^h gor	գը սիրեք գօր
3PL	gə sir-e-n gor	գը սիրեն գօր
	IND-√/-TH-AGR PROG	IND-√/-TH-PST-AGR PROG
	Future <ապանի>	Future perfect <անցեալ ապանի>
1SG	bidi sir-e-m	բիդի սիրեմ
2SG	bidi sir-e-s	բիդի սիրես
3SG	bidi sir-e-∅	բիդի սիրէ
1PL	bidi sir-e-nk ^h	բիդի սիրենք
2PL	bidi sir-e-k ^h	բիդի սիրեք
3PL	bidi sir-e-n	բիդի սիրեն
	FUT √/-TH-AGR	FUT √/-TH-PST-AGR

30.3.3.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 30.14) and past perfect (Table 30.15) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adž/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Istanbul uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-er/ <ԵՐ>. Adjarian doesn't state if this suffix has evidential meaning or not, but I suspect it does.

Table 30.14: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA
1SG	sir-er e-m	սիրեր եմ
2SG	sir-er e-s	սիրեր ես
3SG	sir-er e-∅	սիրեր է
1PL	sir-er e-nk ^h	սիրեր ենք
2PL	sir-er e-k ^h	սիրեր եք
3PL	sir-er e-n	սիրեր են
	√/-EPTCP AUX-AGR	√/-EPTCP AUX-AGR

Table 30.15: Past perfect <զերակատար> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

Istanbul			cf. SWA	
1SG	sir-er e-i-∅	սիրեր էի	sir-er ej-i-∅	սիրեր էի
2SG	sir-er e-i-r	սիրեր էիր	sir-er ej-i-r	սիրեր էիր
3SG	sir-er e-∅-r	սիրեր էր	sir-er e-∅-r	սիրեր էր
1PL	sir-er e-i-nk ^h	սիրեր էիլոր	sir-er ej-i-ŋk ^h	սիրեր էիլոր
2PL	sir-er e-i-k ^h	սիրեր էիզ	sir-er ej-i-k ^h	սիրեր էիզ
3PL	sir-er e-i-n	սիրեր էին	sir-er ej-i-n	սիրեր էին
✓-EPTCP AUX-PST-AGR			✓-EPTCP AUX-PST-AGR	

30.3.3.4 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 30.16) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Istanbul dialect again behaves identically.

Table 30.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Istanbul dialect

Istanbul			cf. SWA	
1SG	sir-e-̄ts ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-̄ts ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-̄ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-̄ts ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-̄ts ^h -∅-∅	սիրեց	sir-e-̄ts ^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-̄ts ^h -i-nk ^h	սիրեցիլոր	sir-e-̄ts ^h -i-ŋk ^h	սիրեցիլոր
2PL	sir-e-̄ts ^h -i-k ^h	սիրեցիզ	sir-e-̄ts ^h -i-k ^h	սիրեցիզ
3PL	sir-e-̄ts ^h -i-n	սիրեցին	siruz-e-̄ts ^h -i-n	սիրեցին
✓-TH-AOR-PST-AGR			✓-TH-AOR-PST-AGR	

30.3.3.5 Imperative and prohibitive

HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like 'to like' (Table 30.17). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-̄ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-̄ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Istanbul again does the exact same strategy.

Table 30.17: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

Istanbul			cf. SWA	
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e-̄ts ^h -ek ^h	սիրեցիզ	sir-e-̄ts ^h -ek ^h	սիրեցիզ

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 30.18), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Istanbul, the prohibitive marker is either /mi/ or /mə/.

Table 30.18: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA	
2SG	mí sir-e-ɾ mé sir-e-ɾ	մի՛ սիրեր մը՛ սիրեր	mí sir-e-ɾ մի՛ սիրեր
2PL	mí sir-e-kʰ mé sir-e-kʰ	մի՛ սիրեք մը՛ սիրեք	mí sir-e-kʰ մի՛ սիրեք
			PROH √-TH-2SG PROH √-TH-2PL

30.3.3.6 Non-finite forms

HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 30.19. SWA and Istanbul have the same forms. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, and evidential participle /-er/ in SWA. The future participle is a future converb.

Table 30.19: Participles or converbs <դերասյեր> for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA	
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել
Past	անցեալ	sir-adz	սիրած
		sir-er	սիրեր
Future	ապառնի	sir-i-l-u sir-i-l-ikʰ	սիրելու սիրելիք
		sir-e-l-u sir-e-l-ikʰ	սիրելու սիրելիք
			√-TH-INF √-RPTCP √-EPTCP √-TH-INF-FUT.CVB √-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 253.

30.3.3.7 Other complex tenses

For the participles, the forms /sir-adz/ <սիրած> and /sir-e-l-u/ <սիրելու> are used to make many complex forms.

HD: Throughout this section, Adjarian lists various complex tenses. He Adjarian doesn't translate or explain the meaning of any these complex tenses. I can somewhat guess their meaning based on similarities to SWA. The (?) marks my uncertainty in my translation, even after consulting with other SWA speakers.⁴ It's generally difficult to find concrete semantic differences between some of these complex forms; see Boyacioglu (2010) for some pedagogically-oriented paradigms and their explanation.

HD: In (113), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with present tense-marking.

(113) Istanbul

- a. sir-adz e-m
√-RPTCP aux-1SG
'I have liked.'
սիրած եմ
- b. sir-adz e-m eɾ-e-ɾ
√-RPTCP aux-1SG be-TH-3SG
'I have liked, apparently.'
սիրած եմ եղեր

⁴HD: I thank George Balabanian for help in this.

- c. *sir-adz* g-əll-a-m
✓-RPTCP IND-be-TH-1SG
'I (will) have liked.' սիրած գըլլամ
- d. *sir-adz* g-əll-a-m eɪ-ə-ɪ
✓-RPTCP IND-be-TH-1SG be-TH-3SG
'I (will) have liked, apparently.'
սիրած գըլլամ Էղեր
- e. *sir-adz* g-əll-a-m gor
✓-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG
'I have been liking.'
սիրած գըլլամ գօր
- f. *sir-adz* g-əll-a-m gor eɪ-ə-ɪ
✓-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG be-TH-3SG
'I have been liking, apparently.'
սիրած գըլլամ գօր Էղեր
- g. *sir-adz* əll-a-m (ne)
✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV
'If I have liked.'
սիրած ըլլամ (լէ)
- h. *sir-adz* əll-a-m (ne) eɪ-ə-ɪ
✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
'If I have liked, apparently.'
սիրած ըլլամ (լէ) Էղեր
- i. *sir-adz* eɪ-ə-∅
✓-RPTCP be-PST-1SG
'I was liked.'
սիրած Էղաւ
- j. *sir-adz* bidi əll-a-m
✓-RPTCP FUT be-TH-1SG
'I will have liked.'
սիրած բիդի ըլլամ
- k. *sir-adz* bidi əll-a-m eɪ-ə-ɪ
✓-RPTCP FUT be-TH-1SG be-TH-3SG
'I will have liked, apparently.'
սիրած բիդի ըլլամ Էղեր
- l. *sir-adz* əll-a-l-u e-m
✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
'I am to like.' (there's a sense of an obligatory and necessitative future)
սիրած ըլլալու Էմ
- m. *sir-adz* əll-a-l-u e-m eɪ-ə-ɪ
✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-TH-3SG
'I am be like, apparently.'
սիրած ըլլալու Էմ Էղեր
- n. *sir-adz* əll-a-l-u əll-a-m (ne)
✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV
'If I will be liking.' (or perhaps 'If I am to be liking.')
սիրած ըլլալու ըլլամ (լէ)

- o. *sir-adz əll-a-l-u əll-a-m (ne) eε-e-r*
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I will be liking, apparently.' (or perhaps 'If I am to be liking, apparently.')
 սիրած ըլլալու ըլլամ (նէ) ԵղԵր

HD: In (114), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with past tense-marking.

(114) Istanbul

- a. *sir-adz e-i-∅*
 ✓-RPTCP aux-PST-1SG
 'I had liked.'
 սիրած Եի
- b. *sir-adz e-i-∅ eε-e-r*
 ✓-RPTCP aux-PST-1SG be-TH-3SG
 'I had liked, apparently.'
 սիրած Եի ԵղԵր
- c. *sir-adz g-əll-aj-i-∅*
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG
 'I would have liked.'
 սիրած գըլլայի
- d. *sir-adz g-əll-aj-i-∅ eε-e-r*
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 'I would have liked, apparently.'
 սիրած գըլլայի ԵղԵր
- e. *sir-adz g-əll-aj-i-∅ gor*
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I had been liking.'
 սիրած գըլլայի գօր
- f. *sir-adz g-əll-aj-i-∅ gor eε-e-r*
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG be-TH-3SG
 'I had been liking, apparently.'
 սիրած գըլլայի գօր ԵղԵր
- g. *sir-adz əll-aj-i-∅ (ne)*
 ✓-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I had liked.'
 սիրած ըլլայի (նէ)
- h. *sir-adz əll-aj-i-∅ (ne) eε-e-r*
 ✓-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I had liked, apparently.'
 սիրած ըլլայի (նէ) ԵղԵր
- i. *sir-adz bidi əll-aj-i-∅*
 ✓-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG
 'I would have liked.'
 սիրած բիդի ըլլայի
- j. *sir-adz bidi əll-aj-i-∅ eε-e-r*
 ✓-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 'I would have liked, apparently.'
 սիրած բիդի ըլլայի ԵղԵր

- k. *sir-adz əll-a-l-u e-i-∅*
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
 'I was (going) to like.'
 սիրած ըլլալու եի
- l. *sir-adz əll-a-l-u e-i-∅ eε-e-ɾ*
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-TH-3SG
 'I was (going) to like, apparently.'
 սիրած ըլլալու եներ
- m. *sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne)*
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I was going to like.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (ԱԵ)
- n. *sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne) eε-e-ɾ*
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I was going to like, apparently.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (ԱԵ) եղեր

HD: In (115), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with present tense-marking.

(115) Istanbul

- a. *sir-e-l-u e-m*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB aux-1SG
 'I will like.'
 սիրելու եմ
- b. *sir-e-l-u e-m eε-e-ɾ*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB aux-1SG be-TH-3SG
 'I will like, apparently.'
 սիրելու եմ եղեր
- c. *sir-e-l-u g-əll-a-m*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG
 'I would like.'
 սիրելու գըլլամ
- d. *sir-e-l-u g-əll-a-m eε-e-ɾ*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG be-TH-3SG
 'I would like, apparently.'
 սիրելու գըլլամ եղեր
- e. *sir-e-l-u g-əll-a-m goɾ*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG
 'I am going to like.' (with a meaning that I will (in the future) intend to like) (?)
 սիրելու գըլլամ գօր
- f. *sir-e-l-u g-əll-a-m goɾ eε-e-ɾ*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG be-TH-3SG
 'I am going to like, apparently.' (?)
 սիրելու գըլլամ գօր եղեր
- g. *sir-e-l-u əll-a-m (ne)*
 ✓-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV
 'If I were to like.' (?)
 սիրելու ըլլամ (ԱԵ)

- h. *sir-e-l-u* əll-a-m (ne) e-v-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I were to like, apparently.' (?)
 սիրելու զլամ (նէ) եղեր
- i. *sir-e-l-u* e-v-a-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB be-PST-1SG
 'I am to have been liked.' (?) (some sort of passive meaning)
 սիրելու եղաւ
- j. *sir-e-l-u* bidi əll-a-m
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG
 'I will like.'
 սիրելու բիդի զլամ
- k. *sir-e-l-u* bidi əll-a-m e-v-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG be-TH-3SG
 'I will like, apparently.'
 սիրելու բիդի զլամ եղեր

Original page number 254.

HD: In (116), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with past tense-marking.

(116) Istanbul

- a. *sir-e-l-u* e-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG
 'I was going to like.'
 սիրելու էի
- b. *sir-e-l-u* e-i-∅ e-v-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG be-TH-3SG
 'I was going to like, apparently.'
 սիրելու էի եղեր
- c. *sir-e-l-u* g-əll-aj-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG
 'I would had liked.'
 սիրելու զըլայի
- d. *sir-e-l-u* g-əll-aj-i-∅ e-v-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 'I would had liked, apparently.'
 սիրելու զըլայի եղեր
- e. *sir-e-l-u* g-əll-aj-i-∅ gor
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I was going to be liking.' (with a meaning that I was (in the future) intending to like) (?)
 սիրելու զըլայի գօր
- f. *sir-e-l-u* g-əll-aj-i-∅ gor e-v-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG be-TH-3SG
 'I was going to be liking, apparently.' (?)
 սիրելու զըլայի գօր եղեր
- g. *sir-e-l-u* əll-aj-i-∅ (ne)
 √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV

30.4 Literature

As we said above, the Istanbul dialect is still not studied. The innumerable manuscripts that written in this dialect (newspapers, novels, fables, proverbs, folk songs, especially comedic writings and comedies) generally don't have the needed scientific accuracy. The latter condition can be satisfied by my collection of Istanbul-Armenian oral literature, from which only a part was published in the Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 9 (Թ.), page 160-196. As a text sample, I place here the following real case, which is a letter of mine written with the scientific orthography.

30.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Ան իրանգունը ԲԵԽիք-ԴԵր գացեր էի, ծօվին քԵնարը Վեր վար փիյացա (պտոյն) գընեի գոր: Բանէ մը խարար չումսիք: ՄԵյ մըն ա դԵնաս բաֆօրը Եգավ, մԵչն ինընշախընչ մարդիքը դուրս թափԵցան. ամմենուն զրԵնագը նԵրո, ՇԵնոցԵրո...

Original page number 255.

... ητηνέτε, ήρωαροι τητη ήσουετ-ήσορωαθετι φθιτε ξηδω (ξκαյ): Λρωανηρο ητεμο έτιαψ. Μοντεγω, δωνρου ουμιτρη ηρη, - ήνιες αω, αύτηρω, ηη:

- Οπίστε Επίκλη, όπως η θεοπάτηση στην οποία ο Θεός απέστειλε τον Ιησούντος για να σωθεί ο άνθρωπος.

- Ե՛, Հրանդ, ուշ Նայի՞նք, լեզուիթ դադո բան մո զա ամա, զո բահես զօ՞ն:

- Ցույց էղավ, ցո՞ւց... ոսակ զամաց ձանօվ մը:

- Զօ ի՞նչ զուես, զո՞ւզ մի...

- Հա, Հնչայանները Բաբա-Ալին գօխեր են, քանի մը ասգեր մեռցուցեր են. Դաշիգները դուրս թափեցան, զարգին, շարթեցին, հազարեն եվել հայ մեռցուցեր են. անշախ խանութնիս գօցեցինք, քեօթոիւ փախանք, ինքզինքնիս բաֆոր (շոգենաւ) ներեցինք:

- Զօ ինչ գըսէս բէ՛: Ադ ինչ գէշ խաբար դուվիր ինձի:

- Ասիգա զաթը շադուց ոլլար բիոի. ինգիլիզին գըռիւլըները եգած շարված են Զանախ-Խալիին քենարը. չըթի մը գը բեթիւն գօր. աս ցուցը մա՛խսուսդան ըրին քի, Դաշիգները ելլան հայերը շարթեն, ինգիլիզներն ա «Կա՛, դուն հայերը գը շարթե՞ն գօր մի» ըսելօվ՝ ելլան, յալլահ, Զանախ-Խալին գօխեն, դի՛ւզ Սդամբօյին վրան...:

Սիրոս թըփօր թըփօր նեղել բաշլայեց. Խնդա՞մ մի՛ լա՞մ մի. ան թաքքեյին գուգէի քի Հրանդին փաթղըվիմ երեսը, բերանը բաքնւմ:

- Աս քիշեր շամփա բիոի ելլան, ըսավ եյէր քի գէս քիշերին թօփի-թիւֆենգի ծանէր առնես նե, հիշ չվախնաս, ինգիլիզներն են. մեզի ազադելու բիոի գան:

Ասանգ խաբար մը գը բահվի՞. դուն վազեցի. Նայեցա քի սուփրան դրէր են, հարօս, մարօս, Հերսիյան, Արմենույին, Հայգը նստէր եր, ընձի գը բեթիւն գօր: Բանէ խաբար չունին:

- Ա՛սօր վարը գրիվ եղէր ե. հայերը Բաբա-Ալին առէր են...

Original page number 256.

հազարէն եվել հայ շարթըվէր ե. ամա վախնալու բան չիքա. աս քիշեր ինգիլիզին գըռիւլըները Զանախ-Խալին բիոի գօխեն, Բօխսին վրա բիոի գան, քաղաքը բիոի առնեն, մեզի թաքավօրութիւն բիոի դան:

Ամմենը դեղերուսն վէր ցաքեցին. ուրախութանուն ինչ ընէլսին չիյդէն. Հայգը բաշլայեց ծառքվըները իրարու զարսէլ. հարօս «Ա՛ֆերիմ հայէր, ըսավ. տէսա՞ր մի, զնիզ, ես թէզի չէի՞ ըսէր գօր քի աս դարի մն՛թախա ազադութիւն մը բիոի ըլլա»: - «Ե՛, ըսավ մարս ա, ես ա չէի՞ ըսէր գօր քի սա աշգըս քանի մը օր է գը խաղա գօր. բան մը բիոի ըլլա ամմա, ինչ ըլլալիքը չիյդէի»:

- Թոր ըլլա՛, թօր ըլլա՛. աս ծերութանս՝ բաց աշգօվ մեյ մը սա թաքավօրնիս դէսնամ դէ, բաշխա բան չէմ ուզէր Ասծուձմէ... հիշ բան մը չգըրնամ ընէր նէ՝ հիշ չէ նէ բիոի երթամ ասգերներուն համար փրինծ ըսդզգէլու:

Հացրէնիս գերանք, ես իմ օդաս քաշվեցա, հարս, մարս, քուրերս, ախբարս ալ իրէնց դեղէրը քաշվեցան թառզէցան: Ամա վօրին քունը գը դամի: Աշգըս բաց գը բեթիւմ գօր քի հա հիմա գուքան ինգիլիզները, հա հիմա:

Գէս քիշերը անցէր եր. մեյ մըն ալ բո՛ւմբ... ծան մը ելավ. մգիզ ըրի. ծանը կըդրեցավ. աշաբա անդաշի՞ն եգավ գրսւմ. քիշ մը բեթիւցի, դէսա քի չէ, բո՛ւմբ... ծան մը դահա ելավ. բո՛ւմ... գէնէ եղէվէն, գէնէ եղէվէն...: Ալթըն շիւիէ չմաց:

Հարս անթիի օդայէն ծան դուվավ.

- Զօ՛, Հրա՛չա, արթո՞ւն ես....:

- Արթուն եմ, հա՛յրիզ....:

- Գը լսէ՞ս գօր, ինչ է աս....,

- Գը լսէ՞ս գօր, անօ՞նք են....:

Զանէրը եղէվէ եղէվ շաղձան. դէշէգներուս ցաքեցինք, փէնչիրէին առչէվը վազեցինք, ձօվին հեռուսէրը գը նայինք գօր... խօրուսգէն եգած ծան մըն եր, թամամ գրագին թօփին ծանը գըլմանէր... ծանէն յէթն ալ բարագ լուս մը գէլլար, ծօվին վրայէն խըզըլըմի բէս գը զարնէր գասնէր գօր:

- Ինգիլիզին թօփէրն են, ըսինք. Զանախ-Խալին առին....:

- Ե՛ Զանախ-Խալիէն մինչէվ հօս թօփի ծանա գուքա՞. քանի՞ սահաթվան շամփա-յէ:

Original page number 257.

- Օր մը գը քաշէ ամա, ասօր ինգիլիզ գըսէն... ինգիլիզին ինչ ըլլալը գիուԵ՞ս...

- Աղօր խօ՞սք գա. բելքի-ա քի (թերեւս եւ) Չանախ-Խալեն առեր են դէ. Սիլիվրիին յա Չաթալային բացերն են:

- Աղանգ ըլլալու է:

Խնդումնիս փորերնիս բահած, հեմ վախօվ, հեմ ուրախութինօվ սիրդերնիս լեցունգ, ինչ ընենք չիյգենք. աշվըներնիս ծօվին դնգեր գը բեզլենք գօր: Չաները երթալօվ շաղծան... ՄԵ մըն ալ մեզ օրօղում մը, մեզ գիրիվրիւ-փաթթող մը, խըզմթզմ, սաղանախի բես արզեվ մը, արզե՞վ մը քի դումերնիս հեմեն դեղեն քշ՝ դասի ծօվը լեցունե բիդի: Արգեվին խըզեն օլուխները թեվերու բես ներել բաշլայեցին, թավանին հին ու մին դեղերեն ջուրը շառմ-շուռով գը վազե, ասդին գօցենք՝ անթին գը վազե, անթին գօցենք՝ ասդին գը վազե:

- Առի՞ր մի հիմա ինգիլիզը, ըսավ հարցս:

Հեռույեն եգած ձաները օրօղումի ձան է եղեր, լուսն ա խըզմթզմին իլեն չըմշօրախին փառըլթըն... մենք ա ինգիլիզը եզավ ըսելեն՝ գը բեզլենք գօր:

Ինչ օր քեզի քրեցի նԵ՝ մինազ մեզի չեղավ. ամմենուն դումն ա ասանգ եղավ, հեմ հայ, հեմ դաշիզ: Վարը (Վոսկորի հայերը այսաւս կը կոչեն բուն Պօլիսը) դահա խըյախ եղեր է. փիւթիւն դաշիզները հայերուն դուները լեցվեր են, «Հիմա ինգիլիզը բիդի դա՝ փիւթիւն դաշիզները ջարթէ բիդի, Ասծուծու սիրուն, աղբար դարվան դրացնութան սիրուն՝ մեզի ձագ մը խօթեցէք բահեցէք» ըսելեն:

Chapter 31

Rodosto

31.1 Background and literature

Original page number 258.

In European Turkey, there is only one Armenian settlement that still preserves the Armenian language: the settlement of Rodosto and Malkara. The two are neighbors and are heavily-Armenian cities. Other places, such as Silivri, Çatalca, Çorlu, Gyumyurdjina, Edirne, are all entirely Turkish-speaking.

The Armenian dialect of this region is still not studied. There is not even a line written from the Rodosto language. There is only a folk prayer from Malkara, published in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756.

In the summer of 1910, with the goal of studying Armenian dialects, I passed through Rodosto, where I prepared a study of the dialect by working with Armenologist and philologist Tigran Efendi Paghtikian (Մեծ. Տիգրան Էֆենդի Պահտիկյան; HD: SEA: /tigran paxtikjan/, SWA: /dik^hran ba^hdigjan/). I extract the following succinct sketch from this unpublished work of mine.

31.2 Phonology

31.2.1 Sound changes

31.2.1.1 Consonant changes

31.2.1.1.1 Laryngeal changes The dialect of Rodosto does not differ much from the dialect of Istanbul. The sound system is already the same. The consonants here have only two degrees: voiced and voiceless aspirated.

But in the dialects of Rodosto and Istanbul, there are many large differences. The Old Armenian voiceless unaspirated sounds have become voiced here, and the voiceless aspirates have stayed voiceless aspirates as in other dialects. But in contrast, the voiced consonants have become voiceless aspirates.

This sound change, which is characteristic of also the Tigranakert and Malatya dialects, is very interesting from the point of view of the pronunciation of the literary Western language. As we know, the Classical voiced consonants are pronounced as voiceless aspirates in the Western literary language (/p^h, k^h, t^h/ from <p, q, η>, and so on); this is in contrast to even the vernacular language of Istanbul, where these same consonants...

Original page number 259.

... become voiced sounds. This is such that the duality of pronunciation is the most common phenomenon for Western Armenians. When an Istanbul Armenian speaks at home, he pronounces as in (117a), while if he is talking to a literary person, he will say with the literary pronunciation as in (117b).

(117) a. Istanbul

- i. dur-ə $b\widehat{a}t\widehat{s}^h$
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
դուռը բաց
- ii. dur-ə $g\widehat{o}t\widehat{s}^h-e-\emptyset$
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
դուռը զոց

b. cf. SWA as spoken by an Istanbul speaker

- i. $t^hur-ə$ $p\widehat{h}a\widehat{t}\widehat{s}^h$
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
թուռը փաց (standard: դուռը բաց)
- ii. $t^hur-ə$ $k\widehat{h}o\widehat{t}\widehat{s}^h-e-\emptyset$
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
թուռը զոց (standard: դուռը զոց)

c. cf. SEA as a conservative descendant of Classical Armenian

HD: To clarify, the Istanbul form is more conservative with respect to the voicing values in Classical Armenian. The stops and affricates in the above Istanbul forms would be pronounced essentially the same as in Classical Armenian: /durən/ <դուռներ> 'door', /bat̪s̪h/ 'open' <բաց>.

HD: Note that this data suggests that during Adjarian's time, SWA had a phonemic contrast between trills /r/ and taps /t/. Such a contrast is now lost for most Western Armenian speakers.

The duality of this pronunciation has always been surprising for researchers. Every person has had the idea that literate Istanbul Armenian have created the aforementioned pronunciations using an artistic style. But the way of pronunciation for Rodosto, combined with Tigranakert and Malatya, comes to finally remove this useless concept, and it proves that the literary pronunciation of Istanbul, is the work of Armenian migrants who came from these areas. The first literate people of Istanbul of course belong to this same migrant group, and they have also introduced their way of pronunciation, just as how now the Istanbul Armenians spread it across the provinces.

It remains to be asked how this pronunciation of voiceless aspirates originated in the dialects of Rodosto, Malatya, and Tigranakert.

In my opinion, the path for this sound change is the voiced aspirated consonants. Rodosto, Malatya,¹ and Tigranakert previously had voiced aspirated consonants, instead of the Old Armenian voiced consonants. The voiced aspirates, because of their contained breath /b^h, g^h, d^h, dʒ^h, ʒ^h/ (<bh, gh, dh, jh>), still present a certain level of voiceless aspiration till today, such that an untrained ear would hear them as voiceless aspirates. In this, the French here have the same sounds as <p, k, t>. It is this breath which, by getting a bit stronger, the preceding element became voiceless, and this created the group of voiceless aspirated consonants.

¹HD: The original page had <Մալաթիանցից>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Մալաթիանցից>; I fixed it.

31.2.1.2 Monophthongal vowel changes

31.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <է> For the changes in vowels and diphthongs, we note that Classical /e/ <է> became /e/ <է> (in all situations, except for the words in Table 31.1).

Table 31.1: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Rodosto	cf. SEA
'I'	es էu	jes յէu	jes էu
'when'	erb էրբ	jep ^h յէպ	jerp ^h յէրբ
'song'	erg էրգ	jerk ^h յէրգ	jerk ^h յէրգ

31.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical /o/ <օ> becomes /vo/ <վօ> at the beginning of monosyllabic words; it becomes /o/ <օ> everywhere else.

31.2.1.3 Diphthongal vowel changes

The diphthongs changed as follows:

- CA /ai/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /oi/ <օյ> → /u/ <ու>
- CA /iu/ <իւ> → /u/ <ու>

31.3 Morphology

31.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, the declensions have no differences at all from Istanbul. For words with the CA ending /-utʰiün/ <-ութիւն>, the ablative is only a repeated /n/ <ն> (Table 31.2).

Table 31.2: Ablative marking of nominalizer suffix from Classical /-utʰiün/ in the Rodosto dialect

	'greatness'	'greatness (ABL'
Classical Armenian	met̪sutʰiün մեծութիւն	met̪sutʰen-է մեծութեն
> Rodosto		men̪džutʰen-ne մեծութեննե
cf. SWA	medžutʰyn մեծութիւն	medžutʰen-e մեծութեն
cf. SEA	met̪sutʰjun մեծություն	met̪sutʰjun-its ^h մեծությունից

31.3.2 Numeral formation

For the numeral adjectives, what is...

Original page number 260.

interesting are the words in Table 31.3a, which are however present in Istanbul and other areas, where they require Armenian units during enumeration. In contrast, in Rodosto, the units are also Turkish, as in Table 31.3b; whereas the other decades (10-60) take Armenian units.

HD: To clarify, he means that Rodosto has borrowed Turkish numerals to replace some Armenian numerals.

Table 31.3: Borrowed numerals in the Rodosto dialect

	Rodosto	Turkish	cf. SEA	
a.	'70' jetʰmij	j̥t̥əm̥h̥z̥	<yetmiş>	jotʰanasun
	'80' sekʰsen	u̥t̥əp̥ut̥u̥n̥	<seksten>	utʰsun
	'90' doxsan	ηo̥ju̥su̥u̥n̥	<doksan>	innəsun
b.	'75' jetʰmij beʃ	j̥t̥əm̥h̥ p̥t̥2	<yetmiş beş>	jotʰanasun h̥iŋ̥
	'81' sekʰsen bir	u̥t̥əp̥ut̥u̥n̥ p̥t̥iŋ̥	<seksten bir>	utʰsun mek
	'93' doxsan ʃt̥iŋ̥	ηo̥ju̥su̥u̥n̥ h̥iŋ̥	<doksan üç>	innəsun jerekʰ
				յոթանասոն
				ութոսոն
				ինսոն
				յոթանասոն հինգ
				ութոսոն մեկ
				ինսոն երեք

31.3.3 Pronoun inflection or declension

The pronouns are also the same as in Istanbul. Here we find that the first person accusative is /jes/. For the others, notable forms are in Table 31.4, which are either dative or accusative in Istanbul, but they are only dative in Rodosto.

Table 31.4: Sample of dative pronouns in the Rodosto dialect

dative 1SG 'to me'	ind̥zi	ինձի
dative 1PL 'to us'	mezi	մեզի
dative 2SG 'to you'	k̥hezi	քեզի
dative 2PL 'to you'	ts̥hezi	ցեզի

The accusative forms are in Table 31.5.

Table 31.5: Sample of accusative pronouns in the Rodosto dialect

accusative 1PL 'to us'	mez	մեզ
accusative 2SG 'to you'	k̥hez	քեզ
accusative 2PL 'to you'	ts̥hez	ցեզ

For the third person pronouns, we cite the words in Table 31.6 and so on. *HD: Note that Adjarian calls them as just third person pronouns, but based on their SWA cognates, these pronouns act as third person demonstrative pronouns.*

Table 31.6: Sample of third person demonstrative pronouns in the Rodosto dialect

Singular 'this'	Singular 'these'
as	աս
asiga	ասիգա
asigag	ասիգագ
asigagə	ասիգագը
səviga	սըվիգա
səvigagə	սըվիգագը

31.3.4 Verb inflection or conjugation

31.3.4.1 Theme vowel changes

In conjugation, the Classical vowel /e/ <ə. becomes /i/ <h> next to nasals.

HD: To clarify, Adjarian provides the paradigm of the indicative present (Table 31.7. In SWA, the theme vowel for a verb like 'to like' stays a constant /e/. But in Rodosto, the theme vowel changes to /i/ before nasal suffixes.

Table 31.7: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Rodosto dialect

	Rodosto	cf. SWA
1SG	gə sɪr-i-m	գը սիրիմ
2SG	gə sɪr-e-s	գը սիրես
3SG	gə sɪr-e-∅	գը սիրտ
1PL	gə sɪr-i-nkʰ	գը սիրինք
2PL	gə sɪr-e-kʰ	գը սիրեք
3PL	gə sɪr-i-n	գը սիրին
IND	✓-TH-AGR	IND ✓-TH-AGR

31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <գօր, գօ, օր>

The progressive is formed with the formative /gor/ <գօր>, against which we sometimes find /go/ <գօ> or /or/ <օր> (Table 31.8).

Table 31.8: Variation in progressive marking in the Rodosto dialect

	Rodosto	cf. SWA
'I am eating'	g-ud-i-m gor գուղիմ գօր g-ud-i-m go գուղիմ զօ ¹ g-ud-i-m or գուղիմ օր IND eat-TH-AGR PROG	g-ud-e-m gor կ'ունեմ կօր IND eat-TH-AGR PROG

HD: To clarify, in SWA, the present progressive is formed by adding the progressive enclitic /gor/ after the indicative present. In Rodosto, the shape of this progressive marker can vary.

31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix

The plural of the imperfective and perfective has the vowel /a/ <ա>, similarly to the dialects of Sebastia (HD: §26.4.3.4) and Akn (HD: §25.3.2.3).

31.3.4.4 Future marking

HD: In SWA, the future is marked by adding the proclitic /bidi/ before the finite verb. If the finite verb is the present form, then the construction marks the simple future; else if the finite verb is the past imperfective form, then the construction marks the future perfect. Rodosto presents some variation, as Adjarian describes.

The future is built with the formative /bədə/ <բդե>, which can be placed also after the verb (118).

(118) 'I will like'

a. Rodosto

bədə sɪr-i-m
FUT like-TH-1SG
բդե սիրիմ

b. Rodosto

sir-i-m bədə
like-TH-1SG FUT

սիրիմ բըդը

c. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

պիտի սիրեմ

It shortens to /bəd/ <բըդ> next to vowels (119).

(119) 'I will do'

a. Rodosto

bəd an-i-m
FUT do-TH-1SG

բըդ անիմ

b. cf. SWA

bidi ən-e-m
FUT do-TH-1SG

պիտի ընեմ

The old ones also have /bədər/ <բըդըր>, which originates from the form: CA /piti oř/ <պիտի որ> 'it is necessary that' (120).

(120) a. 'I will like'

i. Rodosto

bədər sir-i-m
FUT like-TH-1SG

բըդըր սիրիմ

ii. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

պիտի սիրեմ

b. 'I was going to like'

i. Rodosto

bədər sir-ej-i-∅
FUT like-TH-PST-1SG

բըդըր սիրեյի

ii. cf. SWA

bidi sir-ej-i-∅
FUT like-TH-PST-1SG

պիտի սիրեյի

31.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: These two articles were narrated especially to me by a large group of happy young people from Rodosto, and their chief was the grocer Mr. Hakop Malakian (պր. Յակոբ Մալաքյան; *HD: SEA: /hakop malakjan/, SWA:/hagop/*). I wrote this with the scientific orthography.

31.4.1 Sample 1

Դարի մը մեսը չեթյով (խումբ) էլանք Իշեն քացանք. ջանփան ջուոջինանիս (մեր խեղկատակութիւն) շադ դըյախ եր. արաբային եռչին ըուեյզը նսդած եր. սահաթը թիշերվան ալ օխոն ու գէսը գար. ըուեյզը թէնչիրէ մը դափուսիսան ցառքը փոնսած...

Original page number 261.

... Եր. ան քանի՞ արաբան գերեա զօ նէ՝ իշդար մէջը յեղ զա նէ վրան թօխսը մէյ մը արավ: Ինչ է նէ. վԵլասը (վերջապէս) Աղային ախփուրը հասանք: Օնդորօցը մէր արաբաշին իշգիլարութիւն մ'անել ուզեց, մանդաներուն չօլքրէն (սանձ) փոնեց, իշդար դրւվէթ ուսեր նէ՝ քաշեց էշողլուն: Գուզե՞ս արաբան բաթմիշ ըլլա չամուրին մէջը Մանդաները բաթմիշ էլան, բօյունդուրդիշ (լուծ) գօյրեցավ, մեսը ցսես նէ՝ ամենինս ա մեզիզ մեզիզ՝ փաչէրնիս սօթած՝ չափուու չուրիու չուրիուն թուս էլանք: Հիմա բաշլեցանք Զիրիշին փօթուունին դալայը գօխել (հայինե): Զիրիշ ըսածս ա՝ դաթըր մը զա նէ վէրը՝ ան հայվանն է: Ինչ էնէ. չերգընցընինք, բերեքեթ աս արաբաշիին աղխադաշը՝ Զըմբըն ալ մեզդէն եր: Շը՛փոխի (խոկոյն) անօր է եօրիւզներուն բյունդուրուխները աս մերինին թախմիշ արանք. աս էշողլու ալ գէնէ գօյրեցավ: Յեթքը քացանք քովի հարմանն բօյունդուրուխն մը թերվեցանք (ծծկ. գողնա): Բերեքեթ անօր վօր մէզ գեօլէն սելամեթը հանեց: Ալթըն ջանփանիս ըռահաթ ըռահաթ քացանք: Լաքին թիշ մ'անթին գուզե՞ս բայիրէն վար թախսըր թուկսըր արաբան թօնզօլեցավ, թեքիրլախին մեզը գօյրեցավ...

31.4.2 Sample 2

- ՁԵ Արթին, վո՞ւրգէ գութաս գոր: Շաղօնց է քեզ դէսած չէյի:

- Հօ՞ս Եյի վոր դէսնայիր:

- Հաբա վո՞ւր Եիր:

- Զիյդէ՞ս... Բօլիս չէյի՞ յա՞:

- ՅԵ՞փ քացիր:

- Զանըմ. Ըսթանբօլէն բօսթանչի մը եգէր եր մալ առնելու համար, յես խանդըրմիշ արավ՝ ըսավ թի «աս դարի խարփուզը վեր աղեգ գը փոնըվի գօռ». Զիյազը հԵմեն հավիրքա: Երգու խայըխ փոնեցի, խարփուզները լեցուցի, յալլա Ըսթանբօլ: Իրիգավան թէմ, սահաթը սանգ գէսի վրա եր, ջանփան էլանք: Ինչվանք Երեյիլի փացէրը ըռահաթ քացանք: Ե՞հ, իշդէ մուլքը աղեգ մը գօխած եր՝ մէյ մըն ա խըյախ լոյսու մը բաշլայց փչէլ... Հիմա ի՞նչ անինք... Բերեքեթ խափումնիս իշիւզար մարթ եր. Շաշորմիշ չարավ. դիւմնին թօխսը անցած՝ խայըխը աղեգ թշէց. անագ վօր գիւրբէլեզիւշ ինքըզինքնիս Սիրիվլի նեղեցինք: Ան թիշերը հօն լուսցուցանք. Երթէսի օրը ուզած հավանիս քդանք, ...

Original page number 262.

... քանի մը սահերվան մէչ Ըսթանբօլ՝ Սանդը-Բուրուն երգաթ նեղեցինք: Ինչ էնէ, էլանք, խարփուզները բարբէցանք: Եգունես թի, ի՞նչ փիյացա... չըսէ՞ս թի հարցունող եղա՞Վ մի... մէեր իսէ աս դարի հիվընդութիւն զա ըսէլօվ՝ ժողովութիւն

Վախցուցեր ին, անմեն մարթ խարթուզ ուղելը գը վախնա գօ. անագ վօր իրեք հարու հիսուսն խուռուշ գենօվ ցեռվընուս դէֆ արինը քացավ:

- Ե, հիմա ի՞նչ բըդ անես:

- Ի՞նչ բըդ տնիմ... գենէ յէս իմ թեղիքջութան նայիմ. ա՛խփար, գենաաթէն աղեգ փան գա՞. «գենաաթը ելմաս բիլեզիգ է» ըսէր ին նէ՛ բօշ դէղը չէ՛ յա՛: Չաթէն եռչի վարբեդս ա յէս դէսածին բէս՝ գենէ քովը գանչեց, յէթմիշ բէշ խուռուշ հաֆթալիսօվ: Ի՞նչ մէխօքս բահիմ. Նօրէն գենաաթիս բըդը նսդիմ վե՛սսելամ:

31.4.3 Malkara

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 756

Հանսան երթանը Գալիլիա,
Գալիլիա լեռ մը կայ,
Լեռան մէջը ծով մը կայ,
Ծովուն մէջը ծառ մը կայ,
Ծառին վրայ բուն մը կայ,
Բուլին մէջը օծ մը կայ
Օծն օխտը պտուկ ունի.
Կթեցինը մակրոդեցինը,
Տիկ մը պանիր կոխեցինը.
Ով կերաւ՝ արմնցաւ,
Ով չկերաւ՝ զարմացաւ.
Աչք տուռղին աչքը ճաթի,
Չար աչքը, չար պտուղ ճաթի:

Chapter 32

Crimea

32.1 Background

Original page number 263.

This dialect was first spoken only in Crimea. In 1779, a large Armenian migration group left Crimea and migrated to Southern Russia, where they established the city of New Nakhichevan and its 5 surrounding Armenian villages. From here, the Armenians spread likewise to near and far Russian cities, such as Rostov, Stavropol, Maykop, Yekaterinodar, Yekaterinoslav, Taganrog, Dnipro, Nogaisk, Novocherkassk. The small Armenian settlements of these places speak the New Nakhichevan dialect. The Armenian-populated cities of Crimea are now Theodosia, Simferopol, Karasubazar, Bakhchisaray, and Yevpatoriya, which speak the same Armenian dialect. But Kerch, Yalta, and Sevastopol, as we say, represent more of a settlement from Trabzon.

32.2 Phonology

32.2.1 Segment inventory

The dialect of Crimean is very close to the Istanbul dialect. Like the latter, it has the vowels /a, e, ə, i, o, u, ɯ/ <ω, ɯ, ɒ, ɔ, ʊ, ɒ, ʊ>. The sound /y/ <ɿ> is used only in loanwords from Turkish and Tatar. But the sound /œ/ <to> is absent. This sound has changed in Turkish words into /e/ <t>. For example, Crimea /berek/ <pbt̪tb̪> from Turkish <börek> 'burek'.

There are no diphthongs.

The consonants have only two degrees: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced, while the voiceless aspirated stayed the same.

32.2.2 Sound changes: Lenition of Classical /ɾ/ <n>

The use of the sound /ɾ/ <n> in New Nakhichevan is very interesting. The old ones pronounce it as /ɾ/ <n> in every condition. But in the new generation, the pronunciation is halted.¹ For them, the sound /ɾ/ <n> is often very soft, almost close to the pronunciation of /ʒ/ <d>, which should of course have its own representation (n̩'). *HD: It's unclear*

¹*HD: For the word 'halted', Adjarian uses the verb <լսղայ> which means 'to limp' or 'to halt'. I think Adjarian was trying to use a metaphorical meaning of this verb, but his exact intention is unclear to me.*

to me what Adjarian perceived as this weak rhotic symbol <ŋ̚>; I suspect he means the rhotic is lenited somehow. Note that he doesn't later use this symbol in his transcriptions anyway.

This sound ŋ̚ changes based on the previous and following sounds. Between the Classical sounds /i/ <ŋ̚> and /e/ <t̚>, it becomes a simple...

Original page number 264.

... /ʒ/ <ð> (32.1).

HD: Note that for the following data, it seems that Adjarian assumes that the Classical forms with an initial /e/ or /i/ changed to */i/ in an intermediate hypothetical stage, and this */i/ then triggered the lenition of the rhotic to a fricative.

Table 32.1: Change from Classical Armenian /r/ <ŋ̚> to /ʒ/ <ð> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'three'	erek ^h երեկ	ʒek ^h ժեկ	jerek ^h , irek ^h յերեկ, իրեկ
'they (NOM)'	iŋ̚ənək ^h ինքնանգ	ʒenk ^h ժենգ	ireŋk ^h իրենգ
'their (GEN)'	iŋ̚ənənts ^h ինքնանց	ʒents ^h ժենց	irents ^h իրենց

Next to a dental voiceless aspirate /t^h/ <թ>, it becomes /ʃ/ <շ> (Table 32.2).

Table 32.2: Change from Classical Armenian /r/ <ŋ̚> to /ʃ/ <շ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'to go'	erθ ^h al երթալ	eʃθ ^h al Եշթալ	jert ^h al յերթալ
'man'	mard մարդ	mɑʃt ^h մաշդ	mɑrt ^h մարդ
'skin'	mord մորթ	mɔʃt ^h i մօշթի	mɔrt ^h մօրդ

We are in the presence of the formation of a new phonetic rule, which is still not completely dominant.

32.3 Morphology

32.3.1 Pronoun inflection or declension

Declension and conjugation are again very similar to the Istanbul dialect. Only that the accusative is the same as the dative, as in the /um/ <նԱՄ> branch. We place here the pronouns which show some differences from the Istanbul dialect (Table 32.3).

Table 32.3: Declension paradigm for personal pronouns in the Crimea dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes jtu	dun ηηւն	na նա	mink ^h , menk ^h մինք, մենք	duk ^h դուք	nak ^h a նաքա
GEN	im իմ	k ^h u քու	nara նարա	mer մեր	ðzez ^h ձեզ	nats ^h a նաքսա
DAT-ACC	əndz ^h i ընձի	k ^h ez ^h i քեզի	nara-n նարան	mezi մեզի	ðzezi ձեզի	nats ^h a նաքսա
ABL	əndz ^h i-men ընձիմեն	k ^h ez ^h i-men քեզիմեն	nara-men նարամեն	mezi-men մեզիմեն	ðzezi-men ձեզիմեն	nats ^h a-men նաքսամեն
INS	əndz ^h i-mov ընձիմօվ	k ^h ez ^h i-mov քեզիմօվ	nara-mov նարամօվ	mezi-mov մեզիմօվ	ðzezi-mov ձեզիմօվ	nats ^h a-mov նաքսամօվ

HD: Adjarian lists various demonstrative pronouns that act as different forms for the proximal pronoun 'this' (Table 32.4).

Table 32.4: Declension paradigm for the proximal demonstrative pronoun 'this' and its various forms in the Crimea dialect

NOM	isa	as	asvige	sa
	իսա	աս	ասվիգե	սա
GEN-DAT	isəvor	asər	asəvor	səvor
	իսեվօր	ասօր	ասվիօր	սվօր
ABL	isəvor-me	asər-me	asəvor-me	səvor-me
	իսեվօրմե	ասօրմե	ասվիօրմե	սվօրմե
INS	isəvor-mov	asər-mov	asəvor-on	səvor-mov
	իսեվօրմօվ	ասօրմօվ	ասվիօրմօվ	սվօրմօվ

What is also said are the forms in Table 32.5 which are declined in the same way.

Table 32.5: Sample of other demonstrative pronouns in the Crimea dialect

Medial NOM SG 'that'		Distal NOM SG 'that yonder'	
ida	իդա	ina	ինա
ad	ադ	an	ան
adəvor	ադեվօր	anəvor	անեվօր

32.3.2 Numerals

To form the ordinal numerals, the formative /-um/ <ում> is used (Table 32.6). HD: This is in contrast to CA and SEA/SWA which use the ordinal suffix /-(e)gor^t/.

Table 32.6: Ordinal numerals in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘two’	erku	երկու	jerku
‘second’	erk- <i>rord</i>	երկրորդ	jerk- <i>rortʰ</i>
‘three’	erek ^h	երեք	jerek ^h
‘third’	er- <i>rord</i>	երրորդ	jer- <i>rortʰ</i>
‘four’	t̪hors	չորս	t̪hors
‘fourth’	t̪hɔr- <i>rord</i>	չորրորդ	t̪hɔr- <i>rortʰ</i>

This formative /-um/ <նմ> is from the Persian formative <-um>, with the same usage. *HD: Note in that in his subsequent work, Adjarian later argued that this suffix was not borrowed from Persian but that it is a re-analysis of the Classical Armenian locative suffix /m/ <մ> (Աճառյան 1952:287ff).*

32.3.3 Verb inflection or conjugation

32.3.3.1 Morphological properties

32.3.3.1.1 Indicative marking In conjugation, we must note first the formatives /g-, gə-, kʰə-/ <q, զ, զ՛> of the present and imperfective. From these, the first is for vowel-initial verbs, the second for voiced consonant-initial verbs, and the third for voiceless aspirated-initial verbs (Table 32.7).

HD: To clarify, he means that the indicative morpheme is a prefix that displays allomorphy based on the type of verb-initial segment, including voicing assimilation. In contrast for the SWA cognates, we see a simpler type of allomorphy based on schwa epenthesis, without voicing assimilation.

Table 32.7: Allomorphy of the indicative prefix in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
‘I go’	g- <i>ejtʰ-a-m</i>	գեյթամ
‘I bring’	gə ber-i-m	զը բերիմ
‘I like’	kʰə sɪr-i-m	զը սիրիմ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

Original page number 265.

32.3.3.1.2 Theme vowel changes The verbal ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> everywhere, except for the 3SG present.

HD: To clarify, he means that for the E-Class, the theme vowel is /e/ in Classical Armenian and in SWA/SEA. But in Crimea, the reflex of this theme vowel is /i/, except in the present 3SG. We see examples of this change in §32.3.3.2.1.

HD: This change is likewise used in the present auxiliary (§32.3.3.2.3). It does not occur for the theme vowel of the past imperfective (§32.3.3.2.1) or past perfective (§32.3.3.2.4).

32.3.3.1.3 Class of the causative The causative verbs take the ending /tsʰnul/ <ցնուլ>, and they form the fourth conjugation class (Table 32.8). *HD: To clarify, he means that causatives verb take the theme vowel /u/ in Crimea; in contrast, they take the theme vowel /e/ in SEA/SWA.*

Table 32.8: Causative verbs in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
'to pass (trans.)'	an- <i>ts^h</i> -ə-n-u-l անցընուլ	an- <i>ts^h</i> -ə-n-e-l անցընել
'to ask'	har- <i>ts^h</i> -ə-n-u-l հարցընուլ	har- <i>ts^h</i> -ə-n-e-l հարցել
'to melt (trans.)'	hal-e- <i>ts^h</i> -n-u-l հալեցնուլ	hal-e- <i>ts^h</i> -n-e-l հալեցել
	√-(TH)-CAUS-TH-INF	√-(TH)-CAUS-TH-INF

32.3.3.2 General paradigm

The following are important tenses of the verb 'to like'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

32.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA (Table 32.9), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like 'to like', the theme vowel is a constant /-e-/. The Crimea dialect uses a similar strategy with one difference: the theme vowel is /e/ in the 3SG, but /i/ elsewhere.*

Table 32.9: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-i-m սիրիմ	sir-e-m սիրեմ
2SG	sir-i-s սիրիս	sir-e-s սիրես
3SG	sir-e-∅ սիրէ	sir-e-∅ սիրէ
1PL	sir-i-nk ^h սիրինք	sir-e-ŋk ^h սիրենք
2PL	sir-i-k ^h սիրիք	sir-e-k ^h սիրեք
3PL	sir-i-n սիրին	sir-e-n սիրեն
	√-TH-AGR	√-TH-AGR

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 32.10) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Crimea uses an identical strategy. Note how the theme vowel is /e/ in the past, but almost always /i/ in the present (Table 32.9).

Table 32.10: Subjunctive past <սսորադասական ալցեալ> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-e-i-∅ սիրէի	sir-ej-i-∅ սիրէի
2SG	sir-e-i-ր սիրէիր	sir-ej-i-ր սիրէիր
3SG	sir-e-∅-ր սիրէր	sir-e-∅-ր սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^{hj} սիրէինք	sir-ej-i-ŋk ^h սիրէինք
2PL	sir-e-i-k ^{hj} սիրէիք	sir-ej-i-k ^h սիրէիք
3PL	sir-e-i-n սիրէին	sir-ej-i-n սիրէին
	√-TH-PST-AGR	√-TH-PST-AGR

32.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Crimea and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 32.11). The indicative present and past imperfective are built by adding the indicative prefix before the subjunctive present and subjunctive past; this prefix is /kʰə-/ for the verb 'to like'. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves in essentially the same way, and I don't provide its paradigm.

Table 32.11: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Indicative present <Ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	kʰə sir-i-m քը սիրիմ	kʰə sir-e-i-∅ քը սիրէի
2SG	kʰə sir-i-s քը սիրիս	kʰə sir-e-i-s քը սիրէիս
3SG	kʰə sir-e-∅ քը սիրէ	kʰə sir-e-∅-s քը սիրէս
1PL	kʰə sir-i-nkʰ քը սիրինք	kʰə sir-e-i-nkʰ քը սիրէինք
2PL	kʰə sir-i-kʰ քը սիրիք	kʰə sir-e-i-kʰ քը սիրէիք
3PL	kʰə sir-i-n քը սիրին	kʰə sir-e-i-n քը սիրէին
IND-√/-TH-AGR		IND-√/-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	bidi sir-i-m բիդի սիրիմ	bidi sir-e-i-∅ բիդի սիրէի
2SG	bidi sir-i-s բիդի սիրիս	bidi sir-e-i-s բիդի սիրէիս
3SG	bidi sir-e-∅ բիդի սիրէ	bidi sir-e-∅-s բիդի սիրէս
1PL	bidi sir-i-nkʰ բիդի սիրինք	bidi sir-e-i-nkʰ բիդի սիրէինք
2PL	bidi sir-i-kʰ բիդի սիրիք	bidi sir-e-i-kʰ բիդի սիրէիք
3PL	bidi sir-i-n բիդի սիրին	bidi sir-e-i-n բիդի սիրէին
FUT	√/-TH-AGR	√/-TH-PST-AGR

32.3.3.2.3 Present perfect and past perfect HD: In SWA, the present perfect (Table 32.12) and past perfect (Table 32.13) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adž/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). In SEA, this non-finite form is the perfective converb with the suffix /-il/; Crimea uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-il/ <հլ>. This suffix appears to be a cognate with the SEA perfective converb suffix /-il/, and I gloss it as such.

HD: Note that in SWA, the present auxiliary has the form /e/, but Crimea has the form /i/ for the non-3SG.

Table 32.12: Present perfect <յարակատար> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-adž e-m սիրած եմ
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-adž e-s սիրած ես
3SG	sir-il e-∅ սիրիլ է	sir-adž e-∅ սիրած է
1PL	sir-il i-nkʰ սիրիլ ինք	sir-adž e-nkʰ սիրած ենք
2PL	sir-il i-kʰ սիրիլ իք	sir-adž e-kʰ սիրած եք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-adž e-n սիրած են
	√/-PERF.CVB AUX-AGR	√/-RPTCP AUX-AGR

Table 32.13: Past perfect <զերակատար> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի
2SG	sir-il e-i-ր	սիրիլ էիր
3SG	sir-il e-∅-ր	սիրիլ էր
1PL	sir-il e-i-nkʰ	սիրիլ էիլոց
2PL	sir-il e-i-kʰ	սիրիլ էիք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	✓-RPTCP AUX-PST-AGR

32.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 32.14) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Crimea dialect behaves almost the same; the theme vowel is /e/ for the non-3SG, but /i/ for the 3SG.

Table 32.14: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-e-tsʰ-i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-tsʰ-i-ր	սիրեցիր
3SG	sir-i-tsʰ-∅-ր	սիրից
1PL	sir-e-tsʰ-i-nkʰ	սիրեցիլոց
2PL	sir-e-tsʰ-i-kʰ	սիրեցիք
3PL	sir-e-tsʰ-i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

32.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like 'to like' (Table 32.15). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-tsʰ-ekʰ/ after the root such that /-e-tsʰ/ forms the aorist stem, while /-ekʰ/ is the agreement marker. Crimea does the exact same strategy.

Table 32.15: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA	
2SG	sir-e-∅	սիրէ	✓-TH-IMP.2SG
2PL	sir-e-tsʰ-ekʰ	սիրեցէք	✓-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 32.16), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-ր/ in the 2SG, and /-ք/ in the 2PL. In Crimea, the 2SG marker is /-լ/, while the 2PL marker is /-ք/. Note that it's possible that this 2SG marker /-լ/ is actually a non-finite form; I don't know how to gloss it.

Table 32.16: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
2SG	mí sir-i-l մի՛ սիրիլ PROH ✓-TH-?	mí sir-e-ր մի՛ սիրեր PROH ✓-TH-2SG
2PL	mí sir-i-kʰ մի՛ սիրիք PROH ✓-TH-2PL	mí sir-e-ք մի՛ սիրեք PROH ✓-TH-2PL

32.3.3.2.6 Non-finite forms *HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 32.17. Crimea and SWA/SEA have slightly different forms. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ats/ in SEA, and the perfective converb /-il/ in SEA.*²

Table 32.17: Participles or converbs <դերայսեր> for the verb 'to like' in the Crimea dialect

		Crimea	cf. SEA	
Infinitive	անորոշ	sir-i-l	սիրիլ	sir-e-l սիրել
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el սիրել
		sir-aðz	սիրած	sir-ats սիրած
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u սիրելու

Original page number 266.

32.4 Literature

There is no study on the Crimea dialect. But there are a few select manuscripts.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Crimea dialect
 - К. Паткановъ. Материалы для изучения арм. наречий, I. Говоръ Нахичеванскій
 - Ո. Պատկանեանի Ըստիր Երկասիրութիւններ, Ա Եւ Բ. Պետեր. 1893. մանաւանդ Գ. Խն. Ռուսով, 1904
 - Տիգրան Նավասարդ. ասացուածք Եւ զրոյցը Նոր-Նախիչեանի. Ռուսով, 1892

There are also some fables in series of Armenian folk fables by Tigran Navasardian (Տիգրան Նավասարդեան; *HD: SEA: /tigran navasardjan/, /navasartjan/, SWA: /dikʰran navasartjan/*) in his series of Armenian folk tales, and a small number of writings in the periodicals of New Nakhichevan: Նոր կեանց [New life], Մեր ձայնը [Our voice], and Լոյ [Light] (published 1906-1911).

32.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

32.5.1 New Nakhichevan

Adjarian's source: See Патканов (1875:71-73). This presents the old language, with a pure /r/ <ր> sound. After checking in New Nakhichevan, I have rendered it into scientific orthography.

Ազիաթի հայերուն դուսը մեզ խուցուռ բան է. մեզի բժս ազբար (բակ) չունին. նացա դուներէն թէկին դէղինի բժս դիս է. սիրդերը նեզանս նը՝ գերան, թօղայսերու բժսնագ՝ դուներուն թէկին զը նըսդին. .

Նացա հացի կուռն ալ - անունը գիդէի ամա՝ մօցիլ իմ - խուցուռ բան է. ազբարին օրթան, շադերուն ալ դուներուն մէջը, մէքամ գուլօր փոս զը փօրին, մէջը սըվա գանին, շոյ դացա կուռոց: Հաց եկէլու լան նը՝ իդա փոսին մէջ նօմայ

²HD: The original page had <սիրէլ> as the infinitive. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be <սիրիլ>; I fixed it.

չոր փառ, խօռայ (չոր խռիւ) գուլուն, դագեն գը բըօքնդեցնուն, յեթգեն գառնուն խումօրը աղի փուռին բադերուն գը ծեթին. շղէ իմացիր դացա հացին ֆասուը. - աղեթօվ լաթ, մեղայասծու մեղա: Աղ դահա հեչ: Փուռին հացը գը ժողովին նը՝ քը հանին վրայի աղրոտ շարիգները վարդիգները, իդա փուռին մէջ քը թօթվին, օշիլները քը թափքին մէջ, ուռելի (ողոն) բեսնագ չըթըռ չըթըռ գը թօթրվին. աս ալ դացա լրվացըն է. թի՛ւֆ... շադ մունդառ հալին ին իդա ազիաթի հայերը...

Քաթքայի հայը ա՛սը ջիւնաբեթ է. մերերէն շադ վար է. մերեր բարեմ մարթու սըրա մարթ ին. նաքա՛ ինա մաջառ...

Original page number 267.

... արաբայով խօրօմէն նօղայներ քուքաննը՝ աղեթօվ նաքա ին. երեսները խաչ չի հանին նը՝ հայ եղածները բէլի յալչէ... Փամի՛լյ, հեղները թէմիզ հայնագ գալաջի գանիմ չին հասքընալ. վսեռավսո խա բաղը. գօռէլի բէս երեսը գը նայէ «խաբար չիմ» իմիշ. գօյա գուլգէ ասէլու քի՝ ասածը չիմ հասքընար... գընա գըդիր նարա լիւզիյօվ ի՞նչ ասէլ է «Եծը ծօրը ընգել ա, գէլ էգել ա գէրէ ա». գօյա գուլգէ ասէլու քի աձը հենդէքը ինգիլ է, գալը իգիլ է նարան գէրիլ է... երեսդ խավարի. հայնագ ասա - դա. աձին ինչո՞ւ էծ գասիս - օր, թըլվադ բէրն. փօյամը աձ ասա - դա. ծօրըս փօ՞ն է, հենդէք ասիս նը չի՞լալ. «Էգել ա գէրէ ա». ֆուանցուլսա՞զ գալաջի գանիս՝ ի՞նչ է. եգիլ է գէրիլ է ասիս նը՝ անգից աղեգ չէ՞ ինչ. բարեմ թէմիզ հայնագ է խօմ... Շղէ սիրես խենթ ին... նաքա ֆօյ չին ասիլ՝ խօն գասին. հավոր չին ասիլ՝ խաղոր գասին. խոյի չին ասիլ՝ ջըրիօր գասին. չիչագ չին ասիլ՝ ծաղիզ գասին. շա՛շիւն, հեչ չիչագը ծաղեգ գըլա՞ն. ծաղեգը ան է, վօր երած փաղէն յա թէգաքէն գը մընա. ան՝ բաշչային մէջի էլլած չիչագ է. վօրի՞ն գուլիս հարցուր. թէմիզ հայնագ է...

Ենչամը. շղէ ասրէս փօռթիթ արիլ ին իրէսց լիւզին. ամրէս օր՝ ամիսներօվ հեղերը բիդի գէնաս, լիւզիւդ ալայ-մալայ բիդի ձըռմըռոդիս, վօր գուղոր-մուլրոր բան գըռնաս հասքըցնելու...

Երգու շափաթ երեվան գէցա, ասվածային իր օրը հեղերը շէնգ գանեի, թէմիզ հայնագ քը սօրվէցնէի իդա մունդառ ազիաթներուն...

Ինչըքս ախըռ փաթլամիշ չիլաս. մէմը իդա ալեվալէներուն նայէ. մարթ չին հավսիլ. մարթու վրա քը խընդան. իլէքի մէր Նաշչուվանցիներուս վրան՝ դա՛յմա քը խընդան. իմիշ՝ մէնք լիւզիւներոս փօռթիթ արիլ ինք, մօցիլ ինք թէմիզ հայնագը...

32.5.2 Crimea

Adjarian's source: See Tigran Navasardian's volume 7 on Armenian folk tales (Տ. Նավասարդեանի Հայ ժողովրդ. հեղիաթներ, Ե.), page 70-73.³

Ասենակով ժամանակով մէկ մ' կար, մէկ մ' չի կար՝ մէկ հատ թագաւոր կար: Աղ թագաւորը ուներ մէկ հատ տեսօք աղջիկ: Աղ աղջկանը անխատար մարդ կուլցենայ եգիլ է, ամա մէկին տուած չէ:

Original page number 268.

Մէկ օր մը թագաւորը ելած ատենը չեօլին մէջ մէկ հատ ծեր մարդ կը տեսնէ նստիլ Է՝ փատ կը ճղլտէ եղիլ է: Թագաւորը կը մօտիկսայ քովը ու կը հարցունէ.

- Հոս ի՞նչ կանիս:
- Ի՞նչ անիմ, ասից ծերը, խսմեթ կը պամնիմ: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Խսմեթ ի՞նչես կը պամնիս:
- Տեսօքը չիրքինին կուտամ, ֆխարէն գէնկինին: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Իմիս աջկանս խսմեթը վո՞վ է:
- Քուկողդ աղջկան խսմեթը քու տուսիդ խզմեթքէր Արաքն է:

³I couldn't track down a more exact bibliographic description of this series, so I couldn't provide a bibliographic entry.

Թագաւորին սիրտը կելլէ. կուզայ տուն, միտք կանէ թէ՝ ի՞նչես Արաբին հեռացունէ տեյին: Վերջը մեկ գիր կը գրէ ու կուտայ Արաբին ու կասէ. «Տա՛ր իսա Ասծուն տուր»: Նա եալ կառնէ կելլէ կերթայ: Արաբը երթած ժամանակը մեկ հատ տուն կը տեսնէ. կը մտնէ նես կը տեսնէ, ու մեկ հատ կին մարդ նստիլ է ու առ տունին թեփէն ալ շո՞՛՛ շո՞՛՛ օսկիներ կը թափի: Կին մարդը Արաբին կը հարցունէ.

- Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանըս, կասէ կին մարդը Արաբին. ասա՛ Ասծուն, կլայ ինձի ասխատար տուած օսկին, ամեն օր արապա-արապա մարդոց կը պաժնիմ կենէ շատ է:
- Աղեկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: Գնացած ատենը կը տեսնէ ճամբին մեջ մեկ կուր մարդ նստած կեցիլ է: Կուրը կասէ Արաբին.
- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանըս, կուրը, ասա՛ Ասծուն, մինչուանքի ե՞րբ պիտի. նստիմ թոստըհանը (պղնձէ թաս) դիմացս: - Արաբը կելլէ կերթայ ու գնացած ատենը կը տեսնէ մեկ մարդ թեք չամուռը պաթած կեցիլ է ու կը հարցունէ Արաբին.
- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանըս, ա՛խպարս, կասէ առ մարդը. ասա՛ Ասծուն՝ ...

Original page number 269.

... մինչուանքի ե՞րբ աս տեղը պիտ կենամ. արդըին քառսուն տարի է հոս մնացիլ իմ, ի՞նչ էլել կը կրնամ ի՞նչ մեջը մտնիլ:

- Աղեկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: ՄԵ Մ' ալ տեսնիս տաղին (անտառ) մեջը մեկ հատ ծեր մարդ ռաստ կուզայ:
- Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ ծերը:
- Ասծուն կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ի՞նչ պիտի անխս Ասծուն, կասէ ծերը:
- Թագաւորս ինձի գիր տուից, պիտ Նարա տանիմ, կ'ասէ Արաբը:
- Թուղթը ինձի տուր, կասէ ծերը ու ծեռքեն կառնէ:

Արաբը նարա կը պատմէ ճամբան ռաստ եկած կին մարդու, կուրի ու չամուրի մեջ պաթած մարդուն ասածները: Ծերը կասէ Արաբին. «Դարձած ատենը կ'ասիս կին մարդուն.» - Երբ որ փառք Ասծու չ'ասես նԵ՝ ան ատենը օսկին թեփէն թափելեն կը դադրէ: Կուրին ալ կ'ասիս, որ նա եալ քովի կետին թող փորէ՛, մեջեն ջուր կելնէ. ջուրը առնէ աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ ան սիհաթը աչքերը կը պացուին. հապա ան մարդուն ալ կասիս, որ քառսուն տարի տա՛հա թող կենայ չամուրին մեջը:

Արաբը ետ կը դառնայ, կերթայ ան կին մարդու քովը ու կասէ. - Ասուած ասից, որ երբ փառք Ասծու չասէ նԵ, ան ատենը օսկին պիտ դադրի թափելեն: Արաբը կ'ելնէ կերթայ կուրին քովը ու կասէ. - Ասուած ասից, որ քովի գետինը թո՛ղ փորէ, ջուր կելնէ, աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ կ'աղեկնայ: Կուրը դարձաւ ու Արաբին ասից. - դուն ինքդ փորէ՛: Արաբը քիչ տեղ փորեց՝ ելած ջուրեն ծերմակ եղան. քիչ Մ' ալ փորից՝ ալայ-մալայ՝ ճեպ-ճերմակ եղաւ, թեք մեկ հատ կոստիին տեղը սեւ մնաց: Անկից Արաբը շիտակ թագաւորին կերթայ:

Թագաւորը Արաբին հիշ չի ճանչնայ, ամա նարա խիստ կը համնի, իրեն աղջկանը հետ կը պսակէ, քառսուն օր, քառսուն գիշեր հարսինք կ'անէ: - Ես ալ հոն էի. գինի խմեցի, պուիւս վազեցաւ, պերանս չը գնաց:

Chapter 33

Austro-Hungary

33.1 Background

Original page number 270.

Big and small Armenian settlements are scattered across the many corners of Poland, Bukovina, Transylvania and Hungary; if they haven't forgotten the Armenian language, they speak a dialect which we thought it would be appropriate to call the Austria-Hungarian dialect as a general name. The Armenologist Hanusz (Հանուս) has studied the Polish-Armenian vernacular in his two works (*Sur la langue des Arméniens polonais, I. Mots recueillis à Kuti, Cracow 1886*, and *Beiträge zur Armenischen Dialektologie*).¹ I myself studied the dialect of Suceava in the Բազմավեպ [Bazmavep] periodical (1899, page 112, 218, 326, 516, and 557), which is unfortunately half done.

Because Suceava represents the most Armenian-speaking settlement of Austrian arguments, we must thus give a description of this dialect.

33.2 Phonology

33.2.1 Segment inventory

33.2.1.1 Monophthongal vowels

The Suceava dialect has the following vowels: /a, e, ə, i, o, u/ <ա, է, օ, ի, օ, ու>.

33.2.1.2 Diphthongal vowels

There are many diphthongs. While all the Armenian dialects have generally lost the diphthongs of Classical Armenian, in contrast the Suceava dialect has renewed them (Table 33.1).

¹HD: Based on Adjarian's prose, I have had difficulty finding the exact citations that Adjarian meant.

Table 33.1: Diphthongs in the Suceava dialect (Austro-Hungary)

Adjarian's transcription	Adjarian's explanation	IPA approximation
<աւ>	read as <ա'նւ> /áu/	/au̯/
<իւ>	read as <ի'նւ> /íu/	/i̯u̯/
<օւ>	read as <օ'նւ> /óu/	/ou̯/
<էւ>	read as <հէ'ւ> /i̯e/	/i̯e/
<իէւ>	read as <իյէ'նւ> /ijéu/	/i̯eu̯/
<իզ>	read as <ի'յզ> /i̯ə/	/i̯ə/

HD: Note that for the digraph <իւ>, Adjarian treated this as /i̯u̯/ for Classical Armenian, and as /γ/ for the previous dialect sections. But for the Austro-Hungary dialect, he treats <իւ> as /i̯u̯/.

Among these, the <աւ> and <իւ> represent the Old Armenian <աւ, իւ> diphthongs: /au̯, i̯u̯/ (Table 33.2).

Table 33.2: Emergence of /au̯/ <աւ> and /i̯u̯/ <իւ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'pain'	է՛սաւ ցաւ	էսաւ ցաւ	է՛սհավ ցավ
'honor'	բատիւ պատիւ	բածիւ բատիւ	պատիվ պատիվ

The symbol <էւ> represents the vowel <էւ> /i̯e/, such as in the dialects of Mush and Van. But here the system is incomplete because the diphthong <ն> (read <նլօ'ւ> /uó/) (HD: meaning /yo/) is missing.

The Suceava sound <իզ> /i̯ə/ (Table 33.3), which originates from Classical Armenian /i/ <ի>, is close to the German sound <ie>, compare German <Bier>.

Table 33.3: Emergence of /i̯ə/ <իզ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'heart'	սիրտ սիրտն	սիերտ սի'զրն	սիրտ սիրտն

33.2.1.3 Consonants

The consonants have three degrees: voiced, ...

Original page number 271.

voiced aspirate, and voiceless aspirated. The Old Armenian voiced consonants have become voiced aspirates, the voiceless unaspirates became voiced, while the voiceless aspirated stay voiceless aspirated.

33.3 Morphology

33.3.1 Noun inflection or declension

The plural marker is /-jer, -njer/ <եր, ներ>, but there is also the formative /-sdan/ <սդան>, such as in the Karin dialect. The accusative always takes the preposition /z/ <զ>.² The instrumental formative is /-ou̯/ <օւ> instead of the form /-ov/ <ով>.

²HD: Based on data from this dialect's pronouns, it seems that this preposition can vary between /z/ and /s/.

33.3.2 Numerals

The ordinal numerals are formed like in Nor Nakhichevan (Table 33.4).

Table 33.4: Ordinal numerals in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
‘two’	erku	երկու	jerku
‘second’	erk-rosd	երկրորդ	jerk-rosd ^h
‘three’	erek ^h	երեք	jerek ^h
‘third’	er-rosd	երրորդ	jer-rosd ^h

33.3.3 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we note the following.

HD: Table 33.5 has personal pronouns that are not the third person.

Table 33.5: Declension paradigm of personal pronouns (not third person) in the Austro-Hungary dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes	d ^h un	mink ^h	d ^h uk ^h
	jtu	ն'ուն	միլը	ն'ուլը
GEN	zim	zk ^h u	mier	ձշիյը
	qhu	զպու	մեր	ձ'եր
DAT	indzi	k ^h ezzi	mezi	ձշէզի
	hlu ^h	թէզի	մէզի	ձ'եզի
ACC	zis	sk ^h ies	smjez	սձիյէզ
	qhu	սպէզ	սմէզ	սձ'եզ
ABL	zim-me	zk ^h u-me	mer-me	ձշէզ-մէ
	qhu ^h ut	զպումէ	մերմէ	ձ'եզմէ
INS	indzi hed	k ^h ezzi hed	mier hed	ձշիյէզ hed
	hlu ^h htn	թէզի htn	մէզ htn	ձ'եզ htn

HD: Table 33.6 has personal pronouns that are for the logophoric third person.

Table 33.6: Declension paradigm of personal pronouns (third person logophoric) in the Austro-Hungary dialect

	3SG ‘he’	3PL ‘they’
NOM	ink ^h ə	ինքը
GEN-DAT	irjen	իրեն
ACC	zink ^h ə	զինքը
ABL	irjenme	իրենմէ
INS	irjen hed	իրեն հեն

HD: Table 33.7 has demonstrative medial pronouns ‘that’.

Table 33.7: Declension paradigm of demonstrative medial pronouns 'that' in the Austro-Hungary dialect

	Singular 'that'		Plural 'those'	
NOM	d ^h a, ad	η ^h aw, aη	adonk ^h , d ^h ak ^h a	ադոնք, դ ^h ակ ^h ա
GEN-DAT	d ^h ara	η ^h awaw	d ^h ats ^h a	η ^h ացա
ACC	d ^h ara	η ^h awaw	d ^h ats ^h a	η ^h ացա
ABL	d ^h ara-me	η ^h awawnt	d ^h ats ^h a-me	η ^h ացանտ
INS	d ^h ara hed	η ^h awaw h ^h et	d ^h ats ^h a hed	η ^h ացանտ hed

33.3.4 Verb inflection or conjugation

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

33.3.4.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <լը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Austro-Hungary, Adjarian states that the indicative prefix is /gi/; the theme vowel is /e/ for the 3SG, and /i/ elsewhere (Table 33.8).

In conjugation, the present and imperfective formative is /gi/ <գի>. The vowel /e/ <ե> of verbal endings becomes /i/ <ի>.

Table 33.8: Indicative present <լերկայ> of the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-i-m	գի սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gi sir-i-s	գի սիրիս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gi sir-e-∅	գի սիրէն	gə sir-e-∅	կը սիրէն
1PL	gi sir-i-nk ^h	գի սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gi sir-i-k ^h	գի սիրիք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gi sir-i-n	գի սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	✓-TH-AGR		IND ✓-TH-AGR	

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes adds the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 2PL sequence /-i-k^h/ (Table 33.9). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. In Austro-Hungary, we use essentially the same strategy. However, the 2SG suffix is /-s/ instead of /-r/. Note that the theme vowel here is /e/ in the past, instead of /i/ as in the present (Table 33.8).

The imperfective 2SG uses /-s/ <ս> in analogy to the present. This thing does not exist in any dialect.

Table 33.9: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

Austro-Hungary			cf. SWA	
1SG	gi sir-e-i-∅	զի սիրեի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի
2SG	gi sir-e-i-s	զի սիրեիս	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր
3SG	gi sir-e-∅-r	զի սիրեր	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր
1PL	gi sir-e-i-nk ^h	զի սիրեինք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեինք
2PL	gi sir-e-i-k ^h	զի սիրեիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք
3PL	gi sir-e-i-n	զի սիրեին	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
IND √-TH-PST-AGR			IND √-TH-PST-AGR	

There are no progressive forms.

33.3.4.2 Future marking

HD: In SWA (Table 33.10), the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիսի> before the finite present-form of the verb. For Austro-Hungary, the form of the proclitic varies, as Adjarian describes.

The future is formed with the formative /bidor/ <բիդօր>. But Hungarian Armenians use the form /bi/ <պի>, which is the shortening of the CA /piti/ <պիսի> 'it is necessary', and it becomes /b/ <պ> next to vowels.

Original page number 272.

Table 33.10: Future <ապանի> of the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
	Suceava	Hungary	bidi	պիսի
1SG	bidor sir-i-m	բիդօր սիրիմ	bidi sir-i-m	պիսի սիրեմ
2SG	bidor sir-i-s	բիդօր սիրիս	bidi sir-i-s	պիսի սիրես
3SG	bidor sir-e-∅	բիդօր սիրե	bidi sir-e-∅	պիսի սիրե
1PL	bidor sir-i-nk ^h	բիդօր սիրինք	bidi sir-e-ŋk ^h	պիսի սիրենք
2PL	bidor sir-i-k ^h	բիդօր սիրիք	bidi sir-e-k ^h	պիսի սիրեք
3PL	bidor sir-i-n	բիդօր սիրին	bidi sir-e-n	պիսի սիրեն
FUT	√-TH-AGR	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR	պիսի սիրեն

33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect

HD: In SWA, the past perfective is marked in a synthetic manner by using the aorist stem. For example, for the verb 'to like' /sir-e-l/, to express the past form 'they liked', we use a synthetic form (121a). Morphologically, we add the aorist suffix /ts^h/ after the theme vowel, and then add the past and agreement suffixes. In contrast, a complex tense like the present perfect or past perfect is formed peripherastically by combining a non-finite form (such as the resultative participle) with a tensed auxiliary (121b, 121c). Such non-finite forms are often called past participles in the more traditional literature.

(121) SWA

a. Past perfective

sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅, sir-e- \widehat{ts}^h -i-n
like-TH-AOR-PST-1SG, like-TH-AOR-PST-3PL

'I liked; they liked.'
սիրեցի, սիրեցին

b. Present perfect

sir-adz̩ e-m, sir-adz̩ e-n
like-RPTCP AUX-1SG, like-RPTCP AUX-3PL

'I have liked; they have liked.'
սիրած եմ, սիրած են

c. Past perfect

sir-adz̩ ej-i-∅, sir-adz̩ ej-i-n
like-RPTCP AUX-PST-1SG, like-RPTCP AUX-PST-3PL

'I had liked; they had liked.'
սիրած եի, սիրած եին

HD: As Adjarian explains below, the Austro-Hungary dialect is innovative because it has lost the synthetic strategy to mark the past perfective. Instead, to capture the meaning of the past perfective, he reports that the Austro-Hungary dialect instead uses the cognate of the periphrastic present perfect from SWA. He is vague though as to how the meaning of the present perfect is marked, or the semantic role of the cognate of the SWA past perfect.

The past participle is formed with the formative /-il/ <հլ>, which with are also formed the present perfect (յարակաստար) and past perfect (գերակաստար) forms. *HD: Note that this /il/ forms seems a cognate of the SEA perfective converb /-el/, and I gloss it as such.*

But here, the Suceava dialect has a very interesting innovation. As is clear, many of the new European languages are losing the perfective in verbal tenses. For example, French forms <j'aimai, tu aimas, il aimâmes, vois aimâtes, il aimèrent> exist only in the literary language, while the the populace do not recognize such forms and instead use the present perfect (j'ai aimé, tu as aimé). In this way, thus the original meaning of the present perfect is lost, and it has moved to the place of the perfective. The same has happened in the Suceava dialect. This dialect has abandoned the use of the perfective tense (SWA /sir-e-էs̩-i-∅/ 'I liked' <սիրեցի>), and it uses the present perfect in its place, with the same meaning. Here are the conjugation of the two forms (Table 33.11).

Table 33.11: Using periphrastic forms to mark the meaning the past perfective meaning for the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Participle plus present auxiliary (cognate to SWA present perfect)	Participle plus past auxiliary (cognate to SWA past perfect)
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-il e-i-∅ սիրիլ եի
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-il e-i-s սիրիլ եիս
3SG	sir-il e-∅ սիրիլ է	sir-il e-∅-ր սիրիլ եր
1PL	sir-il i-nkʰ սիրիլ ինք	sir-il e-i-nkʰ սիրիլ ենք
2PL	sir-il i-kʰ սիրիլ իք	sir-il e-i-kʰ սիրիլ եք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-il e-i-n սիրիլ են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

33.4 Literature

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

In the following works, we can find manuscripts that are written with the diverse branches of the Austro-Hungary dialect.

- Literature with the Austro-Hungary dialect

- Հ. Գր. Գովրիկեան
 - * - Դրանսիլուանիոյ հայոց մետրապոլիսը, Վենեսա. 1896
 - * - Հայք յեղիսաբեթուապոլիս, Վենեսա, 1893
- L Patrubány - Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, I and II

HD: On page 279, Adjarian had a brief paragraph about the Romani language of Lomavren. I moved it here because it's more relevant here:

Here it should be mentioned also the Romani language of Lomavren (հայ բոշայերէն), whose lexicon is only Romani (բոշայերէն), while its grammar and phonology are Armenian and it belongs to the /kə/ <ԿՇ> branch. On the Romani language, there are diverse statements, and the most complete summary is the one by the Armenologist Ֆինչ: Finck 1907.³

Original page number 273.

33.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

33.5.1 Suceava dialect

Adjarian's source: I prepared this with a priest from Suceava, Ter Karapet Kaynayan (Տեր Կարապետ Կայնայեան; HD: SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/), with the scientific orthography.

33.5.1.1 Sample

- Բ'արի լուս. ի՞նչքես եք:
- Ծընորհազար իմ. աղեգ:
- Ի՞նչքես, հաևգ'չի՞լ իս աս գ'զշէր:
- Զօր աղեգ բառգի իմ. նումայ բ'ուրիշները ինձի բ'օգ'օյ չին դուվի. իմբի (իմմայ) ո՞ւրախ (ուր) բիդոր երթաս. ի՞նչ բիդոր անիս աղես (այդպէս) զանուիս:
- Բեդգ' է երթամ բ'օշդ'ան, վօր դ'ելեգրաֆ անիմ:
- Ի՞նչ դ'ելեգրաֆ:
- Ներ'օ՞դս գ'զրիլ է ինձի՝ թէ աս օրերուն գուզէ մեր մօդ իգ'ալու. ու գուզէ համ զգիարսը բ'երէ վօր ասդեղ փսազվէն: Դերդերը ինձի ասիլ է գ'օ չի զարուս զիրէնը փսագէլու, իլալլու վօր ասքէր (ազգական) ին. իմբի գուզիմ դ'ելեգրաֆադ՝ անիլու, վօր չիքա, զուրի (իզուր) խարց անէ մըսինը (իսեղճ). զափսընա՛մ շադ վօր աթ խորա՞րդ խարց արի է: Բ'օլոր բ'անը հադի՞ր էր. ջըռչերը հադի՞ր էին. մուզիգ'անքները վարցած էին. րամեցէրի բիլէ՛ները խըրգած էին. զարց ասիմ ամմեն բ'անը հադի՞ր էր:
- Յես զի մըրդիմ վօր բաղրիարքարանը դ'ելեգրաֆադ՝ անինք. յեւ խընդ՛րինք վօր բ'օզվօլիդ՝ անին. յեւ ամմեն բ'անը բաղմինը դ'ելեգրաֆի մէջ. թէ բ'օլորը հադի՞ր ին. բ'օզվօլիդ՝ անէ բահանայուն վօր աս անգ'ամը փսազէ:
- Աղեգ է. անինք. ի՞նչ խըդար ժամանազի մէջ գըլա բաղասխանը իգ'ալու օրընձեղ՝:

³HD: He includes other bibliographic data, such as:պտմ-կիլ ճիւշ. VIII, N 5. I don't know how accurate this information is however, because I couldn't find a clear copy of this item online.

- Ասօր հինքափթի յէ. ինչքանի շաբ'աթ օր գըլա բաղասխանը իլա ի հօս:

Ուրբ'աթ իրգուն գը հանդբին իրենք ա'լվը:

- Բ'արիգուն. Ե՛, ի՞նչ է խաբարը. բաղասխան գ'օդնըվի՞լ իք:

Original page number 274.

- Հա՛բա (այո՛). աղեգ է. բաղրիարքը բօգվօլիդ' արիլ է քահանայուն վօր փսագէ. հիմբի գերթամ դ'ելեգրաֆադ' անիմ վօր իգ ան:

- Ասա մէ ինձի. ծանուցումները յէ՞վ բիդոր անէ:

- Աղօր համար եղիլ իմ գ'օք'իդ'ընի՛ան, յէւ խընդ'րիլ իմ խօր բ'օգվօլիդ' անէ մէգ դարբա (անգամ) իրեքի համար. յօ խօսդացիլ է թէ բ'օգվօլիդ' գանէ, յօ քահանայուն գ'ըրօր գիմացնու. իհամ մէգալ վաղը (միւս օրը) գիրազի է. առվադուն քահանան ծանուցումները գանէ, յէւ գեսավօր յէղեւ փսագ:

- Զօր աղեգ է. հիմբի նայէ նումայ վօր օգգա բ'աները հաղի՛ցր իլան. խաղալու սալօնը արանժա՞դ' է. բ'օդիալները վրգ'սուիդ' ին:

- Հա՛բա, բ'օլոր բ'անը հաղի՛ցր ին. նումայ չիյդիմ ըզվօ՞ խըդգիմ իրենց դ'իմաց վաման վօր նըգ'ըժիդ' չանին զիրօնը:

- Խըդգէ ըզվերի Գ'օգ'օրը (Գրիգոր). իլլալու վօր ինքը ջանց'ֆօրներ ունէ:

- Աղեգ գասիս. զինքը գը խընդ'րիմ վօր երթա:

Երդուսում օրը՝ շաբ'աթ օր ա'լվը գը հանդբին:

— Բ'արի լուս:

- Բ'արի լուս. աչֆըները լուս. Եգի՞լ ին հարսնավօրաքը:

- Եգիլ ին աս առվադու. հիմբի գըցիլ (սկսել) է բ'անը. գ'նա հօն՝ հօն- աս բէդգ' է, ան բէդգ' է. յօր բ'օլոր բ'անը զիմ գ'ըլխուս վրա է. չունիմ վօչ մէգ աժուրդ'օր մը:

- Նումայ համբ'երություն, բ'արեգամ, բ'օլոր բ'անը զի դ'առնա. թօխ գամաց. քանո՞ւմ սահաթն է փսագը:

- Վեցին:

Բ'ախդ'ը (ամոսւկին) դուն գուգ'ա յէգ գնգանը հեդ աղես գը զուրուցէ.

- Ե՛ Ռուժիգ', հաղորդվի՛ցր... հարսնիքը մո՛ւզիգ'ը ուժէ զի փչէ. բէդգ' է երթանը:

- Յես հաղի՛ցր իմ. դ'ուն ալ չուսո՞ (շուսո) սեւ քըրչերդ' հացի՛ցր. յէւ մընուշաները հանէ շուֆլադէն. յէւ դ'իցը գ'օնչուգը վօր չի մօռնաս:

- Ռո՛ւժիգ', դ'ուն վօ՞ր բօդ'ինները զի հացնիս... հացի՛ցր ջերմագ գագու (մետաքս). իլալու վօր ջերմագ գագու օրօգ'լան հացիլ իս. չի մօռնաս բըրօշը ու բրանզօլեդ'ան առնուս... օրօգ'լիդ'...

Original page number 275.

շլեք'ը շադ յէրգան է. բէդգ' էր զինքը գ'ռեօյդ'օրին դաս՝ վօր զըդրէ:

- Դ'ուն ինչ գ'իդիս. ասես է մօդան. խրգէ չուսո՞ ֆիագ'րին դէվանց վօր իգ'ա:

- Զալէ՛... ֆիագ'րը զի բ'օհէ (սպասել):

Երգուսն ա՛ զի նըսդին ֆիագ'րի մէչ, յէւ գերթան հարսնիքին դունը:

- Բ'արօւ Եգիլ իք:

- Գը շընաֆօրինք. Ասված դա խըսմըթօւ ու դոլվթօւ իլա:

- Շընօրիհագալ ինք. դառօսը հեմ ծ'եր զավագացը գ'օլօշ'ին... րամեցէք. խընդ'րիմ, րամեցէք ա՛լ վեր, խաշլումօրը քօւ:

- Դ’եռ չի՞ն երթա փրսագ:

- Ա՛ս բաս (այս պահուս). նումայ քահանան իգ’ա... հա՛, քահանան եգիլ է. Ե՛, բամեցեք, դ’ըրըսուրաները գօ բ’օիին. առաջի դ’ըրըսուրային մէջ զերթա քահանան, յեւ բիջա իրիցգ’ինը. երգուսումին մէջ հարսը խաշլու մօրը հետ. իրեքումին մէջ փեսան խաշլուն հետ. յեղգ’ը մեզալօնք. զի խընդ’րինք վօր բ’րէշ’է դ’ըրըսուրաներու երթան, զէ (զի) գան դիսդ’ով:

Գամաց զամաց սերէ դասը զամ դասնըհինգ դ’ըրըսուրառնդու ժամ գերթան, յեւ փսագը զի գոցէ. փսագէն ալվօշ հարսինը դունը գերթան յեւ հարգըվելուն եղեվանց զի գըցին սդ’օները փուելու. յեւ զի դ’ըրվին մուսաֆիրները սդ’օլ. զի հասգըվի վօր հարսը յեւ փեսան սդ’օլն ջագաղը յեւ իրենց դեվանց խաշլուն ու խաշլումարը. անօր դեվանց բ’րէշ’ը ռընդու. հիմբի զի գըցին բ’արեգենացները:

- Զօր բիդոր անգ’ընվի (ուշանալ) սդ’օլը. քանի՞ յէ սահադ’ը:

- Ուժէ ինը անցիլ է:

- Բ’եղգ’ է խընդ’րինք գրահանան վօր ա՛լ չուսդ’ անէ. սըլիդ’ անէ բ’արեգենացներօվը, իլալու վօր դըղաները ուժէ չունին համբ’երություն:

- Ունին ժամանագ համ խաղալու դիսդ’ով, ինչֆանի առվադու:

- Ա՛հ, աս է յեղգ’ի բ’արեգենացը. զի լըմընցվի սդ’օլը:

- Շնօրհագալ ինք:

- Խնըդ’րիմ թօղություն:

Original page number 276.

- Հիմբի ինչ զանինը. գերթանը սալօնը. մո՛ւզիգ’ը գըցիլ է փշելու... դիսդ’ով մեծ է սալօնը. ու ռինդ լումինադ’ է, դար զօր դար է. դըղաները չին իմանա. գութֆի (կը թուի) թէ չին դիսնու ու չին լիի օգգա բ’ան իքմընա (իմն ինչ): Ասբէն ին դդաները, զի բ’ընկի՞ս միդը՝ յեփ դ’ուն ա դդա էիս. յեւ զի խաղան յեփ վալց, յեփ գ’աղրիլ. յեփ հօ՛րա: Հիմբի գուցին մազուր խաղալու. վօ՞ արանժադ’ զանէ:

- Խնձի գութֆի թէ աղաչա Օվանեսը զօր ռինդ մազուր արանժադ’ արիլ է. դարը ալվօշ վալց գուցին խաղալու. բեղգ’ է անգ’ան իլա:

- Սահադ’ը չօրս է. յեւ դ’րուսդըս (դուստր) չուրէ երթալու. ամմենը զի խնդ’րէ ա՛լա (Ե՛լի) քիչ մը, ա՛լա քիչ մը. ու զօր դ’րուդիդ’ իմ:

- Աղես զանէ համ օրո՞իս. յեփ զասիմ իրեն քալէ դուն, դիսդ’ով է, զի խընդ’րէ նումայ զաս գ’աղրիլը ա՛լա. գ’օ անզամադ’ իմ. գ’աղրիլն եղեվանց օգգա վալց ու օգգա’լը յեւ սըվըռշիդ’ չուին. հանա զի լուսանա... ուժէ շիրախները զի փօխին. դարը հիմբի գերթանը... նայեցէ՛ք դդաք, հաքնըվեցէք աղեգ. փաթըվէ՛ Հըռեփսիա... Գա՛րաբեդ, հաքի՞ըր ո՛խիբրոցի՞ըրու, վօր չի բաղիս. քրոդնած ես... հիմբի առնունք բ’արօւ մնա դան մադ’հգ’օցը մօղէ... հանա, հու ին... բ’արի գ’ընէր բիջա Վարդ’ենիք, բ’արի գ’ընէր աղաչա Գյօրգէ, աղաչա Լուսիզ:

- Բ’արի գ’ընէր ձ’եր հրամանօցը:

- Ասված դա դուվըթօւ ու խըսմըթօւ իլա:

- Շնօրհագալ ինք աշխաղանքին:

33.5.1.2 Words

1. Զօր. թօք. զօր՝ շատ
2. Նումայ. ռում. ռումայ միայն թէ
3. Բ’ուրիհց’. ռմ. puric՛ լու
4. Բ’օգ’օյ. լթհ. pokoi՛ հանգստութիւն
5. Բ’օշդ’ա. ռմ. posta՛ նամակատուն
6. Դ’ելեգրաֆ. ռմ. telegraf հեռագիր

7. Ներ'օղ'. ռմ. nepot՝ հօրենքօրորդի
8. Գ'օ. ռմ. câ` păc, ող
9. Հաղի'ցո. թոք. hazər՝ պատրաստ

Original page number 277.

10. Թուրք՝ զգեստ
11. Մուզիկ'անթ. ռմ. musicant՝ նուազածու
12. Բիլետ'. ռմ. bilet՝ տոմսակ
13. Բ'օզվօլիդ'. լիհ. թոյլատրել
14. Օրցնձեն՛ յետս
15. Ալվոր. ռմ. eurasie՝ դարձեալ
16. Գ'ըբ'իդ'ընիա. ռմ. câpitania՝ թաղապետութիւն
17. Արանժադ'. ռմ. aranjat՝ կարգաւորեալ
18. Բ'օդիալ. ռմ. rodeal՝ տախտակ
19. Վրգ'սուհիդ'. ռմ. vacsuit՝ մոմած
20. Վամա. ռմ. vama՝ մաքսատուն
21. Նըգ'ըժիդ'. ռմ. necajit՝ նեղել
22. Վերի. ռմ. ver հօրենքօրորդի
23. Աժուր'օր. ռմ. ajut0՝ օգնական
24. Ռուժիկ'. լիհ. Ruza՝ Վարդուհի
25. Մուզիկ'. գերմ. Musik՝ նուազ
26. Ուժե. լիհ. uze՝ արդեն
27. Մնուշա. ռմ. manusa՝ ձեռնոց
28. Շուֆլադ. ռմ. sufladâ՝ դարան
29. Գ'օնջուլգ'՝ գրպան
30. Բոտ'ին. ռմ. botin՝ կօշիկ
31. Շուֆլադ. ռմ. rochie՝ շրջազգեստ
32. Բրօշ. ռմ. brosu՝ մանեակ
33. Բրանզոլետ'. ռմ. branzoleta՝ ապարանշան
34. Շլեպ'. գերմ. Schleppre՝ քղանցք
35. Գ'ռեօյդ'օր. ռմ. croitoriu՝ դերձակ
36. Ֆիազ'ր. գերմ. fiacker՝ կառք
37. Գ'օյօշ՝ գրուն
38. Դ'րըսուլրա. ռմ. trasura՝ կառք
39. Բիքա՝ տիկին (լիհ. կամ հունգ.)
40. Խաշլու՝ կնքահայր
41. Խաշլումար՝ կնքամայր
42. Բ'րէշ'Է՝ բոլոր
43. Դիստ'ուլ. ռմ. distuł՝ բաւական
44. Ռոնդ. ռմ. rôndu՝ կարգ
45. Սոլ'ոլ. լիհ. stol՝ սեղան

Original page number 278.

46. Սլիդ'. ռմ. salit՝ շտապել
47. Լումինադ'. ռմ. luminat՝ լուսաւոր
48. Դարը. ռմ. dara՝ բայց
49. Դ'րուդիդ'. ռմ. truditu՝ յոզսած
50. Սվերշիդ'. ռմ. sfarsitu՝ վերջացած
51. Իրզոցի'ցո. գերմ. überzieher՝ վերարկու

33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary

Adjarian's source: See Գովիդիկեան, Դրանսիլուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը, Էջ 312

Չարկիլ է ուժեմ կենացս վերջին սրհաթք - կասէ հոգեւարք հայրը էրկու որդուն: Իմ ետեվանց միան դուք կի մնաք: Ինչ որ բոլոր կենացս մեջ, հարկիւրութեամբ քաղիլ իմ նա՝ ծեզի կի թողում: Ապրեցեք միամիտ, հանդարտ ու մէստեղ: Չի բաժնվիք մէկը մէկան: Գեղամ բաժնված կարող չի պիլաք մեծ արուսուր անէլու: Ըզձերը մի թորուք: Ծզօղկայինը մի կամենաք: Կանուխ ելեցեք, արաջը ժամ գընացեք, պատարագ լսելու: անոր ետեվանց բացեցեք պօլ: Թէ որ մէկ օրը տասը կրօշ վաստուկի իջ նա, միայն ութը խարճեցեք: Երբ շոգոտող (տօնավաճառ) երթաք, տարեցեք ծեր հետ զգբաղդրը (տեր ողորմեա) ու ամարդ համ պունտա (մուշտակ): Ճամբօվք օտար մարդիկաց հըստ մի՛ բարեկըմվիք: ցանցառ մարդ ըլլա ում դիմաց զզսըրտերդ բանաք: Սիրեցեք զմստված, բըրնեցեք զզիրեն պատվիրանըները, եղեցեք ողորմասիրտ: Պահեցեք զզիմ անունը ու յիշատակը: ու տէրն մէրը, ում դիմաց հիմապիկ կերթամ, պի օրինէ զծեզ:

Ճորով թաղիլ ին զզմեռածը, մեծ աղբարդ մորցըվիլ է վողորմած հոգի հոյրը խօսքերուն վրայեն ու վարիլ է տանեն զզպիզտիկը: Չի տուվի իրեն իքմըն ալ, միայն մէկ կով մը: Զիշ ժամանակի վրա զան ալ ետ ուզիլ է: Չի տուվի նա, դատօստընով արիլ է: Հիմափիկ աղբարդ կառնու զզաշխարհը ափը: ու ճամփա կելէ: Կի երթա շատ ու քիչ: Կի կանին ու մէկ ծարի մը տակ կի հանգչի:

Կուգա էրկու ագրաւ ու ան ծարինը կի նըստին կի կըցին գուրուցելու:

- Ի՞նչ նոր կա ծեր էրկիրը:
- Կի մերնին մարդիքը ծարվուն:

Original page number 279.

- Եշտ (հեշտ) պիլար ատորը աջողելու, թէ որ պազարը մէկ փըս մը փըրեին. ու մէկ ծիաւոր մարդ մը զան բոլորէր նա, ջուր պի ելը:

- Ու ծեր մօտ չիգա՛ իքմըն ալ նոր բան:
- Թագաւորը զօր հիւանդ է ու չիտե մարդ ա զինքը լաւցընելու:
- Կա հարնին (ափոռ) սէմին տակը մէկ գորտ մը, թէ որ անոր եղովը քըսէին զինքը նա, պի լաւսար:

Աղբատը, վով ծարին տակէն ամէն խօսք աղեկ կի լսեր, ալ ինտան կերթա: Կի հասնի ան քաղաքը ուրուխ ջրի պարսութիւն ունացիլ ին: Կանէ մէկ ջիղվը (ջրհոր) մը, որին մէջ անխա ջուր քաղվիլ է որ դուս ալ զոթիլ է: Ընդունած շատ պաշխազովը, կերթա մայրաքաղաքը ուր թագաւորը բնակիլ է: Կի լաւցընու զինքը: Անխա գանծ կուտան իրեն, որ ճորով կըլայ տուն տանելու:

Footnote: Այս առակը տպուած է նաեւ Sprachwissenschaftliche Abhand. թերթին մէջ, 1 էջ 117-8, ելրոպական տառադարձութեամբ. Վերջինը թէեւ աւելի սոոյզ է, բայց դարձեալ բոլորովին ճիշտ չէ, ուստի հայերէն օրինակը անփոփոխ պահեցի:

HD: Adjarian had a brief paragraph here about the Romani language of Lomavren. I moved it to the literature section.

Original page number 280.

Part V

The /eɪ/ <ɛɪ> branch

The /el/ <čl> branch has 3 dialects:

1. Dialect of Maragha
2. Dialect of Khoy
3. Dialect of Artvin

Chapter 34

Maragha

34.1 Background

Original page number 281.

The dialect of Maragha is spoken on the two sides of Lake Urmia. The northern side is found in the city of Maragha, while the western side is the city of Urmia, with its group of Armenian villages, a portion of which are Turkish-speaking. For this very interesting dialect, there is no published study or even a line from a published manuscript. During my time in Persia, I studied it, with two adult students from Maragha: Petros Hayrapetian (ՊՊ. Դեսպրու Հայրապետյան; HD: SEA: /petros harapetjan/) and Grigor Mnatsakanian (Գրիգոր Մնացականյան; HD: SEA: /g(ə)rik'or mənač'akanjan/). I present here a summary of my unpublished research.

34.2 Phonology

34.2.1 Segment inventory

The sound system of the Maragha dialect is very rich in vowels and diphthongs (in total 14)¹ in Table 34.1.

Table 34.1: Vowel inventory of the Maragha dialect

/i/ <ի>	/γ/ <իւ>	/ui/ <նւ>	/u/ <նւ>
/æ/ <էօ>	/e/ <է>	/o/ <օ>	/yel/ <նէ>
/əj/ <ըի>	/ə/ <ըէ>	/ə/ <ը>	/i/ <ի>
/æ/ <աւ>			/a/ <ա>

HD: For the sounds <նւ> and <ըի>, Adjarian used a superscript <ի> /i/: <նւ^ի, ը^ի. But because that could cause problems with my type-setter, I replaced them with a superscript <i>.

The consonants are likewise rich with some new sounds in Table.

¹HD: The original page had 13. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be 14. He likewise says that we should include the vowel <է>. I fixed it.

Table 34.2: Consonants of the Maragha dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<p>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<տʰ>	<գ>	<կ>	<կʰ>
							<զ>	<լ>	<լ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<ձ>	<ծ>	<շ>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃʰ/			
				<զ>	<ճ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʃ/	/v/	/h/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<ն>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/w/	
	<մ>	<ն>		<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>	<լ>	

For these vowels, it is worth giving a separate explanation for the following. The sound <û> represents the Russian sound <ы>, meaning a /ə/ <ը> that is pronounced voiceless and closed.

The sounds <ըi, նլi, ըլ, նլէ> represent approximately the sounds /əi, ui, əi, ue/ in fast pronunciation. *HD: Based on this description, and to maintain consistency with previous uses of <ըլ, նլէ>, I use a diphthong notation with <_> for all but <ըլ>: /əi, ui, ə, ue/*

The consonants, as can be seen, have three degrees: voiced, voiceless unaspirated, voiceless aspirated). The dialect recognizes also the palatalized sounds /gi, ki, kʰi, h/ <զ լյ լյ հյ>, and the semi-sound /w/ <լ> which is pronounced like the English letter <w>.

34.2.2 Sound changes

34.2.2.1 Monophthongal vowel changes

For the vowel changes, the following are notable.

34.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> became /a/ <ա> or /æ/ <այ>.

34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե> Classical Armenian /e/ <ե> became /je/ <յէ> (at the beginning of mono-syllabic words), /e/ <է> (at the beginning of polysyllabic words), while word-medially it is /e, ə, i/ <է, ը, ի>.

Original page number 282.

34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i, əj, ə/ <ի, ը, ի> (Table 34.3).²

²HD: The original page had <էʰ> . But on page 306, Adjarian provided an erratum that this should be <զհ>, which I think was itself a typo for <զհ> or /զ/ . I fixed it.

Table 34.3: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, əj, ə/ <հ, ը, ը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'barley'	garī զարի	kāerə կայրը	garī զարի
'scholar'	dəpīr դպիր	təpəj̥r տըպիր	dəpīr դպիր

34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /vəj/ <վը> word-initially (Table 34.4).

Table 34.4: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vəj/ <վը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'lentil'	ospən նսպն	və̥isp վըսպ	vosp նսպ
'son'	ordí որդի	və̥irt̥é վըրդի	vort̥í որդի

In the body of the word, it becomes /o, œ, əj, սէ, սի/ <o, եօ, ը, ուլ, ուլ>, according to particular circumstances (Table 34.5).

Table 34.5: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, əj, սէ, սի/ <o, եօ, ը, ուլ, ուլ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'work'	gor̥ts գործ	kui̥ts կուրծ	gor̥ts գործ
'grass'	χot խոս	χuit խուտ	χot խոս
'earth'	hot հոտ	χuev խուեվ	hot հոտ
'soul'	hogí հոգի	χok̥t̥é խօքի	hogí հոգի
'to roll'	gəlorel գլորել	k̥iyllərel կիլլերել	gəlorel գլորել
'bishop'	episkopos եպիսկոպոս	jəpəskarəj̥s յըպսկարեյ	episkopos եպիսկոպոս

34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /u, սի, յ/ <nL, ուլ, իլ> (Table 34.6).

Table 34.6: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, սի, յ/ <nL, ուլ, իլ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'house'	tun սոն	tyn սին	tun սոն
'bundle'	χurđz խուրճ	χui̥rt̥s խուրծ	χurđs խուրճ

34.2.2.2 Diphthongal vowel changes

34.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became /e/ <է> (Table 34.7).

Table 34.7: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'father'	hajr հայր	χer խեր	hajr հայր
'sound'	ðzajn ծայն	tsen ծեն	ðzajn ծայն

34.2.2.2.2 Classical Armenian /iւ/ <իւ> Classical Armenian /iւ/ <իւ> became /y, ի/ <իւ, ի> (Table 34.8).

Table 34.8: Change from Classical Armenian /i^u/ <հւ> to /γ, i/ <հւ, ի> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'hundred'	հարյւ հարիւր	χærir խարիր	harjur հարյուր
'snow'	ձնյւ ծիւն	տն ծիւն	ձյուն ծյուն

34.2.2.2.3 Classical Armenian /o^u/ <ոյ> Classical Armenian /o^u/ <ոյ> became /γ, u/ <հւ, ու> (Table 34.9). *HD: Adjarian provides the CA word 'sleep' /k^hun/ <զնւ>, but I think this is a mistake because it doesn't have a diphthong /o^u/.*

Table 34.9: Change from Classical Armenian /o^u/ <ոյ> became /γ, u/ <հւ, ու> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'light'	լոյս լոյս	լոյս լուս	lujs լուս
'sleep'	կհոն զնւն	կհյոն զյուն	k ^h un զնւն

34.2.2.3 Consonant changes

The consonant changes are exactly the same as in the dialects of Van or Karabakh. The Classical sound /h/ <հ> is always /χ/ <հւ>.

34.3 Morphology

34.3.1 Noun inflection or declension

34.3.1.1 Vowel harmony

In the grammar, everything is established based on the rule of analogy. Nominal and verbal formatives and endings change their vowels according to the vowel that's contained in the root of the word. For example, the definite article becomes /-a/ <ա> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ա> or /u/ <ու>. But it becomes /-æ/ <սւ> if that vowel is /æ, e, γ/ <սւ, է, իւ>. The genitive formative is /-ə/ <ը> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ա> or /ə/ <ը>. But that formative becomes /-γ/ <հւ> if the vowel is /γ/ <հւ> or /œ/ <էօ>. It also becomes /-u/ <ու> when in front of the vowels /u, o/ <ու, օ>, and it becomes /-i/ <ի> in front of the vowel /i/ <ի>. Even the copular verb is subject to these assimilatory changes.

34.3.1.2 Plural and case marking

The plural formative is /-ir/ <իր> for monosyllabic words, /-nir/ <նիր> for vowel-final polysyllabic words, /-k^hir/ <զիր> for consonant-final polysyllabic words.

In declension, there is no loss or deletion of vowels (Table 34.10).

Table 34.10: No vowel reduction in the Maragha dialect

	Classical Armenian		> Maragha		cf. SEA	
'nose'	kʰitʰ	պիթ			kʰitʰ	պիթ
'nose-GEN'	kʰətʰ-i	պթի	kʰitʰ-i	պիթի	kʰətʰ-i	պթի
'meat'	mis	միս			mis	միս
'meat-GEN'	məs-i	մսի	mis-i	միսի	məs-i	մսի
'heart'	sirt	սիրտ			sirt	սիրտ
'heart-GEN'	sərt-i	սրտի	sirt-i	սիրտի	sərt-i	սրտի

This dialect has the following cases: nominative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. There is no locative; the accusative is like the /um/ <nL^U> branch. While the ablative is formed with the formative /-en/ <tL^U>.

34.3.2 Verb inflection or conjugation

34.3.2.1 Overview of changes

As we said above, in the /el/ <تی> branch, the present stem is formed based on the verb's infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb. For example, in the Maragha dialect, one says **هـلـقـتـیـهـ** **هـلـ** or **هـلـقـتـیـهـلـ** instead of saying **لـقـتـیـهـ**, **لـقـنـلـمـ** **هـلـ** As we said above, in the **تـیـ** branch, the present stem is formed based on the verb's infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb (122).

- (122) 'I want'

 - a. Maragħa
 - i. γz-e-l-i i-m
want-TH-INF-IMPF.CVB? AUX-1SG
ħlqetħi ħi
 - ii. γz-e-l-i-m
want-TH-INF-AUX-1SG
ħlqetħiħi
 - b. cf. SWA
g-uz-e-m
IND-want-TH-1SG
għolqetħi
 - c. cf. SEA
uz-um e-m
want-IMPF.CVB AUX-1SG
nolqa' tħi

HD: Note that in 122a-i, it seems that the verb ends in some vowel /i/ and then the auxiliary is added. It's unclear what is the morphological function of this final vowel. It could be glossed as a cognate of the irregular SEA imperfective converb suffix /-is/. But in (122a-ii), it seems that this vowel is deleted and the auxiliary is cliticized or merged onto the verb.

Original page number 283.

The formative /kə/ <կռ> is used only in the future. Every past tense is formed from the present by adding the formative /εր/ <ԵՐ>, without differentiating for person or number. For the perfective, a new form has been created.

34.3.2.2 General paradigm

The following is the complete conjugation of the verb 'to like' (derived from CA /uz-e-l/ 'to want' <ուզել>).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA (Table 34.11), the indicative present is formed by taking combining a non-finite form of the verb (called the imperfective converb with the suffix /-um/) with the present auxiliary. In Maragha, we see a similar periphrastic approach. However, the non-finite form is based on the verb's infinitive. The auxiliary seems to then be cliticized onto the verb. Note how the two dialects diverge in the form of the auxiliary: /e/ for SWA, but /e, i/ for Maragha.*

Table 34.11: Indicative present <ՆԵՐԼԱՎ> in the Maragha dialect

		Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
1SG	yz-e-l-i-m	իւզելիմ	uz-um e-m	ուզում եմ
2SG	yz-e-l-i-s	իւզելիս	uz-um e-s	ուզում ես
3SG	yz-e-l-i-∅	իւզելի	uz-um e-∅	ուզում է
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj}	իւզելինք	uz-um e-ŋk ^h	ուզում ենք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj}	իւզելեք	uz-um e-k ^h	ուզում եք
3PL	yz-e-l-i-n	իւզելին	uz-um e-n	ուզում են
		✓/-TH-INF-AUX-AGR	✓/-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: For SEA, the indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 34.12). The difference is that auxiliary is now in the past tense. But in Maragha, we use a simpler strategy: the past-marking particle /er/ is added after the present form. Note that this particle seems cliticized in the 3SG.

Table 34.12: Indicative pasti imperfective <աՆԿԱՏՈՒՐ> in the Maragha dialect

		Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
1SG	yz-e-l-i-m er	իւզելիմ եր	uz-um ej-i-∅	ուզում եի
2SG	yz-e-l-i-s er	իւզելիս եր	uz-um ej-i-r	ուզում եր
3SG	yz-e-l-∅-∅-er	իւզելիր	uz-um e-∅-r	ուզում եր
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} er	իւզելինք եր	uz-um ej-i-ŋk ^h	ուզում ենք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} er	իւզելեք եր	uz-um ej-i-k ^h	ուզում եք
3PL	yz-e-l-i-n er	իւզելին եր	uz-um ej-i-n	ուզում են
		✓/-TH-INF-AUX-AGR PST	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 34.13) and past perfect (Table 34.14) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect.*

HD: Maragha likewise uses periphrasis but with two differences. First in Table 34.13, the non-finite form can use either the suffix /-ir/ (cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/), or the suffix /-ats/ (cognate with the SEA resultative participle suffix /-ats/). When the suffix /-ats/ is used, the 3SG auxiliary is /ə/ instead of /i/.

Table 34.13: Present perfect <յարականա՞ր> in the Maragha dialect

Maragha 'to like'			cf. SEA 'to want'			
	Form 1	Form 2				
1SG	yz-ir i-m	իւզիր իմ	yz-ats i-m	իւզած իմ	uz-el e-m	ուզել եմ
2SG	yz-ir i-s	իւզիր իս	yz-ats i-s	իւզած իս	uz-el e-s	ուզել ես
3SG	yz-ir i-Ø	իւզիր ի	yz-ats e-Ø	իւզած ը	uz-el e-Ø	ուզել է
1PL	yz-ir i-nk ^{hj}	իւզիր ինքյ	yz-ats i-nk ^{hj}	իւզած ինքյ	uz-el e-nk ^h	ուզել ենք
2PL	yz-ir e-k ^{hj}	իւզիր եքյ	yz-ats e-k ^{hj}	իւզած եքյ	uz-el e-k ^h	ուզել եք
3PL	yz-ir i-n	իւզիր ին	yz-ats i-n	իւզած ին	uz-el e-n	ուզել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-RPTCP AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: In the past perfect, instead of using a special past auxiliary, we simply add the past particle /ər/ after the present auxiliary (Table 34.14). Note that for the 3SG, the auxiliary is missing before the past particle /ər/.

Table 34.14: Past perfect <գերականար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'				cf. SEA 'to want'	
	Form 1		Form 2			
1SG	yz-ir i-m er	իւզիր իմ էր	yz-ats i-m er	իւզած իմ էր	uz-el ej-i-∅	ուզել էի
2SG	yz-ir i-s er	իւզիր իս էր	yz-ats i-s er	իւզած իս էր	uz-el ej-i-r	ուզել էիր
3SG	yz-ir ∅-∅ er	իւզիր էր	yz-ats ∅-∅ er	իւզած էր	uz-el e-∅-r	ուզել էր
1PL	yz-ir i-nk ^{hi} er	իւզիր ինք էր	yz-ats i-nk ^{hi} er	իւզած ինք էր	uz-el ej-i-ŋk ^h	ուզել էինք
2PL	yz-ir e-k ^{hi} er	իւզիր էկ էր	yz-ats e-k ^h er ⁱ	իւզած էկ էր	uz-el ej-i-k ^h	ուզել էիք
3PL	yz-ir i-n er	իւզիր ին էր	yz-ats i-n er	իւզած ին էր	uz-el ej-i-n	ուզել էին
	√-PERF.CVB AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-AGR PST		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.3 Complex future tense HD: Adjarian lists in Table 34.15 a paradigm that he calls the *complex future* and its past form. The complex future is formed periphrastically by combining a non-finite form with the present auxiliary. Its past version (future perfect?) is formed by then adding the past particle /er/.

HD: Morphologically, the non-finite form seems to be built by adding the suffix /-u/ to the infinitive; the theme vowel becomes /o/. This non-finite form seems a cognate to the SEA future converb as in (123), and thus I gloss /-u/ as FUT.CVB. Unfortunately, Adjarian does not describe the semantic difference between his 'complex future' and the simple 'future'. The 3SG has a covert auxiliary

(123) SEA

- a. *uz-e-l-u* e-m
want-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
'I will want.'

'I will want.'

Table 34.15: Complex future forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Complex future <բարդ ապանի>		Past version <անցեալ>	
1SG	yz-o-l-u i-m	իւզօլու իմ	yz-ol-u i-m er	իւզօլու իմ էր
2SG	yz-ol-u i-s	իւզօլու իս	yz-ol-u i-s er	իւզօլու իս էր
3SG	yz-ol-u ʃ-ʃ	իւզօլու	yz-ol-u ʃ-ʃ er	իւզօլու էր
1PL	yz-ol-u i-nk ^{hj}	իւզօլու ինք	yz-ol-u i-nk ^{hj} er	իւզօլու ինք էր
2PL	yz-ol-u e-k ^{hj}	իւզօլու էք	yz-ol-u e-k ^{hj} er	իւզօլու էք էր
3PL	yz-ol-u i-n	իւզօլու ին	yz-ol-u i-n er	իւզօլու ին էր
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR		✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR PST	

34.3.2.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 34.16) is also called the aorist. In SEA for /uz-e-/ 'to want', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Maragha dialect does a quite different strategy. Between the root and the agreement suffix, we see a single vowel /i/ or /u/. It seems this vowel acts as a past marker Yerevan dialect behaves the same. But the data is too limited to be sure. The two dialects seem to have incomparable morphology

Table 34.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'
1SG	yz-u-m	uz-e-ts ^h -i-ʃ
2SG	yz-i-r	uz-e-ts ^h -i-r
3SG	yz-i-ts ^h	uz-e-ts ^h -i-ʃ-ʃ
1PL	yz-u-nk ^h	uz-e-ts ^h -i-ŋk ^h
2PL	yz-u-k ^h	uz-e-ts ^h -i-k ^h
3PL	yz-u-n	uz-e-ts ^h -i-n
	✓-PST?-AGR	

34.3.2.2.5 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 34.17) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like 'to want', the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Maragha dialect is similar, but the theme vowel can vary between /y, i, e/.

Table 34.17: Subjunctive present <սսնրադասական ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'
1SG	yz-y-m	uz-e-m
2SG	yz-i-s	uz-e-s
3SG	yz-y-ʃ	uz-i-ʃ
1PL	yz-i-nk ^{hj}	uz-e-ŋk ^h
2PL	yz-e-k ^{hj}	uz-e-k ^h
3PL	yz-i-n'	uz-e-n
	✓-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 34.18) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Maragha, we instead add the past particle /er/ after the verb. For the 3SG, this particle seems to cliticize to the verb and delete the verb's theme vowel.

Table 34.18: Subjunctive past <սսորադասական անցեալ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'	
1SG	yz-γ-m	er	uz-ej-i-∅	ուզեի
2SG	yz-i-s	er	uz-ej-i-ɾ	ուզեիր
3SG	yz-∅-∅-er		uz-e-∅-ɾ	ուզեր
1PL	yz-i-nk ^{hj}	er	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզեինք
2PL	yz-e-k ^{hj}	er	uz-ej-i-k ^h	ուզեիք
3PL	yz-i-n ^j	er	uz-ej-i-n	ուզեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	

34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Maragha, the future and future perfect are built off subjunctive (Table 34.19). For the verb 'to like', we simply add the future prefix /k-/. SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 34.19: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Future <ապանի>	Future perfect <անցեալ ապանի>
1SG	k-yz-γ-m	կիւզեմ
2SG	k-yz-i-s	կիւզիս
3SG	k-yz-γ-∅	կիւզել
1PL	k-yz-i-nk ^{hj}	կիւզենքյ
2PL	k-yz-e-k ^{hj}	կիւզեքյ
3PL	k-yz-i-n ^j	կիւզեն
FUT	√-TH-AGR	√-TH-PST-AGR

34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 34.20). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-է՛-ek^h/ after the root such that /-e-է՛/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Maragha is somewhat different. In the 2SG, we only see a suffix /-γ/ after the root. For the 2PL, we only see a suffix /-ek^{hj}/

Table 34.20: Imperative forms <հրամայական> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
2SG	yz-γ-∅	իւզել	uz-∅-ir ուզեր
2PL	yz-ek ^{hj}	իւզեքյ	uz-e-է՛-ek ^h ուզետգեք uz-ek ^h ուզեք

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 34.21), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Maragha behaves the same

Table 34.21: Negative imperative or prohibitive forms in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
2SG	mi yz-γ-∅	մի իւզել	mi uz-∅-ir մի՛ ուզեր
2PL	mi yz-ek ^{hj}	մի իւզեքյ	mi uz-ek ^h մի՛ ուզեք

34.3.2.2.8 Non-finite forms *HD: On the original page, Adjarian didn't list any participles or non-finite forms. But on page 306, Adjarian provides an erratum with the following non-finite forms (Table 34.22).*

Table 34.22: Participles or converbs <դերբայներ> in the Maragha dialect

Infinitive	անորոշ	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'	
Past	անցեալ	yz-i- ^{ts}	իւզիլ	uz-e- ^{ts}
Future	ապառի	yz-o- ^{ts} -u	իւզոլու	uz-e- ^{ts} -u

Original page number 284.

34.4 Subdialects

34.4.1 Urmia

The subdialect of Urmia is the same as Maragh. But from the subsequent text samples, it seems that there are some differences.

34.4.1.1 Morphological differences

For example, the plural formatives are /-er, -ner/ <էր, նէր>, while in Maragha they are /-ir, -nir/ <իր, նիր>.

The future is formed with the formative /tiki/ <սիկի>, which is of course a form change from CA /piti/ <պիտի> 'it is necessary'.

34.4.1.2 Object clitics

The use of the possessive article in verbs is very interesting (124).

(124) Urmia (Maragha)

- a. me tsi prn-e-nk^h-t
one horse catch-TH-1PL-POSS.2SG
'(Let us) catch a horse for you.'
մէ ծի պունեսըն
- b. p^htrt-e-s er-d
search-TH-IMPF.CVB? PST-POSS.2SG
'He was looking for you.'
փնռնուն էրն
- c. arak-n as-e-l-i, ná sat k^haxts^hr jel, ut-e-n-d, na sat t^har jel,
proverb-DEF say-TH-INF-?, no? very sweet be?, eat-TH-3PL-POSS.2SG, no? very bitter be?,
t^hal-e-n-d
throw-TH-3PL-POSS.2SG
'The proverb says: Don't be too sweet, they'll eat you; don't be too bitter, they'll throw you away.'
առակն ասէի - նա՛ շան քախոր յէ՛ ուստին, նա շան թառ յէ՛ թալէն

This usage of the possessive article is borrowed from Persian, where one says for example <didem-et> 'I saw you', <binem-et> 'I see you'. *HD: He means that the Armenian possessive article here is acting as an object clitic. See Dolatian (2022) for similar data from other Iranian Armenian dialects.*

34.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

34.5.1 Maragha: Խառնիս ինան նիշան

ՄԵ օր Սօնան ինան Անդունու կիւզիւն իւրիս (իւրիւնց) տղային փսակին: Սօնան կասը՝ Անդունին.

- Յար, Ելի օորոկիի Հարթիւնիւ ախչկան իւզօլու:
- ՉԵ՛, Սօնա, ՄԵ Էօզանան իսիյալ արա: Ինլքայթ նարա չուտուրուն. Են հարուս, յիս ախչկատ:
- ՉԵ՛, Անդուն, իշքան իսիյալ անէիմ նարմեն աղԵկյա չիմնայի գյիննել. Ես (հԵնց) յիս առէիմ «Եթահյ նարա իւզիիյ. յա կըտան, յա չին տա»:

Original page number 285.

- ԴԵ մըկա քի ԷտԵնց ի, լաճիքյիրիս (մեր տղան) Ել իւզելի, շապապաթ օ՛րա Ելի օորոկու, թօղ Եթան իւզիւն:
- Շապապաթ օ՛րա Սօնան շուտով կի զարթսի, սիմավա՛րա քի քիցի, չայի՛րա քը խըմին, աննան (յԵտոյ) Սօնան կըլը՝ կեթայ իւր բաշու տո՛ւնա, Միրվարիյին կասը՝ քի՝
- Այ Միրվարը՝, ա՛նչի. յԵրեկյ իրիկաս (ամուսնոյ) խԵտան մԵ զա՛դ իի իսիյալ արի. իւզելիի Հարթիւնիւ ախչկան առանիիյ միր Սիսակին. կիւզիս յար կոսորէն սօրա քիւ Ելի, տըսնինք իշ կասին. կտան այշար, կյալ շ ապապաթ Եթանը նիշանա տինիի:
- Սօնա, մըկա քի ԷտԵնց ի, յիս Ել շատ կուրախանամ քի Սիսակըին փսակԵթիյ: Աշկիս վիրան, Սօնա, կոսորէն սօրա կԵթամ քըչարչըորվիմ, բա՛յթա առնիմ:

Կոսորէն սօրա Միրվարին կըլը՝ կեթայ Հարթիւնիւս տո՛ւնա, նար ախչկան իւզօլու:

ԿԵթա տո՛ւռա քըթըփի՛, կիլյան տո՛ւռա կըպայացին, Միրվարին կըմընսը՝ նիս, Հարթիւնիւ կնգան պարօվ կըտա՛ Հարթիւնիւ կնիկյ Նարկիզն Ելա նար պարօվա կառնը՝

- Փահ, պարօվ իս Եկյի, Միրվարը՝ բաջի, Եթ վա՞ր քամին ի քեզի պէրի տա. աղԵկյ ի, հարտան մԵ կյալիս միր տո՛ւնա:

- ՉԵ՛, Նա՛րգիզ բաջը՛, մկա Ել չի՛մ Եր կյա, ամմա մԵ խԵյր պանը՝ խամա յիմ Եկյի:

- Ասա տսնիիյ, ի՞շ խԵյր պանի խամա՛ իս Եկյի:

- Նա՛րգիզ բաջի, աղԵյ, թօղ ասիմ. տի՛ս, դիւզ ա Եկյիր իմ ծիր Նուբարին Ելի, կտաս՝ տու, չիս տա՛ մի՛ տու:

- Միրվարը՝ բաջը՛, յիս չիմ ասէի չիմ տա, ամմա, իրիկյիս տո՛ւնա չի. թօ քիշի՛րա իրի՛կյա կյա, նարմեն խաբայր առնիմ, տսնիմ ի՞շ կասը՛:

Միրվարին կասը՝ Նա՛րգիզին.

- Ամմա խայիշտ իմ անէլի քի ասիս. բայլքայ կյալ շապապաթ նշանա տինիիյ, բիյօլ (մի կԵրա) սօրա-յԵլ խառնիսա անիիյ:

- Արիսէին յիև, Մի՛րվարը բաջը, յիս կասիմ:

Միրվարին յելավ եկավ տուն:

Քիշիրվան Նարայիզի մա՛րթա եկավ տուն. Նարայիզ ասաց իւր մարթուն.

- Միրվարին եկիր եր միր ախճկան ելչի. ի՞նչօխ իս անելի. կըտաս այսր, վա՛զա կյալուց ջուղար տամ:

Original page number 286.

Մա՛րթա ասաց.

- Ասված շիւնայիսավիր անի, Միսա՛կա խելքով տղա՛-յը. կտամ. վա՛ղա Միլվարին կյալուց ասա կտահ:

Նարվաղա Միլվարին եկավ Նարգիզի կը՛շտա, ասաց - ՏալԵ՞հ:

Նարգիզն ել ասաց.

- Կտահ, հԵ՞՞ր չիհ տա: Մա՛րթըս տիւն եթալին սօրա եկավ, ասը՞մ. Էն ել ասաց կտամ:

Կյիրակյի օրա Սօնան, Միլվարի իսան Անդո՛ւնա կիսացըն շիրինի խմօլու. շիրինիյա խմելին իրից շապանք սօրա հազրովան խառնիսի թաղարիկի տրսնօլու: Խառնիսի թաղարիկյա տսնելին սօրա, բաշլամըշըն խառնիստ. ըմմթին մարթնիրին կանչը՞ն, խառնիսի խաղաք տուվը՞ն: անաչին քյիշի՞րա խինան տիրը՞ն, սօրավան քյիշի՞րն ելա փսա՛կա կըողն: Փսա՛կա կրօլուց խաղաք ին եր քիցելի խառսու կուզօ՞նա. բույօլում (յետոյ) ասէին եր «Ասվաս շիւնայիսավիր անի»:

Խառսուն ժամտուննեն խանելին սրա Անդուն ինան Սօնան խաղալով խառսուն պէրը՞ն տուն:

34.5.2 Urmia subdialect

Adjarian's source: Communicated by Mr. Kaloust Iskenderian (պր. Գալուստ Իսկենդերեան; HD: SEA: /galust isk'enderjan/), a provincial inspector of Urmia schools.

34.5.2.1 Ikiaghach village

ՄԵ օր գնացիմ խասամ գետի յԵ՞րգա. մԵ պծառ կակուղ իմ եր քԵլի (մի քիչ հասդարտ կերթայի). գԵ՛տա Էնեսց ջօսմիշիր եր՝ յերգերեն թալես եր ճի՛րա. իշկացիմ տրսամ մԵ տերտեր՝ ուր տերօխնին, մԵ կաշա (ասորի քահանա)՝ ուր տերօխնին, մԵ մալլա ել՝ ուր կնի՛կա. մԵն ել մԵ ծի կար կշտԵ՞րա: Նա՛ տերտԵ՞րա եյթիբար եր անելի տան մ՛տա մնալ ուր կնի՛կա, նա կաշան, նա մալլան: ՄԵ ծի կա տանց մ՛տա, վԵր տիկի (ափտի) տարմօկ ճոկստ ճուկստ ըսնին մԵկել իրԵ՞սա: Մըկը (հիմակ) ի՞շխօ անհնը վԵր կնթնԵ՞րա չը մնան օտար մարթու մ՛տա:

34.5.2.2 Isalu village

Մալլա Նասրադինա մԵ օր իշԵ՞րա խառիրեր տԵ՞մա՝ եթաս եր: Կյընսաց ըլայ կյատիւկի (ձոր) վօ՛տա. մԵ մարթ տար տԵ...

Original page number 287.

... առԵց, ասաց, տիւն գյինաս յԵս յԵփ կմԵռնԵմ, ասա տրսնիմ: ՏԵփ (յետոյ) Էն իշկաց էտ մա՛րթա մի քահար մարթի, յետնար - տԵփ ասաց. Եշա կյատիւկեն ըլԵիլս տիկյի օխտ տիր անի. ինտ օխտ տիր տուԵց՝ տԵփ էն վատին տիւն կմԵռնԵս: Խա՛, տԵփ ԵշԵ՞րա կշԵց կյատիւկա. գլօ՛խա ըլԵիլս օխտ տիր Եշա տուԵց: Մալլան ինկյավ պարզվավ, ասաց. յԵս մԵռամ: ՏԵփ մնաց տա՛ղա. ԵշԵ՞րա հար մԵկյա մԵ թԵխ կյընացին. մԵ կյԵլ ըկավ տաղ՝ ԵշԵրեն մԵկյա կյերավ. ասաց. Մալլա Նասրադինա չմԵռնԵր՝ մըկը կյԵլա Եշա չԵր ուրդը: ՏԵփ մալլան ըլավ եկավ թԵխ տո՛նա. իւր կյընան ասաց. յԵլ քԵլ տուր տրկյԵցին ասա վԵր մալլան մԵռիր ի, տանինք խօրԵնք իւրա: Ըլավ կյընսաց տուր ու տրկյԵցին կանչԵց. տարան տարա (գդա) խօրին: Ասաց. մԵ երթիս թօղ, դան բա՛ դա ընծի խաց պԵ թալ. մնաց էտ մա՛րթա տար: Տարմէն յԵտի մԵ կաթըրիսան եկավ, տար կյերեզմանը կուշտէն ընմնեն եր. Էն օրն ել տար

կյընի՛կա. մա՛սալա, իւշ եր խաց պէրի. կլեօ՛խա էն ծակէն պանցրացուց (յանի իշկաս եր հա՛) իշկամ խաց պէրիզ: ԿաթըրթյԵ՛րա խոնան, պէռն ել չինի աման եր. տանիք ա՛մմէն տվին կոտուտին. տէփ էն կաթըրչինԵ՛րա փառտին էն տԵ՛ղա, ասին մէ իշկանը՝ տանը ինչէ՞ն խոնան. իշկացին մէ կյերեզմանը վրա մէ երթոսը պէս ծայ կա՛: Տէփ բանան արին (ուզեցին) մէ դէն մէ փետ պարզէն. տէփ փետա պարզին, ը՛՛, տէփ էն դէն ծէն տըվից մալլան կյերեզմանը՝ մէշէն. շատ մի՛ պարզեց, կը կը կը պարզ աշկյիս. տէփ տանը ասին. հօ՛ հօ՛, կա չկա դէտ (այդ տեղէն) էն խոնէ (խորտներ). դէտ կլօխա խանիր ի... քակին տարա, խանին կաթըրչինԵ՛րա. տէփ տարա բանան արին թըփել. շատ թըփըն, էնդըդը թըփըն ի՛ւր...

Chapter 35

Khoy

35.1 Background

Original page number 288.

The dialect of Khoy has an extensive distribution. It is found not only in the provinces of Khoy, Salmast, and Maku in Iran, but also in Russia in Igdir and Nakhichevan. During the large migration of Persian-Armenians in 1828, many Armenians from Salmast came and settled in Karabakh, where they founded the villages of Kori, Alighuli, Maghanjugh, Karashen in the province of Zangezur, and in villages of Alilu, Angeghakot, Kushchi-Tazakend, Uz, Mazra, Balak, Shaghat, Ltsen, Qara Klisa and Lower Qara Klisa in the province of Sisian.

The dialect of Khoy has still not been studied. There are writings with this dialect in Եմիլեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal volume 2 (Բ.), page 300-304 and volume 4 (Դ), page 343-350. What's more important are N. Ter Avetikian's «Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւ Նշանագրութիւն Պարսկաստանից զաղթած խոյեցւոց բարբառով» (Վաղարշապատ 1900) and «Բանաստեղծութիւններ Եւ Կիրակոսի հարսանիքը» (Վաղարշապատ 1903).¹

By examining these excerpts, it seems that the dialect of Khoy occupies a middle position between the dialects Maragha and Van. Its grammatical structure is the same as in the Maragha dialect, but its phonological rules are like the Van dialect. In other words, the Khoy dialect is closer to Classical Armenian than Maragha is.

Because we think it's unneeded to further discuss these simplified phenomena, we direct the reader to the subsequent text samples.

Original page number 289.

35.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Տեղ-Ալեքսիքեանի, Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւ Նշանագրութիւն (HD: Նշանադրութիւն?), Եջ 46-49.

¹HD: Unfortunately, I couldn't track down these two bibliographic items, and thus couldn't add them to the bibliography. Furthermore, the page quality makes it unclear if the fourth word is Նշանադրութիւն or Նշանագրութիւն

- Այ մառթ, տիւ գինաս որ խետ ախչիցա ճոշացավ, մառթի եթալու խասավ. տո՛ւնա չի՝ սրփի, չի՝ ավրի, ամանչամանա չի լւա, տուռվերքյա կեխստու կը թօղնի. շատ էլ որ խետը իյնես, դաստէ կզարկի կը կոտորտի, յանի ինչի՞.

- իմասան որ տանելու խասիր ի: Ենես էլ տոզան. հալա մէյէ, քել մտի փայան (գու)՝ տե՛ս, ի՞նչ կասանա. Են հեյվան քյալե՛րա, գյամեմքե՛րա, կովե՛րա ընչիւկ վզե՛րա թաղվիր են կվի մ՛չա. տիւ հենց գինաս որ Կիրակո՞սա մէզի խմա պա՞ն ի անեի մեր տո՛ւնա ավըրիր ի. վայ վայի որ ասես «այ բալամ, Ետենց չեն անի», յետ ի դառնայի խինգ խայիր քյաշում (յիշոց) ի տալի. ասելի «Ալլահ վարա (Աստուած տայ) զըմեն էլ խատնեն». յանի ինչ ի, իմացեք որ յետ էլ փորայվելու խասիր եմ. կօ Ետենց, այ մառթ. մկա տիւ գինաս:

- Աշկըս լո՞ս. մենք փսայվանք՝ մեր կօ՛խա յեզուտով, թող են էլ փսայվի, բալքի մեղրոտի. Են հալա յերեյվան քյօրիսան ի. մկավուստ սարաբ ըլենք, մէ անծոտ պուճուճակ ախչիկ էլ դար խմա ուզենք, խայլսա մեզի ի՞նչ կասեն. չե՞ն ասի «յանի է՛տ ինչ դայդա եր՝ մկավուստ մեխվի տոպրակա կախին են խեղճ տղայի վզեն». յես դալաթ կասեմ դարա սարաբ չեմ ըլի. դար պէրնեն կալա կաթի խոտ ի իկյալի:

(Կիրակոսը կ'աղաքէ մօրը):

- Նանա ջան. Ենք խօքութ դուրբան նանա. տիւ իմ աղե՛լյա ասա բարայիս կո՞ւշտա. տավարն էլ կպախեմ, տան զըմեն պանի վրան էլ սիրտ կը ցավցուցեմ. հենց են դղոդայի որ՝ մէ դայիմ կախես բարայիս յախան, որ մէ խա՛ ասի, բոլ ի. ամա ետ էլ քեզի ասեմ որ Դուկիենց Շահբազի ախչիկ Նիզամըն սավայի՝ որ վիզու կրէք՝ ճոկ մառթու ախչիկ չեմ առնի հա՛:

(Մայրը կը համոզէ ամուսինք, որ կը պատասխանէ).

- Այ կնիկ, չունքի որ ասես ես, թո՞ղ քյո խաթրն էլ խօշ ըլի. բալքի սաղ չմնացինք մեռանք. սաղ իջյան Կիրակոսին փսակենք, յես ինան տիւ էլ դիօլ զուռնայով մէ աղեկ քեֆ անենք,

Original page number 290.

գիւկաշ կպնենք. ջահնա՛մա. դարմեն յետ ինչ կըլի՝ թող ըլի. ամա տիւ Ետ ասա, վի՞ր ախչիկյա ուզենք, որ համ արուռով ըլի, համ դայրաթռով. խօրորթի ըլի, որ մեր մատեն փուշ խանի: (Եերս կը մտնէ Կիրակոսը): Կի՛րակոս, այ բալամ, նանատ ասելի որ քեզի փսակենք. մկա տիւ ի՞նչ ես ասելի. ուզե՞ս ես թէ չե. յա վի՞ր ախչիյս ես ուզելի. մէ աղվո՛րթա ասա ըշկամ. Էլ ամշընալու վախտը չի:

- Յես չեմ ուզելի փսայվել. նանաս ի՝ որ կափիր ի յախաս, քշեր-ցերեկ ասելի՝ «տկի (ախտի) քեզի փսակենք». մկա տիւ գինաս, նանաս. յետ եթաս եմ փայան՝ տավարին յեմ տամ. համա, նանա, Ես ասածս ի հա՛, Նիզայ՛րա:

- Չե՞սնայի, Դուկիենց Շահբազի ախչկա խետն ի, ընծի ասիր ի. «կուզեք են ի, չեք ուզի՝ կլեմ կլոխ կվերցեմ տնեն կեթամ. իմ ուզա՞ծա Նիզամըն ի՛, Նիզայ՛րա:

- Ի՞շխօ մայար Շահբազին Ետենց խասած ախչի՞կ ումի: Մենք ուաշպար մառթ ենք, մեր տան ջահե՛լա տկի մէ պծառ (քիչ մը) էլ ծեռով-ոսով ըլի, պանի մէշ Եփած ըլի, կանոխ մեր տան պանա, տաշտի բժա՛րա (քազիան) տիւս կիկյա. Ենես ըլի որ՝ ինկերէ, տրկեցէ յետ չմնանք: Շատ խարսներ տսիր եմ, որ իրկըվըկէն կլոխքե՛րա տնես են պա՛ռա, ընչանք լոս խօալով մոկես են. չե՞ն տսելի, ախսար սափորքե՛րա տարտակ ի, ճուր տկի պէրնենք, ավել տկի անենք, տո՛ւնա, քիչան գրիլի ծեռէն ըլիր ի իշխօ փողո՞ցա. տսնա՞ս ես Ես Յարթենենց խա՛րսա, մառթու դար պէ՞սա մէ խարս ըլի, թող մէ աշկն էլ կոր ըլի:

Chapter 36

Artvin

36.1 Background

Original page number 291.

The city and province of Artvin are found south of Batumi. This province has two smaller provinces (զաւառակ): Ardanuç and Şavşat-Imerkhevi. The city of Artvin has 1200 homes with Armenian residents, of which 230 are Apostolic and the remaining are Catholic. Artvin does not have an Armenian village in its surroundings. The town (ալան) of Ardanuç has only 200 homes of Catholic Armenians. The following villages are in the Ardanuç province (զաւառակ):

- Tandzut, 110 Armenian houses and 5 Catholic houses
- Norashen, 22 Armenian houses

The Armenian villages of the Şavşat-Imerkhevi province (զաւառակ) are:

- Satiel (65 Catholic houses, 17 Armenian houses)
- Mamanelis (12 Catholic houses)
- Okrobakert (160 Armenian houses)
- Pkhigur (25 Catholic houses)

East of Ardanuç, there is Ardahan; while Olti is to the south.

The aforementioned area has its own dialect which belongs to the /el/ <էլ> branch, and it occupies a midpoint between the dialects of Karin, Khoy, and Tbilisi.

There is no published study on this dialect, nor a manuscript line, thus the following lines are the result of my own research, gathered from migrants from Artvin in Batumi.

36.2 Phonology

36.2.1 Overview

The sound system of the Artvin dialect is like the dialect of Tbilisi. It has three degrees of consonants.

36.2.2 Sound changes

36.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <ωj>

The Classical diphthong /ɑj/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> (Table 36.1).

Table 36.1: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> in the Artvin dialect

	Classical Armenian		> Artvin		cf. SEA	
proximal 'this'	q̥is	ωju	es	tu	ajs	ωju
medial 'that'	q̥id	ωjη	ed	ɛt̥η	ajd	ωjη
distal 'that'	q̥in	ωju	en	ɛt̥η	ajn	ωju
'other'	q̥il	ωjl	el	ɛt̥l	ajl	ωjl
'goat'	q̥its	ωjð	et̥s	ɛt̥ð	ajts	ωjð
'vineyard'	q̥igi	ωjq̥h	egi	ɛt̥q̥h	ajgi	ωjq̥h

36.2.2.2 Loss of rhotic in some words

The Classical word /hamar/ <համար> 'for' has become /hama/ <համա>, like in Tbilisi.

36.2.2.3 Loss of initial /v/ in 'on'

An interesting phenomenon is the loss of the sound /v/ <վ> from the Classical word /veraqi/ <վերայ> (HD: cf. SWA: /vəra/ <վրայ>), which has become /ra/ <րա> (125).

- (125) a. k̥ar-i rɑ (Artvin)
 k̥ar-i vərɑ (SWA)
 rock-GEN on
 'on the/a rock'
 ըարի րա, ըարի վրայ
 b. əz̥i-u rɑ nst-a-∅ (Artvin)
 əz̥iij-u vərɑ nəst-a-∅ (SEA)
 horse-GEN on sit-PST-1SG
 'I sat on the/a horse.'
 ձիու րա նստա, ձիու վրայ նստայ
 c. əz̥ar-i rɑ ver ant̥s̥h-a-v (Artvin)
 əz̥ar-i vərɑ ver ant̥s̥h-a-v (SWA)
 tree-GEN on up pass-PST-3SG
 'he climbed up on the/a tree.'
 ծառի րա վեր անցավ, ծառի վրայ վեր անցաւ

Original page number 292.

36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <h>

The Classical sound /h/ <h> does not become /χ/ <χu>, unlike the dialects of Maragha and Khoy.

36.3 Morphology

36.3.1 Noun inflection or declension

In declension, the ablative formative is *-men* / *<Ulu>* (Table 36.2).

Table 36.2: Ablative marking in the Artvin dialect

	Artvin		cf. SWA
'from Artvin'	artʰvinu-men	Արթվինսւմեն	artʰvin-e Արթվին
?-ABL	saveth <u>u</u> -men	Սավէթումեն	
?-ABL	hetne-men	հենսւմեն	

As we know, this is one of the characteristics of the Tbilisi dialect.

Similarly, the plural genitive is the form /-er-u/ <ɛpnu> (36.3).

Table 36.3: Plural genitive marking in the Artvin dialect

	Artvin	cf. SWA	cf. SEA
'tree-PL-GEN'	tsar-er-u δωντερνυ	dzar-er-u δωντερνυ	tsar-er-its ^h δωντερηց
'horse-PL-GEN'	dzi-er-u δիերն	ts'hij-er-u δիերն	ts'ij-er-its ^h δիերից

The locative is the usual form /-um/ <nL^U> (36.4).

Table 36.4: Locative marking in the Artvin dialect

?-LOC 'day-LOC'	Artvin meʃ-um oɾ-um	մէշում օռում	cf. SEA oɾ-um օռում
--------------------	---------------------------	-----------------	---------------------------

36.3.2 Verb inflection or conjugation

36.3.2.1 Periphrasis in the indicative

Verbal conjugation differs from Tbilisi. The present formative /-um/ <nlu> absolutely does not exist. As in the Khoy dialect, this tense is formed with the form /-elis, -eli/ <t̪i̪hu, t̪i̪h>.

HD: I assume the segmentation is /-e-l-i(s)/ such that the /-i(s)/ is an imperfective converb added onto an infinitive. The rationale is that SEA also has this formative /-is/ as an irregular form of the regular imperfective converb suffix /-um/. Compare SEA against Artvin in (126).

- (126) a. Artyin

χοσ-ε-ι-ις ε-μ
speak-TH-INF-IMPF CVB AUX-1SG

'I speak.'

- b cf SEA

χօս-սմ e-մ
speak-IMPF.CVB AUX-1SG

'I speak.'

իսոսում եմ

c. cf. SEA

տ-օ-լ-իս e-մ
give-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG

'I give.'

տալիս եմ

HD: Adjarian provides further examples in (127)

(127) Artvin

- a. պնտ-է-լ-իս e-∅
speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'He searches.'
փնտութիւն է
- b. ել-ն-է-լ-իս e-∅
be-VX-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'It is/becomes.'
ունելի է
- c. Շին-է-մ կա/կայի երթ-լ-ի
¬-AUX-1SG can go-INF-IMPF.CVB
'I cannot go.'
չեմ կա, որ չեմ կայի երթի
- d. վորտ է-ս երթ-լ-ի
where AUX-2SG go-INF-IMPF.CVB
'Where are you going?'
վո՞րտի ես երթի
- e. Շին-է-մ կա/կայի չօս-է-լ-ի
¬-AUX-1SG can speak-TH-INF-IMPF.CVB
'I cannot speak.'
չեմ կայի խօսելի

36.3.2.2 Future marking

HD: In SEA, one way to form the future is to add the prefix /k(ə)-/ to the finite verb (128).

(128) SEA

կօ-պհենտ-է-ն
FUT-search-TH-3PL

'They will search.'

կփնտուն

HD: It seems that Artvin uses a different prefix form.

The future is formed with the formative /ku/ <կու> (129).

(129) Artvin

- a. ku օյ-i-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would mean 'they will X'
կու աշին
- b. ku t-a-s gə
FUT give-TH-2SG ?
'You will give.'
կու դուս գա
- c. ku pntr-i-n
FUT search-TH-3PL
'They will search.'
կու փնտոին

36.3.2.3 Theme vowel changes

In both the perfective and the future, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to /i/ <ի> (130).

(130) Artvin

- a. օյ-i-t^Ոs^h
?-TH-AOR
I don't know what this verb is, but it would be 'He did X'
աշից
- b. pntr-i-t^Ոs^h
search-TH-AOR
'He searched.'
փնտոից
- c. ku օյ-i-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would be 'They were going to X'
կու աշին.

HD: Unfortunately, Adjarian's data is too limited to make a more meaningful description or comparison with SEA/SWA. But essentially, what Adjarian describes is that the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in some morphological contexts. Compare 'he searched' from (130b) against SEA (131).

(131) cf. SEA

- pəntr-e-t^Ոs^h
search-TH-AOR
'He searched.'
փնտուց

36.3.2.4 Imperative

An especially interesting form is the second type of imperative (132).

(132) Artvin

- a. ցր-ի-s a
write-TH-2SG ?
'Write!'
գրի՞ս ա
- b. խօս-ի-s a
speak-TH-2SG ?
'Speak!'
խօսի՞ս ա

These correspond to the Istanbul interrogative-like imperatives (133).

(133) Istanbul, when read as SWA words

- a. ՇԵ-ԿՀԵՐ-Ե-Տ
¬-write-TH-2SG ?
'Don't write!'
չգրե՞ս
- b. ՇԵ-ԽՕՍ-Ի-Տ
¬-speak-TH-2SG ?
'Don't speak!'
չխօսի՞ս

HD: I think what he means is that these Artvin imperative seem to be derived from subjunctive verbs; the Istanbul verbs seem subjunctive based on how they would be interpreted in SWA.

36.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Առաջ Արթվին շենլիկը տասնըինգ տուն է եղե. բօլորը մեշա. Էն մեշումը Սավեթումեն կու աշխն օ՛րը (որ) Արթվինումեն մուխն կու դուս գա. գուգան կու վիստոխն խիտը (վրաց. կամուրջ). չեն կա (չեն կրնար) գտնի օ՛րա Ճօրօխը անցնին. Էտեվ մեկ ավշին գեյիզի հետնեմեն զախն է օ՛րը զարնե. առաշեվան կայք է ըլմելի. կայք Էղած վախտին վիստորԵլին է վօ՛րանց զնաց: Աշից օրը խիտը գտավ. խիտն էլ փոլոցԵլը (վրց. մացար թէ՞ բաղեղ) փաթզրած է. Էնդադուր արավ օ՛րա խիտը անցավ էնթին: Վեր անցավ օրմընումը, փիստոից ու շենլիկի տեղը գտաւ: Իշտ էնդոր Էտեվ, էֆենդիմ, օրմանը կօտրեցին, էնդեղ քաղաք շինեցին, իշտ էնդեղ Էղավ Արթվին:

Էն գտնող մարթու անունն էլ Արութեն է եղե, Էնդոր վրա դրել է Արթվին:

Original page number 293.

HD: Note that Adjarian had a note here about the Armenian diaspora. I moved it to §5.3.

Part VI

Adjarian's endmatter

Chapter 37

Placenames and maps

HD: This chapter is written by the translator (me). The content is based on the final pages of Adjarian's book, where he provides a list of placenames and a map.

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

In the original document, Adjarian has a chapter where he lists all the place-names that had Armenian populations. For each location, he likewise gave the page number that mentioned this location. This chapter was on page 294 and it can be translated as "*Alphabetical list of Armenian residences and described provinces*". He states that "*in total, there is a sample of 102 provincial vernaculars*".

In my translation, I list the Armenian names that Adjarian used and their original page numbers. The parenthesis mark text samples. I keep the original alphabetical order, based on the Armenian word.

I likewise provide other common Armenian names for these locations (usually this other word is just the Armenian name with reformed spelling). I provide the corresponding Romanized or English name. In general, the Romanized name is based on the most common name that is used in Latin-script sources, such as English Wikipedia. When multiple Romanizations are attested, we list all of them. We use the Romanization that is the most common in English, most commonly used by Armenians, or most closely resembles Adjarian's original Armenian name.

In some cases, I couldn't find the modern name or location of a placename. I give a hypothetical Romanization with a question mark.

In some cases, Adjarian provides a page number as an example of some place name, but that page doesn't actually have that place names. I did not catalog such errors.

I use archaic names such as Birmania instead of Myanmar, so that the translation does not seem anachronistic.

Table 37.1: Adjarian's list of Armenian residences and described provinces

Armenian term used by Adjarian	Other Armenian terms	Romanization that we use	Other romanizations	Page
Ագուխ		Agulis	Əylis	1, 2, 3, 4, 13, 36, 40, 89, 92-100, (101-2), 104
Աղամիսան	Վարդաձոր	Adamxan	Vardadzor	116, 118, (134)
Աղլեր	Աղլեր	Adler		184

Ադրիանոլիս	Ադրիանոլիս, Էդիրն	Adrianopolis	Adrianople, Hadrianopolis, Edirne	29, 31, 258
Ազով		Azov		26
Աթենք	Աթենք	Athens		29
Ալաշկերտ		Alashkert	Eleşkirt	10, 116-7, 121, (125), 133
Ալեքսանդրապոլ	Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապօլ, Գյումրի	Alexandropol	Gyumri	34, 104, 107, 111, 116
Ալեքսանդրետն	Ալեքսանդրետն, Ալեքսանդրետստա	Alexandretta	İskenderun	199
Ալիլու		Alilu		288
Ալիկրոզիս	Աստղաձոր	Alikrykh	Astghadzor	116, 118, (137)
Ալիղուլի	Հարթաշեն	Alighuli	Hartashen	288
Ալուշտա		Alushta		26
Ալուչալու	Արծվանիստ	Aluchalu	Artsvanist	116, 118, 139
Ախալցխա		Akhaltskha	Akhaltsikhe	2, 34, 104, 107, 111
Ախալքալաք	Ախալքալաքի	Akhalkalak	Akhalkalaki	31, 32, 34, 104, 111, (113), 116
Ածպտեր	Ազբդեր, Էզիդեր	Adzbder	Akıncılar, Ezbider	174
Ակն		Akn	Kemaliye	29, 103, 222-3, (224), 260
Աղբակ		Aghbak		140
Աղդաշ		Agdash		26
Աղեքսանդրիա	Աղեքսանտրիա	Alexandria		28
Աղուանք	Աղվանք	Aghvank	Caucasian Albania	25
Աղստաֆա	Աղստու	Agstafa		61
Ամասիա		Amasia		29, 232, 234
Ամերիկա see Ա. Նահանգ.		America, see the United States		
Այրօս	Այրոն	Aytos	Aitos	29, 31
Այնթապ		Ayntap		28, 30
Այդըն	Այդըն	Aydın		29, 33, 293
Անապիա		Anapa		25
Անգեղակորք		Angeghakot		288
Անգլիա		England		29, 33, 293
Անդիճան		Andijan		26
Անտիոք or Անթաքիա		Antioch	Antakya	28, 199, 200, (210), 212
Աշտարակ		Ashtarak		105
Ապարան		Aparan		(116-7, 121, (126)
Աբգիօն		Abgion? ¹		(194, 185)
Առըս		Arəs? ²		26
Արնջկոս	Առնջկոս	Arinjkus	Kavuştuk	(132)

¹I couldn't track down²I couldn't track down.

Ասլանբեկ	Ասլանբեկ, Ասլանբեգ	Aslanbeg	Arslanbey, Aslanbey	3, 12-13, 106, 175, 241-4, (244-5)
Ասխաբադ		Ashgabat		26
Ասորեստան		Assyria	modern Iraq	27, 33
Ասորից տես Սիրիա		historical Syria, see Syria		
Աստապատ		Astabad		37, 45-47, (48)
Աստրախան	Աժտէրիան	Astrakhan		26, 30, 36, 82-84, (84-86), 89
Ատանա	Ադանա		Adana	28
Ատափազար		Adapazar	Adapazarı	13, 29, 241, (246)
Ատիեաման	Ադյաման	Adiyaman		29, 196, (198)
Ատրպատական		Atropatene	Iranian Azer-baijan	27, 37, 70
Արաբկիր		Arapgir	Arabkir	3, 4, 29, 103, 196, 215-6, (217), 222-3
Արամօ	Արամո, Արամոյ	Aramo		28, 212-3, (213-4)
Արդուին	Արդվին, Արթվին	Artvin		19, 25, 34, 280, 291-2, (292)
Արեւելեան Ռումելի	Ռումելիա	Eastern Rumelia		(31-32)
Արթղ		Artagh? ³		26
Արծափ		Ardzap	Sağlıksuyu	138
Արծկէ	Արծկէ	Artske	Adilcevaz	117, 118, 121, (132)
Արղնի	Արկնի	Arghni	Ergani	159
Արճէշ	Արճէշ, Ականց	Arjesh	Erciş	(116-8, 121, (131), 139)
Արմավիր	Արմավիր	Armavir		26, 33
Արմեանսկ	Արմյանսկ	Armiansk		26
Արտահան	Արդահան	Ardahan		291
Արտանուշ	Արտանուշ	Ardanuç	Artanuj	25, 291
Արտապիլ	Արդարիլ	Ardabil		28
Աւդալաղալու	Աւտալաղալու, Ավդալաղալու, Վաղաշեն	Avdalaghlu	Vaghashen	116, 118, (137)
Աւստրօ-Հունգարիա	Ավստրո-Հունգարիա	Austro-Hungary	Austria-Hungary	10, 19, 27, 103, 270-2, (273-9)
Աքքերման	Աքքիրման, Բելգորոդ-Դնեստրովսկի	Akkerman	Bilhorod-Dnistrovskyi	27, 31
Աֆիոն-Գարահիսար	Աֆիոն-Կարահիսար	Afyonkarahisar		29
Բաբերդ	Բայբերդ	Baberd	Bayburt	13, 111-2
Բագու		Baku		13, 25, 61, 76
Բազարքոյ		Pazarköy		241
Բաթում	Բաթումի	Batumı		13, 25, 32, 34, 178, 291
Բալակ		Balak		288
Բալաշով		Balashov		26
Բալու		Palu	Balu	167, 168

³I couldn't track down.

Բաղէ	Բաղէշ, Պիթիս, Բիթիս	Paghesh	Baghesh, Bitlis	33, 116-8, 121, (131)
Բաղչեսարայ	Բաղչեսարայ, Բաղչեսէրայ	Bakhchisaray	Baghch- esaray, Eski Yurt	26, 263
Բաշքէնդ	Բաշքէնդ, Բաշգէնդ	Bashkent		37
Բասարգէշար	Վարդենիս	Basargechar	Vardenis	140, 145-6, (152-4)
Բասեն		Basean	Phasiane, Pasinler	111, (114)
Բատալբաշու		Batalbashu? ⁴		26
Բաւրա	Բավրա	Bavra		31
Բաֆոս	Պաֆոս	Paphos	Bafos	28
Բեթղեհեմ	Բեթղեհեմ	Bethlehem		27
Բելղի	Բելղի	Balti	Beltsi	27, 31
Բենդեր	Բենդեր	Bender		27, 31
Բեշթա	Բեթա	Beshta? ⁵		27
Բեսարաբիա		Bessarabia		27, 31, 32
Բերդիանսկ	Բերդյանսկ	Berdiansk	Berdiansk	26
Բթշտ	Պինտշտ	Pitești		27
Բլուշտի	Պլուշտի	Ploiești		27
Բոլնիս-Խաչնի	Բոլնիս-Խաչնի	Bolnis-Khachini	Bolnisi	61, 62
Բորչալի		Borchaly		37, 47
Բուխարա		Bukhara		26
Բուշիր		Bushehr	Bushire	87
Բրոնիկ		Pirknik	Dörteylül	225, 227
Գահիրէ	Կահիրէ	Cairo		28
Գանձակ		Gandzak	Ganja	61, 52, 70, 72, (74)
Գանձակ գիլու		Gandzak village		139
Գանտիա	Հերակլիոն	Kandiye	Heraklion	29
Գասապա		Kasaba	Turgutlu	239
Գասթամոնի	Ջասթամոնի	Kastamonu	Kastamoni	29, 30
Գետակրուգաղ	Կարճադրյուր	Gedakbulag	Karchaghbyur	116, 118, (139)
Գերմանիա		Germany		30
Գեօլ	Գյոլ	Gölköy		116, 118, (135)
Գեօքայ	Գյոքչայ	Geokchay	Goychay	25
Գըրգաղաճ		Kırkağaç		239
Գիրգորէս		Girgores? ⁶		232
Գոլոնայա-Ստէպ	Սովյալ տակաստան	Golodnaya Steppe	Mirzacho'l	26
Գոնիա	Ջոնիա	Konya		29
Գորի		Gori		25, 32
Գութի		Guti? ⁷		27, 33
Գուլասոր		Gulasor? ⁸		138
Գրիգորովոլիս	Գրիգորիովոլիս	Grigoriopol		27, 31

⁴I couldn't track down this town.⁵I couldn't track down.⁶I couldn't track down.⁷I couldn't track down.⁸I couldn't track down.

Դալիկարդաշ	Սարուխան	Dalikardash	Sarukhan	37
Դաղստան		Dagestan		26
Դամասկոս		Damascus		28, 33
Դաշտ		Dash		92
Դարբանդ	Դերբենդ?	Darband	Derbent? ⁹ , Karmrakar?	26, 61, 62
Դիզակ	Հադրութեա	Dizak	Hadrut	68
Դիլիջան		Dilijan		13, 61
Դնիպրո	Դմիապոն, Դմերի	Dnipro		26, 263
Դոլակ		Dulak		26
Դուշետի	Դուշեթ	Dusheti		25
Դորովկա		Durovka? ¹⁰		26
Եալթա	Յալտա	Yalta		26, 178, 263
Եալովա	Յալովա	Yalova		241
Եամպոլի	Եամպոլի, Յամպոլի	Yampil	Yampol	29, 31
Եաշ	Յաշ	Iaşı		27
Եաֆա	Յաֆֆա	Jaffa		28
Եգիպտոս		Egypt		28, 34, 293
Եդեսիա		Edessa	Edesia	29, 159, (166)
Եթովպահա		Ethiopia		28
Եկատերինոդար		Yekaterinodar		26, 263
Եկատերինոսլավ	Եկատերինասլավ	Yekaterinoslav	Dnipro	26, 263
Եղիսաբեթուպոլիս	Դումբրավենի	Elisabethopolis	Dumbrăveni	27, 33
Եյսկ		Yeysk		26
Երանսու		Yeranos		116, 118, (133)
Երեւան	Երևան	Yerevan	Erevan	4, 13, 36-52, (47), 54, 55, 61, 62, 66, 70, 82-3, 88-9, 92, 95-6, 104, 106, 116
Երզնկա	Երզնկեան	Yerznka	Erzincan	(103-4), 167-174, (171), 197, 225
Երուսաղեմ	Երուսաղեմ	Jerusalem		28
Եւդոկիա	Եվդոկիա, Թօրօս, Թօքաթ, Թօքաթ	Evdokia	Tokat	3, 29, 31, 103, 174, 178, 232-4, 239, (234-7), 243
Եվպատորիա	Եվպատորիա	Yevpatoriya	Eupatoria	26, 263
Եվրոպական թուրքիա		European Turkey		29, 31, 258
Եօղատ	Եօղատ, Յօղատ	Yozgat		29, 32, 215
Եօղատ գիւղերը		Yozgat villages		31, 205, 215
Զաղալու	Ախրաձոր, Ծովակ	Zaghalu	Akhpradzor, Tsovak	116, 118, (139)
Զանգեզուր	Զանկեզուր	Zangezur		(75), 288
Զառա		Zara		225
Զարքաթալա		Zagatala	Zagatala	25
Զեյթուն	Զեյթուն	Zeytun	Zeitun, Süleymanlı	13, 19, 28, 199-205, (206-8)

⁹There are many locations in the area so it's difficult to know which exact city he meant. What's certain is that this city or village must have been in Caucasian Albania. <https://en.wikipedia.org/wiki/Darband>

¹⁰I couldn't track this down

Չեֆանս	Չեֆանս	Zafanos		185, (191)
Չիադղին		Ziadqin? ¹¹		26
Չիլէ	Չիլէ, Չելա	Zile		30
Չիրաքլու		Zirekli		139
Չիրոյի գիւղ		Ziro village	Murat	138
Չմիւռնիա (Իզմիր)	Չմիւռնիա, Սմիրնա	Smyrna	İzmir	(29-31, 61, 103, 168, 205, 233, 239, (240), 249)
Չոլախաչ	Չոլաքար	Zolakhach	Zolakar	116, 118, (138)
Չուկցերիա	Չվեյցարիա	Switzerland		30
Էնզէլի	Էնզէլի	Anzali	Bandar-e Anzali, Enzeli	28, 87
Էնկիւրի	Անկիւրիա, Անգարա, Անկարա	Ankara	Ancyra	29, 31, 205
Էշտիա	Հեշտիա	Eshtia		116
Էջմիածին	Վաղարշապատ	Etchmiadzin	Vagharshapat	13, 37, 44
Էսկի-Չաղոր	Ստարա Չաղոր	Eski Zagra	Stara Zagora	29, 31
Էվերէկ		Everek	Develi	215, (220)
Էտիրնէտ տես Ադրիանուլային	Էդիրն	Edirne see Adrianopolis		
Էրելի	Էրելի	Ereğli		31
Էրմենիքեանդ				76
Էռումիշի		Ödemiş		31, 34, 61
Էֆքերէ		Efkere		215
Թագանրօգ	Թագանրօկ, Տագանրոգ	Taganrog		26, 263
Թազակենդ	Թազաքենդ	Tazakend		116
Թաթարիստան	Թաթարստան	Tatarstan		26, 61
Թաթար-Պազարճոգ	Պազարչիկ	Tatar Pazardzhik	Pazardzhik	29
Թաշքենդ	Թաշքենդ	Tashkent		61
Թարապուրս	Թրիփոլի, Տրիպոլի	Tripoli		28
Թարսուս	Տարսոս	Tarsus		28
Թաւրիզ	Թավրիզ	Tabriz		13, 28, 37, 40, 46-7, (49), 61, 70, 88
Թելաւ	Թելավ	Telavi		25, 32
Թեմրիւկ	Տեմրյուկ	Temryuk		26
Թերեքեան շրջան		Terek area		26
Թեհրան	Թեհրան	Tehran		28, 87
Թեմիր-Խանս-Շուլա	Թեմիր-Խանս-Շուլա	Temir-Khan-Shura	Buynaksk	26
Թեոդոսիա	Թեոդոսիա	Theodosia	Feodosia	26, 263
Թերմէ	Թերմէ	Terme		184
Թիւսկիւլ	Թիւսկիւլիւ	Tyuskyulyu? ¹²		116, 139
Թիւրքեստան	Թուրքեստան, Թյուրքեստան	Turkistan		26, 61
Թիօնեթի	Թիանեթ	Tianeti		25

¹¹I couldn't track down.¹²I couldn't track down.

Թիֆլիս	Թբիլիսի, Տիֆլիս	Tbilisi	Tiflis	1, 2, 4, 13, 19, 25, 32, 35-37, 39, 40, 52-58, 62, (58-60), 66, 95, 104, 147, 249, 291-2
Թումարզա		Tomarza		215
Թորիա		Toria		116
Թուչա		Tulcea		27, 31
Թռնովա	Թռնովա	Trnova? ¹³		29, 31
Թրանսիլվանիա	Տրանսիլվանիա	Transylvania		27, 33, 270
Թրանսվալ	Տրանսվաալ	Transvaal		28
Թրկուլոցնա		Trkvokna? ¹⁴		27
Թօնուս	Թօնուս	Tonus		225
Իգդիր		Igdir		288
Իզմիտ	տես	İzmit see Nicomedia		
Նիկոմիդիա				
Իզմիկ		Iznik		241
Իլկարթի		İlkarti? ¹⁵		26
Իպրայիլ	տես		Ibraila see Brăila	
Պրայլա				
Իսալու		Isalu		(286)
Իսմայիլ		Ismail		27, 31
Իտալիա		Italy		30, 87
Իրիցու գիւղ	Իրիցուլգեղ	Iritsu	Çamurlu	138
Իւնիե		Ünye		184
Իքիաղաջ		Ikiaghach? ¹⁶		(286)
Լաբին		Labin		26
Լազիստան		Lazistan		31
Լաթարի		Leter	Elmakaya	138, 139
Լաթարիա	Լաթարիա	Latakia		28
Լայլաշ		Lailashi		25
Լառնաքա	Լառնակա	Larnaca		28
Լեհաստան		Poland		2, 27, 33, 270
Լեմպերկ	Լեմպերկ	Lemberg		27
Լեշխում		Lechkhumi		25
Լեզ		Lez? ¹⁷		139
Լիբանան		Lebanon		28
Լիլավա	Լիլաւա	Lilava		37, 61, 70
Լիմասոլ	Լիմասոլ	Limassol		28
Լծեն	Լծեն	Ltsen		288
Լճե	Լճե	Lice		116, 159
Լոնսոն	Լոնսոն, Լոնսոն	London		29
Լորի	Լոռի	Lori		37, 37, (50)
Խամուր		Hamur		138
Խաչեն	Խաչեն	Khachen	Seyidbeyli	68
Խաչմաս		Khachmaz		26, 32

¹³The Armenian spelling suggests Trnova which is not in modern Bulgaria, but he might have meant Trnovo.

¹⁴I couldn't track down

¹⁵I couldn't find this town.

¹⁶I couldn't track down.

¹⁷I couldn't track down.

Խաստուր		Khastur? ¹⁸		133
Խասրով	Հասկովո?	Haskovo? ¹⁹		29, 31
Խարասութազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	26
Խարբերդ	Խարբուտ	Kharberd	Kharpert, Harput, Elazığ	4, 13, 40, 103, 167- 174, (170), 196-7, 202, 223, 225-6
Խարզան		Garzan	Yanarsu	33
Խարկով		Kharkiv		27
Խզաբավրա	Խզաբավրա	Khizabavra		32
Խիան	Խիանը	Khian	Khiank, Salkımlı, Fırkı	159, (164)
Խիզան		Hizan	Khizan	33, 116
Խլաթ		Khlat	Ahlat	(116-8, 121, (133), 139
Խնուս		Hinis	Khnus	104, 116, 121, (128)
Խոյ		Khoy		27, 46, 76, 280, 288, (289-290), 291-2
Խոյթ	Խոյթ	Khouyt		121, (130)
Խոջենդ		Khujand		26
Խոտորջուր	Խոտորջուր	Khodorchur	Sırakonak	(111-113)
Խոլգումա	Խոլգումն	Khulgumo		32
Խորհիմ	Ղրիմ	Crimea		26, 34, 108, 178, 233, 263-6, (266-9)
Խօթուն		Khotyn		27
Ծակքար		Tsakkár		116, 118, (135)
Ծեբելյա		Tsebelda		184
Կալաց		Galatı		27, 31, 33
Կալկաթա		Kolkata		28
Կալկոս		Kalkos	İkizpınar	32
Կախկա		Kakhka? ²⁰		26
Կաղզուան	Կաղզվան	Kaghzvan	Kağızman	37
Կամախ		Kamakh	Kemah	167
Կամիշին		Kamyshin		26
Կառնեն		Karnen	Ağacılık, Karni	(123-4)
Կաստաղուրդան		Kattaqurqan? ²¹		26
Կարին	Երզրում	Karin	Erzurum	4, 10, 13, 15, 37, 61, 103-115, 117, 140- 1, 167-8, 179, 225-7, 271, 291
Կարս		Kars		34, 104, 111
Կարտիկամ		Kartikami		32
Կեռլա Հայաքաղաք	Գեռլա	Gherla	Armenopolis	27, (278-9), 33
Կեսարիա	Կայսրի	Kayseri	Kesaria	29, 30, 32, 215
Կեսարիա գիւղերը		Kayseri villages		(215-6, (219-221)
Կերչ		Kerch		26, 178, 263

¹⁸I couldn't track down a pre-existing romanization.

¹⁹I suspect this is what he means.

²⁰I couldn't track down.

²¹I couldn't track down.

ԿԵԼԻՊՈԼԻ	Կալիփոլի, Գալիպոլի	Gallipoli		29, 31
ԿԵՄԵՐԵԿ	Գեմերեկ	Gemerek		225
ԿԵՎԵ		Geyve		241
ԿԻԼԻԿԻԱ		Cilicia		4, 28, 33, 103, 196, 199-205, (206-211), 216, 239
ԿԻՊՐՈՒ		Cyprus		28, 31, 32
ԿԻՐԱՍՈՒ	Կիրասուն, Կերասուն, Գիրեսուն	Giresun	Kirasun	29, 178-9
ԿԻՄԻԿՃԻՆԱ	Կոմոտինի	Gyumyurdjina	Komotini	31, 258
ԿԻՄԻԼՉԻԱՆԵ	Գյումյուլշանե	Gümüşhane	Gyu- mushkhane	29, 104, 178-9
ԿԻՉԱՆԱ	Կյուչանա	Küçük Şana	Çukurköy	185, (192)
ԿԻՄԻՆ, ԿԻՄԻՆ	Կյուլին	Gürün		29, 215-6, (217-8), 225
ԿՈԼԱՆԴ		Kokand		26
ԿՈՎԿԱՍ		Caucasus		26
ԿՈՐԻ		Kuris	Kori	288
ԿՈՒԲԱՆԵԱՆ ՉՐՉԱՆ	Քուբանեան շրջան	Kuban area		26, 33
ԿՐԱԳՈՒ		Krakom	Karakom, Es- kikonak	139
ԿՐԱՍՆՈՎՈԴՏԿ	Կրասնավոդսկ, Թուրքմենբաշի	Krasnovodsk	Türkmenbaşy	26, 61
ԿՐԵՏԵ	Կրետե	Crete		29
ՀԱՋՋՈ	Հաջզո	Hazzo	Hazo, Kozluk	159, 160, (164)
ՀԱՋՈ		Hazro		159, (165)
ՀԱԼԵՎ	Հալեվ	Aleppo		28, 33
ՀԱՃԻՆ	Հաճն, Հաճըն	Hadjin	Saimbeyli	28, 199-205, (208-9)
ՀԱՄԱԴԱՆ	Համատան	Hamadan	Hamedan	28, 87
ՀԱՄՇԵՆ	Համշեն	Hamshen	Hemshin	13, 19, 103, 112, 174, 178, 184-191, (191-5), 222
ՀԱՅԱԲԱՂԱՐ		Armenopolis		33
ՀԱՆԴԱՄԵԶ	Անդամիջ, Հանդամեզ	Əndəməc	Handamej	92
ՀԱՏԿՈՆ		Hadgon	Adgon, Gün- batmaz	139
ՀԱՎԱՐԱՐ	Հավարար	Avlabari	Havlabar	37
ՀԱՆՏՈԱՆՔ		Havindank? ²²		147
ՀԻՆ ԽՐԻՄ		Old Crimea		26
ՀԻԼԱՍԱՋԻՆ ԿՈՎԿԱՍ	Հյուսասային Կովկաս	North Caucasus		26, 82
ՀԻԼԱՆԻՄԱՆՍՈՒՐ	Հասանմսուր, Ասիեաման	Hisn-Mansur	Adiyaman	29, 196, (198)
ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ		India		28, 33, 87
ՀՆԵՇՏ		Hînceşti		27
ՀՈԼԱՆՏՈՎ	Հոլանդիա	Holland		30, 87

²²I couldn't track down.

Հունգարիա		Hungary		27, 270-2, (278-9), 33
Զորագեղ	Զօրագեղ, Վայի Աղալու, Զորագյուղ	Dzoragegh	Dzoragyugh	116, 118, (134)
Ղազախ		Gazakh	Qazax, Kazak	61, 62, 70, 71, (73)
Ղազվին		Qazvin		28, 87
Ղալա		Ghala? ²³		37
Ղարաբաղ	Արցախ	Karabakh	Gharabagh, Artsakh	3, 4, 9, 13, 18, 36, 37, 40, 44-46, 61-79, (72), 82-84, 88, 89, 95, 96, 100, 104, 142, 147, 282, ??
Ղարադաղ		Karadagh		27, 37, 61, 62, 70-72, (72)
Ղարասուբազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	263
Ղարաքիլիսա	Ղարաքիլիսա, Վանաձոր	Gharakilisa	Vanadzor	61
Ղզլար		Kizlyar		26
Ղըզըլ-Արվադ		Qizil Arvad		26
Ղշլաղ	Ծաղկաշատ	Gyshlag	Tsaghkashat	37
Ղուբա		Quba		26, 32, 76
Ղուլալի	Կարմիրգյուղ	Kulali	Karmirgugh	37
Ղումլուպուճաղ	Գումլուպուճախ	Kumlubucak		138
Ղուշչի-Թազաքենդ	Թասիկ	Kushchi-Tazakend	Tasik	288
Ճապաղջուր		Chapaghjur	Çapakçur, Tchapaghjur, Bingöl	116, 167-8
Ճավա		Java		28, 87
Ճիսրի Շղուր	Ջիսր ալ-Շուղուր, Շուղուր	Jisr al-Shughur		28, 212
Ճուրճեվո		Jurjevo? ²⁴		27
Ճուրճով	Ջուրջով	Gheorgheni		27
Ճօշարա	Ճոշարա	Joshara ²⁵		185
Մադրասա	Մադրեսե	Madrəsə		32
Մազրա		Mazra		288
Մալա		Malya	Geçimli	185, (193)
Մալաքան		Malakand? ²⁶		139
Մալկարա		Malkara	Malgara	29, 31, 258, (262)
Մալաթիա		Malatya	Malatia	29, 103, 160, 196-8, (197-8), 258-9
Մակնի		Makni? ²⁷		147
Մակու		Maku		27, 139, 288
Մամանելիս	Մամանելիս	Mamanelis		291
Մայկոպ		Maykop		26, 263

²³I couldn't find an accepted romanization. He might mean the district of Baron Avak.

²⁴I couldn't track down.

²⁵I couldn't track down.

²⁶I couldn't track down.

²⁷I couldn't track down.

Մանազկերտ		Manazkert	Malazgirt, Manzikert	116, 121, (127)
Մանիշակ		Manishag? ²⁸		184
Մանիսա		Manisa		29, 168, 239
Մանկասար		Mangasar	Mengeser, Yazılı	(136-7)
Մանճըլրգ		Mandjilik		225
Մանչեսթր	Մանչեստր	Manchester		29
Մանչուրիա		Manchuria		61
Մաջառ		Machar		26
Մատրաս	Մադրաս, Չեննայ	Madras	Chennai	28
Մարաղա		Maragha	Shikharkh	13, 28, 46, 160, 280-4, (284-6), 288, 292
Մարաշ		Marash	Maraş, Kahramanmaraş	3, 28, 196, 199-205, (209-210)
Մարսիլիա	Մարսել	Marseille		29
Մարսվան	Մարսվան, Մարզվան, Մարզվան	Merzifon	Marsivan	29, 232, 234, (238)
Մելիտոպոլ	Մելիտոպոլ	Melitopol		26
Մենեմեն		Menemen		239
Մերսին	Մերսին	Mersin is		28
Մերվ	Մերվ	Merv		26
Մերտին	Մարդին	Mardin		33
Միանդաբ		Miandoab		32
Միաց. Նահան.		United States		29, 34, 293
Միջագետք		Mesopotamia		33
Մծարա		Mtsara		184
Մոզդոկ		Mozdok		26
Մոկս	Մոկս	Moks	Moxoene, Mokk'	19, 116, 140, 145-8, 150, 151, (154), 159
Մոնթելիե	Մոնպելիե	Montpellier		29
Մոսկովա	Մոսկվա	Moscow		27
Մուժումբար		Mujumbar		28, 61, 70, 71
Մուղանջուղ	Այգեծոր	Maghanjugh	Aygedzor	288
Մունճուսուն	Մունճուսուն	Munjusun		215, (219)
Մուշ		Mush	Muş	(2-4, 10, 13, 15, 19, 103, 105-6, 116-140, (122-4), 159-163, 167-8, 270)
Մուսուլ		Mosul		27, 33
Մուսուն	Մոսուն	Musun	Suluçem	138
Մուֆարղին	Միլվան	Meyafarikîn	Martyropolis, Silvan	33
Մսիս		Misis	Mopsuestia	28
Յունաստան	Հունաստան	Greece		29, 293
Նալիխան	Նալիխան	Nallıhan		31, 205
Նախիչևան	Նախիչևան	Nakhichevan	Nakhchivan	92, 288

²⁸ I couldn't track down.

Նահեն		Nahen? ²⁹		136, 138-9
Նամանդան		Namangan		26
Նանսի		Nancy		29
Նարման		Narman		111
Ներքին Աղեաման	Ներքին Գետաշեն	Upper Adyaman	Nerkin Getashen Ar	116, 118, (136)
Ներքին Գիւզալդարա	Վարդենիկ	Lower Gyuzeldara	Nerkin Gyuzeldara, Vardenik	116, 118, (139)
Ներքին Կարասլըդո	Կարասլուղ, Լուսազյուղ	Lower Karanlug	Lusagyugh	116, 118, (136)
Ներքին Ջարաքիսա		Lower Qara Klisa		288
Ներքին Քելաղրան	Ներքին Քյոլաղրան	Lower Kyolaghran? ³⁰		116, 118, 139
Նիզե		Nize		215
Նիկոմիդիա (Իզմիտ)	Նիկոմիդիա, Իզմիթ, Իզմիտս	Nicomedia	İzmit	(29-31, 103, 184, 205, 239, 241-4, (244-48)
Նիկոսիա		Nicosia		28
Նիւ-Եորք	Նյու Յորք	New York		29
Նիքսար	Նեռկեսարիա	Niksar		31
Նողայսք	Պրիմորսկ	Nogaisk	Nogaysk, Prymorsk	26, 263
Նովչերքասք	Նովո-Շերքասք, Նովչերկասկ	Novocherkassk		26, 263
Նովոռոսիյսկ		Novorossiysk		25
Նորադուզ	Նորատուս	Noraduz	Noratus	37
Նորաշեն	Նորաշեն	Norashen ³¹		291
Նոր-Բայազետ	Նոր-Բայազիտ, Գավառ	New Bayazet	Nor Bayazet, Nor Bayezit, Gavar	13, 14, 37, (48), 116
Նոր-Բայազետ գիւղերը		New Bayazet villages		14, 34, 118, 121, (133-9), 145, 152
Նորդուզ		Norduz		151, (155)
Նոր-Մարգելան	Մարգիլան?	New Margelan? ³²	Margilan?	26
Նոր Նախիչեվան	Նոր Նախիչևան	New Nakhichevan	Nor Nakhichevan, Nakhichevan-on-Don	2, 13, 19, 26, 34, 263, 266, (266-7), 271
Նուխի	Շաքի	Nukha	Shaki	25, 61, 62, 106
Շաղատ		Shaghat		288
Շամ սես Դամասկոս		Sham see Damascus		
Շամախի		Shamakhi		25, 36, 46, 76-80, (80-81), 82, 90, 244

²⁹I couldn't track down.

³⁰I couldn't track down a pre-existing romanization

³¹Based on Armenian Wikipedia, there are many villages called <Նորաշեն>. I couldn't track down the modern name of the one that would have been in Artvin.

³²I'm not sure.

Շամախի գիւղերը		Shamakhi villages		25, 32, 61
Շամշադին		Shamshadin		37
Շապին-Գարահիսար		Şebinkarahisar		29, 103, 174-5, (175-7)
Շատախ		Shatakh	Çatak	140, 151, (155)
Շաւարին	Շավարին	Sheverin	Shavarin	28
Շավշեթ	Շավշեթ	Şavşat	Shavsheti	25
Շավշեթ-Իմերիսէվ	Շավշեթ-Իմերիսէվ	Şavşat-Imerkhevi		291
Շափշուկա		Shapshuga ³³		184
Շիրազ		Shiraz		28, 37
Շիրվան		Shirvan		33
Շորապանի	Շորապան	Shorapani		25
Շուլավեր	Շուլաւեր, Շուլավեր,	Shulaveri, Shaumiani		37
Շումլա		Shumla	Shumen	29, 31
Շոշի		Shushi	Shusha	13, 61, 62, 64, 106
Ոզմի	Ոզմ, Ոզմ	Vozim	Vozm, Vozmi, Gümüşören	13, 140, 145, 147-51 (??-8)
Ուզ		Uz		288
Ուլաշ		Ulaş		225
Ուլիքենդ	Ուլիքենդ	Ulikend? ³⁴		138
Ուշմանա	Ուշմանա	Ujmana		116
Ուրֆա	Ուրիհայ, Ուրֆա	Urfa	Şanlıurfa	29, 159, (166)
Ուսթը	Ուսթըր, Կուսթեր	Worcester		29
Ուրիպենօ		Uribeno? ³⁵		26
Ուրմիա		Urmia		27, 32, 46, 281, 284, (286-7)
Չաթալճա	Չաթալճա	Çatalca		31, 258
Չախրապէկ	Չախրապէկ, Չաղրրպէկ	Çakırbey		139
Չարշամբա	Չարշամբա	Çarşamba		184
Չարջոյ		Charjoy? ³⁶		26
Չարսանճագ	Չարսանճագ	Çarsancak	Charsanjak, Akpazar	167, (172)
Չաքիչլար		Chakichlar? ³⁷		26
Չերնաելո	Չերնաելո	Chernaevo		26
Չերնոսորենան նի.		Chernomorets		25
Չերնովիցա	Չերնովիցա	Chernovitsa		27
Չեռքէջիստան	Չեռքէջիստան	Circassia		33
Չիր-Եռլը		Chiri-Yurt		26
Չմշկածագ		Çemîşgezek	Chmshkatsag	(167-8)
Չորլու	Չորլու	Çorlu		29, 31, 258
Պալավիա	Բատավիա, Զակարտա	Batavia	Jakarta	28

³³I couldn't track down.³⁴I couldn't track down.³⁵I couldn't track this down.³⁶I couldn't track down.³⁷I couldn't track down.

Պալահեսի		Palahesi? ³⁸		215, (219)
Պալքեսէր	Բալքեսէր, Բալքեսիր	Balıkesir		29
Պաղեստին		Palestine		28, 33
Պաղտատ	Բաղդադ	Baghdad		27
Պայազիտ	Պայազիտ, Բայազիտ	Bayazit	Doğubayazit	34, 37, 44-47, 119, 139, 140, 179
Պայընտըր		Bayındır		239
Պանտրմա	Բանդրմա	Bandırma		29
Պաշգալէ	Բաշգալէ, Աղամակերտ	Başkale	Bashkale, Adamakert	140
Պաշպալով	Դումբրավեն	Dumbrăveni		27
Պապատաղ	Բաբադաղ	Babadag		27, 31
Պաս	Pas			147
Պասրա	Բասրա	Basra		27
Պարսկաստան		Persia		27, 28, 34, 61, 87, 140, 288
Պարտիզակ		Bardızağ	Partizak, Bahçecik, Başiskele	184, 241, (245)
Պարաու	Bacău			27
Պելճիքա	Բելգիա	Belgium		30
Պենզա		Penza		26
Պետերբուրգ	Սանկտ Պետերբուրգ, Սենտ Փիթերբուրգ	Saint Petersburg	27	
Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Petro-Aleksandrovsk	To'rtko'l, Turtkul	26
Պետրովսկ		Petrovsk		26
Պերեկոպ		Perekop		26
Պելան	Բելան?	Belan? ³⁹		28
Պեյրութ	Բեյրութ	Beirut		28, 33
Պենլի		Benli? ⁴⁰		241, (247)
Պիլէճիկ	Բիլէջիք	Bilecik	Bilejik	29
Պիրմանիա	Բիրմա, Մյանմա	Birmania	Burma, Myan- mar	28, 87
Պշերիէ		Bisheriyə? ⁴¹		33
Պոհտան		Bohdan? ⁴²		33
Պոմպայ	Բոմբեյ, Մումբայ	Bombay	Mumbai	28
Պոսթոն	Պոսթոն, Բոստոն	Boston		29
Պուլանջին	Բուլանջին, Կոփ	Bulanık	Bulanikh, Gop, Kop	(116-7, 121, (125)
Պուղարիա	Բուղարիա	Bulgaria		29, 31, 32, 34, 293
Պուշին	Բուշին	Bushehr		28
Պուրկաս		Burgas		29, 31

³⁸I couldn't track down.

³⁹I couldn't track down.

⁴⁰I couldn't track down.

⁴¹Although I'm not sure, I suspect this is the area.

⁴²I couldn't track this down. It could be Boğdan

Պուրտուլը		Burdur	Բուրդուլ	31, 34, 61
Պուրովինա	Բուկովինա	Bukovina		27, 33, 270
Պուքրեշ	Բուխարեստ	Bucharest		27
Պռաշով	Բրաշով	Brașov		27
Պրայլա		Brăila		27, 31
Պրուսա	Բուրսա	Bursa		29, 32
Պօթուշան	Պոթուշան, Բոտոշան	Botoșani		27
Պոլիս	Պոլիս, Ստամբուլ, Կոստանդնուպոլիս	Istanbul	Bolis, Constantinople	12, 13, 19, 29-32, 35-6, 103-4, 106-7, 175, 178-9, 227, 233-4, 239, 249-254, (254-7), 258-260, 263-4, 292
Զիբիլ		Jibil ⁴³		26
Զիզաք		Jizzakh		26
Զուղա	Զուգֆա	Julfa	Jugha	1, 28, 30, 36-7, 45-6, 76, 79, 87-90, (90-91), 139
Ռազկրատ	Ռազգրադ	Razgrad		29, 31
Ռամիս		Ramis		92
Ռանկուն	Ռանգուն, Յանգոն	Rangoon	Yangon	28
Ռաշին	Ռաճա	Racha		25
Ռեմլե		Ramle	Ramla	28
Ռեշտ	Ռաշտ, Ռեշտ	Rasht		28, 87
Ռոման		Roman		27
Ռոստով		Rostov		26, 268
Ռոտոսութօ	Ռոտոսութ, Թեղիրդաղ	Rodosto	Tekirdağ	(13-4, 29, 31, 103, 174, 258-260, (260-2)
Ռումանիա		Romania		27, 31, 33, 293
Ռուսիա		Russia		26, 34, 263, 288
Ռուսճուք	Ռուսե	Ruse		29, 31
Սարել		Satlel	Yaylaaltı	291
Սալմաստ		Salmast	Salmas	27, 76, 288
Սամարա		Samara		26
Սամարղանդ		Samarkand		26, 61
Սամսատ	Սամուսատ	Samsat	Samosata	33
Սամսոն	Սամսոն, Սամսուն	Samsun		13, 29, 184, 232
Սամօշույվար	Սամոշույվար	Szamosújvár		33
Սասոն		Sason		(116-7, 121, (128)
Սարատով		Saratov		26
Սեբաստիա		Sebastia	Sivas	4, 29, 103, 106, 174, 223, 225-7, (228-31), 233, 289, 260
Սելանիկ	Սելանիկ	Thessaloniki	Saloniki	29
Սերեթ		Seret		27
Սեվաստոպոլ	Սևաստոպոլ	Sevastopol		26, 178, 263

⁴³I couldn't track down

Սեւերեկ	Սեւերեկ, Սեւերակ	Siverek	Severek	159, (166)
Սեօլեօ		Sölöz		241
Սթանօզ	Սթանօզ	Stanoz	Yenikent	31, 205, (210)
Սթռալճա		Straldzha		29
Սիբերիա		Siberia		26
Սիբվիզ		Sibviz	Szepviz, Fru-moasa	27
Սիզրան		Syzran		26
Սիլիստրո	Սիլիստրա	Silistra		29, 31
Սիլիվրի		Silivri		29, 31, 258
Սիմբիրսկ	Սիմբիրսկի	Simbirsky		26
Սիմֆերոպոլ	Սիմֆերոպոլ	Simferopol		26, 263
Սինգաಪուր	Սինգապուր	Singapore		28
Սինոպ	Սինոպ	Sinop		184, 282
Սիս		Sis		28, 30
Սիսիան		Sisian		288
Սիրիհիսար		Sivrihisar		31, 205
Սիրիա		Syria		28, 33, 103, 212-3, (213-4)
Սիլվան	Սիլվան	Silvan		33
Սիլվեն	Սիլվեն	Sliven		29, 31
Սիրդ	Սիրդ	Siirt		33
Սինախ		Sighnag		25, 32
Սմարանկ	Սեմարանգ	Semarang		28
Սոխում		Sokhumi	Sukhumi	25, 32, 34, 184
Սովուշըռուղաղ		Sovushpulagh? ⁴⁴		32
Սուետիա	Սվետիա	Svedia	Süveydiye, Samandağ, Svetia	28, 199, 212
Սուլինա		Sulina		27, 31
Սուլուշուք		Sughushuk? ⁴⁵		27
Սումաթրա	Սումաթրա, Սումատրա	Sumatra		87
Սուչավա		Suceava		3, 13, 15, 27, 30, 97, 270-2, (273-8)
Սուրապայա	Սուրաբայա	Surabaya		28
Սուրբ-Խաչ	Բուդյոննովսկ	Budyonnovsk	Svyatoy Krest, Surb Khach	26
Սուրբ Մակար		Sourp Magar	Magaravank	28
Սոֆիա		Sofia		29
Սպահան		Isfahan		87
Ստավրոպոլ	Ստավրապոլ, Ստավրոպոլ	Stavropol		26, 263
Սոչի	Սոչի	Sochi		184
Վալիադալու				116, 118, (134)

⁴⁴I coukd'n't track down.⁴⁵I couldn't track down.

Վան		Van		3, 4, 10, 13, 15, 18-9, 34, 46, 103, 116-8, 139-58, (151-2), 160, 270, 282, 288
Վանքի		Vanki	Albayrak	130
Վառևա		Varna		29, 31
Վարանդա		Varanda	Fuzuli?, Martuni? ⁴⁶	68
Վարգաւ	Վարգավ	Vargavi		32
Վարոնեժ	Վարոնեժ	Voronezh		27
Վենետիկ		Venice		249
Վերին Աղեաման	Վերին Գետաշեն	Lower Adyaman	Verin Getashen	116, 118
Վերին Գյուզալդարա		Upper Gyuzeldara		116, 118, (138)
Վերին Կարանլող	Կարանլուղ, Լուսազյուղ	Upper Karanlug	Lusagyugh	116
Վերին Քեօլաղրան	Վերին Քյոլաղրան, Փառկունը	Upper Kyolaghran? ⁴⁷		116, 118, 139
Վիեննա	Վիեննա	Vienna		27
Վիդին	Վիդին	Vidin		29
Վլադիկավկազ	Վլադիկավկազ	Vladikavkaz		26, 32
Վրաստան		Georgia		25, 32, 52
Տանակերտ	Անազյուտ	Danaqirt	Anagut, Tanakert	92
Տաճկաստան		Ottoman Turkey		34, 37, 61
Տանձուտ		Tandzut ⁴⁸		291
Տարենստ	Դարանդա	Darende	Daranda	29, 215-6, (218-9)
Տափավանք		Dapavank	Güzel-su	(133)
Տաքքա	Դաքքա	Dhaka		28
Տելի-Օրման		Teleorman		29
Տեռ-Աղաճ	Ալեքսանդրուպոլիս	Dedeağac	Alexandroupoli	31
Տերսիմ	Տերսիմ	Dersim	Tunceli	167, 169, (172)
Տիատին	Դիատին, Տատեն	Diyadin	Diadin	116, 140, 145-6, (152-4)
Տիգրանակերտ	Տիգրաբերին, Դիարբերին, Տիարաբերին	Tigranakert	Dikranagerd, Diyarbakir, Diarbekir	4, 13, 19, 33, 103, 159-67, (163), 196-7, 258-9
Տիմիթոքա	Դիմինոսիխոն	Dimetoka	Demotika, Didymoteicho	31
Տիվրիկ	Տևրիկ	Divriği	Divrig	29, 215-6
Տոպրիչ	Դոբրիչ	Dobrich		29
Տուրս		Turs? ⁴⁹		32

⁴⁶The name Varanda can correspond to multiple sites in Karabakh, which have the same Armenian name but different Azerbaijani names.

⁴⁷I couldn't track down a pre-existing romanization

⁴⁸Based on Armenian Wikipedia, there are many villages called <Տանձուտ>. I couldn't track down the modern name of the one that would have been in Artvin.

⁴⁹I couldn't track down.

Տրավիզոն		Trabzon	Trapizon, Tre-bizond	13, 29, 31, 103, 112, 175, 178-9, (180-3), 184, 85, 190, 233, 263
Ցարիցին	Վոլգոգրադ	Tsaritsyn	Volgograd	26
Ցղնա		Çənnəb	Tsghna	4, 92, 100
Փայաս		Payas		199
Փաշաքենջի		Pashakendi? ⁵⁰		37
Փասս		Past? ⁵¹		147
Փարիզ		Paris		13, 29
Փիսիկուր		Pkhigur? ⁵²		291
Փոքր Ասիա	Անատոլի, Անատոլիա	Asia Minor	Anatolia	29, 30, 32, 61, 174, 178, 239, 241
Փոքր-Հայք		Lesser Armenia		29, 31
Փրովինտէս	Փրովինտէս, Փրովինտէս	Providence		29
Փօթի	Փօթի	Poti		25, 32, 178
Քաղաքի		Kələki	Kaghaki	92
Քառնապատ	Քարնապատ	Karnobat		29, 31
Քարաշեն	Քարաշեն	Karashen		288
Քարաքիսա		Qara Klisa		288
Քափլանտիա		Kaplandia? ⁵³		28
Քեարիմքենդ	Քյարիմքենդ Ծաղկաշեն	Kyarimkend	Tsaghkashen	37
Քերսոն		Cherson		27, 31
Քերքիւր	Քերքիւր, Քերքուր	Kirkuk		27, 33
Քեսա-Սահմադ	Քյոսա Սահմեդ	Kösemehmet		37
Քեսապ	Քեսաք	Kesab	Kessab	28, 200, (210)
Քերահիա	Քյերահիա	Kütahya		29
Քիլիս		Kilis		28, 199
Քիլվար		Kilvar		26, 32
Քիշնե	Քիշնե	Chişinău		27, 31
Քիւզաքը	Քյուզաքը, Լանջաղբյուր	Lanjaghbyur ⁵⁴		37
Քիւրտիստան	Քուրդիստան	Kurdistan		28, 32
Քղի		Kığlı	Kghi	167, (171)
Քոռուն		Korun? ⁵⁵		138
Քոստանցա		Constanța	Köstence	27, 31
(Քեութէնճ)				
Քութայիս		Kutaisi		25, 32
Քովիդրան		Kopigran? ⁵⁶		137
Քրոնշթատ		Kronstadt	Brașov	27
Օդեսա		Odesa	Odessa	27, 31
Օզում տես Ոզմի		Ozum see Vozim		

⁵⁰ I couldn't find any official romanized names⁵¹ I couldn't track down.⁵² I couldn't track down.⁵³ I couldn't track down.⁵⁴ I couldn't find a romanization for the older name.⁵⁵ I couldn't track down.⁵⁶ I couldn't track down.

Օլթի		Olti	Oltu	32, 291
Օնի	Օն	Oni		25
Օնճալու	Յոնչալի, Առվլոց	Yoncalı	Aravüdots	139
Օշ		Osh		26
Օվ		Ovs	Döküktaş	147
Օվաճըր		Ovacık		241, (246)
Օր		Or	Isthmus of Perekop	26
Օրդակլու		Ordaklu		37
Օրթաքեյ		Ortaköy		241
Օրտու		Ordu ⁵⁷		29, 232, 234
Օքրոբակերտ		Okrobakert	Köprülü	291
Ֆամագուստա	Ֆամագուստա	Famagusta		28
Ֆացա	Ֆաթսա	Fatsa		184
Ֆենես		Fenese		215
Ֆիլիպե	Փիլիպիկ	Filibé	Plovdiv	29, 31
Ֆրանսա		France		29, 293
Ֆրեզնո	Ֆրեզն	Fresno		29
Ֆօքան	Ֆոքան	Focşani		27

37.2 List of placenames that Adjarian did not list

The previous table is for the place names that Adjarian listed. While translating the text, I came across a small number of additional place names (and names for bodies of water) that Adjarian didn't include in his list.

⁵⁷It's unclear if he means the southeast Turkish city of Ordu (Օրդու), or the northeast area of Ordu.

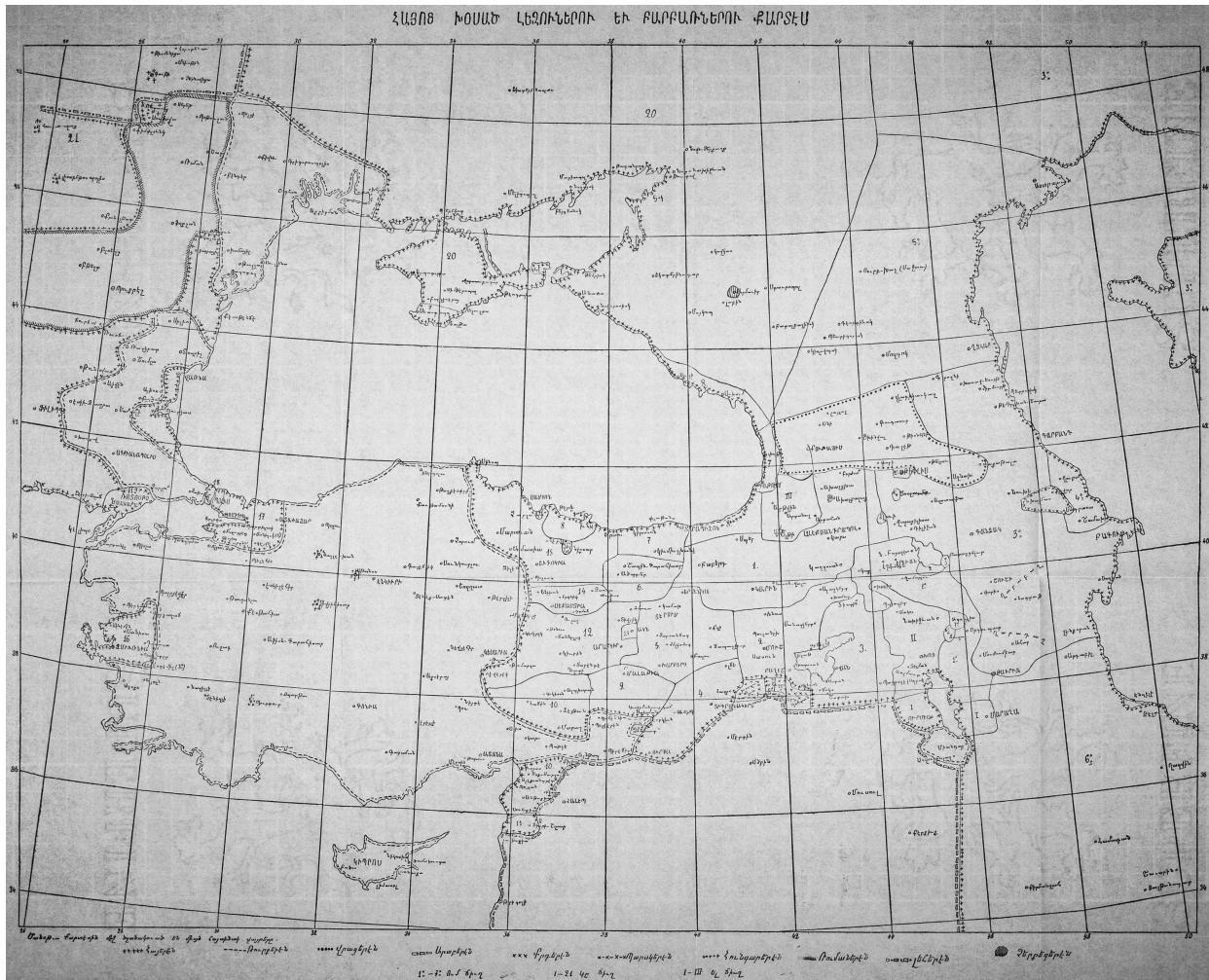
Table 37.2: Names of places that Adjarian did not list

Armenian	English
Ալիս	Alis, Kizilirmak
Արաքս	Araks, Aras
Գութեր	Guter? ⁵⁸
Եփրատ	Euphrates
Երմենի քեանդ, Արմենիքենդ	Ermenikend
Կասպից ծով	Caspian Sea
Մարմարա	Marmara
Միջերկրական	Mediterranean Sea
Նիկիա	Nicaea
Ոսկեղջիւր	Golden Horn
Պարսկահայաստան	Persian Armenia, Persarmenia
Սել ծով	Black Sea
Սեւանայ լիճ	Lake Sevan
Սըղնախ	Signagi, Sighnaghi
Վոսփոր	Bosphorus, Bosphorus
Վոլգա, Վոլգա	Volga
Տաճկահայաստան, Տաճկաստան	Ottoman Turkey
Փայտակարան	Paytakaran

37.3 Dialectological maps

In the 1911 monograph, Adjarian provided a map of some of dialects and locales he documented. This map is part of the public domain and available on Wikimedia.⁵⁹ It is displayed in Figure 37.1. The names are all in Armenian.

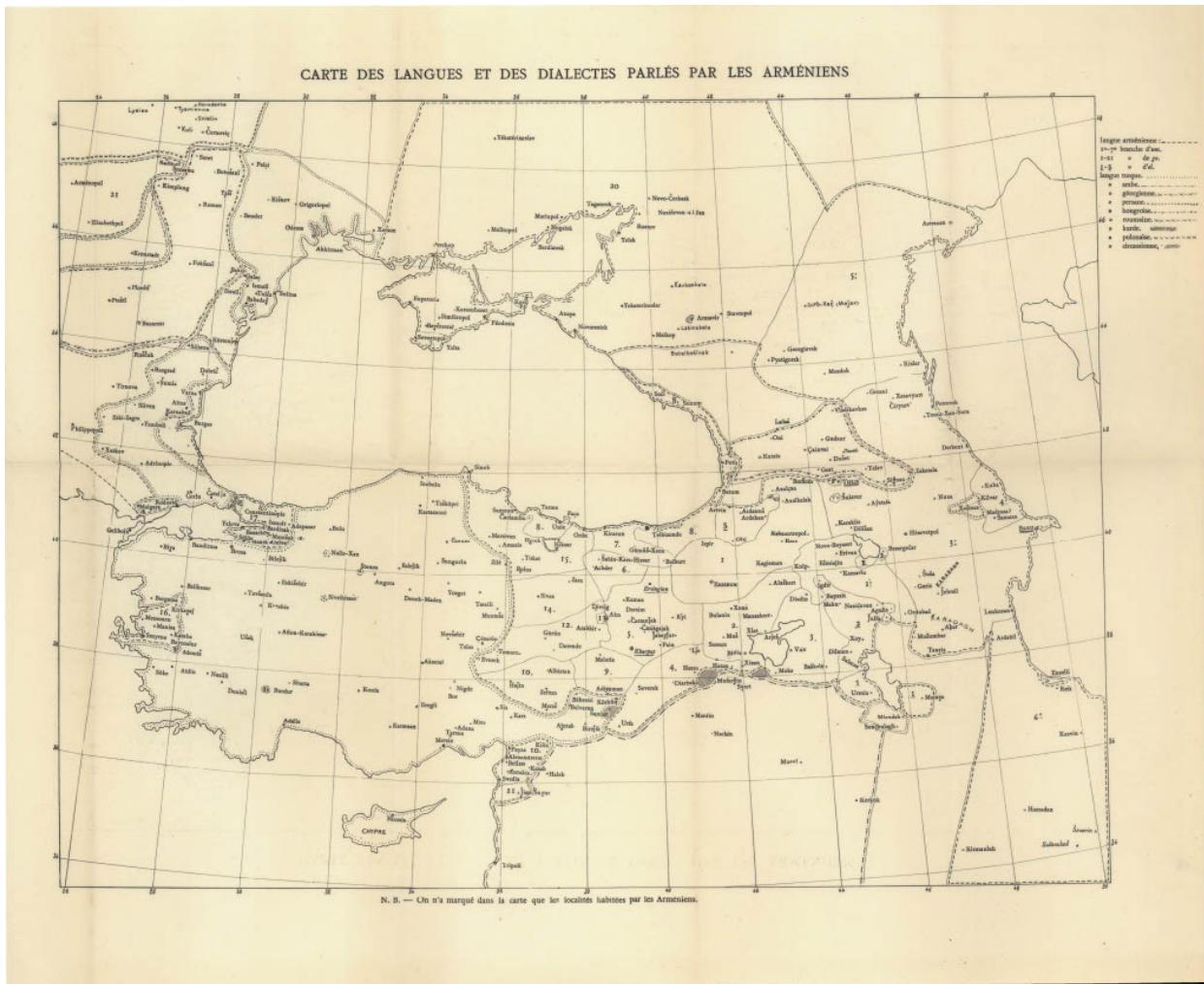
Figure 37.1: Map from Adjarian 1911

In the original 1909 French monograph, Adjarian provided a similar map. It is displayed in Figure 37.2. The names are all in Armenian.

⁵⁹https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Acharian_dialects_map.png

Figure 37.2: Map from Adjarian 1909

On Wikimedia, a user had modified the 1909 map to add colorcoding to it.⁶⁰ is displayed in Figure 37.3. The names are all in English; they don't however match the names that we used in our translation.

⁶⁰https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armenian_dialects,_Adjarian_1909.png

Figure 37.3: Adapted map from Adjarian 1909 (from Wikimedia)

Bibliography

- Adjarian, H. 1901. Lautlehre des Van-Dialekts. Zeitschrift für armenische Philologie 1. 74-86, 121-138. <https://archive.org/details/zeitschriftfrar00unkngoog/>.
- Adjarian, Hratchia. 1909. Classification des dialectes arméniens. Paris: Librairie Honoré Champion. <https://archive.org/details/bibliothquedel173ecol/page/n7/mode/2up>.
- Adjarian, Hratchia. 1899. Les explosives de l'ancien arménien étudiées dans les dialectes modernes. In La parole ou revue internationale de rhinologie, otologie, laryngologie et phonétique expérimentale, 119-127. Paris.
- Boyacioglu, Nisan. 2010. Hay-Pay: Les verbs de l'arménien occidental. Paris: L'Asiatheque.
- Braun, Angelika. 2013. An early case of "VOT". In Interspeech, 119-122. <http://dx.doi.org/10.21437/Interspeech.2013-50>.
- de Cribied, Jacques Chahan. 1823. Grammaire de langue arménienne. Paris: Éverat.
- DeLisi, Jessica L. 2018. Armenian prosody in typology and diachrony. Language Dynamics and Change 8(1). 108-133. <http://dx.doi.org/10.1163/22105832-00801005>.
- Dolatian, Hossep. 2022. An apparent case of outwardly-sensitive allomorphy in the Armenian definite. Glossa: A journal of general linguistics 7(1). <http://dx.doi.org/10.16995/glossa.6406>.
- Dolatian, Hossep. forthcoming. Isomorphism between orthography and underlying forms in the syllabification of the Armenian schwa. Phonological Data and Analysis.
- Dolatian, Hossep, Afsheen Sharifzadeh & Bert Vaux. in review. Grammar of Iranian Armenian: Parskahayeren or Iranahayeren. Ms. Stony Brook University.
- Donabédian, Anaïd. 2001. Tabou linguistique en arménien occidental: 'gor' progressif est-il 'tunc'? In Anaïd Donabédian (ed.), Langues de diaspora, langues en contact, faits de langue 18, 201-210. Paris: Ophrys.
- Donabédian, Anaïd. 2018. Middle east and beyond - Western Armenian at the crossroads: A sociolinguistic and typological sketch. In Christiane Bulut (ed.), Linguistic minorities in turkey and turkic-speaking minorities of the periphery, 89-148. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. Armenian: Modern Eastern Armenian (London Oriental and African Language Library 14). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/loall.14>.
- Finck, Franz Nikolaus. 1907. Die Sprache der armenischen Zigeuner. St. Petersburg: Acad. Impériale des Sciences.
- Gilanetz, Petros di Sarkis. 1959. The chronicle of Petros di Sarkis Gilanetz concerning the Afghan invasion of Persia in 1722, the siege of Isfahan and the repercussions in northern Persia, Russia and Turkey. Lisbon: Imprensa Nacional. <https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanetz/mode/2up>. Translated by Caro Owen Minasian.
- Godel, Robert. 1975. An introduction to the study of Classical Armenian. Wiesbaden: Reichert Wiesbaden.

- Grammont, Maurice. 1908. Mélanges de linguistique offerts à m. Ferdinand de Saussure. Paris: Champion.
- Greppin, John A. C. & Amalya A. Khachaturian. 1986. Handbook of Armenian dialectology. Delmar, NY: Caravan Books.
- Hammalian, Stephen John. 1984. A generative phonology of Old Armenian. New York City: New York University dissertation.
- Karapetian, Shushan. 2014. "how do i teach my kids my broken Armenian?": A study of Eastern Armenian heritage language speakers in Los Angeles: University of California, Los Angeles dissertation.
- Karst, Josef. 1901. Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen [Grammar of Cilician Armenian]. Strassburg: Verlag von Karl Trübner.
- Kavassian, Sossy. 1983. Certains problèmes morphologiques de l'arménien parlé chez les immigrants arméniens de première et deuxième génération à Montréal. Québec: Université Laval. Centre international de recherches sur le bilinguisme.
- Kelly, Niamh E & Lara Keshishian. 2021. Voicing patterns in stops among heritage speakers of Western Armenian in Lebanon and the US. Nordic Journal of Linguistics 1-27. <http://dx.doi.org/10.1017/S0332586521000093>.
- Klein, Jared S, Brian D Joseph & Matthias Fritz (eds.). 2017. Handbook of comparative and historical Indo-European linguistics. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Macak, Martin Jakub. 2016. Studies in Classical and Modern Armenian phonology: University of Georgia dissertation.
- Macak, Martin Jakub. 2017. The phonology of Classical Armenian. In Klein et al. (2017) 1037-1079. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110523874-016>.
- Manoukian, Jennifer. 2022. Literary translation and the expansion of the Ottoman Armenian reading public, 1853-1884. Book History 25(1). 128-171. <http://dx.doi.org/10.1353/bh.2022.0007>.
- Martirosyan, Hrach. 2019a. The Armenian dialects. In Geoffrey Haig & Geoffrey Khan (eds.), The languages and linguistics of western asia: An areal perspective, vol. 6, 46-105. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Martirosyan, Hrach. 2019b. The Armenian dialects: Archaisms and innovations; description of individual dialects. Bulletin of Armenian Studies / Армянский гуманитарный вестник 5. 164-258.
- Msérianz, Lévon. 1899. Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. In Actes du onzième congrès international des orientalistes, paris 1897, vol. 1, 299-316. <https://books.google.com/books?id=dw5BAQAAQAAJ>.
- Parnassian, Nevard A. 1985. On the formation of Ashkharhabar. Annual of Armenian linguistics 6. 67-73.
- Patkanoff, K. 1866. Über den armenischen Dialekts von Agulis. Berlin.
- Petermann, Heinrich Julius. 1867. Über den Dialect der Armenier von Tiflis. Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch: Historische Klasse 1866(1). 57-87. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Abhandlungen_der_K%C3%B6niglichen_Akademie_der_Wissenschaften_in_Berlin_%28IA_abhandlungenderk1866deut%29.
- Pierce, Mark. 2007. Vowel epenthesis vs. schwa lexicalization in Classical Armenian. Journal of Indo-European Studies 35(1/2). 111-119.
- Sayeed, Ollie & Bert Vaux. 2017. The evolution of Armenian. In Klein et al. (2017) 1146-1167.
- Schirru, Giancarlo. 2012. Laryngeal features of Armenian dialects. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Olsen & Jens Elmegard Rasmussen (eds.), The sound of Indo-European: Phonetics, phonemics, and morphophonemics, 435-457. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.

- Schröder, Johann Joachim. 1711. Thesaurus linguae armeniae. Amsterdam.
- Schwink, Frederick W. 1994. On the lexicalization of Classical Armenian vowel epenthesis. In NSL: Linguistic studies in the non-Slavic languages of the commonwealth of independent states and the Baltic republics, vol. 7, 287. Chicago Linguistic Society, The University of Chicago.
- Seyfarth, Scott, Hossep Dolatian, Peter Guekguezian, Niamh Kelly & Tabita Toparlak. review. Armenian (Yerevan Eastern and Beirut Western varieties).
- Sievers, Eduard. 1901. Grundzüge der Phonetik: zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen. Breitkopf & Härtel. <https://archive.org/details/grundzgederphon00sievgoog>.
- Tahtadjian, Talia. 2020. Western Armenian rhotics: A differential phonetic study. Bachelor's thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Tahtadjian, Talia Lisa. 2021. Phonetic interference in the production of stops by Western Armenian bilinguals: University of Toronto MA thesis.
- Thomson, Robert W. 1989. An introduction to Classical Armenian. Delmar, NY: Caravan Books.
- Toparlak, Tabita. 2019. Etudes phonétiques en arménien: Université Paris 3 - Sorbonne Nouvelle MA thesis.
- Vaux, Bert. 1995. A problem in diachronic Armenian verbal morphology. In Jos Weitenberg (ed.), New approaches to medieval Armenian language and literature, 135–148. Amsterdam: Rodopi.
- Vaux, Bert. 1998. The phonology of Armenian. Oxford: Clarendon Press.
- Vaux, Bert. 2008. Zok: The Armenian dialect of Agulis. In Barlow Der Mugrdichian (ed.), In between paris and fresno: Armenian studies in honor of dickran kouymjian, 283–301. Costa Mesa, CA: Mazda Press.
- Vaux, Bert. 2012. The Armenian dialect of Smyrna. In Richard Hovannisian (ed.), Armenian smyrna/izmir: The aegean communities, 111–126. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers.
- Vlasyan, Narine. 2019. Shamakhi: A lost dialect, a lost identity. EVN Report <https://evnreport.com/spotlight-karabakh/shamakhi-a-lost-dialect-a-lost-identity>. Accessed: Nov 1 2022.
- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1897. Этюды по армянской диалектологии. Ч. 1: Сравнительная фонетика мушского диалекта в связи с фонетикою грабара [Etudes on Armenian dialectology. Part 1: Comparative phonetics of the Mush dialect in connection with the phonetics of the Grabar]. Москва [Moscow]: Университет. тип.
- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1901. Этюды по армянской диалектологии. Ч. 2: Сравнительная морфология мушского диалекта в связи с морфологией грабара и среднеармянского [Etudes on Armenian dialectology. Part 2: Comparative morphology of the Mush dialect in connection with the morphology of Grabar and Middle Armenian]. Москва [Moscow]: Университет. тип.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1869. Исследование о диалектах армянского языка : Филологический опыт [A study on dialects of the Armenian language: Philological experience]. Санкт-Петербург [Saint Petersburg]: Тип. Имп. Акад. наук.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1875. Материалы для изучения армянских наречий [Materials for the study of Armenian dialects]. Санктпетербург [Saint Petersburg]: Тип. Имп. Акад. наук.
- Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]. 1895-1916. Թիֆլիս [Tbilisi]. <https://www.flib.sci.am/journal/ethno/Main.html>.
- Ալլահվերտեան, Յակոբ. 1884. Ուլնիա կամ Զեյրուն, լեռնային ալան ի Կիլիկիա: Նկարագիր տեղական, կենսական, բանասիրական եւ լեզուարանական [Ulnia or Zeitun, a mountain town in Cilicia: Description local, vital, philological and linguistic]. Պոլիս: Տպագրութիւն Գ. Պաղտատիւն. <https://books.google.com/books?id=GBUzAAAAMAAJ>.

- Ախվերդեան, Գեղրգեայ. 1852. Սայեաթ-Նովայ. լուս զցած աշխատասիրութենով [Sayat-Nova]. Մուկվը: Ի տպարանի Վլատիմիրայ Գստիէ. https://www.google.co.uk/books/edition/Sajeath_N%C3%B4waj/-bg-AAAAcAAJ.
- Աղայան, Եղուարդ Բագրատի (ed.). 1981. Ժամանակակից հայերենի խոսակցական լեզուն [Modern colloquial Armenian]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1901. Քննություն Ղարաբաղի բարբառի [Study of the dialect of Karabakh]. Վաղարշապատ: Տպարան Մայր Աթոռաց Ս Էջմիածնի.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1902. Թուրքերին փոխառեալ բառերը Պօսի հայ ժողովողական լեզուին մեջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջեւանի բարբառներուն [Turkish loanwords in the colloquial language of Istanbul Armenians, in comparison with the dialects of Van, Karabagh, and New Nakhichevan], vol. 3 Եսինեան ազգագրական ժողովածու. Մուկուա-Վաղարշապատ: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1911. Հայ Բարբառագիտութիւն [Armenian dialectology]. Մուկուա-Նոր-Նախիջեւան: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ Յ. 1898. Քննութիւն Ավանքեղի բարբառին [Study of the Aslanbeg dialect]. Բազմավէպ 56(1). 31-35. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/164854/edition/149934>.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1941. Քննություն պղսահայ բարբառի [Study of the Armenian dialect Istanbul]. Երևան: Պետական Համալսարանի Հրատարակչություն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1952. Լիակատար թերականություն Հայոց լեզվի [Complete grammar of the Armenian language], vol. 1. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա Հրատարակչություն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1971. Հայերէն արմատական բառարան [Armenian etymological dictionary]. Երևան: Երեվանի Համալսարանի Հրատարակչություն.
- Այտընեան, Արտէս. 1867. Թերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի [Grammar of the Civil or Modern Armenian language]. Վիեննա: Միսիթարեանց տպարան.
- Աղորանիկ. 1900. Տերփմ Ճանապարհորդութիւն եւ Տեղագրութիւն [Dersim: Travels and topography]. Թիֆլիս: Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերություն.
- Արեւելեան մամուլ [Eastern Press]. 1882-1908. Օմիրսնիա [Smyrna/Izmir]. https://tert.nla.am/mamul/Arrevelean_mamul_1/Table.html.
- Բազմավէպ [Bazmavep]. 1843-present. Վենետիկ [Venice]. <http://tert.nla.am/mamul/Bazmavep/Table.html>.
- Բիւրակն [Byurakn]. 1882-1908. Պօլիս [Istanbul]. <http://tert.nla.am/mamul/Byurakn/Table.html>.
- Գազանճեան, Յովհաննես. 1899. Եւղուիոյ հայոց զաւառաբարբառը [The provincial dialect of the Armenians of Evdokia]. Վիեննա: Միսիթարեան տպարան. <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP180-1-3-306>.
- Գապրիէլիան, Մ. Ա. 1912. Ակնայ զաւառաբարբառը [The Akn dialect]. Վիեննա: Միսիթարեան Տպարան.
- Դավթյան, Կարո Ստեփանի. 1966. Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը [Dialectal map of Mountainous Karabakh]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Հրատարակչություն.
- Դաւիթ-Բէկ, Մէլիք Ս. 1901-1913. Արաբկիրի զաւառաբարբառը [The provincial dialect of Arabgir]. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.
- Զաքարյան, Հովհաննես. 1981. Հայերենի հասարակական տարբերակումը Երևանում [Social differentiation of Armenian in Yerevan]. In Աղայան (1981) 120-278.

- Լոյ [Light]. 1910-1914. Նոր Նախիջեւան [New Nakhichevan]. <https://tert.nla.am/mamul/luys-1910/NLA>List.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1904-1908. Նոր Չուղա [New Julfa]. <http://tert.nla.am/mamul/nor%20jughayi%20lraber/NLA.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1908-1909. Աստրախան [Astrakhan]. <http://tert.nla.am/mamul/lraber-1908/NASLib.html>.
- Խաթաբալայ [Khatabala]. 1906-1916, 1922, 1925, 1926. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/xatabala-1906/NASLib.html>.
- Կատվայան, Վիկոնր. 2015. Եղեռնը և հայոց լեզու [The genocide and the Armenian language]. Բանբեր հայագիտության 1. 103-113.
- Կռունկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world]. 1860-1863. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/Krunkhayocashxarhi/Table.html>.
- Հայելի [Mirror]. 1906-1907. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/Haeli1/Table.html>.
- Հանդես Ամսորեա [Monthly Review]. 1887-present. <http://tert.nla.am/mamul/Handesamsorya/Table.html>.
- Դարապուլյան, Թերեզա. 1981. Ավարկներ ժամանակակից հայերեն խոսակցական լեզվի [Observations on modern colloquial Armenian]. In Աղայան (1981) 3-125.
- Ճանիկեան, Յովսեփ Կ. 1895. Հնութիւնը Ակնայ [Antigiques of Akn]. Թիֆլիս: Տպարան Ս.Դ. Ռուխնեանցի. <https://books.google.com/books?id=VSc0AAAIAAAJ>.
- Մեր ծայսը [Our voice]. 1907-1909. Նոր Նախիջեւան [New Nakhichevan]. <https://tert.nla.am/mamul/Merdzayn1907/NLA.html>.
- Նոր կեանը [New life]. 1907. Նոր Նախիջեւան [New Nakhichevan]. <https://etchmiadzinlibrary.am/images/Magazin/Norrkyanq.html>.
- Զահորեան, Գևորգ Բեգլարի. 1972. Հայ բարբառագիտության ներածությունը [Introduction to Armenian dialectology]. ՀՀ ԳԱԱ Հրաշա Անառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ.
- Սարգսեան, Սարգիս. 1883. Ազուլեցոց բարբառը. Զօկերի լեզուն, լեզվաբանական հետազոտութիւն [The dialect of Agulis: The Zok language, a linguistic study]. Սոսկվա: Գերբեկի տպարան.
- Սարգսյան, Արմեն Յուլիի. 2013. Դարաբարի բարբառի բառարան. Երևան: Էդիթ Պրիստ.
- Սրուանձտեան, Գարեգին. 1876. Մանանայ [Manna]. Պօխս: Տպագրութիւն Ե. Ս. Ռուստեան. <https://digilib.aau.am/book/473/496/9656/>.
- Տեր-Ղազարեան, Ա. 1908. Հանրամատչեի բառարան օտարազգի բառերի եւ գործածութեան մեջ մտած մտքերի ու դարձածքների [A popular dictionary of foreign words and common phrases and expressions]. Թիֆլիս: ԷՊՕՆՍ.
- Քուեան, Յակոբ. 1899. Հայր ի Չմիւրնիա եւ ի շոշակայս [Armenians in Smyrna and its surroundings]. Վիեննա: Միհթարեան տպարան. http://serials.flib.sci.am/openreader/Zmyur_1899/book/content.html.
- Էմինեան ազգագրական ժողովածոն [Eminian Ethnographic Journal. 1901-1913. Մոսկվա [Moscow]. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.